SILVIA MARINESCU-BÎLCU

CULTURA PRECUCUTENI
PE TERITORIUL ROMÂNIEI

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

Omagiu profesorului meu
VLADIMIR DUMITRESCU

Coperta de: AURELIAN PETRESCU

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

Biblioteca de arheologie XXII

SILVIA MARINESCU-BÎLCU

CULTURA PRECUCUTENI PE TERITORIUL ROMÂNIEI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREȘTI 1974

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

STR. GUTENBERG 3 BIS BUCUREȘTI

SUMAR

INTRODUCERE

LUCRAREA *de față își propune să prezinte stadiul actual al cercetărilor referitoare la cultura Precucuteni întreprinse pe teritoriul României. După cum se știe, aria de răspîndire a acestei culturi a inclus în faza Precucuteni II și o bună parte din R.S.S. Moldovenească, iar în faza III s-a extins și asupra Ucrainei, ajungînd pînă aproape de Nipru. Ceea ce numim noi faza Precucuteni III a fost încorporată de cercetătorii sovietici culturii Tripolie A, iar regretata Tatiana Passek atribuise culturii Boian așezarea de la Florești, singura așezare din R.S.S. Moldovenească cunoscută la acea vreme, și care aparține fazei Precucuteni II. Între timp s-au întreprins noi și vaste cercetări atît în așezări de tipul aceleia de la Florești, cît și în așezări ale aspectului Tripolie A, fiind în curs de studiere și publicare nu numai materialele nou descoperite dar și acelea din vechile și bogatele colecții. De aceea, un studiu de ansamblu asupra întregii culturi Precucuteni nu va fi posibil înainte de a dispune de toate datele culese de pe întreaga și vasta arie pe care ea s-a dezvoltat.*

Ne-am limitat deci, în chip firesc, la teritoriul României, încercînd să prezentăm pe capitole și evolutiv fiecare grup de monumente, situații arheologice și obiecte, la capătul cărora un capitol final înmănunchiază concluziile ce se pot formula în stadiul actual al cercetărilor. Am adoptat împărțirea în trei faze a culturii Precucuteni propusă de Vladimir Dumitrescu, aceasta părîndu-ni-se cea mai adecvată, cu toate că nu toate așezările fiecărei faze în parte încep și își încheie evoluția exact în același moment; de pildă așezările de la Larga Jijia și Izvoare I (din faza Precucuteni II) sînt întemeiate înainte ca așezarea de la Traian—Dealul Viei (faza Precucuteni I) să fi fost părăsită. Și este normal să fie așa în cadrul unei culturi care se dezvoltă pe un teritoriu mai mic sau mai mare, cu o populație care, din punct devedere etnic, nu suferă transformări esențiale. Asupra acestui fenomen ne-am oprit dealtfel și în capitolul final.

Pentru a da posibilitatea urmăririi mai lesnicioase a textului lucrării și totodată pentru a nu-l încărca prea mult, am inclus într-o serie de anexe descrierea așezărilor cu o bibliografie completă (dar directă) și un succint istoric al fiecărei descoperiri și cercetări. Sarcină deloc ușoară, deoarece datele geomorfologice puse la dispoziție de mulți dintre descoperitori sînt de o remarcabilă inegalitate. Același lucru se poate spune și despre materialele găsite cu prilejul diferitelor cercetări; de cele mai multe ori obiectivul principal al cercetării nefiind constituit de locuirea precucuteniană, aceasta a avut adesea de suferit de pe urma companiei ceramicii pictate sau a altor descoperiri mai spectaculoase.

Deși am căutat să dăm cît mai multe precizări cu putință (multe din așezări fiind chiar vizitate pe teren), datele rămîn adesea lacunare. Numărul așezărilor în care să se fi degajat și cercetat integral o locuință precucuteniană este extrem de redus; de foarte multe ori s-a dat atenție în special ceramicii (uneori și plasticii) dar uneltele și alte obiecte au fost numai rareori publicate ca făcînd parte din unele complexe închise sau din cuprinsul stratului propriu-zis. Există și așezări asupra cărora stăruie semne de întrebare, deoarece materialele rezultate exclusiv din perieghaze, sau publicate numai parțial nu sînt întotdeauna edificatoare. În această situație se află, spre exemplu, și așezarea de la Costișa asupra căreia avem îndoieli, deși am inclus-o în rîndul așezărilor precucuteniene. Din materialele publicate, această așezare (este vorba de aceea situată pe Dealul Cetățuii) ar fi mai degrabă de atribuit fazei Cucuteni A, deși descoperitorii o încadrează fazei Precucuteni III. Dar întrucît n-am avut acces la aceste materiale nu putem formula o concluzie definitivă.

Socotim, deci, de datoria noastră să atragem de la început atenția că lipsa unora sau altora dintre precizările pe care noi înșine le socotim necesare se datorează datelor lacunare cu care am avut de luptat. O bună parte dintre așezări au fost abia sondate, în altele s-au întreprins doar cercetări de suprafață și, cu excepția așezărilor de la Traian—Dealul Viei și Tîrpești, în nici una nu s-a urmărit în mod special (sau nu s-a putut urmări) problema unor întărituri artificiale, a locuințelor, a dispoziției lor în teren etc. Am încercat, în măsura în care ne-a fost posibil, să înlăturăm aceste lacune prin exploatarea la maximum a datelor de care dispunem. Ne-am bucurat de sprijinul tuturor colegilor de la muzee, care ne-au pus la dispoziție materialele precucuteniene aflate în colecțiile lor (și de cele mai multe ori inedite), fapt pentru care ținem să le mulțumim și pe această cale. Mulțumim însă în mod deosebit Hortensiei Dumitrescu care ne-a permis, pe lîngă accesul la materialele inedite de la Traian—Dealul Viei și Dealul Fîntînilor, și publicarea unora dintre aceste materiale, rezultate din săpăturile pe care le-a condus.

Fiind vorba de o lucrare monografică asupra unei culturi, deși materialele și datele obținute în așezările fazei Precucuteni III depășesc în amploare pe acelea de care dispunem pentru fazele I și II, am căutat să păstrăm un anumit echilibru în tratarea tuturor celor trei faze, fapt care a împiedicat uneori exploatarea maximă a datelor asupra celei mai spectaculoase faze (III) a acestei culturi. După aceleași criterii ne-am condus și la realizarea planșelor, încercînd să păstrăm același echilibru și în ilustrarea celor trei faze.

Pentru întocmirea ilustrației necesare am folosit, pentru faza Precucuteni I în special, materiale descoperite la Traian—Dealul Viei, la care am adăugat unele de la Eresteghin și Bancu; pentru faza Precucuteni II, cea mai mare parte din figuri reproduc descoperirile noastre de la Trudești—Ghigoești, la care am adăugat (atunci cînd a fost necesar) ceramică și obiecte de la Larga Jijia, Mîndrișca și Tîrpești; în sfîrșit faza Precucuteni III a fost ilustrată cu ajutorul materialelor de la Tîrpești, Izvoare, Traian—Dealul Fîntînilor, Tg. Negrești și Andrieșeni, la care s-au adăugat cîteva de la Aldești, Ciorani etc. Am urmărit, pe de o parte, reproducerea cu precădere a unor descoperiri inedite, fără însă a da o pondere mai mare (în cursul descrierii) unora sau altora dintre

așezări. Am fi dorit să întocmim și tabele evolutive pentru formele ceramicii, plasticii, uneltelor, lucru care, din motive obiective, nu a fost posibil. Acest aspect se poate totuși urmări în planșele ce însoțesc lucrarea, care (în măsura în care s-a putut) au fost organizate pe faze și tipuri. Intrucît o bună parte din materiale au fost reproduse din alte publicații, scara la care au fost reproduse diferă. În ceea ce privește fotografiile, executate după clișee vechi, a fost imposibil să se țină seama de scara obiectelor.

Indiferent însă de lipsurile pe care le-ar avea lucrarea noastră, nu credem că în stadiul actual al cercetărilor s-ar fi putut culege mai multe date asupra culturii Precucuteni pe teritoriul României.

CAPITOLUL I

ISTORICUL CERCETĂRILOR ŞI AL PROBLEMEI

CÎND, în 1936, Radu Vulpe comunica la Oslo că în săpăturile sale de la Izvoare (jud. Neamţ) a fost identificată stratigrafic o fază anterioară culturii Cucuteni, numită pentru prima oară cu această ocazie „strat precucutenian"[1], problema originilor marelui complex Cucuteni—Tripolie depăşea graniţele ipotezelor, deşi vor mai fi necesari mulţi ani pînă la închegarea unei concepţii unitare şi bine documentate.

Este adevărat că Hvoiko, în urma săpăturilor din preajma satului Tripolie, pune, încă din 1901, problema împărţirii „monumentelor tripoliene cu platforme" în două culturi neolitice, „cultura A" şi „cultura B" dar, inversînd ordinea de dezvoltare, datează „cultura B" înaintea „culturii A"[2], răpindu-şi singur meritul unei importante concluzii. Notăm în treacăt că „culturii A" a lui Hvoiko îi corespunde *în mare* faza Cucuteni A, iar „culturii B" îi corespunde, *tot în linii mari* faza Cucuteni B.

Mai apoi Hvoiko mai crează o fază în care înglobează ceramica din bordeie (adică o ceramică decorată cu incizii şi cu şnur), datînd-o înaintea „culturii B"[3], situînd-o deci în chip cu totul anacronic chiar la începutul culturii Tripolie. Periodizarea lui Hvoiko cuprindea deci trei etape: 1, corespunzînd la ceea ce numim noi astăzi Cucuteni C; 2, Cucuteni B; 3, Cucuteni A. El are însă şi meritul de a fi primul care a vorbit de o dezvoltare locală a culturii de la Tripolie, este adevărat, cu puternice influenţe din afară.

Reluată, pe altă scară şi la nivel de sinteză, de către J. Ailio[4], problema evoluţiei culturii Tripolie capătă anumite nuanţe şi o bază mai solidă de discuţie. El socoteşte ca aparţinînd culturii Tripolie numai etapele doi şi trei ale lui Hvoiko, în timp ce prima etapă a acestuia o socoteşte în mod just mai nouă şi o atribuie altei culturi[5].

[1] R. Vulpe, 1937.
[2] T. Passek, 1949, p. 22.
[3] *Ibidem.*
[4] J. Ailio, 1922.
[5] *Ibidem*, p. 95. Precizăm în plus că Ailio consideră schematică şi nejustificată însăşi împărţirea în etape a monumentelor tripoliene făcută de Hvoiko.

Precizînd că în regiunea Kievului ornamentarea incizată este de mai lungă durată, Ailio se întreabă dacă nu cumva ea va fi început înainte de pictură[6]. Din păcate întrebarea rămîne fără un răspuns prea clar, deşi în discutarea problemei el lasă să se întrezărească o astfel de posibilitate.

În 1928[7] Vladimir Dumitrescu, ocupîndu-se de ceramica pictată a Europei Orientale[8], introducea în tabelul cronologic al lucrării o fază Tripolie A, anterioară fazei Cucuteni A, avînd ca decor caracteristic incizia adîncă. Dar vor fi necesari încă mulţi ani pînă la dovedirea justeţii acestei ipoteze; între timp Ion Nestor, în recenzia făcută lucrării lui Vladimir Dumitrescu, combate existenţa unei faze cu ceramică incizată, anterioară ceramicii pictate, subliniind că este vorba aici „de o eroare metodologică, necunoscîndu-se deocamdată nici o aşezare Tripolie A, numai cu ceramică incizată“[9]. Punct de vedere asupra căruia în scris nu a mai revenit.

La o concluzie similară celei a lui Ailio, la care s-a raliat şi Vladimir Dumitrescu, a cărei justeţe azi nimeni nu o mai pune la îndoială, a ajuns şi E. von Stern, cînd pe criterii pur stilistice a susţinut că ceramica adînc incizată şi aceea imprimată cu pieptenele şi rotiţa, din cuprinsul aşezărilor tripoliene dintre Nistru şi Nipru, trebuie considerată tipologic anterioară ceramicii policrome din aceeaşi zonă[10]. Mai mult decît atîta, precizînd că ceramica cu ornamente adînc incizate este iniţial mai veche, von Stern arată că mai apoi ea se dezvoltă paralel cu ceramica pictată[11].

Pînă la precizarea stratigrafică făcută pentru prima dată pe teritoriul patriei noastre şi valabilă pentru întreaga arie de răspîndire a complexului cultural Cucuteni—Tripolie, la Izvoare (pusă la început, şi ea, de unii cercetători sub semnul îndoielii) restul încercărilor de clarificare a problemei şi de sistematizare a materialelor se vor încurca în hăţişurile incertitudinilor şi semnelor de întrebare, prin creare de tipuri şi subtipuri bazate exclusiv pe sistemul de ornamentare[12].

După aducerea la cunoştinţă a descoperirilor de la Izvoare, va urma publicarea de către C. Matasă a materialelor rezultate din cercetările întreprinse în jud. Neamţ, cu care ocazie vor fi semnalate şi alte aşezări precucuteniene din Moldova[13].

În 1945, publicînd rezultatele săpăturilor întreprinse în aşezarea Cucuteni A-B de la Traian—Dealul Fîntînilor, Vladimir Dumitrescu rezervă un capitol special ceramicii precucuteniene, ajungînd la concluzia că ea reprezintă nu numai cea mai veche fază a culturii cucuteniene ci de fapt *„o altă civilizaţie“* pe baza căreia se va dezvolta cultura Cucuteni[14].

De la această dată culturii Precucuteni (ne referim numai al aspectul ce azi e înglobat în faza Precucuteni III), nu i se va mai contesta nici locul în succesiunea culturilor neoliticului moldovenesc, nici aportul substanţial adus la formarea culturii Cucuteni A.

[6] *Ibidem*, p. 98.

[7] În indicarea datelor ne-am folosit de anii în cursul cărora au apărut publicaţiile respective, doarece nu am avut indicaţia exactă a anului ieşirii de sub tipar nici a anuarului Ephemeris Daco-romana, nici a revistei Prähistorische Zeitschrift.

[8] Vl. Dumitrescu, 1927, p. 307.

[9] I. Nestor, 1929, p. 320.

[10] E. von Stern, articolul *Südrussland*, Ebert, RL, XIII, p. 32 şi urm.

[11] *Ibidem*, p. 39.

[12] T. Passek, 1935. În recenzia făcută acestei lucrări de către Vl. Dumitrescu (1941, p. 455—456) se arată că „subdiviziunile stilistice şi concluziile cronologice la care ajunge T. Passek, sînt lipsite de o bază reală şi în contradicţie flagrantă cu constatările făcute în staţiunile moldoveneşti“ (p. 456).

[13] C. Matasă, 1938.

[14] Vl. Dumitrescu, 1945, p. 26.

Dar pînă după cel de-al doilea război mondial cercetările privitoare la această cultură, cu excepţia descoperirii întîmplătoare de la Bogdăneşti pe Prut[15], se limitează la zona Neamţului şi în principal la cele cîteva aşezări menţionate mai sus: Izvoare[16], Traian—Dealul Fîntînilor[17], Costişa, Văleni, Tîrpeşti[18], Trudeşti[19] şi la meritoriile cercetări de suprafaţă ale lui C. Matasă. De altminteri se cuvine menţionată o dată în plus rîvna depusă de acest pasionat fondator al Muzeului din Piatra Neamţ în cercetarea cu precădere a teraselor Bistriţei şi Moldovei în căutare de vechi aşezări preistorice sau protoistorice. Şi dacă posibilităţile materiale necesare efectuării de sondaje sau de săpături mai ample într-o serie de aşezări descoperite de C. Matasă nu au putut fi pe măsura efortului depus, vina nu este a acestui neobosit cercetător al plaiurilor nemţene.

Reluate pe scară largă de către Academia Republicii Socialiste România după 1948, cercetările capătă o nouă amploare şi totodată orizonturi mai largi şi orientări mai conturate.

Anul 1951 aduce în atenţia arheologilor români obiective noi, descoperite în urma unor întinse cercetări de suprafaţă, dar în acelaşi timp sînt continuate săpăturile în aşezări cunoscute mai de mult, cum ar fi de pildă Traian—Dealul Fîntînilor, intens cercetată între anii 1951—1960[20].

Cercetările întreprinse în Valea Jijiei şi a Bahluiului vor avea ca primă consecinţă efectuarea de sondaje la Larga Jijia în 1951[21], an în care se face o cercetare de teren şi în aşezările din apropiere, situate pe teritoriul comunei Vlădeni[22]. Tot în anul 1951 va fi descoperită şi sondată (în cadrul şantierului arheologic Poiana) aşezarea de la Ciorani[23], aceea de la Mîndrişca[24], unde săpăturile vor fi reluate în anii 1959—1960[25], precum şi aşezarea a cărei apartenenţă a fost cel mai viu disputată din întreaga istorie a unei aşezări preistorice româneşti şi anume aceea de la Traian—Dealul Viei. În această ultimă aşezare săpăturile sistematice vor începe în anul 1953, continuînd, cu unele întreruperi pînă în anul 1961[26]. În 1952 este semnalată aşezarea precucuteniană de la Tîrgu Negreşti[27], urmată de cercetările de la Andrieşeni (1956—1957)[28], Costişa (1959—1962)[29], Aldeşti (1960—1962)[30], Suceava (1960—1961)[31], Eresteghin (1962)[32], Bancu (1963—1968)[33] iar în anul 1969 vor fi reluate săpăturile de la Trudeşti—Ghigoeşti. O cercetare de teren întreprinsă în anii 1953 şi 1954 de către un colectiv al Muzeului de antichităţi din Iaşi sporeşte numărul

[15] T. Passek, 1935, p. 104, pl. XIX/6—7; idem, 1949, p. 36, fig. 7/1—2, nota 33; R. Vulpe, 1956, p. 63, fig. 6/b, nota 2.

[16] R. Vulpe, 1937; *idem*, 1956; *idem*, 1957.

[17] Vl. Dumitrescu, 1945. Este pentru prima dată menţionat şi stratul precucutenian.

[18] C. Matasă, 1938.

[19] C. Matasă, 1940.

[20] H. Dumitrescu, 1952; *idem*, 1953; *idem*, 1954; *idem*, 1955; *idem*, 1957,2, *idem*, 1959; H. şi Vl. Dumitrescu, 1959; H. Dumitrescu, 1959.

[21] Jijia, 1952, pp. 43—44; 47—51.

[22] *Ibidem*, p. 41—43.

[23] Poiana, 1952, p. 211; A. Niţu, 1968.

[24] Al. Vulpe, 1961, p. 64—66.

[25] Gh. Bichir şi Eug. Dogan, 1962, p. 291—299; Gh. Bichir, 1968.

[26] H. Dumitrescu, 1954, p. 48—55; C. Matasă: 1954, p. 55—62; H. Dumitrescu, 1955, p. 474—478; *idem*, 1959, p. 197—199; H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, p. 246—248; *idem*, 1968.

[27] A. Niţu, 1955, p. 1—26.

[28] A. Florescu, 1959, 1, p. 329—335; *Ibidem*, 1959, 2, p. 118—124.

[29] Al. Vulpe şi M. Zamoşteanu, 1962, p. 309—311.

[30] Informaţie Viorel Căpitanu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[31] Informaţie Dan Teodor, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[32] Z. Székely, 1967, p. 76—83.

[33] D. Popescu, 1964, p. 553.

așezărilor precucuteniene[34] cunoscute, dar din păcate în nici una din aceste așezări nu s-au efectuat sondaje sau săpături.

R. Vulpe semnalează de asemenea o serie de așezări precucuteniene încă inedite[35]. Recent au mai fost semnalate și alte așezări precucuteniene[36], rămase, de asemnea, deocamdată necercetate.

Problema existenței unui „strat precucutenian", indicînd mai mult un nivel de locuire anterior culturii Cucuteni decît o cultură care ar sta la baza genezei acesteia din urmă, a fost pusă, așa cum am mai arătat, pentru prima dată de R. Vulpe la Congresul de la Oslo din 1936[37]. Descoperirea acestui „strat precucutenian" la Izvoare, separat net de cel cucutenian prin pături de arsură, deschidea o viziune nouă asupra neoliticului moldovenesc.

Dar această importantă precizare stratigrafică va fi pusă în adevărata ei valoare abia în urma noului avînt luat de cercetarea arheologică românească, adică după 1948, cînd începe adîncirea problemelor legate de ceea ce Vladimir Dumitrescu propusese să fie numit „cultură Precucuteni"[38].

Este dealtfel meritul de necontestat al Hortensiei Dumitrescu de a fi precizat încă din anul 1954, deci la capătul primei campanii de săpături sistematice întreprinse în așezarea de la Traian—Dealul Viei, că la baza culturii precucuteniene și pretripoliene, stă cultura (numită la acea vreme) Zănești, prin ambele sale componente — una bandliniară și alta cu decor excizat[39].

Problema a fost reluată, nuanțată și adîncită de aceeași autoare în 1957, dar datele ei rămîneau în esență neschimbate. Cu această ocazie se renunță la termenul de „cultură Zănești" și se precizează că la Dealul Viei ne aflăm în fața primei faze a culturii Precucuteni[40]. Dar, așa cum aminteam mai sus, așezarea de la Dealul Viei a constituit obiectul celor mai susținute controverse. Dacă n-ar fi să amintim decît cei peste 10 ani de contestare a interpretării juste date materialelor de la Traian—Dealul Viei, nota din *Istoria României* în care se preciza că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea descoperirilor de la Dealul Viei și Larga Jijia culturii Precucuteni, făcută de Vladimir Dumitrescu[41], precum și faptul că mai există încă cercetători care nu au renunțat încă la vechiul punct de vedere, potrivit căruia la Traian—Dealul Viei ne aflăm în fața fazei Giulești a culturii Boian[42] și tot ar fi suficient pentru ilustrarea controverselor mai sus menționate.

[34] N. Zaharia, 1955; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, 1956. Cu această ocazie au fost semnalate următoarele așezări: Iași, cartierul Ciurchi, Mihail Kogălniceanu, Buhăiești, Grajduri, Rateșu Cuzei.

[35] R. Vulpe, 1957, p. 35, nota 4 (amintește pentru jud. Neamț așezările de la Girovu, Podoleni-Dealul Teiului și Ilișești — din păcate materialele din aceste așezări nu mai sînt accesibile la Muzeul din Piatra Neamț); *idem*, 1956, p. 60, semnalează așezarea de la Panciu, nu departe de Mărășești.

[36] N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, 1970, p. 29—30. Sînt amintite în plus următoarele așezări precucuteniene: Bădeni, Belcești, Bîrlești, Popricani, Vînători, Cîrniceni, Găureanca-Vîlcele, Lătăi-Cîmpeni, Perieni, Trifești, Țigănași, Conțești, Talpa, Dănești, Oltenești, Podu Pietriș, Rășcani, Simila, Valea Satului, Zăpodeni, Fedești. Multe dintre ele trebuie însă luate sub beneficiu de inventar.

[37] R. Vulpe, 1937.

[38] Vl. Dumitrescu, 1945.

[39] H. Dumitrescu, 1954, p. 51.

[40] *Idem*, 1957, 1, p. 63.

[41] *Istoria României*, I, București, 1960, p. 60.

[42] Ion Nestor exprimă acest punct de vedere introducînd în *Istoria României*, la capitolul rezervat *Complexului Cucuteni*, p. 60 (capitol întocmit de Vl. Dumitrescu), o notă în care precizează că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea așezării de la Traian — Dealul Viei unei culturi Precucuteni I și o încadrează în cultura Boian-Leț (Boian II); Eug. Comșa, 1957, p. 44—45, susținea că aspectul Traian — Dealul Viei trebuie atribuit unor triburi Boian

Această contestare a apartenenţei la cultura Precucuteni a descoperirilor de la Traian—Dealul Viei şi Larga Jijia va antrena după sine o serie de ipoteze şi concluzii a căror lipsă de temei este astăzi tot mai evidentă.

Publicînd în 1956[43] şi mai apoi în 1957[44] rezultatele complete ale săpăturilor de la Izvoare, Radu Vulpe separă primul strat precucutenian din staţiune — Izvoare I — în două: I_1, conţinînd în majoritate ceramică cu decor excizat „de tip Boian—Giuleşti", dar şi puţină ceramică decorată cu incizii „de caracter Tripolie A" şi I_2, strat în inventarul căruia intră în majoritate ceramică „tripoliană timpurie" cu rare cioburi decorate în tehnica exciziei[45]. De aici autorul trage concluzia că stratul Izvoare I_1 aparţine culturii Boian—Giuleşti, iar I_2 culturii Tripolie A. Notăm în treacăt că ceea ce înţelegea R. Vulpe prin Tripolie A nu este altceva decît faza III-a a culturii Precucuteni. Împingînd mai departe raţionamentele sale, autorul consideră materialul de caracter „Tripolie A" din stratul Izvoare I_1 ca aparţinînd culturii Boian—Giuleşti, care la un moment dat ar fi contemporană cu cultura Tripolie A cu care se întrepătrunde în zona de contact a ariilor lor de expansiune[46]. Mai apoi cultura Tripolie ar fi luat treptat locul culturii Boian — Giuleşti[47]. Dar, după autorul sus menţionat, aria de formare a culturii Tripolie A nu include şi teritoriul României.

În anii 1959 şi mai apoi în 1960, Vladimir Dumitrescu înglobează întreaga cultură Precucuteni în complexul cultural Cucuteni—Tripolie, precizînd că ea a avut trei faze de evoluţie: Precucuteni I = Traian—Dealul Viei; Precucuteni II = Larga Jijia—Izvoare I_1; Precucuteni III = Izvoare I_2 — Traian Dealul Fîntînilor[48]. Totodată se arată că semnul egalităţii poate fi pus numai între faza Precucuteni III şi Tripolie A (din periodizarea Tatianei Passek) şi mai ales că zona de formare a culturii Precucuteni nu depăşeşte spre est graniţele Moldovei[49].

Problema va fi reluată în anul 1963, dar fără modificări esenţiale faţă de punctul de vedere anterior exprimat[50].

În anul 1961 acestei teze i se raliază şi Alexandrina Alexandrescu, care, supunînd unei temeinice analize aspectul de la Larga al culturii respective, îl înglobează, aşa cum făcuse şi Vladimir Dumitrescu, fazei Precucuteni II[51]. Cu acest prilej sînt luate în discuţie şi celelalte aşezări similare celei de la Larga Jijia din Moldova şi din U.R.S.S. şi încadrate în noul sistem cronologic[52].

Mai recent, Z. Székely, publicînd rezultatele unui sondaj practicat în aşezarea de la Eresteghin admite că aşezarea sus menţionată aparţine culturii Precucuteni şi nu culturii Boian[53], recunoscînd implicit că această cultură precucuteniană a ocupat şi zone din sud-estul Ardealului.

La o încheiere analogă ajunge şi Eugenia Zaharia, care, pe baza unei analize de ordin tehnic făcută asupra ceramicii de tip Boian din aşezarea Leţ, recunoaşte

Giuleşti, deşi în 1965 (p. 644—645), acelaşi autor vorbeşte de anumite deosebiri între faza Giuleşti din Muntenia şi aspectul pe care-l numeşte totuşi Boian — Giuleşti, de la Traian — Dealul Viei; D. Berciu (1961, p. 67 şi urm.), atribuie de asemenea aşezările de la Traian — Dealul Viei şi Larga Jijia unei culturi Boian. Aceeaşi părere o împărtăşeşte şi Tatiana Passek (1962).

[43] R. Vulpe, 1956.

[44] *Idem*, 1957.

[45] *Idem*, 1956, p. 56.

[46] *Ibidem*, p. 61.

[47] *Ibidem*.

[48] Vl. Dumitrescu, 1959, p. 10—15, 38; *idem*, 1960, p. 60 şi urm.

[49] *Ibidem*.

[50] Vl. Dumitrescu, 1963, p. 53 şi urm.

[51] A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

[52] *Ibidem*, p. 34.

[53] Z. Székely, 1967.

că atît așezarea Traian—Dealul Viei cît și aceea de la Eresteghin sînt așezări ale culturii Precucuteni[54].

Au mai rămas totuși unii cercetători, evident puțini la număr, care atribuie culturii Boian așezările de tip Precucuteni I și II din Moldova și pe cele de tip Precucuteni II din U.R.S.S. (unde nu sînt documentate pînă în prezent decît fazele II și III ale acestei culturi), dar majoritatea acelora care se ocupă direct de problemele neoliticului moldovenesc au renunțat la această interpretare.

[54] E. Zaharia, 1967.

CAPITOLUL al II-lea

AŞEZĂRI ŞI SISTEME ARTIFICIALE DE APĂRARE

ESTE cunoscut faptul că triburile neo-eneolitice şi-au întemeiat aşezări mai întotdeauna pe cursul apelor, fie în văile, fie pe terasele acestora, în preajma unor bogate izvoare, pe grinduri sau ostroave, deci fără excepţie lîngă o sursă de apă. Au fost evident avuţi în consideraţie şi alţi factori decît sursele de apă, ca de pildă apropierea de sursele de materie primă necesară confecţionării uneltelor, de zone bogate în hrană (vînat, pescuit), de păşuni sau terenuri mai slab împădurite, care nu cereau eforturi prea mari pentru defrişarea şi transformarea lor în pămînturi cultivabile, dar pe prim plan s-a aflat invariabil apa potabilă, indispensabilă vieţii omului şi animalelor pe care le creştea.

De la această regulă general valabilă, nu s-au abătut nici triburile culturii Precucuteni de-a lungul celor trei faze de evoluţie ale ei (fig. 1).

Pînă în prezent pentru prima fază a acestei culturi — Precucuteni I — aşezările cunoscute sînt puţine, sigure fiind doar cele de la Traian — Dealul Viei[1], Eresteghin[2], Bancu[3] şi Borleşti[4] şi probabilă una, distrusă acum, aflată pe teritoriul oraşului Sf. Gheorghe[5]. În ceea ce priveşte aşezarea de la Rugineşti[6], o vom lăsa în afara discuţiei, deoarece materialele rezultate din cercetarea efectuată la această aşezare nu au fost publicate, şi în acelaşi timp nici nu ne-au fost accesibile, aşa încît nu putem preciza dacă aparţine fazei Precucuteni I sau II.

[1] H. Dumitrescu, 1954, p. 48—55; C. Matasă, 1954, p. 55—62; H. Dumitrescu, 1955, p. 474—478; *idem*, 1959, p. 197—199; H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, p. 246—248; *idem*, 1968.

[2] Z. Székely, 1967, p. 76—83.

[3] D. Popescu, 1963, p. 553. Aşezarea a fost greşit atribuită fazelor Precucuteni II şi III, întregul material fiind tipic pentru faza Precucuteni I. Descrierea geografică ne-a fost făcută de J. Páll, directorul Muzeului din Miercurea Ciuc, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[4] Informaţii Marilena Florescu; cf. şi M. Florescu, 1970, p. 53, nota 11.

[5] H. Schroller, 1933, pl. 18/1—4,6; 19/1—13; E. Zaharia, 1967, fig. 13. Informaţiile privitoare la situarea în teren a aşezării, complet distrusă la ora actuală, le-am primit de la Z. Székely, iar materialul ceramic l-am putut studia la Muzeul din Sf. Gheorghe.

[6] E. Comşa, 1957, p. 30, nota 32.

2 — c. 829

Primele patru așezări menționate mai sus sînt situate pe terase. Aceea de la Traian — Dealul Viei (care continuă să fie impropriu numită de către unii cercetători „Zănești") se află pe botul unei terase mijlocii a Bistriței, la poalele căreia curge pîrîul Bahnei, abundent alimentat de bogate izvoare situate tot la baza terasei[7] (fig. 3; 9/1).

Așezările de la Eresteghin și Bancu au aceeași poziție relativ dominantă, ocupînd de asemenea boturile unor terase mijlocii cu izvoare și pîrîuri în imediata apropiere, în timp ce așezarea de la Borlești este situată pe terasa inferioară a pîrîului Nechiu. Așezarea de la Sf. Gheorghe pare să fi fost plasată tot pe o terasă, a Oltului, dar actualmente este complet distrusă. Nu cunoaștem deocamdată așezări de alt tip, dar, dat fiind numărul extrem de redus al stațiunilor Precucuteni I (semnalate pînă la această dată), cercetările viitoare ne pot rezerva suficiente surprize. Aceasta cu atît mai mult cu cît în faza Precucuteni II, varietatea locurilor alese pentru așezări este remarcabilă.

Încă înainte ca faza Precucuteni I să-și fi încheiat evoluția și locuirea de la Traian — Dealul Viei să se fi terminat, anumite grupuri precucuteniene au întemeiat, la o mică distanță de Piatra Neamț, așezarea de la Izvoare[8] (fig. 4) a cărei evoluție se desfășoară însă de-a lungul fazelor următoare, II și III ale culturii Precucuteni.

De data aceasta este ales un loc jos și deschis, într-o depresiune, același fiind și cazul așezării de la Trudești-Ghigoești[9] (fig. 5; 10/2) al cărui început se plasează însă în plină fază II. Cam în același timp cu așezarea Izvoare I_1, începe și locuirea de la Larga Jijia[10], aflată pe un grind plat. Tot în Precucuteni II continuă să fie locuite și terasele joase, ca în cazul uneia dintre așezările de la Vlădeni[11], de pe terasa inferioară a Jijiei, precum și terasele mijlocii (mai precis boturile acestora) cum dovedesc așezările de la Mîndrișca[12] și Tîrpești[13]; prima își începe existența în faza Precucuteni II, sfîrșind probabil la începutul fazei Precucuteni III; cea de-a doua începe înainte de sfîrșitul fazei II și continuă fără întrerupere pînă la sfîrșitul fazei III (fig. 6; 9/2).

Dacă cercetările viitoare vor dovedi că primii precucutenieni au ocupat exclusiv terase mijlocii și joase, evitînd depresiunile, grindurile și văile, va fi greu de aflat explicația fenomenului, petrecut de-a lungul fazelor II și III, care ar fi dus la renunțarea avantajului oferit de pozițiile mai înalte. Cu atît mai mult cu cît în unele cazuri, cum ar fi de pildă acela al așezării de la Trudești — Ghigoești, așezarea este situată în imediata apropiere a unor dealuri și terase destul de ușor de apărat. Să ne aflăm oare în fața unei perioade de mare liniște și de deplină securitate; să se fi petrecut — într-o perioadă de timp relativ scurtă — schimbări climatice esențiale (perioadă de secetă, mutări ale cursurilor rîurilor?), sau alta să fie explicația? Pentru lămurirea problemei va trebui în primul rînd să se aprofundeze și lărgească sfera cercetărilor așezărilor fazei Precucuteni I.

[7] Vezi nota 1.

[8] C. Matasă, 1938, p. 98, 111; R. Vulpe, 1937, p. 134—146; *idem*, 1956, p. 54; *idem*, 1957, p. 5—118. Conducătorul săpăturilor de la Izvoare atribuie stratul Izvoare I_1 culturii Boian, datîndu-l într-o perioadă contemporană așezării de la Dealul Viei, iar stratul Izvoare I_2, culturii „Tripolie A". În fond, așa cum au arătat atît Vladimir Dumitrescu (1959, p. 12) cît și A.D. Alexandrescu (1961, 1, p. 30), stratul Izvoare I_1 aparține în mare fazei Precucuteni II.

[9] C. Matasă, 1940, p. 69, fig. 1; 3. În această așezare am efectuat săpături în cursul anilor 1969—1970.

[10] Jijia, 1952, p. 43—44; 47—51; A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 21—37.

[11] Jijia, 1952, p. 41—43.

[12] Al. Vulpe, 1961, p. 64—66; Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962, p. 291—299; Gh. Bichir, 1968.

[13] S. Marinescu-Bîlcu, 1962, p. 236—242; *idem*, 1968, p. 395—422.

Se mai cere însă semnalat, în legătură cu aşezările Precucuteni II, un fapt oarecum ciudat pentru Moldova. Din descrierea aşezării Vlădeni, rezultă că ea „se prezintă sub forma unei movile rotunde cu un diametru de 40 m şi o înălţime de 1 m"[14]. Este vorba aici de un mic mamelon natural folosit pentru aşezare, sau a cunoscut şi Moldova (cel puţin în şesurile rîurilor din nordul regiunii) tipul de aşezare tell din cîmpia Dunării? Evident şi acestei întrebări, ca şi multor altora, va trebui să-i răspundă cercetările viitoare.

În faza a III-a şi ultima din evoluţia lor, precucutenienii ocupă cu predilecţie terase medii şi superioare, ca în cazul aşezărilor de la Traian — Dealul Fîntînilor[15], Tîrpeşti[16], Tg. Negreşti[17], Andrieşeni[18], Costişa[19], Aldeştii[20], Calu[21], Ţolici[22] etc., dar se aşază deopotrivă şi pe terasele inferioare ale rîurilor, cum ar fi de pildă la Vlădeni[23] (Gîtul Lupului) sau Ciorani, nepărăsind nici locul deschis din depresiunea de la Izvoare şi ocupînd şi insulele Bistriţei — aşezarea Văleni[24], rămasă azi, în urma schimbării albiei Bistriţei, pe malul rîului.

Constatăm deci, pentru ultimele două faze ale culturii Precucuteni (şi nu excludem nici pentru prima), o mare varietate de tipuri de aşezări. Se pare că poziţia dominantă, uşor de apărat, nu devenise încă una din condiţiile majore în alegerea locului pentru întemeierea unei aşezări. Credem, pe de altă parte, că ar fi inutil să încercăm să căutăm la triburile vecine sau la cele ale culturilor Criş şi liniară din Moldova originea tipului de aşezare precucuteniană, deoarece, pe de o parte, aşa cum am văzut, locurile alese sînt de o remarcabilă varietate, iar pe de altă parte, condiţiile geografice în care şi-au desfăşurat viaţa triburile moldoveneşti erau diferite de acelea ale vecinilor lor care trăiau în valea Dunării. Realităţile arheologice nu ne permit o judecare simplistă a faptelor; nu putem afirma, pentru Moldova şi sud-estul Transilvaniei, că triburile neoliticului vechi s-au aşezat în locuri joase, de-a lungul apelor, ca mai apoi, evoluînd, să-şi închege aşezările exclusiv pe terase din ce în ce mai înalte[25]. Se

[14] Vezi nota 11.

[15] Vl. Dumitrescu, 1945, p. 22 — 109; H. Dumitrescu, 1952, p. 121—136; *idem*, 1953, p. 47—61; *idem*, 1954, p. 38—39; *idem*, 1955, p. 462; *idem*, 1957, 2, p. 115—124; *idem*, 1959, p. 197; H. şi Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161—162; H. Dumitrescu, 1961, p. 97—100.

[16] Vezi nota 13.

[17] A. Niţu, 1955, p. 1—26.

[18] A. Florescu, 1959, 1, p. 329—335; *idem*, 1959, 2, p. 118—128.

[19] C. Matasă, 1938, p. 120; Al. Vulpe şi M. Zamoşteanu, 1962, p. 309—311.

[20] Informaţie Viorel Căpitanu.

[21] R. Vulpe, 1940, p. 14—63. Autorul exclude posibilitatea unei locuiri precucuteniene la Calu, dar unul dintre vase (fig. 19/1) nu poate fi atribuit decît culturii Precucuteni III.

[22] Aşezare identificată de noi.

[23] Vezi nota 11.

[24] C. Matasă, 1938, p. 116; H. Dumitrescu, 1950, p. 19—33.

[25] Recent a apărut o lucrare (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, 1970), în care, discutîndu-se, printre altele şi aşezările precucuteniene din Moldova, se afirmă (p. 30) că cele cîteva resturi din „faza Larga Jijia" (numită impropriu astfel) se întîlnesc numai în locuri cu poziţie joasă şi că puţinele aşezări situate pe reliefuri înalte aparţin numai fazei Izvoare I_2 (denumire de asemenea improprie). Ca urmare se trage concluzia, neîntemeiată după părerea noastră, că în faza tîrzie a culturii Precucuteni aşezările s-au extins pe locuri înalte caracteristice pentru staţiunile Cucuteni A (p. 30). Lucrarea citată nu are însă în vedere decît unele dintre aşezările precucuteniene din Moldova şi în primul rînd pe acelea în care nu s-au efectuat săpături.

Date fiind însă concluziile generale de geografie istorică care se pot trage din analiza situaţiilor arheologice, este necesară o prezentare cît mai fidelă a acestor situaţii. Cu riscul de a ne repeta, sîntem nevoiţi să arătăm că, din cele cinci aşezări cunoscute din faza Precucuteni I, patru sînt situate pe terase medii, iar una pe o terasă joasă, în timp ce în fazele Precucuteni II şi III nu se remarcă vreo preferinţă în această privinţă. Mai mult decît atîta — chiar în faza Cucuteni A, cînd marea majoritate a aşezărilor vor fi situate pe înălţimi şi „cetăţui", se întîlnesc staţiuni în locuri joase, pe ostroave etc.

cunosc în Moldova, mai ales pentru cultura ceramicii liniare, stațiuni situate deopotrivă în zone joase, cît și pe terase medii, așezate însă invariabil toate, fie pe cursul apelor, fie în preajma izvoarelor. Aceasta este singura regulă de la care triburile neo-eneolitice nu s-au putut abate niciodată.

Un fapt de o deosebită importanță se cuvine remarcat în cazul așezărilor de la Tîrpești și Țolici. În pădurea Țoliciului, la cîțiva kilometri distanță de cele două stațiuni (mai departe de prima, mai aproape de cea de-a doua), se află cîteva bogate izvoare de apă sărată. O cercetare amănunțită, făcută în preajma lor, a dus la descoperirea a numeroase fragmente ceramice care atestă cunoașterea și folosirea acestor saline încă din Precucuteni III. Situații similare mai există în Moldova și se vor mai semnala desigur și altele.

O problemă care a suscitat numeroase discuții în literatura de specialitate a fost și aceea a șanțurilor care împrejmuiau așezările neolitice. Azi mai toți cercetătorii concordă în a le atribui ca rol funcțional, pe acela de apărare.

Pînă a nu fi fost semnalat șanțul împrejmuitor de la Vădastra, atribuit de descoperitor fazei Vădastra I, deci culturii Vinča A[26], cea mai veche lucrare neolitică de apărare cunoscută pe teritoriul României era aceea de la Traian — Dealul Viei — Precucuteni I[27].

Șanțul de apărare din această ultimă stațiune a fost săpat începînd puțin deasupra nivelului de bază al stratului de pămînt cafeniu închis, în care se află și depunerile neolitice. Deci operația s-a executat curînd după întemeierea așezării sau chiar în primele momente ale locuirii. Lărgimea gurii lui variază între 4—5 m, în profil are o formă relativ triunghiulară cu fundul de cele mai multe ori rotunjit, uneori însă ascuțit. Față de nivelul actual al solului, fundul șanțului se află la adîncimi ce variază între 1,75 — 2,55 m, iar față de nivelul de la care a fost săpat adîncimea lui variază între 1,40 — 1,85 m. În funcție de porțiunea precizată pînă în prezent lungimea șanțului pare să fi fost în jur de 300 m (fig. 3)[28]. Pentru săparea lui s-au deplasat aproximativ 1 490 $\pm$ 2 % m^3 de pămînt; fapt destul de remarcabil dacă se au în vedere uneltele cu care s-a lucrat la acea vreme.

Potrivit aprecierii cercetătorilor de la Traian — Dealul Viei, adîncimea pe alocuri relativ mică a șanțului și panta lină a laturilor sale nu-i dădeau un coeficient

[26] C. Mateescu, 1970, p. 456. Autorul consideră că șanțul care înconjoară stațiunea a avut un rol analog unui gard care împiedica fuga animalelor domestice și intrarea celor sălbatice.

[27] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, p. 47 și urm.

[28] *Ibidem*. Pe baza informațiilor primite de la Vladimir Dumitrescu, Fl. Marinescu (1969, p. 13—14) se ocupă și de șanțul de apărare de la Traian — Dealul Viei, afirmînd: „Nu știm să se fi precizat momentul exact al săpării șanțului, mai precis — dacă purtătorii culturii Precucuteni I de la Traian — Dealul Viei au locuit întîi botul de deal și abia apoi își vor fi construit șanțul, sau dacă nu cumva lucrurile s-au petrecut invers" (p. 13) și mai departe „lipsa unor informații mai amănunțite nu ne îngăduie să precizăm dacă la Traian — Dealul Viei s-a surprins sau nu faza incipientă de folosire a șanțului de apărare" (p. 14).

Autorul citat creează aici o falsă problemă. Dacă la Traian — Dealul Viei am fi avut o așezare cu mai multe straturi de cultură, ar fi fost necesar să se precizeze cărui strat îi aparține șanțul de apărare. Cum însă în această stațiune nu există, așa cum s-a subliniat în repetate rînduri decît un singur strat de cultură unitar cu două niveluri, din punct de vedere istoric nu are prea mare importanță dacă triburile de acolo și-au săpat șanțul chiar în primul moment al stabilirii lor aici sau puțin după aceea. Dealtfel credem că nici nu l-ar fi putut săpa înainte de a se instala pe terasă. Era normal, și autorii săpăturilor de la Traian au subliniat acest lucru, ca de îndată ce s-au instalat pe Dealul Viei, oamenii să fi săpat șanțul, construindu-și în paralel locuințele, cu pămîntul scos din el. Dealtfel șanțul rămînînd deschis în perioada funcționării așezării și un timp chiar și după părăsirea acesteia, malurile lui au fost supuse eroziunilor și astfel aproape niciodată nu se poate preciza exact punctul de unde s-a început săparea lui (ne referim exclusiv la șanțurile neolitice fără val deoarece la acelea cu val situația este diferită).

suficient de rezistență, și de aceea se va fi ridicat probabil în spatele lui o palisadă înaltă de stîlpi, poate cu împletitură de nuiele. Urmele unui val nu au fost descoperite, pămîntul scos din șanț fiind desigur folosit la construirea locuințelor. Cea mai mare parte a șanțului de apărare a fost treptat umplută cu un pămînt cafeniu închis, amestecat cu pietre, oase, fragmente ceramice (în unele cazuri cu vase aproape întregi) și chiar cu unelte întregi sau fragmentare, scurse toate din stratul de cultură, după părăsirea așezării. Porțiunea centrală a părții superioare a umpluturii este constituită dintr-un pămînt negricios tasat, amestecat cu pietre și puține cioburi. Ea reprezintă o depunere destul de tîrzie, acumulată după ce începuse să se formeze humusul actual. Reiese deci clar că umplerea șanțului de la Dealul Viei s-a făcut treptat, de-a lungul unei mari perioade de timp, fără nici o intervenție intenționată[29]. Fenomenul este explicabil, botul acestei terase nemaifiind locuit în nici una din perioadele posterioare culturii Precucuteni I. Faptul pare surprinzător întrucît locul era propice așezării unor grupe umane, iar în Moldova numărul stațiunilor care să aparțină unei singure culturi este destul de redus. În ceea ce privește sistemul de apărare al celorlate două așezări contemporane (cele de la Sf. Gheorghe și Borlești fiind distruse, nu mai pot face obiectul unei cercetări), nu dispunem de nici o informație. Credem în posibilitatea existenței unor șanțuri de apărare atît la Eresteghin, cît și la Bancu, dar deocamdată, în lipsa unor date certe, ne vedem limitați doar la enunțarea unei ipoteze de lucru.

Într-o situație similară se află din păcate și cunoștințele noastre în legătură cu eventualele fortificări ale așezărilor de tip Precucuteni II.

Mai mult decît atîta — lucrurile se complică deoarece, așa cum am subliniat, așezările din această fază sînt plasate și în locuri joase, deschise, accesibile deci pe toate laturile și un eventual șanț de apărare trebuia în mod obligatoriu să împresoare întreaga așezare. În acest fel volumul de muncă necesară săpării unui șanț de apărare era infinit sporit. Dar repetăm, nu dispunem de informații în legătură cu această problemă nici în cazul așezărilor situate în locuri joase, nici în acela al așezărilor plasate pe înălțimi. Avînd însă în vedere că precucutenienii săpaseră și folosiseră încă din prima fază șanțul de apărare, ni se pare aproape exclus ca cel puțin parțial să nu-și fi întărit și așezările din faza a II-a. În sprijinul acestei ipoteze credem că vine și descoperirea de la Tîrpești, a unui șănțuleț ce datează din primul moment al așezării triburilor precucuteniene pe terasa Topoliței, adică la sfîrșitul fazei Precucuteni II (fig. 6). Este adevărat că datorită dimensiunilor lui reduse, adîncimea variind între 1,40 — 1,70 m (în medie nedepășind 1,50 m), iar lărgimea gurii între 1,20 — 1,75 m, nu credem să fi fost un adevărat șanț de apărare. A avut probabil o funcție de ordin gospodăresc, poate fusese făcut pentru paza vitelor sau avea alt rol, care deocamdată ne scapă; spre cele două extremități dinspre rîpă el este mai puțin adînc decît în zona centrală. În orice caz aparține sigur nivelului de locuire precucutenian, fiind săpat chiar de la baza lui, deci așa cum notam mai sus, din primele momente ale locuirii, care la Tîrpești a început la sfîrșitul fazei Precucuteni II. Lung de aproximativ 98 m, închidea o suprafață de aproximativ 630 m^2 și pentru săparea lui s-au scos în jur de 160 $\pm$ 5% m^3 de pămînt.

În general avea profilul literei V, cu vîrful rotunjit sau pur și simplu retezat și conținea în umplutură materiale precucuteniene și în unele cazuri chiar și cîteva

[29] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, p. 47 și urm.

fragmente ceramice liniare, lucru dealtfel firesc, deoarece pentru săparea lui precucutenienii au fost siliţi să răvăşească şi depunerile purtătorilor culturii cu ceramică liniară[30]. Interesante sînt două observaţii: în primul rînd cele trei alveolări precucuteniene identificate şi contemporane cu şanţul mic se aflau toate în afara limitelor lui şi, în al doilea rînd, şănţuleţul a fost foarte repede şi intenţionat dezafectat; două dintre locuinţele precucuteniene tîrzii (III final) fiind parţial construite deasupra lui. Deoarece la Tîrpeşti există şi o locuire liniară, subliniem încă o dată, pentru evitarea oricăror confuzii, că această locuire nu numai că depăşeşte limitele şănţuleţului care a ***fost săpat din nivelul precucutenian, dar în umplutura acestuia găsim, pînă la fund, fragmente ceramice precucuteniene***; prin urmare şanţul nu poate fi atribuit aşezării liniare, deşi aşa cum am notat mai sus, şi alveolările precucuteniene contemporane şănţuleţului sînt în afara limitelor acestuia.

Cît priveşte faza Precucuteni III, deşi cunoştinţele noastre rămîn încă lacunare, avem totuşi precizat, în aşezarea de la Tîrpeşti, traseul unui şanţ de apărare datînd din această vreme (fig. 6)[31].

Lung de aproximativ 129 m, şanţul închidea perfect întreaga zonă, aproximativ 1 160 m², locuită în faza Precucuteni III, nici una din locuinţele de suprafaţă precucuteniene nedepăşindu-i limitele. Adîncimea lui variază între 1,50 — 1,90 m (de la nivelul de la care a fost săpat), iar lărgimea gurii între 3 — 3,30 m, calculată cu aproximaţie, deoarece şanţul de apărare al aşezării Cucuteni A din aceeaşi staţiune, urmărind aproape acelaşi traseu, a fost parţial săpat în vechiul şanţ precucutenian. Există însă şi zone unde şanţul cucutenian fiind săpat în chiar interiorul celui precucutenian, n-a distrus laturile acestuia din urmă. În profil forma şanţului este în general aceea de pîlnie cu gura largă, dar cu pante uneori destul de abrupte şi fundul rotunjit. Pentru apărarea lui s-au deplasat aproximativ 440 ± 4% m³ de pămînt. Nu s-a constatat urma vreunui val construit din pămîntul scos din şanţ şi înclinăm să credem că şi acestuia, ca şi celui de la Traian — Dealul Viei, i-a fost sporită eficacitatea printr-un gard înalt construit din stîlpi şi împletitură de nuiele care însă

[30] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 406, fig. 1. Dîndu-i lui Fl. Marinescu unele informaţii în legătură cu acest şănţuleţ îi semnalam că în umplutura lui au fost găsite atît fragmente ceramice precucuteniene, cît şi unele aparţinînd culturii ceramicii liniare, ultimele datorate străpungerii nivelului liniar cu ocazia săpării şanţului. Din păcate Fl. Marinescu (1969, p. 15) susţine că „din umplutură s-au recoltat fragmente ceramice liniare şi *„precucuteniene atipice"*. Dar, din moment ce materialul este precucutenian, *nu mai poate fi şi atipic*.

[31] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 406, fig. 1; 10. Într-o comunicare recentă I.T. Dragomir (1970) susţinea că şanţul mare de apărare de la Tîrpeşti este în fond un şanţ cu prag similar aceluia descoperit la Suceveni. La această concluzie bănuim că a ajuns ghidîndu-se exclusiv după fotografia publicată de noi (care dealtfel este făcută într-o porţiune în care se află, pe lîngă cele două şanţuri şi o groapă veche; vezi S. Marinescu-Bîlcu, 1968, fig. 10), fără a ţine seama nici de textul şi nici de planul care o însoţeau. Noi am arătat clar (S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 411) că „locuitorii din faza Cucuteni A şi-au întărit aşezarea cu un şanţ de apărare; întrucît traseul vechiului şanţ al aşezării precucuteniene era probabil reprezentat de o alveolare, cucutenienii şi-au săpat şanţul aproximativ de-a lungul vechiului traseu, lărgindu-l şi adîncindu-l parţial. Numai astfel ne putem explica de ce în unele zone întîlnim şanţul mai nou săpat în cel vechi, în alte zone două şanţuri alăturate, despărţite în profil doar în partea lor inferioară (fig. 10), iar în altele numai o lărgire a şanţului precucutenian". Daltfel în aria nici unei culturi nu cunoaştem un şanţ dublu cu creastă mediană îngustă, deoarece aceasta, neconsolidată în nici un fel, s-ar fi prăbuşit din vechime. În finalul comunicării, I.T. Dragomir recunoaşte totuşi la Tîrpeşti existenţa a trei şanţuri — şănţuleţul mic precucutenian, şi două şanţuri de apărare — unul Precucuteni III şi altul Cucuteni A. Dar atunci, ar trebui ca I.T. Dragomir să se decidă: sau este vorba de un şanţ cu prag (creat arbitrar de el) sau, dimpotrivă, sînt (aşa cum dealtfel am arătat) două şanţuri aparţinînd celor două locuiri principale de la Tîrpeşti — una din faza Precucuteni III, cealaltă din faza Cucuteni A.

nu a fost distrus printr-un incendiu, deoarece nicăieri de-a lungul şanţului nu au fost descoperite urme de cărbune sau cenuşă.

Din informaţiile de care dispunem pînă în prezent, nu se mai cunosc sisteme artificiale de apărare în alte staţiuni Precucuteni III, dar ca şi în cazul aşezărilor Precucuteni II aceste lacune sînt de pus pe seama cercetării limitate de cele mai multe ori la mici sondaje.

Există însă şi cazuri în care un sistem de fortificaţie mai recent a putut distruge total sau parţial vechile şi, evident, mai puţin amplele şanţuri precucuteniene. În cazul aşezării de la Costişa — Dealul Cetăţii, spre exemplu, noi bănuim că cele două şanţuri de apărare din epoca bronzului plasate pe şaua ce leagă botul terasei de restul ei[32] ar fi putut avea acelaşi traseu cu un eventual şanţ precucutenian pe care l-ar fi putut distruge cu ocazia săpării lor.

Probabil numai o întîmplare a făcut ca şi la Tîrpeşti, cucutenienii, urmînd traseul şanţului mai vechi — precucutenian — , să nu-l desfiinţeze pe acesta din urmă.

Concepţia care a stat la baza sistemului de fortificare a aşezărilor precucuteniene cunoscute pînă în prezent este deci deosebit de simplă. Ocupînd boturi de terase, s-au folosit rîpele naturale separîndu-se zona locuibilă de restul terasei printr-un şanţ de adîncimi variabile, cu pante mai mult sau mai puţin abrupte şi cu o posibilă îngrăditură în spate. Eficacitatea era probabil satisfăcătoare, iar apărarea era îndreptată atît împotriva altor grupări umane cît şi împotriva animalelor. Nu este, credem, lipsit de importanţă să semnalăm că în fundul şanţului Precucuteni III de la Tîrpeşti a fost descoperit scheletul întreg al unui animal care, odată căzut acolo, nu a mai putut ieşi din şanţ. Rămîne însă de văzut dacă şi cum au fost fortificate aşezările din văile rîurilor, cele de pe grinduri, precum şi acelea situate în locuri joase şi deschise.

O altă problemă căreia va trebui să-i răspundă de asemenea viitoarele cercetări este aceea a existenţei sau inexistenţei fortificării artificiale a aşezărilor culturii liniare (şi poate chiar ale culturii Criş) de pe teritoriul Moldovei.

Întrucît se cunosc aşezări ale culturii ceramicii liniare întărite, ca de pildă aceea de la Köln-Liendenthal[33], nu ar fi deloc exclus ca şi triburile din Moldova ale

[32] Al. Vulpe şi M. Zamoşteanu, 1962, p. 309. Autorii datează cele două şanţuri, descoperite, în epoca bronzului.

[33] W. Buttler, 1938, p. 3 şi urm., pl. 24. Fl. Marinescu (1969, p. 9—10) susţine că „dezvoltarea forţelor de producţie ale triburilor cu ceramică liniară pătrunse în zona carpato-danubiană ca şi ale celor specifice celorlalte culturi din neoliticul vechi al aceleiaşi arii geografice, nu ne arată că a fost atinsă treapta care să facă necesară şi posibilă fortificarea aşezărilor". Acelaşi autor spune (p. 10 nota 14) că: „în întregul Orient apropiat nivelul *forţelor şi al relaţiilor de producţie atinsese acel grad de dezvoltare care făcea necesară ridicarea unor lucrări defensive*, încă din prima etapă a neoliticului". Nu ştiam însă pînă acum nici că ridicarea forţelor de producţie cere imperios ridicarea unor lucrări defensive şi nici că uneltele triburilor aceramice ar fi fost net superioare acelora ale triburilor liniare, aceasta fiind concluzia logică ce reiese din afirmaţiile autorului citat. Dealtfel, dacă purtătorii culturii cu ceramică liniară au fost capabili să-şi împrejmuiască aşezările cu şanţuri în zonele lor de origine, nu vedem de ce n-ar fi făcut-o şi în regiunile în care au pătruns ulterior, căci uneltele de care dispuneau au rămas, evident aceleaşi. În plus triburile precucuteniene de la Dealul Viei nu folosesc unelte mai evoluate decît cele liniare de la Dealul Fîntînilor, iar în fazele Precucuteni II şi III nu mai întîlnim toporul plat de mari dimensiuni (peste 20 cm), tipic (alături de toporul-calapod) purtătorilor culturii ceramicii liniare ci topoare de dimensiuni medii, *tot de piatră*, lucrate uneori chiar din roci mai moi, cum ar fi de pildă marnele. O cît de sumară trecere în revistă a utilajului litic al celor două culturi poate duce pe oricine la aceeaşi concluzie — uneltele de piatră şlefuită sînt în esenţă aceleaşi, şi incapabile încă să revoluţioneze forţele de producţie. Totuşi cu aceste unelte, la care se adaugă destul de probabil parii de lemn cu vîrful ascuţit, au fost săpate atît şanţul de la Traian — Dealul Viei cît şi acela de la Tîrpeşti.

acestei culturi să-şi fi fortificat aşezările. În acest caz precucutenienii ar putea fi tributari şi pe această linie purtătorilor culturii ceramicii liniare şi aceasta cu atît mai mult cu cît, deocamdată, de la triburile giuleştene nu au rămas resturi care să dovedească folosirea unor şanţuri de apărare. Primele sisteme artificiale de apărare cunoscute pînă în prezent în Muntenia datează din faza Spanţov a culturii Boian[34].

Triburile cucuteniene au preluat, printre altele, de la precucutenieni şi obiceiul fortificării artificiale a aşezărilor, pe care l-au desăvîrşit cu atît mai mult cu cît, trăind probabil într-o perioadă mai frămîntată, cu mişcări mai ample de populaţie, au preferat, mai ales în faza Cucuteni A, să se stabilească pe locuri înalte, uşor de apărat, deşi au continuat să ocupe şi zone mai joase.

Este de necontestat că factorul social-economic precum şi evoluţia forţelor de producţie au jucat un rol de prim ordin în evoluţia sistemelor defensive. Trebuie însă avut în vedere că, în linii mari, uneltele triburilor neo-eneolitice nu indică o rapidă şi radicală evoluţie, ele rămînînd simple unelte de piatră, os, corn sau lemn, aşa încît săparea şi evacuarea pămîntului a cerut de-a lungul întregului neo-eneolitic aproximativ acelaşi efort. Ceea ce a dat, probabil, triburilor cucuteniene posibilitatea unor eforturi mai susţinute, care au dus la sisteme de apărare mai eficace şi mai variate, a fost numărul infinit mai mare al mîinii de lucru. În timp ce la Tîrpeşti, în nivelul precucutenian, s-au identificat numai zece locuinţe, la Truşeşti au fost descoperite 93 locuinţe Cucuteni A, la Hăbăşeşti 44 locuinţe şi aşa mai departe; reies, credem, cu claritate diferenţele mari în ceea ce priveşte numărul membrilor comunităţilor respective.

În concluzie, putem spune că încă din prima fază a culturii Precucuteni se cunoaşte şi se practică sistemul fortificării aşezărilor, preluat după părerea noastră de la triburile liniare, şi că, destul de probabil, el este folosit şi în faza Precucuteni II, fază în care încă nu a fost documentat. În Precucuteni III nu mai există dubii asupra acestei probleme.

[34] S. Morintz, 1963, p. 275 şi urm. Este adevărat că la Spanţov există şi un şanţ care datează din faza Vidra, a culturii Boian, dar acesta este un şănţuleţ de îngrădire, nu unul de apărare.

CAPITOLUL AL III-LEA

LOCUINŢELE

UNA dintre problemele urmărite în timpul desfăşurării săpăturilor arheologice este şi aceea a locuinţelor, sau mai precis a resturilor lor, incendiate sau nu.

În ceea ce priveşte prima fază a culturii Precucuteni, beneficiem de o amănunţită cercetare a locuinţelor în aşezarea de la Traian — Dealul Viei, la care se adaugă, din păcate, numai o singură altă locuinţă, degajată în întregime la Eresteghin.

În marea lor majoritate locuinţele de la Traian — Dealul Viei nu au avut platformă, dar nu lipsesc nici acelea cu platforme special amenajate. Facem însă din capul locului precizarea că aceste platforme sînt de un tip special, fără substrucţie de lemne groase şi despicate.

Încă din 1954 se atrăgea atenţia asupra plăcilor netezite ale podinei de lut ars, care aveau pe partea dinspre sol, amprente de frunze, crengi subţiri, frunziş şi trestie şi mai rar nuiele dispuse paralel[1]. Această observaţie va fi confirmată şi de săpăturile din 1956, care vor scoate la lumină o nouă platformă, de tipul acelora cunoscute din anii precedenţi[2], avînd apreciabila suprafaţă de aproximativ 50 m².

Acest tip de platformă se construia relativ simplu. Pe un pat de crengi şi frunziş, fixat printr-o sumară împletitură de trestie sau nuiele se aşternea un strat de lut amestecat cu paie şi pleavă de aproximativ 10—12 cm grosime, care se netezea şi de cele mai multe ori se făţuia cu un amestec de lut fin în compoziţia căruia se folosea ca degresant exclusiv nisipul.

Mai numeroase sînt însă locuinţele fără platformă, ale căror resturi, provenite de la pereţii dărîmaţi, stau masate în genere pe cele patru laturi ale unui dreptunghi (fig. 9/3). În cazul uneia din locuinţele descoperite în 1961, de dimensiuni modeste — 3 × 5 m — s-a putut preciza pe latura de VNV existenţa unei încăperi de aproxi-

[1] C. Matasă, 1954, p. 56.

[2] H. Dumitrescu, 1959, p. 198.

mativ 3 × 2 m, adăugată oarecum lateral[3]. Deosebit de interesantă este însă o locuință care respecta forma general dreptunghiulară, dar avea colțurile rotunjite; era orientată E—V și avea dimensiuni ceva mai mari — 6,50 × 5 m. La baza peretelui dinspre nord și la colțurile de NE și NV s-a descoperit o substrucție de prundiș, lată de 0,30 m și adîncă de 0,12 m. Tot aici terenul a fost nivelat (operație necesară unui teren în pantă) și înălțat printr-un strat de pămînt steril, gros de 10—12 cm. Locuința nu avea urme de platformă; chirpiciul pereților păstra impresiunile de nuiele, conținea pleavă, dar nu și pietricele, iar lipitura pereților, groasă de 9—11 cm, avea și o lutuială de circa 3 cm, dintr-o pastă fină cu nisip, fără pleavă, acoperită la rîndul ei cu o altă fățuială de 1 cm grosime[4]. Ca și în cazul locuințelor cucuteniene, nu s-au descoperit urmele parilor de susținere a pereților (fig. 7/1; 9/3).

Locuința de la Eresteghin, care avea de asemenea o formă dreptunghiulară și aproximativ 35 m², aduce un element cu totul surprinzător. Se spune că avea o podea formată dintr-un strat de chirpic ars la roșu, care s-a păstrat nederanjat în partea vestică a locuinței și că bîrnele despicate erau groase de 8—20 cm[5]. Din cîte rezultă însă din desenul prezentat[6], exceptînd centrul locuinței unde se văd bucăți mari de chirpic, care ar putea proveni dintr-o eventuală podină, în rest constatăm resturi destul de răvășite, amestecate cu pietre, cioburi și cenușă, fapt care credem că ne îndreptățește să privim deocamdată cu rezervă concluziile la care a ajuns autorul cercetărilor de la Eresteghin. Remarcăm totodată în același desen, mai ales în partea vestică a locuinței, adică tocmai acolo unde autorul indică o mai bună conservare a platformei, că resturile de chirpic sînt foarte împrăștiate și destul de distanțate unele de altele. În plus marea diferență de grosime între bîrnele folosite, de la 8 la 20 cm, ne duce spre aceeași încheiere. Este greu de presupus (și toate locuințele cu platformă confirmă acest lucru), că în aceeași locuință s-au folosit bîrne sau lemne despicate la dimensiuni atît de diferite. Rostul unei podini este, printre altele și acela de a obține o suprafață plană și uniformă, motiv pentru care se alegeau, sau se tăiau lemne care aveau relativ aceleași dimensiuni și nu variau în plus sau în minus decît cu 2—3 cm, ușor de compensat cu o lutuială mai accentuată în zonele respective, sau cu pămînt pus sub bîrne.

În așezarea de la Traian — Dealul Viei s-au descoperit puține vetre construite direct pe sol în interiorul locuințelor, dar în schimb destul de numeroase în afara locuințelor, dar în imediata lor apropiere. Una dintre acestea avea o formă relativ pătrată, de circa 0,75 × 0,75 m și fusese construită pe un pat de prundiș și cioburi mărunte peste care s-au așternut bețe subțiri. Lipitura, groasă de aproximativ 3 cm, era arsă la alb-gălbui, dură și cu mult nisip în compoziție. Vatra fusese amenajată odată cu locuința din preajmă și, ca majoritatea vetrelor descoperite, nu avea gardină[7].

Locuința de la Eresteghin avusese și ea o vatră în interior, de aproximativ 1 × 0,75 m, de asemenea fără gardină[8]. Nu se menționează dacă a fost construită direct pe sol sau pe presupusa platformă, iar în desenul la care ne refeream mai sus ea nu apare[9]. Lipsa ei din desen ne-ar putea face să presupunem că a fost descoperită abia la demontare și deci că s-ar fi aflat sub resturile (trecute în plan) locuinței. În

[3] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.
[4] *Ibidem.*
[5] Z. Székely, 1967, p. 76.
[6] *Ibidem.*
[7] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.
[8] Z. Székely, 1967, p. 76.
[9] *Ibidem*, fig. 2.

acest caz am avea un indiciu în plus că dărîmăturile proveneau mai degrabă de la pereți, sau de la tavan, și nu de la o podină. O mare pată de cenușă situată spre centru-est în locuință ne conduce spre aceeași încheiere — cenușă nu s-a găsit niciodată printre plăcile unei platforme ci numai pe ele, în preajma vetrelor, printre dărîmături, sau în gropi. Tot la Eresteghin a fost descoperit un cuptor cu boltă, înalt de 0,50 m, săpat la 1,20 m adîncime, avînd o suprafață de 1 × 1,20 m. Pereții lui arși la roșu au fost tăiați în solul virgin. Pe fund s-au descoperit fragmente ceramice[10]. Nu credem să fi fost însă un cuptor de ars ceramică, deoarece este de dimensiuni foarte reduse, prea adînc săpat și mult prea aproape de locuință.

Păstrînd deocamdată rezervele impuse de datele încă incomplete de la Eresteghin, putem afirma pe baza săpăturilor de la Traian — Dealul Viei, că triburile precucuteniene (faza I) cunoșteau un tip de platformă infinit mai simplu și mai ușor de realizat decît platformele culturii Cucuteni.

O caracteristică a așezării de la Dealul Viei o constituie alveolările și marea cantitate de pietre de rîu de mărimi mici și mijlocii (foarte rar bolovani), pe alocuri masate în grămezi. Pe baza acestora și pe baza adîncimilor diferite la care au fost descoperite o serie de complexe, unii cercetători cred că pot vedea la Dealul Viei „două sau mai multe etape în evoluția culturii". S-a vorbit chiar de existența a patru niveluri de locuire[11]. În schimb așezările de la Traian — Dealul Viei și Larga Jijia sînt tratate ca și cum ar fi contemporane.

S-a arătat însă în repetate rînduri că la Dealul Viei nu este vorba decît de un singur strat de cultură unitar, din cuprinsul căruia nu s-a exclus existența a două niveluri, respectiv a două etape de locuire[12].

Terenul în pantă, alveolările naturale, crotovinele, lucrările ulterioare, totul a conlucrat în a face să ajungă unele dintre materiale sub nivelul „ideal" de călcare.

În judecarea unor realități stratigrafice credem că trebuie să se țină seama totuși, de o serie de factori semnalați de autorii săpăturilor. Locuințele nu erau și nici nu puteau fi ridicate toate în primul moment al stabilirii pe un loc anume; alveolările au putut fi umplute și nivelate intenționat, pentru a se obține un teren plat necesar podinei; deci era firească, date fiind aceste cauze obiective, prezența unor fragmente ceramice și obiecte sub nivelul de călcare; în plus lucrările ulterioare momentului încetării locuirii au afectat la rîndul lor mai mult zonele dintre locuințe decît resturile mai compacte și mai greu de deranjat ale acestora etc. Conducătorii cercetărilor de la Dealul Viei au subliniat că: alveolările mari nu erau bordeie, în cuprinsul lor nedescoperindu-se resturi *in situ*, ci niște alveolări naturale ale terenului, umplute uneori înainte de a se fi construit locuințele, în unele cazuri acestea din urmă acoperindu-le parțial. Există însă și alveolări mai adînci, care, ca și gropile, fuseseră făcute pentru scoaterea lutului necesar construirii locuințelor și mai apoi astupate intenționat[13].

Fără să conteste existența a două niveluri în cuprinsul locuirii de la Traian — Dealul Viei, bine ilustrate de unele gropi și alveolări anterioare construirii locuințelor de suprafață, Hortensia și Vladimir Dumitrescu au pus mereu accentul pe *uni-*

[10] *Ibidem*, p. 79.
[11] E. Zaharia, 1967, p. 31.
[12] H. Dumitrescu, 1959, p. 198–199; H. și Vl. Dumitrescu, 1962, p. 245–248; *idem*, 1968; Vl. Dumitrescu, 1964, p. 45 și urm.; *idem*, 1967, p. 39 și urm.
[13] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

tatea stratului cultural[14], unitate confirmată o dată în plus de însuşi inventarul locuinţei de la Eresteghin, unde au fost descoperite în cuprinsul aceleiaşi locuinţe toate categoriile ceramice cunoscute de la Dealul Viei[15].

Trecînd acum la grămezile de pietre luate şi ele în discuţie şi interpretate ca platforme de locuinţe care ar indica un alt nivel decît acela al locuinţelor de suprafaţă[16], Vladimir Dumitrescu a arătat că deşi rostul lor rămîne neclar, este sigur că ele nu erau folosite nici ca material de construcţie, nici pentru podit locuinţele, în cuprinsul cărora nu s-au descoperit niciodată. În plus printre grămezile de pietre nu s-au găsit fragmente ceramice sau alte obiecte[17]. Mai mult decît atîta, grămada de pietre apărută la 0,30 m adîncime, avea baza mult mai jos, căci dacă baza ar fi fost la această adîncime, cum stratul negru-vegetal depăşeşte grosimea de 30 cm, grămada de pietre ar fi fost de dată mult mai recentă şi implicit ar fi depăşit cadrul problemei locuinţelor precucuteniene[18]. Ele au rar o formă plată, sînt în general pietre de rîu mici şi mijlocii, dispuse în grămezi circulare pe suprafeţe variind între 10 — 12 m² şi numai în rarele cazuri în care sînt dispersate ocupă o suprafaţă mai mare[19]. Este deocamdată foarte dificil de a preciza chiar ipotetic, rostul acestor aglomerări de pietre. Date fiind dimensiunile lor foarte variate, nu ar fi exclus să fi fost un gen de proiectile folosite în egală măsură împotriva duşmanului sau a animalelor sălbatice, poate chiar la vînătoare. Grămezile, situate mai întotdeauna în preajma locuinţelor, la îndemînă, trebuie să fi avut un rost precis, altminteri locuitorii nu şi-ar fi dat osteneala să le strîngă şi mai ales să le aducă din albia rîului sus pe terasă.

Datorită numărului extrem de redus al cercetărilor întreprinse în aşezări de tip Precucuteni II[20], cunoştinţele noastre asupra tipului şi sistemului de construire a locuinţelor acestei faze rămîne încă lacunar.

La Izvoare spre exemplu, se vorbeşte de un strat de arsură ω,ce aparţine nivelului precucutenian şi se prezintă sub forma unei pături compacte de pămînt ars, groasă de 0,12 — 0,25 m, sub care se află un strat subţire de cărbuni şi unul de pămînt galben bătut, amestecat cu cenuşă, oase şi concreţiuni calcaroase[21]. Sub acest „strat de arsură se găseşte uneori ceramică cu decor Tripolie A alături de fragmente decorate cu excizie de tip Boian-Giuleşti“[22]. Dar stratul, după cum rezultă din schema stratigrafică întocmită, aparţine „precucutenianului de caracter Tripolie A''[23] şi deci trebuie deocamdată scos din discuţia noastră. Reiese deci că la Izvoare nu a fost identificată nici o locuinţă care să poată fi atribuită fazei Precucuteni II.

Situaţia de la Larga Jijia nu este nici ea în măsură să ne dea date suplimentare. În cursul săpăturilor nu au apărut nici vetre, nici locuinţe. Au fost descoperite însă

[14] *Ibidem*; Vl. Dumitrescu, 1964; *idem*, 1967.

[15] E. Zaharia, 1967; Z. Székely, 1967. Dealtfel, aşa cum sublinia Vl. Dumitrescu, 1967, nu Eresteghinul asigură încadrarea descoperirilor de la Dealul Viei în cultura Precucuteni, ci descoperirile mult mai vechi făcute la Traian — Dealul Viei au făcut posibilă încadrarea aşezării de la Eresteghin în faza Precucuteni I.

[16] E. Zaharia, 1967.

[17] H. şi Vl. Dumitrescu, 1968.

[18] Vl. Dumitrescu, 1967.

[19] *Ibidem*.

[20] Singurele cercetări cu caracter mai mult de sondaje, au fost făcute la Izvoare, Larga Jijia, Mîndrişca şi Ghigoeşti — Trudeşti. În această ultimă aşezare am avut totuşi prilejul să degajăm trei locuinţe de suprafaţă.

[21] R. Vulpe, 1957, p. 14.

[22] *Ibidem*, p. 18 – 19.

[23] *Ibidem*, p. 33, 35, fig. 14.

două alveolări și două gropi, una modernă, cea de-a doua precucuteniană. Ultima avea o formă cilindrică și fusese umplută cu chirpic[24]. Existența bucăților de chirpic masive bine arse la roșu-cărămiziu conduc la concluzia firească a cunoașterii și folosirii locuinței de suprafață construită din schelet de lemn și pomesteală de lut cu paie. Motivele strîngerii și depunerii într-o groapă a resturilor unei locuințe incendiate, constituie o altă problemă, care ne va reține atenția ceva mai tîrziu.

Două locuințe de suprafață, degajate numai parțial s-au descoperit și la Mîndrișca în nivelul precucutenian. Porțiunea degajată dintr-una mai mare indică o formă generală dreptunghiulară. Locuința nu a avut platformă, iar pereții erau făcuți din nuiele împletite și lipite cu lut[25].

Cercetările întreprinse în ultimul timp la Ghigoești—Trudești, într-o așezare de tip Precucuteni II, deși încă extrem de limitate, ne permit unele încheieri destul de concludente.

De pildă, locuința nr. 4 (fig. 5; 7/2; 10/2) din așezarea susmenționată, degajată în întregime, avea aproximativ 7 × 8 m, la ea fiind anexată o încăpere de 4 × 5 m, iar locuința nr. 1 (fig. 5) degajată în cea mai mare parte, avea la rîndul ei aproximativ 13 × 7,80 m. Din datele, repetăm, foarte limitate, care ne stau la dispoziție, rezultă că platformele nu erau încă folosite. Dar dat fiind numărul redus al locuințelor identificate și săpate uneori numai parțial (două la Mîndrișca și trei la Ghigoești) nu putem afirma că purtătorii fazei a doua a culturii Precucuteni nu cunoșteau sistemul de realizare și avantajele oferite de platformele de lut, cu atît mai mult cu cît ele au fost identificate atît la Dealul Viei, adică în Precucuteni I, cît și la Tîrpești în Precucuteni III. Este însă adevărat că în Precucuteni III erau mai rar folosite, și într-o oarecare măsură diferite de acelea cucuteniene, iar în Precucuteni I, așa cum am văzut, se făceau după un sistem mult mai simplu și rudimentar.

Săpăturile de la Ghigoești—Trudești ne-au prilejuit cîteva observații interesante. Pe parcursul degajării uneia dintre locuințe (nr. 1) a fost identificată talpa unui perete despărțitor. La baza peretelui fuseseră așezate, perpendicular pe axul lung al locuinței, două bîrne groase de aproximativ 10 — 12 cm, peste care, după fixarea furcilor necesare scheletului, s-a așternut lut, exact ca la platforme. Însă, spre deosebire de platforme, chirpiciul așternut peste bîrne nu a fost bine pătruns de foc. Suprafețele erau arse la roșu-cărămiziu, în timp ce miezul rămăsese negricios.

În cuprinsul altei locuințe (nr. 4) unul din pereți, prăbușit în interior (așa cum cad de regulă pereții), păstra pe o lungime de 5 — 6 m urmele clare ale furcilor ce fuseseră înfipte vertical la distanțe ce variau între 1 — 1,20 m.

Rezultă clar, în primul rînd, că în cea de-a doua fază a culturii Precucuteni, în ceea ce privește tipul de locuințe, este continuată tradiția primei faze. Se construiesc locuințe spațioase, din lemne, șipci și nuiele împletite, peste care se aplică un strat gros de pomesteală — lut amestecat cu pleavă și mai ales cu paie tocate. Extrem de rar apar în chirpic pietricele mărunte.

În același timp, în locuința cu perete intermediar (nr. 1) s-a constatat că, pe o mică platformă construită cu lemne groase de 10—12 cm și bine lutuită, a fost amenajată o vatră, fără gardină, cu o lipitură de aproximativ 1 cm grosime. Acest sistem de executare a vetrei nu constituie însă o regulă generală. În locuința nr. 4 de pildă, vatra fusese așezată direct pe sol, iar în preajma ei s-au descoperit resturile răvășite

[24] Jijia, 1952, p. 48.

[25] Gh. Bichir și E. Dogan, 1962, p. 291.

ale unei lavițe. Lipitura acestei vetre, groasă de 3,30 cm, făcută din lut amestecat cu nisip fin, avea în plus o fățuială de 1 — 2 mm în lutul căreia se amestecase și pleavă. Observația este deocamdată singulară și cu totul ieșită din comun în întreaga arie a culturii Precucuteni. Alături de o vatră descoperită la Tîrpești, amenajată la rîndul ei tot direct pe sol, și datînd de la sfîrșitul fazei Precucuteni II, vetrele găsite la Ghigoești — Trudești sînt singurele cunoscute pînă în prezent în aria românească a acestei faze.

Cît privește bordeiul, tip de locuință (cu o singură excepție) necunoscut deocamdată în România, el este destul de frecvent folosit de purtătorii culturii Precucuteni II de pe teritoriul Uniunii Sovietice, alături bineînțeles de locuințele de suprafață cu porțiuni de platforme amenajate în preajma vetrelor[26].

Ca și din faza anterioară — I — se cunosc și din această fază — II — unele alveolări cu un conținut destul de sărac, atît la Tîrpeşti cît şi la Larga Jijia[27]. O mare alveolare precucuteniană a fost descoperită și la Izvoare[28], dar nu știm cărei faze aparține. Ele au putut fi, cu excepția uneia dintre cele descoperite la Tîrpeşti, în egală măsură denivelări de teren sau gropi făcute pentru scoaterea lutului și nivelate în unele cazuri în mod intenționat tot de către precucutenieni. Excepția amintită o constituie marea alveolare (de la Tîrpeşti) cu gropi în interior, ajungînd pînă la 2,45 — 2,50 m adîncime. Este în fond vorba de un mare bordei „accidentat", tip de locuință binecunoscut purtătorilor culturii cu ceramică liniară, dar deocamdată singular în aria românească a culturii Precucuteni[29].

Trecînd la ultima fază a culturii Precucuteni III — constatăm cu satisfacție că datele de care dispunem sînt mai complete. Avem în vedere mai ales rezultatele obținute la Traian — Dealul Fîntînilor, Andrieşeni şi Tîrpeşti. Din păcate nu vom putea folosi și concluziile săpăturilor de la Izvoare, deoarece acolo nu a fost degajată în întregime sau parțial nici o locuință, iar „pătura de arsură ω cu cenușă, cărbuni și concrețiuni calcaroase" care pare a se întinde peste tot[30], este greu să fie considerată drept locuință. În cazul în care această „pătură de arsură" provine de la locuințele incendiate, și este normal să fie așa, atunci ea n-a putut fi o pătură continuă care să separe stratul Izvoare I în două — I_1 şi I_2, ci doar masări de chirpic provenit din dărîmăturile locuințelor. Ne vedem deci limitați la rezultatele obținute în primele trei așezări mai sus menționate.

În aşezarea de pe Dealul Fîntînilor (Traian) s-au descoperit pentru prima dată în cuprinsul culturii Precucuteni, resturile unei platforme cu o suprafață de 20 m^2, spartă în bucăți de 30 × 28 cm, cu impresiuni de bîrne pe partea inferioară, plană și bine netezită pe cea superioară. Structura și compoziția lutului se deosebește de aceea a platformelor Cucuteni A—B. Chirpiciul are un grăunte mai mare, conține

[26] T. Passek, 1962, p. 8. Autoarea consideră aceste platforme parțiale ca precursoare ale marilor platforme tripoliene, punct de vedere cu care deocamdată nu putem fi de acord. Amenajările la care se referă au fost făcute în cuprinsul unor locuințe și au suprafețe extrem de limitate, neacoperind nici măcar într-un singur caz întreaga suprafață a locuinței.

[27] Jijia, 1952, p. 48. Considerată inițial drept fund de bordei, marea alveolare descoperită la Larga Jijia s-a dovedit a nu fi fost totuși o locuință (Informație primită de la autoarea sondajului, A.D. Alexandrescu).

[28] R. Vulpe, 1957, p. 23.

[29] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 406. Bordeiul aparține primului nivel precucutenian din stațiune, datat la sfîrșitul fazei Precucuteni II și începutul fazei Precucuteni III.

[30] R. Vulpe, 1957, p. 33, 35.

mai multe impurități, a fost amestecat nu numai cu paie mari ci și cu frunziș, pietricele și cochilii de melci[31]. Dealtfel, bucăți de chirpic avînd exact aceeași structură au fost descoperite și într-o groapă precucuteniană din aceeași stațiune[32].

Întrucît la Traian — Dealul Fîntînilor nu au mai fost descoperite și alte resturi de locuințe precucuteniene nu putem ști cu certitudine dacă folosirea platformelor era sau nu generalizată în Precucuteni III, cu atît mai mult cu cît autoarea descoperirii, pe baza materialelor culese de pe platformă, datează locuința la sfîrșitul fazei Precucuteni III, dacă nu chiar la începutul fazei Cucuteni A_1[33].

Dealtfel, în așezarea de la Andrieșeni din cele două locuințe de suprafață degajate, una de numai 7 m², cealaltă de 35—40 m², nici una nu avea platformă[34]. În schimb în pasta chirpiciului, pe lîngă paie și pleavă, întîlnim, ca și la Traian și Tîrpești, frunze și cioburi[35].

Faptul că totuși locuința de suprafață cu platformă nu devenise încă tipul predominant de locuință este dovedit de împrejurarea că la Tîrpești, din cele zece locuințe precucuteniene descoperite (fig. 6), doar una avea platformă completă, în timp ce în cuprinsul altora s-au descoperit uneori mici porțiuni amenajate probabil pentru dormit[36] sau în alte scopuri (în locuințele nr. 3, 8, 14, 16 etc.). Pe de altă parte, aceste platforme parțiale, de mici dimensiuni, constituie o mărturie categorică a cunoașterii de către precucutenieni atît a modului de realizare a lor cît și a avantajelor pe care le puteau oferi.

Ceea ce surprinde însă în cuprinsul locuirilor Precucuteni III, atît la Andrieșeni cît și la Tîrpești, este varietatea dimensiunilor locuințelor. La Andrieșeni, așa cum notam mai sus, una dintre locuințe are 7 m², cealaltă aproximativ 35 — 40 m², iar la Tîrpești ele se grupează în două mari categorii; prima cuprinde locuințe de dimensiuni mari, variind între 35 — 77 m², cea de-a doua înglobează locuințe între 12 — 30 m². Această mare diferență de dimensiuni nu se întîlnește la Traian — Dealul Viei (Precucuteni I) și nici la Ghigoești—Trudești, unde remarcam suprafețele apreciabile ale locuințelor[37].

Locuințele precucuteniene cercetate pînă în prezent, din ultimele două faze de evoluție ale culturii se remarcă, pe de o parte, prin sărăcia inventarului, iar pe de altă parte, prin starea extrem de fragmentată a materialului. Este deci verosimil ca așezările să fi fost părăsite relativ în liniște și ca dărîmăturile locuințelor să fi rămas mult timp descoperite. Dealtfel incendiile din așezările precucuteniene nu au avut intensitatea acelora din așezările cucuteniene. Adesecori chirpiciul are miezul negru, nepătruns de foc, este fărîmicios și extrem de rar întîlnim chirpici zgurificat. Se folosea destul de probabil și lemnărie mai puțină decît la locuințele cucuteniene.

Cît privește vetrele, ele se întîlnesc atît în cuprinsul locuințelor cît și în afara lor și sînt de obicei vetre deschise, construite direct pe sol. Lipitura lor nu a folosit ca degresant decît nisip foarte fin. La Tîrpești, în cuprinsul locuinței cu platformă (fig. 8/1; 10/1) s-a descoperit și un cuptor dreptunghiular de 2 × 1,60 m, cu rama

[31] H. Dumitrescu, 1953, p. 52.
[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem.*
[34] A. Florescu, 1959, 2, p. 118—120.
[35] *Ibidem.*
[36] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 401. Platforma locuinței nr. 6 (precucuteniană) era identică platformelor cucuteniene, cu bîrne puse perpendicular pe axul lung și lipitură groasă așternută deasupra.
[37] Este adevărat că din locuința nr. 3 degajată în această stațiune s-a păstrat numai o suprafață de aproximativ 4 × 2,50 m, dar acest fapt se datorează terenului în pantă. Rămînînd probabil mult timp dezvelită, apele și animalele au distrus-o parțial.

exterioară rotunjită la colțuri. În interior avea calupuri de chirpic pe care se sprijinea bolta cuptorului. Vatra, exceptîndu-se o mică porțiune distrusă de prăbușirea bolții, s-a conservat destul de bine. Atît vatra cît și baza bolții cuptorului fuseseră așezate direct pe pămînt, în timp ce rama exterioară stătea pe platforma locuinței (fig. 8/2)[38]. Un fragment de placă de cuptor a fost descoperit și în cuprinsul unei alte locuințe precucuteniene de la Tîrpești, dar provenea probabil de la o mică vatră portativă. Deși vetre fixe sau portative nu s-au descoperit în toate locuințele este totuși greu de presupus ca ele să nu fi existat, dat fiind climatul zonelor ocupate de precucutenieni.

Exceptînd gropile de ofrandă, pe care le vom discuta în alt capitol, gropile precucuteniene, în toate cele trei faze, făcute inițial probabil pentru scoaterea lutului necesar construirii locuințelor, au un conținut destul de modest. Cu fundul rotunjit și gura largă, pătrunzînd totdeauna în lutul galben, conțin oase, cenușă, chirpici, foarte puține fragmente ceramice, melci, în unele cazuri obiecte întregi sau deteriorate, precum și fragmente de figurine. Cu unele excepții, gropile nu erau situate în vecinătatea nemijlocită a locuințelor, ceea ce dovedește că nu fuseseră săpate în scopuri menajere; nu s-au descoperit gropi de bucate special amenajate.

O remarcă de asemenea general valabilă pentru toate cele trei faze ale culturii Precucuteni privește marea cantitate de oase de animale descoperite atît în cuprinsul locuințelor cît și în strat sau gropi. Există cazuri, cum ar fi de pildă la Traian—Dealul Viei, cînd s-au descoperit schelete aproape întregi de animale. Tot în locuințe se întîlnesc uneori fragmente de lavițe de lut sau picioare masive, scurte, din chirpic, provenind destul de probabil de la măsuțe scunde cu tăblie de lemn. Una din lavițele descoperite într-o locuință la Ghigoești—Trudești avea aproximativ 1,20 × 0,60 m, colțurile fiind rotunjite, și fusese făcută dintr-un strat de lut gros, bătut pe un schelet de bîrne cu un diametru de 10—12 cm.

Înainte de a trece la concluziile acestui capitol se mai cere amintită o interesantă observație făcută la Tîrpești în cuprinsul locuinței nr. 4. Înainte de construirea locuinței a fost îngropat în pămîntul viu un mic văscior trecut prin foc[39]. Ritualul binecunoscut culturii Cucuteni A—B[40], a fost întîlnit și în cuprinsul fazei Cucuteni A, la Berești și Trușești[41] și vine să dovedească o dată în plus strînsele relații genetice dintre triburile precucuteniene și urmașii direcți ale acestora, purtătorii culturii Cucuteni.

Prima problemă ridicată de locuințe este evident aceea a sistemului de construire a lor. Pornind de la observațiile personale efectuate în cuprinsul locuințelor precucuteniene și completîndu-le cu date culese de alți cercetători din așezări cucuteniene, vom încerca o schiță de reconstituire a etapelor și sistemului de construcție.

În cazul locuințelor fără platformă, care sînt deocamdată în majoritate, se așezau pe sol tălpi masive de lemn, care puteau fi eventual foarte puțin îngropate pentru a se fixa mai bine[42]. În ele se înfigeau, la distanțe ce oscilează între 1 — 1,20 m furci verticale de lemn, groase de 10—12 cm, între care urma împletirea rețelei de nuiele și bețe. Furcile erau fixate și la partea superioară cu ramă solidă de lemn pe care se

[38] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 401—403, fig. 8.

[39] *Ibidem*, p. 403, fig. 7.

[40] H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 173. Ofranda de fundație a locuinței III/3 cuprindea, pe lingă „paharul" (gobelet) pictat în stil α, și fragmente dintr-un craniu de bou.

[41] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 403, nota 13.

[42] H. Schmidt, 1932, presupunea că stîlpii de susținere ai pereților și acoperișului locuințelor au fost înfipți în tălpi de lemn fixate pe laturile locuințelor. La aceeași concluzie ajung și H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 168. La Trușești (vezi M. Petrescu-Dîmbovița și A. Florescu, 1959, p. 152) s-au putut determina uneori și montanții cioppliți, din colțurile podinei.

sprijinea pe de o parte scheletul tavanului, pe de alta căpriorii acoperișului în două ape sau arcuit. Urma apoi aplicarea, întîi la interior și mai apoi la exterior a unui strat de lut amestecat cu paie, pleavă, pietricele, frunziș, gros de 15—18 cm. Este destul de probabil că se lutuia și podul și nu ar fi deloc exclus, ca cel puțin într-unele dintre cazuri să se fi așternut pomesteală și peste trestia acoperișului, protejînd-o în acest mod împotriva unei mai rapide deteriorări și fixînd-o mai temeinic împotriva vînturilor. Dealtfel toate modelele de locuințe, fie ele gumelnițene sau cucuteniene, nu redau acoperișul prin striuri paralele care să imite stuful sau trestia, ci îl reprezintă fie ca pe o placă netedă, fie că profilează căpriorii, netezind restul acoperișului. Este adevărat că nervurile puternice ar putea reprezenta și lemnele puse pe stuf pentru a nu fi luat de vînt, dar în stadiul actual al cercetărilor ipoteza noastră ni se pare mai verosimilă. Ea pare a fi întărită de o descoperire făcută în aria tripoliană a complexului Cucuteni—Tripolie. Un model de locuință cucuteniană, recent descoperită la Rossohovatka (Ecaterinoslav) în Uniunea Sovietică, are acoperișul rotund lutuit, iar urmele lemnăriei folosite la acoperiș sînt redate exclusiv prin niște mici proeminențe, pe laterala din spate a podului și nu la suprafața acoperișului[43].

După uscarea pereților, atît la interior cît și la exterior, se așternea uneori o fățuială din lut fin cu nisip, peste care se aplica o vopsea albă și foarte rar roșie. La Tîrpești s-au descoperit numeroase bucăți de chirpic fățuite și apoi vopsite.

Intrarea în locuință era pe una din laturile înguste, sigur pe aceea opusă vetrei; ferestrele erau mici și ovale sau rotunde, adeseori simple crăpături în pereții masivi ai locuinței.

În afară de amprentele unor tălpi de perete sau a unor găuri făcute în platformă pentru înfigerea montanților, descoperite în locuințe Cucuteni A și A—B la Hăbășești[44], Traian—Dealul Fîntînilor[45] și Trușești[46], a unor gropi de pari sau furci descoperite la Păuca[47], precum și a urmelor furcilor locuinței nr. 4 de la Ghigoești—Trudești, nici în așezările precucuteniene nici în cele cucuteniene din România n-au fost descoperite urme de pari în pămînt și nici nu ni s-au păstrat traseele tălpilor de lemn care erau, desigur, foarte puțin îngropate în pămînt.

În ceea ce privește locuințele cu platformă situația se complică puțin.

Așa cum menționam mai sus, în cuprinsul primei faze a culturii Precucuteni, la Traian—Dealul Viei, platformele erau simple, construindu-se pe un strat de crengi și frunziș și poate erau arse intenționat înainte de ridicarea pereților.

Din faza următoare, II, nu se cunosc deocamdată nici un fel de platforme, în timp ce în ultima fază întîlnim platforme similare acelora cucuteniene. Pe un teren plat nivelat se așezau perpendicular pe ceea ce urma să constituie axul lung al locuinței, bîrne lungi, despicate, cu un diametru variind între 20—25 cm, care în unele cazuri se împănau cu nuiele sau bețe[48], în altele cu lemne mai subțiri cu secțiune semi-

[43] Modelul se află la Institutul de arheologie din Kiev.

[44] Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 187.

[45] Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 394; vezi și H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 168. „De-a lungul marginei de nord-vest a platformei locuinței III/1 s-a descoperit un șir aproape continuu de bucăți lungi de chirpic ars, care avea o șănțuire puternică și continuă pe mijloc. El reprezintă lutul pus în lungul unei masive grinzi orizontal-longitudinale, care a slujit drept tălpic pentru stîlpii peretelui".

[46] M. Petrescu-Dîmbovița, 1957, p. 4.

[47] I. Paul, 1967, p. 16.

[48] Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 182; vezi același sistem și la Trușești, A. și M. Florescu, 1961, p. 80.

3 – c. 829

circulară[49] sau romboidală[50], peste care se bătea lut amestecat cu multă pleavă şi paie tocate, într-un strat gros de 15—25 cm. Adeseori podina era făţuită sau refăcută în cazul în care se deteriora. De cele mai multe ori în podea se cruţa un spaţiu necesar amenajării vetrei sau cuptorului. În cazul în care podina se ardea intenţionat, pereţii erau ridicaţi pe tălpici în jurul şi mai puţin pobabil pe marginea platformei, după arderea acesteia[51]. Urma construirea restului locuinţei, exact după modelul enunţat la locuinţele fără platformă. În cazul în care lemnele folosite la podit erau prea bombate şi între ele rămînea un spaţiu prea mare, acesta era umplut, aşa cum am văzut, cu trestie, nuiele, frunziş sau chiar cu lemne subţiri, după care se bătea pomesteala podinei.

Departe însă de a se considera definitiv rezolvată, problema locuinţelor de suprafaţă în general şi a celor cucuteniene şi Petreşti în special, continuă să suscite interesul cercetătorilor culturilor respective.

Dacă Tatiana Passek[52], Vladimir Dumitrescu[53] şi Adrian Florescu[54] socotesc că platformele au fost arse intenţionat, M. Petresc -Dîmboviţa[55] şi Iuliu Paul[56] consideră dimpotrivă că arderea lor s-a produs odată cu incendiul care a distrus întreaga locuinţă. Mai mult decît atîta, ultimul emite ipoteza construirii pe piloni a locuinţelor Petreşti şi Cucuteni[57], judicios contestată de Vladimir Dumitrescu, care printre o serie de alte argumente aduce în discuţie: vetrele nederanjate, construite direct pe sol în spaţii cruţate intenţionat din platformă; gardina perfect conservată a cuptorului din locuinţa nr. 6 de la Tîrpeşti, aşezată pe platformă în timp ce vatra şi baza pereţilor (tot nederanjaţi) cuptorului se aflau pe sol, de asemenea într-un spaţiu special cruţat; rame amenajate pe platformele de la Traian — Dealul Fîntînilor ca locuri speciale pentru rîşnit; altare şi vetre nederanjate pe platforme etc. Autorul citat consideră că ar fi fost cu neputinţă ca toate aceste lucruri să se păstreze netulburate, *in situ*, dacă locuinţele ar fi fost construite pe piloni şi platformele s-ar fi prăbuşit odată cu incendierea şi distrugerea locuinţelor[58].

Deşi pentru noi întreaga documentare este concludentă, nu credem a fi lipsite de interes şi unele date de ordin ceva mai tehnic[59].

Pentru o locuinţă de dimensiuni medii (vom porni de la locuinţa nr. 6 cu platformă descoperită la Tîrpeşti), de 6 × 8 m, folosindu-se la construirea platformei lemne cu un diametru de 0,25 m şi o lutuială de aceeaşi grosime, se ajunge la o greutate de circa 25 tone. Dacă bîrnele nu depăşesc 0,20 m în diametru, iar lutuiala are la rîndul ei tot 0,20 m, platforma va avea aproximativ 18 tone. În ambele cazuri sînt necesari pentru susţinerea podinei circa 35 bulumaci groşi, în primul caz de 0,20 m şi în al doilea de 0,15 m şi înălţaţi deasupra pămîntului cu 0,80 m. Plantarea trebuia să se facă la distanţe ce nu depăşeau cu mult 1 m şi acopereau

[49] Sistemul acesta de realizare a patului de lemne necesar substrucţiei platformei a fost descoperit pentru prima dată în România, în cuprinsul aşezării Cucuteni A de pe teritoriul comunei Drăguşeni. Săpături conduse în vara anului 1970 de Vladimir Dumitrescu.

[50] Informaţie Ecaterina Cerniş; observaţie făcută în aşezarea tripoliană de la Racovţi.

[51] Vl. Dumitrescu şi colaboratori, 1954, p. 187. Tălpicii erau puşi în jurul platformei ca o ramă în care se înfigeau furcile.

[52] T. Passek, 1949, capitolul locuinţe.

[53] Vl. Dumitrescu şi colaboratori, 1954, p. 178 şi urm.

[54] A. şi M. Florescu, 1961, p. 81.

[55] M. Petrescu-Dimboviţa, 1965, p. 65.

[56] I. Paul, 1967, p. 10—12.

[57] *Ibidem*, p. 4.

[58] Vl. Dumitrescu, 1968, 2.

[59] Calculele au fost făcute de colegul C. Ionescu-Cîrligel, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

în mod obligatoriu întreaga suprafață a locuinței. Din planul locuinței de la Păuca, publicat de colegul Iuliu Paul rezultă că s-au plantat unsprezece pari cu un diametru de 0,20–0,38 m[60], deci suficient de groși, dar numeric cu totul insuficienți susținerii unei platforme ca aceea în discuție, de dimensiuni ce depășesc pe acelea ale platformei de la Tîrpești. Precizăm că n-a fost inculsă în calculul de mai sus greutatea pereților și a acoperișului care ar fi sporit considerabil pe aceea a locuinței. Este adevărat că tot colegul I. Paul emite și ipoteza unor pereți ușori, dintre care trei nelutuiți[61], dar dacă n-ar fi să amintim decît multiplele bucăți de pereți cu decoruri în relief sau pictate, descoperite deopotrivă în așezări cucuteniene și gumelnițene, și tot este suficient pentru a pune sub semnul îndoielii și această ipoteză.

În legătură cu aceeași problemă a locuințelor pe piloni, ar mai fi de amintit un mic amănunt. Am văzut la locul potrivit că una din locuințele de la Traian — Dealul Viei avusese în lungul unui perete o substrucție de piatră, care nu și-ar fi avut rostul în cazul unei locuințe suspendate. Dealtfel și platformele de piatră descoperite la Cucuteni exclud de la sine o construcție pe piloni.

Vladimir Dumitrescu nu exclude însă posibilitatea existenței unor locuințe pe piloni în regiunile de dealuri și în cele mlăștinoase[62].

A fost combătută de asemenea atît de către I. Paul[63] cît și de către Vladimir Dumitrescu[64], o teorie foarte veche, reluată de I. T. Dragomir, potrivit căreia după construirea platformelor și pereților, locuințelor li se dădea foc în mod intenționat[65].

Dată fiind discutarea destul de amplă a acestei probleme, considerăm inutilă rezumarea aici a argumentării fiecăruia dintre cercetători, cu atît mai mult cu cît discuția s-a purtat și se poartă mai mult în jurul locuințelor cucuteniene și Petrești.

În ceea ce ne privește, am arătat mai sus cum am vedea noi construirea unei locuințe precucuteniene.

Singura problemă asupra căreia mai avem îndoieli este aceea a arderii intenționate a platformelor. Vladimir Dumitrescu a analizat atît argumentele pro cît și pe cele împotriva arderii prealabile[66]. A arătat de asemenea că numai o experiență amplă, al cărei obiectiv să fie construirea și mai apoi incendierea intenționată a unei platforme de dimensiunile celor neolitice, lucrată din lemnărie masivă, lut și trestie, va putea duce la încheieri definitive[67]. Sîntem convinși că abia cînd vom vedea cum se prezintă chirpiciul pereților și al platformei, cum arde acoperișul și pereții, cît timp este necesar transformării locuinței în mormane de chirpici, cum se face arderea și cît timp durează ea, cum rămîn amprentele și cărbunii, vom putea ajunge la concluzii certe. Pînă atunci o bună parte din explicații vor continua să rămînă de domeniul ipotezelor.

Este adevărat că o serie de modele miniaturale de lut, reprezentînd locuințe, vin în ajutorul nostru, dar ele nu sînt în măsură să dea răspuns tuturor întrebărilor. De pildă modelul cucutenian la care ne-am mai referit, descoperit recent în raionul Ecaterinoslav din Uniunea Sovietică, are patru piciorușe[68], parter și etaj, două

[60] I. Paul, 1967, fig. 10.
[61] *Ibidem*, p. 18.
[62] Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 394.
[63] I. Paul, 1967, p. 16, nota 22.
[64] Vl. Dumitrescu, 1968, 2.
[65] I.T. Dragomir, 1962, p. 393 și urm.
[66] Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 182 și urm.; *idem*, 1968, 2, p. 389, 395.
[67] Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 395.
[68] Vezi modele de locuințe cu piciorușe atît la Turdaș (I. Paul, 1967, fig. 6/1–2), cît și la Aldeni; ultima piesă se află la MNA. Noi însă nu considerăm că ele reproduc întocmai locuințele vremii. Modelul din Uniunea Sovietică (la care ne-am mai referit) reprezintă o locuință cu etaj și este cu totul exclus ca o astfel de construcție să fi fost făcută pe piloni. Imensa majoritate a modelelor de locuințe gumelnițene nu au însă piciorușe; vezi și Vl. Dumitrescu, 1965, fig. 3.

intrări (una la parter, alta la etaj) pe una din laturile înguste, o fereastră rotundă la etaj, pe peretele opus intrării, un prag mărginit de stîlpi în faţă, bîrne verticale de o parte şi de alta sprijinite pe tălpi orizontale, tot la etaj, şi nici o gaură în tavanul-podea, care să indice posibilitatea unei comunicaţii interioare între cele două etaje ale locuinţei. Pornind de la această descoperire, cercetătorii sovietici emit ipoteza, cel puţin pentru o parte din locuinţele cucuteniene, că şi acestea ar fi avut etaj, ipoteză posibilă dar deocamdată insuficient documentată[69].

Evident aceste modele de locuinţe ne ajută la înţelegerea sau conturarea unor concluzii de ordin general, dar numai ele nu vor putea înlătura lacunele care există încă.

Cît priveşte ordinea dispunerii în teren a locuinţelor precucuteniene, sîntem departe de a putea da un răspuns mulţumitor, date fiind cercetările extrem de reduse întreprinse în aşezările acestei culturi.

Nici la Traian — Dealul Viei, nici la Tîrpeşti, singurele aşezări mai amplu cercetate, nu se constată o predilecţie specială sau o regulă după care să se fi distribuit locuinţele. Deşi uneori par a se grupa cîte 2—3, totuşi nu putem afirma, în stadiul actual al cercetărilor, că nu ne aflăm în faţa unei simple întîmplări. Răspunsuri categorice sînt condiţionate de rezultate mult mai bogate decît cele obţinute pînă în prezent.

În strictă dependenţă de cercetări mai ample stă şi rezolvarea unei alte probleme. După cum am constatat, în faza Precucuteni III apar şi locuinţe de mici dimensiuni, care ne-ar putea face să ne gîndim la desprinderea familiei pereche din marea familie matriliniară şi a separării ei de aceasta. Dar întrucît au fost degajate numai trei locuinţe Precucuteni II şi deci nu ştim dacă nu existau şi în faza aceasta locuinţe de dimensiuni modeste, iar pe de altă parte cultura Cucuteni în toate fazele ei de evoluţie cunoaşte locuinţe ce depăşesc frecvent 80—100 m², problema rămîne deschisă. S-ar putea totuşi, în unele cazuri, cînd locuinţele deveneau neîncăpătoare, ca noile perechi să-şi fi ridicat încăperi separate în preajma locuinţei mari.

În rezumat, aşa cum am văzut, pe teritoriul României, în afară de marea alveolare de la Tîrpeşti, care ar putea reprezenta resturile unui bordei, toate locuinţele precucuteniene sînt locuinţe de suprafaţă, construite destul de solid din lemnărie şi pomesteală de lut şi au uneori, încă din prima fază — Precucuteni I — platforme din lut ars de o anumită factură. Dealtfel, situaţia nu este de natură să surprindă, deoarece în Moldova locuinţele de suprafaţă sînt cunoscute triburilor culturii Criş şi destul de probabil şi celor ale culturii cu ceramică liniară.

În schimb, platformele propriu-zise, cu substrucţie de bîrne acoperind întreaga suprafaţă a locuinţei, reprezintă probabil un bun al altei culturi preluat de triburile precucuteniene şi transmis de ele triburilor culturii Cucuteni.

Rămîn însă greu de precizat originile platformelor de lut ars, care în formele lor clasice sînt sigur documentate deocamdată, în faza Precucuteni III, dar aşa cum notam mai sus, în forme mai simple se cunosc încă din faza Precucuteni I.

Este adevărat că la Nezvisko, E. Cernîş a descoperit în două cazuri, în interiorul unor bordeie liniare, mici porţiuni amenajate din bîrne şi lut, ca locuri pentru dormit sau rîşnit[70], dar pînă în prezent nicăieri în cuprinsul ariei culturii cu cera-

[69] Informaţie verbală E. Cernîş şi Markievici. [70] E. Cernîş, 1962, p. 264.

mică liniară nu se cunosc adevărate platforme și deci nu purtătorii culturii cu ceramică liniară au putut transmite triburilor precucuteniene sistemul locuinței de suprafață cu platformă.

Cît privește triburile giuleștene, deși cunoșteau și locuința de suprafață, bordeiul era tipul principal de locuință[71]. Din cîte sîntem însă informați, la Bogata și Giulești au fost descoperite în gropi menajere, aparținînd fazei Giulești a culturii Boian numeroase bucăți de chirpic cu urme de lemnărie groasă[72]. Autorul săpăturilor consideră că ele provin de la platforme dezafectate intenționat. Problema și implicațiile ei fiind de mare importanță, noi așteptăm totuși descoperirea unei platforme *in situ*, singură în măsură să ne convingă, deoarece bucățile de chirpic puteau proveni și de la porțiunile cu montanți, de la unele construcții interioare și s-ar putea chiar de la un tavan lutuit pe fața dinspre pod. Dacă însă se va face dovada cunoașterii platformei de către triburile giuleștene va fi ușor de explicat prezența acestui sistem de construcție în cultura Precucuteni.

În caz contrar va trebui să ne îndreptăm din nou atenția spre cultura Vinča, ale cărei așezări aveau locuințe cu platformă construite din lemne mari și dintr-un strat de lut gros de aproximativ 20 cm[73]. Întrucît însă aria occidentală a culturii Precucuteni nu ajunge în nici un caz în contact cu cea orientală a culturii Vinča, iar aspectul Turdaș al acestei ultime culturi nu pare să fi cunoscut locuințe cu platforme, explicarea prezenței platformelor în cultura Precucuteni rămîne destul de dificilă.

Dacă locuințe cu platformă n-ar exista, chiar și în forme simple, încă din faza Precucuteni I, ținînd seama de faptul că în faza Precucuteni II nu avem documentate asemenea locuințe[74], apariția lor în faza Precucuteni III ar putea fi eventual pusă în legătură cu anumite influențe exercitate de cultura Petrești A, care cunoaște locuința cu platformă și ale cărei începuturi sînt totuși parțial contemporane cu cultura Precucuteni III.

Poate un răspuns mai concludent va fi posibil odată cu o mai bună cunoaștere a situației din așezările Turdaș și Lumea Nouă din Transilvania.

Oricum se poate spune că purtătorii culturii Precucuteni, de-a lungul celor trei faze, și-au construit locuințe solide, din lemn și lut amestecat cu multă pleavă și paie, locuințe adecvate climatului continental care nu putea fi esențial diferit de cel actual.

[71] E. Comșa, 1957, p. 30.

[72] Informație Eugen Comșa, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[73] B. Iovanović — I. Glisić, 1960, p. 113—139, 142; A. Benac, 1961, p. 1—170.

[74] Vezi nota 26. Faptul că la Florești au fost descoperite în cuprinsul unor locuințe porțiuni limitate, amenajate după sistemul platformelor nu este în măsură să schimbe în mod esențial datele problemei. Deocamdată nu se cunosc locuințe cu platforme în aria fazei Precucuteni II, deși așa cum dovedesc amenajările parțiale mai sus-menționate, sistemul de construcție al lor era cunoscut.

CAPITOLUL AL IV-LEA

UNELTE ŞI ARME

DUPĂ cum se ştie, uneltele de producţie au constituit în toate timpurile motorul mersului ascendent al tuturor societăţilor.

Raportul unealtă-om în neolitic era într-o totală interdependenţă, printre altele şi datorită stadiului nu prea avansat al uneltelor şi gamei destul de limitate a materiei prime care putea fi utilizată pentru confecţionarea lor. Piatra şi silexul, osul, cornul şi lemnul erau singurele materiale pe care omul neolitic le avea la îndemînă. Abia în eneolitic va începe folosirea aramei, în primul rînd pentru confecţionarea unor mărunte obiecte de podoabă şi abia apoi pentru mici unelte (mai ales împungătoare) sau dăltiţe şi topoare. De altminteri nu arama va fi în măsură, dată fiind duritatea ei extrem de redusă, să înlocuiască piatra şi silexul, materii prime a căror utilizare se va continua, evident pe scară redusă, şi în plină epocă a metalelor.

Limitele impuse de lipsa de varietate a materiei prime au fost compensate printr-o gamă bogată de tipuri de unelte.

Precizăm de la început că pentru prezentarea uneltelor primei faze a culturii Precucuteni vom folosi rezultatele săpăturilor de la Traian — Dealul Viei, completîndu-le atunci cînd este cazul cu datele obţinute prin sondajul de la Eresteghin. Dealtfel uneltele descoperite în ultima staţiune menţionată sînt în număr extrem de redus şi necaracteristice.

O analiză atentă efectuată de Al. Păunescu asupra uneltelor de silex descoperite la Traian — Dealul Viei, l-a dus la concluzia că majoritatea pieselor din faza Precucuteni I au afinităţi uimitoare cu uneltele culturii cu ceramică liniară din Moldova[1].

[1] Al. Păunescu, 1970, p. 45.

Uneltele, în majoritate microlitice (fig. 11/1-11) iar în rest de dimensiuni mijlocii sau macrolitice, includ următoarele tipuri: lame retușate cu retușe dispuse oblic, piese componente pentru seceri, lucrate pe mici lame trunchiate, unele avînd fine retușe de folosire sau lustru; lame fine denticulate; lame cu scobitură retușată; lame trunchiate oblic sau concav și retușate; străpungătoare pe lamă, unele cu retușe abrupte; forme geometrice, trapeze și paralelograme (simetrice și asimetrice); gratoare pe lame sau așchii cu partea activă convexă, dreaptă, oblică, concavă sau duble; lame neretușate; așchii retușate; răzuitoare; nuclee de formă prismatică, piramidală sau neregulată[2]. În afară de tipurile mai sus menționate, s-au mai descoperit: lame retușate mărunt prin desprinderi ventro-dorsale sau dorso-ventrale,unele cu lustru puternic de uzură, făcînd parte destul de probabil din unelte combinate; lame simple, neretușate cu marginile puternic știrbite sau lustruite în urma folosirii; lame microlitice retușate abrupt pe una sau pe ambele laturi și care prin forma lor amintesc piese de același tip din gravetian; burene și semilune. Se cer menționate și un gratoar executat pe extremitatea unei proeminențe lamelare a unui nucleu spart, precum și un racloar tăiat prin desprinderi oblice, pe latura lungă a unei așchii[3]. Amintim de asemenea și cîteva microlame de obsidiană.

Silexul din care sînt lucrate uneltele este de culoare neagră și brun-închisă, alteori aproape roșcat, mai rar alb și brun-deschis și în unele cazuri se constată urme de patină[4]. Dealtfel zăcăminte de silex de culoare brun-deschisă, asemănător aceluia folosit de triburile culturilor Boian și Gumelnița nu au fost încă semnalate în regiune și ar fi posibil ca el să fi fost adus din alte zone sau vehiculat înspre Moldova centrală de purtătorii fazei Giulești a culturii Boian. Deoarece unelte lucrate din silex de culoare brună au fost descoperite însă și în Uniunea Sovietică, în R.S.S. Moldovenească și Ucraina nu este exclusă nici existența unor astfel de zăcăminte pe Nistru și, implicit, aducerea lui dinspre nord-est. Pe calea schimburilor intertribale a ajuns în Moldova și obsidiana cenușiu-transparentă, pe care precucutenienii au preluat-o de la înaintașii lor direcți, purtătorii culturii cu ceramică liniară.

În cantitate extrem de mare, constituind am spune una dintre caracteristicile stațiunii Traian — Dealul Viei, sînt uneltele macrolitice cioplite într-o tehnică primitivă, din gresie cenușie silicifiată, rocă ce abundă în Carpații răsăriteni. Din ea s-au lucrat: așchii și lame în marea lor majoritate simple, însoțite de unele exemplare cu latura retușată abrupt, altele cu retușe oblice sau scobituri realizate prin desprinderi dorso-ventrale sau ventro-dorsale. Nucleele rezultate sînt atipice[5].

Deoarece singura stațiune de tip Precucuteni I amplu cercetată este, așa cum am mai menționat, aceea de la Traian — Dealul Viei, nu putem ști dacă triburile precucuteniene aveau vreo predilecție specială pentru folosirea cu precădere a rocilor silicioase (silicolite), generată și de prezența lor mai masivă în Carpații de est. Totuși nu trebuie neglijat faptul că, la Eresteghin, un nucleu, două răzuitoare și o lamă sînt lucrate din andezit, un topor este de gresie silicifiată și există numai un singur fragment de lamă de silex[6]. În plus în faza a II-a a culturii Precucuteni, atît

[2] *Ibidem*, p. 168—169, Anexa II/6 A.

[3] Identificarea pieselor ne-a fost făcută de colega Maria Bitiri, căreia îi mulțumim și pe această cale.

[4] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[5] Identificarea tipurilor făcută de M. Bitiri.

[6] Z. Székely, 1967, p. 76—77, fig. 3. Rezultatele au însă o valoare cu totul ipotetică deoarece la Eresteghin nu a fost cercetată decît o singură locuință.

la Larga Jijia[7] cît şi la Ghigoeşti—Trudeşti, se continuă folosirea gresiei pentru confecţionarea uneltelor. Credem a nu greşi cînd, pe baza varietăţii silexului descoperit la Traian — Dealul Viei, cît şi pe baza utilizării masive a gresiilor, tragem concluzia pe de o parte a rarităţii zăcămintelor de silex explorate la acea vreme în regiune şi pe de altă parte a greutăţii procurării lui. Probabil că triburile precucuteniene ale primei faze, reprezentînd în bună parte o populaţie nouă în regiune, abia începuseră exploatarea silexului de Prut, intens folosit atît în paleolitic cît şi ulterior în fazele II şi III ale culturii Precucuteni şi mai ales de-a lungul dezvoltării culturii Cucuteni.

Aşchiile, nucleele, percutoarele şi prezenţa unor bulgări bruţi ne îndreptăţesc să afirmăm că prelucrarea uneltelor se făcea pe loc, şi poate nu de către toţi membrii comunităţii. Nu ar fi exclus, şi descoperiri din alte zone ne permit astfel de încheieri[8], să fi existat în cadrul aşezării indivizi care se ocupau în principal cu confecţionarea uneltelor de silex. Dealtfel, spre deosebire de triburile neo-eneolitice din Muntenia, cele din Moldova aveau o cantitate infinit mai mică de unelte de silex, compensînd această lipsă cu un număr sporit de topoare de piatră.

Topoarele de piatră şlefuită ale fazei Precucuteni I se împart de la bun început în două grupe mari: Una formată din topoare neperforate de diverse forme şi dimensiuni, iar cealaltă incluzînd topoare-ciocan, cu gaură transversală.

Prima categorie, aceea a topoarelor neperforate, poate fi subdivizată în: a) topoare-calapod sau de tradiţie calapod (fig. 12/5; 13/1); b) topoare cu una din feţe puternic bombată, care fără a se putea afirma că sînt adevărate „calapoade" au derivat sigur din acestea; c) topoare masive, de dimensiuni ce variază în jur de 20 cm, de formă trapezoidală sau relativ trapezoidală, cu muchia uşor bombată, tăişul arcuit sau drept, bine ascuţit, ambele feţe mai mult sau mai puţin bombate (fig. 12/13); d) topoare trapezoidale de dimensiuni variabile (mici şi mijlocii), uneori cu una din feţe bombată, alteori cu ambele feţe plate, muchia şi tăişul rotunjite sau drepte, avînd ca subvariantă tipul (rar dealtfel) care se poate înscrie într-un triunghi isoscel cu vîrful retezat (fig. 12/1, 8, 9, 14); 13/14 e) topoare relativ dreptunghiulare, avînd sau nu una din feţe mai bombată, şi f) unele topoare mici ce pot fi înglobate în grupa aşa-ziselor „herminete" (toporaşe mici cu una din feţe plată şi cealaltă bombată), deşi sînt de dimensiuni ceva mai mari decît acestea, dar în general sînt lucrate ca şi ele, din roci mai dure de culoare cenuşie (fig. 12/2, 7). Tot din piatră şlefuită sînt lucrate şi dălţile dreptunghiulare, plate sau bombate, de dimensiuni mici şi mijlocii. În general toate topoarele şi dălţile neperforate au fost tăiate din roci de duritate medie, avînd o culoare alb-gălbuie sau alb-cenuşie, uneori cu tente roşietice sau brune, şi atît şlefuirea cît şi ascuţirea şi lustruirea lor s-a executat cu deosebită grijă. Foarte rar, şi numai la un număr redus de piese, se mai pot vedea urmele retuşelor rezultate din faza iniţială de prelucrare. Grija aceasta specială pentru finisaj va caracteriza dealtfel toate cele trei faze ale culturii Precucuteni. Topoarele din grupele a — c au fost puse în legătură cu descoperiri similare din cuprinsul culturii cu ceramică liniară din chiar staţiunea de la Traian

[7] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 21.

[8] Deşi s-au descoperit ateliere de prelucrare a uneltelor de silex în diverse culturi şi regiuni ocupate de triburi neo-eneolitice, ne vom rezuma numai la menţionarea aceluia descoperit la Căscioarele. Vezi S. Marinescu-Bîlcu, 1965, p. 48 şi urm.

— Dealul Fîntînilor, arătîndu-se că alături de microlitism și obsidiană ele constituie sigure moșteniri liniare[9]. În același timp toporașele înglobate în grupa „herminetelor“[10] ar putea fi atribuite aportului cultural al triburilor Boian II, dacă piese destul de asemănătoare nu s-ar găsi și în nivelul liniar de la Traian — Dealul Fîntînilor[11]. Unele dintre topoarele de la Traian — Dealul Viei sînt însă de-a dreptul miniaturale.

Topoarele din a doua categorie, proporțional mult mai reduse numeric, sînt lucrate din roci extrem de dure, de culoare cenușiu-verzuie, cenușie, sau neagră-cenușie neuniformă. Se remarcă printre ele două topoare întregi, primul mai fin și lung poartă semnele unui început de perforare la partea superioară a găurii terminate (fig. 12/6; 13/3), cel de-al doilea este mai masiv și pe una din laturi, în timpul folosirii sărindu-i o așchie —, porțiunea respectivă a fost din nou ușor șlefuită[12] (fig. 12/12; 13/5). Prima piesă este de o remarcabilă finețe și frumusețe și nu are decît urme slabe de uzură, la vîrful ușor tocit. Tot în această categorie trebuie incluse fragmentele de măciuci perforate, lucrate din aceeași rocă dură și care nu pot fi legate decît de tradiții preluate de la triburile culturii cu ceramică liniară.

Rîșnițele destul de numeroase sînt de regulă ovale și foarte rar dreptunghiulare, de dimensiuni mari și medii, iar ca frecătoare s-au folosit pietre relativ mici (ca să poată fi ținute cu ușurință în mînă), dar dure și uneori cu urme de uzură pe ambele fețe late. S-a mai descoperit la Dealul Viei și o piatră mare plată, bine lustruită, cu o scobitură adîncă, de formă cilindrică, un adevărat mojar pentru sfărîmarea culorilor sau a altor materii[13]. Ar mai fi de amintit cîteva pietre mici și mijlocii perforate, între care una discoidală, plată, a căror utilitate ne scapă deocamdată, poate sînt tot un fel de măciuci, precum și unele fragmente de *polisoare*, necesare finisării, sau poate chiar prelucrării împungătoarelor și uneltelor mici de os. Pentru polisoare se foloseau în general pietre de duritate medie, dar cu granulație mare.

Uneltele și mînerele de os aparținînd culturii Precucuteni I sînt la rîndul lor destul de numeroase, în timp ce acelea de corn se întîlnesc mai puțin frecvent. Abundă în primul rînd așa-numitele *șlefuitoare* (fig. 12/10) lucrate în general pe metatarsiene și metacarpiene de bou și bour și mai rar pe scapulă și tibie de bour. Piese întregi s-au descoperit mai rar, frecvență mare înregistrează piesele fragmentare și, în timp ce șlefuitoarele întregi au unul sau două și cu totul excepțional 3—4 planuri de uzură, cele fragmentare au întotdeauna mai mult de 4—5 fațete de întrebuințare. Atît rolul lor funcțional[14], cît și originea lor[15], au fost amplu discutate, fără a se putea ajunge la încheieri definitive. Studiind această problemă, A. D. Alexandrescu atrăgea, pe de o parte, atenția asupra faptului că în cele mai numeroase cazuri ele s-au găsit în cuprinsul unor culturi în care vînătoarea și creșterea animalelor mari jucau un rol important, iar pe de altă parte, sublinia că striurile verticale, precum și prezența pe unele piese a unor mici striuri orizontale, paralele,

[9] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[10] J. Déchelette, 1928, p. 513, 515. Prin „herminete“ autorul înțelege mici toporașe lungi de 20—30 mm, plate sau sensibil plate pe una din fețe și bombate pe alta.

[11] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*.

[14] J. Banner, 1930, p. 136; *idem*, 1942, p. 38; J. Neustupný, 1952, p. 172.

[15] J. Neustupný, 1952.

se datorează obiectelor care se șlefuiau, iar acestea nu puteau fi decît dure[16]. Autoarea respinge și ideea folosirii lor la șlefuirea vaselor[17]. Fiind întru totul de acord cu aceste puncte de vedere nu putem totuși să nu luăm în considerație și vechiul punct de vedere a lui J. Banner, potrivit căruia „șlefuitoarele" ar fi fost folosite și pentru ascuțirea uneltelor de os[18]. Probabil șlefuirea topoarelor de piatră se făcea tot cu ajutorul acestor piese.

Urmează în ordinea frecvenței o variată gamă de *împungătoare de os* (fig. 11/14-15) de diverse dimensiui, foarte puține lucrate pe oase circulare, cea mai mare parte tăiate și șlefuite pe metatarsiene de ovicaprine[19]. S-au descoperit și o serie de *mînere* de unelte lucrate din oase tubulare, retezate la unul sau la ambele capete și decorate cu trei pînă la cinci linii circulare dispuse în jurul capătului tăiat[20]. Cele de mici dimensiuni au putut servi ca mînere pentru împungătoare, pumnale de os, sau chiar dălțițe de piatră, pe cînd în cele mari erau poate împlîntate unelte de lemn, piatră sau chiar dălți de os. Dealtfel *dălțile și dălțițele de os*, alături de unele piese care ar fi putut fi utilizate și ca *spatule*, fac și ele parte din inventarul culturii Precucuteni I[21]. Dălțile au diverse dimensiuni, de la 18—20 cm pînă la piese miniaturale, sînt de formă dreptunghiulară sau ușor trapezoidală (fig. 11/13), uneori curbe, alteori plate, în funcție de forma osului din care au fost tăiate și întotdeauna vîrful convex sau drept este bine șlefuit. Piesele mari au fost lucrate din tibie de cerb, și tibie, metacarp și radius de bou; la piesele mici, oasele nu pot fi identificate din pricina stării lor fragmentare. În mod excepțional ni se semnalează la Dealul Viei o *săgeată de os*[22], precum și o serie de *verigi* tot de os[23]. *Colții de mistreț* au fost la rîndul lor tăiați, uneori perforați la un capăt și ascuțiți la celălalt, dar de cele mai adeseori foarte fin ascuțiți la un singur capăt. Nu ar fi exclus să fi fost folosiți și la împodobirea cu puncte a ceramicii[24].

Uneltele de corn de cerb sînt în majoritate în stare fragmentară. Se păstrează totuși unele piese întregi, dintre care amintim două cu ambele capete retezate și cîte o gaură mare, ovală, la mijloc (fig. 13/2). Ambele pot fi considerate mai degrabă mînere pentru alte instrumente, deși n-ar fi exclus să fie vorba numai de niște unelte neterminate [25]. Obiecte similare, dar în stare fragmentară, avînd într-un caz pe una din laturi un decor punctat dispus în două șiruri orizontale, deși nu prea frecvent, se mai întîlnesc totuși în stațiunea de la Dealul Viei. Poate dălților mari li se punea un astfel de mîner, fiind în modul acesta transformate în săpăligi eficace. Altminteri este destul de surprinzătoare raritatea săpăligii, doar două-trei exemplare certe, la o populație care practica și agricultura. Din coarne mici, perforate, s-au executat mini-săpăligi sau poate dălțițe. Tot din corn au fost lucrate și cele două *harpoane* descoperite în stațiunea mai sus menționată[26]. Prezența la Traian—Dealul Viei a acestui

[16] A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 342 — 343. Exemplare cu mici striuri orizontale, alături de altele mari verticale, au fost descoperite la Traian — Dealul Viei, Tîrpești, Ghigoești — Trudești, precum și la Křepice (J. Neustupný, 1952, fig. 1/6).

[17] A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 342—343.

[18] J. Banner, 1930; *idem*, 1942.

[19] Identificarea tuturor oaselor din care au fost lucrate uneltele descoperite la Traian — Dealul Viei, Ghigoești — Trudești și Tîrpești a fost făcută de Alexandra Bolomey, căreia îi mulțumim și pe această cale.

[20] C. Matasă, 1954, pl. IV/2; H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[21] *Ibidem*.

[22] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[23] C. Matasă, 1954.

[24] *Ibidem*.

[25] H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[26] C. Matasă, 1954, p. 57, pl. IV/9. Cea de-a doua piesă este încă inedită.

gen de unealtă (fig. 12/11) specifică populaţiilor situate pe malurile lacurilor şi a apelor mari, este cu totul surprinzătoare. Deoarece harpoanele lipsesc deocamdată atît din inventarul culturii cu ceramică liniară cît şi din acela al fazei Giuleşti a culturii Boian, apariţia în Moldova, la acest nivel cronologic este greu de explicat. Ţinînd seama că cea mai apropiată cultură care foloseşte tipul acesta de unealtă este cultura Vinča, ea reprezintă singura direcţie în care ne putem orienta pentru a explica prezenţa lor în faza Precucuteni I, deşi lipsa harpoanelor din culturile din zonele intermediare pune sub semnul întrebării această posibilitate.

Surprinzătoare este însă lipsa totală a fusaiolelor şi descoperirea unei singure greutăţi pentru războiul de ţesut, la Eresteghin. Poate această lacună se datorează numai întîmplării, dar deocamdată ea trebuie semnalată.

Dealtfel obiectele de lut nu sînt prea abundente. La Dealul Viei s-a descoperit un obiect care seamănă într-o oarecare măsură cu o greutate de la războiul de ţesut, dar nefiind perforat nu poate fi interpretat ca atare, iar la Eresteghin ni se semnalează ,,o unealtă de lut, un fragment de lustruitor de vas''[27], care în fond nu reprezintă altceva decît talpa unui picior de figurină.

Arama în schimb este complet necunoscută primei faze a culturii Precucuteni.

Pentru a doua fază a culturii dispunem de mai puţine date, dar deşi reduse ele sînt certe. Vom folosi rezultatele obţinute la Larga Jijia (fig.11/16—19; 14) şi Ghigoeşti—Trudeşti (fig. 11/20—26; 16/11) cu unele mici completări de la Mîndrişca, lăsînd la o parte descoperirile de la Izvoare, deoarece uneltele provenite din această staţiune au fost tratate în bloc şi este practic imposibilă separarea acelora aparţinînd fazei Precucuteni II de cele ale fazei Precucuteni III şi a acestora, la rîndul lor, de utilajul litic cucutenian. Ca singură unealtă sigur precucuteniană ne este indicat un „lustruitor'' de vase[28], în fapt un şlefuitor similar acelora din fazele Precucuteni I-III.

În prezentarea *uneltelor de silex*, vom porni, ca şi în cazul fazei Precucuteni I, tot de la analiza făcută de colegul Al. Păunescu, care la Larga Jijia a identificat următoarele tipuri: lame retuşate; lame cu scobitură retuşată; gratoare pe aşchii şi lame cu partea activă convexă, oblică, uşor concavă, unghiforme, cu „bot„ şi duble; lame neretuşate, unele trunchiate; aşchii fin retuşate; nuclee de formă prismatică, oarecum cilindrică, ovală, neregulată, sau epuizate[29]. Lipsesc străpungătoarele şi piesele geometrice, dar se constată şi aici o persistenţă a tehnicii tardenoasiene, mai ales la prelucrarea gratoarelor, precum şi un microlitism accentuat[30]. Silexul provenea din zăcămintele de la Prut şi era de două feluri: negru-cenuşiu lucios şi vineţiu-alburiu cu pete gălbui[31]. Pe lîngă aceste unelte de silex au apărut şi cîteva exemplare din gresie glauconitică silicifiată provenită din Carpaţii răsăriteni[32]. La Mîndrişca s-au descoperit puţine piese de mărime mijlocie, dar tipurile nu diferă de acelea de la Larga[33].

Deşi în număr destul de limitat, uneltele de silex de la Ghigoeşti — Trudeşti, clasificate de colega Maria Bitiri, au o deosebită importanţă şi ne vom opri puţin

[27] Z. Székely, 1967, p. 77, fig. 4/6.
[28] R. Vulpe, 1957, p. 110, fig. 261/1.
[29] A. Păunescu, 1970, p. 169, Anexa II/6 B.
[30] *Ibidem*, p. 46.
[31] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 21.
[32] *Ibidem*.
[33] Al. Păunescu, 1970, Anexa II/6 C.

şi asupra lor, deoarece prezintă în plus interesul ineditului. Au fost descoperite aici: gratoare pe aşchii scurte şi groase cu partea activă convexă sau dreaptă; gratoare pe lame scurte dar late, cu laturile retuşate şi partea activă convexă, dreaptă sau oblică: gratoare duble; lame denticulate mărunt; lame simple cu laturile uzate puternic sau retuşate fin; nuclee piramidale şi prismatice; o aşchie macrolitică cu marginile retuşate oblic prin desprinderi largi, cu o latură transformată în racloar, realizat prin desprinderi alterne (fig. 16/11); un nucleu epuizat transformat într-o unealtă de tip daltă, tot prin desprinderi alterne; şi aşchii. În afara silexului de Prut s-a mai folosit pentru confecţionarea uneltelor, un silex de culoare alb-lăptoasă cu pete şi un altul brun-deschis. Ultimele categorii în număr mult mai mic. Deşi microlitismul se mai păstrează, el este mai puţin accentuat decît la Larga Jijia, devenind mai degrabă o tradiţie microlitizantă.

În schimb se continuă utilizarea gresiei. Pe lîngă aşchii şi lame simple, s-au descoperit la Ghigoeşti—Trudeşti, lame retuşate mărunt pe ambele laturi prin desprinderi ventro-dorsale; un gratoar cu partea activă uşor convexă, realizat pe o lamă cu laturile simple şi nuclee prismatice.

Cu tot numărul lor redus, uneltele de silex de la Ghigoeşti se dovedesc a fi de o mai mare varietate în raport cu acelea descoperite la Larga Jijia.

Remarca îşi păstrează valabilitatea şi în cazul uneltelor de piatră şlefuită.

În timp ce la Larga Jijia întîlnim două tipuri de *topoare trapezoidale* (fig. 15/1, 3—4,10; 16/1-2,8), unul cu muchia groasă, opusă tăişului; altul cu ea subţire şi rotunjită, înglobate de noi tipului *d* din Precucuteni I, alături de care apar dălţiţele înguste, una amintind tipul calapod[34], la Ghigoeşti—Trudeşti (fig. 16/3,7,9,10), s-au descoperit în plus tipurile *e* şi *f* ale fazei Precucuteni I, adică toporaşe relativ dreptunghiulare, precum şi din acelea care amintesc tipul „herminetelor" (fig. 16/7). Totodată se continuă folosirea toporului perforat, a unor topoare puternic bombate, asemănătoare calapodului, dar cu muchii pronunţate şi a dălţilor fine cu una din laturi bombată. Unele piese se află într-un stadiu iniţial de prelucrare, altele prezintă deteriorări datorate folosirii în procesul muncii şi, în sfîrşit, o serie sînt fragmentare sau complet scoase din uz. Trebuie remarcată o piesă cu vîrful şi muchia rotunjite şi puternic ciocănite. Partea centrală şlefuită ne îndreptăţeşte să o socotim mai degrabă un topor-ciocan dublu, decît o unealtă în curs de prelucrare. Un exemplar asemănător se cunoaşte şi la Larga Jijia[35]. La Ghigoeşti s-au mai descoperit: o piatră mare cu cioplituri dar nu putem preciza dimensiunile pe care le-ar fi putut avea în stare finită; cîteva pietre cu una din muchiile înguste şlefuite. Ultimele au folosit sigur la frecat, dar ce anume este mai greu de precizat. Topoarele au fost lucrate fie din marne alb-gălbui, fie din roci de duritate medie de culoare cenuşie. Pentru toporaşul care aminteşte tipul „herminetă" s-a folosit o rocă foarte dură, de culoare verzuie, iar pentru *topoarele perforate*, ca şi în cadrul fazei Precucuteni I, s-a făcut apel la aceleaşi roci dure de culoare cenuşie. Dată fiind cantitatea mare de muncă necesară obţinerii unei astfel de piese era normal să se aleagă pietre cît mai rezistente posibil. Deşi unele dintre exemplarele descoperite la Ghigoeşti fac dovada unei atente prelucrări şi finisări, totuşi în totalitatea lor uneltele de piatră ale acestei staţiuni nu pot rivaliza cu acelea ale fazei Precucuteni I.

[34] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 24, pl. II.

[35] *Ibidem*, pl. II/3.

Rîşniţele au în general forma ovală binecunoscută şi mai rar dreptunghiulară cu colţurile rotunjite, iar dimensiunile oscilează între mediu şi mare. În schimb s-au descoperit destul de puţine *frecătoare* şi deocamdată nici un *polisor*, cu toate că în faza Precucuteni I, fără a fi abundente, ele sînt totuşi prezente.

În cadrul *utilajului de os*, primul loc este ocupat de „şlefuitoarele" (fig. 15/8; 17/3,4,6-9) caracteristice şi primei faze. Deosebit de abundente, cea mai mare parte în stare fragmentară, ele ne pun în faţa unor probleme destul de greu de elucidat deocamdată. Ştim cu precizie că ele apar pe teritoriul României în acelaşi timp cu acelea din Boemia şi Moravia, la nivelul perioadei de tranziţie de la „Danubian I la Danubian II" — ceramica pointillée —[36]. Subliniem din nou că n-au putut fi folosite la lustruirea ceramicii[37], deoarece striurile de uzură sînt dispuse vertical şi deci într-o poziţie în care osul nici într-un caz nu putea fi manevrat pe vas, iar pe de altă parte majoritatea pieselor au şi planuri mici de folosire, care indică utilizarea lor pe porţiuni foarte limitate, excluzînd *de facto* plimbarea lor pe suprafaţa curbă a unui vas. Pe de altă parte nu trebuie trecut cu vederea un fapt deosebit de semnificativ: în copleşitoarea ei majoritate, ceramica precucuteniană este decorată cu caneluri pentru lustruirea cărora nu se puteau folosi sub nici un motiv oase masive de bou. Aceleaşi striuri puternice nu ne permit să acceptăm nici ideea utilizării lor la prelucrarea unor obiecte din materii organice moi, cum ar fi de pildă lemnul[38].

Alături de „şlefuitoare" s-au descoperit *dăltiţe* şi *împungătoare de os* (fig. 17/2), mult mai puţine şi de dimensiuni mai reduse decît în faza Precucuteni I; unul din împungătoare este lucrat pe un metatars de bou. În schimb găsim fragmente de *săpăligi* (?) din corn de cerb, perforate, precum şi tot felul de coarne tăiate şi cu urme de uzură sau şlefuire la vîrf. La Larga Jijia a fost descoperită şi baza-rozetă a unui corn de cerb, frumos tăiată, dar neperforată. Dacă ar fi avut gaură ne-am fi putut gîndi la o fusaiolă. Rolul funcţional al ultimelor obiecte nu poate fi deocamdată precizat. La Ghigoeşti un fragment de coastă a fost transformat, prin ascuţirea şi şlefuirea unuia dintre capete, într-o foarte fină dăltiţă. Pentru prima dată în faza Precucuteni II apare şi *pumnalul de os*, lung de 18-20 cm, bine ascuţit şi îngrijit şlefuit, documentat în aşezarea de la Mîndrişca[39] (fig. 15/5-6). Foarte recent în aşezarea de la Ghigoeşti—Trudeşti s-a descoperit un număr impresionant de *astragale* de bour (în majoritate) şi cerb, în diverse stadii de utilizare (fig.17/1,5). Cele mai multe au fost folosite numai pe una din feţele late, şlefuirea nu s-a făcut intenţionat, ele servind la lustruit ceva dur şi, cu excepţia a două-trei piese, toate se află într-un stadiu incipient de uzură. Probabil cu ajutorul lor s-au lustruit uneltele de piatră şlefuită. În tot cazul s-a lucrat cu ele pe suprafeţe plane, nici una neavînd nici cea mai vagă urmă de curbură.

Se continuă şi în faza Precucuteni II tăierea şi lustruirea *colţilor de mistreţ*, precum şi transformarea lor în străpungătoare. Nu s-a găsit pînă în prezent nici unul perforat şi deci nu putem afirma, ca în cazul unora dintre piesele primei faze, că ar fi fost folosiţi şi ca pandantive.

[36] J. Neustupný, 1952, p. 172.

[37] S.A. Semenov, 1957, p. 217, şi R. Vulpe, 1957, cred că şlefuitoarele se întrebuinţau la netezirea şi lustruirea ceramicii.

[38] J. Neustupný, 1952. Toate aceste puncte de vedere sînt discutate şi respinse şi de A.D. Alexandrescu, 1961, 2.

[39] Mulţumim colegilor Gh. Bichir şi Eugenia Antonescu care ne-au permis accesul la materialul, în mare parte inedit, de la Mîndrişca.

La Ghigoești-Trudești a apărut și o singură *fusaiolă bitronconică din lut ars*; putem să ne așteptăm deci la înmulțirea descoperirilor de astfel de obiecte, dacă nu cumva ele au fost lucrate din lemn și deci nu s-au putut conserva.

Trecînd la ultima și cea mai înfloritoare fază a culturii care ne reține atenția — faza Precucuteni III — ne vom opri cu precădere asupra descoperirilor de la Traian, Andrieșeni și Tîrpești. Din motive pe care le-am menționat și la secvența consacrată uneltelor fazei Precucuteni II, ne aflăm în imposibilitate de a lua în considerație utilajul litic sau de os de la Izvoare.

Datorită materialului redus avut la dispoziție, analiza *uneltelor de silex* din faza Precucuteni III, făcută de Al. Păunescu, s-a limitat numai la piesele descoperite la Andrieșeni. Sînt deci menționate: lame retușate și neretușate; o piesă pentru secere lustruită pe două laturi; o lamă fin denticulată; o alta cu partea activă convexă; gratoare pe așchii; așchii retușate și nuclee de formă piramidală, prismatică sau neregulată. Puține unelte sînt microlitice, majoritatea fiind de dimensiuni mijlocii sau macrolitice.

La acestea vin să se adauge descoperirile făcute în cuprinsul locuințelor și al depunerilor precucuteniene de la Tîrpești (fig.18/1-19). Aici sînt prezente[40]: lame simple, multe avînd știrbituri mărunte de uzură; lame cu laturile parțial retușate prin desprinderi fine; o lamă fragmentară cu laturile retușate abrupt; lame cu ambele laturi mărunt denticulate; gratoare pe lame scurte și groase cu ambele laturi retușate, avînd partea activă ușor convexă sau dreaptă și abruptă; gratoare făcute de asemenea pe lame groase dar cu laturile simple și partea activă înaltă, ușor convexă sau dreaptă; gratoare pe lame subțiri, cu laturile retușate mărunt, unele cu ușoare scobituri sau denticulări fine; gratoare pe lame simple cu știrbituri de uzură pe ambele laturi, toate cu partea activă ușor convexă, dreaptă, oblică sau semi-abruptă; gratoare pe așchii scurte și late, unele cu una din laturi retușate, altele cu laturile simple și știrbituri de uzură, cu partea activă dreaptă, oblică sau semi-abruptă; gratoar circular; un racloar pe o așchie lată și scurtă, partea activă oblică și laturile parțial retușate; trei gratoare duble pe așchii lamelare scurte, cu părțile active semi-abrupte, drepte sau oblice, dintre care unul microlitic cu ambele laturi retușate, altul cu una din laturi retușată și cealaltă cu cortex natural și cel de al treilea cu laturile simple; gratoar dublu pe o lamă lată, de asemenea cu laturile simple; o lamă îngustă cu laturile retușate mărunt și vîrful trunchiat oblic, în așa fel încît se realizează pe el un mic gratoar; lamă retușată mărunt pe ambele laturi și abrupt la vîrf, ar fi putut fi folosită și ca buren; două piese tip dălțiță realizate pe nuclee epuizate, cu partea activă obținută prin desprinderi alterne; un vîrf de săgeată microlitic (fig.25/6) cu baza arcuită, ușor concavă, cioplit bifacial prin desprinderi de suprafață. Nucleele sînt de tip prismatic și piramidal, cîteva chiar microlitice. Se întîlnesc și percutoare precum și percutoare-nuclee, care păstrează pe cele două suprafețe de lovire știrbiturile de folosire ca percutor. Silexul folosit este în general cel de Prut, de culoare neagră-cenușie, rar apare și un silex brun și cu totul accidental unul alb-cenușiu. În nivelul precucutenian de la Traian—Dealul Fîntînilor (fig. 25/7,11) uneltele sînt lucrate din

[40] Clasificarea pieselor a fost făcută de Maria Bitiri.

același silex de Prut[41], în timp ce la Andrieșeni se folosește, alături de silexul negru-cenușiu de Prut, un altul de culoare vînăt-alburie[42].

Din gresie glauconitică de culoare cenușie și cu granulație mare s-au tăiat: lame cu laturile simple, cîteva retușate mărunt pe una sau ambele laturi; lamă așchială groasă, cu una din laturi retușată semi-abrupt prin desprinderi largi; un singur gratoar pe lamă cu laturile parțial retușate mărunt și partea activă convexă și nuclee.

Trecînd la uneltele de piatră șlefuită semnalăm în primul rînd *topoarele perforate* (fig. 19/2,7; 22/2,5,6,8), din păcate toate în stare fragmentară. Deși puține la număr, noi le considerăm ca fiind cele mai importante în ordinea randamentului și a eficienței lor. Sînt lucrate din roci foarte dure de culoare cenușie, cenușiu-verzuie, neagră cenușie, într-un caz chiar alb-gălbuie, au muchia dreaptă, mai rar rotunjită, tăișul convex, bine ascuțit, este în unele cazuri complet tocit de urma folosirii îndelungate (fig. 19/7). Tot aici trebuie amintite: două fragmente de toporașe perforate, avînd o formă relativ triunghiulară și fiind lucrate din roci mai puțin dure, unul spart chiar înainte de a se fi terminat găurirea lui; un fragment de toporaș plat, de asemenea perforat, lucrat dintr-o marnă moale, cretoasă; o piatră triunghiulară cu muchiile șlefuite, avînd aproape de baza triunghiului un început de perforare (fig. 19/8; 22/1); precum și o piatră în formă de bilă, la care deși a început operația de perforare, ea a fost abandonată probabil din pricina greutății lucrului. Dacă ar fi fost terminată, am fi avut documentată pentru prima oară măciuca și în faza Precucuteni III. De asemenea din roci dure, sau de duritate medie, s-au realizat și *topoare-ciocan* cu gura și muchia late, bombate și cu puternice urme de ciocănire.

Copleșitoarea majoritate a uneltelor de piatră o constituie însă *topoarele neperforate* (fig. 18/20—23; 19/1,3-6,9; 20; 21; 22/3-4, 9-12). Ele includ următoarele tipuri: topoare trapezoidale, sau relativ trapezoidale, fie plate, fie cu una sau cu ambele laturi bombate, au diverse dimensiuni, tăișul arcuit, drept sau oblic, muchia bombată, dreaptă sau trunchiată; ca variantă a lor notăm topoarele cu siluetă zveltă, cu una sau ambele laturi bombate, tăișul arcuit, muchia ușor rotunjită; topoare ce se înscriu într-un triunghi isoscel cu vîrful retezat, avînd tăișul ușor convex; topoare masive, cu ambele laturi puternic curbate, tăișul convex bine ascuțit, sînt fie trapezoidale, fie relativ dreptunghiulare (cu bune analogii numai la Traian — Dealul Viei), au ca variantă un *topor-dălțiță* de formă zveltă, cu vîrf convex și muchie rotunjită; topoare-dălțiță înalte, trapezoidale sau dreptunghiulare, plate sau bombate, bi și plan convexe, au partea activă fie dreaptă, fie ușor curbată, muchia dreaptă, ușor rotunjită, sau trunchiată abrupt; se păstrează tradiția „herminetelor" (fig. 18/20) care au însă în noua variantă o secțiune ușor plan-convexă, muchia de regulă dreaptă, ușor oblică sau curbă, tăișul arcuit și foarte bine ascuțit; se întîlnesc și exemplare mari care au aceeași formă și aceeași secțiune ușor plan-convexă, incluzînd unele exemplare lungi care amintesc prin profilul lor toporul calapod într-o formă mult aplatizată și lățită; topoare relativ dreptunghiulare dar cu vîrful curb și muchia dreaptă sau trunchiată; topoare mici sau chiar miniaturale, copiind formele topoarelor mari și mijlocii, trapezoidale, dreptunghiulare sau chiar triunghiulare, folosite probabil la

[41] H. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/6.
[42] A. Florescu, 1959, 1, p. 331.

prelucrarea unor obiecte de mare finețe; *dăltițe înalte*, relativ dreptunghiulare, cu una din fețe mult bombată, amintind toate prin forma lor toporul-calapod, sau păstrînd chiar tradiția acestuia. Precizăm totuși că nu este în nici un caz vorba de adevăratul topor-calapod, la această vreme demult dispărut. Foarte multe dintre piesele descoperite erau în stare fragmentară, altele într-o fază incipientă de prelucrare, cioplite pe una sau mai multe fețe, iar o întreagă serie deteriorate de pe urma unei îndelungate folosiri se aflau în curs de reparare. Numeroase sînt piesele la care vîrful a fost din nou cioplit prin mari retușe alterne, fără să se mai ajungă, din diverse motive, la finisare.

Topoarele au fost lucrate în general din roci de duritate medie de culoare cenușie, alb-cenușie sau alb-gălbuie și mai rar din roci foarte dure de nuanță neagră-cenușie sau cenușiu-verzuie. Rocile moi, marnele, au fost mai rar folosite de percucutenieni la confecționarea uneltelor. Unele piese au suferit de pe urma incendiilor accidentale din așezare și sînt fie calcinate fie numai înroșite de foc. Întregul utilaj litic era lucrat pe loc așa cum o dovedesc deșeurile de prelucrare ca și piesele neterminate.Tehnica este cea veche, binecunoscută. Se cioplea mai întîi forma generală, și tăișul ca mai apoi să se finiseze prin șlefuire și lustruire, cu deosebită grijă, întreaga suprafață a uneltei, chiar și porțiunea care se prindea în mînerul de lemn sau corn.

Am folosit în descrierea uneltelor de piatră din faza Precucuteni III pe acelea descoperite la Tîrpești, ele constituind deocamdată cea mai bogată colecție de acest gen de care dispunem. Puținele unelte semnalate la Traian — Dealul Fîntînilor[43], Andrieșeni[44], Costișa[45] nu diferă prin nimic de acelea prezentate de noi. În toate aceste stațiuni au fost descoperite mai ales topoare plate, iar la Andrieșeni și un fragment de topor perforat[46].

Se mai cere făcută o precizare: la Tîrpești este adevărat că există și cîteva elemente de tip Precucuteni II, dar întrucît locuirea începe cu foarte puțin înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni II, durînd fără întrerupere de-a lungul întregii faze Precucuteni III, fază în care așezarea ajunge la adevărata ei înflorire, considerăm a nu fi deloc greșită tratarea unitară a materialelor precucuteniene descoperite în această stațiune, cu atît mai mult cu cît pe de o parte toate locuințele de suprafață datează exclusiv din faza finală a culturii, iar pe de altă parte uneltele sînt perfect identice în întreg stratul precucutenian, luat în ansamblul lui.

Tot inventarului litic i se încorporează *rîșnițele*, *frecătoarele* și *percutoarele*, care nu diferă prin nimic de acelea ale fazelor precedente. Au mai fost de asemenea descoperite mici *polisoare* (fig.22/7) pentru șlefuirea uneltelor de os, alegîndu-se pentru ele pietre cu o granulație foarte mare și, de asemenea, cîteva pietre fragmentare, plate și găurite, similare oarecum acelora de la Traian — Dealul Viei. Ca și în cazul acelora este dificil să le precizăm rolul funcțional; așa cum notam, la locul potrivit, ar fi putut fi un fel de măciuci.

Uneltele de os ocupă și în faza Precucuteni III un loc destul de important. La Tîrpești se păstrează din Precucuteni II, folosindu-se în continuare, renumitul *șlefu-*

[43] H. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/1—3,6; H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161, fig. 5/1—2.
[44] A. Florescu, 1959, 1, p. 331; *idem*, 1959, 2, p. 121, fig. 3/2.
[45] Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, 1962, p. 311.
[46] A. Florescu, 1959, 2, fig. 3/2.

4 — c. 892

ilor (fig. 24/5,11–13) pe metacarpiene și metatarsiene de bou și bour, pe tibie și radius de bou, precum și pe diverse femure. Nu mai revenim asupra problemelor ridicate de această categorie de obiecte, deoarece ele au fost schițate cu ocazia tratării uneltelor de os ale fazelor Precucuteni I și II. În faza Precucuteni III se întîlnesc de asemenea *astragale* șlefuite (fig. 24/7,8,10), de bou, dar spre deosebire de cele descoperite la Ghigoești – Trudești, acelea de la Tîrpești au un grad mult mai avansat de uzură, unele fiind folosite chiar pe ambele fețe lungi, dar ca și în faza Precucuteni II se găsesc în diverse stadii mai mult sau mai puțin avansate de întrebuințare. Unele au suferit și de pe urma incendiilor care au distrus locuințele. Am văzut că rolul lor funcțional este cam dificil de stabilit. Ar fi putut fi folosite, dată fiind suprafața perfect dreaptă a planurilor șlefuite, în afară de lustruitoare pentru topoarele de piatră, așa cum am amintit, și la umblatul pe gheață. Această ultimă ipoteză ridică însă o obiecție esențială; ele nefiind în nici un fel perforate, era exclusă orice posibilitate de prindere pe încălțăminte. În plus, la Tîrpești s-a descoperit și un fragment de *patină*, lucrată pe un humerus de animal mic, care demonstrează clar cunoașterea și folosirea patinelor de os încă de la nivelul culturii Precucuteni III (fig. 24/4). De o mare varietate și bogăție sînt *împungătoarele* (fig. 23/2-6, 8-9, 11-12; 25/12) lucrate din metacarpiene, metatarsiene, tibii și cubitus de ovi-caprine, radius de carnivor și cubitus de vulpe, cu grija caracteristică precucutenienilor. Se remarcă printre ele în mod special o piesă care depășește 11 cm lungime, este îngrijit șlefuită în întregime, iar la partea superioară are trei crestături, două pe o latură, una pe cealaltă, care serveau la legare și deci la atîrnarea ei (fig. 25/12). Un exemplar similar s-a descoperit la Traian–Dealul Viei. Pe tot felul de oase, printre care cubitus și metatars de bou, mai ușor sau mai greu adaptabile unui astfel de scop, au fost tăiate și șlefuite *dălțițe* de dimensiuni mici și mijlocii, cu partea activă dreaptă sau ușor curbată (fig. 23/16-17; 24/2,3,9; 25/14). De cele mai multe ori, adică atunci cînd nu erau lucrate dintr-un os care păstrează parțial articulația masivă, se prindeau sigur în mînere de corn sau lemn. Printre aceste piese se remarcă: o dălțiță aproape miniaturală, de formă trapezoidală, foarte îngrijit șlefuită, cu vîrful oblic și muchia dreaptă (fig. 23/17) și un *împungător-dălțiță* cu vîrful triunghiular, bine ascuțit, prins singur într-un mîner și putînd fi folosit și ca vîrf de săgeată (fig. 23/13). În grupa *pumnalelor de os* care continuă tradiția acelora din faza Precucuteni II, descoperite la Mîndrișca, trebuie să includem cinci piese de o rară frumusețe, variind între 15,5 — 22 cm lungime, lucrate pe metatarsiene și metacarpiene de cerb, extrem de bine șlefuite (fig. 24/1,6; 25/15). La nici una dintre ele nu constatăm urmele vreunui eventual mîner, șlefuirea s-a făcut pe întreaga suprafață și erau sigur folosite fără nici un fel de accesorii. *Colții de mistreț* au fost la rîndul lor transformați în împungătoare mărunte, pandantive lunguiețe, perforate la partea superioară și ascuțite la vîrf (fig. 25/9). Tot la Tîrpești, în cuprinsul unei locuințe precucuteniene s-a făcut o descoperire de o reală importanță. Este vorba de o unealtă de os plată, foarte subțire, cu o muchie arcuită și crestată mărunt, folosită la decorarea ceramicii, prin imprimare (fig. 23/7; 25/1). Această unealtă dovedește clar că ornamentarea ceramicii precucuteniene nu se executa cu pieptenele sau rotița, așa cum s-a afirmat în repetate rînduri.

Cornul de cerb a constituit o altă sursă de materie primă. La Traian–Dealul Fîntînilor a fost descoperită o unealtă fragmentară perforată[47], fără a se putea preciza

[47] H. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/1.

dacă era sau nu săpăligă, deoarece avea vîrful rupt (fig. 25/13), iar la Tîrpești un fragment dintr-o unealtă similară, precum și un fragment dintr-un corn mare retezat și șlefuit la unul din capete. În rest, tot la Tîrpești s-au mai găsit tot felul de coarne de cerb retezate sau cu urme de uzură — printre ele și un vîrf de corn cu gaură transversală. Probabil majoritatea coarnelor tăiate foloseau ca mînere uneltelor de silex, piatră și os. O astfel de unealtă compusă, recent descoperită la Căscioarele[48], stă mărturie în acest sens.

În faza Precucuteni III se folosește pentru prima oară arama, atît pentru confecționarea podoabelor, cît și a unor unelte simple. La Izvoare I (nu se precizează dacă în I 1 sau I 2, probabil totuși în nivelul I 2) s-au descoperit: un fragment de lamă îngustă, un fragment de pandantiv din lamă subțire și un ac prismatic cu vîrful îndoit[49], iar la Traian — Dealul Fîntînilor, în nivelul precucutenian, pe lîngă un obiect de podoabă s-a mai semnalat: un fragment inform de aramă[50], precum și trei sule, una cu secțiunea rotundă, alta cu secțiunea pătrată, iar cea de-a treia rombică (fig. 25/16-18); toate trei ascuțite la ambele capete[51]. Cîteva obiecte de aramă au fost descoperite și la Tîrpești în cadrul depunerilor precucuteniene. Alături de *bucăți de sîrmă*, *vîrfuri* sau *fragmente de ace* și unele fragmente atipice notăm: un *cîrlig de undiță*, subțire, fin lucrat, păstrat în stare destul de bună, urechiușa de prindere a firului a fost obținută prin îndoirea capătului și lipirea de partea superioară a cîrligului (fig. 25/3); un fragment care ar putea proveni tot de la un cîrlig deformat și, în sfîrșit, o verigă cu capetele subțiate (fig.25/2).

Din lut, sau mai precis din fragmente ceramice tăiate oarecum circular, se realizau prin perforare, mici fusaiole. Greutăți pentru războiul de țesut nu au fost descoperite pînă în prezent.

La capătul acestei prezentări ni se par necesare cîteva preciziuni de ordin general.

Caracteristice pentru faza Precucuteni I sînt pe de o parte uneltele microlitice de silex, cu multe forme geometrice, lucrate în tehnică de tradiție tardenoasiană și gravetiană și preluate de precucutenieni de la purtătorii culturii cu ceramică liniară[52];

[48] Un topor de silex prins într-un corn de cerb (care la rîndul lui fusese pus într-o coadă de lemn sau tot de corn) a fost descoperit în așezarea gumelnițeană de la Căscioarele, în cursul săpăturilor conduse de Vladimir Dumitrescu.

[49] R. Vulpe, 1957, p. 111, fig. 72/3; 85/5—6.

[50] H. Dumitrescu, 1953, p. 59.

[51] H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161, fig. 5/9—11.

[52] Al. Păunescu, 1970, p. 41; Anexa 2 C, Glăvăneștii Vechi, p. 155—156; și Anexa 2 D, Traian — Dealul Fîntînilor, p. 156—157, indică tipurile de unelte de silex descoperite pînă în prezent în cuprinsul culturii cu ceramică liniară. După autorul mai sus citat aceste tipuri sînt: lame retușate cu retușe dispuse oblic; piese componente pentru seceră pe lame trunchiate, cu o porțiune lustruită; lame denticulate fin; lame cu scobitură retușată; lame cu trunchiere (oblică, dreaptă, ușor concavă) retușată; străpungătoare pe lame cu vîrful obținut prin retușe abrupte sau semiabrupte; forme geometrice-trapeze, piese trapeziforme și paralelogramice; micro-gratoare pe așchii și lame, cele mai multe cu partea activă convexă; așchii și lame retușate sau nu; nuclee de formă prismatică, piramidală, fusiformă (asemănătoare tipului de nucleu tardenoasian), neregulată, epuizată. Toate aceste tipuri de unelte le întîlnim și în faza Precucuteni I, la Traian — Dealul Viei, unele dintre ele prelungindu-și existența, în forme puțin sau deloc modificate și în faza Precucuteni II (Larga Jijia și Ghigoești—Trudești).

pe de altă parte uneltele macrolitice, tăiate din gresie într-o tehnică primitivă despre care nu putem deocamdată şti cum şi de unde a putut fi preluată. Obsidiana la rîndul ei a fost transmisă triburilor fazei Precucuteni I, de asemenea, de către triburile culturii cu ceramică liniară.

Tot de la purtătorii culturii cu ceramică liniară primii precucutenieni au moştenit toporul-calapod, pe cel trapezoidal de mari dimensiuni, precum şi măciuca şi chiar toporul perforat[53]. În fazele următoare ale culturii dispar tehnicile de prelucrare a silexului, de tradiţie epipaleolitică, dispar formele geometrice, iar microlitismul este mai rar în faza Precucuteni II şi cu totul accidental în Precucuteni III. Dar deşi tehnica primitivă de tăiere a gresiei nu mai este uzitată în fazele Precucuteni II şi III, totuşi în aceste faze se continuă prelucrarea şi folosirea pe scară largă a uneltelor şi deşeurilor de gresie glauconitică. Faza a II-a a culturii mai păstrează tradiţia toporului-calapod, care în faza Precucuteni III se mai poate cu greu identifica în forma dălţiţelor zvelte cu una din feţe mai bombată (fig. 19/3,5; 20/13; 21/5). În acelaşi timp nu se mai foloseşte toporul trapezoidal de mari dimensiuni, binecunoscut culturii liniar-ceramice şi fazei Precucuteni I, dar se continuă confecţionarea topoarelor perforate, lucrate din roci dure. În schimb toporul trapezoidal de dimensiuni medii şi mici, plat, bi- sau plan-convex este întîlnit de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni. Şi tot ca o caracteristică a întregii culturi trebuie menţionată grija deosebită manifestată pentru prelucrarea topoarelor, mai ales a acelora făcute din roci dure.

Abundente în fazele Precucuteni I-II, şlefuitoarele de os se reduc numeric în faza Precucuteni III, ca să dispară aproape complet în Cucuteni A. Cele mai recente piese neolitice de acest gen, din aria marelui complex cultural Ariuşd-Cucuteni-Tripolie şi a culturilor imediat învecinate, sînt acelea descoperite la Luka-Vrubleveţkaia[54] şi Aldeni[55].

Nu se mai folosesc de asemenea în fazele II şi III harpoanele de corn şi dălţile mari de os, dar apar în schimb în aceste faze piese de tip dălţiţă, lucrate pe nuclee epuizate de silex şi pumnale mari de os.

Se remarcă pentru toate trei fazele raritatea săgeţilor, am putea spune aproape absenţa lor şi nu ar fi exclus ca aşchiile mici de silex şi unele vîrfuri de împungătoare de os să fi fost folosite şi în acest scop. Semnalăm de asemenea prezenţa pieselor componente pentru seceri numai în Precucuteni I şi III.

Ceea ce surprinde este şi lipsa deocamdată în cadrul fazei I şi raritatea în fazele Precucuteni II şi III a fusaiolelor şi absenţa totală, pe tot parcursul dezvoltării culturii, a greutăţilor de la războiul de ţesut. Dar această absenţă se poate datora şi cercetărilor extrem de limitate întreprinse pînă în prezent în aşezări de tip Precucuteni sau poate faptului, semnalat şi mai sus, că erau confecţionate din lemn. Dealtfel cercetările viitoare vor fi în măsură să modifice, schimbînd parţial tabloul uneltelor precucuteniene schiţat mai sus.

[53] Eug. Comşa ne informează că triburile fazei Giuleşti n-au cunoscut toporul perforat, care în Muntenia se întîlneşte abia începînd cu faza Vidra şi atunci lucrat din tuf vulcanic. Purtătorii culturii ceramicii liniare, aşa cum am arătat cunoşteau sistemul perforării, foloseau destul de frecvent măciucile perforate, iar în ariile lor originale s-au descoperit tot felul de topoare perforate (chiar şi topoare-calapod găurite). Vezi A. Stocký, 1929, pl. XV/19; LXIV. N-ar fi exclus ca ele să apară şi în cuprinsul aşezărilor liniare din România, dar independent de această apariţie, lipsa lor totală din inventarul primelor două faze ale culturii Boian ne îndreptăţeşte să le considerăm moşteniri liniare transmise triburilor Precucuteni I împreună cu o serie de alte bunuri materiale de către triburile ceramicii liniare.

[54] S.N. Bibikov, 1953, p. 27–28.

[55] A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 343, nota 3. Şlefuitoarele se menţin însă pînă în cultura Trichterbecher; *ibidem*.

Majoritatea pieselor de silex şi piatră erau puse în cozi de lemn, os sau corn și n-ar fi exclus ca şi o parte din cele de os să fi avut la rîndul lor un mîner. Unele unelte, pe lîngă pumnale și arcuri, au putut fi folosite deopotrivă ca arme ofensive şi defensive.

Cu excepţia apariţiei aramei și a perfecţionării prelucrării silexului, nu se face simţită în tot cuprinsul culturii Precucuteni, o evoluţie esenţială în cadrul utilajului litic sau de os. Rămîne în esenţă neschimbată atît materia primă cît și tehnica de lucru. Poate să se fi schimbat raportul numeric între anumite categorii de unelte sau materii prime, folosite, dar acest fapt nu prezintă vreo importanţă reală, știut fiind că cel puţin pînă în prezent, numărul așezărilor fazei Precucuteni II este mai mare decît al acelora din faza Precucuteni I, în timp ce ultima fază cunoaște o reală explozie de populaţie. Era deci firească sporirea numărului de unelte şi a inventarului în general. Un plus de informaţie vor putea furniza numai cercetările viitoare.

CAPITOLUL AL V-LEA

CERAMICA*

ÎN descrierea ceramicii fazei Precucuteni I vom porni, ca şi în capitolele precedente, tot de la rezultatele obţinute prin săpăturile de la Traian — Dealul Viei[1], utilizînd în subsidiar datele deocamdată limitate, culese cu ocazia sondajelor de la Eresteghin[2] şi Bancu[3].

Din punct de vedere al pastei şi tehnicii decorative, ceramica de la Traian — Dealul Viei a fost provizoriu împărţită în trei categorii[4].

A. Ceramică fină, lucrată dintr-o pastă omogenă, bine aleasă, folosind ca degresant nisip fin, arsă la diverse nuanţe de cenuşiu, negru-cenuşiu şi uneori la brun, incluzînd o subgrupă cu pastă mai puţin fină, de culoare neagră sau brună. Pasta ceramicii negre are în spărtură aspectul unui cărbune de lemn şi deşi uneori urmele de pleavă foarte fină nu se văd prea bine din cauza arderii incomplete, este sigură folosirea ei ca degresant. Această primă grupă a avut de cele mai multe ori un înveliş roşietic, cenuşiu sau negru, bine lustruit şi a fost în general decorată cu incizii, împunsături şi caneluri.

B. Ceramică cu multă pleavă, pietricele şi cioburi pisate în compoziţie, arsă la negru, brun sau roşu-cărămiziu (fie complet, fie numai la suprafeţe), avînd de cele mai multe ori un înveliş de aceeaşi culoare. Fragmentele negre ale acestei categorii se prezintă uneori în secţiune ca şi cele negre ale categoriei precedente — explicaţia fiind tot arderea incompletă. În general ornamentarea este excizată sau combinată — incizie foarte adîncă şi excizie. Precizăm că ornamente excizate se găsesc numai pe ceramica acestei categorii.

* Ar fi fost de preferat să se fi completat ilustraţia cu tabele de forme ale fiecărei faze. Dar din motive obiective aceste planşe nu au putut fi realizate.

[1] C. Matasă, 1954, pl. I—V; H. Dumitrescu, 1954; 1955; 1957, 2; 1959; H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, 1968. Mulţumim şi pe această cale Hortensiei Dumitrescu care ne-a permis publicarea unor materiale inedite provenind din aşezările precucuteniene de la Traian — Dealul Viei şi Dealul Fîntînilor.

[2] Z. Székely, 1967.

[3] Materialele se află în Muzeul din Miercurea Ciuc.

[4] H. Dumitrescu, 1955, p. 475—476; H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, p. 248.

C. Ceramică grosolană, lucrată dintr-o pastă cu multe impurităţi, pe lîngă pleavă, pietricele şi cioburi, se folosesc şi paie tocate. Arderea incompletă s-a făcut în general la negru şi mai rar la roşu, iar decorul este fie în relief (mai ales brîuri alveolate sau proeminenţe cilindrice cu capul teşit), fie barbotinat, fie ciupit între degete, asemănător aceluia folosit şi în decorarea unor vase ale culturii Criş. Rar, această ultimă categorie se prezintă şi nedecorată.

Pasta ceramicii de la Eresteghin[5], fie că este fină sau cu pleavă şi cioburi pisate în compoziţie, foloseşte foarte mult nisip în amestec, iar aceea de la Bancu are în plus mica, indiferent de categoria în care se încadrează.

Ca forme principale ale ceramicii Precucuteni I subliniem: pahare în diverse variante, vase de proporţii mijlocii cu gît înalt cilindric, umăr rotunjit şi corp tronconic; vase bitronconice; străchini de diverse forme; vase cu picior; strecurători; capace.

Dar atît pasta cît mai ales tehnica decorativă nu sînt caracteristice exclusiv şi întotdeauna nici pentru grupele mai sus menţionate, nici pentru formele amintite. Existînd pe de o parte foarte multe excepţii în funcţie de pastă şi ardere, pe de altă parte o mare varietate de combinaţii ornamentale, preferăm să descriem ceramica pe forme, aceasta părîndu-ni-se, în stadiul actual al cunoştinţelor noastre, cea mai judicioasă prezentare. În cadrul fiecărei forme vor fi precizate ornamentele respective şi vom descrie de asemenea — pentru fragmentele ceramice a căror forme nu pot fi precizate precum şi pentru fundurile de vase — ornamentele mai deosebite.

Subliniem de la început decorarea tectonică a vaselor, fie că ornamentul este incizat, excizat sau combinat. Niciodată acelaşi ornament nu acoperă întreaga suprafaţă a vasului, fără a ţine cont de părţile lui componente. Chiar atunci cînd decorul este acelaşi (caneluri, benzi, dinţi de lup, şah etc.), dispunerea lui orizontală sau oblică subliniază diversele părţi ale vasului, evidenţiindu-le.

Pentru a evita însă repetările, precum şi încărcarea excesivă cu detalii de tehnică şi combinaţii ornamentale, ni se pare util să începem prin prezentarea elementelor esenţiale ale ornamenticii Precucuteni I.

Unul dintre elementele esenţiale ale ornamenticii Precucuteni I[6], îl constituie *canelura* (fig. 26/2, 4, 7, 8; 27/1,5, 6; 28/1, 4; 36/4 etc.) mai lată sau mai îngustă, întotdeauna fină, dispusă de obicei orizontal sau oblic şi foarte rar vertical, pe *manşonul central proeminent* al unor pahare, sau circular în jurul unei proeminenţe. Rar se utilizează şi canelurile foarte fine şi înguste, aşa zisele „pliseuri" (denumire de altfel destul de improprie), dispuse orizontal pe corpul vaselor mici (fig. 27/3; 36/1; 37/5). Nici canelurile, nici „pliseurile" nu apar vreodată ca singure ornamente pe vase, fiind întotdeauna combinate cu un decor incizat sau incizat şi împuns. Elementul principal al *decorului incizat* (fig. 26/1—4, 8; 27/3, 6; 28/1, 2, 4, 5; 29/2—4; 36/1, 4 etc.) este format din benzi înguste, trasate prin două linii paralele, fin incizate, avînd în interior un şir de liniuţe sau crestături paralele, verticale, sau de puncte fine, rotunde, de împunsături triunghiulare sau, în sfîrşit, de puncte mai mari sau mai mici neregulate, sau ovale. Aceste benzi sînt în general dispuse orizontal pe corpul vaselor, izolate cîte una printre grupe de caneluri; mai rar ele sînt grupate cîte două şi trasate

[5] Z. Székely, 1967, p. 78.

[6] Dăm în principal descrierea ornamentelor după H. Dumitrescu, 1954, p. 51—55, completînd-o cu observaţiile personale făcute asupra ceramicii fazei Precucuteni I.

spiralic, unghiular, formînd un fel de semi-meandre (?), în unghiuri simple pe întreg corpul vasului sau numai pe una din părţile lui. Uneori capetele liniilor incizate care formează aceste benzi se bifurcă sau se trifurcă în liniuţe scurte, incizate — aşa-numitele „apexuri" (fig. 28/1; 32/3; 34/9 etc.).

Înrudit îndeaproape cu acest ornament este acela al benzilor mai late, de asemenea incizate, umplute cu două sau mai multe şiruri de împunsături de diverse forme (de aspect Vinča—Turdaş) benzi dispuse la rîndul lor circular, unghiular, oblic, sau vertical şi mai rar spiralic — în S simplu (fig. 31/3; 32/2).

În seria liniilor simple combinate cu puncte trebuie să amintim decorul compus dintr-o singură linie haşurată cu mici liniuţe — aşa-numita „scăriţă de papagal" (fig. 27/1; 35/13; 36/3; 37/11) sau punctată cu împunsături de diverse forme: ovale, rotunde, mici semicercuri, împunsături lunguieţe, neglijente, precum şi linia fin incizată însoţită, la o anumită distanţă, de un şir de puncte paralele. Nu lipsesc nici şirurile de puncte (fig. 26/5, 6; 28/3 etc.) — împunsături simple, dispuse orizontal sau oblic şi nici şirurile de împunsături de cele mai variate forme: ovale, triunghiulare, rotunde, neregulate, sau fin crestate.

Un alt ornament deosebit de frecvent întîlnit pe ceramica Precucuteni I combină benzi liniare sau grupe de linii dispuse spiralic sau unghiular cu diverse puncte lunguieţe sau crestături prelungi (derivate ale capetelor de note ale ceramicii liniare), impunse pe bucla spiralei, la colţurile unghiurilor sau chiar pe mijlocul benzilor (fig. 32/1, 4, 7; 34/10; 35/10). La acest motiv foarte adesea capătul exterior al unei linii sau al unui şir de puncte se dedublează, formînd o mică ramură — „apex". Uneori această bifurcare intervine la întretăierea unghiurilor şi chiar la capetele liniuţelor incizate (fig. 32/7; 35/8, 10).

Urmează în ordinea importanţei ornamentul format din linii simple (fig. 31/1,2; 34/8; 35/12, 14 etc.) dispuse (izolat sau grupate cîte două) de cele mai multe ori circular, sau formînd tot felul de combinaţii decorative pe corpul sau fundul vasului.

Crestăturile (fig. 26/8; 31/1, 3; 32/9 etc.) mai mult sau mai puţin fine, ornamentează frecvent buza sau marginea fundului vasului şi mai rar corpul lui, unde le întîlnim fie în cîte un şir izolat dispus orizontal, fie în grupe scurte, dispuse oblic sau vertical.

Această serie de ornamente este uneori completată cu diverse proeminenţe organice (fig. 26/2, 7, 8; 27; 29/3 etc.) care merg de la tipul de mic buton-apăsat, întîlnit frecvent în culturile Criş şi liniar ceramică, dar executate mai fin în Precucuteni I, pînă la proeminenţele uşor conice şi în cîteva cazuri chiar în formă de corniţe mici (fig. 27/5 etc.). Proeminenţele, care întrerup de regulă benzile liniare, au de o parte şi de alta mai întotdeauna mici „apexuri" (fig. 26/2, 7).

A doua grupă principală de ornamente o formează acelea realizate în tehnica *exciziei* umplute cu pastă albă. Se foloseşte în principal ornamentul aşa-numit „dinţi de lup", în fond şiruri de triunghiuri excizate (fig. 29/1; 30/2; 31/5; 33; 37/7, 12, 14 etc.), apoi decorul în formă de tablă de şah — pătrate excizate alternînd cu pătrate cruţate (fig. 34/3; 36/7, 8; 37/2, 9) romburile rezultate prin excizare de triunghiuri afrontate (fig. 36/8; 37/7 etc), tot felul de linii în benzi excizate sau rezervate, dispuse unghiular sau spiralic (fig. 30; 31/4; 33; 34/2, 3; 36/2, 7). Adeseori pe bucla sau la colţurile unghiurilor, apexurile din decoraţia incizată, sînt transpuse în noua tehnică (fig. 30/1; 31/4; 33; 34/3; 36/2; 37/8, 13). Cu ajutorul unor triunghiuri excizate se realizează în acest mod ornamente de aspect floral (fig. 37/8 etc). Atît dinţii de lup

cît și pătratele sînt dispuse uneori în benzi formate din cîte două șiruri alterne încadrate de linii incizate. Cînd triunghiurile excizate au fost organizate, așa cum am arătat mai sus, cu bazele pe cele două linii ale benzii incizate, rezultă în centru o mică bandă rezervată în zig-zag (fig. 29/1; 30/2; 37/14). Mai rar pătratele excizate au fost combinate cu linii incizate. În acest caz liniile incizate, dispuse în benzi formate din grupe de cîte trei pînă la șase linii, au din loc în loc, ca pe un portativ, grupe de pătrate excizate (fig. 37/2), dînd impresia unei scărițe multiplicate[7]. Decorul excizat este executat adeseori neglijent, uneori motivele fiind exagerat de mari, disproporționate în raport cu vasul; nu apare niciodată pe vase lucrate din pastă fină. Deși, așa cum vom vedea, această ornamentică și tehnică decorativă se datorează aportului cultural Boian—Giulești, ornamentul excizat, cu rare excepții nu se bucură de tratarea adeseori minuțioasă din cadrul culturii Boian[8].

Pentru a încheia seria elementelor ornamenticii Precucuteni I mai amintim, o dată în plus, decorul barbotinat, pe cel în relief și pe acela ciupit — de tradiție Criș, destul de puțin frecvente.

1. Forma, am putea spune principală, a ceramicii Precucuteni I, este *paharul*[9], în diverse variante. Pentru a nu îngreuna în mod exagerat descrierea, am încercat o grupare a lor pe tipuri principale; micile variante din cadrul fiecărei grupe le vom semnala pe parcursul descrierii, evitînd să facem prea multe subgrupe. Și deși există, așa cum am remarcat, o mare varietate de tipuri, deoarece toate pot fi înglobate în forma generală desenată sub denumirea de pahar, le-am descris sub același număr cu diverse sigle. Menționăm totodată că această clasificare va putea fi modificată pe parcursul publicării unor materiale care nu ne-au stat la dispoziție sau a noilor descoperiri. Paharele se întîlnesc în toate cele trei așezări care aparțin culturii Precucuteni I adică la Traian—Dealul Viei[10], Eresteghin[11] și Bancu[12].

1 a. *Pahare bitronconice*, cu cele două jumătăți mai mult sau mai puțin egale, de diverse dimensiuni, avînd în foarte rare cazuri o vagă tendință de evazare a gurii, iar fundul plat sau ușor albiat (fig. 26/4—6). Sînt decorate cu : crestături pe buză, combinate cu caneluri; benzi incizate și hașurate dispuse orizontal; șiruri de împunsături rotunde sau scobituri triunghiulare, neglijent lucrate.

1 a 1. *Pahare-cupă*, partea superioară este aproape cilindrică, cea inferioară tronconică, fundul plat (fig. 26/1). Pe linia diametrului maxim, două linii incizate separă două registre cu motive identice, dispuse pe ambele părți — benzi înguste incizate, unghiulare și în fragmente de zig-zaguri largi, umplute cu împunsături. Unitatea decorului, întreruptă de liniile incizate circular, face ca acest ornament să sublinieze cele două părți componente ale vasului, deși, așa cum am menționat, desenul este identic.

[7] Acest ultim motiv este foarte rar; deoarece în Muntenia se întîlnește pe ceramică din faza Vidra a culturii Boian, unii cercetători au crezut că pot paraleliza din punct de vedere cronologic faza Precucuteni I cu faza Vidra. Asupra acestei probleme vom reveni.

[8] Ambele probleme au fost discutate de H. Dumitrescu, 1954; 1955; 1957, 1; Vl. Dumitrescu, 1967; H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

[9] Pentru această formă se folosește adesea denumirea de ceașcă sau cupă; nouă ni se pare mai adecvată aceea de pahar (ceașca implicînd dealtfel existența unei torți).

[10] C. Matasă, 1954, pl. II/10; H. Dumitrescu, 1955, fig. 16; 17/10, 13,17; 1959, fig. 10; H și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/1—2,4.

[11] Z. Székely, 1967, fig. 6/7 și o serie de alte fragmente aflate în Muzeul din Sf. Gheorghe.

[12] Materialele se află în Muzeul din Miercurea Ciuc.

1 b. *Pahare bitronconice cu buză* bine individualizată și evazată (fig. 26/2). Au linia diametrului maxim în unghi sau ușor rotunjită și subliniată de două sau patru mici proeminențe organice. Fundul este mai întotdeauna puțin albiat. Decorul, dispus orizontal constă din: crestături pe buză și împunsături sub buză, caneluri foarte fine, benzi subțiri incizate și punctate, linii crestate, apexuri în jurul proeminențelor care întrerup benzile circulare.

1 c. *Pahare cu tendință de înălțare a părții superioare*, care în unele cazuri profilează ușor o buză evazată; partea inferioară tronconică (fig. 26/3, 7; 27/3; 36/1, 3). Pe linia de legătură a celor două părți se individualizează un manșon mai mult sau mai puțin reliefat, accentuat adeseori de cîte patru proeminențe organice. Fundul este la rîndul lui plat, ușor albiat, cu tendință de transformare în picior, în unele cazuri chiar în formă de mic piciorus inelar sau picior scund masiv. Buza, perimetrul fundului și uneori al inelului, sînt decorate cu crestături fine. Manșonul este subliniat fie prin șiruri de împunsături, de benzi înguste împunse sau crestate, fie prin caneluri ușor curbe, plasate chiar pe el, proeminențele avînd uneori apexuri de o parte și de alta. Intervin de asemenea în decorarea vasului canelurile, iar la un exemplar de la Traian—Dealul Viei[13], grupe de cîte două arcuri de cerc, sub manșon, precum și benzi punctate, trasate una semispiralic pe partea tronconică, iar alta circular pe banda orizontală, care împodobea partea superioară a fundului profilat (fig. 26/3).

1 c 1. *Variantă cu tendință de evazare a părții superioare*, manșon subliniat de o carenă și de două proeminențe organice, fund masiv în formă de scurt piciorus (fig. 28/3). Ornamentată cu șiruri orizontale de împunsături neglijente și benzi incizate, umplute de asemenea cu împunsături.

1 d. *Pahare cu gît foarte înalt*, cu buza uneori dreaptă sau răsfrîntă în afară, alteori bine individualizată și evazată. Manșonul mai mult sau mai puțin reliefat este însoțit de proeminențe relativ conice, în unele cazuri două, în altele patru. Partea inferioară este în general tronconică, iar fundul fie plat, fie ușor albiat (fig. 26/8; 27/1, 2, 5). În mod aproape regulat buza și marginea fundului sînt decorate cu crestături fine. Un șir orizontal de crestături sau de împunsături se găsește și la baza buzei. Gîtul este ornamentat cu caneluri orizontale, care se întind uneori și pe partea inferioară tronconică, iar manșonul cu benzi incizate umplute cu puncte trasate oblic, sau circular în jurul proeminențelor. În unele cazuri manșonul este încadrat între benzi similare orizontale, sau între șiruri de împunsături. Cînd manșonul nu este decorat, lîngă proeminențe se trasează apexuri. Pe jumătatea inferioară a vasului sînt caneluri combinate fie cu benzi umplute cu împunsături, fie cu șiruri de împunsături, linii punctate sau fin crestate. Pe un vas o bandă lată incizată orizontal a fost umplută cu linii semi-spiralice sau oblice combinate cu apexuri și cu mici liniuțe crestate — toate, desigur, derivate ale capetelor de note muzicale, degenerate (fig. 26/8).

1 d 1. *Variantă cu partea superioară relativ circulară*, dar cu un ușor prag sub buză, manșon subliniat de proeminențe, fund plat (fig. 27/4). Nedecorată.

2 a. *Diverse vase cu corpul arcuit și cu buza ușor evazată*, apropiate ca formă de cupe, decorate cu caneluri sau benzi cu împunsături și grupe de crestături (fig. 27/6; 28/5). La unele exemplare nu lipsesc apexurile. Aceste vase se întîlnesc frecvent atît la Traian—Dealul Viei[14] cît și la Eresteghin[15].

[13] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/4.

[14] C. Matasă, 1954, pl. I/3—4.

[15] Z. Székely, 1967, fig. 4/5; 8/1 Profilul este însă greșit desenat.

3 a. *Văscioare globulare cu gît înalt cilindric și fundul plat*; pe linia diametrului maxim, proeminențe relativ conice (fig. 28/1 a—b; 36/1). Unul dintre exemplarele de acest gen de la Traian—Dealul Viei are un ornament compus dintr-o linie incizată circular sub buză, caneluri orizontale pe gît și spiralice pe corpul vasului, unde alternează cu patru benzi fin incizate și crestate, dispuse spiralic, benzi ale căror capete se termină în apexuri. Decorul este completat prin alte două benzi similare, dispuse vertical[16].

4 a. *Vase cu gît cilindric*, umăr larg, pronunțat și rotunjit, subliniat de proeminențe, iar partea inferioară tronconică (fig. 28/4; 32/2)[17]. Uneori, la baza gîtului se află o șănțuire, iar umărul este ușor și larg carenat. Decorul constă în linii incizate orizontal pe partea inferioară a vasului și uneori și pe gît. Umărul este la rîndul lui decorat fie cu benzi înguste umplute cu mici scobituri triunghiulare sau împunsături, fie cu benzi late, de asemenea umplute cu împunsături, trasate oblic sau semicircular, alternînd în unele cazuri cu caneluri paralele mai late ori mai înguste, sau cu benzi de linii fin incizate unghiular sau spiralic, terminate cu apexuri.

4 b. *Variantă cu umărul îngust*, dar de asemenea bombat și accentuat prin patru proeminențe, de data aceasta conice: partea inferioară tronconică, fundul drept (fig. 29/3 a-b). Ornamentul este format în principal din benzi înguste umplute cu crestături, dispuse orizontal pe corp și oblic pe umărul-manșon și din grupe de cîte trei șiruri de crestături fine, care unesc ultimele două benzi orizontale de pe partea tronconică a vasului. Această subvariantă este destul de frecventă la Traian—Dealul Viei[18].

5 a. *Castron relativ bitronconic* cu partea superioară a corpului arcuită spre interior și buza trasă în afară, fundul plat (fig. 29/1). Linia de demarcație între cele două părți este aproape un unghi ascuțit. Sub buză și în jurul fundului, cîte un șir de triunghiuri neglijent excizate, pe centru și pe partea inferioară cîte o bandă lată, circulară, mărginită de linii incizate, încadrînd cîte două șiruri alterne de triunghiuri excizate. Este deocamdată singurul vas de acest fel și a fost descoperit în așezarea de la Bancu[19].

6 a. *Vase borcan* cu umărul rotunjit și mai larg decît fundul și cu gîtul scurt, aproape cilindric. Ornamentare — deocamdată — exclusiv excizată. Două dintre exemplarele din această grupă descoperite la Traian—Dealul Viei sînt de dimensiuni foarte diferite — unul mic de 16,5 cm, celălalt de 38 cm. Primul are un șir de triunghiuri pe buză, urmate de trei benzi incizate circular, prima umplută cu triunghiuri și dreptunghiuri neglijent excizate, celelalte două cu triunghiuri afrontate care rezervă între ele zig-zaguri. Partea inferioară a vasului este împărțită în patru metope ornamentate două cîte două, unele cu linii excizate dispuse unghiular în cadrul unui dreptunghi, altele cu grupe de linii formînd dreptunghiuri circumscrise; în mijlocul ultimului dreptunghi, două șiruri de triunghiuri excizate trasate vertical (fig. 30/2a-2b)[20].

Vasul mare (fig. 30/1a—1b; 36/2) are buza nedecorată; corpul este împărțit tot în metope prin benzi incizate umplute cu dreptunghiuri sau triunghiuri excizate, metope

[16] Piesa se află în colecțiile Institutului de arheologie din București.

[17] C. Matasă, 1954, pl. II/3—4; H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/16.

[18] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/3.

[19] Se află la Muzeul din Miercurea Ciuc.

[20] C. Matasă, 1954, pl. I/12.

ornamentate la rîndul lor cu benzi liniare excizate, trasate spiralic sau unghiular. De cele mai multe ori pe colțul unghiurilor sau pe buclele spiralelor se realizează prin excizare de triunghiuri, apexurile atît de frecvente pe ceramica cu decor incizat[21]. Decorarea unui exemplar similar descoperit la Eresteghin s-a făcut în aceeași tehnică a exciziei, într-o combinație de benzi liniare și unghiulare.

7 a. *Vase piriforme cu gît înalt cilindric*, umăr mult rotunjit și bine precizat (fig. 31/4). Pe buză triunghiuri excizate, pe gît bandă orizontală formată dintr-un singur șir de pătrate excizate, pe umăr benzi liniare de asemenea excizate, organizate unghiular sau spiralic. Asemenea vase se întîlnesc atît la Traian—Dealul Viei[22] cît și la Eresteghin[23].

8 a. *Străchini cu buză înaltă*, cilindrică, umărul aproape ascuțit sau ușor rotunjit, partea inferioară scurtă, tronconică, fundul fie drept, fie ușor albiat, avînd sau nu buza foarte puțin răsfrîntă în afară, și uneori pe umăr, proeminențe adînc scobite la mijloc sau chiar perforate (fig. 31/3; 32/5).

8 a 1. *Strachină*, deocamdată unică, buză largă aproape tronconică și umăr carenat, foarte ascuțit (fig. 32/9). Descoperită la Sf. Gheorghe[24].

Ornamentul ambelor variante (8 a și 8 a 1) se rezumă în unele cazuri la simple linii sau grupe de linii dispuse orizontal pe corpul vasului, alteori liniile incizate se combină cu benzi simple umplute cu un șir de puncte sau cu benzi late de aspect Vinča—Turdaș, trasate circular, spiralic sau în unghiuri cu laturile ușor curbe. O strachină de la Eresteghin are incizate apexuri pe buclele spiralice, dintre care unul seamănă cu un copăcel miniatural (fig. 31/3). Nu lipsesc crestăturile pe buză și în jurul fundului. Varianta 8 a a fost descoperită deopotrivă la Traian—Dealul Viei[25] și Eresteghin[26].

9 *Străchini cu picior.*

9 a. Cele mai multe au fost descoperite în stare fragmentară și mai ales fragmente care proveneau de la picioare înalte, cilindrice, foarte rareori cu marginea inferioară ușor evazată și decorate în tehnica exciziei (fig. 32/8; 36/7). Ornamentul, trasat întotdeauna în benzi orizontale, combină șiruri de „dinți de lup“ cu benzi în șah, sau benzi incizate pe care s-au executat grupe de pătrate excizate, triunghiuri, zig-zaguri simple, semi-ove pe bucla cărora se află triunghiuri, benzi de linii unghiulare sau semispiralice etc. Cele mai numeroase exemplare din această categorie au fost descoperite la Traian—Dealul Viei[27]. În schimb la Bancu a fost găsit un fragment din partea superioară a acestui tip de vas, decorată cu șiruri de triunghiuri excizate, uneori afrontate, rezervînd deci între ele o bandă în zig-zag (fig. 31/5)[28].

9 b. *Strachină de tipul 8 a* cu buza înaltă, relativ cilindrică, unită unghiular de corpul tronconic, la care s-a adăugit un picior înalt, de asemenea tronconic, gol în interior(fig. 34/8)[29]. La Sf. Gheorghe s-au descoperit fragmente de străchini cu picior, cu umărul bombat și fundul rotunjit (fig. 31/1—2)[30].

[21] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 11; 12.
[22] H. Dumitrescu, 1954, p. 52.
[23] Z. Székely, 1967, fig. 7/5, 12.
[24] E. Zaharia, 1967, fig. 13/1.
[25] C. Matasă, 1954, pl. II/2.
[26] Z. Székely, 1967, fig. 6/6.
[27] C. Matasă, 1954, pl. III/2,4,10.
[28] Piesa se află în Muzeul din Miercurea Ciuc și a fost întregită greșit, după părerea noastră, ca un fel de tipsie rotundă cu fundul drept.
[29] Z. Székely, 1967, fig. 6/1.
[30] H. Schroller, 1933, pl. 18/2,3.

9 c. *Variantă destul de rară*, la care s-a ajuns prin scurtarea excesivă şi evazarea pronunţată a buzei, precum şi prin accentuarea umărului. În acest mod s-a realizat o formă apropiată de fructiera cu picior[31].

Ultimele două variante au în general un decor de linii orizontale sau oblice, incizate grupat şi în unele cazuri combinate cu crestături pe buză sau pe umăr şi cu „apexuri".

10 a. *Capace* de formă tronconică, cu o bază înaltă perfect cilindrică (fig. 33/2-3; 36/5, 8), au în general un buton de asemenea cilindric, terminat conic. Rar butonul are forma unui mic cilindru cu capătul albiat spre interior. Decorul excizat foloseşte triunghiuri, romburi, şah, benzi de linii dispuse unghiular, rombic, sau semispiralic, apexuri realizate tot cu ajutorul triunghiurilor excizate; foarte rar apare în această combinaţie linia incizată circular pe corpul butonului. De asemenea rare sînt piesele de mici dimensiuni nedecorate[32].

10 b. *Capac-miniatură* de formă conică, fără buton, decorat cu triunghiuri şi linii semicirculare excizate, iar pe buză cu crestături adînci (fig. 33/1). Varianta 10 a s-a descoperit atît la Traian—Dealul Viei[33], cît şi la Eresteghin[34], în timp ce 10 b nu a fost documentată pînă în prezent decît la Dealul Viei[35].

11 a. *Strecurători*, de obicei înalte, tronconice şi cu un picioruş profilat (fig. 34/1; 36/6). Sînt destul de frecvente la Traian—Dealul Viei şi nu lipsesc nici la Eresteghin[36].

12 a. Fragmente de *vase cu gîtul scurt*, lustruit, corp bombat, decor barbotinat. Prezente de asemenea în ambele staţiuni mai sus menţionate[37].

O deosebită importanţă prezintă fundurile de vase cu ornamente. Erau decorate mai ales fundurile plate şi mai rar acelea uşor albiate (fig. 35/1—5, 7, 9, 12). Cu ajutorul unor linii incizate se trasau: benzi fine dispuse unghiular, rombic sau liniar; linii bifurcate (apexuri); reţele; benzi semicirculare încadrînd linii oblice şi în unghi. Pe un fund uşor albiat şi crestat de jur împrejur, s-au trasat prin incizie linii unghiulare , la colţul unui unghi plasîndu-se o notă lunguiaţă (fig. 35/12). Pe un alt fund se folosesc benzi înguste incizate, umplute cu un şir de mici triunghiuri împunse, în timp ce pe altul, benzile înguste crestate se combină cu linii incizate şi apexuri (fig. 35/9); un al treilea este decorat cu o cruce de Malta (fig. 35/2), realizată tot din benzi umplute cu împunsături. Pe un singur exemplar decorul este foarte adînc scobit, aproape excizat: în centru, un romb încadrează trei mici triunghiuri scobite; la fiecare dintre colţurile rombului sînt apexuri prelungi, foarte neglijent lucrate, realizate într-un caz, sub formă de triunghiuri scobite (fig. 35/3). Nu ştim dacă la Eresteghin s-au descoperit sau nu funduri decorate, toate exemplarele prezentate mai sus provenind de la Traian—Dealul Viei[38].

[31] Inedită. Se află în colecţiile Institutului de arheologie din Bucureşti.

[32] Singurul exemplar de acest tip s-a descoperit la Traian — Dealul Viei şi se găseşte în colecţiile Institutului de arheologie din Bucureşti.

[33] C. Matasă, 1954, pl. III/5; H. Dumitrescu, 1959, fig. 9; H. şi Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/5.

[34] Z. Székely, 1967, fig. 7/8—9. Tot aici a fost descoperit un capac (fig. 6/8) cu calota perfect plată şi cu bordură lată, perforată cu patru grupe de cîte două găurele. Întrucît atît forma cît şi pasta sînt tipice pentru cultura Schneckenberg considerăm inutilă luarea acestui vas în discuţie, deşi a fost atribuit culturii Precucuteni I.

[35] H. şi Vl. Dumitrecsu, 1968, fig. 9/2.

[36] Z. Székely, 1967, fig. 6/3.

[37] H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, p. 248; Z. Székely, 1967, p. 77, 79.

[38] C. Matasă, 1954, pl. I/6—8,17. O altă serie de astfel de piese se află în Muzeul din Piatra Neamţ.

Înainte de a încheia prezentarea ceramicii Precucuteni I se mai cer menţionate o serie de fragmente ceramice, descoperite tot la Dealul Viei, al căror decor iese cu totul din comun[39].

Pe o serie limitată de fragmente ceramice, şiruri de linii scurte verticale au partea superioară bifurcată sau trifurcată, dînd impresia unor siluete umane, puternic schematizate, redate cu braţele ridicate oblic în sus (fig. 35/14). Nu ar fi exclus ca acest ornament să reprezinte siluete feminine dansînd. Urmărind ornamentica ceramicii eneolitice Samarra din Mesopotamia, constatăm printre altele şi folosirea ghirlandelor formate din dansatoare[40]. În acelaşi timp, pe măsura evoluţiei, artistul va simplifica liniile schematizînd tot mai mult siluetele. Deşi apropierea poate părea îndrăzneaţă, faptul nu trebuie să ne mire, cu atît mai mult cu cît decorul antropomorf propriu zis apare, este adevărat, destul de rar, în ornamentica vaselor Precucuteni I[41].

Pe un fragment ceramic decorat cu benzi de linii excizate dispuse unghiular, s-a realizat în aceeaşi tehnică a exciziei o figură umană stilizată, cu braţele întinse lateral şi îndreptate în jos (fig. 34/2; 37/6). Deci atît tema cît şi realizarea ei schematică era cunoscută triburilor precucuteniene.

Pe un alt fragment de vas, liniile paralele incizate vertical şi unghiular se termină într-un şir de împunsături ovale, adevărată transpunere a „capetelor de note muzicale" prelungi. Întîlnim de asemenea, trasate cu ajutorul liniilor incizate, tot felul de motive, rombice, unghiulare, în rămurea, în formă de dinţi de pieptene sau de aripi de pasăre întinse (stilizate) etc. (fig. 28/2; 29/2,4; 32/1, 3—4,7; 34/5,7, 9—10; 35/8,10; 37/3,4)

Încheind, subliniem încă o dată predilecţia pentru apexuri, liniuţe scurte, note prelungi, tot felul de împunsături sau de mici scobituri, toate de certă tradiţie liniar-ceramică. Nu trebuie însă minimalizată categoria ceramicii cu ornamentare excizată, datorată aportului culturii Boian—Giuleşti, dar problemele originilor fiecărei grupe în parte ne vor reţine atenţia ceva mai departe.

Deoarece, pînă în prezent, cele mai substanţiale rezultate privind faza Precucuteni II au fost obţinute la Larga Jijia şi Ghigoeşti—Trudeşti, vom prezenta ceramica acestei faze pe baza datelor publicate de la Larga Jijia[42] şi a acelora încă inedite din aşezarea de pe malul fostului iaz al Trudeştilor[43]. Nu vom lăsa de o parte, bineînţeles, nici descoperirile de la Izvoare[44] şi Mîndrişca,[45] locuirea din această ultimă staţiune începînd, ca şi la Ghigoeşti—Trudeşti, în faza Precucuteni II şi dăinuind pînă la începutul fazei Precucuteni III.

Pentru evitarea oricărei confuzii menţionăm şi aici, deşi am mai făcut-o şi cu alt prilej că momentele de început ale diferitelor aşezări nu sînt absolut aceleaşi. În timp ce locuirile de la Larga Jijia şi Izvoare încep înainte de sfîrşitul aşezării de la Dealul Viei[46], aşezările de la Ghigoeşti—Trudeşti şi Mîndrişca se încadrează exclusiv în faza Precucuteni II, dăinuind însă aşa cum arătam mai sus, pînă la începutul fazei Precucuteni III. Dar deocamdată, datorită numărului redus de a-

[39] C. Matasă, 1954, pl. III/11. Restul fragmentelor ceramice la care ne vom referi fac parte din colecţiile Muzeului din Piatra Neamţ.

[40] A. Parrot, 1953, fig. 27; 31/6; 53/4—6.

[41] H. Dumitrescu, 1954, p. 52.

[42] A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

[43] Săpăturile au fost efectuate de noi în anii 1969—1970.

[44] R. Vulpe, 1957.

[45] Gh. Bichir şi Eug. Dogan, 1962; Gh. Bichir, 1968.

[46] Fapt subliniat şi de A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

șezări cercetate și a săpăturilor limitate întreprinse chiar în aceste așezări, considerăm prematură o încercare de subdivizare a fazei Precucuteni II.

Totuși, întrucît autorul săpăturilor de la Izvoare a separat așa numita ceramică „de caracter Tripolie A“ de aceea interpretată drept ceramică „Boian—Giulești“[47] nepublicînd descoperirile grupate pe cele două niveluri —I 1—I 2 — nu vom putea lua în discuție aici decît categoria ceramică cu ornamente excizate din această stațiune, la care vor putea fi adăugate cîteva fragmente decorate cu incizii și împunsături, similare unora descoperite la Traian—Dealul Viei și la Larga Jijia. Restul materialelor ne vor reține atenția în cadrul fazei Precucuteni III.

Din punct de vedere al tehnicii pastei și arderii, combinate într-o oarecare măsură și cu tehnica decorului, ceramica fazei Precucuteni II se poate împărți, în mare, tot în trei categorii[48]. Facem de la început precizarea că primele două grupe pot fi împărțite la rîndul lor în cîte două subgrupe, dar ne vom limita totuși la categoriile mari. Această limitare este impusă printre altele și de specificul fiecărei așezări, neputîndu-se vorbi de o identitate perfectă de pastă și ardere, fie și numai din pricina lutului, mai mult sau mai puțin fin, avut la îndemînă și a degresanților necesari.

A. Pastă fină și bună, bine arsă în diverse nuanțe de cenușiu, uneori brun-cenușiu, de obicei neagră-cenușie sau cenușie la interior. Există o cantitate mică de fragmente ceramice arse la brun, precum și unele arse secundar la roșu-cărămiziu. Această categorie a avut întotdeauna un înveliș fin, lustruit cu grijă, care din cauza acizilor din sol se păstrează destul de rar. Ornamentarea acestei categorii se rezumă la caneluri, impresiuni, incizii și proeminențe.

B. Ceramică avînd în compoziție cioburi pisate și uneori pietricele, destul de bine arsă, de culoare brun-cenușie și uneori chiar neagră la exterior și brun-roșcată la interior. Peretele este mai întotdeauna insuficient pătruns de foc, avînd prin urmare o culoare neagră-cenușie. Suprafața a avut un înveliș fin, bine lustruit, iar decorul a fost excizat, larg și adînc incizat, rareori imprimat și în cîteva cazuri ușor reliefat.

C. O categorie ceramică grosolană, cu multe cioburi pisate și rar cu pietricele în compoziție, destul de bine arsă la brun-cenușiu sau brun-roșcat. Vasele acestei grupe au lustruit numai gîtul scurt și netezit interiorul. Decorul folosit este barbotina, brîul alveolat, alveolele, micile proeminențe, ciupiturile și fagurele de tradiție Criș.

Toate trei categoriile au folosit ca degresant nisipul, în unele cazuri, și în funcție de așezări, o anumită cantitate de mica, dar spre deosebire de faza anterioară — Precucuteni I — în pastă nu s-a mai amestecat pleavă. Mica este la rîndul ei mai frecventă în compoziția învelișului lustruit al vaselor, decît în pasta lor.

Formele mai des întîlnite sînt: paharul în diverse variante, vasul piriform cu gîtul înalt, strachina, fructiera, capacul, vasul cu corpul tronconic și umăr arcuit etc.

Pentru a păstra unitatea expunerii vom prezenta în primul rînd tehnica decorativă și ornamentica principală, ca mai apoi să descriem formele și decorurile fiecă-

[47] R. Vulpe, 1957, p. 55—57.

[48] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 24. Autoarea împarte ceramica de la Larga Jijia tot în trei categorii, începînd prezentarea cu ceramica grosolană. Noi am preferat însă o inversare a lor și o subîmpărțire diferențiată, deoarece pe de o parte categoria fină și bună este predominantă, iar pe de altă parte în acest mod păstrăm unitatea lucrării (și în cadrul fazei Precucuteni I am început tot cu vasele din categoria fină).

rei forme în parte, urmărind în paralel evoluția lor din faza Precucuteni I, ca și apariția elementelor noi.

Decorarea tectonică a vaselor se menține și în Precucuteni II, indiferent de tehnica folosită. Excepție nu fac decît vasele din categoria C, cu un decor primitiv și adeseori foarte sumar.

Ca și în faza Precucuteni I, canelurile constituie unul din elementele de bază ale ornamenticii fazei Precucuteni II (fig. 38/7, 9,10; 39/2-4,7, 8; 40/7; 46/7,9 etc.). Acum însă sînt mai variat dispuse, orizontal, oblic, semicircular sau circular, puțin mai accentuate, continuînd însă să fie combinate pe același vas cu tot felul de alte elemente. Extrem de rar, pe gîtul, umărul sau corpul unor văscioare mici sau miniaturale, canelurile apar ca decor unic. Faptul este evident o noutate în ornamentica fazei Precucuteni II. Așa zisul „pliseu" dispare complet. Dealtfel, așa cum vom mai avea ocazia să constatăm, triburile precucuteniene nu au manifestat predilecție specială pentru executarea minuțioasă a decorului „plisat" sau excizat.

În același timp banda îngustă trasată prin două linii fin incizate, umplută cu un șir sau mai multe de împunsături, sau hașurată cu mici liniuțe verticale suferă profunde transformări. În formele ei inițiale se mai întîlnește rar la Larga Jijia (fig. 38/2; 48/1)[49] și la Izvoare[50], ambele așezări ale căror începuturi, așa cum subliniam mai sus, se situează înainte de sfîrșitul așezării de la Traian—Dealul Viei. Dealtfel la Larga Jijia șirul de împunsături este foarte fin și executat sigur cu un instrument de os sau de lemn cu dințișori subțiri și ascuțiți. În restul așezărilor fazei Precucuteni II această bandă tipică pentru faza Precucuteni I dispare aproape complet, făcînd loc derivatelor ei. Banda îngustă trasată cu ajutorul a două linii incizate nu mai este umplută cu împunsături, iar cea îngustă hașurată cu liniuțe verticale devine un simplu șir, mai îngust sau mai lat, de mici impresiuni relativ dreptunghiulare (fig. 38/6, 12, 13; 39/4; 40/7; 50/1,7,14 etc.), realizat prin apăsare în pasta moale a vasului cu un instrument de os cu una din laturi curbată și crestată fin. Pentru simplificare, de cîte ori ne vom referi la acest gen de ornament îl vom numi *imprimat*. Executat la început în șiruri simple, el se va complica pe parcursul evoluției culturii Precucuteni, devenind una din caracteristicile esențiale ale ornamenticii fazelor Precucuteni II și mai ales Precucuteni III. Cu ajutorul lui se vor realiza cele mai complexe desene liniare, se vor umple spațiile rămase libere în jurul motivului principal, se va împodobi o mare parte a ceramicii, dar oricît de bogat și variat folosit, el nu va apărea decît rareori singur. Mai întotdeauna intră în combinație cu diverse caneluri, proeminențe și incizii (fig. 39/8; 40/3,7 etc.)

O altă variantă a benzilor, folosită este adevărat pe o scară mult redusă, se realizează prin trasarea cu ajutorul liniilor adînc incizate a unor fîșii ceva mai late și hașurarea lor cu liniuțe adînci dispuse perpendicular și paralel (fig. 44/6; 46/2; 50/4).

Cît privește ornamentul format din benzi late umplute cu două sau mai multe șiruri de împunsături, se mai întîlnește în formele tradiționale pe cîteva fragmente ceramice la Larga Jijia (fig. 39/7; 48/7)[51] și Izvoare[52], dar modificat și prelucrat decorează frecvent părți din picioarele înalte, cilindrice. Este în fond redus la o bandă

[49] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VI/5.

[50] R. Vulpe, 1957, fig. 54/3—4.

[51] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VII/9. Cele cîteva fragmente inedite, dintre care unul ilustrat de noi (fig. 39/7), se află în colecțiile M.N.A.

[52] R. Vulpe, 1957, fig. 54/6—7,10.

5 — c. 820

lată, ceva mai adînc şi larg incizată, umplută cu împunsături mai mult sau mai puţin regulate (fig. 41/2,16) ovale sau triunghiulare, dar întotdeauna adîncite. Uneori împunsăturile se realizau cu ajutorul unui instrument tubular, subţire, a cărui gaură era foarte îngustă. Prin apăsarea în pasta moale a vasului, în capătul împunsăturii adînci rămînea o micro-pastilă. Cu un astfel de instrument s-a realizat curent decorul în şah degenerat, pe ceramica de la Floreşti, din Uniunea Sovietică[53], în timp ce în România nu-l întîlnim decît pe un singur fragment de vas descoperit în aşezarea de la Tîrpeşti (fig. 41/2).

Ornamentul aşa-numit „scăriţă de papagal" dispare complet, iar linia simplă punctată cu împunsături de diverse forme este înlocuită prin şiruri de împunsături variate ca formă şi dimensiune (fig. 38/4,5, 11; 39/3; 47/1,3,6; 48/3,6). Punctele mari şi adînciturile ovale capătă o pondere apreciabilă, cu ajutorul lor realizîndu-se o multitudine de motive, subliniindu-se decorul liniar adînc incizat, buzele şi picioarele vaselor, sau umplîndu-se cu ele spaţiile din jurul motivului principal cruţat.

În mod sporadic mai apar în faza Precucuteni II derivatele „capetelor de note muzicale" frecvente în faza Precucuteni I; continuă să se folosească, este adevărat destul de rar, şi „apexurile" (fig. 50/16; 51/6), atît la unghiurile benzilor liniare, cît şi pe buclele spiralelor.

Liniile simple, incizate, izolate sau grupate, dispuse unghiular şi spiralic, precum şi crestarea fină a buzei (şi cu totul izolată a marginii fundului), preluate de asemenea din faza Precucuteni I, sînt folosite mai departe de către triburile Precucuteni II (fig. 38/8,12; 40/12; 41/1,2,4,14,16; 42/6; 47/14; 48/10 etc.).

Cu linii mai înguste sau mai largi incizate se trasează benzi late în formă de spirală fugătoare (fig. 41/16; 44/10; 50/2; 51/1), sau simple cercuri mari, realizîndu-se în acest mod pentru prima dată ornamentul cruţat din fondul vasului. Spaţiile înconjurătoare, rămase în afara liniilor spiralice incizate sînt haşurate cu linii scurte, verticale sau oblice. Apar astfel în jurul decorului cruţat spaţii triunghiulare, în formă de scut, sau diverse alte forme geometrice haşurate, şi în unele cazuri umplute cu impresiuni sau împunsături fine, spaţii care au şi ele adeseori o valoare decorativ ă (fig. 39/3; 40/5; 41/2,16; 44/10 etc.).

Intens folosit este de asemenea decorul adînc incizat, împuns sau apăsat în pasta moale a vasului (fig. 41; 50/5 etc.).

Triburile fazei Precucuteni II manifestă o reală predilecţie pentru spirală şi derivatele ei şi pentru geometrism în general. Preferă de asemenea desenul mult mai complicat şi mai variat decît fusese acela al predecesorilor lor.

Şi în privinţa proeminenţelor constatăm o continuitate perfectă între fazele Precucuteni I şi II (fig. 38/2; 39/7, 40/1,3, 6—7; 42/5; 45/7—8; 46/7,9; 51/3,11 etc.). Toate tipurile de proeminenţe, de la cele buton, plate sau uşor bombate, la cele conice de diverse dimensiuni, pînă la acelea în formă de cornițe, de dimensiuni variabile, le întîlnim în mod curent în faza Precucuteni II. Sînt situate, ca şi în faza anterioară pe linia diametrului maxim, sau pe umăr, perforate sau nu şi întotdeauna înconjurate de caneluri, incizii sau fine crestături dispuse circular. Niciodată însă „apexurile" nu mai apar de o parte şi de alta a lor. Intervin acum în plus micile proeminenţe-apucători, perforate şi uneori, numai la categoria grosolană, torţile.

[53] Materialele se află la Institutul de arheologie din Moscova şi la Filiala Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. din Chişinău.

Într-un singur caz, la Ghigoeşti—Trudeşti, un mic văscior are o proeminenţă-apucătoare, plată şi mare, uşor lăţită şi curbată în sus (fig. 40/2; 48/4), în fond preludiul vasului-polonic din faza următoare Precucuteni III.

În opoziţie cu aceste proeminenţe stau micile albieri ovale, obţinute printr-o uşoară apăsare cu degetul şi dispuse cîte două sau cîte patru pe umărul văscioarelor decorate cu caneluri (fig. 39/2). Şi ele apar acum pentru prima dată.

O altă noutate a ornamenticii fazei Precucuteni II este transpunerea decorului în şah (degenerat) într-o tehnică nouă. Pe o bandă incizată orizontal sau formată din mai multe linii paralele, cu ajutorul unor liniuţe sau împunsături ovale, de asemenea paralele, dar verticale, se trasează mici pătrăţele neregulate (fig. 39/10; 40/4; 46/2; 51/5 etc.). Uneori se face uz pentru realizarea motivului de adîncituri destul de pronunţate, care dau impresia unui decor în şah, dar acesta nu mai are decît o legătură genetică cu ornamentul excizat în şah. Aşa cum am mai subliniat, în faza Precucuteni II se foloseşte mult incizia foarte adîncă şi de multe ori se încearcă redarea schematizată şi cu mijloace cît mai simple cu putinţă a motivisticii din faza anterioară. Dealtfel, majoritatea ornamentelor fiind umplute cu pastă albă, efectul decorativ nu-şi pierdea prea mult din valoare în urma unor astfel de simplificări. Trecînd în sfîrşit la ornamentarea excizată a fazei Precuteni II, în afară de degenerarea treptată a tehnicii de lucru şi o simplificare a ei, nu constatăm deosebiri esenţiale în raport cu faza anterioară. Continuă folosirea „dinţilor de lup“ (fig. 40/8; 44/2,12; 52/5—6,9,13,14,16) şi a şahului (fig. 40/8; 41/7; 52/5,9, 12—13,15), care degenerează treptat, pînă la a fi realizat prin simple scobituri (fig. 39/10; 41/13; 52/6,8) uneori de formă dreptunghiulară sau chiar triunghiulară. Nu se renunţă nici la benzile liniare dispuse unghiular sau spiralic şi combinate cu „apexuri“ formate din triunghiuri excizate (fig. 40/8; 52/9,14,16 etc.), plasate ca şi în faza Precucuteni I pe bucla spiralei sau la colţurile triunghiurilor şi nici la benzile mici în zig-zag cruţat prin excizarea triunghiurilor, dispuse altern de-a lungul unei benzi incizate, sau numai fin trasate (fig. 44/2; 52/14,16).

Trebuie remarcate însă şi cîteva noutăţi.

1. În faza Precucuteni I, uneori linia simplă excizată avea la unul din capete două sau mai multe triunghiuri — „apexuri“ — transpuse în tehnica exciziei ; în faza Precucuteni II aceeaşi linie se termină, este adevărat, nu prea frecvent, prin lăţirea capătului şi transformarea lui într-un triunghi excizat (fig. 40/8; 44/2).

2. Cu totul surprinzătoare pare decorarea unui fragment de vas descoperit la Ghigoeşti—Trudeşti. Prin excizarea spaţiului înconjurător s-au rezervat mari frunzuliţe cu vîrful ascuţit, în spaţiile triunghiulare dintre ele, scurte fîşii, iar deasupra lor ghirlande formate din benzi semicirculare, de asemenea cruţate (fig. 39/9). Tehnica de lucru se apropie mult de aceea a fazei Vidra, dar asupra acestei probleme vom mai reveni.

Cît priveşte dispunerea ornamentării excizate, ea este, cu unele excepţii, similară aceleia din faza Precucuteni I. Dispare şahul plasat în scăriţe izolate pe un portativ incizat şi pare a nu se mai folosi împărţirea vasului în metope divers ornamentate.

Tehnica de lucru era la rîndul ei identică aceleia din faza anterioară, iar spaţiile excizate erau de asemenea umplute cu pastă albă. Noul intervine însă şi aici. S-au descoperit atît la Tîrpeşti cît şi la Floreşti cîteva fragmente ceramice cu decor ex-

cizat, ale căror spaţii libere au fost vopsite cu ocru roşu-crud[54]. Efectul ornamental trebuie să fi fost remarcabil — contrastul dintre albul încrustaţiei, roşul crud şi spaţiile brun-cenuşii lustruite era desigur pentru acele vremuri o realizare deosebită.

Această serie de ornamente se completează cu acelea ale ceramicii de uz comun (fig. 40/2; 45/2; 46/1; 48/4,11; 52/4, 10—11); barbotină; ciupit sau dispus în fagure, de tradiţie Criş; precum şi reliefurile pe care însă le întîlnim şi pe o categorie ceramică de mai bună calitate. Uneori relieful este la rîndul lui împodobit cu crestături.

Pentru evitarea confuziilor în notarea formelor vaselor fazei Precucuteni II se vor folosi numerele şi siglele cu care s-a operat în cadrul fazei Precucuteni I. Vasele identice sau aproape identice vor avea acelaşi indicativ, în timp ce variantele şi cele care au derivat dintr-un anume tip vor primi numărul tipului însoţit de o altă literă. În cazul în care tipul nu mai apare în faza Precucuteni II, numărul nu va fi folosit, iar cînd intervin tipuri noi se vor da numere în continuare.

Precizăm totodată că am operat cu grupe mari pentru a evita îngreunarea textului. Pe parcursul descrierii vom semnala însă la fiecare formă în parte şi variantele, menţionînd, cînd va fi cazul, şi schimbările survenite.

Aceleaşi motive ne-au determinat să nu mai indicăm pentru fiecare formă staţiunile în care ea apare, întrucît, cu cîteva excepţii pe care le vom semnala, atît formele cît şi motivele decorative ca şi tehnica de realizare a lor sînt identice în diferitele aşezări. Dacă pentru faza Precucuteni I, datorită puţinelor aşezări (trei la număr) mai bine cunoscute, aceste menţionări erau posibile fără a încărca prea mult expunerea, pentru fazele Precucuteni II şi III, unde numărul aşezărilor cercetate este mult sporit, indicarea tuturor aşezărilor ar dăuna cursivităţii textului.

1 a. *Pahar bitronconic*, cu cele două jumătăţi relativ egale, fundul drept. Nedecorat (fig. 38/1; 48/8).

1 b. *Pahare bitronconice* a căror buză este uşor răsfrîntă în afară, nemaifiind la fel de bine individualizată ca la tipul fazei anterioare din care derivă. De asemenea, linia de unire dintre cele două părţi ale vasului şi-a pierdut rigiditatea, rotunjindu-se, sau fiind marcată printr-o canelură uşor reliefată şi chiar prin mici proeminenţe. Fundul este de cele mai multe ori uşor albiat, dar nu lipsesc nici exemplarele cu fundul plat. Decorul, dispus orizontal ca şi la prototipul original, combină crestăturile de pe buză cu caneluri fine, cu benzi înguste incizate, umplute în unele cazuri cu un şir de împunsături foarte fine, precum şi cu şiruri subţiri, imprimate (fig. 38/6; 50/17). Din jurul proeminenţelor dispar apexurile, fiind înlocuite prin grupe de crestături simple (fig. 38/2; 48/1)[55]. Pe partea inferioară a unui exemplar fragmentar, descoperit la Ghigoeşti, sub canelura de pe linia diametrului maxim au fost trasate două rînduri de împunsături rotunde, orizontale, egale şi adînci (fig. 38/5; 48/3), sigur executate cu un fel de împungător cu vîrf dublu, de os sau de lemn.

1 b 1. *Pahare* care, pierzînd complet rigiditatea profilului, prin rotunjirea zonei de unire a părţii superioare de cea inferioară, păstrează vag forma bitronconică, buza reprezentînd doar o uşoară răsfrîngere în afară a marginii părţii superioare (fig. 38/3,

[54] De „urme de vopsea roşie“ se vorbeşte şi la Eresteghin (Z. Székely, 1967, p. 78), dar fără nici o precizare suplimentară. Nu ştim dacă intra sau nu în combinaţie cu culoarea albă de încrustaţie, sau acoperea numai marginea interioară a buzei. Pînă la publicarea mai amplă a materialelor trebuie să ne limităm la o simplă semnalare.

[55] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VI/1,5—6.

4, 7, 8; 48/5,6; 49/3). La unele exemplare partea superioară devine proporțional mult mai mică decît aceea inferioară, aspectul bitronconic aproape dispărînd. Există piese care au pe linia diametrului maxim o ușoară proeminență perforată. Fundurile sînt ușor albiate. Forma derivă din grupa 1 b a fazei Precucuteni I. Ornamentele, atunci cînd există, sînt destul de simple: caneluri, șiruri orizontale de împunsături mici, relativ ovale, sub buză și pe linia diametrului maxim; și linii incizate mai mult sau mai puțin regulat (fig. 38/7).

Varianta 1 c nu a fost încă documentată.

1 d (?). Gîturi înalte cu buza mai mult sau mai puțin evazată, decorată cu caneluri dispuse orizontal[56]. Pot proveni de la forme asemănătoare acelora înglobate de noi variantei 1 d din faza Precucuteni I, dar deoarece nu avem nici un exemplar al cărui profil să poată fi cel puțin parțial întregit, se impune rezerva necesară.

2 a. *Vase cu corpul arcuit* și buza ușor sau deloc răsfrîntă, apropiate ca formă de cupe sau chiar de castroanele tronconice cu umărul rotunjit și gura largă (fig. 38/10,12). Ornamentarea combină fie impresiuni cu caneluri sau ove lungi și înguste, incizate mai mult sau mai puțin adînc, cruțînd în interiorul lor un spațiu pe care se execută două sau trei caneluri, fie împunsături ovale cu caneluri și incizii dispuse orizontal și din loc în loc pe caneluri, cu grupe de crestături scurte verticale (fig. 38/10).

2 b. *Variantă a formei precedente*, dar cu corpul mult mai scund și mai rotunjit, se încadrează perfect în categoria cupelor. Sînt decorate cu șiruri orizontale de împunsături combinate cu caneluri trasate orizontal sau oblic pe corpul văsciorului (fig.38/9)[57], precum și cu linii imprimate de asemenea orizontal și semicircular (fig.38/11, 13; 49/5).

2 c. Prin anularea completă a părții superioare, prin rotunjirea umărului și evazarea în unele cazuri a buzei, s-a obținut *cupa scundă* cu partea inferioară mai accentuat sau mai puțin accentuat tronconică, umărul curbat sau profilat prin caneluri fațete, fundul întotdeauna albiat (fig. 39/2,5). Se întîlnește mai frecvent varianta cu buza evazată, deși nu lipsește nici aceea cu buza relativ dreaptă. Impresiunile, canelurile, împunsăturile și inciziile sînt ornamentele cele mai frecvent folosite.

2 c 1. *Formă aproape identică*, deosebindu-se numai prin profilarea buzei și accentuarea alveolării fundului, de așa manieră încît se ajunge la un piciorus aproape inelar. Decorul imprimat este combinat cu caneluri dispuse orizontal pe umăr (fig. 39/4).

2 c 2. *Variantă cu gît scurt*, buza ușor evazată, umăr accentuat sau nu, de patru proeminențe-cornițe, fund scurt profilat ca un piciorus. Decor imprimat sau impuns sub buză, caneluri orizontale pe gît și oblice pe umăr, circulare și mai rar semicirculare în jurul proeminențelor[58] (fig. 39/7,8; 48/7; 50/1; 51/3). Unul din exemplarele de acest tip descoperit la Larga Jijia[59], are partea inferioară ornamentată cu o bandă lată mărginită de linii duble incizate orizontal, în cuprinsul căreia s-au trasat, din loc în loc, tot cu ajutorul liniilor incizate, cercuri cruțate, iar spațiile dintre ele au fost umplute cu împunsături fine (fig. 39/7; 48/7). Pe un vas provenind de la Ghigoești — Trudești, canelurile s-au combinat cu linii imprimate dispuse variat (fig. 39/8; 50/1).

2 c 3. Prin înălțarea gîtului și evazarea buzei se obține o altă *variantă a aceleiași grupe*. Ornamentul este fie imprimat, fie combinat—șir de impresiuni orizontale

[56] *Ibidem*, pl. VII/2–3.
[57] *Ibidem*, pl. VII/1,4.
[58] *Ibidem*, pl. VI/11–12.
[59] Inedit. Se găsește în colecțiile M.N.A.

sub buză, caneluri pe gît, benzi de linii incizate și caneluri pe umăr, completate cu linii scurte incizate oblic în spațiile rămase libere între canelurile orizontale și benzile dispuse relativ unghiular (fig. 39/3).

3 a — 5a — grupe deocamdată necunoscute în faza Precucuteni II.

5 b 1. *Castronaș* cu partea superioară relativ cilindrică, cea inferioară tronconică; spre deosebire de tipul fazei Precucuteni I partea superioară nu este arcuită spre interior, iar la limita de sudură dintre cele două părți are o ușoară reliefare și fundul albiat; nedecorat (fig. 39/6).

5 b 2. *Formă apropiată de 5 b1*, dar cu partea superioară ușor albiată spre interior fundul plat și o proeminență-apucătoare lățită și curbată în sus. Dacă gura ar fi fost mai largă și partea superioară mai joasă, ne-am fi putut eventual gîndi la un polonic. Pe umăr, un șir de alveole înconjoară circular vasul (fig. 40/2; 48/4).

6 a. La Ghigoești — Trudești s-au descoperit cîteva fragmente ceramice care ar putea proveni de la *vase-borcan* (fig. 39/9—10; 52/7—8), cu umărul mai ascuțit sau mai rotunjit. Ornamentarea este fie cruțată prin scobirea spațiilor înconjurătoare, fie adînc incizată și crestată. Cu ajutorul unor crestături lunguiețe, dispuse în șiruri orizontale de-a lungul unor linii incizate, se realizează și benzi în șah degenerat (fig. 39/10; 52/8).

7 a. *Vase piriforme* cu umărul arcuit, gîtul mai mult sau mai puțin înalt, buza uneori evazată, proeminențe-buton pe linia diametrului maxim (fig. 40/7; 50/15). Ornamentarea este compusă fie din benzi de linii incizate, dispuse unghiular pe corpul vasului și combinate cu grupe de crestături pe buză, șir de împunsături sub buză și caneluri pe gît, fie din caneluri dispuse orizontal pe gît, circular în jurul proeminențelor sau oblic pe umăr, și șiruri de impresiuni ce subliniază oblic sau semicircular, canelurile.

7 a 1. *Fragmente provenind de asemenea de la vase piriforme*, cu umărul mai puțin rotunjit, accentuat uneori de proeminențe mari (fig.40/1,8; 52/5); sînt ornamentate cu excizii adînci, în benzi liniare, dinți de lup, șah, triunghiuri care transpun apexuri etc. Unitatea uneia dintre benzile orizontale în șah este întreruptă de trei scurte fîșii cruțate prin excizarea spațiului înconjurător. Într-un caz exciziile sînt combinate cu linii foarte adînc incizate (fig. 40/1).

7 b. Fragmente din partea superioară a unor *vase tot piriforme*, dar fără gît, cu buza scurtă și în unele cazuri ușor îngroșată (fig. 40/3-6; 51/4,5). Pe linia rotunjimii maxime se află diverse proeminențe și cîte o dată la baza gîtului, o ușoară șănțuire. Decorul constă din benzi în șah degenerat (realizat prin crestături adînci făcute în pasta moale a vasului), dispuse ungniular (fig. 40/4; 51/5), benzi imprimate, linii adînc incizate sau benzi crestate, spirale cruțate cu ajutorul unor linii incizate, spațiile înconjurătoare fiind umplute la rîndul lor cu crestături adînci.

8 a.—variantă ce este deocamdată necunoscută în faza Precucuteni II, unde apare alt tip de strachină.

8 a 2. *Variantă a tipului 8 a 1*, cu partea superioară înaltă, ușor tronconică, buza puțin îngroșată (fig. 40/12), are umărul rotunjit și decorat cu caneluri, spre deosebire de tipul carenat din faza anterioară (Precucuteni I), și partea inferioară de asemenea tronconică. Decorul destul de simplu se reduce la împunsături mari ovale, dispuse de-a lungul unei linii incizate orizontal la baza buzei, combinat cu două caneluri pe umăr și zgîrieturi neregulate pe partea inferioară.

8 b. *Străchini* cu gura foarte largă, buza puternic evazată, teșită sau ușor bombată, umăr proeminent, uneori ascuțit, alteori rotunjit (fig. 40/9, 11, 14; 50/13).

Ornamentele sînt destul de simple, incizate, adînc crestate sau excizate și numai rareori împodobesc și buza, fiind frecvent dispuse pe și sub umărul vasului.

8 b 1. *Variantă relativ tronconică*, cu buza înaltă și umăr accentuat, decorată simplu cu o linie foarte adîncă sub buză și, din loc în loc cu grupe scurte de scobituri lunguiețe (fig. 40/13).

8 b 2. *Variantă* la care umărul este aproape anulat, forma tronconică, începînd imediat sub buza evazată. Nedecorată (fig. 40/10).

8 c. *Strachină-castron*, cu un profil tronconic rotunjit, fundul albiat și un adevărat *umbo* interior. Pe o singură parte, imediat sub buză, are două mici proeminențe, alăturate, perforate orizontal (fig. 40/15; 48/2).

Variantele **9 a-b** lipsesc deocamdată din intervalul ceramic al fazei Precucuteni II.

9 c. *Vase cu picior înalt*, avînd partea superioară tronconică, gura largă, buza evazată, umărul ascuțit sau rotunjit, subliniat sau nu de proeminențe-cornițe (fig. 42/1,5—6; 49/4). Forma aceasta, alături de pahare, cupe, străchini și capace, este cea mai frecvent întîlnită în inventarul ceramic al fazei Precucuteni II și se găsește așa cum am văzut, foarte rar în faza Precucuteni I. Ornamentarea, atunci cînd există constă din scobituri adînci, incizii sau simple zgîrieturi, grupe de scobituri scurte verticale în cuprinsul unei benzi late incizate circular. În unele cazuri (foarte rare de altfel), aceleași grupe de scobituri împodobesc și interiorul buzei. Pe un astfel de exemplar descoperit la Ghigoești — Trudești, sub buză se află o friză lată, compusă din triunghiuri hașurate, cruțînd spre mijlocul lor ovale neregulate, delimitate printr-o linie incizată (fig. 42/6; 49/4).

9 c'. *Picioare cilindrice* sau tronconice, la a căror parte superioară se păstrează clar baza fructierei (fig. 41/1—3,7; 48/9), care avea probabil forma descrisă sub 9 c. Unele sînt nedecorate, altele au un decor incizat adînc, cu valori atît negative cît și prozitive. Foarte rar intervine și excizia.

9 c 1. Diferite fragmente de *picioare înalte*, goale în interior, mai mult sau mai puțin cilindrice (fig. 41/4, 8,12—15), decorate cu incizii, impresiuni, excizii sau crestături, într-o mare varietate motivistică; benzi liniare, unghiulare, șah, șah degenerat, spirale, ove, benzi crestate etc. Ele pot aparține în egală măsură atît unor vase de tip 9 c, cît și unor simple suporturi înalte.

9 c 2. Diverse fragmente de *picioare*, goale în interior, a căror margine inferioară este puternic evazată, iar corpul fie cilindric, fie ușor bombat (fig. 41/5,6, 9—11,16; 42/2—4; 50/3; 51/1; 52/6,9). Dat fiind faptul că în faza Precucuteni III suporturile înalte au întotdeauna baza evazată, ne-am putea eventual gîndi la apariția încă de pe acum a acestui tip de vas. Lipsa unui exemplar întreg (pe toată aria de răspîndire a fazei Precucuteni II) în măsură să confirme ipoteza, ne obligă să încadrăm deocamdată toate fragmentele descoperite în grupa vaselor cu picior, păstrînd rezervele impuse de posibila apariție a suportului încă de la acest nivel cronologic. Decorul imprimat (executat cu un instrument de os crestat), apăruse pe vase combinat numai cu caneluri, incizii sau crestături fine, constituind aproape un apanaj al ceramicii de bună calitate (grupa A). De data aceasta el este combinat cu crestături adînci (fig. 41/9; 50/3), iar într-un caz intră în componența unei benzi ornamentate cu șah degenerat, realizat de asemenea prin crestare adîncă (fig. 41/5). Ceea ce este mai ciudat, în faza Precucuteni III ornamentarea imprimată nu va mai fi folosită în decorarea suporturilor.

Pentru ornamentarea acestor picioare s-au folosit cu precădere crestăturile, inciziile mai mult sau mai puțin adînci, benzile umplute cu împunsături și din nou un motiv deosebit — spirala fugătoare, cruțată și dispusă circular în jurul piciorului (fig. 41/16; 51/1). Și în decorarea picioarelor de vase meșterii olari ai fazei Precucuteni II dau dovadă de o mare fantezie, combinînd adeseori cele mai variate tehnici și motive.

10 a—b. Tipuri de capace ce au dispărut complet în faza Precucuteni II.

10 c. *Capacele* au invariabil forma unei calote semisferice cu buză scurtă, mai mult sau mai puțin profilată, rotunjită sau subțiată și un buton scund circular, terminat de asemenea în formă de micro-calotă semisferică bombată (fig. 43; 44; 49/1; 50/5—8; 52/1—3, 14, 16).Într-un caz buza este trasă în afară (fig. 44/15), iar altă dată ea e mai înaltă decît în mod obișnuit (fig. 44/14). Ambele exemplare fac însă parte din categoria grosolană, neglijent lucrate și nedecorate. S-a descoperit și un buton terminat cu o albiere spre interior (fig. 43/2), asemănătoare exemplarului amintit din faza Precucuteni I (fig. 33/2), dar deocamdată cele două forme nu se mai repetă în nici o lată așezare.

Și în decorarea capacelor se manifestă aceeași variație de ordin tehnic și motivistic ca și în restul ceramicii. Într-adevăr, se combină: frizele compuse din triunghiuri excizate dispuse în șiruri simple sau duble — afrontate — cu linii adînc incizate (fig. 44/2, 12; 52/16); crestăturile cu șahul degenerat sau linii săpate (fig. 44/5); benzile crestate cu decorul liniar incizat; spirala fugătoare cruțată cu crestături și spații triunghiulare hașurate (fig. 44/10); inciziile adînci cu împunsăturile rotunde (fig. 50/6); apare, exact ca la piciorul de vas menționat mai sus, un decor compus din linii circulare imprimate, pe care, cu ajutorul unor crestături adînci, se realizează același șah degenerat (fig. 44/9); capacul avînd în rest un decor liniar, de asemenea imprimat. Butonii capacelor sînt decorați cu aceleași combinații — excizii (triunghiuri și șah), crestături, incizii, impresiuni (fig. 43/2—4; 44/11; 52/1—3). Romburile și triunghiurile excizate pe calota butonului în faza Precucuteni I au fost înlocuite cu romburi și triunghiuri hașurate, iar dinții de lup de pe muchii, cu crestături foarte adînci, deși nu lipsesc nici exemplarele cu decor excizat (fig. 52/1—2).

Reține în mod special atenția un foarte frumos capac cu marginea ornamentată cu grupe de crestături verticale, mărginite la partea superioară de o linie incizată. Ornamentul propriu-zis este constituit din benzi de spirale în formă de S cu capetele îmbucate, în așa fel combinate încît între buclele spiralelor cruțate sînt desenate un fel de semicercuri hașurate cu baza arcuită (fig. 43/1; 49/1). Ne întrebăm dacă nu cumva acest motiv poate fi considerat mai mult decît un simplu motiv secundar, de umplere a spațiilor ce rămîn între buclele spiralelor îmbucate. Într-adevăr, în așezările tripoliene timpurii din U.R.S.S, se întîlnesc decoruri foarte apropiate, la care însă capetele buclelor spiralei fugătoare par a reprezenta capete de șerpi cu doi ochi. Dealtfel un astfel de motiv de pe un vas de la Sabatinovka II a și fost interpretat ca „schemă compozițională cu șarpe"[60]. Spre această posibilitate ne îndreaptă și decorul în formă de S culcat al cunoscutului vas gumelnițean de la Baniata[61] ale cărui capete sînt evident tratate în formă de șerpi cu ochi, avînd chiar și pupilă.

[60] M.M. Makarevici, 1960, fig. 6/5. [61] P. Detev, 1950, pl. I .

Toate capacele din faza Precucuteni II au marginea exterioară a buzei decorată fie cu crestături continue sau grupate, fie cu șiruri duble, de împunsături adînci; ele lipsesc atunci cînd ornamentul fiind excizat, marginea buzei este decorată cu triunghiuri excizate sau scobite. Notăm de pe acum dispariția în faza Precucuteni III a obiceiului decorării buzei cu elemente speciale, diferite de restul ornamentului.

11 a. *Strecurători tronconice* cu piciorus profilat, similare acelora din faza Precucuteni I, diferînd numai ca dimensiuni (fig. 45/6).

11 b. *Strecurători cu picior scund*, relativ cilindric (fig. 45/5). Starea fragmentară a singurului exemplar descoperit nu permite o mai completă precizare a formei.

12 a. Fragmentele de *vase cu gîtul scurt cilindric*, lustruit, corpul bombat (fig. 47/11—12; 52/4, 10—11), decorat cu barbotină, sau cu fagure și ciupituri de tradiție Criș, uneori chiar cu alveole, se întîlnesc de asemenea și în faza aceasta, în număr mai mare decît în faza precedentă.

S-a găsit și o întreagă serie de vase, întregi sau fragmentare cu totul ieșite din comun, pe care le vom menționa mai jos, numerotîndu-le, cu toate că ele constituind excepții, nu se continuă decît în rare cazuri în faza Precucuteni III.

13 a. Fragment de *vas cu etaj*, sau mai precis cu umăr dublu, subliniat de mici proeminențe (fig. 46/9). Starea extrem de fragmentară nu permite nici o încercare de reconstituire. S-ar putea să fi avut un gît mai mult sau mai puțin înalt și partea inferioară tronconică. Trei șiruri de impresiuni orizontale subliniază etajul superior și zona de sus a părții inferioare păstrate. În jurul proeminențelor s-a trasat cîte un șir circular de împunsături fine, subliniate cu cîte o canelură tot circulară. Pe părțile bombate, canelurile puternice sînt dispuse orizontal, iar spațiile triunghiulare rămase libere au fost hașurate cu liniuțe sau grupe de liniuțe. Decorul se termină într-o bandă formată din trei linii incizate trasate unghiular.

14 a. Fragment din partea superioară a unui *vas probabil piriform*, cu gît relativ scurt și *cu un jgheab* proeminent sub buză (fig. 46/7; 51/7), pentru fixarea capacului. Pe umăr se mai păstrează o proeminență perforată vertical și înconjurată de o canelură ovală. Centrul jgheabului este împodobit cu o linie imprimată circular, flancată de o parte și de alta de grupe scurte tot din liniuțe imprimate. Același decor format din cîte o linie imprimată circular este trasat sub jgheab, pe mijlocul gîtului și la baza lui. Marginea exterioară a jgheabului a fost la rîndul ei crestată. Din restul decorului nu s-au mai păstrat decît linii imprimate, trasate în chip diferit în spații triunghiulare sau în benzi unghiulare. Se cruță totodată, din fond, diverse spații în cadrul decorului.

15 a. *Văscior scund tronconic*, cu fundul foarte ușor albiat, ornamentat cu un simplu brîu alveolat sub buză (fig. 46/1, 48/11).

16 a. Mic fragment din partea superioară a unui *vas cu o buză ușor evazată*, de sub care pornește arcuindu-se, un tub masiv. Poate provine de la un vas dublu, dar starea foarte fragmentară nu permite o precizare a formei. Sub buză un șir de împunsături adînci, pe tub caneluri circulare (fig. 46/8 a—b).

S-au descoperit atît la Larga Jijia[62], cît și la Ghigoești—Trudești, numeroase fragmente care au aparținut unor vase cu partea inferioară mai mult sau mai puțin tronconică, uneori chiar ușor bombată, cu fundurile în general albiate, dar în cîteva cazuri și cu ele plate (fig. 46/2-6,10-14; 47/10,14). Ornamentarea fragmentelor

[62] A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. IV/21—22; pl. VI/13.

descoperite la Larga Jijia este mai ales excizată; şah şi triunghiuri dispuse în benzi circulare (fig. 52/13,15)[63]. La Ghigoeşti—Trudeşti, alături de şahul degenerat realizat cu ajutorul unor împunsături mai profunde sau mai superficiale, puse perpendicular pe benzi de linii orizontale, se foloseşte mult canelura combinată cu decorul imprimat, apoi decorul imprimat singur, sau combinat cu benzi de linii incizate cu care se realizează tot felul de motive: ghirlande, triunghiuri cu laturile rotunde şi haşuri interioare, romburi flancate de triunghiuri haşurate etc. Variaţia motivistică este şi aici destul de mare.

Ţinem să mai remarcăm două fragmente ceramice, unul pare a proveni de la un vas globular sau bitronconic, decorat cu o linie imprimată circular în jurul fundului, din care pornesc, oblic pe corpul vasului, linii de asemenea imprimate (fig. 38/6); cel de-al doilea (fig. 38/13; 49/5) este de asemenea decorat cu linii oblice imprimate, pornite tot dintr-o linie imprimată, dispusă orizontal sub buză. Acest fel de a dispune ormanentul pe vas este caracteristic mai ales pentru caneluri. În România, spre deosebire de U.R.S.S.[64], decorul în linii simple imprimate, trasate, izolat — vertical sau oblic — pe corpul vasului este mult mai rar. Liniile imprimate, izolate, împodobesc fie baza gîtului sau a fundului vasului, fie constituie punctul de plecare a unor motive mai complicate, mărginesc zone ornamentate cu caneluri sau subliniază părţi componente ale vasului. Ornamentul acesta apare pe un fragment ceramic descoperit la Ghigoeşti—Trudeşti şi pe un altul provenind din stratul Turdaş al aşezării de la Pianul de Jos[65], ultimul considerat de autorul descoperirii ca importat din aria altei culturi. În schimb, pe teritoriul U.R.S.S. se foloseşte curent canelura dispusă oblic sau orizontal, pe muchia ei imprimîndu-se linia în discuţie[66].

Alături de fundurile simple, provenite de la vase relativ tronconice se întîlnesc şi funduri inelare sau modelate cu un picior scurt mai mult sau mai puţin cilindric, comunicînd, cu interiorul vasului (fig. 47/1-9,13). Ultima formă, foarte rar semnalată şi în faza Precucuteni I, la Traian—Dealul Viei[67], a putut fi moştenită de la triburile acestei faze. Tratarea piciorului se apropie mult de a vaselor similare ale culturii Criş. Mai mult decît atîta, unul din exemplarele de acest gen, descoperit la Ghigoeşti—Trudeşti, are un ornament identic cu al vaselor culturii Criş (fig. 45/2). Numai pasta şi arderea îl deosebesc de materialele acestei ultime culturi. Restul exemplarelor sînt ornamentate cu caneluri, uneori combinate cu şiruri orizontale de împunsături ovale sau rotunde, cu liniuţe crestate, precum şi cu cîte o linie imprimată tot orizontal, din care pornesc grupe de scurte crestături verticale. Alteori decorul se reduce numai la crestături lunguieţe, combinate cu linii incizate, sau cu linii şi grupe de linii imprimate.

Triburile fazei Precucuteni II au preluat de la precursorii lor şi obiceiul decorării fundurilor de vase. Este adevărat, această practică a devenit mult mai rară, pînă în prezent cunoscîndu-se numai două astfel de exemplare. Unul, descoperit la Larga Jijia, este ornamentat cu linii incizate în unghi, cu o împunsătură în mijloc şi cu o linie semicirculară, largă şi adîncă, flancată de împunsături (fig. 45/1)[68]; cel de-al doilea, descoperit la Izvoare, are pe una din margini două

[63] *Ibidem*, pl. IV/21—22.
[64] T. Passek, 1949, fig. 9.
[65] I. Paul, 1969, pl.III/1.
[66] T. Passek 1949, fig.9. Decorul acesta se întîlneşte de asemenea la Polivanov Jar, Sabatinovka II, Cărbuna, Holercani etc.
[67] H. Dumitrescu, 1955, p. 47.
[68] În colecţiile M.N.A.

puncte adîncite din care pornesc în rază trei scurte crestături. Pare o floare stilizată (fig. 45/3)[69]. Deşi nu ştim dacă acest ultim fragment aparţine stratului Izvoare I_1, totuşi l-am inclus aici, deoarece deocamdată din faza Precucuteni III nu se cunosc pe teritoriul României funduri de vase decorate.

Pentru a respecta unitatea lucrării, vom folosi ca bază de plecare şi în prezentarea ceramicii Precucuteni III, grupele mari stabilite pentru fazele anterioare.

A. Pastă foarte fină şi bună, omogenă, în general bine arsă la cenuşiu de diverse nuanţe, cu miezul în cele mai multe cazuri negru sau cenuşiu. Există şi anumite categorii arse la negru-cenuşiu, brun-cenuşiu, brun cărămiziu şi chiar unele de culoare roşie, datorată arderii secundare. Ca şi în cazul fazei Precucuteni II, ceramica fină a fazei Precucuteni III a avut un înveliş de diverse nuanţe, foarte bine lustruit şi adeseori pereţii rezonanţi. Spre deosebire de fazele anterioare, lustrul mecanic al ceramicii fazei Precucuteni III s-a conservat destul de bine. Decorul curent al acestei categorii este constituit din caneluri, impresiuni, linii incizate şi proeminenţe.

B. Pastă mai puţin bine aleasă, cu un grăunte mare, mai puţin bine frămîntată, folosind ca degresant, alături de nisip, cioburi foarte mărunt pisate şi bucăţele de calcar, dar niciodată pietricele. Arsă ca şi categoria anterioară la cenuşiu, negru-cenuşiu, brun-cenuşiu sau brun roşcat. Şi la suprafaţa vaselor acestei categorii s-a aplicat un înveliş fin, bine lustruit. Foarte frecvent în grupa B se foloseşte ornamentul adînc şi larg incizat, alături de care apare şi acela crestat, imprimat, cruţat, scrijelit şi numai în mod accidental canelat.

C. O categorie grosolană, cu multe cioburi pisate şi calcar în compoziţie, arsă la cenuşiu, negru-cenuşiu, sau brun-cărămiziu, uneori ne pătrunsă bine de foc, are miezul peretelui negru, suprafaţa exterioară brun-roşcată, iar cea interioară neagră-cenuşie. Decorul constă în alveole, brîuri alveolate, barbotină neorganizată şi cunoscutele ciupituri de tradiţie Criş.

Constatăm deci cum treptat, pe parcursul evoluţiei celor trei faze, atît calitatea pastei cît şi arderea se îmbunătăţesc. Dacă în faza Precucuteni I se foloseşte destul de frecvent pleava ca degresant, în faza Precucuteni II ea dispare complet, rămînînd însă pietricelele, la care se va renunţa aproape total în ultima fază din evoluţia culturii.

Şi formele vor suferi transformări esenţiale. Deocamdată notăm ca mai curent întîlnite: cupele, vasele piriforme, vasele cu picior, capacele etc.; toate însă şi-au pierdut rigiditatea caracteristică mai ales fazei Precucuteni I.

Se păstrează în schimb ornamentarea tectonică, deşi decorul este mai variat, avînd şi o tematică mult mai bogată.

Cel mai consecvent element al ornamenticii precucuteniene păstrat, am putea spune, nealterat de-a lungul întregii culturi, este canelura (fig.53/1—7; 54/1,4—6,8—9; 55/2—3,7—8; 56/2,5,6,10; 57/1,5; 66/1—2,4—5,7; 67/2,4—6,8; 69/1,3 etc.). În faza Precucuteni III ea va fi dispusă: orizontal, oblic, circular şi circular concentric (în jurul proeminenţelor), spiralic; în cîteva cazuri ea devine elementul esenţial şi aproape unic în decorarea vaselor (fig. 54/9; 66/1), a căror tectonică o va respecta în continuare. Tot cu ajutorul canelurilor se realizează pentru prima dată în faza Precucuteni III

[69] R. Vulpe, 1957, fig. 36/4.

și ornamentul tangentei la cerc (fig. 54/6; 55/2,8; 56/6 etc.), derivat din spirala fugătoare și nu invers, deoarece, așa cum am văzut, motivul în formă de spirală fugătoare, cruțat sau nu, este cunoscut încă din faza anterioară. Problema priorității spiralei față de tangenta la cerc a mai fost dezbătută și, după părerea noastră, definitiv elucidată[70].

Al doilea ornament esențial folosit cu predilecție alături de canelură și împreună cu ea este șirul de impresiuni realizat cu ajutorul unui instrument de os curbat, pe care l-am descris mai sus (fig. 53/6,11,13; 54/1,6; 55/2—3,6-8; 56/2—3,8; 66/2; 67/2,4,6 etc.). Cu el se trasau linii orizontale dispuse fie singular, fie grupat sub buză sau pe gîtul vasului și linii oblice pe muchia canelurilor; de asemenea se umpleau benzi mai înguste sau mai late, mărginite de linii adînc incizate, precum și spațiile, de diverse forme geometrice, mai mult sau mai puțin regulate, rămase libere prin cruțarea în negativ a decorului de obicei spiralic; se subliniau grupele de caneluri sau se umpleau spațiile dintre ele; se trasau cercuri în jurul proeminențelor și linii oblice printre caneluri, realizîndu-se și în acest mod tangenta de cerc; se decorau mai ales cupele, alternîndu-le cu canelurile; se trasau triple spirale terminate la capete într-un unghi din care porneau grupe de liniuțe scurte (tot imprimate) care transpun într-o nouă manieră apexurile din fazele Precucuteni I și II (fig. 55/6 a—6 b; 68/4); acest element ornamental (imprimat), apărut, așa cum am văzut, în faza Precucuteni II își găsește o foarte largă și variată formă de expresie în faza Precucuteni III, dispărînd pe teritoriul României odată cu apariția noii culturi — Cucuteni A 1.

Întrucît s-a afirmat că sistemul decorativ descris mai sus este întîlnit deopotrivă la Larga Jijia și Eresteghin[71], iar pe această bază s-au tras concluzii de o reală importanță, trebuie să precizăm că el nu apare decît în faza Precucuteni II și că nu are decît o legătură de filiație cu decorul de benzi înguste trasate prin două linii fin incizate, umplute cu un șir de împunsături, decor caracteristic fazei Precucuteni I și frecvent atît la Traian — Dealul Viei, cît și la Eresteghin. Este vorba de cu totul altă tehnică și de cu totul alte instrumente folosite la lucru.

Foarte des, în faza Precucuteni III, alături de caneluri și impresiuni se folosesc crestăturile mai mult sau mai puțin fine (fig. 53/2—4; 54; 55/4—8; 56/2—3,5—6; 57; 66/2—3,5,7 etc.), de predilecție pe buza vasului, element decorativ de asemenea păstrat de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni.

Benzile înguste sau late, incizate, umplute cu liniuțe perpendiculare continuă de asemenea să fie întrebuințate (fig. 60/3; 66/6; 69/9), fiind trasate circular, unghiular, oblic, orizontal și vertical, uneori chiar semispiralic, pe corpul vasului. În schimb banda incizată umplută cu împunsături — asemănătoare aceleia din cultura Vinča — Turdaș — dispare complet.

Punctele mari sau mici decorează (singure) mult mai rar vasele și le întîlnim dispuse fie neregulat pe tot vasul, fie mai ales în șiruri verticale pe partea inferioară a lor (fig. 53/2,8; 57/7; 68/7).

Foarte larg folosită este linia incizată (fig. 53/4; 56/9; 57/4,8; 58/8; 59; 60; 61; 66; 67 etc.), mai larg și adînc pe picioarele vaselor, mai fin pe corpul vaselor din categoria A. Cu ajutorul ei se trasează benzi liniare oblice, orizontale, spiralice sau

[70] Vl. Dumitrescu, 1968, 1, p. 32; R. Vulpe, 1957, p. 100, susținuse dimpotrivă că spirala derivă din tangenta de cerc.

[71] Z. Székely, 1967, p. 78; E. Zaharia, 1967, p. 30 și urm.

curbe şi în egală măsură se delimitează decorul cruţat, care este preluat din faza Precucuteni II şi amplificat.

Ornamentarea cruţată (rezervată) a cărei apariţie o semnalasem încă din faza Precucuteni II, îşi continuă evoluţia şi în faza Precucuteni III, fiind realizată cu exact aceleaşi mijloace. Cu ajutorul liniilor incizate se trasează benzi în formă de spirală fugătoare, de predilecţie pe picioare de vase sau pe capace, spaţiile rămase libere, de obicei triunghiuri cu laturile rotunjite, fiind destul de neglijent haşurate cu linii scurte (fig. 54/4 a-b; 55/1; 57/8; 59; 60/1; 61/1; 66/3; 67/1,7,9; 68/1,9; 70/1,3). Decorul acesta spiralic cruţat degenerează adeseori, reducîndu-se la benzi lungi şi late cu capetele rotunjite, delimitate bineînţeles tot cu ajutorul liniilor incizate (fig. 58/7; 59/2,3,6,8; 60/1; 67/7,9 etc.). Alteori, şi mai ales la capace, cu aceleaşi linii incizate se desenează pastile, ove sau diferite ovaluri, spaţiul înconjurător fiind haşurat (fig. 62/4; 68/10; 69/4). Sînt deci scoase în evidenţă, tot ornamentele cruţate.

Pe un vas de la Traian — Dealul Fîntînilor, s-au cruţat, cu acelaşi procedeu, benzi spiralice degenerate şi pastile de diverse mărimi, iar spaţiul înconjurător, care nu are nici o valoare motivistică, a fost pur şi sin plu scrijelit (fig. 58/1 a-c)[72].

Trebuie reţinută deci predilecţia triburilor Precucuteni III, pe de o parte pentru decorul cruţat (rezervat), pe de altă parte pentru îmbinarea pe acelaşi vas a ornamentului pozitiv cu acela negativ, deoarece procedeul va fi preluat şi dezvoltat mai departe şi cu mijloacele mai bogate, oferite de culoare, de către triburile Cucuteni A

Micile crestături (fig. 53/7,11; 54/6 a-b; 55/4; 66/5), grupate sau izolate, trasate în cruce pe proeminenţe, oblic pe caneluri, în formă de „apex" la capetele liniilor sau benzilor incizate (fig. 69/7), completează de cele mai multe ori ornamentarea vaselor.

Proeminenţele binecunoscute încă din faza Precucuteni I ajung acum la apogeu. De la proeminenţe plate, în formă de butoni mici, la proeminenţe perforate, sau proeminenţe mici conice şi pînă la marile proeminenţe-cornițe, faza Precucuteni III, foloseşte toată gama, în toate variantele posibile (fig. 53/13; 54; 55; 56/6,10; 57/1,2,4; 66/1—2; 67/2,6 etc.). Adeseori, proeminenţele mari, înconjurate de caneluri concentrice, dau vasului aspectul unui recipient cu corpul în trei sau patru colţuri (fig. 54/5,6; 55/2,3,6,8 etc.). Tot în această direcţie a decorului plastic trebuie amintite aplicaţiile antropomorfe de pe vase, precum şi acelea în formă de mînă umană de la baza unor torţi. De ambele categorii ne vom ocupa însă în capitolul consacrat plasticii. Micile albieri făcute prin apăsarea pastei moi cu degetul, apărute în faza Precucuteni II, sînt şi în această fază executate pe vase, dar destul de rar şi izolate printre linii haşurate.

Intervin însă şi elemente noi, cum ar fi de pildă pictura, poate sub influenţa unor culturi care o foloseau dinainte. Nu este vorba numai de culoarea roşie-crudă aplicată în benzi pe unele din părţile vaselor, sistem cunoscut, după cum am văzut, încă din faza Precucuteni II, ci de pictură executată înainte de ardere. Este adevărat, ea se reduce deocamdată numai la cîteva linii simple şi la unele pastile mari, aplicate în interiorul unui vas-polonic (fig. 63/5; 66/4). Dar se cunosc şi cazuri în care corpul vasului a fost acoperit cu un înveliş alb foarte diluat înainte de executarea decorului[73]. Se cuvine amintit şi decorul de benzi lustruite (fig. 58/6), care apare acum pentru întiia oară. Ambele sisteme ornamentale folosite numai la sfîrşitul fazei Precucuteni III, caracterizează, după cum se ştie, parţial şi regional, faza Cucuteni A1.

[72] Vasul, inedit, se află în colecţiile Institutului de arheologie.

[73] A. Niţu, 1955, p. 4.

Ornamentarea excizată dispare complet, iar șahul degenerat al fazei Precucuteni II, executat prin crestături, devine acum o simplă bandă incizată umplută cu linii în rețea (fig. 59/6).

În sfîrșit, amintim ornamentele ceramicii grosolane: alveole sub buza lustruită, barbotină (fig. 58/3; 70/4), organizată sau nu și foarte rar ciupiturile de tradiție Criș (fig. 63/2), atît de bine reprezentate în faza Precucuteni II, dar destul de sporadic descoperite în cuprinsul așezărilor fazei Precucuteni III.

Înainte de a trece la prezentarea formelor fazei Precucuteni III, trebuie să semnalăm varietatea remarcabilă a acestora; unele modificări de detaliu, simpla scurtare sau lungire a gîtului, accentuare a umărului, evazare mai pronunțată a buzei, duc la tot atîtea forme noi. Pentru a nu înmulți însă prea mult numărul tipurilor de vase, vom încerca, ținînd seama în primul rînd de structura lor generală, să le integrăm grupelor mari stabilite.

1 a. Forma este nedocumentată.

1 a 1. *Paharul ușor bitronconic*, nu mai are cele două jumătăți relativ egale; prin scurtarea simțitoare a părții superioare, vasul are tendința de transformare în castronaș cu fundul totdeauna albiat (fig. 53/1,2; 67/5; 68/7). Decorul constă în crestături pe buză, caneluri orizontale pe partea superioară, șiruri de împunsături mari dispuse vertical pe partea inferioară; unele exemplare sînt nedecorate.

1 b. *Pahare bitronconice* cu cele două jumătăți relativ egale, buza individualizată și evazată, umărul mai mult sau mai puțin rotunjit, de cele mai multe ori fundul plat și, în unele cazuri, deasupra diametrului maxim, proeminențe-tortițe perforate orizontal (fig. 53/5; 54/3,8). Ornamentarea combină caneluri orizontale cu linii circulare neregulat incizate, sau caneluri oblice, circulare sau orizontale rotunjite la capete, cu linii imprimate orizontal sub buză și între proeminențe, completate cu grupe de cîte trei mici crestături plasate în stînga proeminențelor (fig. 54/8a—8b)[74].

1 b 1. *Paharele*, care mai dau vag iluzia unei forme bitronconice, au întotdeauna partea inferioară mult mai înaltă decît aceea superioară, umărul rotunjit accentuat sau nu de două sau patru mici proeminențe perforate, buza întotdeauna răsfrîntă în afară, dar gradul de evazare fiind foarte variabil. Fundurile, la mai toate exemplarele cunoscute sînt albiate (fig. 53/3—4,6 —10; 54/2,6a — b; 66/5,7; 67/4; 68/5,13).

Cu rare excepții, buza vaselor acestei grupe a fost fin crestată, decorul adeseori alătură pe același vas canelurile, liniilor imprimate sau incizate orizontal, combinate într-un caz cu șiruri de adîncituri lunguiețe executate cu unghia, sau se reduc la simple caneluri orizontale pe gît, subliniate de un șir orizontal de împunsături lunguiețe. Există cazuri cînd decorul se rezumă la împunsături mari, relativ rotunde, cu care se punctează întreaga suprafață a vasului sau se realizează grupe verticale. Remarcăm însă și piese mai bogat împodobite. Pe umărul rotunjit al unui vas s-au trasat, cu ajutorul a două caneluri paralele, tangente la cercuri canelate în jurul celor patru mici proeminențe crestate în cruce. Ornamentul central este de fapt o spirală fugătoare. Pe muchia mediană care desparte canelurile s-au trasat linii imprimate (oblic sau circular), iar de o parte și de alta canelurile au fost subliniate cu linii incizate și imprimate. Zona rămasă liberă la partea superioară a vasului, între buza împodobită cu un șir orizontal imprimat și prima linie de margine a canelurilor,

[74] *Ibidem*, fig. 9.

s-a hașurat cu liniuțe oblice și circulare. În jurul fundului, deasupra a două linii circulare imprimate, din loc în loc s-au trasat mici triunghiuri executate prin șiruri de impresiuni oblice (fig. 54/6a—b)[75].

1 b 2. *Variantă* a formei precedente, cu partea superioară ceva mai înaltă și buza relativ dreaptă (fig. 57/2 ; 68/15) ; are uneori pe linia diametrului maxim mici proeminențe. Decorul combină spirale în S rezervate între proeminențe, cu linii incizate, sau caneluri cu grupe de crestături și linii incizate.

Deocamdată variantele **1 c, 1 d, 2 a** nu sînt documentate în faza Precucuteni III.

2 b. *Cupe mici* cu corpul rotunjit și buza evazată (fig. 53/11; 68/3), decorate cu șiruri de impresiuni combinate uneori cu caneluri, și mai totdeauna cu crestături ușoare pe buză. În unele cazuri impresiunile sînt executate pe muchiile mediane ale canelurilor, relativ semicirculare, de pe corpul vasului (fig. 53/11; 68/3). Procedeul imprimării muchiilor canelurilor este mai puțin folosit de triburile precucuteniene de pe teritoriul României, dar așa cum am menționat, mult mai larg răspîndit la cele de pe teritoriul U.R.S.S., unde de cele mai adeseori decorul apare dispus vertical pe vas.

2 c. *Cupe* de diverse dimensiuni, cu partea inferioară tronconică mult înălțată, buză evazată, umăr rotunjit, accentuat sau nu de proeminențe și fundul albiat (fig. 53/12; 54/4a—b). Varianta constituie una din formele curente ale ceramicii fazei Precucuteni III. Decorul alătură canelurile liniilor incizate sau imprimate. La un vas, sub canelurile orizontale de pe gîtul lui se află o largă zonă decorativă pe care aleargă o bandă în spirală fugătoare, mărginită de ambele părți de frunzulițe lunguiețe. Liniile care delimitează banda crutață se întrerup la capete, unde se mai adaugă cîte o mică liniuță — rezultînd un motiv care amintește clar apexurile fazelor anterioare (fig. 54/4a—b)[76]. Există și piese nedecorate, una dintre acestea avînd partea inferioară cu tendințe de ascuțire spre fund (fig. 53/12), ca unele exemplare din U.R.S.S.[77].

3 a 1. *Vase relativ globulare*, cu gît înalt, buza uneori ușor răsfrîntă în afară, fundul drept și patru proeminențe pe linia diametrului maxim[78]. Decorate mai ales cu caneluri orizontale pe gît și circular-concentrice în jurul proeminențelor (fig. 54/9; 66/1). Micile spații rămase libere au fost hașurate cu liniuțe oblice.

3 b. *Vase* de asemenea de formă *relativ globulară*, cu gît înalt ușor tronconic, buză individualizată și evazată, fundul plat (fig. 55/2,7,8; 67/2,6). Pe linia diametrului maxim trei sau patru mari proeminențe conice dau pieselor aspectul unor vase cu corpul în colțuri (fig. 55/2,8; 67/2,6). Buza crestată sau nu, caneluri orizontale pe gît, încadrate sau nu de impresiuni. În jurul proeminențelor, caneluri circulare subliniate de impresiuni de asemenea circulare, sau tangente la cerc, realizate tot cu ajutorul canelurilor. În jurul fundului s-a trasat (uneori) o linie orizontală imprimată, iar în spațiile libere impresiuni dispuse oblic. Întîlnim și vase pe care două șiruri de ghirlande imprimate subliniază partea inferioară a canelurilor tangente, fiind unite la rîndul lor prin scurte impresiuni de linia orizontală ce înconjoară partea inferioară a vasului (fig. 55/2).

[75] R. Vulpe, 1957, fig. 22 a—b.
[76] *Ibidem* fig. 15/2.
[77] I.N. Bibikov, 1953, pl. 35/a, b.
[78] Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 12/16; H. Dumitrescu, 1954, fig. 3, dr.

3 c. *Variantă cu gîtul* mult *mai scurt* și buza ușor răsfrîntă în afară, are mai întotdeauna, pe linia diametrului maxim, trei—patru proeminențe conice, proeminențe perforate sau combinații de proeminențe conice și perforate, la care se alătură cîte o proeminență în formă de corn[79] (fig. 53/13; 54/1,5,7; 55/1,3,4,6; 57/4; 68/4; 70/3). Un vas (probabil de cult) descoperit la Izvoare are pe umăr, grupate alăturat, trei mari proeminențe-cornițe, iar în partea opusă o alta, ceva mai mare (fig. 54/1 a—b)[80]. Acest vas este însă ieșit din comun, fiind deocamdată singurul exemplar cunoscut, cu patru cornițe pe corp. În jurul proeminențelor se trasează de cele mai multe ori decorul tangentă la cerc, fie cu ajutorul canelurilor, fie cu linii incizate. Spațiile rămase libere sînt uneori hașurate sau imprimate, buza deseori fin crestată, gîtul canelat. Alteori decorul combină numai caneluri cu impresiuni, sau se reduce la simple incizii în formă de ove, cercuri sau mici pastile. Pe un foarte frumos exemplar descoperit la Tîrpești, între cele trei proeminențe, perforate s-au trasat, cu ajutorul a trei linii imprimate, grupe spiralice cu capetele terminate cu apexuri (fig. 55/6a—b; 68/4). Și această formă este intens folosită de triburile precucuteniene care o reproduc în numeroase exemplare, cu gîtul mai înalt sau mai scund, cu proeminențele mai mari sau mai mici, cu buza mai mult sau mai puțin trasă în afară.

3 c 1. *Variantă* obținută prin adăugirea unui picior la tipul 3 c (fig. 55/5). Un astfel de vas descoperit la Traian—Dealul Fîntînilor, are pe linia diametrului maxim proeminențe-cornițe și un ornament simplu, de ove și cercuri incizate în cuprinsul unei benzi late mărginite de două linii incizate orizontal (fig. 55/5)[81].

3 d. *Variantă* derivată de asemenea din tipul 3 c prin adăugirea unui fund scund, tronconic și a unui piciorуș inelar (fig. 57/1; 66/2)[82]. Pe pîntec proeminențe perforate, două mici și una mare, la care se adaugă o proeminență mare în formă de corn. Decorul combină caneluri, linii imprimate, crestături pe buză și grupe de scurte liniuțe verticale (pe piciorușul inelar).

Vasele ultimelor două variante au putut avea o destinație specială, deoarece ele nu fac serie, întîlnindu-se foarte rar.

Varianta **4 a** nu este documentată nici în faza Precucuteni III.

Variantele **5a—b** nu au fost descoperite pînă în prezent.

5 c. *Mici castronașe* cu umărul rotunjit, partea superioară vag albiată spre interior, buza evazată, fundul curbat (fig. 56/2,5; 67/8) realizat la un vas sub formă de *umbo* (fig. 56/5). Crestături pe buză, caneluri pe gît, subliniate sau nu de șiruri de impresiuni ondulate orizontal.

5 d. Prin schimbarea proporțiilor variantei 2 c, mai exact prin scurtarea excesivă a corpului, fără a se reduce și dimensiunile gurii, s-a ajuns la *castronașe* mai mult sau mai puțin bitronconice cu gîtul scurt, buza evazată, fundul albiat sau plat (fig. 56/3,4,6,10; 57/6,7; 68/12). Pe umărul rotunjit au uneori proeminențe-buton, sau cîte o singură proeminență perforată. Ornamentarea folosește, alături de caneluri dispuse spiralic sau tengente la cerc, liniile imprimate, sau pe cele scurte incizate, crestăturile pe buză sau chiar punctele simple, repartizate neregulat pe corpul vasului. O linie circulară incizată subliniază de cele mai multe ori baza gîtului.

[79] H. Dumitrescu, 1954, fig. 8/2.
[80] R. Vulpe, 1957, fig. 17/2 a—b.
[81] H. Dumitrescu, 1957, 2, fig. 4/2.
[82] H. Dumitrescu, 1954, fig. 8/1.

5 g. *Castronaş* simplu, cu partea superioară relativ cilindrică dar neregulată, cu cea inferioară tronconică şi fund albiat. Pe umăr, un şir de împunsături lunguieţe şi subţiri constituie singurul ornament (fig. 56/1; 67/3).

Varianta **6 a** nu a fost încă documentată.

7 a. *Vase piriforme* cu gît înalt cilindric, buza uşor evazată, fundul plat; pe umăr uneori mici proeminenţe conice. Gîtul lustruit, restul vasului decorat cu barbotină (fig. 58/3; 70/4)[83]. În faza Precucuteni III nu s-au descoperit pînă în prezent, din această grupă, decît vase mari de provizii.

7 a 1. Numeroase *gîturi de vase* de înălţimi mari şi mijlocii, avînd forme mai mult sau mai puţin tronconice şi buza individualizată şi evazată. Provin, probabil, tot de la vase mari, piriforme. Gîturile au aproape întotdeauna un decor compus din caneluri orizontale şi buza crestată fin (fig. 57/5).

7 b. *Vase piriforme* cu umărul rotunjit subliniat uneori de proeminenţe perforate, buză scurtă uşor înclinată spre interior, avînd cîteodată la baza ei o uşoară şănţuire marcată de patru proeminenţe prelungi[84] (fig. 58/1,8). Decor cruţat în formă de spirală fugătoare, frunzuliţe lunguieţe, pastile sau derivate degenerate ale spiralei fugătoare.

Variantele **8 a, b, b 2, c** nu au fost documentate.

8 b 1. *Strachină tronconică* cu buza evazată, decorată cu crestături pe margine şi cu linii incizate combinate uneori cu crestături pe umăr (fig. 58/2,5,7).

8 d. *Strachină cu gîtul scund*, buza evazată, canelură-carenă pe umăr (fig. 58/6). Nedecorată, cu excepţia canelurii lustruite mecanic.

8 e. *Strachină cu gîtul înalt*, relativ cilindric şi umărul rotunjit (fig. 58/9). Combină ornamentarea canelată cu incizii şi scrijelituri.

8 f. *Variantă* de forma unui bol scund cu gură largă, buza uşor trasă în afară şi uneori subliniată printr-o vagă albiere circulară[85] (fig. 57/9; 70/1). Decor fin incizat sau scrijelit, completat cu crestături pe buză şi proeminenţe mai mult sau mai puţin accentuate pe umăr.

8 g. Fragment de *strachină tronconică* cu umăr carenat, gît scund şi uşor curbat spre interior (fig. 62/1)[86]. Singurul exemplar aparţinînd acestei variante a fost descoperit la Traian—Dealul Fîntînilor şi considerat, încă de la publicare, ca rezultat al unor influenţe gumelniţene. Decorul, compus din linii paralele uşor incizate, ne îndreaptă tot spre cultura Gumelniţa.

8 h. *Strachină* înaltă cu partea inferioară tronconică, buza uşor arcuită spre interior, proeminenţe pe linia diametrului maxim; finisată rudimentar prin simplă netezire (fig. 70/5). Analogiile par a indica de asemenea influenţe gumelniţene.

Variantele **9 a, b** n-au fost întîlnite.

9 c *Fructieră* cu picior înalt, gol în interior şi cu buza evazată (fig. 59/2; 68/9) moştenire sigură din faza Precucuteni II; spre deosebire de decorul simplu al acestora, exemplarele fazei Precucuteni III sînt mai bogat decorate. Se foloseşte mult decorul cruţat cu ajutorul liniilor incizate, spaţiile rămase libere fiind uneori umplute cu liniuţe. Într-un caz aceste spaţii par a fi fost vopsite cu alb (fig. 68/9). Lipsa de certitudine se datoreşte arderii secundare a vasului, ardere care l-a deformat, dete-

[83] H. Dumitrescu, 1953, fig. 9.

[84] Vasul de la Traian — Dealul Fîntînilor se află în colecţiile Institutului de arheologie; pentru cel de la Izvoare, vezi R. Vulpe, 1957, fig. 21.

[85] Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 11/IIc.

[86] *Ibidem*, fig. 11/I 2.

6 – c. 832

riorîndu-i totodată întreaga suprafaţă. Decorul acestui ultim exemplar se completează cu crestături şi tortiţe pe buză.

9 c'. *Picioare cilindrice*, unele uşor bombate, cu baza evazată, păstrînd la partea superioară fundul fructierei sau a străchinii care se înălţa deasupra piciorului (fig. 56/8,9; 59/3—6,8; 60/1,4; 67/7,9). În cîteva cazuri la partea superioară a piciorului se găsesc găuri circulare sau ovale care îl perforează (fig. 56/8,9; 59/3). Decorul, mai ales incizat sau imprimat, se întinde şi pe fundul interior al recipientului de deasupra; spre exemplu, pe un fragment de la Tîrpeşti (fig. 56/8). Alături de ornamentele binecunoscute — mai ales derivatele degenerate ale spiralei şi spiralei fugătoare oblice, se mai păstrează benzile acoperite cu reţea de linii adînc incizate (fig. 59/6).

9 c 1. Părţile inferioare ale unor *picioare cilindrice* sau bombate, goale în interior, cu baza mai mult sau mai puţin evazată, decorate cu incizii adînci, crestături şi impresiuni, putînd proveni deopotrivă de la vase cu picior, sau numai de la suporturi de vase (fig. 59/7; 60/5).

9 c 2. *Suporturi* înalte de vase, uneori cu două găuri diametral opuse, decorate mai ales cu linii adînc incizate şi cu crestături (fig. 57/3)[87]. Dacă în faza Precucuteni II bănuim numai existenţa lor, în faza finală a culturii Precucuteni ele sînt sigur documentate.

9 d. *Cupă cu picior înalt*, uşor bombat şi baza evazată (fig. 59/1 a—b)[88]. Decorul adînc incizat foloseşte mai mult linii drepte şi semicirculare variat organizate, schiţînd o spirală fugătoare cruţată.

9 e. *Strachină-castron* mare, cu un picior destul de înalt, cilindric, cu baza evazată, avînd buza uşor răsfrîntă în afară şi corpul relativ semiglobular (fig. 57/8)[89]. Decor pe umăr şi pe picior. Cu ajutorul liniilor incizate s-au cruţat spaţii alungite, prezentînd spirala fugătoare degenerată. Pe partea centrală a vasului, două grupe de cîte două mici proeminenţe, iar pe marginea buzei, crestături. Şi aceste vase cu picior sînt frecvente în faza Precucuteni III.

Variantele **10 a, b** de capace sînt caracteristice exclusiv fazei Precucuteni I, nemaigăsindu-se după aceea.

10 c. Se transformă, dînd loc la varianta:

10 c 1. *Capace* în formă de calotă semisferică, cu buton scund cilindric, al cărui cap este fie semisferic, fie discoidal. Spre deosebire de faza Precucuteni II, capacele fazei Precucuteni III nu au buză profilată şi implicit nici decorul împuns sau crestat care o însoţea (fig. 60/3,6; 61; 62/4; 66/6; 67/1; 68/10—11; 69/2,4). Unul din exemplarele de la Tîrpeşti a fost ornamentat cu o spirală fugătoare cruţată, încadrată de spaţii haşurate (fig. 61/1; 67/1), ornament identic cu acela al unuia descoperit la Ghigoeşti—Trudeşti (fig. 44/10), care are însă în plus crestături pe marginea superioară a buzei. Decorul cruţat, spiralic, în formă de ove, frunzuliţe sau pastile, este frecvent utilizat la capace (fig. 62/4; 68/10; 69/4). Întreaga suprafaţă a unui capac de la Tîrpeşti a fost împărţită cu ajutorul liniilor incizate circular-concentric în benzi egale, haşurate din loc în loc, cu grupe de liniuţe scurte verticale (fig. 60/3; 66/6). Decorul pare a mai păstra vag amintirea şahului degenerat. Menţionăm că nici acest exemplar nu avea buză profilată, iar decorul compus din grupe de liniuţe adînc incizat acoperea întreaga suprafaţă a capacului.

[87] *Ibidem*, fig. 11/I 4 b.

[88] Piesa s-a descoperit la Traian — Dealul Fîntînilor şi se află în colecţiile Institutului de arheologie.

[89] Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 12/1.

Pentru ornamentarea capacelor se mai foloseşte şi decorul simplu incizat, fie trasînd diverse motive, fie acoperind cu tot felul de linii dispuse haotic (fig. 60/6), întreaga suprafaţă a calotei. Butonii erau la rîndul lor decoraţi cu linii incizate, imprimate şi chiar cu scurte crestături (fig. 60/2; 61/2—4,6; 69/2); există însă şi butoni nedecoraţi (fig. 61/1,5,7; 67/1; 68/1). Spre deosebire de faza Precucuteni II, pe calotele capacelor din faza Precucuteni III, motivele n-au fost realizate şi cu ajutorul liniilor imprimate, judecînd după materialele publicate sau din muzee, care ne-au fost accesibile.

Variantele **11 a, b** nu au fost deocamdată documentate.

11 c. *Vas-strecurătoare* de formă tronconică, cu pereţii uşor bombaţi şi fundul albiat. De pe buză sînt trase simetric în sus două proeminenţe semicirculare şi plate, perforate de cîte o gaură mare circulară (fig. 63/4; 70/2)[90].

11 d. A doua variantă este mai deosebită şi poate fi apropiată de actualele *strecurători* de ceai. De formă circulară, scundă, are o mică proeminenţă-tortiţă şi marginea buzei crestată (fig. 63/1)[91].

12 a. Fragmentele de *vase cu gîtul cilindric* scund, lustruit, şi cu corpul decorat cu ciupituri de tradiţie Criş se întîlnesc mult mai rar în faza Precucuteni III.

Varianta **13 a,** în forma descoperită la Ghigoeşti, nu a mai apărut; în schimb se cunoaşte acum varianta:

13 b. *Vas cu etaj* şi jgheab circular la zona de sudură a celor două etaje. Este rezultatul unei combinaţii între tipurile 13 a şi 14 a, un fel de vas piriform cu gît înalt şi jgheab la buză, deasupra căruia s-a aşezat un alt recipient. La baza gîtului primului vas, patru proeminenţe (fig. 63/6)[92]. Ornamentarea combină caneluri şi incizii, la care se adaugă împunsăturile de pe marginea jgheabului. Pe baza decorului şi a siluetelor celor două părţi componente am integrat acest fragment descoperit la Izvoare fazei Precucuteni III, deşi s-ar putea să aparţină şi fazei anterioare, cu atît mai mult cu cît vase cu jgheab şi etaj au fost descoperite într-o aşezare de tip Precucuteni II. Autorul săpăturilor de la Izvoare nu ne dă însă nici un detaliu privitor la nivelul (I 1 sau I 2?), în cuprinsul căruia s-a descoperit piesa.

Varianta **14 a** din faza Precucuteni II nu mai este documentată.

15 a 1. *Văscior scund,* uşor tronconic, cu fundul masiv, inelar, albiat. Sub buză un şir orizontal de alveole (fig. 63/7).

15 b. *Văscioare* mai pronunţat *tronconice*, unele uşor bombate, cu fundul profilat, drept sau albiat (fig. 63/2—3)[93]. Decor ciupit de tradiţie Criş, sau un simplu şir de alveole sub buză.

Varianta **16 a** — lipseşte.

17 a. *Vas bitronconic* cu gîtul înalt, cilindric, partea superioară rotunjită, avînd pe linia diametrului maxim proeminenţe trase în jos (fig. 62/2)[94]. Decorul, simplu, se rezumă la linii semicirculare incizate pe partea superioară a vasului.

18 a. Diverse *vase-polonice* (fig. 62/3; 63/5; 66/4; 68/2), obţinute prin adăugirea unei torţi, masive şi perforate, mai lungi sau mai scurte, uneori chiar zoomorfe şi antropomorfe (fig. 85/2,3,5; 94/8) sau schiţînd numai o siluetă umană (fig. 85/7—8; 94/10, 12,13), la diverse variante de pahare sau străchini. Este în fond o formă

[90] H. Dumitrescu, 1959, fig. 6/3.
[91] H. şi Vl. Dumitrescu, 1959, fig. 8/5.
[92] R. Vulpe, 1957, fig. 34.
[93] Astfel de vase au fost descoperite la Traian — Dealul Fîntînilor; vezi H. Dumitrescu, 1953, fig. 11; *idem*, 1961, fig. 5/3; şi la Andrieşeni, vezi A. Florescu, 1959, 2, fig. 3/9.
[94] H. Dumitrescu, 1953, fig. 8.

nouă, hibridă, care — preluată și modificată de către triburile cucuteniene — va avea ca rezultat tipicul polonic al fazei Cucuteni A. În faza Precucuteni III, vasele-polonice sînt decorate cu caneluri, impresiuni, incizii și crestături. Un exemplar descoperit la Tîrpești are pe umăr caneluri — fațete oblice, puternic lustruite, pe partea inferioară incizii, iar în interior puncte pictate cu alb înainte de ardere (fig. 63/5; 66/4).

DIVERSE

— Vas miniatural cu corpul în patru colțuri datorită celor patru mari proeminențe, cu gîtul și fundul cilindrice. Pe fiecare proeminență se află cîte o spirală canelată, în rest incizii fine (fig. 64/1 a—b).

— Fragment de văscior probabil cu gît dublu, ornamentat cu caneluri și impresiuni (fig. 64/2).

— Vas miniatural, oarecum cilindric, împărțit în două registre orizontale, printr-o linie incizată, pe care s-au dispus haotic tot felul de linii (fig. 64/5 a—b); fundul plat.

— Văscior cu corpul ovoidal, gît înalt, buza ușor evazată. Sub linia gîtului, pe umăr, are trei torți-proeminențe, străpunse (fig. 64/4). Autoarea descoperirii a legat vasul de una dintre formele repertoriului ceramicii liniare central-europene[95]. După părerea noastră el își găsește bune analogii în cultura Hamangia[96].

— Vas bitronconic cu fund scund profilat, avînd proeminențe pe linia diametrului maxim. Decor barbotinat (fig. 64/3)[97]. Singurul exemplar de acest tip, descoperit la Traian—Dealul Fîntînilor, a fost atribuit unor anumite influențe exercitate de cultura Gumelnița asupra fazei Precucuteni III[98].

— Fragment din partea superioară a unui vas-coșuleț cu buza evazată, a cărui toartă, în cea mai mare parte ruptă, se arcuiește deasupra vasului, asemenea unei torți de coș (fig. 64/6 a—b). Din păcate starea extrem de fragmentată nu permite nici o altă precizare.

Și în așezările fazei Precucuteni III, ca și în acelea ale fazei Precucuteni II, s-au descoperit numeroase fragmente din părțile inferioare ale unor vase de forme greu de precizat. Ele se împart în două grupe mari: funduri profilate, albiate, transformate uneori în piciorușe scunde, inelare, decorate cu incizii, impresiuni și caneluri (fig. 65/1—5,7—9,11,13; 69/1) și funduri simple, tronconice, albiate sau drepte, ornamentate cu incizii, crestături, caneluri, impresiuni și chiar cu măturica (fig. 65/6, 10,12,14; 69/8). În faza Precucuteni III, fundul propriu-zis al vasului nu mai era împodobit, pe teritoriul României.

În toate așezările precucuteniene, indiferent de fază, s-a constatat o fragmentare excesivă a materialelor ceramice, ceea ce explică parțial lacunele cunoștințelor noastre, atît în privința formelor, cît și în aceea a decorului. Vasele mari de provizii întregi sînt în număr relativ redus. Fragmente ceramice provenind de la astfel de vase s-au găsit destul de frecvent, dar formele și ornamentele (atunci cînd nu se reduc la barbotină organizată sau nu) sînt în cele mai numeroase cazuri imposibil de reconstituit.

[95] H. Dumitrescu, 1961, fig. 5/7, p. 97.

[96] Vezi unul din vasele descoperite la Cernavoda, D. Berciu, 1966, fig. 27/3.

[97] H. Dumitrescu, 1955, fig. 5.

[98] *Ibidem*, p. 463.

Cea de-a doua cauză a limitelor cunoştinţelor noastre îşi află originea pe de o parte în numărul încă modest de aşezări cercetate, pe de alta în săpăturile restrînse întreprinse în unele dintre aceste aşezări, din motive obiective.

Cercetările viitoare vor putea deci scoate la iveală forme şi ornamente necunoscute pînă în prezent, mărind gama acelora prezentate mai sus şi chiar modificînd uneori grupele mari stabilite de noi. Este neapărat necesar să se ţină seama că pînă în prezent, din faza Precucuteni I s-a cercetat temeinic numai aşezarea de la Traian—Dealul Viei, la Eresteghin şi Bancu executîndu-se numai săpături de mică amploare; în faza Precucuteni II, sondajului de la Larga Jijia i se adaugă cercetările întreprinse la Mîndrişca şi Ghigoeşti—Trudeşti şi, în sfîrşit, abia unele aşezări din faza Precucuteni III au fost mai intens cercetate.

Principalele probleme ridicate de ceramica precucuteniană ni se par a fi următoarele :

1. Originea formelor, a motivisticii şi a tehnicii pastei şi decorului.
2. Evoluţia ceramicii de-a lungul celor trei faze şi eventualele impulsuri din afară intervenite pe parcursul acestei evoluţii.
3. Contribuţia adusă la naşterea culturii Cucuteni A.

Primele două probleme vor fi discutate pe larg în capitolul consacrat originii şi evoluţiei culturii Precucuteni, iar cea de-a treia va fi sumar tratată în cuprinsul aceluiaşi capitol, deoarece depăşeşte cadrul lucrării de faţă.

Considerăm totuşi util să semnalăm de pe acum cele două componente esenţiale care, după părerea cercetătorilor de la Dealul Viei, împărtăşită şi de noi, au creat faza Precucuteni I.

Hortensia Dumitrescu arăta, încă din 1954, că importanţa culturii descoperită la Traian—Dealul Viei stă tocmai „în fenomenul de asociere şi chiar de sinteză între două culturi diferite: aceea a ceramicii liniare şi Boian“[99].

Elementele de decor preluate de cultura Precucuteni I de la purtătorii culturii ceramicii liniare sînt, aşa cum a subliniat autoarea sus citată[100], şi am amintit recent noi înşine: linia ghimpată (sau aşa numita „scăriţă de papagal“), capetele de note muzicale degenerate, transformate în apexuri[101], şirurile de puncte lunguieţe precum şi, după părerea noastră, destul de probabil benzile înguste umplute cu împunsături (fig. 26/2,5—8; 27/1,3,6; 28/2—5; 29/2,4; 31/2,3; 32/1,3,4,7; 34/9,10; 35/8—11,13 etc.). Tot de la triburile liniare, triburile precucuteniene au moştenit pasta cenuşie, care însă nu este identică, şi folosirea plevei ca degresant.

Hortensia Dumitrescu indica de asemenea motivele şi formele preluate de triburile precucuteniene de la cultura Boian. Este vorba de „profile de vase cu umărul îngust şi unghiular, ceşti (pahare), străchini, cupe adînci, capace cu buton“, precum şi de diverse motive ornamentale geometrice, ca şi de tehnica de executare a lor, şi anume excizia cu ajutorul căreia se obţin dinţi de lup, romburi, şah (fig. 29/1; 30; 31/4—5; 32/6,8; 33; 34/3—4; 36/2,7,8; 37/2,7,9,12—14) etc.[102]. Pentru a încheia enumerarea succintă a elementelor de tip Boian moştenite de cultura Precucuteni I, trebuie făcută încă o precizare de o deosebită importanţă. S-a afirmat, şi pe baza acestei afirmaţii s-au tras concluzii definitive, că triburile fazei Precucuteni I n-au cunoscut

[99] H. Dumitrescu, 1954, p. 51.
[100] *Ibidem.*
[101] Pe unele fragmente ceramice descoperite la Traian – Dealul Viei apexurile sînt realizate prin scobituri lunguieţe (fig. 28/2; 32/4,7 etc.) identice capetelor de note muzicale.
[102] H. Dumitrescu, 1954, p. 52,

aşa zisul „pliseu“[103]. Afirmaţia nu corespunde însă realităţii, deoarece la Traian—Dealul Viei s-au descoperit, aşa cum am arătat la locul potrivit, pahare la decorarea cărora s-a folosit pliseul (fig. 27/3; 37/5); este adevărat, el a fost utilizat în combinaţie cu alte elemente ornamentale, dar faptul esenţial, adică cunoaşterea şi folosirea lui, constituie o realitate incontestabilă, remarcată demult de către cercetătorii de la Dealul Viei[104].

Nu mai stăruim însă aici, deoarece aceste probleme vor fi reluate în capitolul final al lucrării noastre.

Socotim totuşi necesar să subliniem încă una dintre trăsăturile esenţiale ale culturii Precucuteni şi anume caracterul geometrico-spiralic al ornamentării. Exceptînd reprezentarea figurii umane de pe fragmentul amintit de la Traian—Dealul Viei (fig. 34/2), „friza de dansatoare" stilizate (fig. 35/14) şi „capul de şarpe“ (fig. 43/1), menţionate şi ele la locul cuvenit, precum şi cele cîteva aplicaţii antropomorfe sau zoomorfe de pe unele vase cu destinaţie specială, întreaga motivistică este geometrico-spiralică.

Motivistica culturii Precucuteni foloseşte mai toate formele geometrice şi spiralice, modificîndu-le, interpretîndu-le şi adaptîndu-le tectonicii vasului, cum sînt: liniile simple, zig-zagurile cruţate, patratele şahului, triunghiurile simple sau haşurate, cercurile concentrice, elipsele, precum şi spiralele simple îmbucate sau fugătoare, care vor degenera în tangente la cerc etc.

Surprinde însă lipsa aproape totală a folosirii meandrului întîlnit numai în două cazuri (fig. 34/4) şi redat în tehnica exciziei — identic ca execuţie cu acelea din faza Giuleşti a culturii Boian.

Cîteva fragmente ceramice descoperite la Traian—Dealul Viei sînt decorate cu linii sau benzi punctate dispuse unghiular, cărora le-am spus semi-meandre. Datorită stării fragmentare a materialului, precizarea motivului este imposibilă. S-ar putea, în egală măsură, să avem în faţă un simplu decor unghiular sau un meandru simplu. Prima ipoteză este însă mai plauzibilă, avînd în vedere predilecţia pentru dispunerea în zone orizontale a ornamentului şi grija pentru respectarea tectonicii vasului; dacă ar fi fost un decor meandric el n-ar fi avut unde să se desfăşoare în spaţiul respectiv. În orice caz acest decor nu se întîlneşte decît în faza Precucuteni I, fazele Precucuteni II şi III nu folosesc deloc meandrul, care revine în ornamentica eneoliticului moldovenesc abia odată cu pictura tricromă a culturii Cucuteni A.

Alături de respectarea tectonicii vasului mai trebuie semnalată şi tendinţa acoperirii lui în întregime sau aproape în întregime cu diverse motive, redate în diverse tehnici. Acea „horor vacui“ care imprimă una din notele caracteristice decoraţiei culturii Cucuteni A începe să se manifeste încă de la nivelul culturii Precucuteni, fără a altera însă caracterul tectonic al ornamentării.

Încheiem acest capitol amintind încă una dintre caracteristicile esenţiale ale ornamentării precucuteniene, preluată şi larg folosită (datorită mijloacelor mai variate pe care le oferă culoarea) de triburile culturii Cucuteni A. Este vorba de procedeul dublării sau reduplicării, cum i-a spus Vladimir Dumitrescu[105], motivelor ornamentale. Cu mijloacele relativ modeste folosite încă din faza a II-a, purtătorii culturii Precucuteni întrebuinţează curent ornamentarea pozitivă şi pe cea negativă,

[103] E. Zaharia, 1967, p. 23 şi urm.
[104] H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 4/4; H. şi Vl. Dumitrescu, 1962, p. 248.
[105] Vl. Dumitrescu, 1968, 1, p. 35.

uneori cu valori egale. Mici motive cruţate (zig-zaguri între triunghiuri excizate, dispuse afrontat) apar încă din faza Precucuteni I, dar în intenţia decoratorului nu sesizăm un interes special pentru decorul cruţat, elementul esenţial fiind constituit de triunghiul excizat. În schimb, în fazele Precucuteni II şi III se acordă o atenţie specială tocmai ornamentului cruţat, scos intenţionat în evidenţă.

Din această minuţioasă analiză a ceramicii culturii Precucuteni rezultă că formele şi motivistica ei mărturisesc un real simţ al frumosului al meşterilor olari ai vremii.

CAPITOLUL AL VI-LEA

SCULPTURA ÎN LUT

Ca mai toate culturile neo-eneolitice din sud-estul Europei și cultura Precucuteni, mai ales în fazele II și III ale evoluției sale, dezvoltă o bogată și variată gamă de reprezentări antropomorfe. Ele nu lipsesc, bineînțeles, nici din faza Precucuteni I, dar par a fi mai puțin numeroase și totodată mai puțin schematizate.

Pentru studierea sculpturilor în lut din faza Precucuteni I nu avem la dispoziție decît piesele descoperite la Traian—Dealul Viei[1]. În nici o altă stațiune aparținînd acestei faze n-au fost găsite figurine antropomorfe și deci schema generală pe care o vom prezenta mai jos va suferi probabil modificări și completări de pe urma viitoarelor descoperiri.

Principalele caracteristici ale unora dintre sculpturile neolitice, schematizarea și stilizarea se impun de la început și atenției cercetătorului preocupat de plastica în lut precucuteniană. Cu toate acestea, exceptînd gîturile înalte și neindicarea (adeseori) a figurii umane, figurinele fazei Precucuteni I respectă în majoritatea cazurilor atît proporțiile cît și raporturile dintre diversele părți ale corpului omenesc. Steatopigia, cu rare abateri, își face destul de timid apariția, ea neconstituind caracteristica dominantă a figurinelor antropomorfe.

Plastica antropomorfă în lut de la Traian—Dealul Viei se împarte în două tipuri principale: A — figurine reprezentate în picioare; B — figurine așezate.

Indiferent de tipul din care fac parte, toate statuetele de lut sînt lucrate în general dintr-o pastă proastă, cu impurități și chiar pleavă în compoziție, arse inegal

[1] C. Matasă, 1954, pl. I/10–11, 14–15; III/6–7,9; H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 8/3; 9/3–4. Aducem cele mai respectuoase mulțumiri Hortensiei Dumitrescu pentru permisiunea de a folosi o serie de piese inedite descoperite atît la Traian — Dealul Viei cît și la Traian — Dealul Fîntînilor.

la negru-cenuşiu, cenuşiu, brun-gălbui sau brun-cărămiziu la exterior şi negru-cenuşiu şi uneori negru la interior. Aproape întotdeauna au avut un înveliş de lut fin, bine lustruit, înveliş necesar acoperirii porozităţilor pastei.

Tipul A — *Statuete în picioare* — poate fi la rîndul lui subîmpărţit în mai multe variante:

A 1. Figurine de dimensiuni mari şi mijlocii (rare exemplare ajung pînă la aproximativ 20 cm înălţime), cu gît înalt, fără reprezentarea capului, braţele întinse lateral, redate prin două cioturi scurte, talia subţiată, partea inferioară masivă, steatopigie moderată (fig. 71/1). Sînii sînt redaţi prin două mici pastile, triunghiul sexual şi despărţirea picioarelor au fost marcate fie prin adîncituri largi făcute în pasta moale cu ajutorul unui instrument cu capătul uşor lăţit şi rotunjit, fie prin incizii adînci. Unele exemplare au şoldurile perforate, altele o lungă scobitură la partea inferioară, care a slujit destul de probabil la înfigerea lor în mici suporturi de lemn. Pentru o mai mare stabilitate, uneori baza figurinei era lăţită atît spre faţă cît şi spre spate şi tratată ca o talpă masivă. Părţile superioare ale figurinelor amintesc tipul „en violon", dar tipul clasic desenat sub această denumire este necunoscut plasticii precucuteniene. Toate statuetele sînt lipsite de decor şi numai în rare cazuri cîte o crestătură mică la bază pare a indica trasarea timidă a degetelor de la picioare (fig. 71/6,8,9,12—14; 87/1).

Tipul general aminteşte figurinele culturii Hamangia, mai ales prin redarea gîtului şi a capului sub forma unei coloane înalte, fără organele feţei.

A 2. Cîteva dintre fragmentele descoperite par a indica acelaşi tip general, cu braţele întinse lateral, dar cu corpul mai puţin arcuit şi cu reprezentarea organelor feţei la capătul gîtului exagerat de înalt (fig. 71/4—5). Figura este relativ triunghiulară (amintind tipul general al culturii Vinča, dar fiind departe de a-l reproduce întocmai), nasul proeminent, ochii şi gura împunşi sau crestaţi, uneori sprîncenele marcate prin uşoare reliefuri.

A 3. Tipul anterior, dar fără braţe, avînd partea superioară arcuită şi perforată în dreptul mîinilor (fig. 71/10). Pare destul de probabil ca această jumătate superioară să fi avut forma unei inimi.

A 4. Figurină masculină, destul de neglijent modelată, am putea spune aproape fusiformă, cu braţele probabil întinse lateral şi cu baza uşor strangulată şi lăţită, încercîndu-se redarea labelor picioarelor (fig. 71/15).

Tipul B. — *Statuete aşezate*, cu genunchii îndoiţi, făcute pentru a fi puse pe scăunele miniaturale. S-au descoperit numai două exemplare de acest gen, unul cu capul rupt din vechime (fig. 71/2), cel de al doilea cu gîtul la fel de înalt ca şi tipurile precedente, capul oval cu nasul în relief uşor, ochii şi gura adînciţi (fig. 71/3). Această ultimă figurină este masculină şi ca toate figurinele masculine, are picioarele desfăcute.

Tot la Traian—Dealul Viei[2] s-a descoperit şi un foarte frumos cap înalt şi cu organele feţei tratate cu grijă specială pentru fiecare detaliu (fig. 83/2). Bărbia şi ovalul figurii sînt reliefate, ca şi nasul, ochii adînciţi şi prelungi, gura de asemenea adîncită, urechile perforate. Capul a fost ornamentat cu motive excizate; în creştet un decor în şah dispus circular, sub forma unei mici coroniţe, pe gît dinţi de lup şi linii incizate terminate la capete tot cu triunghiuri excizate. În pasta plină de impurităţi

[2] C. Matasă, 1954, pl. I/10.

s-a amestecat și o anumită cantitate de mica, arderea făcîndu-se la cărămiziu în exterior și negru la interior. Piesa a avut în schimb un înveliș de culoare brună, în bună parte roș, bine lustruit. Acest cap nu credem să fi aparținut unei figurine antropomorfe, ci mai degrabă va fi fost buton de capac. Redarea realistă a figurii umane, decorarea în tehnica exciziei, care împodobește întotdeauna capacele, îndreptățesc această ipoteză.

Așa cum a reieșit, credem, din prezentarea tipurilor principale de figurine descoperite la Traian—Dealul Viei, statuetele fazei Precucuteni I nu se caracterizează prin reprezentări mai apropiate de realitate, ci printr-un accentuat schematism. În plus ele nu au fost decorate.

Tot de la Dealul Viei provin alte două piese, de data aceasta zoomorfe, dintre care una a fost sigur buton de capac, în timp ce a doua a putut fi la rîndul ei aplicată pe un capac.

Prima din aceste piese este un buton cilindric, terminat în forma unui cap de pasăre[3], cu creastă mediană și decorat cu linii incizate și împunsături (fig. 83/1). S-a încercat chiar redarea gușei păsării.

Cel de-al doilea exemplar reprezintă o figurină zoomorfă, cu botul rupt, decorată pe toate fețele cu linii adînc incizate, crestături și excizii[4].

Alături de un fragment din partea anterioară a unei cornute, acestea sînt de altfel singurele reprezentări zoomorfe descoperite pînă în prezent în cuprinsul așezărilor fazei Precucuteni I.

Privită în ansamblul ei, plastica fazei Precucuteni I, așa cum o cunoaștem de la Traian—Dealul Viei, prezintă evidente legături și influențe sudice, subliniate de H. Dumitrescu[5]; legături ce pot fi urmărite pînă în regiunea culturii Sesklo și care s-au putut exercita fie direct, fie prin intermediul culturii Hamangia[6]. Despre o asemănare generală, de structură, între plastica descoperită la Traian—Dealul Viei și aceea a culturii Hamangia vorbesc și D. Berciu[7] și Vl. Dumitrescu, ultimul punînd „gîturile lungi și capetele aproape inexistente din cultura Precucuteni, pe seama unor anumite influențe exercitate de cultura Hamangia"[8].

De la triburile culturii Hamangia, triburile precucuteniene au preluat însă numai forma generală a siluetei, gîtul înalt terminat uneori fără detaliile figurii, prelucrîndu-le însă în maniere proprii. În timp ce în plastica Hamangia, figura umană este foarte rar reprezentată[9], în aceea de la Traian—Dealul Viei este redată destul de frecvent. Sînii proeminenți și brațele așezate sub ei sau pe pîntec, ale plasticii culturii Hamangia, sînt înlocuiți în faza Precucuteni I prin sîni-pastile, mici, și brațe-cioturi, întinse lateral, iar gîtul înalt prismatic, printr-unul fusiform. De asemenea picioarele, de cele mai multe ori despărțite (ne referim la tipul A al ambelor culturi) în cultura Hamangia, devin la Dealul Viei un fel de coloană masivă, despărțită virtual printr-o incizie sau adîncitură, în timp ce șoldurile masive, cu spatele scobit, ale statuetelor de la Cernavoda, lipsesc la Traian—Dealul Viei, unde fesele sînt modelate mai naturalist și neexagerat.

[3] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 8/3.

[4] Piesa, descoperită la Traian — Dealul Viei, se află la Muzeul din Piatra Neamț.

[5] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 60.

[6] *Ibidem*, p. 66.

[7] D. Berciu și S. Morintz, 1957, p. 85; D. Berciu, 1961, p. 518.

[8] Vl. Dumitrescu, 1968, 1, p. 64.

[9] În fond exceptîndu-se perechea descoperită la Cernavoda (vezi D. Berciu, 1966, fig. 3/1—2), toate statuetele culturii Hamangia au gîturi înalte prismatice fără reprezentarea figurii umane. În plus, cele două statuete datate în Hamangia IV, sînt posterioare fazei Precucuteni I.

Cît priveşte tipul B, al figurinelor reprezentate şezînd, cele două culturi îl reproduc fiecare în manieră proprie.

Aşa cum remarca şi Hortensia Dumitrescu, plastica în lut a culturii Precucuteni are afinităţi cu aceea din aria culturii Sesklo (noi am adăuga şi Dimini) şi evident a folosit ca sursă de inspiraţie şi pe aceea a culturii Hamangia. Dar, deşi figurinele descoperite la Traian—Dealul Viei, nu ating din punct de vedere al realizării artistice nici pe departe valoarea acelora ale culturii Hamangia, ele redau contururile generale ale corpului prin linii arcuite, apropiate de realitate şi nu prin planuri geometrice faţetate, ca în cazul plasticii Hamangia. Într-un singur caz la Traian—Dealul Viei fesele figurinei sînt uşor faţetate unghiular[10] (fig. 71/14).

În faza Precucuteni I sculptura în lut n-a fost încă îngrădită de „canoane" rigide, lucru ce nu s-ar putea afirma şi despre sculptura în lut a culturii Hamangia, care se abate rar de la o anumită şi invariabilă manieră de tratare a capetelor, sînilor, braţelor, abdomenului etc. Nici chiar cele două binecunoscute statuete-capodopere de la Cernavoda nu rup complet cu rigiditatea acestor „canoane".

Dealtfel, în faza următoare, II, plastica culturii Precucuteni se integrează şi ea unor norme destul de riguroase de redare a corpului feminin.

Dezvoltîndu-se evident şi sub impulsul culturii Hamangia, plastica fazei Precucuteni I manifestă totuşi o mai mare libertate de expresie.

Deoarece figurinele cunoscute, aparţinînd fazei Giuleşti a culturii Boian, sînt puţine şi de alte tipuri[11], iar în cultura cu ceramică liniară din Moldova nu s-a descoperit pînă în prezent decît o singură piesă[12], pentru explicarea apariţiei şi dezvoltării plasticii Precucuteni I nu ne putem îndrepta atenţia şi spre aceste două culturi. Trebuie exclus de asemenea orice aport al culturii Bugului meridional, datorită lipsei statuetelor din inventarul acestei culturi. Singura explicaţie valabilă rămîne totuşi în strînsă dependenţă faţă de sculptura în lut a culturii Hamangia şi eventual de legăturile mai îndepărtate cu neoliticul Greciei, în special cu culturile Sesklo şi Dimini, precum şi anumite influenţe exercitate de plastica culturii Vinča.

Cu toate acestea şi în domeniul reprezentărilor antropomorfe cultura ceramicii liniare şi-a adus contribuţia ei. Am descris la capitolul privind ornamentica fazei Precucuteni I un fragment ceramic pe care s-a executat, în tehnica exciziei, o siluetă umană cu braţele întinse lateral şi îndreptate în jos. Cu alt prilej puneam în legătură această siluetă cu reprezentări similare descoperite în Cehoslovacia, pe vase aparţinînd atît culturii ceramicii liniare[13] cît şi culturii ceramicii cu decor împuns în benzi.

Dar acest exemplu, unic dealtfel, nu este în măsură să schimbe datele esenţiale ale problemei. Cultura Precucuteni rămîne, în ceea ce priveşte originile plasticii şi implicit a conceptului legat de ea, tributară sudului. Odată preluată de către triburile precucuteniene, plastica va fi, aşa cum am mai menţionat, dezvoltată şi prelucrată mai departe într-o manieră proprie, pînă într-atîta de personală încît nu se poate confunda cu plastica nici unei alte culturi.

[10] H. şi Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 9/4.

[11] E. Comşa, 1955, fig. 8/1—2,5. Ultimul este un vas cu o mască umană aplicată pe buză; D. Berciu, 1961, fig. 190/3; 192.

[12] Este vorba de un fragment de figurină antropomorfă descoperită la Tîrpeşti. În rest, din cultura ceramicii liniare se cunosc la noi numai măşti umane aplicate pe vase.

[13] S. Marinescu-Bîlcu, 1970.

Caracteristicile principale ale statuetelor fazei Precucuteni II devin: schematismul care simplifică la maximum partea superioară a corpului și steatopigia dusă la extrem — ambele creînd tipul propriu exclusiv culturii Precucuteni.

Sînt greu de precizat factorii determinanți care au dus la nașterea, în această fază (II) a ceea ce putem numi un „canon“ precucutenian. Nici una din culturile vecine nu are o plastică similară. Dacă spatele părții superioare a corpului este ușor albiat, ca acela al statuetelor Hamangia, capul „en bec d'oiseau“, lipsa brațelor, un anumit tip de steatopigie și întreg aspectul general diferă total de tipul dobrogean. Pînă la proba contrarie, trebuie să admitem crearea, de către triburile precucuteniene, în faza a II-a, a unor forme plastice cu totul proprii și diferite de acelea ale fazei anterioare. Căci, după cum se va vedea, moștenirile transmise din prima fază nu vor imprima nota lor caracteristică figurinelor fazei Precucuteni II.

Tipurile mari (A — *statuete în picioare* și B — *statuete așezate* —) se mențin, dar structural, mai ales cele din grupa B, se schimbă radical.

Statuetele nu sînt lucrate dintr-o pastă de prea bună calitate, ea fiind mai întotdeauna neomogenă și prost frămîntată, arsă la nuanțe cenușii sau brun-roșcate, nepătrunse complet de foc și au un înveliș fin, bine lustruit. Partea inferioară era modelată din două părți care, după ce se sudau, erau învelite într-un strat de lut mai gros, sau mai subțire, ulterior finisat.

Păstrînd ca schelet general schema stabilită pentru faza Precucuteni I, remarcăm următoarele:

Tipul A. — Exceptînd cîteva fragmente de gîturi foarte înalte terminate cu un cap pe care au fost modelate organele figurii — nas reliefat, ochii și gura adînciți, descoperite la Larga Jijia[14], care ar putea eventual proveni de la figurine în picioare, se pare că triburile fazei Precucuteni II, nu au folosit prea mult acest tip (fig. 72/7).

Tipul B. — Includem aici atît figurinele în poziție șezîndă cît și acelea semiașezate. Acest tip a fost descoperit în toate așezările cercetate ale fazei Precucuteni II, dar în cele ce urmează ne vom referi în principal la piesele de la Mîndrișca[15] și Ghigoești, ele fiind cele mai reprezentative și mai frumoase exemplare, la care se vor adăuga cîteva figurine mai importante descoperite la Larga Jijia[16].

Așa cum subliniam mai sus, prima caracteristică a acestor sculpturi în lut este steatopigia exagerată și, cu o singură excepție, în totală disproporție cu restul corpului (fig. 72/1—6,8; 87/2—3). Partea superioară, de cele mai multe ori plată și îngustă, ușor sau deloc scobită la spate, are uneori indicați sînii prin mici pastile, păstrînd totodată din faza anterioară, tendința de stilizare a brațelor. Într-un caz, prin două găuri făcute în dreptul umerilor se indică brațele îndoite spre sîni (fig. 72/6), iar într-altul, două mici proeminențe, abia schițate la baza gîtului, mai sugerează ideea brațelor (fig. 72/1; 87/2). Marea majoritate a pieselor nu au însă deloc brațe și capetele mici, triunghiulare sau relativ triunghiulare ale fazei anterioare dispar complet la acest tip. Fața tratată „en bec d'oiseau“ are gura și ochii indicați prin simple crestături.

Una dintre figurine are genunchii îndoiți și subliniați cu cîte o împunsătură (fig. 72/5; 87/3); o alta îi are redați prin proeminențe plasate cu totul fantezist sub

[14] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/5–7, 9–10.

[15] Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962; Gh. Bichir, 1968, fig. 2/2—3, 6; 3/1—4.

[16] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII.

triunghiul sexual (fig. 72/4). Linii incizate destul de adînc marchează uneori talia, triunghiul sexual aproape regulat şi separă virtual picioarele pe ambele feţe. Destul de des, la baza picioarelor, liniuţe scurte incizate indică degetele picioarelor (fig. 72/3,8). Un fragment din partea inferioară a unei figurine de la Larga Jijia[17] are partea superioară a piciorului decorată cu mici crestături; în rest statuetele tipului B nu sînt decorate.

Tot la Larga Jijia întîlnim, pentru prima dată, două figurine, din păcate fragmentare, de un deosebit interes ştiinţific. Este vorba în primul rînd de jumătatea superioară a unei piese destul de grosolan modelată, cu un gît scurt şi masiv, la partea superioară a căruia sînt indicate organele figurii umane: nas uşor reliefat, gură şi ochi împunşi. Pe partea stîngă, mai bine conservată se mai păstrează conturul braţului stîng, cu laba mîinii cu patru degete, ridicată şi lipită de cap. Uşoara reliefare de pe partea dreaptă îndreptăţeşte presupunerea că şi mîna dreaptă fusese aşezată în exact aceeaşi poziţie (fig. 73/1)[18].

Această figurină sporeşte numărul aşa-numiţilor „gînditori“ pe care îi găsim răspîndiţi în neo-eneolitic din Anatolia şi Grecia pînă în nordul Moldovei şi în U.R.S.S. O descoperire încă inedită de la Sircali Hüyük (Anatolia), datată aproximativ spre mijlocul mileniului VI î.e.n.[19], ne îndreptăţeşte, pe de o parte, să căutăm originea gestului tot în plastica Asiei Anterioare, iar pe de altă parte, să nu mai atribuim triburilor culturii Hamangia rolul de creatori ai tipului, ci numai pe acela de transmiţători ai lui spre Moldova.

O a doua piesă a făcut sigur parte dintr-o aşa-numită „horă“; părţile superioară şi inferioară ale acestui fragment, erau relativ plate şi uşor arcuite, accentul punîndu-se şi de data aceasta pe jumătatea centrală (fig. 86/3; 87/8)[20]; din recipientul de deasupra nu s-a păstrat nimic[21].

Legată sigur de anumite ritualuri, poate de dansuri magice, fragmentul ne dă posibilitatea să precizăm originea tipului renumitei „hore“ de la Frumuşica, cu atît mai mult cu cît piesele de acest gen se vor continua şi în faza Precucuteni III. Deoarece pînă în prezent asemenea piese nu sînt semnalate şi în ariile altor culturi, putem presupune că ele reprezintă creaţii proprii culturii Precucuteni, deşi n-ar fi exclus să ne aflăm de asemenea în faţa unui prototip oriental.

În capitolul anterior, consacrat ceramicii, semnalam în ornamentica fazei Precucuteni I, apariţia „frizei de dansatoare“, puternic stilizate, redate prin linii incizate (fig. 35/14). Poate că „horele“ au fost generate de aceeaşi idee a dansurilor rituale sau chiar a unor practici magice.

În faza Precucuteni I constatam şi existenţa unor butoni de capace în formă de capete umane şi animale. Faza Precucuteni II preia această moştenire, căci la Larga Jijia, Mîndrişca şi Ghigoeşti s-au descoperit cîteva frumoase exemplare.

[17] *Ibidem*, pl. VIII/8.

[18] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/9. În fotografie nu se observă aceste detalii.

[19] Piesa inedită, lucrată din obsidiană, se află într-o colecţie particulară din oraşul Konya (Turcia).

[20] Piesa ne-a fost cedată împreună cu altele spre publicare, de A. D. Alexandrescu, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

[21] A. Niţu, 1967, p. 556–558, nota 46, consideră că „adaptarea figurinei feminine la funcţia de cariatidă la vasele cu suport antropomorf este caracteristică ceramicii cucuteniene". Apariţia unor astfel de fragmente la Larga Jijia şi mai apoi la Tîrpeşti (ca dealtfel şi la Luka Vrubleţkaia şi Bernovo Luka) dovedeşte clar originea mult mai veche a acestui tip. Spre deosebire de exemplarul de la Frumuşica, fragmentele precucuteniene din Moldova nu sînt unite şi în zona şoldurilor, ca dealtfel nici fragmentele similare de la Truşeşti (A. Niţu, 1967, fig. 2/3–4).

La Mîndrișca s-a găsit un buton în formă de cap uman cu nas proeminent, ochi împunși și sînii plasați la baza gîtului, pe marginea unei ferestruici ovale tăiate intenționat (fig. 83/5)[22]; la Larga Jijia un mic butonaș în formă de pasăre puternic stilizată, decorată cu crestături fine de-a lungul aripilor, capului și spinării și cu benzi de impresiuni pe gît (fig. 83/4; 88/6)[23]; iar la Ghigoești — Trudești un cap de animal cornut (căprior sau berbec) cu nări puternice, împunse, ochi mari rotunzi, imprimați, urechi mici reliefate, subliniate de impresiuni, coarne late, arcuite (rupte din păcate din vechime), decorate cu crestături adînci. Pe gîtul puternic s-au trasat benzi orizontale, de asemenea imprimate (fig. 83/6; 87/7).

La Larga Jijia au mai fost descoperite alte două capete de animale cornute. Unul situat la extremitatea unei apucători lungi este extrem de stilizat (fig. 84/5). Cel de-al doilea împodobea buza unui vas; vîrful botului și coarnele sînt rupte, urechile par a fi fost indicate prin două găuri, iar ochii prin împunsături lunguiețe (fig. 84/3)[24].

Toate aceste capete antropo-și zoomorfe erau aplicate, destul de probabil pe vase cu o destinație mai specială. Raritatea lor, atenția dată uneori tuturor detaliilor, repertoriul oarecum limitat în cazul animalelor exclusiv la cornute și păsări, toate duc spre aceeași concluzie. Dealtfel, aplicarea figurii umane (sau numai a organelor feței), sau animale pe buza sau corpul vasului, se practică în aproape toate culturile neo-eneolitice din sud-estul și chiar centrul Europei.

Deoarece am arătat în cursul expunerii care sînt elementele preluate de triburile fazei Precucuteni II de la înaintașii lor direcți, putem trece la plastica fazei Precucuteni III, în cea mai mare măsură aproape identică cu aceea a fazei anterioare — II —.

Caracterizată pe de o parte prin același schematism, pe care îl duce chiar mai departe, iar pe de alta dînd dovadă de aceeași predilecție pentru steatopigie, cea mai mare parte a figurinelor fazei Precucuteni III se încadrează „canonului“ creat de-a lungul fazei Precucuteni II. În această ultimă fază se remarcă și o mai mare variabilitate a dimensiunilor pieselor.

Tipul A. — *Statuetele reprezentate în picioare* sau cu picioarele ușor împinse înainte (fig. 74/2—10; 75/1—2, 5—7; 76/1—5,9; 89/1—9,11), ocupă un loc important în plastica fazei Precucuteni III, spre deosebire de acelea ale fazei anterioare (II), unde, după cum am văzut, pînă în prezent au apărut destul de rar. Întrucît nu s-a descoperit nici un exemplar întreg, nu știm cum a fost modelat capul. Ghidîndu-ne însă după figurinele de același tip descoperite în U.R.S.S.[25], gîtul și capul vor fi fost redate sub forma unei mici prelungiri cilindrice, de cele mai multe ori fără indicarea figurii. Brațele, atunci cînd există, au fie forma unor mici cioturi, fie pe aceea a două simple proeminențe laterale. Trunchiul drept, destul de lățit și relativ plat are uneori indicați sînii și în cîteva cazuri oasele din regiunea tuberozității coxale a iliacelor. Partea inferioară, cu steatopigie ceva mai moderată, este de cele mai multe ori triunghiulară, cu vîrful mai ascuțit sau mai rotunjit, rareori baza statuetelor fiind cilindrică, și deci lățită. Probabil toate se înfigeau în suporturi de lut sau de lemn. În cîteva cazuri, prin mici proeminențe-pastile, s-a încercat figurarea genunchilor plasați normal, sau greșit, aproape de vîrful picioarelor. Picioarele, se separă virtual de

[22] Piesa se află în Muzeul de istorie din Bacău.
[23] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/2.
[24] Piesele se află în colecțiile M.N.A.
[25] S. N. Bibikov, 1953, fig. 90/a, e; 95; 96 etc.

cele mai multe ori printr-o linie incizată sau adîncită, triunghiul sexual apare și el pe o bună parte din exemplare, iar cu totul incidental, la acest tip se indică prin crestături plasate la bază, degetele picioarelor. Numeroase figurine nu au pe suprafețele lor nici un fel de incizie.

În schimb, altele fie mai timid și numai parțial, fie în mod curent, sînt împodobite. Benzi hașurate (fig. 76/2) mari triunghiuri realizate din linii punctate, linii adînc incizate (fig. 75/2,5; 76/1,3—7,10; 89/6,9, 11), spiralic, rombic, vertical, oblic sau haotic, acoperă parțial sau integral corpul figurinelor. Înciziile erau umplute cu culoare albă de incrustație, care în unele cazuri se mai păstrează, iar unele piese au și urme slabe de ocru roșu.

Trebuie reținut că acesta este tipul care stă la baza plasticii Cucuteni A. Silueta generală, steatopigia moderată, decorul incizat, pe care triburile cucuteniene îl vor transforma în decor fin incizat, sînt tot atîtea elemente pe care le vom regăsi, mai mult sau mai puțin transformate, la elegantele statuete ale culturii Cucuteni A.

A fost, și probabil va continua să fie, amplu dezbătută problema decorației incizate sau pictate a statuetelor. Indicînd după unii îmbrăcămintea (ipoteză neverosimilă, avînd în vedere desenarea aproape regulată a triunghiului sexual), după alții tatuajul, problema continuă să rămînă deschisă. Decorul geometrico-spiralic își face apariția în ornamentarea plasticii numai în faza Precucuteni III, luînd amploarea binecunoscută în cuprinsul culturii Cucuteni A. Ce a determinat această explozie decorativă, ce nou impuls sudic, ce noi concepte magico-religioase au cauzat aceste schimbări, sînt tot atîtea întrebări care își vor căuta încă multă vreme răspuns. Poate influenței fazei vechi a culturii Gumelnița să i se datoreze, cel puțin parțial, unele dintre noile curente introduse în plastica precucuteniană. Mai ales că sesizăm în cuprinsul acesteia din urmă, apariția treptată a decorului. Ornamentul unora dintre exemplare este simplu și acoperă numai anumite părți ale corpului uman: triunghiul sexual, zone din picioare, fese etc. Abia după depășirea acestei prime etape se va trece la împodobirea întregii suprafețe, păstrîndu-se însă, ca și în cazul ceramicii, o anumită tectonică și motivul fiind totodată aerisit.

Tipul B. — *Figurine în poziție șezîndă*, sau mai exact spus, modelate de așa manieră încît să poată fi așezate pe mici scăunele de lut. Ele reprezintă tipul clasic al plasticii precucuteniene, creat (cum am mai spus) în faza Precucuteni II, preluat și dezvoltat în faza finală — III (fig. 75/3—4; 76/8; 77—80; 87/4; 88/1, 7, 8; 89/10, 12). Partea superioară (mai îngustă decît în faza anterioară), plată și ușor albiată la spate, are umerii numai schițați, mai mult sau mai puțin simetrici, gîtul scurt, capul „en bec d'oiseau“ cu nasul ușor reliefat, ochii și gura împunși sau crestați. Indicarea sînilor se face fie prin aplicare de mici pastile, sau prin mici crestături (fig. 77/6—7; 78/1—4, 6 etc.). Există piese a căror parte superioară are forma unei colonete înalte, cu spatele plat, la capătul superior al căreia sînt executate organele feței umane și rar, spre mijlocul ei, aplicați sînii (fig. 77/7; 78/7). Partea inferioară se caracterizează printr-o steatopigie împinsă adeseori pînă la exagerare. Picioarele, de cele mai multe ori unite și separate numai virtual printr-o linie incizată, erau totuși despărțite la statuetele masculine (fig. 80/4, 7, 10). Mai toate exemplarele au la bază mici crestături care indică destul de probabil degetele picioarelor. Sînt însă și figurine cu picioarele despărțite, la care nu s-a indicat sexul, precum și cîteva, de asemenea cu picioare despărțite și cu triunghiul sexual incizat. Dealtfel cele două piese phalice cunoscute,

descoperite la Traian—Dealul Fîntînilor[26] şi Sabatinovka[27], au la rîndul lor picioarele separate numai virtual, printr-o linie incizată. Se cunosc şi statuete cu genunchii îndoiţi, steatopigia lor fiind în general mai moderată (fig. 80/2—3). Figurinele sînt de dimensiuni mici şi mijlocii şi cu o singură excepţie (fig. 75/4), nici una din cadrul acestui tip nu mai atinge dimensiunile acelora de la Mîndrişca şi Ghigoeşti—Trudeşti (fig. 72/4—6).

Exceptînd linia incizată de separare a picioarelor, precum şi pe aceea care figurează triunghiul sexual, foarte rar tipul B a fost împodobit şi numai cu şiruri fine de crestături pe picioare sau fese, liniile incizate trasînd figuri geometrice, tot pe picioare, sau şir de împunsături şi crestături pe pîntec (fig. 75/3; 76/8; 78/6; 79/4,5; 89/12). În schimb, în U.R.S.S. la Sabatinovka II, s-au descoperit figurine decorate cu linii incizate combinate fie cu împunsături fine, fie cu linii subţiri pictate[28]. Pictura a fost executată cu culoare roşie-crudă pe un fond-înveliş alb-gălbui. Cele cîteva piese pictate îi determină pe unii cercetători sovietici să tragă concluzia (poate puţin cam prematură) pictării întregii plastici precucuteniene[29].

Pe teritoriul României, în afară de un fragment din partea inferioară a unei figurine de mari dimensiuni, descoperit la Tîrpeşti, care fusese vopsit cu ocru roşu crud, nu s-a mai descoperit nici o altă statuetă din tipul B, pictată, sau cu urme de pictură. Mai mult decît atîta, lustrul unora dintre ele exclude existenţa decorului pictat. Probabil pictarea, ca şi incizarea întregului corp al statuetelor a apărut la sfîrşitul fazei Precucuteni III, ambele fiind preluate (pictura este adevărat în mai mică măsură) de triburile Cucuteni A.

Dacă toate statuetele de tip B ar fi fost pictate, urmele picturii ar fi trebuit să se găsească cel puţin pe unele dintre zecile de exemplare ale acestui tip descoperite la Tîrpeşti. Observaţia este cu atît mai valabilă cu cît pe un mare picior antropomorf, provenind fie de la o statuetă mare de alt tip, fie de la un vas antropomorf se văd clar dungile fine, pictate cu alb (fig. 82/6) iar pe vase sau fragmente ceramice, atunci cînd a fost aplicată, atît culoarea albă cît şi aceea roşie-crudă sînt încă vizibile. Descoperirea unor statuete pictate la Sabatinovka II dovedeşte doar că în cuprinsul tipului B a început să fie folosită şi ornamentarea pictată, dar nu că toate figurinele precucuteniene erau pictate.

În legătură cu acest tip se mai cer făcute unele preciziuni.

În primul rînd trebuie evidenţiată atenta observare şi redare a unor detalii. Puse alături, două figurine descoperite la Tîrpeşti (fig. 77/6—7), una cu sînii lăsaţi în jos, cealaltă cu ei „tari“, redau cu claritate două din momentele principale ale vieţii — acela dinainte şi de după maternitate.

În al doilea rînd, aşa cum credem că a reieşit din descriere, statuetele grupei B din faza Precucuteni III sînt modelate în general fără braţe. Excepţiile de la această regulă ne dau dreptul să socotim că fiecare gest are o anumită semnificaţie rituală. Într-adevăr în faza Precucuteni III sînt cîteva statuete cu braţele modelate care ne-au reţinut atenţia şi cu alt prilej[30].

[26] H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 2.

[27] M. M. Makarevici, 1960, fig, 3/10. Piese similare au fost descoperite de asemenea în nivelul precucutenian de la Alexandrovka şi se află în Muzeul din Odessa.

[28] *Ibidem*, fig. 3/7.

[29] Informaţie verbală, V. N. Danilenko.

[30] S. Marinescu-Bîlcu, 1964; *idem*, 1967.

7 – c. 829

Una dintre aceste piese, situată din punct de vedere cronologic la granița dintre fazele Precucuteni II—III, este cunoscuta replică moldovenească[31] a așa zisului „gînditor" de la Cernavoda, a cărui autenticitate a fost uneori greșit pusă la îndoială[32].

Figurina, masculină, cu capul prins în mîini este modelată pentru a fi așezată pe un scăunel, coatele fiind sprijinite pe genunchi. Fiecare mînă are cîte patru degete (fig. 73/7; 88/10)[33].

Al doilea exemplar reprezintă o figurină feminină cu brațul drept ridicat și lipit de cap; stîngul îndoit îl susține pe cel drept (fig. 73/6; 88/2)[34]. Statueta face parte din aceeași grupă a „gînditorilor" (dealtfel fragmente provenind de la statuete similare s-au mai descoperit); dar modul de reprezentare al unora este diferit (fig. 73/2—3).

Cea de-a treia piesă, probabil tot masculină, deși nu are brațe, interesează mai ales prin maniera de modelare a capului și a feței, apropiată de aceea a capetelor celor două capodopere de la Cernavoda și oarecum de capetele statuetelor culturii Vinča: nasul reliefat, ochii împunși, gura crestată și fruntea vag marcată (fig. 88/5)[35]. Atît „gînditorul" cît și acest fragment au fost puse de noi în legătură cu unele influențe exercitate de cultura Hamangia asupra culturii Precucuteni.

O altă statuetă, descoperită la Traian[36], este tot masculină, fiind modelată pentru a fi așezată pe un scăunel, cu genunchii îndoiți și ținînd între brațe un phalus (fig. 73/5). Exemplare similare se cunosc și în U.R.S.S. în aria culturii Precucuteni III (= Tripolie A), atît la Sabatinovka II[37], cît și în alte stațiuni.

Seria figurinelor precucuteniene cu brațe, din grupa B, de pe teritoriul Moldovei, se încheie cu două statuete fragmentare, modelate cu mîna pe pubis. Una, mai îngrijit lucrată are modelate încheieturile cotului și labei mîinii stîngi, prin linii incizate, umplute cu pastă albă de incrustație, precum și trei dintre degete (fig. 73/4; 88/3)[38]; cea de-a doua, ceva mai deteriorată, păstrează vag urmele încheieturii și a unui deget.

Acest gest este întîlnit la unele statuete neolitice (și puțin modificat chiar în aria culturii Hamangia)[39] și stă, desigur, ca toate celelalte, în directă și strînsă legătură cu anumite practici de cult.

Înainte de a trece la alte variante, sau mai exact la unele abateri de la tipul „clasic", trebuie să mai facem o precizare. Acolitul masculin, reprezentat încă din

[31] Am văzut mai sus că aria de răspîndire a gestului respectiv este deosebit de largă. Deocamdată însă singurele exemplare cu capul sprijinit pe ambele mîini sînt acelea de la Cernavoda și Tîrpești. De aici credem că rezultă cu claritate că statueta din Moldova este o replică a celei dobrogene. Recent, în R. S. S. Moldovenească s-a descoperit la Rusești, un fragment din partea inferioară a unui „gînditor" a cărei reconstituire cu ambele mîini la cap, ni se pare incertă. Într-adevăr deoarece nu se păstrează alt detaliu decît urmele coatelor pe genunchi, s-ar putea ca piesa să fie de tipul aceleia de la Vulcănești — adică să aibă capul sprijinit într-o singură mînă, cel de-al doilea braț avînd un cot pe un genunchi și laba mîinii pe cel de-al doilea. Exemplarul anatolian își sprijină bărbia, la rîndul lui, în pumnul mîinii stîngi.

[32] D. Berciu, 1966, p. 33. Dar o examinare cît de sumară a piesei de la Tîrpești exclude orice urmă de îndoială referitoare la autenticitatea ei, ca să nu mai amintim de condițiile absolut certe de descoperire.

[33] S. Marinescu-Bîlcu, 1964, fig. 1/1; 2/1.

[34] S. Marinescu-Bîlcu, 1967, fig. 5/7; 6/1.

[35] S. Marinescu-Bîlcu, 1964, fig. 2/2; 3.

[36] H. Dumitrescu, 1957. 1, fig. 2.

[37] M. M. Makarevici, 1960, fig. 3/10. Ținem să subliniem numai în treacăt că, după părerea noastră, începuturile așezării de la Sabatinovka II se pot situa înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni II, sau cel mai tîrziu în perioada de cristalizare a fazei Precucuteni III. O serie de forme și de elemente de decor îndreptățesc această părere.

[38] S. Marinescu-Bîlcu, 1967, fig. 5/3; 6/3.

[39] D. Berciu, 1966, fig. 42. Gestul, nesubliniat de text, rezultă cu claritate din ilustrație.

faza Precucuteni I, începe să ocupe, în faza Precucuteni III, un loc din ce în ce mai important, legat destul de probabil de însuşi rolul pe care bărbatul îl joacă acum în comunităţile gentilice.

DIVERSE

1. Jumătatea inferioară a unei figurine cu steatopigie moderată, stînd în picioare pe un piedestal, probabil circular. Partea inferioară a picioarelor („labele“) a fost trasă în afară şi transformată în suport. Pe faţă, două linii incizate constituie singurul ornament (fig. 81/3).

2. Figurină reprezentată în picioare, cu tălpile separate, formată din două părţi uşor bombate şi sudate, cu interiorul gol. Braţele se reduc la două cioturi laterale; decorul incizat adînc o acoperă în întregime cu romburi neregulate, ovale, spirale, linii în unghi etc. (fig. 81/1; 87/6).

3. Partea superioară, plată, dintr-o statuetă cu gîtul lung, nasul reliefat, ochii împunşi, gura crestată, sînii mici, braţele îndoite din coate şi ridicate în sus (fig. 81/5).

4. Figurină relativ cilindrică, al cărei cap a fost deteriorat din vechime şi deci nu mai există nici un detaliu al figurii umane. Pe corp, decor de linii neglijent incizate (fig. 81/2; 87/5). Piesa este de fapt un mic bulgăre de lut grosolan modelat.

5. Două figurine aşezate, una cu totul grosolană, un mic boţ de lut apăsat cu degetele (fig. 81/7), alta modelată fără cap, cu braţele întinse lateral şi steatopigie moderată (fig. 81/4). Nu au fost incluse la tipul B deoarece în afară de poziţie nu au nimic comun cu acest tip.

Toate statuetele descrise mai sus nu sînt tipice plasticii culturii Precucuteni, cele de la numerele 3—5 putîndu-se datora eventual anumitor contacte dintre triburile fazei vechi a culturii Gumelniţa şi cele precucuteniene, deoarece numai în inventarul culturii eneolitice dunărene se mai întîlneşte ignorarea totală sau aproape totală a trăsăturilor generale ale corpului omenesc şi transformarea bulgărilor de lut în figurine, prin cîteva apăsări de degete. Totuşi întrucît nu dispunem de un studiu asupra evoluţiei tipurilor statuetelor culturii Gumelniţa, nu putem afirma că într-adevăr aceste statuete, prezente în cultura Precucuteni III, îşi au originea în faza veche a culturii Gumelniţa.

La Tîrpeşti s-au descoperit şi o serie de picioare de vase antropomorfe sau de statuete de mari dimensiuni; unele sînt drepte şi reprezentate încălţate într-un fel de cismuliţe înalte pînă la genunchiul profilat (fig. 82/2, 6); altul îndoit din genunchi, a fost frumos împodobit cu motive larg incizate, tipic precucuteniene (fig. 82/1; 89/13). Acestui picior i s-au indicat degetele. La celelalte exemplare, de la genunchi în sus este profilată o muchie mediană (fig. 82/2, 4,6), iar unul dintre ele a fost ornamentat cu linii fine pictate cu alb înainte de ardere (fig. 82/6), în timp ce un altul, care avea o crestătură pe partea din faţă a labei şi o proeminenţă dublă, ca un fel de pinten în spate, deasupra calcaneului, fusese decorat cu linii adînc şi larg incizate (fig. 82/3).

Fragmente de picioare umane au fost descoperite în cuprinsul tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni, la Eresteghin (fig. 81/6)[40], la Ghigoeşti—Trudeşti

[40] Z. Székely, 1967, fig. 4/6. Este picior antropomorf şi nu lustruitor de vas, cum susţine autorul.

(fig. 81/10), la Tîrpeşti (fig. 81/9) şi Traian—Dealul Fîntînilor (fig. 81/8)[41], dar ele nu provin de la statuete, ci au avut rolul funcţional de picioare de vase. Exemplarele de la Ghigoeşti şi Tîrpeşti au indicate degetele, primul şi glezna, în timp ce acela de la Traian este încălţat într-un fel de tîrlic, de tipul „calcaeus"[42]. Avem destul de probabil figurată aici, ca şi la unele exemplare de la Tîrpeşti (fig. 82/2, 6), încălţămintea vremii.

În schimb la Aldeşti (revenim la faza Precucuteni III) a apărut şi un fragment de picior de vas antropomorf, decorat cu linii incizate circular [43] (fig. 82/5).

Din faza anterioară — Precucuteni II — sînt preluate şi aşa numitele „hore". Din păcate s-au descoperit numai piese în stare fragmentară, reprezentînd în principal trei tipuri.

a. Tip identic cu acela al fazei Precucuteni II, siluetă stilizată, steatopigie moderată.

b. Steatopigie pronunţată, picioarele şi partea superioară redate ca la figurine, sînt lipite pe benzi cilindrice (fig. 86/2; 87/9).

c. Siluetă fină, fesele abia marcate, picioarele despărţite. Figurinele se prind numai sus în zona braţelor şi la baza picioarelor (fig. 86/1 a—b). Este cel mai elegant tip întîlnit pînă în prezent.

Din cele trei tipuri identificate la Tîrpeşti, în aria de dincolo de Prut a culturii Precucuteni nu se cunoaşte decît tipul *a*[44].

Amplu dezbătută în literatura de specialitate, problema semnificaţiei plasticii antropomorfe va mai reţine încă multă vreme atenţia specialiştilor.

În general cercetătorii care s-au ocupat şi se ocupă îndeaproape de arta, practicile magice, religia şi reprezentările antropomorfe neolitice sînt de acord în a vedea, în statuetele feminine, întruchiparea „divinităţii", fecundităţii şi a fertilităţii, iar în cele masculine pe aceea a acolitului respectiv. Unii, împingînd mai departe raţionamentul le numesc „zeităţi".

La întrebarea dacă triburile neolitice din zonele de care ne ocupăm au putut ajunge chiar atît de departe pe linia abstractizării şi reprezentării, credem că putem răspunde afirmativ.

Este îndeobşte cunoscut faptul că originile statuetelor antropomorfe sînt de căutat în Asia Anterioară, unde, dată fiind varietatea de reprezentare a lor, contextele în care au fost descoperite, numeroasele capele de cult apărute, ele nu mai pot fi interpretate decît ca reprezentări ale „divinităţii". Admiţînd însă (fapt în general necontestat) că Europa de sud-est este tributară şi din acest punct de vedere Asiei Anterioare şi Mediteranei Orientale, trebuie, implicit, să admitem că, odată cu reprezentările în lut triburile neolitice din aceste zone şi-au însuşit şi ideea pe care acestea o întruchipau, adică ideea unei, sau unor „divinităţi".

Şi pe această "divinitate", "zeiţa mamă" (viitoarea Magna Mater) au reprezentat-o cu forme ample, care probabil uneori reproduceau anumite trăsători somatice ale populaţiei, sau chiar le exagerau cu scopuri bine definite.

[41] H. Dumitrescu, 1953, fig. 13.
[42] *Ibidem*, p. 57.
[43] Piesa se află în Muzeul din Bacău.
[44] S. N. Bibikov, 1953, fig. 54; 55/k şi z. La Luka Vrubleţkaia nu se întîlnesc şi exemplare unite în regiunea şoldurilor, ca la Frumuşica, în acelaşi timp şi din aria românească a culturii Precucuteni acest tip lipseşte pînă acum cu desăvîrşire.

Nu credem că „zeul" trebuie legat de soare, cum înclină să creadă O. Höckmann[45], dar autorul menționat are dreptate cînd susține că „zeița" este stăpîna fecundității[46].

Un cult incipient uranian a putut lua naștere în neolitic, este însă mai greu de admis și reprezentarea antropomorfă a acestei forțe uraniene. Avînd în vedere figurinele neolitice duble, întruchipînd, după o părere aproape unanimă, „perechea divină", credem totuși că este mai prudent să considerăm statuetele masculine simpli acoliți „divini" ai „zeiței-mame".

Deoarece recent s-a exprimat din nou și o altă părere, potrivit căreia„ încercările de a vedea în statuetele neolitice ale Europei, idoli, deci imagini ale zeilor și zeițelor, trebuie respinse ca nefondate și anacronice", sîntem obligați să ținem seama și de acest vechi punct de vedere, readus în actualitate. Admițînd că anumite gesturi sînt gesturi rituale, același autor susține că statuetele reprezintă adorante[47].

Cu ani în urmă, ocupîndu-ne de vasul antropomorf descoperit la Sultana, reluam și problema așa-zișilor „gînditori" ai culturilor Hamangia și Precucuteni, precum și a unei serii de alte figurine ale culturilor Precucuteni, Gumelnița și Cucuteni, ale căror brațe sau braț, erau îndreptate spre cap, sau îl sprijineau. Arătam atunci că și aceste gesturi, care în accepția modernă indică atitudinea de gîndire, pot fi gesturi rituale, legate probabil de anumite practici magico-religioase[48].

Și dacă figurinele cu brațele ridicate în sus, întinse lateral sau aduse în dreptul figurii, redau aproape sigur gesturi de adorare sau implorare a „divinității", nu același lucru se poate afirma despre statuetele cu mîinile așezate pe sîni și sub ei, pe pîntec sau pe pubis. Piesele phalice, perechile, ca și binecunoscuta gamă de statuete de la Çatal Hüyük și Hacilar exclud, la rîndul lor, posibilitatea de a interpreta toate sculpturile neolitice drept adorante.

Pare destul de probabil totuși ca alături de divinitate, în anumite cazuri și momente ale ritualurilor oamenii din neolitic să se fi reprezentat și pe ei în postura de adoranți, dar credem că o făceau destul de rar.

Am arătat și cu alt prilej că sînt foarte rare ocaziile cînd, în cuprinsul fazelor Precucuteni II și III, se reprezintă mîna umană, în poziții legate strict de un anumit moment, omul împrumutînd „divinității" gesturile și atitudinile lui[49].

Dealtfel, descoperirea figurilor umane pe pereții sanctuarelor și pe vase, constituie argumente în plus care ne îndreptățesc să ne alăturăm majorității cercetătorilor ce consideră că statuetele neolitice reprezintă „divinitatea".

Faza Precucuteni III este și faza în care-și fac apariția aplicațiile antropomorfe, întregi, pe vase sau torți de vase, precum și torțile antropomorfe sau zoomorfe puternic stilizate aplicate vaselor-polonice (fig. 85/2, 5, 7, 8; 94/8, 10, 12, 13).

La Traian—Dealul Fîntînilor[50], a fost descoperită o frumoasă statuetă steatopigă, cu brațele întinse lateral în sus (fig. 90/3), la Izvoare[51], partea inferioară a unei figurine, de asemenea cu steatopigie pronunțată, aplicată pe baza unei torți de po-

[45] O. Höckmann, 1968, p. 144.
[46] *Ibidem.*
[47] H. Müller-Karpe, 1968, p. 393.
[48] S. Marinescu-Bîlcu, 1967.
[49] *Ibidem.*
[50] H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 1.
[51] R. Vulpe, 1957, fig. 79/5.

lonic (fig. 85/2). Partea superioară a torții se identifica desigur cu partea superioară a figurinei.

Pe un fragment ceramic de la Tîrpești, pare de asemenea să fi fost stilizată o siluetă umană cu brațele ridicate în sus și cu doi mici butonași dispuși simetric sub ele. S-ar putea să se fi încercat indicarea sînilor, dar nu este sigur, cei doi butonași fiind în fond în afara siluetei umane (fig. 84/2).

În aceeași grupă a aplicațiilor pe vase se încadrează și unele torți terminate în forma labei mîinii cu toate cele cinci degete (fig. 84/6—8; 94/11, 14)[52], lucru rar, figurinele neavînd niciodată mai mult de trei sau patru.

Desigur toate aceste vase cu aplicații au avut o destinație specială.

Apariția aplicațiilor de figurine *întregi* pe vase din faza Precucuteni III este de natură să surprindă deoarece, după cum este bine știut, ele se întîlnesc mai ales în culturile neoliticului vechi. Cunoscute culturii Criș—Starčevo, dar și triburilor liniare, nu se întîlnesc deloc în fazele Precucuteni I și II[53], pentru ca în faza Precucuteni III să le găsim în cîteva variante. Dacă descoperirile viitoare le vor documenta și în primele două faze ale culturii Precucuteni, verigile de legătură, cel puțin cu cultura ceramicii liniare, vor putea fi stabilite. În caz contrar, va trebui să se răspundă unei întrebări destul de dificile și anume, de unde și sub ce impulsuri noi vor fi preluat triburile precucuteniene acest obicei. Evident, de cultura Criș, demult dispărută, nu mai poate fi în nici un caz vorba. Să fi jucat și aici cultura Vinča un rol important?

Ținînd seama însă că unele dintre butoanele de capace ale fazelor Precucuteni I și II erau modelate antropo- sau zoomorf, iar în faza a II-a pe buzele sau torțile unor vase sau polonice erau aplicate figuri zoo- sau antropomorfe, ne-am putea eventual gîndi că apariția aplicațiilor antropomorfe întregi, n-ar trebui să se datoreze neapărat unor influențe din afară.

Cît privește reprezentările zoomorfe tradiția fazei Precucuteni II este preluată și amplificată.

O toartă de polonic sau de vas de la Izvoare se termină cu un cap de animal extrem de stilizat (fig. 85/5; 94/8)[54], în timp ce la Tîrpești s-a descoperit un cap de cornut (coarnele fiind rupte din vechime), cu ochii rotunzi, nări și gură marcate (fig. 84/1; 88/4), provenind de la un vas zoomorf. Decorul constă din împunsături și linii imprimate[55].

Figurine zoomorfe întregi sau parțiale (capete cu funcție de butoni de capace, protome etc.), s-au descoperit, așa cum s-a văzut, de-a lungul tuturor celor trei faze ale culturii. Potrivit unei păreri unanime ele stau în directă legătură cu cultul și pro-

[52] R. Vulcănescu, bazat pe o amplă documentare arată că figurarea mîinii în ornamentica populară este legată pe de o parte de ocupațiile de bază, pe de altă parte ea simbolizează cultul fecundității și al fertilității. Reprezentarea mîinii în neolitic a avut sigur o semnificație magică, dovadă și frescele cu mîini de la Çatal Hüyük.

[53] Ne referim exclusiv la figurine antropomorfe întregi, deoarece în faza Precucuteni I întîlnim butoane de capace în formă de cap antropomorf, iar în faza Precucuteni II, alături de acestea apar cele zoomorfe, precum și capete de animale aplicate pe vas sau la extremitatea torților.

[54] R. Vulpe, 1957, fig. 81/3.

[55] La Suceava, unde a fost de curînd identificată o așezare de tip Precucuteni III, în care după părerea noastră există și un nivel Cucuteni A, s-a descoperit o protomă zoomorfă (un cornut, probabil taur), aplicată pe un vas. Decorul vasului, linii adînc și larg incizate, combinate cu puncte, nu permite datarea lui înainte de faza Cucuteni A.

babil cu credinţa mai veche, că reproducerea lor în lut ajută la sporirea numărului turmelor domestice sau sălbatice.

În toate cazurile cunoscute, animalul reprezentat (atunci cînd nu este vorba de păsări) este un cornut, legat probabil de cultul forţei virile, cult datorat de asemenea influenţelor Orientului. Noi credem că şi proeminenţele în formă de coarne care împodobesc unele vase precucuteniene nu sînt altceva decît coarne de consecraţie.

Reprezentarea păsării continuă şi ea.

De la Tîrpeşti provine o lingură de os cu căuşul rupt, terminată în formă de pasăre, cu capul rotunjit şi cioc ascuţit (fig. 85/1), de la Traian — Dealul Fîntînilor o altă figurină de lut ars în formă de pasăre stilizată (fig. 84/4; 94/9)[56], cu picioare şi gît foarte lungi, poate o barză (?), iar de la Vlădeni o toartă de polonic (?) în formă de pasăre (fig. 85/3).

Predilecţia pentru redarea în lut a păsării s-a manifestat la triburile precucuteniene încă din faza Precucuteni I, iar constanţa reprezentării ei de-a lungul tuturor fazelor culturii ne îndreptăţeşte, credem, să o punem în legătură tot cu anumite credinţe magice.

Toate sculpturile şi reliefurile antropo- şi zoomorfe prezentate mai sus, deşi denotă un real simţ artistic manifestat de triburile precucuteniene, nu au avut ca punct de plecare preocupări de ordin estetic ci au fost generate de credinţele şi practicile magico-religioase. S-ar putea însă ca ornamentica ceramicii să fi răspuns mai degrabă preocupărilor artistice la care ne-am referit, cu atît mai mult cu cît unele dintre ele sînt realizări de un nivel destul de înalt în domeniul artei decorative.

[56] Descoperită la Traian — Dealul Fîntînilor, piesa se află în colecţiile M.N.A.

CAPITOLUL AL VII-LEA

DIVERSE

PREZENTĂM mai jos o serie de obiecte şi descoperiri, pe care, dacă ar fi fost mai numeroase, le-am fi descris în capitole deosebite, întrucît asocierea lor în acelaşi capitol nu este cea mai corespunzătoare. Obiectele şi descoperirile incluse în acest capitol sînt: altăraşele, mobilierul miniatural modelat în lut, gropile de ofrandă, toate legate într-un fel sau altul de cult, precum şi puţinele obiecte de podoabă ale culturii Precucuteni.

1. *Altăraşele.* Începînd din faza Precucuteni I se poate vorbi şi de apariţia acestor piese de cult.

La Traian—Dealul Viei, un fragment de vas-altăraş, cu patru picioruşe scunde, este decorat cu triunghiuri excizate (degenerate) şi cu linii unghiulare adînc incizate (fig. 91/3)[1], altul cu excizii (fig. 91/4).

Din faza Precucuteni II nu avem pînă în prezent decît două picioruşe scunde, decorate cu incizii şi triunghiuri excizate (fig.91/2, 5; 94/1—2), care au aparţinut sigur tot unor mici altare.

În schimb, în ultima fază a culturii, pe lîngă astfel de picioruşe (fig. 91/1; 92/4), apar fragmente de vase-altăraşe, circulare cu gît înalt sau scund, buza evazată sau dreaptă, mari ferestre pe corp şi picioare, probabil destul de înalte (fig. 92/1—2; 93; 94/3,5—7).

În plus, la Traian—Dealul Fîntînilor, a fost descoperită şi un fel de tavă cu cinci picioare înalte[2].

Originea tipului acestor altăraşe trebuie evident căutată în inventarul culturii Starčevo—Criş şi implicit tot în culturile sudice.

Prin intermediul cărei culturi au fost transmise culturii Precucuteni, care a fost rolul jucat totuşi şi de cultura Vinča a răspîndirea lor este greu deocamdată

[1] Fragmentul se păstrează în Muzeul din Piatra Neamţ.

[2] H. şi Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161.

de știut. Credem totuși că aspectul Turdaș al culturii Vinča nu este străin nici de această problemă[3].

Nu știm încă dacă altărașele de lut ars există sau nu în faza Giulești a culturii Boian, sau dacă nu cumva vor fi fost împrumutate și de purtătorii culturii cu ceramică liniară, de la cultura Starčevo. În orice caz, și faptul este destul de important, indiferent de unde le-au luat sau moștenit triburile precucuteniene, ele le-au decorat în tehnică și cu motive proprii, sfîrșind, ca și în alte cazuri să le prelucreze într-o manieră atît de personală (fig. 93), încît devin aproape de nerecunoscut. Unele exemplare din faza Precucuteni III (fig. 91/1; 93/2), pot fi apropiate, într-o oarecare măsură de altărașele culturii Gumelnița[4].

2. În directă legătură cu plastica antropomorfă de lut, stau și o serie de *scăunele*, *divane* și *măsuțe*.

Scăunelele miniaturale de lut apar în faza Precucuteni II (la Mîndrișca), generalizîndu-se în faza finală (III) a culturii. Cel de la Mîndrișca are o formă relativ rotundă și plată, cu speteaza scundă, în colțuri (fig. 90/6)[5].

Acelea din faza Precucuteni III continuă pe de o parte tradiția fazei anterioare (fig. 90/1—2), dar apar în același timp scăunelele pătrate cu picioruşe și speteaza în formă de cornițe unite printr-o bară transversală (fig. 90/4). Un scăunel rotund cu speteaza relativ trapezoidală a fost modelat și în interiorul unei tipsii ovale(fig. 90/8). Deși piesa este foarte interesantă, nu se pot da alte amănunte, datorită stării fragmentare în care se află.

Seria pieselor care serveau pentru așezarea figurinelor antropomorfe precucuteniene în Moldova, se încheie cu un „divan" cu spetează în cinci colțuri (fig. 92/3).

La Tîrpești a fost descoperită și o măsuță miniaturală, rotundă și cu patru picioruşe (fig. 90/7).

Scăunelele și măsuțele descoperite copiază probabil fidel exemplarele mari din lemn, folosite de triburile precucuteniene, dar nu credem că ele reprezintă simple jucării (posibilitate ce nu trebuie totuși complet exclusă), ci vor fi folosit ca scaune figurinelor antropomorfe, modelate pentru a fi așezate. Faptul că dimensiunile scaunelor corespund dimensiunilor figurinelor constituie, credem, o dovadă în acest sens, la care vin să se adauge figurinele modelate din aceeași bucată cu scăunelele, din alte culturi neo-eneolitice.

Exceptînd statuetele antropomorfe și zoomorfe de lut, care stau în directă legătură cu cultul și cu practicile magico-religioase, și altă serie de descoperiri făcute în așezări precucuteniene permit unele observații legate de magie și implicit de credințele triburilor respective.

La Traian—Dealul Viei, unele dintre gropile descoperite au fost interpretate — cu rezerva cuvenită — drept gropi de cult[6].
Ritualul depunerii în gropi a anumitor ofrande este binecunoscut încă din neoliticul vechi.

Groapa mare de la Larga Jijia, umplută *exclusiv* cu resturile pereților incendiați ai unei locuințe[7], nu poate fi legată decît tot de anumite practici magico-religioase.

[3] În Muzeul Brukenthal se găsește un fragment de altăraș descoperit în stratul turdășan al așezării de la Cîlnic. El ar putea fi o piesă precucuteniană de import, ca atîtea altele din aceeași așezare.

[4] Vl. Dumitrescu, 1966, fig. 30/1,5.

[5] Gh. Bichir, 1968, fig. 2/5.

[6] H. și Vl. Dumitrescu, 1968, p. 48.

[7] Jijia, 1952, p. 48.

Gropi precucuteniene de ofrandă s-au descoperit și la Traian—Dealul Fîntînilor în anul 1952. Una (groapa K) conținea vase întregi și fragmentare (fig. 95), și sute de melci orînduiți cu grijă, alta (ε) un vas mare cu resturile obișnuite, deasupra căruia fusese spart un alt vas[8]. Autoarea descoperirii deduce, după resturile care se găsesc în vase, și în jurul lor în gropi, adică: oase, cenușă, cărbune, ca și după arsura pămîntului de la baza lor, că ele stau în legătură cu diferite practici de sacrificiu și ofrande aduse probabil unor divinități de caracter subpămîntean[9].

La Tîrpești s-a descoperit și un complex de cult care a furnizat peste douăzeci de figurine întregi și fragmentare, scăunele și un divan, miniaturale de lut, fragmente de vase etc. Este probabil vorba de un loc de cult special amenajat.

În aceeași așezare s-a constatat, pentru prima dată, în aria culturii Precucuteni, folosirea vaselor de fundație, trecute în prealabil prin foc[10]. Și această practică a fost preluată, ca multe altele, de triburile cucuteniene și o găsim documentată atît în așezările fazei A[11], cît mai ales în acelea ale fazei A—B[12].

Constatăm prin urmare, de-a lungul celor trei faze precucuteniene, existența unei serii de practici legate de credințe și de ritualurile lor.

O întrebare căreia nu i se poate da deocamdată nici un răspuns privește înmormîntările.

Nu știm, pînă în prezent, ce făceau triburile precucuteniene cu morții lor. Poate să-i fi înhumat pe dealuri învecinate, la adîncimi foarte mari și prin urmare numai întîmplării să-i datorăm lacunele noastre. Poate totuși să nu-și fi înmormîntat cadavrele, ci să le fi atîrnat în păduri, procedeu binecunoscut la unele populații retardate. Această ultimă ipoteză nu pare totuși verosimilă, deoarece atît triburile culturii cu ceramica liniară, cît și acelea ale culturilor Boian, Hamangia și mai tîrziu Gumelnița, practicau înhumarea (triburile liniare chiar și incinerarea). Credem deci că se vor descoperi în viitor și cimitire aparținînd culturii Precucuteni.

La Traian—Dealul Fîntînilor a fost descoperit un mormînt, care deși nu a putut fi atribuit cu certitudine culturii Precucuteni[13], sau culturii Cucuteni A—B, este considerat totuși neolitic, așa că am avea un indiciu al practicării înhumării și în neo-eneoliticul moldovenesc.

Înainte de a încheia acest capitol amintim și cele cîteva podoabe ale culturii Precucuteni, descoperite pînă în prezent.

De la Tîrpești provine un pandantiv de lut, relativ circular cu gaură la mijloc și împunsături străpunse sau nu, făcute dinspre spate spre față (fig. 25/10; 88/9), iar de la Traian—Dealul Fîntînilor[14], două pandantive-amulete, unul dintr-o scoică probabil mediteraneană (fig. 25/4,5) și doi saltaleoni de aramă (fig. 25/8), fiecare cu trei răsucituri-spirale, și lucrați dintr-o foaie plată și îngustă.

După cum se constată, numărul obiectelor de podoabă este extrem de redus ceea ce justifică descrierea lor în acest capitol.

[8] H. Dumitrescu, 1953, p. 61.
[9] *Ibidem*.
[10] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, fig. 7.
[11] *Ibidem*, p. 403, nota 13.
[12] H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 173.
[13] H. Dumitrescu, 1961, p. 99—100, fig. 8.
[14] H. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/4,5,7.

CAPITOLUL AL VIII-LEA

CONSIDERAŢII GENERALE

ÎN capitolele precedente am tratat pe faze diferitele probleme puse de aşezările, uneltele, ceramica, sculptura în lut şi practicile magico-religioase ale triburilor precucuteniene. Din analiza făcută rezultă nu numai că sîntem de acord cu împărţirea în trei faze a culturii Precucuteni dar că totodată considerăm cultura aceasta ca pe un tot unitar, armonios dezvoltat. În cele ce urmează vom discuta problemele majore ridicate de diferitele faze ale culturii Precucuteni, reluînd, cînd va fi necesar, unele dintre faptele şi argumentele mai sus expuse.

Ne va reţine atenţia originea şi evoluţia culturii Precucuteni, raporturile ei cu alte culturi şi cronologia ei, precum şi ocupaţiile şi viaţa social-economică a triburilor precucuteniene.

1. — ORIGINEA ŞI EVOLUŢIA

Deoarece problema începuturilor culturii Precucuteni şi mai ales aceea a apartenenţei aşezărilor de la Traian—Dealul Viei şi Larga Jijia la această cultură a constituit obiectul unor îndelungate controverse vom începe prin a prezenta în ordine cronologică opiniile exprimate în legătură cu aceste probleme.

Este meritul de necontestat al Hortensiei Dumitrescu de a fi precizat încă din 1954 (deci imediat după prima campanie de săpături efectuată la Traian—Dealul Viei) că la baza culturii Precucuteni stă cultura (numită la acea vreme, pentru a se evita confuziile cu Traian—Dealul Fîntînilor) Zăneşti, prin ambele sale componente

principale: una bandliniară şi alta Boian[1]; aceeaşi autoare arată că această cultură este interesantă tocmai prin fenomenul de asociere şi chiar de sinteză între două culturi diferite: aceea liniar-ceramică şi cultura Boian[2]. Concluzia autoarei era că la Dealul Viei ne aflăm în faţa unei culturi mixte, rezultată probabil dintr-o simbioză etnică între triburile locale, bandceramice şi purtătorii culturii Boian, ajunşi aici printr-o infiltraţie lentă. De-a lungul vremii s-au grefat pe acest fond şi alte elemente din alte culturi vecine, contemporane şi înrudite prin rădăcina lor[3].

Ulterior H. Dumitrescu a reluat, nuanţînd şi adîncind (în 1957), această problemă, ale cărei date rămîneau însă, în esenţă, neschimbate. Cu această ocazie ea renunţă la termenul de „cultură Zăneşti'', precizînd că la Dealul Viei s-a descoperit prima fază a culturii Precucuteni[4]. Mai mult decît atît, autoarea admitea, încă de atunci, şi posibilitatea existenţei unei faze tranzitorii, reprezentată mai ales între Siret şi Prut, la Larga Jijia şi Vlădeni, fază care ar constitui un argument al expansiunii lente şi progresive a culturii Precucuteni spre est, începută spre sfîrşitul primei faze a culturii Precucuteni[5]. Acest postulat, se spunea mai departe, este confirmat şi de descoperirile făcute de Tatiana Passek, la Floreşti, pe rîul Răut, în R.S.S. Moldovenească[6]. Subliniem aici numai în treacăt justeţea tuturor acestor puncte de vedere combătute totuşi uneori destul de energic de o serie de cercetători.

În 1956[7] şi mai apoi în 1957[8], separînd stratul Izvoare I în două — Izvoare I 1 — şi I 2, Radu Vulpe atribuie primul nivel (I 1) culturii Boian — Giuleşti, iar pe cel de-al doilea (I 2) culturii Tripolie A. Totodată sublinia şi „individualitatea'' celor două culturi (Giuleşti şi Tripolie A) care au particularităţi şi arii de difuziune diferite. În timp ce cultura Giuleşti ar avea un caracter carpato-danubian, fiind răspîndită spre vest şi sud în Transilvania şi Muntenia, cultura „Tripolie A'' este carpato-niproviană, întinzîndu-se spre est peste Moldova şi Ucraina[9]. Vorbind deci de două zone culturale distincte, autorul acceptă o interferenţă a lor, pe teritoriul Moldovei, constatînd existenţa unor staţiuni precucuteniene în care nu se găseşte decît ceramică Tripolie A (Mîndrişca, Ciorani, Negreşti), alături de staţiuni în care această ceramică apare împreună cu aceea excizată, de tip Boian—Giuleşti (Traian, Zăneşti, Trudeşti, Girovu, Tîrpeşti, Bogdăneşti, Larga, Vlădeni)[10].

Eugen Comşa, ocupîndu-se de faza Giuleşti a culturii Boian atribuia acestei faze atît aşezarea de pe Dealul Viei, cît şi pe aceea de la Rugineşti. Cît priveşte aşezările de la Izvoare (I 1), Trudeşti, Larga Jijia, Vlădeni, şi Floreşti, autorul citat consideră că ele sînt rezultante ale evoluţiei triburilor Giuleşti din Moldova, intrate în contact cu elemente străine[11]. În continuare propunea pentru acest aspect mixt denumirea de „faza Larga Jijia'' fază din care se dezvoltă „faza Izvoare'', documentată la Izvoare (I 2) şi Traian, şi care mai păstrează în ornamentare o serie de elemente ale fazei Giuleşti[12]. Acelaşi punct de vedere este susţinut de autorul citat şi în 1960[13] şi puţin modificat în 1965, cînd spunea că asemănările dintre comunităţile

[1] H. Dumitrescu, 1954, p. 50—51.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 54—55.
[4] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65.
[5] *Ibidem*, p. 59.
[6] *Ibidem.*
[7] R. Vulpe, 1956, p. 56.
[8] R. Vulpe, 1957, p. 35.
[9] R. Vulpe, 1956, p. 59.
[10] *Ibidem*, p. 60.
[11] E. Comşa, 1957, p. 45. Aşezarea de la Traian-Dealul Viei fusese încorporată aşezărilor culturii Boian încă din 1954 (cf. E. Comşa, 1954, p. 371, 388).
[12] E. Comşa, 1957, p. 46.
[13] E. Comşa, 1960, 1, p. 13.

Boian din Transilvania și cele din Moldova se datoresc înrudirii lor inițiale, în timp ce deosebirile se explică prin faptul că: „în Moldova, comunitățile Boian au întîlnit în vestul provinciei comunități aparținînd culturii cu ceramică liniară evoluată”[14].

La rîndul ei Tatiana Passek socotea că așezările de la Zănești, Izvoare (I 1), Vlădeni, Larga Jijia și Florești, aparțin culturii Boian-Giulești, iar culturii Tripolie A (= Precucuteni III) îi atribuie printre altele așezările de la Izvoare (I 2), Larga Jijia, Vlădeni, Mîndrișca, Traian, Lenkovți, Luka Vrublevețkaia etc.[15]. Chiar și în 1962, autoarea, analizînd stratul superior al așezării de la Florești, strat similar aceluia de la Larga Jijia, îl atribuie tot culturii Boian[16].

Punctului de vedere potrivit căruia triburile Boian-Giulești au ocupat și teritoriul Moldovei i se alătură și J. Neustupný, admițînd totodată rolul principal pe care l-a jucat cultura Boian la formarea culturii Precucuteni[17].

Între timp apăruseră însă atît studiile Hortensiei Dumitrescu, mai sus amintite, cît și unele lucrări ale lui Vladimir Dumitrescu și Alexandrina Alexandrescu.

Într-o serie de studii consacrate complexului cultural Cucuteni — Tripolie [18], Vladimir Dumitrescu împarte pentru prima dată cultura Precucuteni în trei mari faze evolutive — Precucuteni I (documentată la Traian—Dealul Viei), Precucuteni II (la Larga Jijia și Izvoare I 1) și Precucuteni III (ilustrată prin așezările de la Izvoare I 2 și Traian—Dealul Fîntînilor)[19]. Se arată de asemenea că această cultură Precucuteni nu poate fi împărțită decît în cele trei faze amintite, deși există așezări care se situează la pragul dintre două faze, dovedind în acest fel continuitatea organică diutre faze[20]. Totodată autorul a arătat că asemănările ceramicii de la Dealul Viei cu aceea din Muntenia (decorul excizat și unele motive) se datoresc influenței civilizației Boian—Giulești. În Moldova cultura Boian—Giulești a întîlnit triburile civilizației liniare sosite aici înainte (din teritoriile situate în nordul arcului carpatic) de la care a împrumutat elemente culturale; sinteza lor este reprezentată de caracterele proprii culturii Precucuteni I[21].

Totuși Ion Nestor introduce, la capitolul din tratatul de istorie a României consacrat complexului Cucuteni, capitol redactat de către Vladimir Dumitrescu, o notă în care arăta că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea așezării de la Traian—Dealul Viei unei culturi Precucuteni I, încadrînd așezarea în cultura Boian-Leț (Boian II)[22]. Asupra acestui punct de vedere nu a mai revenit în scris.

D. Berciu vede atît la Traian—Dealul Viei, cît și la Larga Jijia o cultură Boian care începe în Boian II (la Dealul Viei și în Boian III la Larga), continuîndu-se pînă la nivelul fazei Boian V. Abia de la un moment corespunzător fazei Boian IV final și Boian V, admite o sinteză în direcția culturii Precucuteni, care are totuși (și în tabelul cronologic al autorului), trei faze de dezvoltare[23]. Dar în Moldova cultura Precucuteni propriu-zisă s-ar fi creat abia la un orizont corespunzător fazei Boian V b, deși în structura primei faze a culturii Precucuteni persistă cu tărie

[14] E. Comșa, 1965, p. 644.
[15] T. Passek, 1958, p. 28 și urm.
[16] T. Passek, 1962, p. 8 și tabelul de la p. 15.
[17] J. Neustupný, 1958, p. 261.
[18] Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12—14; *idem*, 1960, capitolul asupra complexului cultural Ariușd — Cucuteni — Tripolie; *idem*; 1963, p. 53—61. Acest punct de vedere și-l însușește și M. Gimbutas (1965, p. 461 și urm.), transcriind și tabelul cronologic (p. 462 tabel nr. 1), publicat de Vl. Dumitrescu (1963, p. 305).
[19] Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12.
[20] Vl. Dumitrescu, 1963, p. 57.
[21] Vezi nota 19.
[22] Istoria României, 1960, I, p. 60.
[23] D. Berciu, 1961, p. 67 și urm.

elemente Boian întîrziate [24].Suţinînd că materialele de la Zăneşti şi Larga Jijia sînt eterogene (neputînd constitui complexe unitare) autorul afirma că este vorba de cel puţin trei orizonturi în fiecare dintre aceste aşezări şi conchidea că o trecere graduală spre cultura Precucuteni a început în Moldova abia de la orizontul Boian IV din sud[25]. Întrebării de ce cultura Boian din Moldova a avut o altă evoluţie, autorul îi răspunde: „Împrejurările istorice generale şi condiţiile geografice particulare din aria precucuteniano—pretripoliană, cît şi hărţile culturilor sincronice din vecinătate ne orientează spre un centru în care se manifestau în acea vreme tradiţiile şi supravieţuirile, încă neabsorbite pînă atunci, ale fondului Starčevo-Criş, Vinča şi liniar-ceramică, şi către care convergeau influenţe (pe alocuri chiar deplasări lente) ale culturii Hamangia — pe ale cărei elemente le întîlnim în asociere cu altele ale culturii Boian de la Dunăre — ale neoliticului de la Bugul inferior, ale culturii Tisa din Transilvania, precum şi influenţe mai îndepărtate, est mediteraneene, şi fenomenul acesta al convergenţei lor se efectua pe măsură ce se desfăşura procesul formării culturii Ariuşd-Cucuteni, intervenind între timp înrîuririle unor noi sinteze"[26].

Studiind materialele descoperite la Larga Jijia, Alexandrina Alexandrescu, acceptînd punctul de vedere al Hortensiei şi Vladimir Dumitrescu, încadrează aşezarea Larga Jijia în faza Precucuteni II, spunînd: „Ni se pare mai potrivită numerozarea fazelor întrucît sînt cazuri cînd unele aşezări au o durată mai scurtă decît faza respectivă şi aceasta ar duce la prea multe denumiri. Astfel, deşi materialul de la Larga reprezintă în bună parte un tot, ni se pare că trebuie renunţat la termenul de Larga Jijia pentru faza respectivă, cu atît mai mult cu cît termenul de faza Izvoare este şi mai nepotrivit, el referindu-se de fapt numai la nivelul I 2, care reprezintă în fapt faza a III-a a culturii Precucuteni, dar la Izvoare nivelul I 1 reprezintă faza a II-a care precede şi este strîns legată de faza a III-a într-atît încît o bună parte din ceramica respectivă nici nu a putut fi separată pe cele două niveluri"[27]. Autoarea a discutat şi restul aşezărilor similare aceleia de la Larga Jijia, descoperite atît pe teritoriul României, cît şi în Uniunea Sovietică, încadrîndu-le în noul sistem cronologic[28].

În urma sondajului întreprins la Eresteghin şi pe baza analogiilor pe care le stabileşte cu materialele descoperite la Traian—Dealul Viei, Z. Székely constată că această aşezare aparţine culturii Precucuteni[29].

Pe baza aceluiaşi sondaj de la Ersteghin, Eugenia Zaharia a considerat c-ar putea trage concluzia că: „Săpăturile recente făcute în sud-estul Transilvaniei, la Eresteghin, aduc o contribuţie foarte importantă la lămurirea problemei legate de cele două culturi, Boian şi Precucuteni, asigurînd totodată şi caracterul precucutenian al aşezării de la Dealul Viei—Zăneşti"[30].

Ni se pare totuşi că este necesară aici o precizare. O aşezare publicată în 1967, cum este cazul aceleia de la Eresteghin, care a putut fi încadrată cronologic şi cultural datorită justei atribuiri, încă din 1957, a aşezării de la Traian—Dealul Viei (descoperită în 1953) unei culturi precucuteniene, nu mai poate să asigure ea caracterul cultural al aceleia anterior publicată, decît în cazul că acest lucru nu ar fi fost precizat la timp[31]. Tocmai aşezarea anterior descoperită permite încadrarea descoperi-

[24] *Ibidem*, p. 68.
[25] Vezi nota 23.
[26] D. Berciu, 1961, p. 71.
[27] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 30.
[28] *Ibidem*, p. 34.
[29] Z. Székalý, 1967, p. 82 şi urm.
[30] E. Zaharia, 1967, p. 30.
[31] Vezi asupra acestei probleme şi Vl. Dumitrescu, 1967, p. 40.

rilor ulterioare. Dacă din stațiunea de la Dealul Viei ar fi rezultat materiale insuficiente sau neconcludente, dacă ar fi fost vorba de descoperiri întîmplătoare, sau dacă autorii săpăturilor și-ar fi manifestat în vreun fel îndoiala asupra apartenenței culturale a așezării, atunci sondajul de la Eresteghin ar fi fost în măsură să ajute la atribuirea culturală a stațiunii de la Dealul Viei.

În continuare Eugenia Zaharia susține: „Nu vom folosi nici materialele de la Zănești și nici pe acelea de la Larga Jijia, ca printr-o clasificare a lor să reconstituim existența mai multor niveluri de locuire la Zănești. Întemeindu-ne strict numai pe datele publicate reiese că în așezarea de la Zănești sînt desigur două niveluri de locuire; indicații foarte serioase îngăduie chiar a admite existența a patru niveluri de locuire"[32]. Ceva mai înainte arătase că: „Într-o locuință cu platformă de chirpici de la Eresteghin, s-a găsit un material ceramic foarte bogat, care cuprinde toate formele ceramice și elementele de decor cunoscute din așezarea de pe Dealul Viei"[33].

Rezultă de aici, pe de o parte că așezările de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia, asociate de fiecare dată de către autoare, ar aparține uneia și aceleiași faze, și nu la două faze diferite, iar pe de altă parte că materiale descoperite în „două sau patru niveluri" la Traian—Dealul Viei, apar la Eresteghin într-o *singură locuință*. Oare această locuință să aibă și ea două pînă la patru niveluri de locuire?

Întrucît problemele stratigrafiei așezării de la Traian—Dealul Viei și afirmațiile de mai sus au fost discutate amplu[34] și amintite și de noi în capitolul consacrat locuințelor, nu mai revenim asupra lor. Precizăm totuși din nou unitatea stratului de cultură (avînd ce-i drept două niveluri de călcare cu materiale identice) de la Traian—Dealul Viei.

În sfîrșit vom aminti și afirmațiile a doi cercetători străini care s-au ocupat, printre altele, și de neoliticul moldovenesc. H. Thomas susținea că teritoriul Moldovei a fost ocupat și de purtătorii culturii Boian[35], iar Müller-Karpe accepta același punct de vedere subliniind însă că în Moldova cultura Boian este reprezentată numai în fazele ei vechi, după faza Giulești, în locul fazei Vidra născîndu-se un alt cerc cultural[36]. Dar, întrucît opiniile acestor cercetători nu fac decît să reproducă părerile unor cercetători români citați mai sus, ne vom limita la discutarea opiniilor exprimate de cercetătorii români, la care le vom adăuga, atunci cînd va fi cazul, pe acelea ale cercetătorilor sovietici, care și-au formulat tezele de asemenea pe baza studierii directe a materialului Tripolie A(= Precucuteni III) din Uniunea Sovietică.

Din cele expuse pînă aici rezultă, credem, cu claritate, următoarele:

1. Unii cercetători sînt adepții împărțirii în trei faze a culturii Precucuteni: Precucuteni I = Traian—Dealul Viei, Eresteghin; Precucuteni II = Larga Jijia, Izvoare I 1, Mîndrișca, Trudești etc.; Precucuteni III = Traian—Dealul Fîntînilor, Izvoare I 2, Andrieșeni, Tîrpești etc.

2. Alții, deși admit existența unei culturi Precucuteni, atribuie așezările de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia culturii Boian.

3. În sfîrșit, potrivit altei opinii, așezările de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia și Eresteghin sînt așezări precucuteniene contemporane.

[32] E. Zaharia, 1967, p. 31.
[33] *Ibidem*, p. 30.
[34] Vl. Dumitrescu, 1964; *idem*, 1967; H. și Vl. Dumitrescu, 1968.
[35] H. Thomas, 1967, p. 36.
[36] H. Müller-Karpe, 1968, p. 106.

8 — c. 829

Înainte de a încerca să demonstrăm de ce la Traian—Dealul Viei şi Larga Jijia nu poate fi vorba de o cultură Boian—Giuleşti, ni se pare utilă o precizare. Termenul de „cultură Zăneşti" a intrat în literatura de specialitate în 1954, cînd Hortensia Dumitrescu a numit-o astfel numai pentru a se evita confuziile cu Traian—Dealul Fîntînilor[37]. Aceeaşi autoare a renunţat însă foarte curînd la el, precizînd că la Traian—Dealul Viei este vorba de prima fază a culturii Precucuteni[38]. În plus, chiar subtitlul primului articol publicat în legătură cu această aşezare a precizat şi situaţia ei topografică: „Aşezarea neolitică de pe Dealul Viei, satul Traian, com. Zăneşti"[39]. Ea se află prin urmare pe teritoriul satului Traian şi este situată mai departe de comuna reşedinţă Zăneşti decît aşezarea de la Dealul Fîntînilor, care la rîndul ei se găseşte la mai puţin de 2 km distanţă de com. Zăneşti. Este, deci, preferabil să se renunţe atît la termenul de „cultură Zăneşti" cît şi la acela de„ aşezarea de pe Dealul Viei—Zăneşti".

Pentru studierea originii culturii Precucuteni, declarîndu-ne de la început adepţii concepţiei potrivit căreia cele două componente principale ale acestei culturi sînt cultura liniar ceramică, pe de o parte, şi cultura Boian—Giuleşti, pe de alta, cu o serie de aporturi colaterale de o importanţă ceva mai redusă, vom analiza în chip separat fiecare dintre aceste componente.

Componenta liniar-ceramică

Încă din 1949 Tatiana Passek formula ipoteza potrivit căreia o bună parte din cultura Tripolie (= Precucuteni III) era rezultatul unei dezvoltări a triburilor liniar-ceramice[40]. Expusă în acest mod, teza era greu de acceptat, întrucît între cultura liniar-ceramică şi Precucuteni III nu putea fi vorba nici de un sincronism, nici de un contact direct. Renunţînd mai tîrziu la această ipoteză, autoarea nega posibilitatea unor legături genetice între cele două culturi şi explica influenţele exercitate de cultura ceramicii-liniare asupra culturilor Tripolie A şi Boian, prin relaţii de vecinătate temporară [41]. Am arătat însă chiar în rîndurile precedente că este exclus un raport direct între culturile liniar-ceramică şi Tripolie A, singurul posibil fiind unul de filiaţie indirectă, prin intermediul fazelor Precucuteni I şi II. Dealtfel, cînd vorbea de vecinătate cu triburile Boian, T. Passek avea în vedere aşezările de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia şi Floreşti, deşi toate acestea sînt aşezări precucuteniene.

În 1950 şi 1951 Ion Nestor arată de asemenea că una dintre ascendentele culturii Precucuteni este constituită de o cultură de tip band-ceramic-liniar[42]. La acea vreme culturii Precucuteni nu-i erau atribuite decît aşezările încadrate azi în faza Precucuteni III. Dar aşa cum am spus, între această ultimă fază şi cultura ceramicii liniare există încă două faze precucuteniene.

[37] H. Dumitrescu, 1954, p. 51.
[38] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65.
[39] C. Matasă, 1954, p. 55.
[40] T. Passek, 1949.
[41] T. Passek, 1962, p. 7—8.
[42] I. Nestor, 1950, p. 209; *idem*, 1951, p. 21—22

În 1954, A. Sveşnikov postula şi el, pentru cultura tripoliană (Tripolie A) un fond band-ceramic şi o coexistenţă a celor două culturi, explicînd-o prin supravieţuirea triburilor liniare la periferia ariei de formare a culturii Tripolie[43].

Cei trei cercetători mai sus citaţi (care dealtfel nu sînt singurii adepţi ai acestei ipoteze) au avut în vedere aspectul general band-ceramic al ceramicii culturii Precucuteni III, una dintre caracteristicile ei fiind decorul în bandă mai ales spiralică dar nu şi contribuţia culturii ceramicii liniare la formarea primei faze a culturii Precucuteni, pe care nu o cunoşteau ca atare.

Hortensia Dumitrescu este prima cercetătoare care subliniază această contribuţie[44], aşa cum arătam la începutul acestui capitol. Printre argumentele aduse în sprijinul acestei concluzii cităm: culoarea cenuşie a ceramicii, dar fără calitatea şi formele tipice, caracterul spiralic al ornamentării, benzile umplute cu puncte, precum şi şirurile de puncte dispuse liber sau transversal pe banda liniilor incizate[45].

Am arătat mai sus că şi Vladimir Dumitrescu punea la baza genezei culturii Precucuteni I o componentă etnică şi culturală liniar-ceramică [46]. În plus atrăgea atenţia că, chiar dacă între ultimele apariţii specifice culturii ceramicii liniare cu note muzicale de pe teritoriul Moldovei şi faza Precucuteni I, par a lipsi unele verigi intermediare, nu poate fi nici o îndoială totuşi că această fază are o incontestabilă ascendenţă liniară[47]. În felul acesta este *primul* care a pus problema unor eventuale verigi de legătură, încă necunoscute între cultura cu ceramică liniară decorată cu „capete de note muzicale'' şi aceea de tip Precucuteni I.

Un posibil contact între triburile fazei Giuleşti şi acelea liniare tîrzii deosebite de cele conoscute pînă în prezent, admitea şi Eugen Comşa[48], dar el nu avea în vedere şi contribuţia triburilor liniare la formarea culturii Precucuteni I, considerînd, aşa cum am văzut mai sus, descoperirile de la Traian—Dealul Viei o variantă moldovenească de un aspect mai special a culturii Boian—Giuleşti, aspect datorat tocmai triburilor liniare pe care cele ale culturii Boian le-au întîlnit în Moldova[49].

Eugenia Zaharia respingea la rîndul ei ipoteza formării culturii Precucuteni dintr-o cultură liniară întîrziată, deoarece acest „nivel de locuire este deocamdată imaginar'', iar acceptarea acestei teze ar obliga la prelungirea duratei culturii cu ceramică liniară în Moldova pînă la nivelul Boian-Giuleşti, fapt ce ar fi cu neputinţă de admis întrucît cultura Boian are din cea mai veche fază (Bolintineanu) o componentă liniară cu capete de note[50]. Cu toate că recunoaşte culturilor Boian şi Precucuteni (acesteia indirect) o componentă liniară, autoarea neagă orice raport direct sau sincronism între culturile Boian şi Precucuteni, pe de o parte, şi liniar pe de altă parte [51].

43 A. Sveşnikov, 1954, p. 100 şi urm.
44 H. Dumitrescu, 1954, p. 54.
45 H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 63.
46 Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12.
47 Vl. Dumitrescu, 1963, p. 54.
48 E. Comşa, 1954, p. 240.
49 E. Comşa, 1965, p. 644.
50 E. Zaharia, 1967, p. 35.
51 *Ibidem*, p. 37. Ea afirmă în continuare că ceramica de tip „Sudiţi'' distanţează cel puţin cu o fază ceramica liniară de faza Boian — Bolintineanu. Descoperirile de la Sudiţi şi Hărman sînt interpretate ca rezultante ale unei atingeri în timp între ceramica liniară şi cultura Vinča, la un nivel la care nu apăruse încă excizia. Mai mult, autoarea preconizează atît existenţa exciziei în cultura Vinča, cît şi a unui nivel de tranziţie între aspectul Sudiţi şi Bolintineanu (cf. E. Zaharia, 1967, p. 25); aspectului Sudiţi din Transilvania îi sînt înglobate şi două fragmente ceramice de la Brăduţ (H. Schroller, 1933, p. 21/2,4), fragmente care nu au însă nimic comun cu ceramica liniară de tip Sudiţi, ci folosesc o tehnică decorativă şi motive binecunoscute culturii Precucuteni (II). Se spune apoi că din acelaşi aspect Sudiţi ia naştere cultura Bolintineanu, decorul excizat al ultimei rezultînd din acela al liniei ghimpate şi nu din acela excizat al culturii Dudeşti (cf. E. Zaharia, 1967, p. 38).

Înainte de a face proba materială a dăinuirii culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei pînă la nivelul fazei Boian-Giulești, se cuvine să subliniem altă afirmație cu implicații directe asupra originilor culturii Precucuteni.

Îmbinarea elementului sudic (reprezentat de pliseuri) cu cel central european de caracter liniar conferă aspectului Sudiți, spune V. Teodorescu, un caracter precucutenian, în timp ce lipsa exciziei îi asigură o datare pre-precucuteniană, dovedind existența (unde — în Muntenia?) unui fenomen precucutenian, aparte de cultura Precucuteni, așa cum se cunoaște pînă acum. În acest sens autorul propune și revizuirea unor materiale de la Traian—Dealul Viei[52]. Nu negăm firește anterioritatea descoperirilor de la Sudiți față de cultura Precucuteni I, ci, dimpotrivă, sîntem de acord cu acest punct de vedere. Dar, necunoscînd bine materialele descoperite la Dealul Viei, autorul comite nu numai eroarea de a atribui unui inexistent „fenomen pre-precucutenian" de la Traian—Dealul Viei unele materiale tipice fazei Precucuteni I [53], constituind clare și adeseori subliniate moșteniri liniar-ceramice — ci și o

Ni se pare că este aici o contrazicere căci : ori aspectul Sudiți evoluează spre faza Bolintineanu, ori el încheie evoluția culturii cu ceramică liniară, după care urmează un nivel de tranziție spre faza Bolintineanu. După părerea noastră însă ambele ipoteze vin în contradicție cu realitatea faptelor. Într-adevăr este greu de admis că un aspect cultural care nu cunoștea excizia (acela de tip Sudiți) ar fi putut da naștere unei culturi care o folosește (respectiv culturii Boian); dealtfel linia ghimpată nici nu este cunoscută la Sudiți.

În plus, a admite un contact liniar — Vinča pe teritoriul Munteniei, anterior oricărei culturi care folosea decorul excizat, așa cum am văzut că se preconizează, înseamnă a plasa în timp acest contact înaintea culturii Dudești. Se nasc atunci întrebările ; cu ce fază a culturii Vinča au putut intra în contact acești liniari ; la ce moment al evoluției lor se aflau triburile liniare ; și mai ales cum se mai explică atunci prezența importurilor liniare (atestate de curînd) în mediul culturii Dudești (vezi E. Comșa, 1969).

Cunoscînd însă căile și etapele de pătrundere și difuziune ale culturii Vinča, ni se pare că nu se poate vorbi de prezența în Muntenia a unor triburi aparținînd acestei culturi, anterioare culturii Dudești, chiar dacă faza Vinča A în centrele ei primare va fi fost anterioară Dudeștiului.

Dealtfel potrivit punctului de vedere exprimat de descoperitorul „aspectului Sudiți", faza Bolintineanu se naște din acest aspect, deși tot același autor spune: „Ajungînd să se învecineze un timp cu purtătorii (și mai apoi cu descendenții) culturii Dudești aceste triburi mai mult sau mai puțin liniare (iar mai tîrziu de aspect Sudiți) din Muntenia"..... (cf. V. Teodorescu, 1966, p. 231). Dar dacă triburile de la Sudiți s-au învecinat un timp și cu descendenții triburilor Dudești, descendenți care, potrivit părerii aproape unanime, sînt triburile Boian I — Bolintineanu, se ajunge la un punct de vedere exprimat de noi anterior, potrivit căruia „aspectul Sudiți" nu reprezintă altceva decît un contact, direct între triburile liniare coborîte din Moldova și primele comunități Bolintineanu (cf. S. Marinescu-Bîlcu, 1966, p. 424 — 425). În sprijinul acestei ipoteze vin și descoperirile de la Cernica, unde în stratul care aparține culturii Boian — Bolintineanu au apărut materiale identice acelora de la Sudiți (S. Morintz, 1968, fig. 4; fragmentul similar de la Sudiți — cf. V. Teodorescu, 1966, fig. 3/9), precum și fragmente ceramice (cf. Gh. Cantacuzino și S. Morintz, 1963, fig. 11/11), care ca formă și motive ornamentale sînt de asemenea identice acelora de la Sudiți (cf. V. Teodorescu, 1966, fig. 4/4), diferind de acestea numai în ceea ce privește tehnica decorativă. Indiferent dacă această ceramică descoperită la Cernica face parte din inventarul curent al fazei Bolintineanu (poate că triburile liniare vor fi ajuns și la Cernica), sau reprezintă numai importuri în mediul de acolo, fragmentele la care ne referim aparțin sigur nivelului Bolintineanu, atestînd o contemporaneitate, cel puțin parțială, între complexul Sudiți și triburile Boian — Bolintineanu de la Cernica. Dealtfel și Eugen Comșa, deși este de părere că la Sudiți complexul L 1 aparține purtătorilor culturii Dudești, recunoaște că „ceramica liniară de la Sudiți" pare ceva mai tîrzie decît aceea descoperită la Dudești (cf. E. Comșa, 1969, p. 571—573).

Bun cunoscător al culturii ceramicii liniare J. Pavúk este și el de părere că la Sudiți ne aflăm în fața unei interesante simbioze și interinfluențări între cultura cu ceramică liniară și cultura Boian (cf. C. Pavúk, 1969, p. 357).

După această luare de contact triburile liniare pătrunse dinspre Moldova au putut fi absorbite treptat în masa mai numeroasă și mai viguroasă a triburilor Bolintineanu. Privind așa lucrurile, pare verosimil ca „aspectul Sudiți" să încheie atît pătrunderea triburilor liniare din spre Moldova cît și evoluția acestei culturi în Muntenia, dar nu și în Moldova.

[52] V. Teodorescu, 1966, p. 230, nota 17.

[53] C. Matasă, 1954, p. II/11—12; vezi materiale identice la H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/14, 16, precum și multe altele încă inedite.

greșeală metodologică. În primul rînd se știe că nici în centrul, nici în nordul Moldovei, n-a fost documentat „aspectul Sudiți''. Dar chiar dacă am admite prin absurd (ceea ce nu putem face dealtfel) că ar exista în Moldova un fenomen „pre-precucutenian'' la nivelul cronologic Sudiți, care — după V. Teodorescu — este paralel un timp cu cultura Dudești, ar trebui să credem că acest „fenomen'' s-a petrecut cu aproape trei etape (parțial Dudești, Bolintineanu și Giulești—Greaca), înaintea culturii Precucuteni I, ceea ce este categoric contrazis de faptele cunoscute. Procesul de formare al culturii Precucuteni nu a putut începe nici măcar simultan cu faza Boian-Bolintineanu, deoarece în vremea aceea triburile liniare din Moldova erau încă în plin proces evolutiv.

S-a subliniat dealtfel în destule rînduri unitatea culturală a stratului de la Traian—Dealul Viei pentru ca pe baza desprinderii unor fragmente ceramice din acest complex să se mai poată emite diferite ipoteze nefundamentate de fapte.

Întorcîndu-ne deci în Moldova, la așa numitul *„nivel de locuire deocamdată imaginar''* precum și la tendința de a găsi pentru această regiune culturi care să corespundă fazelor Sudiți și Bolintineanu[54], este necesar să arătăm în primul rînd că aceste teze nu fac decît să golească de conținut faza Precucuteni I.

Precizăm dealtfel că vom discuta numai situația din centrul și nordul Moldovei, sudul acestei regiuni putînd să ne rezerve încă multe surprize [55].

Existența unui liniar întîrziat pe teritoriul Moldovei se contura încă din 1955, cînd fusese publicat, printre descoperirile de la Traian—Dealul Fîntînilor, un fragment ceramic de tip Šarka[56], dar Eugenia Zaharia nu-l consideră concludent, pe motiv că acest decor nu ar fi cunoscut în ornamentica ceramicii liniare din Moldova și că ar fi prea depărtat în spațiu de Slovacia (de fapt tipul Šarka este caracteristic pentru Boemia, încă și mai depărtată de Moldova), precum și pentru faptul că ciobul ar proveni de la Traian, iar faza Bolintineanu nu se dezvoltă în Moldova și totodată este anterioară culturii Zănești[57]. Dar fragmentul în discuție aparține nivelului *liniar* de la Traian—Dealul Fîntînilor (deci decorul se întîlnește pe ceramica liniară din Moldova) și a fost publicat ca atare[58], el neavînd nici o legătură cu așezarea Precucuteni I de la Traian—Dealul Viei, unde nu există nici un fel de resturi liniar-ceramice.

Ceva mai tîrziu, Eug. Comșa semnala la Glăvăneștii Vechi „rare fragmente ceramice cu suprafața divizată în metope decorate cu linii paralele hașurate“[59], manieră decorativă care nu se cunoaște decît tot în etapele tîrzii liniare din Slovacia. De aceea, chiar dacă aceste materiale sînt încă numai izolate, în mediul liniar-ceramic din Moldova, ele nu pot fi trecute cu vederea.

Dar la aceste puține fragmente ceramice vin să se adauge atît unele încă inedite de la Traian—Dealul Fîntînilor, precum și bogata colecție de la Tîrpești.

Noutatea aspectului liniar ceramic din stațiunea moldovenească nu constă numai în analogiile pe care le comportă acest aspect cu grupele tîrzii din Boemia și Slovacia, analogii care o situcază în aceeași perioadă cu cultura Boian—Giulești

[54] E. Zaharia, 1967, p. 38.

[55] Nu excludem sudul Moldovei de la tot felul de interinfluențe și imbricații culturale, nici chiar de la un posibil contact între culturile Hamangia și liniar-ceramică, preconizat de noi mai de mult (cf. S. Marinescu-Bîlcu, 1966, p. 425). Dealtfel apariția unor fragmente ceramice liniare la Berești (informație M. Brudiu) vine în sprijinul ipotezei noastre — zonele de difuziune ale celor două culturi apropiindu-se.

[56] H. Dumitrescu, 1955, fig. 9/11.

[57] E. Zaharia, 1967, p. 23.

[58] H. Dumitrescu, 1955, p. 476, fig. 9/11.

[59] E. Comșa, 1960, 2, p. 232.

(etapa Greaca)[60]. Această noutate este subliniată şi de prezenţa în complexul acesta liniar (tipic acestei culturi din punct de vedere al pastei şi formelor ceramice) a unor materiale care nu-şi găsesc similitudini (şi este normal să fie aşa), în aria clasică a culturii cu ceramică liniară. Este vorba de linii scurte, incizate oblic, de *benzi umplute cu puncte rotunde*, de zig-zaguri, de *linii incizate încadrate de grupe de adîncituri ovale sau triunghiulare* (amintind decorul în formă de dinţi de lup din cultura Boian — Giuleşti), de benzi ondulate şi de *triunghiuri cu marginile adînc săpate* în pasta moale a vasului (subliniate din loc în loc de note neglijente); apoi de un fragment ceramic pe care decorul specific liniar, linie crestată de „capete de note" adînci şi neglijente, este *combinat cu patrate mari excizate, dispuse în formă de tablă de şah.* La toate acestea se adaugă vasul deja cunoscut, cu decorul în metope, avînd pe unele dintre ele cîte un meandru, pe care noi l-am pus în legătură cu forme şi motive similare din cultura Hamangia[61], dar care are bune analogii şi la Hotarele[62], într-o aşezare a fazei Giuleşti — etapa Greaca. Nu trebuie uitat de asemenea că adeseori alveolele bolurilor grosolane din nivelul liniar de la Tîrpeşti sînt înlocuite fie prin *patrate*, fie prin *alveole din care s-a scos pasta*[63].

Toate acestea nu puteau lua naştere decît în urma unui contact *direct şi nemijlocit* cu o populaţie care folosea tehnica exciziei, utiliza decorul în şah, cel în formă de dinţi de lup, meandrul de un anumit tip, diferit de acela al ceramicii liniare, ornamentarea vaselor numai la partea superioară şi decorul adînc crestat. Iar aceste triburi nu puteau fi altele decît acelea ale culturii Boian — Giuleşti — probabil din etapa Greaca.

[60] S. Marinescu-Bîlcu, 1966, fig. 1; *idem*, 1968, fig. 3,4; *idem*, 1970. Încă un studiu asupra acestor descoperiri se află în curs de tipărire. Deoarece o bună parte dintre materialele descoperite la Tîrpeşti nu au văzut încă lumina tiparului, dar constituie baze solide de pornire în argumentaţia noastră, ne vom opri pe scurt asupra lor.

În această staţiune, alături de decorul clasic compus din linii semicirculare, zig-zaguri, romburi, linii verticale, orizontale sau unghiulare, completate cu „capete de note" şi proeminenţe frecvente în grupele liniare tîrzii din Cehoslovacia (cf. J. Pavúk, 1969, fig. 12/1; 36/1; T. Kolnik-J. Pavlik, 1957, fig. 15/4,6; pl. IV/2; E. Plesl, 1952, fig. 8; B. Soudský, 1966, pl. VIII/3; descoperirile sînt evident mult mai numeroase, dar ne-am limitat la cîteva exemple) şi din Uniunea Sovietică, mai ales la Floreşti, Nezvisko şi Ţorskoe (cf. T. Passek şi E. Cernîş, 1963; Nezvisko, fig. 25/7; pl. II/6; IV/6; VI/3; VIII/2,6; Ţorskoe, pl. XIII/8,21; Floreşti, pl. XIV/12; XVII/9—10; XVIII/12; XXI/11; XXII/6) s-a descoperit şi un decor tipic grupei Želiezovce (cf. J. Pavúk, 1969, fig. 42/17; 43/4,14; 47/18—19 şi altele; ne limităm numai la această lucrare care reprezintă cel mai recent studiu apărut asupra descoperirilor de tip Želiezovce din Cehoslovacia), decor în care nota muzicală degenerează pînă la înlocuirea ei cu o simplă liniuţă unind două (sau mai multe) linii incizate. Acest stil ornamental nu este frecvent nici în Moldova, nici în Uniunea Sovietică (cf. T. Passek, şi E. Cernîş, 1963; Luţk, fig. 25/22), deoarece, este probabil că odată ajunse în zonele lor extrem sud-estice de difuziune, triburile liniare nu vor fi păstrat legături deosebit de active cu centrele primare din care au pornit. Dar atît la Tîrpeşti, cît şi în Uniunea Sovietică (cf. T. Passek şi E. Cernîş, 1963) sînt frecvente notele mari, neglijente, uneori triunghiulare, alteori depăşind numeric liniile pe care le însoţesc, toate aceste elemente intrînd de asemenea în ornamentica Želiezovce şi în aceea a altor grupe liniare tîrzii din Cehoslovacia. Există la Tîrpeşti şi decorul dispus în fascicoli formaţi din linii incizate vertical şi puncte împunse neglijent, precum şi acela care prin eliminarea liniei incizate se rezumă la simple puncte. Analogiile ne duc de data aceasta mai mult spre tipul Šarka (cf. B. Soudský, 1954, p. 104, fig. 3/10—13; 4; autorul arată că faza aceasta părăseşte liniile, punctele devin singurul ornament şi întreaga evoluţie se termină printr-un fel de Furchenstich) şi bineînţeles tot spre Nezvisko (cf. T. Passek şi E. Cernîş, 1963, pl. VIII/1,11); dar în timp ce la tipul Šarka şi la Nezvisko şirurile de puncte formează ornamente tipice ceramicii liniare care combină incizia cu „capete de note", la Tîrpeşti punctele sînt dispuse liber, orizontal şi vertical, în şiruri duble alternînd cu linii incizate. Ciudată este însă raritatea spiralei pe ceramica de la Tîrpeşti.

[61] S. Marinescu-Bîlcu, 1966, p. 425.

[62] E. Comşa, 1955, fig. 10.

[63] A se vedea întreaga problematică ridicată de aceste materiale, la S. Marinescu-Bîlcu, 1971, p. 5—36, fig. 1—8, pl. 1—4.

Dealtfel și unele materiale de la Florești, încă inedite[64], vin în sprijinul afirmației noastre. Nu puține sînt fragmentele ceramice pe care alături de linii fin incizate combinate cu note triunghiulare, apar pliseuri sau chiar caneluri, pe muchia cărora uneori sînt trasate aceleași „capete de note". Evident este vorba tot de rezultatele unui contact cu o cultură care cunoștea și folosea canelura.

De asemenea, la acest nivel, atît la Tîrpești cît și la Florești își face apariția și o ceramică de culoare neagră-cenușie.

Ceramica mai sus discutată este o ceramică liniară cu pregnante caractere de evoluție independentă, dar și cu contaminări cu culturi învecinate; ar fi deci o greșeală ca, rupînd-o din contextul ei liniar, să o considerăm un complex de sine stătător, pe baza căruia s-a creat cultura Precucuteni I. Toate caracterele ei ne silesc să o încorporăm culturii cu ceramică liniară. Firește că din această ceramică nici nu s-a dezvoltat direct și nici n-ar fi putut să se dezvolte cultura Precucuteni I. Prezența ei demonstrează însă că: a) ea constituie tocmai acel nivel „imaginar" care este în fapt unul real, documentat prin materiale arheologice atît în Moldova cît și în Uniunea Sovietică; b) nu este necesar să preconizăm introducerea unei culturi noi de tip „Sudiți" sau de alt tip între cultura ceramicii liniare și faza Precucuteni I; c) s-au descoperit verigile de legătură la care se referea Vladimir Dumitrescu, între aceste două culturi; d) cultura ceramicii liniare se dovedește totuși a-și fi prelungit existența pînă la începutul fazei Precucuteni I. Și aceasta deoarece niciodată și nicăieri în aria vastă pe care s-a dezvoltat, în nici una din fazele ei evolutive, cultura ceramicii liniare nu a folosit ornamentul excizat în formă de șah, pe cel săpat sau pe acela care imită schematic și stîngaci decorul în formă de dinți de lup.

Realitatea istorică a dăinuirii triburilor liniare din Moldova, pînă la nivelul Boian—Giulești este azi de necontestat. Dealtfel ar fi și greu de admis că triburile liniare de pe teritoriul Moldovei au pornit toate și în același timp spre Muntenia (sau spre alte zone) lăsîndu-se imediat asimilate de purtătorii altor culturi. Nu sesizăm la acea vreme în Moldova nici un fenomen social sau natural care să îndreptățească o atît de forțată interpretare.

Odată precizată această dăinuire liniar-ceramică pînă la nivelul Boian—Giulești, putem trece și la contribuția directă a acestei culturi la crearea culturii Precucuteni I. Dovezile cele mai pregnante le avem tocmai în decorul ceramicii și în menținerea tipurilor de unelte de piatră, silex și obsidiană.

Am amintit mai sus discutatul fragment ceramic de tip Șarka descoperit în nivelul liniar de la Traian—Dealul Fîntînilor; fragmente identice decorate cu linii incizate tăiate de mici liniuțe („scărița de papagal" și mai tîrziu linia ghimpată), întîlnim și în cultura Precucuteni I[65], deși formele vaselor cu același ornament diferă (fig. 35/13). Întîlnim de asemenea în ornamentica ceramicii Precucuteni I apexurile de la colțurile unghiurilor, buclele spiralelor sau capetele liniilor drepte (fig. 26/8; 28/1—2; 32/1, 3, 4, 7; 34/9, 10; 35/8—10; 36/4), apexuri care își au originea în „capete de note" degenerate (întîlnite și în nivelul liniar de la Tîrpești); apoi împunsăturile și crestăturile de diverse forme bine cunoscute la Tîrpești și Nezvisko, sînt frecvent folosite mai ales în ornamentica ceramicii fine Precucuteni I[66] (fig. 26/2, 5,

[64] Aceste fragmente ceramice am avut ocazia să le studiem la Muzeul de antropologie și etnografie din Leningrad.

[65] H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/13.

[66] C. Matasă, 1954, pl. II/2; H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/5,9,14; H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/1.

7, 8; 32/5, 9). Decorul împuns combinat cu proeminenţe al unui fragment precucutenian de la Tîrpeşti (deşi aparţine fazei Precucuteni II—III), nu se deosebeşte prin nimic de cele ale unor fragmente liniare; diferă însă pasta[67]. Adeseori ornamentul spiralic sau unghiular incizat al ceramicii Precucuteni I este subliniat (la unghiuri sau pe bucla spiralei) de şiruri de puncte sau liniuţe (fig. 32/1, 4, 7; 34/10), care nu pot fi decît tot derivatele „capetelor de note" liniar-ceramice.

Un alt element deosebit de important este şi acela al benzilor înguste incizate, umplute cu linii sau puncte. Decorul, deosebit de frecvent în faza Precucuteni I (fig. 26/1—4, 7—8; 27/3, 6; 28/1—2, 4—5; 29/2—4; 32/2; 34/9; 36/1, 4) este aproape identic cu acela trasat pe unele fragmente ceramice descoperite de exemplu în aşezarea de tip Želiezovce de la Hurbanovo[68]. Înainte de a cunoaşte direct cultura Bugului meridional, ştiind că şi această cultură foloseşte banda îngustă umplută cu împunsături, admiteam cu prudenţă o preluare a acestui decor de la Bug, care îl utilizează intens în faza a II-a de evoluţie[69]. Dar, deşi anumite influenţe bugo-nistriene există, ipoteza noastră nu se mai poate susţine, pe de o parte deoarece banda diferă radical de aceea precucuteniană, iar pe de altă parte deoarece în urma publicării monografice a culturii Bugului[70] constatăm că fazei Bug II îi corespunde cultura Criş; din punct de vedere cronologic este deci exclusă o astfel de influenţă.

Cultura Precucuteni I foloseşte destul de rar şirurile izolate de adîncituri triunghiulare sau neregulate (fig. 26/5, 6; 28/3), preluate tot de la purtătorii culturii ceramicii liniare, care la un moment dat elimină liniile incizate, păstrînd numai punctele.

De la aceleaşi triburi liniare precucutenienii au moştenit şi banda lată umplută cu puncte sau liniuţe (fig. 31/3; 32/2; 34/5; 37/10), asemănătoare întrucîtva aceleia din cultura Vinča—Turdaş. În schimb pentru decorarea funduriloi vaselor, cunoscută şi ea triburilor liniar-ceramice (un astfel de exemplar s-a descoperit şi la Tîrpeşti în nivelul liniar), triburile primei faze precucuteniene manifestă o predilecţie mult prea mare, aşa că în această privinţă poate ar trebui să ne îndreptăm atenţia şi spre aspectul Turdaş al culturii Vinča, deşi în aşezarea de la Eresteghin asemenea exemplare lipsesc deocamdată, în timp ce sînt foarte frecvente la Traian—Dealul Viei.

Credem chiar că însăşi reprezentările antropomorfe schematizate, realizate în cultura Precucuteni I în *tehnica exciziei* (fig. 34/2; 37/6), se datorează tot influenţei celor bine cunoscute din cultura ceramicii liniare, unde asemenea reprezentări sînt însă incizate şi redate uneori fără cap[71]. Spre deosebire însă de reprezentările din Cehoslovacia stilizate uneori fără cap şi cu braţele ridicate în sus, cele precucuteniene au un cap triunghiular, iar braţele depărtate de corp sînt îndreptate în jos.

Tot de la purtătorii culturii cu ceramică liniară, faza Precucuteni I preia, dar numai parţial, pasta cenuşie, bine frămîntată şi destul de omogenă, şi probabil folosirea plevei ca degresant, dar nu arată nici o înclinare pentru formele relativ simple ale vaselor liniare.

[67] S. Marinescu-Bîlcu, 1971, pl. 3/9 (liniar); pl. 3/10 (precucutenian).

[68] J. Pavúk, 1969, fig. 23/4,6—10 (fragmentul de la nr. 5 pare mai degrabă de tip Šarka); P. Čaplocič, 1956, fig. 122/2, p. 457-458.

[69] S. Marinescu-Bîlcu, 1970.

[70] V. N. Danilenko, 1969.

[71] A. Stocký, 1929, fig. 23/33; B. Soudský-I. Pavliň, 1966, fig. 12. H. Dumitrescu, 1954, p. 54, vorbea şi de figuri antropomorfe reprezentate îmbrăcate cu fustă largă.

Deoarece la capitolul consacrat uneltelor am arătat care au fost formele moștenite de triburile fazei Precucuteni I, nu vom mai insista aici asupra lor. Amintim însă că microlitismul și geometrismul uneltelor de silex (fig. 11/1—11), predilecția pentru obsidiană, toporul—calapod (fig. 13/1), poate și toporul mare trapezoidal (fig. 12/13), așa-numitele „erminete“, perforarea topoarelor, sînt tot atîtea dovezi ale contribuției culturii ceramicii liniare la formarea culturii Precucuteni I. Trebuie reținut mai ales faptul că toporul-calapod, în formele lui clasice, apare atît la Traian—Dealul Viei, cît și la Borlești[72], adică în așezări unde lipsește cu desăvîrșire cultura ceramicii liniare. Același fenomen se petrece și cu celelalte unelte amintite mai sus.

În sfîrșit, considerăm că și obiceiul protejării așezării cu ajutorul unui șanț de apărare se datorează tot contribuției acelorași triburi liniar-ceramice[73]. Cîtă vreme acest sistem de apărare este propriu triburilor liniare (este adevărat nedocumentat încă în Moldova), în timp ce în cultura Boian nu apare deocamdată decît în faza Vidra (șanț de îngrădire), considerăm că triburile precucuteniene l-au preluat, cum era și firesc, de la înaintașii lor direcți.

Cum pentru orice proces de sinteză sînt necesare cel puțin două elemente esențiale, vom trece acum la discutarea celei de a doua componente principale a culturii Precucuteni I, care este atît de evidentă încît a determinat pe unii cercetători să conteste apartenența așezării de la Traian—Dealul Viei la cultura Precucuteni.

Este vorba, se înțelege de la sine, de *cultura Boian—Giulești.*

Am arătat mai sus că Hortensia Dumitrescu atribuia pentru prima dată un rol important culturii Boian la formarea primei faze a culturii Precucuteni[74], teză susținută apoi și de Vladimir Dumitrescu[75].

Pentru a sublinia contribuția culturii Boian la formarea aspectului de la Traian—Dealul Viei, dar totodată pentru a demonstra că această stațiune nu aparține culturii Boian—Giulești, aceeași autoare a indicat atît asemănările cît și deosebirile de ordin tehnic între ceramica celor două culturi. În ceea ce privește cultura Boian, H. Dumitrescu a arătat că se găsesc profile de vase cu umărul îngust și unghiular, cești, străchini, cupe adînci, capace cu buton, etc. Pe lîngă aceste forme „cultura Zănești“ are și vase mari cu gît cilindric. Acest aspect piriform rezultă din tendința lărgirii umărului îngust al vaselor Boian și totodată al rotunjirii lui. Rotunjirea umărului nu atrage după sine și rotunjirea locului de sudare cu vasul, aceasta făcîndu-se tot în unghi ascuțit[76]. Și mai departe, „față de caracterul sobru al stilului Boian în genere, această apariție din Moldova constituie o variantă de aspect oriental“. În final autoarea conchidea: „Privind cu atenție motivele ornamentale geometrice de tip Boian: dinții de lup, romburile și motivul în șah, observăm, prin comparație cu motivele corespunzătoare din faciesul transilvan, că desenul mărunt al acestora este înlocuit aici, în cultura Zănești, printr-o exagerare a dimensiunilor lor, ca și printr-o execuție mai puțin îngrijită. Corectitudinea desenului suferă uneori și capătă un aer de lucrare grăbită, căci nu desenul și ductul liniilor contează aici“... „ci incrustația cu materie albă calcaroasă cu care vor umple șănțulețele cu fundul

[72] Informații Marilena Florescu.

[73] Vezi în această problemă și Vl. Dumitrescu, 1963, p. 300.

[74] H. Dumitrescu, 1954, p. 51; *idem*, 1957, 1, p. 64.

[75] Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12; *idem*, 1960, p. 61—63; *idem*, 1963, p. 54, *idem*, 1967, p. 40.

[76] H. Dumitrescu, 1954, p. 52.

zgrunţuros şi care va da efectul decorativ urmărit. Spre deosebire de procedeul întrebuinţat în cultura Boian din Muntenia, unde motivul ornamental apare excizat (reliefat) prin cruţarea lui din suprafaţa pastei, la Zăneşti ornamentul pozitiv este cel săpat. Incrustaţia este tehnica favorită, căci prin adoptarea acesteia se pot obţine, prin detaşarea motivului alb de aspect plat, pe fondul negru, unele efecte picturale"[77]. Aceeaşi autoare, a arătat în 1957 că specificul componentei Boian se păstrează nealterat[78], avînd desigur în vedere elementele esenţiale ale decorului excizat (şahul, dinţii de lup etc.).

Destul de recent, Eugenia Zaharia a susţinut însă şi o teză diferită, potrivit căreia cultura Precucuteni nu s-ar fi dezvoltat şi pe baza culturii Boian—Giuleşti[79]. Deoarece această problemă merită o deosebită atenţie, ne vom opri mai mult asupra acestui recent punct de vedere, mai ales că autoarea începe prin a-şi preciza categoric atitudinea faţă de studiile anterioare care — după cum socotim noi — rezolvaseră în bună măsură problema.

„Nu vom folosi argumentele pe baza cărora H. şi Vl. Dumitrescu integrează aşezarea de pe Dealul Viei—Zăneşti în prima fază a culturii Precucuteni — spune E. Zaharia — ci vom proceda la o analiză comparativă integrală a ceramicii din aşezarea de la Dealul Viei—Zăneşti şi a aceleia din faza Boian II—Giuleşti"[80]. Dealtfel fără să mai precizeze, autoarea citată nu va folosi nici argumentele pe baza cărora Alexandrina Alexandrescu încadrase aşezarea de la Larga Jijia în faza Precucuteni II.

Se arată de către Eugenia Zaharia că există forme comune între „Zăneşti" şi Giuleşti[81], dar, după cum s-a văzut mai sus, exact aceeaşi constatare o făcuse Hortensia Dumitrescu încă din 1954[82]. Apoi se afirmă că numeroase elemente de formă şi decor tipice Giuleşti, lipsesc la Zăneşti şi Larga, cum ar fi de pildă: castroanele cu barbotină şi marginile lustruite, vasele cu umăr în formă de cupolă şi paharele tipice Giuleşti[83]. Ca o paranteză, înainte de a discuta aceste afirmaţii, trebuie să arătăm că nu înţelegem de ce fazele Precucuteni I şi II sînt tratate ca un tot unitar, deşi cercetătorii de la Traian—Dealul Viei şi Larga au demonstrat că prima aşezare aparţine fazei Precucuteni I, iar cea de-a doua fazei Precucuteni II. Revenind la problema discutată, amintim că atît la Dealul Viei cît şi la Larga Jijia se cunosc castroane cu buza lustruită şi cu decor de barbotină[84]; în ceea ce priveşte paharele, cultura Precucuteni, mai ales în prima fază, este prin excelenţă o cultură a paharelor, şi, dată fiind sinteza culturală din care a rezultat faza Precucuteni I este firesc ca această formă să nu mai fie reprezentată prin exemplare identice în ambele culturi (deşi unele sînt destul de apropiate ca formă).

Se spune de asemenea că şi ceramica decorată cu barbotină lipseşte de la Zăneşti (ceea ce totuşi nu corespunde realităţii), aşa cum *„lipseşte ceramica fină plisată"*[85]. În argumentarea autoarei presupusa lipsă a ceramicii „plisate" din Moldova ocupă un loc important deoarece această absenţă (alături de altele) o determină să

[77] *Ibidem*, p. 53–54.
[78] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 63.
[79] E. Zaharia, 1967.
[80] *Ibidem*, p. 28. Dar Vl. Dumitrescu (1967, p. 39 şi urm.) a arătat că atita vreme cit materialele de la Traian — Dealul Viei nu sînt publicate decît într-o proporţie redusă nu se poate vorbi de o *„analiză integrală"*.
[81] E. Zaharia, 1967, p. 28.
[82] H. Dumitrescu, 1954, p. 52 şi urm.
[83] E. Zaharia, 1967, p. 28.
[84] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, fig. III/3.
[85] E. Zaharia, 1967, p. 28.

excludă o pătrundere a triburilor Boian—Giulești spre Moldova[86]. S-a arătat însă în repetate rînduri că la Traian—Dealul Viei există o ceramică cu decor „plisat"[87], care a fost chiar ilustrată încă din 1957[88]. Este adevărat că ceramica de la Larga Jijia nu mai folosește „pliseul" dar această așezare reprezintă (așa cum s-a demonstrat), faza a doua a culturii Precucuteni. Cît privește „hașurarea spațiilor rămase din rezervarea decorului"[89], ea nu este cunoscută la Traian—Dealul Viei ci apare numai în faza Precucuteni II, și va fi larg utilizată în faza Precucuteni III.

Mai departe Eugenia Zaharia, spune: „Dacă în continuare am analiza și mai amănunțit ceramica de la Zănești și cea de la Giulești, chiar în elementele lor comune, s-ar vedea că atît aspectul acelor elemente comune cît și rolul și asocierea lor sînt deosebite. Astfel observăm că motivul „șah" se folosește mult mai rar și cu un rol mult redus în Giulești, dar mult mai bogat, mai variat în cultura Zănești. În Giulești șahul este reprezentat de un șir de pătrățele excizate în treaptă pe portativul de linii incizate de pe gîtul vaselor; foarte rar se întîlnesc benzi în șah... Uneori (în Zănești) acestea au un rol decorativ, alteori, și aceasta destul de des, acoperă spațiile rămase din rezervarea decorului"[90]. Ilustrarea acestei teze se face însă din nou cu materiale de la *Larga Jijia tipice fazei Precucuteni II.* Este vorba de un *șah degenerat*[91], *necunoscut fazei Precucuteni I.* În plus decorul crutat (prin hașurarea sau punctarea spațiilor înconjurătoare), așa cum arătam în capitolul consacrat ceramicii, apare *tot în faza Precucuteni II.* Pentru o comparație valabilă ar fi fost necesar să se folosească materialele de la Traian—Dealul Viei și Eresteghin pe de o parte și acelea din faza Giulești pe de altă parte. Să cităm totuși mai departe: „decorul din benzi cu împunsături; în Giulești aceste elemente au întotdeauna rol de decor propriu-zis, la Larga Jijia sînt deseori folosite pentru a acoperi spațiile rămase din rezervarea decorului"[92]. Dar și la Traian—Dealul Viei aceste benzi fac parte integrantă din decorul propriu-zis; situația de la Larga Jijia fiind diferită tocmai din pricină că ea reprezintă o *fază posterioară.* Se afirmă și despre triunghiurile excizate că la „Zănești" sînt exagerat de mari față de Giulești, și că triunghiurile mari cultura Boian nu le cunoaște decît în faza Vidra[93]. Este adevărat că triunghiurile de la Traian—Dealul Viei sînt puțin mai mari decît acelea de la Giulești, dar ele nu ating nici pe departe dimensiunile acelora din faza Vidra. Dealtfel s-a văzut mai sus că Hortensia Dumitrescu a subliniat din 1954 și predilecția triburilor de la Dealul Viei pentru „exagerarea dimensiunilor decorului"[94].

Tratîndu-se, din nou, împreună descoperirile din așezările de la Dealul Viei și Larga Jijia se afirmă că una dintre caracteristici o constituie „decorul realizat cu un instrument dințat, element care de asemenea nu există în cultura Boian"[95]. Dar și decorul executat cu un instrument de os crestat (numit de noi decor „imprimat") a apărut tot în faza Precucuteni II, așa încît absența lui din cultura Boian nu poate infirma contribuția acestei culturi la formarea fazei Precucuteni I. În continuare autoarea citată arată că există și diferențe de ordin tehnic în executarea decorului excizat al fazei Giulești în raport cu acela de la Dealul Viei și Larga Jijia[96]. Am

[86] *Ibidem*, p. 36.
[87] Vl. Dumitrescu, 1960, p. 61.
[88] H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 4/4.
[89] E. Zaharia, 1967, p. 28.
[90] *Ibidem*, p. 30.
[91] A. D. Alexandrescu, 1961, 1, fig. V/11, 18.
[92] E. Zaharia, 1967, p. 30.
[93] *Ibidem*.
[94] H. Dumitrescu, 1954, p. 53–54.
[95] E. Zaharia, 1967, p. 30.
[96] *Ibidem*.

arătat însă mai sus că şi această problemă, şi aceea a formelor ceramice similare celor două culturi, precum şi problema rolului şi asocierii elementelor decorative au fost supuse toate unei minuţioase analize încă din 1954 de către Hortensia Dumitrescu[97].

Pe temeiul argumentelor rezumate de noi mai sus (lipsa ceramicii fine canelate-plisate şi a altor elemente de formă şi decor), Eugenia Zaharia socoteşte că nu se poate admite o contribuţie a culturii Boian—Giuleşti la formarea culturii Precucuteni, iar despre originea categoriei cu decor excizat afirmă că este încă neclară şi conchide că: „nu este exclus ca ceramica excizată din cultura Turdaş—Petreşti şi poate şi cea din Moldova, să fie legată măcar parţial de un alt curent cultural, dinspre sud-vest, ne referim la problema generală a ceramicii excizate, nerezolvată încă, cunoscută la Alishar, Teba Phtiotică, în grupele Dimini şi Vinča“[98].

Despre o influenţă sud-vestică, ca şi despre relaţii cu fondul Vinča vorbise Hortensia Dumitrescu[99] încă din 1957, dar apropierea între ceramica excizată de la Teba Phtiotică şi aceea precucuteniană nu ni se pare valabilă, deoarece ceramica de acolo, ca şi aceea din Rakhmani II, nu este decorată în tehnica exciziei, ci într-o tehnică ce se plasează între incizie şi excizie, mai precis cu ajutorul unor şănţuleţe ceva mai adînci şi mai largi[100]. Cît priveşte cultura Vinča, după cîte cunoaştem pînă în prezent ea nu foloseşte excizia. Dacă însă Eugenia Zaharia s-a gîndit eventual la fragmentele ceramice cu decor excizat descoperite în mediul culturii Turdaş, trebuie să precizăm că ele nu fac parte din inventarul curent al aspectului Turdaş al culturii Vinča. De această problemă ne vom ocupa mai jos.

Hortensia Dumitrescu a arătat credem cu claritate (aşa cum am văzut mai sus) care sînt formele şi elementele decorative preluate de la cultura Boian — şahul (fig. 34/3; 36/7, 8; 37/9, 14), triunghiurile şi benzile excizate (fig. 29/1; 30; 31/5; 33; 34/2, 3; 36/2, 7, 8; 37/6—8, 12—14), „pliseurile“ (fig. 27/3; 36/1; 37/5) etc. — iar Vl. Dumitrescu punînd alături două capace—unul descoperit la Tangîru în nivelul Boian II (Giuleşti) şi celălalt la Traian—Dealul Viei — făcea dovada incontestabilă a identităţii de formă şi decor între cele două culturi[101]. Dealtfel această formă de capac (fig. 33/3; 36/8) va dispărea atît în faza Precucuteni II cît şi în faza Boian—Vidra, fapt demn de reţinut.

Deşi, în general, meandrul propriu-zis este extrem de rar în faza Precucuteni I, s-au descoperit, atît la Traian—Dealul Viei (fig. 34/4), cît şi la Eresteghin[102], fragmente ceramice decorate cu meandri similari acelora din faza Boian—Giuleşti de la Leţ[103]. Alte dovezi în favoarea contribuţiei directe a culturii Boian—Giuleşti la for-

[97] H. Dumitrescu, 1954, p. 52—54.

[98] E. Zaharia, 1967, p. 36.

[99] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 53 şi urm. Vezi în aceeaşi problemă şi Vl. Dumitrescu, 1967, p. 43.

[100] A. J. B. Wace şi M. S. Thompson, 1912, pentru Teba Phtiotică, vezi fig. 113, pentru Rakhmani, vezi fig. 9/1, desenul ultimului vas seamănă într-o oarecare măsură cu acela al vaselor culturii Vădastra.

[101] Vl. Dumitrescu, 1967, fig. 1;2. Capacul de la Tangîru a fost publicat de descoperitorul lui în felul următor: în Istoria României (D. Berciu, 1960, fig. 9/5) este atribuit culturii Boian (faza a II-a), în timp ce un an mai tîrziu (D. Berciu, 1961, p. 384, fig. 174) se spune că acest capac aparţine fazei Boian III (nivelul 4) de la Tangîru. Acelaşi autor (D. Berciu, 1959, 1. p, 78), în tabelul stratigrafic de la finele articolului încorporează nivelurile 4,5 şi 6 de la Tangîru fazei Boian II (a, b şi c), deci fazei Boian — Giuleşti; mai tîrziu (D. Berciu, 1961, pl. IV) renunţă la această subîmpărţire atribuind nivelurile 4—6 de la Tangîru fazei Boian III. Avînd însă în vedere decorul capacului, benzi în şah asemănătoare acelora din faza Giuleşti precum şi dinţii de lup mărunţi (în faza Vidra acest decor este mai mare, şi întîlnit mai rar) ca dealtfel şi forma capacului, înclinăm totuşi pentru datarea lui în faza Boian — Giuleşti. Decorul excizat al fazei Vidra diferă aproape radical de acela al fazei Giuleşti, iar forma capacelor celor două faze este la rîndul ei diferită.

[102] Z. Székely, 1967, fig. 7/7.

[103] E. Zaharia, 1967, fig. 3/1.

marea culturii Precucuteni I sînt: „apexurile" *excizate* de la capetele liniilor incizate, excizate sau săpate (fig. 30/1b; 33; 34/3; 37/1, 13), anumite benzi incizate umplute cu puncte, unele forme de pahare (fig. 27/3, 6) și strecurători (fig. 34/1; 36/6), identice cu piese descoperite la Hotarele în nivelul Giulești[104].

Nu ni se pare că ar fi necesar să căutăm originile decorului excizat al fazei Precucuteni I la Teba Phtiotică și Vinča (unde nici nu există excizie) din moment ce la vremea formării culturii care ne preocupă ceramica excizată era larg folosită atît în Muntenia cît și în sud-estul Transilvaniei.

Este locul acum să discutăm și acea serie de elemente la care ne-am referit mai înainte, intrate (sau adăugate pe parcurs) în sinteza precucuteniană.

Prima dintre culturile la care trebuie să ne oprim este cultura Hamangia, despre care D. Berciu spunea în 1955 că facilitează penetrarea către vest și nord a elementelor sudice, avînd în vedere printre alte culturi și aspectul „Zănești—Giulești", și admițînd și unele influențe reciproce între acest aspect și cultura Hamangia[105].

În legătură cu aceeași geneză a culturii Precucuteni, H. Dumitrescu considera că unul dintre elementele constitutive ale acestei culturi trebuie legat de cultura Hamangia[106].

Reluînd această problemă D. Berciu afirma că dezvoltarea „Boianului IV" din Moldova s-a petrecut pe alte linii decît în Muntenia, printre altele și datorită unor ingluențe ale culturii Hamangia[107], opinînd chiar pentru răspîndirea culturii Hamanfia și la N de Dunăre și pe țărmul nord pontic al Uniunii Sovietice. Cum însă s-a făcut dovada că așezarea de la Traian—Dealul Viei aparține primei faze a culturii Precucuteni, sincronă în bună parte cu cultura Boian—Giulești (Boian II) este evident că aceste influențe, exercitate la nivelul fazei Boian IV n-au mai putut contribui la geneza culturii Precucuteni.

Contribuția culturii Hamangia a reținut și atenția lui Vl. Dumitrescu, care susținea: „Cît privește contactul cu elementele culturii Hamangia, deși el reiese din unele caracteristici ale ceramicii etc., natura lui este ceva mai greu de precizat"[108].

După cum am arătat în capitolul consacrat sculpturii în lut, se pot sesiza o serie de trăsături comune între figurinele culturii Hamangia și acelea ale primei faze a culturii Precucuteni. Astfel de influențe se remarcă și în unele asemănări de forme (mai ales la pahare) și tehnică decorativă a ceramicii, dar în stadiul actual al cunoștințelor nu se poate vorbi de o contribuție esențială a culturii Hamangia la geneza culturii Precucuteni. Se pare că raporturi mai strînse s-au stabilit între cele două culturi mai ales pe parcursul evoluției lor, dar asupra acestui aspect al problemei vom reveni ceva mai jos.

Într-o situație similară par a se prezenta lucrurile și în privința culturii Vinča—Turdaș[109], care a exercitat influențe asupra culturii Precucuteni în domeniul plasticii, al decorării vaselor, crestării fine a buzelor, și a anumitor forme ceramice. Este probabil că aceste influențe s-au putut manifesta direct deoarece (după părerea noastră) aria de formare a culturii Precucuteni include și sud-estul Transilvaniei și deci au putut exista contacte relativ directe cu aspectul Turdaș al culturii Vinča.

[104] E. Comșa, 1955, fig. 9;10.
[105] D. Berciu, 1955, p. 42.
[106] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 66.
[107] D. Berciu, 1961, p. 71.
[108] Vl. Dumitrescu, 1963, p. 55.
[109] Vezi în privința contribuției culturii Vinča la geneza culturii Precucuteni și H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 63.

În sfîrşit, amintim că a mai fost adusă în discuţie de către D. Berciu şi influenţa culturii neoliticului Bugului inferior, în faza Boian IV din Moldova[110], fază de la sfîrşitul căreia ar fi început, după acest autor, sinteza în direcţia culturii Precucuteni. Admiţînd existenţa unei astfel de influenţe, de vreme ce ea s-ar putea situa la nivelul fazei Boian IV, cînd cultura Precucuteni se afla la sfîrşitul fazei II (sau la tranziţia spre faza III), nu mai poate fi vorba de o contribuţie a culturii Bugului inferior la *geneza* culturii Precucuteni, cu atît mai mult cu cît la acea dată cultura Bugului meridional pare să-şi fi încetat existenţa.

Dealtfel şi Vl. Dumitrescu, bizuindu-se pe unele vase inedite descoperite la Traian—Dealul Viei, scria că: „există şi elemente ce pot fi atribuite aportului culturii Bugului meridional la formarea primei faze a culturii Precucuteni"[111]. Formele pe care le are în vedere autorul citat au anumite similitudini cu acelea ale culturii bugo-nistriene, dar sînt prelucrate şi decorate în manieră proprie culturii Precucuteni I.

Tot în legătură cu contribuţia culturii Bugului se cuvine amintită şi părerea recent exprimată de cercetătorul sovietic V. N. Danilenko cu privire la naşterea culturii Tripolie timpurie. Desprinzînd din complexul de la Luka Vrubleţkaia o parte din materiale, la care mai adaugă altele descoperite de asemenea în complexe tripoliene, Danilenko creează cu ele o ultimă fază (VI) a culturii bugo-nistriene, pe care o consideră în acelaşi timp prima fază a culturii vechi tripoliene[112]. Se desprinde deci concluzia naşterii culturii Tripolie din cultura Bug—Nistru. Dar, pe de o parte aşezarea de la Luka Vrubleţkaia a fost bine încadrată de N. Bibikov[113], culturii Tripolie A (= Precucuteni III), iar pe de altă parte elementele esenţiale ale culturii Bugului, pastă, forme, decoruri lipsesc din faza Tripolie A, care reprezintă de fapt ultima fază a culturii Precucuteni.

Şi Tatiana Passek acorda culturii Bugului meridional un rol important la formarea culturii Tripolie; totodată era de părere că şi triburile tîrzii ale culturii Boian au jucat un anumit rol la formarea acestei culturi, care mai tîrziu, în urma unui contact cu triburile gumelniţene, au creat o cultură foarte originală[114]. Dar potrivit acestei păreri cultura Tripolie ar începe abia în faza ultimă, Precucuteni III, ceea ce este valabil deocamdată numai pentru zona Ucrainei, care, după părerea noastră, nu a putut face parte nici măcar din aria de răspîndire a fazei Precucuteni II, căci a fost ocupată de triburile precucuteniene numai în ultima fază. Unele influenţe ale culturii Bug—Nistru asupra culturii Precucuteni am văzut că au fost sesizate în aşezarea de la Traian—Dealul Viei, dar deocamdată nu există dovezi care să ateste o contribuţie substanţială a acestei culturi bugo-nistriene la geneza culturii Precucuteni.

Hortensia Dumitrescu a emis şi ipoteza unui substrat Criş la geneza culturii Precucuteni[115], tradiţii ale acestei culturi păstrîndu-se în decorul ceramicii precucuteniene pînă în faza Precucuteni III; noi nu credem însă că a mai putut avea loc un contact direct (fie el şi numai în vest) între culturile Criş şi Boian[116]. Aceeaşi autoare admitea transmiterea substratului Criş—Vinča, culturii Precucuteni prin intermediul aspectului Turdaş[117].

[110] D. Berciu, 1961, p. 71.
[111] Vl. Dumitrescu, 1963, p. 55.
[112] V. N. Danilenko, 1969, p. 145 şi urm. fig. 123; 128.
[113] N. Bibikov, 1953.
[114] T. Passek, 1964, p. 4.
[115] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 68.
[116] *Ibidem*, p. 66.
[117] *Ibidem*, p. 68.

O serie întreagă dintre elementele care au stat la baza genezei culturii Precucuteni sînt însă greu de depistat, deoarece triburile acestei culturi au modificat și prelucrat toate formele și decorurile ceramicii culturilor care au intrat în sinteza lor, cît și pe acelea împrumutate ulterior, într-un mod cu totul propriu.

Deoarece, din cele expuse mai sus a reieșit că ne-am însușit punctul de vedere potrivit căruia așezarea de la Traian—Dealul Viei aparține fazei Precucuteni I, fază cu care începe deci evoluția acestei culturi, în discutarea ariei de formare a culturii Precucuteni ne vom opri exclusiv asupra părerii singurei cercetătoare care și-a exprimat opiniile în această privință.

Avînd în vedere materialele ceramice cu decor excizat asemănătoare acelora de la Traian—Dealul Viei, descoperite pe cursul Mureșului și în centrul Transilvaniei, Hortensia Dumitrescu conchidea că: „prima fază a culturii Precucuteni pare a fi ajuns în Moldova aproape deplin formată, venind aici dinspre apus de-a lungul Mureșului și a afluenților săi”[118].

Cercetări recente au dus la descoperirea unor fragmente ceramice tipice Precucuteni II în cuprinsul stratului Turdaș din așezarea de la Pianul de Jos[119], materiale care ne dau posibilitatea să analizăm într-o altă lumină descoperirile mai vechi sau mai noi, făcute în centrul Transilvaniei. Cum însă problema apartenenței lor culturale o vom discuta mai jos, amintim aici că ele trebuie considerate „impulsuri” precucuteniene în mediul culturii Turdaș.

În schimb în sud-estul Transilvaniei au fost deopotrivă documentate culturile liniar-ceramică, Boian—Giulești, și Precucuteni I.

Pe de altă parte, în Moldova, locuirea liniară de la Tîrpești face dovada materială a dăinuirii culturii cu ceramică liniară pînă la nivelul fazei Giulești — etapa Greaca. De la acest nivel începe într-o zonă care include sud-estul Transilvaniei[120] și zona de centru-vest a Moldovei — sinteza spre cultura Precucuteni. Și ca orice sinteză etnică și culturală între două elemente diferite, la care au venit să se adauge o sumă de alte influențe secundare, evoluția s-a petrecut independent și, cum era și firesc, *a îmbrăcat alte caractere*. Nu trebuie să ne mire faptul că elementele Boian—Giulești pătrunse în Moldova și sud-estul Transilvaniei n-au mai putut evolua spre faza Vidra, și nici faptul că elementele liniare, topindu-se în masa unei culturi tinere și deci mai plină de vitalitate, nu au mai putut avea o evoluție ulterioară proprie. Hibrizii arheologici, ca și acei de altă natură, precum și întrepătrunderile culturale, își au liniile lor proprii de dezvoltare.

Este adevărat că deocamdată nu se cunosc căile de pătrundere a culturii Boian—Giulești înspre Moldova și că, date fiind descoperirile din sud-estul Transilvaniei unde așezări ale acestei culturi există, am putea eventual limita aria de formare a culturii Precucuteni la această zonă. Dar așezarea de la Eresteghin nu conține nici un element care să permită o datare anterioară aceleia de la Traian—Dealul Viei,

[118] *Ibidem*, p. 65.

[119] I. Paul, 1967, p. 47, pl. III; IV/9.

[120] E. Comșa (1965, p. 644—545) consideră că procesul de formare al culturii Precucuteni s-a produs în vestul Moldovei și o parte din sud-estul Transilvaniei, dar am văzut că în concepția sa, despre o cultură Precucuteni nu se poate vorbi decît la nivelul fazelor II și III, ori noi avem în vedere geneza culturii Precucuteni chiar din prima ei fază (I).

ci dimpotrivă, iar ceramica liniară de la Tîrpeşti a suferit — aşa cum am arătat — clare influenţe ale culturii Boian—Giuleşti — etapa Greaca. În plus, în zona Neamţului, la Borleşti, s-a descoperit (cum am mai amintit) o nouă aşezare de tip Precucuteni I. Putem deci include în aria de formare a acestei culturi şi zona de centru-vest a Moldovei.

Am exclus însă, aşa cum s-a văzut din aria de formare a culturii Precucuteni sudul Moldovei, acesta constituind — după părerea noastră — o zonă mai mult de vehiculare a influenţelor şi de imbricaţii culturale, nu de sinteze.

În prima fază cultura Precucuteni se păstrează aproximativ în limitele ariei în care s-a format (fig. 2). Începînd cu faza Precucuteni II, nu ştim din ce motive, este părăsită zona vestică ocupată în timpul fazei I, adică sud-estul Transilvaniei şi începe expansiunea din Moldova de centru-vest spre est, sud-est şi nord-est. În această fază (II) cultura Precucuteni se răspîndeşte într-o bună parte din Moldova şi R. S. S. Moldovenească, ajungînd în preajma Chişinăului şi a Nistrului (fig. 2).

Deoarece în capitolele privind locuinţele, uneltele, ceramica şi sculptura în lut am arătat amănunţit care sînt elementele păstrate din faza Precucuteni I în faza II ce apare nou în faza II şi ce se transmite mai apoi fazei următoare (III), nu vom mai stărui aici asupra acestor probleme, limitîndu-ne numai la menţionarea unora dintre elementele principale ale celor trei faze.

Dacă tipurile de aşezări sînt destul de variabile de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni, în schimb (cu rare excepţii) triburile precucuteniene folosesc pe teritoriul României locuinţa de suprafaţă solid construită. În ceea ce priveşte uneltele, faza Precucuteni II păstrează parţial microlitismul (dar nu şi geometrismul) uneltelor de silex din faza anterioară, dar foloseşte deopotrivă uneltele de silex de dimensiuni mijlocii, transmise mai apoi fazei Precucuteni III; folosirea obsidianei nu mai este însă documentată în faza Precucuteni II. Toate trei fazele, în proporţii diferite, folosesc ca materie primă, pentru confecţionarea uneltelor cioplite, şi gresia glauconitică silicifiată. Moştenit din faza Precucuteni I, toporul-calapod mai apare uneori în forme mai simplificate în faza Precucuteni II, pentru a dispărea apoi complet în faza Precucuteni III; în schimb topoarele trapezoidale, ca şi acelea perforate sînt folosite în toate fazele acestei culturi. Nu mai stăruim asupra uneltelor de os şi corn care (făcînd abstracţie de harpoane) sînt în general aceleaşi în toate cele trei faze.

Evoluţia internă a unei culturi se poate urmări bine pe baza transformărilor survenite în formele şi ornamentica ceramicii. În capitolul consacrat acestei categorii de monumente, tratîndu-le pe faze am subliniat de fiecare dată ce se păstrează, ce se transformă, ce apare nou, ce dispare şi ce degenerează de la o fază la alta. Rezumînd pe scurt constatările noastre în această direcţie, amintim că pasta şi arderea se îmbunătăţesc pe măsura evoluţiei culturii Precucuteni; dacă în prima fază se mai foloseşte pleava ca degresant, fazele următoare o elimină complet, înlocuind-o cu cioburi pisate şi mici pietricele; exceptînd bineînţeles categoria fină, în compoziţia pastei căreia intră nisipul fin şi uneori mica.

Ornamentul pentru care triburile precucuteniene dovedesc o adevărată predilecţie este *canelura* documentată în toate cele trei faze, dar dispusă într-o gamă mult mai variată în fazele Precucuteni II şi III. „Pliseul”, deşi cunoscut fazei Precucuteni I, va fi foarte puţin folosit chiar şi de triburile acestei faze şi va fi părăsit în fazele următoare. Crestarea buzei vaselor este de asemenea comună tuturor celor

trei faze. În schimb banda incizată îngustă umplută cu împunsături, tipică fazei Precucuteni I, dispare sau se transformă în fazele următoare. Apare în locul ei, în faza Precucuteni II linia „imprimată", pe care o vom întîlni în cele mai diverse combinații atît în cuprinsul acestei faze, dar mai ales în faza Precucuteni III. Dispare de asemenea în faza Precucuteni II ornamentul numit „scăriță de papagal", ca și linia simplă punctată, dar capătă o pondere mare punctele și adînciturile ovale. „Apexurile" fazei Precucuteni I se folosesc rar în faza II, și numai total transformate în ultima fază (III). Ornamentarea cruțată (mai ales în formă de spirală fugătoare) prin trasarea unor benzi mai înguste sau mai late mărginite de linii incizate, apare în Precucuteni II și va fi folosită pînă la degenerare în faza Precucuteni III.

Tehnica decorului excizat este transmisă la rîndul ei din faza Precucuteni I și folosită în faza Precucuteni II atît în formele clasice, cît și în forme care degenerează treptat pînă la transformarea ei în tehnica inciziei. În faza Precucuteni III tehnica exciziei nu se mai întîlnește deloc. Toate trei fazele au folosit încrustația cu pastă albă, iar ultimele două au asociat-o uneori și cu pictură crudă cu ocru roșu. Ultimele două faze folosesc și un decor foarte adînc incizat, precum și benzi înguste hașurate cu liniuțe scurte verticale. De asemenea în toate trei fazele se cunosc proeminențe, mai mici și conice în faza Precucuteni I, ceva mai mari, cu tendințe spre cornițe în faza următoare, ca să culmineze cu binecunoscutele proeminențe mari, în formă de corn, din faza Precucuteni III. Dealtfel la sfîrșitul acestei ultime faze apare rar și ornamentarea pictată cu alb *înainte* de ardere. Caracteristică tuturor celor trei faze precucuteniene este și ceramica decorată cu barbotină sau cu așa numitul decor de tradiție Criș. Ambele categorii sînt rare în faza Precucuteni I, ceva mai frecvente în Precucuteni II, pentru ca în faza Precucuteni III să se rărească din nou.

În ceea ce privește formele ceramicii, urmărind grupele mari stabilite de noi, constatăm cum paharele, străchinile, vasele cu picior și vasele piriforme se păstrează, se transformă sau evoluează de la o fază la alta. Rigiditatea formelor primei faze dispare treptat în cursul fazei Precucuteni II, iar faza Precucuteni III excelează printr-o bogăție a variantelor. Dar întreaga cultură, așa cum o cunoaștem pînă în prezent rămîne o cultură a „paharelor", cupelor, vaselor cu picior și capacelor. Dacă luăm de pildă capacul, constatăm că în faza Precucuteni I el are o formă tronconică cu buză înaltă, perfect cilindrică și buton cilindric, terminat cu cap conic, formă identică aceleia din faza Giulești a culturii Boian. În faza Precucuteni II capacul devine o calotă semisferică cu buza scundă și buton cilindric cu capătul de asemenea în formă de calotă. Și de data aceasta analogiile ne îndreaptă spre aria culturii Boian, dar înspre faza Vidra. În faza Precucuteni III forma de calotă (mai înaltă sau mai scundă) se menține, fără a mai avea însă buză profilată.

Formele principale ceramice păstrate de-a lungul celor trei faze sînt supuse toate unor asemenea transformări, dar aceste detalii au fost subliniate la locul cuvenit, unde s-au arătat totodată atît formele noi apărute cît și cele care au dispărut, precum și momentele apariției sau dispariției lor. Nu vom mai relua această problemă considerînd edificator exemplul dat cu capacele. Iar pentru a încheia această sumară înșiruire, mai amintim că albierea fundurilor vaselor, apărută în faza Precucuteni I, se menține și în celelalte faze, dar decorarea acestor funduri, destul de frecventă în prima fază, devine foarte rară în faza a II-a pentru a dispărea complet în faza a III-a.

În ceea ce privește sculptura în lut a culturii Precucuteni, ea ne rezervă o adevărată surpriză. În faza Precucuteni II, cu toate că se mai păstrează unele tra-

9 – c. 829

diţii din faza anterioară, ia naştere tipul clasic precucutenian, binecunoscut şi caracteristic tuturor aşezărilor fazelor II şi III.

Este de mirare dealtfel, cum nici cercetătorii care au încadrat aşezările de la Larga Jijia şi Floreşti în cultura Boian, nici aceia care pun semnul egalităţii între aşezările de la Traian—Dealul Viei şi Larga Jijia, n-au sesizat noutatea tipului de figurine cu steatopigie pronunţată, care lipsesc complet atît din faza Precucuteni I, cît şi din cultura Boian. Alături de o serie întreagă de forme ceramice şi decoruri prezente la Larga Jijia, dar absente la Dealul Viei, aceste statuete ar fi trebuit să atragă şi ele atenţia că cele două aşezări reprezintă două dintre fazele principale ale aceleiaşi culturi şi, ca atare, nu pot fi încorporate culturii Boian, nici atribuite aceleiaşi faze. Observaţia rămîne valabilă şi pentru stratul Izvoare I 1, ca şi pentru aşezările din R. S. S. Moldovenească. Este adevărat că deocamdată din punct de vedere stratigrafic faza Precucuteni I nu a apărut nicăieri suprapusă de faza Precucuteni II, în schimb la Izvoare şi Tîrpeşti aceasta din urmă s-a dovedit şi stratigrafic anterioară fazei Precucuteni III.

Triburile fazei Precucuteni III (formată pe întreaga arie ocupată de faza Precucuteni II) moştenesc, aşa cum am văzut, cea mai mare parte a formelor, tehnicii decorative, motivisticii, plasticii etc., cu excepţia ceramicii excizate, de la înaintaşii lor, dar le modifică, le transformă şi le îmbogăţesc.

În această ultimă fază cultura Precucuteni, ajunsă la maturitate, se află în plină înflorire etnică şi artistică. Acum va începe, desăvîrşindu-se totodată, ceea ce am putea numi marea ei expansiune. Este perioada în care aria ei de răspîndire include şi Ucraina, trecînd Bugul, dar neatingînd Niprul (fig. 2).

Înainte de a încheia, se mai cer amintite cîteva dintre tezele exprimate în legătură cu aria de formare a culturii Precucuteni de către acei cercetători care consideră că această cultură începe abia în faza Precucuteni III (= Tripolie A).

Tatiana Passek (reluîndu-şi cu anumite nuanţări o teorie mai veche) consideră că această cultură a luat naştere în zonele ocupate de triburile culturii Bugo-Nistriene[121]; Vladimir Milojčić socotea şi el că aşa numita cultură precucuteniana s-a dezvoltat din rădăcini independente în nord-estul Ucrainei[122], iar R. Vulpe subliniind caracterul carpato-niprovian al fazei Tripolie A, deşi pune şi ipoteza dezvoltării acestei culturi din cultura Boian—Giuleşti, o respinge[123], acceptînd implicit pătrunderea culturii „Tripolie A'' dinspre est[124].

Dar după cum sperăm să fi reieşit din cele expuse mai sus, cultura Precucuteni îşi începe evoluţia cu mult înaintea primei faze a culturii Tripolie (faza A = Precucuteni III). De aceea nu considerăm necesară discutarea opiniilor potrivit cărora aria de formare a culturii s-ar situa în Ucraina, tocmai pentru că cea mai veche fază a culturii Precucuteni nu este documentată deocamdată decît în nord-estul Transilvaniei şi în Moldova de centru-vest. Evident, noile descoperiri vor putea lărgi această arie dar, nu credem că ea se va extinde foarte mult. Desigur cercetările viitoare vor avea încă multe completări de adus atît în privinţa genezei cît şi a evoluţiei ulterioare a culturii Precucuteni.

Analizînd (la stadiul actual al cunoştinţelor) contribuţia culturilor principale şi parţial a celor secundare intrate în sinteza precucuteniană, credem că am demons-

[121] T. Passek, 1962, p. 16.
[122] Vl. Milojčić, 1949, 1, p. 106.
[123] R. Vulpe, 1956, p. 61.
[124] *Ibidem*, p. 59 şi urm.

trat că nu se mai poate vorbi despre așezarea de la Traian—Dealul Viei ca despre o așezare de tip Boian—Giulești. Aceasta nu exclude însă posibilitatea descoperirii în Moldova a unor așezări aparținînd culturii Boian, care să nu fi intrat din primul moment în contact cu triburile liniare și deci într-o nouă sinteză culturală. Nu se poate explica deocamdată satisfăcător nici contribuția culturii Criș și poate nici aceea a culturii Vinča, cu atît mai mult cu cît de-a lungul evoluției culturii Precucuteni constatăm în inventarul ei elemente ale culturii Vinča, neputîndu-se deocamdată urmări filiera de penetrare a lor către Moldova. Se constată de asemenea, în cursul fazei Precucuteni II, anumite influențe bugo-nistriene în tehnica de ornamentare, dar sînt deocamdată greu de stabilit și căile lor de pătrundere. Surprinde și absența pînă acum a culturii Precucuteni din nordul Moldovei — punctul de lîngă Botoșani stînd încă sub semnul întrebării. În zona Sucevei această cultură pare a fi ajuns în faza Precucuteni III. După cum se vede, sînt încă numeroase semnele de întrebare pe care numai cercetări temeinice viitoare, pe întreg teritoriul Moldovei, le vor putea elimina.

În stadiul actual al problemei, cultura Precucuteni se conturează ca o cultură unitară, dar credem că în primele două faze ea ocupa o arie mai vastă decît aceea cunoscută pînă în prezent. Numai așa socotim că se explică explozia culturală și etnică din faza Precucuteni III, ca și vastitatea ariei ocupate de cultura Ariușd—Cucuteni—Tripolie, născută din cultura Precucuteni.

2. RELAȚIILE CU ALTE CULTURI ȘI CRONOLOGIA RELATIVĂ ȘI ABSOLUTĂ

Vom discuta problema raporturilor culturii Precucuteni cu celelalte culturi (fig. 1) pornind bineînțeles de la așezările de la Traian—Dealul Viei, Ereșteghin, Bancu și Borlești, adică de la nivelul fazei Precucuteni I.

Asupra prezenței la baza stratului superior de la Tăualaș—Deva a unui fragment ceramic de aspect Precucuteni I, alături de unele aparținînd fazei clasice a culturii Bükk, atrăgea atenția Hortensia Dumitrescu în 1966[125]. Acest fragment ceramic pare să constituie dovada primelor infiltrări ale culturii Precucuteni spre centrul Transilvaniei.

Despre existența culturii Boian pe Mureș și în centrul Transilvaniei s-a discutat mult, dar în ultima vreme pare să se fi ajuns, cel puțin în unele privințe, la un consens unanim. Tot Hortensia Dumitrescu a atras atenția că unele materiale ceramice de la Turdaș aparțin culturii „Zănești“ (adică Precucuteni I)[126]. Renunțînd la o ipoteză mai veche, potrivit căreia ceramica cu decor excizat din centrul Transilvaniei s-ar datora fie unei prezențe efective a culturii Boian, fie unor relații de schimb între această cultură și cultura Turdaș[127], E. Comșa arăta ulterior că: „în stadiul actual al cercetărilor nu există nici o descoperire care să permită să admitem locuirea

[125] H. Dumitrescu, 1966, p. 442.
[126] H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65—66, fig. 3; M. Roska, 1941, p. 275, pl. CXV.
[127] E. Comșa, 1957, p. 30.

efectivă a comunicaților Boian în centrul Transilvaniei"[128]. Cît privește descoperirile din sud-estul Transilvaniei, acest autor continuă să le considere de tip Boian, încadrîndu-le unei variante regionale răspîndite în regiunea de dealuri din NE Munteniei și SE Transilvaniei[129]. Se făcea deci o netă separare între materialele de tip Boian—Giulești din sud-estul Transilvaniei și acelea excizate descoperite în așezările culturii Turdaș.

În urma sondajului de la Eresteghin s-a ajuns însă la concluzia justă a prezenței culturii Precucuteni I (alături de cultura Boian—Giulești) și în colțul de sud-est al Transilvaniei[130], atribuindu-se totodată acestei culturi și unele descoperiri făcute pe teritoriul orașului Sf. Gheorghe[131]. Cu acest plus de preciziuni ipoteza Hortensiei Dumitrescu își păstrează întreaga ei valoare, o serie de descoperiri mai noi sau mai vechi cerînd incorporarea în cultura Precucuteni a materialelor din centrul Transilvaniei[132].

Înainte de a face o scurtă trecere în revistă a principalelor descoperiri din centrul Transilvaniei, ținem să precizăm următoarele: 1. În așezarea de la Feldioara încadrată de descoperitor în cultura Boian—(Giulești)[133], credem că se pot sesiza numeroase elemente caracteristice culturii Precucuteni I[134], elemente care ne-ar permite o eventuală atribuire a acestei așezări tot culturii Precucuteni (I). În legătură cu așezarea de la Bancu, atît E. Comșa[135], cît și Eugenia Zaharia[136], potrivit informației rezultate din cronica de săpături a anului 1963[137], au susținut că la Bancu s-ar fi descoperit materiale ceramice din fazele Precucuteni II și III. Studiind în Muzeul din Miercurea Ciuc o bună parte din vasele și fragmentele de vase descoperite în săpăturile de la Bancu, am constatat că acestea datează din faza Precucuteni I. Singura așezare din sud-estul Transilvaniei în care par să se fi semnalat cioburi de tip Precucuteni II este aceea de la Brăduț, unde — alături de cîteva fragmente ceramice din faza Precucuteni I[138] — s-au descoperit și unele aparținînd sigur fazei Precucuteni II, decorate cu un fel de șah degenerat, tipic numai acestei faze[139].

Rezultă deci, așa cum s-a menționat[140], că în sud-estul Transilvaniei sînt documentate deopotrivă așezări de tip Boian—Giulești și așezări Precucuteni I. Nu știm

[128] E. Comșa, 1965, p. 631.
[129] *Ibidem*, p. 632.
[130] Z. Székely, 1967; E. Zaharia, 1967.
[131] E. Zaharia, 1967, p. 34, notele 83 și 85.
[132] E. Zaharia, 1967, p. 33, arătînd că nu se îndoiește de caracterul „precucutenian" și Boian al celor două grupe din Transilvania notează că pînă la vremea la care s-a ocupat de această problemă „nimeni nu separa cele două categorii ceramice excizate, una de caracter precucutenian, prezentă în Transilvania centrală, sud-vestică și sud-estică, față de cealaltă de caracter strict Boian (Giulești) prezentă în sud-estul Transilvaniei". Dar s-a văzut, pe de o parte că, H. Dumitrescu (1957, 1, p. 63—65) încorpora ceramica cu decor excizat de la Turdaș culturii Precucuteni I, iar E. Comșa (1965, p. 631—632) separa net materialul de tip Boian-Giulești din sud-estul Transilvaniei de acela din centrul regiunii, excluzînd apartenența acestuia din urmă la cultura Boian.
[133] E. Comșa, 1965, p. 629 și urm.
[134] Discutînd cu E. Comșa această problemă am fost informați că în săpăturile din anul 1964, încă inedite, au fost descoperite două niveluri de locuire. După părerea noastră unul ar putea deci aparține culturii Boian-Giulești, cel de al doilea culturii Precucuteni I. Nu știm dacă acest prim nivel datează din etapa Greaca a fazei Giulești, dar publicarea rezultatelor va aduce desigur date suplimentare la lămurirea raporturilor dintre culturile Boian și Precucuteni I din sud-estul Transilvaniei. Dealtfel, noi considerăm că și fragmentul ceramic de la Hălchiu (Muzeul din Brașov, inv. nr. 2334) este tot de tip Precucuteni I.
[135] E. Comșa, 1965, p. 645.
[136] E. Zaharia, 1967, p. 34.
[137] D. Popescu, 1964, p. 553.
[138] H. Schroller, 1933, fig. 21/1,3.
[139] *Ibidem*, fig. 21/2. Toate materialele le-am putut studia la Muzeul Brukenthal.
[140] E. Zaharia, 1967, p. 33—34.

încă exact care este raportul cronologic dintre ele, dar sîntem înclinaţi să acceptăm un oarecare raport de contemporaneitate.

Revenind la Transilvania centrală precizăm că Iuliu Paul a constatat prezenţa în primul nivel al aşezării de la Pianul de Jos (nivel aparţinînd culturii Turdaş) a unor materiale, bine încadrate de autor în faza Precucuteni II[141]. Dar un fragment ceramic de tip Precucuteni II a apărut la Pianul de Jos şi în nivelul II a, împreună cu o serie de materiale cărora I. Paul le găseşte analogii în cultura Gumelniţa[142]. Ceramică aparţinînd fazei Precucuteni II a mai fost descoperită recent şi la Poiana în Pisc[143], Ocna Sibiului, Mihalţ şi Daia Română[144], de asemenea în niveluri aparţinînd culturii Turdaş. Dacă însă pentru fragmentele de la Pianul de Jos şi Poiana în Pisc nu există nici o îndoială că se pot încadra în faza Precucuteni II, la Mihalţ şi Daia Română puţinele fragmente cu decor excizat nu permit o încadrare strictă. Poate faptul că în unele cazuri dinţii de lup sînt oarecum degeneraţi, iar şahul este ceva mai neglijent, să îndreptăţească mai degrabă încadrarea descoperirilor acestea în faza Precucuteni II, decît în faza Precucuteni I. Într-o situaţie oarecum similară se află materialul de la Cîlnic. Un început de degenerare a exciziei credem totuşi că permite încorporarea acestor materiale fazei Precucuteni II. În acelaşi timp sînt semnalate fragmente ceramice cu decor excizat atît în straturile I şi II ale culturii Petreşti de la Lumea Nouă[145], cît şi în stratul II al culturii Petreşti din aşezarea eponimă[146]. În vechile colecţii ale Muzeului din Alba Iulia se află o serie de materiale descoperite la Petreşti; studierea lor ne-a dus la concluzia că acolo există deopotrivă

[141] I. Paul, 1969, p. 47—48, pl. III. Date fiind unele elemente de tradiţie mai veche (p. III/18), ne-am putea eventual gîndi chiar la începutul fazei Precucuteni II.

[142] *Ibidem*, p. 62, pl. VI/9 — fragmentul este tipic pentru faza Precucuteni II finală şi prezenţa lui în nivelul II confirmă observaţii stratigrafice anterioare, făcute la Lumea Nouă (vezi D. Berciu, 1966, a, p. 122), potrivit cărora în orizontul cu ceramică pictată s-a descoperit ceramică de factură Boian II evoluată (după părerea noastră, destul de probabil tot Precucuteni II, final).

[143] Descoperirile de la Poiana în Pisc au fost aduse de mult la cunoştinţa specialiştilor, dar autorul săpăturilor încadra ceramica cu decor excizat şi incizat de acolo în faza Giuleşti a culturii Boian (M. Macrea, 1959, p. 425, fig. 23/1—9), deşi se sublinia totodată că nu lipsesc nici fragmentele care, prin decorul lor adînc incizat amintesc, *vasele de tradiţie Boian din stratul precucutenian de la Traian*. Se arăta în continuare că toate aceste materiale au apărut amestecate cu ceramică pictată (*op. cit.*, p. 425). I. Paul, efectuînd ulterior săpături mai întinse în această aşezare, a descoperit la rîndul lui materiale similare acelora găsite anterior, precizînd însă că ele apar numai *sub* nivelul locuinţelor Petreşti, în gropi aparţinînd culturii Turdaş (I. Paul, 1961, p. 114—117, fig. 5/1—5; 6/1—9; 7/7—9; după părerea noastră fig. 6/8 şi 7/7 s-ar putea să aparţină culturii ceramicii liniare). El remarca, mai departe, că tehnica şi motivele sînt de caracter Boian — Giuleşti, avînd analogii cu ceramica din stratul precucutenian Izvoare I 1 şi cu aceea a fazei Zăneşti (p. 116). Tot I. Paul a descoperit în cuprinsul stratului Turdaş din aşezarea „Faţa Vacilor" de la Ocna Sibiului ceramică decorată cu excizii (mai ales „dinţi de lup") şi incizii cu analogii în cultura Boian II (Giuleşti) şi totodată topoare de tip calapod (I. Paul, 1962, p. 194 şi urm., fig. 9/3—5). În ambele aşezări s-a descoperit însă şi o ceramică de tradiţie Criş, precum şi unelte de obsidiană (alături de acelea de silex). Această ceramică de tradiţie Criş îşi găseşte bune analogii la Larga Jijia şi Ghigoeşti-Trudeşti, ceea ce dovedeşte o dată în plus că materialele de acest fel din aşezările de la Poiana în Pisc şi Ocna Sibiului ar putea data din faza Precucuteni II (noi ne-am gîndit totuşi chiar la începutul acestei faze). Toporaşe-calapod în forme degenerate mai apar încă în faza Precucuteni II, dar obsidiană, cel puţin în Moldova, nu s-a descoperit pînă în prezent decît în aşezări aparţinînd fazei Precucuteni I. Dar dată fiind prezenţa obsidianei (în stare naturală) în unele zone din Transilvania, precum şi legăturile mai directe ale acestei regiuni cu regiunea Tokai (bogată în roci vulcanice), folosirea mai intensă a acestei roci la confecţionarea uneltelor în neoliticul Transilvaniei nu trebuie să ne mire.

[144] Informaţie I. Paul.

[145] E. Comşa, 1965, p. 645 şi nota 49; D. Berciu, 1966, a, p. 122 vorbeşte de ceramică de factură Boian II în primul orizont cu ceramică pictată de tip Petreşti, de la Lumea Nouă.

[146] E. Comşa, 1965, p. 645 şi nota 50.

ceramică atît din faza Precucuteni I, cît şi din faza Precucuteni II. Demn de reţinut este faptul că, alături de ornamentaţia excizată, s-a întîlnit şi decorul care combină canelurile-pliseu cu linia incizată punctată şi cu bandă îngustă, de asemenea incizată şi umplută cu puncte; elemente tipice fazei Precucuteni I.

Săpăturile recente de la Lumea Nouă[147], Bernadea[148], Noşlac[149], Tărtăria[150] etc. au dus la descoperirea unor noi fragmente ceramice cu decor excizat, în cuprinsul unor niveluri de locuire aparţinînd culturii Turdaş. Întrucît nu am avut prilejul să examinăm aceste materiale, nu putem şti dacă ele sînt de tip Precucuteni (deşi este probabil, avînd în vedere restul descoperirilor de acest gen) şi nici în care dintre fazele acestei culturi (I sau II) s-ar putea încadra. În schimb, un fragment ceramic de la Tărtăria are un decor format din benzi late (tipice culturii Turdaş), umplute cu scobituri lunguieţe, similare acelora din faza Precucuteni II.

Nu am luat în discuţie absolut toate descoperirile de acest gen din centrul Transilvaniei, deoarece nu ni s-a părut absolut necesară o trecere exhaustivă a lor în revistă. Pentru problema care ne interesează aici, sînt suficiente cele mai concludente exemple şi considerăm că pe acestea le-am amintit. În concluzie, constatăm prezenţa în această regiune a unor infiltrări precucuteniene din primele două faze (I şi II). Dacă cele aparţinînd fazei Precucuteni I sînt uşor explicabile datorită prezenţei acestei faze în sud-estul Transilvaniei, ceva mai greu de explicat sînt acelea de tip Precucuteni II, deoarece (cu excepţia celor 2—3 fragmente ceramice de la Brăduţ, care ar putea aparţine acestei faze), pînă în prezent în sud-estul Transilvaniei, încă nu s-au descoperit aşezări aparţinînd acestei faze. S-ar putea presupune că în momentul în care a început expansiunea spre est, nord-est şi sud a culturii Precucuteni I din Moldova, o parte din triburile acestei faze din sud-estul Transilvaniei, aflate la pragul de trecere spre faza Precucuteni II, să fi pornit spre centrul Transilvaniei şi prin asimilare de către triburile culturii Turdaş să-şi fi pierdut total caracterele. Dar această ipoteză ni se pare puţin forţată. Rămîne deci ca sarcină de viitor şi rezolvarea acestei probleme; poate se vor descoperi şi în sud-estul Transilvaniei aşezări de tip Precucuteni II.

Totodată ar fi interesant de ştiut şi căror faze ale culturii Turdaş le corespund cele două grupe de „impulsuri“ precucuteniene. După I. Paul materialele din nivelul Turdaş de la Pianul de Jos, Ocna Sibiului şi Tărtăria pot fi datate în faza Vinča B 1 sau cel mai tîrziu în Vinča B 2[151], iar din concluziile Hortensiei Dumitrescu rezultă că aşezarea de la Tăualaş s-ar data într-o fază veche a culturii Vinča—Turdaş[152]. Recent însă Iuliu Paul, pe baza analizei principalelor categorii de materiale arheologice din cuprinsul stratului Turdaş, de la Pianul de Jos, paralelizează acest nivel în linii mari cu faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I), pe de o parte şi cu cultura Precucuteni II pe de alta[153]. Dealtfel discuţia asupra datării şi împărţirii în etape a culturii Turdaş este încă departe de a se fi terminat, dar nu ni se pare necesar să prezentăm nici chiar pe scurt această problemă. Ne interesează deocamdată numai prezenţa unor elemente Precucuteni I şi II în mediul culturilor Turdaş şi Petreşti[154]. Ultima fază (III) a culturii Precucuteni n-a fost documentată, cel puţin deocamdată,

[147] Informaţie N. Aldea.
[148] Informaţie N. Glodariu.
[149] Informaţie M. Rusu.
[150] Informaţie N. Vlassa.
[151] I. Paul, 1965, p. 296.
[152] H. Dumitrescu, 1966, p. 442.
[153] I. Paul, 1969, p. 50.

[154] Recent am fost informaţi de către N. Aldea, căruia îi mulţumim şi pe această cale, că în aşezarea Petreşti la de la Ghirbom (com. Berghiu, jud. Alba), într-o locuinţă a fost descoperit un capac precucutenian (pe care sîntem înclinaţi să-l încadrăm la sfîrşitul fazei Precucuteni II).

pe teritoriul Transilvaniei; în schimb, dinspre Moldova se constată infiltrarea ei în Muntenia, Dobrogea și de-a lungul litoralului Mării Negre pînă în preajma orașului Varna.

Încă din 1934 Dinu V. Rosetti, descoperea la Vidra, într-un strat aparținînd culturii Gumelnița A 1 un fragment de picior înalt, provenind desigur de la o fructieră cu picior, pe care îl lega pe bună dreptate de cultura Tripolie (= Precucuteni III), și pe baza căruia stabilea un paralelism cronologic între cultura Gumelnița A 1 și cultura Tripolie[155]. Acest sincronism cultural a fost contestat de R. Vulpe, iar fragmentul atribuit nivelului Boian de la Vidra[156], ceea ce nu se mai poate susține astăzi. D. Berciu își exprimă de asemenea îndoiala cu privire la condițiile stratigrafice în care a fost descoperit piciorul de vas de la Vidra[157], fără a propune însă o altă datare. Acestei descoperiri i se vor adăuga treptat altele de aceeași importanță. De la Tangîru de pildă, din nivelul Boian V b — V c[158] și Boian V c[159] provin două fragmente ceramice precucuteniene. Autorul găsește bune analogii pentru primul fragment la Izvoare în nivelul I 2, iar pe cel de-al doilea îl consideră mai evoluat, dat fiind decorul lui canelat combinat cu linii incizate și puncte[160]. După părerea noastră ambele fragmente pot fi datate la sfîrșitul fazei Precucuteni II sau chiar la începutul fazei Precucuteni III. Tot la Tangîru a fost semnalată în nivelul Gumelnița I b (A 1) o figurină feminină despre care s-a spus că „împreună cu alte exemplare din primele faze ale etapei Gumelnița I, oferă asemănări cu plastica „protocucuteniană“ și cu aceea precucuteniană avansată“[161]. Credem că autorul are în vedere o figurină nedecorată descoperită în dărîmăturile locuinței nr. 2 (Gumelnița I b) de la Tangîru despre care scria că: „modelarea coapselor și a picioarelor prezintă o oarecare analogie cu plastica din faza timpurie a culturii Cucuteni“[162]; subliniem că tipul acesta își găsește bune analogii în faza Precucuteni III, și dealtfel nu ni se pare deloc caracteristic pentru cultura Gumelnița. S-ar putea deci datora unor influențe exercitate de triburile precucuteniene asupra acelora gumelnițene.

Asupra unora dintre materialele de la Tangîru se mai cere făcută o observație[163]. În nivelurile Boian III b[164] și Boian III[165] au fost descoperite fragmente ceramice

[155] D. V. Rosetti, 1934, p. 17, fig. 25.
[156] R. Vulpe, 1957, p. 115.
[157] D. Berciu, 1961, p. 67.
[158] *Ibidem*, fig. 257.
[159] *Ibidem*, fig. 256.
[160] *Ibidem*, p. 66.
[161] *Ibidem*, p. 66—67. Se citează pentru analogii unele figurine de la Izvoare (fig. 74/4) dar aici credem că este o greșeală de tipar deoarece la figura menționată se reproduce un fragment ceramic — și fig. 80/1—2 — două fragmente de figurine care sînt precucuteniene. Dealtfel, așa numita plastică „protocucuteniană“ nu a putut fi încă separată de aceea care caracterizează în general faza Cucuteni A. După cum am arătat dealtfel în capitolul privind sculptura în lut, în faza Precucuteni III apar și figurinele cu siluetă mai zveltă, decorate parțial sau integral cu linii adînc săpate. Ele stau la baza plasticii cu decor striat din faza Cucuteni A.
[162] D. Berciu, 1959, 1, fig. 10/2; D. Berciu, 1961, p. 471, fig. 248/2.
[163] Deși conducătorul săpăturilor de la Tangîru în 1959 (D. Berciu, 1959, 1, pl. I) stabilea în această stațiune patru faze ale culturii Boian I—IV — ulterior renunță la această împărțire (D. Berciu, 1961, pl. IV), arătînd că revine asupra evoluției culturii Boian și că o divide în cinci faze (I—V) „complexul Protoboian“ devenind astfel faza Boian I. În acest fel la Tangîru evoluția acestei culturi ar începe cu faza Boian II și deci nivelurile 4—6 încorporate în 1959 fazei Boian II, trec la faza Boian III (Vidra). Ni se pare însă că unele materiale atribuite acestei faze își găsesc bune corespondențe în faza Boian-Giulești și de aceea pare preferabilă împărțirea din 1959. Capacul la care ne-am referit, șahul și triunghiurile mărunte, unele forme de pahare cu pereții rezonanți și decor fin „plisat“, toate descoperite în nivelul Boian III (din 1961) ni se par concludente în favoarea opiniei noastre. Alături de acestea însă, în cuprinsul aceleiași faze Boian III majoritatea materialelor au corespondențe în faza Vidra.
[164] D. Berciu, 1961, fig. 177/7.
[165] *Ibidem*, fig. 253/2.

decorate cu *spirale fugătoare cruțate*, spațiile rămase libere fiind umplute cu benzi foarte fin excizate, iar în rest linii incizate și triunghiuri excizate; alături de ele au mai fost găsite unele fragmente cu decor spiralic [166], dar destul de rar. Toate aceste fragmente de vase (capace, vase cu picior, vase de dimensiuni mari) sînt lucrate dintr-o pastă tipică culturii Boian și decorate în tehnica fazei Vidra; însă din cîte sîntem informați pînă în prezent[167], spirala fugătoare *nu* este un ornament comun acestei faze. Deocamdată nu putem decît să atragem atenția asupra apariției aproape simultane a acestui decor atît în Muntenia cît și în Moldova (aici am arătat că îl întîlnim din faza Precucuteni II). Nu putem stabili însă nici anterioritatea creerii lui într-o zonă sau alta, nici dacă a fost vehiculat de la sud spre nord sau dimpotrivă de la nord la sud. Ni se pare însă necesar să precizăm că nu ne referim la decorul spiralic în general (bine documentat în faza Precucuteni I), ci la spirala fugătoare cruțată, în jurul căreia spațiile (de regulă triunghiuri cu laturile arcuite) rămase libere sînt fie hașurate cu linii mai mult sau mai puțin adînci, fie punctate, fie decorate cu benzi fine excizate, cum este cazul fragmentului de vas cu picior de la Tangîru. Poate săpăturile viitoare vor fi în măsură să dea un răspuns și acestei probleme. Reținem deocamdată pentru sincronisme, contemporaneitatea lor (cel puțin parțială), precum și faptul că s-ar putea totuși să nu fie vorba de apariții spontane și independente, în cuprinsul celor două culturi. Dealtfel un alt fragment ceramic, străin ariei culturii Boian, descoperit tot la Tangîru în nivelul III a[168], care ar putea aparține unui picior de vas de tip Precucuteni II, ne-ar putea îndrepta eventual spre aceleași sincronisme.

În ultima fază de evoluție (III) cultura Precucuteni atinge nu numai apogeul în privința ariei de răspîndire, dar se manifestă cu persistență și în afara limitelor zonei pe care o ocupă, în cuprinsul altor culturi, mai ales sudice. La Măgurele (lîngă București) de pildă, au fost descoperite materiale care l-au determinat pe cercetătorul care a întreprins săpăturile să vorbească de o „îmbinare culturală“ între cultura Precucuteni III și cultura Gumelnița A 1, și chiar de o contemporaneitate între această ultimă cultură și cultura „Precucuteni tîrziu și Protocucuteni“[169]. În această așezare, așa cum s-a remarcat, există elemente ale fazei Precucuteni III[170], alături de un fragment de vas[171] tipic ca formă și decor culturii Precucuteni III; dar în spațiul triunghiular rămas liber din trasarea unei spirale fugătoare canelate s-a cruțat o pastilă prin scrijelirea zonei înconjurătoare, acoperită la rîndul ei cu ocru roșu. Această tehnică a scrijelirii pereților vasului pentru fixarea culorii nu este cunoscută culturii Precucuteni[172]. Tot la Măgurele au apărut și unele fragmente ceramice care, din punctul de vedere al formei și al decorului, sînt tipice fazei Cucuteni A[173], deși unul dintre aceste fragmente, pictat cu grafit, dovedește clar, cum dealtfel s-a și remarcat, că vasul a fost lucrat pe loc sub o „influență ariușdeană“[174] (noi am spune mai degrabă cucuteniană). Fragmentele ceramice cu analogii în cultura Cucuteni suprapun strati-

[166] *Ibidem*, fig. 175/9; 177/4.
[167] Informație Comșa Eugen.
[168] D. Berciu, 1961, fig. 175/3.
[169] P. Roman, 1963, p. 45–46.
[170] *Ibidem*, fig. 2/3–4,6,15,18.
[171] *Ibidem*, fig. 2/2.
[172] P. Roman, 1963, p. 44, susținea că această tehnică nu lipsește nici din cultura Precucuteni, unde se întîlnește însă sporadic, citînd pentru ilustrarea acestei teze p. 97 din monografia *Izvoare*. Dar R. Vulpe spune textual: „Uneori se sporea porozitatea suprafeței ce urma să fie colorată, prin zgîrieturi mici“, ceea ce evident constituie o cu totul altă tehnică de lucru.
[173] P. Roman, 1963, fig.2/1,5,12.
[174] *Ibidem*, p. 44, fig. 2/5.

grafic pe acelea ale fazei Precucuteni III[175]. Descoperitorul conchidea că la Măgurele nu este vorba de importuri ci de prelucrare locală și „în stil" local a unora dintre produsele ceramice precucuteniene[176]. Totuși mai departe se spune că asemănarea între cultura Precucuteni tîrzie și aspectul de la Măgurele s-ar putea explica și prin faptul că ambele conțin o componentă comună, cultura Hamangia, cum au presupus Hortensia Dumitrescu și D. Berciu[177]. Dar autorul pierde aici din vedere un fapt esențial: Hortensia Dumitrescu se referea la faza Precucuteni I atunci cînd vorbea de contribuția culturii Hamangia la formarea culturii Precucuteni, iar D. Berciu, acceptînd o sinteză în direcția culturii Precucuteni abia cu începere de la nivelul fazei Boian IV—V, avea în vedere cultura Precucuteni deplin formată, pe cînd „aspectul de la Măgurele" care nu poate fi plasat decît la sfîrșitul fazei Precucuteni III, nu mai avea cum să fie influențat de cultura Hamangia, care la acea vreme intrase destul de probabil în sinteza variantei pontice a culturii Gumelnița[178].

În ceea ce ne privește ni se pare clar că la Măgurele ne aflăm în fața a două momente de impulsuri dinspre Moldova, iar dacă primul s-a putut petrece la nivelul culturii Gumelnița A 1, cel de-al doilea trebuie situat sigur în faza următoare — A 2 — a acestei culturi. Resturi precucuteniene s-ar părea că s-au descoperit și în preajma orașului Mizil[179], dar, neputînd examina aceste materiale, nu știm dacă ele aparțin culturii Precucuteni III, sau aspectului Aldeni.

De fapt „importurile" precucuteniene în mediul gumelnițean de la Vidra și Tangîru pot fi interpretate, în urma descoperirilor de la Măgurele—București, și ca prezențe etnice precucuteniene, fapt ce aruncă noi lumini asupra raporturilor și a influențelor reciproce dintre culturile neo-eneoliticului din spațiul carpato-danubian. Este adevărat că în urmă cu cîțiva ani s-a exprimat și un alt punct de vedere potrivit căruia materialele de „aspect precucutenian" din Muntenia sînt rezultatul unor influențe reciproce dintre culturile Hamangia, Boian, liniar-ceramică și „unele persistențe îndelungate de substraturi"[180]. Dar aceasta ar însemna că geneza culturii Precucuteni s-ar fi putut petrece pe teritoriul Munteniei, fapt mai mult decît îndoielnic, cu atît mai mult cu cît unele dintre materialele precucuteniene din Muntenia aparțin

[175] *Ibidem*, p. 47.
[176] P. Roman, 1962, p. 268.
[177] *Ibidem*, p. 269.
[178] De fapt, bazîndu-se pe aceste materiale și reluînd o teorie mai veche, P. Roman emite încă o ipoteză infirmată de realitățile arheologice, căci admite un hiatus între culturile Precucuteni III și Cucuteni A și susține că triburile cucuteniene au revenit pe locurile vechii culturi cu o cultură gata formată. În timp, acest hiatus ar corespunde, după el, cu manifestările intense de caracter precucutenian din aria Boian — Gumelnița, vreme cînd s-au putut intensifica legăturile cu culturile Boian, Gumelnița și Hamangia (P. Roman, 1963, p. 46). Sînt însă cîteva greșeli care viciază aceste concluzii. Căci, atunci cînd a apărut articolul sus menționat, Vladimir Dumitrescu publicase parțial tezele sale asupra originii și evoluției culturii Cucuteni (Vl. Dumitrescu, 1959; *idem*, 1960) și demonstrase convingător contribuția esențială a culturii Precucuteni la formarea culturii Cucuteni A. Potrivit tezei enunțate de P. Roman, la un moment dat toate triburile precucuteniene și-au părăsit așezările, intrînd în contact sau topindu-se în sînul altor comunități, ca să lase cel puțin Moldova liberă (și goală) pînă la venirea primelor triburi cucuteniene. Deci cultura Cucuteni nu numai că nu ar fi luat naștere și pe teritoriul Moldovei, dar de la procesul ei genetic se exclude în felul acesta factorul esențial, care este sigur cultura Precucuteni III. Va fi foarte greu de explicat totuși cum s-au transmis formele, motivele decorative, plastica, tipurile de locuință, sistemele de apărare etc., din cultura Precucuteni, culturii Cucuteni A 1 — A 2 (și bineînțeles mai departe fazelor următoare). Ne-am oprit în treacăt asupra acestei ipoteze neîntemeiate pentru a arăta că nu există nici o dovadă a părăsirii așezărilor lor de către triburile precucuteniene; dimpotrivă sporește numărul argumentelor în favoarea trecerii gradate (evident în urma unor influențe exercitate și de alte culturi) a culturii Precucuteni III, spre cea de tip Cucuteni A 1.
[179] P. Roman, 1963, p. 34, nota 1.
[180] D. Berciu, 1966, p. 34.

în cel mai bun caz unei etape ce corespunde tranziţiei de la faza Precucuteni II la III, iar altele fazei Precucuteni III, majoritatea fiind descoperite în medii Gumelniţa A 1 (deci la un nivel la care culturile Hamangia, Boian şi liniar-ceramică îşi încheiaseră existenţa). Dar aceste prezenţe efective precucuteniene nu se limitează numai la teritoriul Munteniei şi am putea spune chiar că ele se dovedesc a fi mult mai viguroase în aria culturii Hamangia.

Ne referim la unele vase din fosta colecţie Solacolu, precum şi la o serie de descoperiri de la Mangalia[181] şi dintr-o altă localitate necunoscută din Dobrogea[182], la care se adaugă fragmentul ceramic „de import“ caracteristic speciei „Luka Vrublevetkaia“ descoperit la Medgidia în orizontul „Proto-Gumelniţa“[183]. În ultima vreme au mai fost publicate rezultatele cercetărilor de la Limanu, unde de asemenea remarcăm prezenţa unor vase şi fragmente diferind ca forme şi decor de cultura Hamangia[184].

Toate aceste materiale surprind prin caracterul lor eterogen căci constatăm o serie de elemente complet străine culturii Hamangia, ca de pildă vasul globular cu gît înalt şi proeminenţe pe pîntec, decorat cu caneluri, vasul bitronconic cu buza evazată (formă ce nu s-a putut dezvolta din paharul de tip Hamangia), uneori cu proeminenţe pe pîntec şi gît înalt, decorat cu linii incizate, scrijelituri, caneluri orizontale şi în formă de arcade etc. Formele de mai sus nu-şi găsesc analogii decît în aria culturii Precucuteni III, deşi decorul, de cele mai multe ori, diferă de acela al ceramicii precucuteniene. La Limanu[185], s-a descoperit şi un castron tipic precucutenian, decorat cu şiruri de linii „imprimate“ cu un instrument de os dinţat şi nu prin împunsături, precum şi fragmente ceramice cu decor liniar de tip Hamangia, executat de asemenea în tehnică precucuteniană[186].

Pentru a încheia enumerarea descoperirilor de acest fel, se cuvine să ne oprim şi asupra rezultatelor săpăturilor întreprinse în tellul Sava (districtul Varna). De aici s-au obţinut materiale care incorporează de asemenea elemente precucuteniene[187]; cercetătoarea acestei staţiuni, H. Vajsová a subliniat legăturile şi influenţele dintre tipul Varna şi culturile Boian, Hamangia (Ceamurlia de Jos), Precucuteni II—III şi Mariţa III—IV[188]. Materialele cu analogii în cultura Precucuteni aparţin nivelului II din tellul Sava şi, după părerea noastră, ele sînt mai degrabă de apropiat de faza Precucuteni III, decît de Precucuteni II, întrucît de la Varna nu există nimic publicat care să se poată data în faza Precucuteni II. Dealtfel la Varna este precucuteniană mai ales tehnica de decorare, mai precis decorul imprimat combinat adesea cu caneluri. Cum am mai spus şi cu altă ocazie nu ştim dacă această tehnică reprezintă o evoluţie proprie pe fond Mariţa sau o pătrundere dinspre nord[189]. Descoperirile din Dobrogea, care nu-şi găsesc bune analogii decît în cultura Precucuteni III, par să jaloneze drumul parcurs de infiltraţiile precucuteniene spre zona culturii Varna; dar problema rămîne deschisă cercetărilor viitoare, la Varna nelipsind nici elementele de tip Hamangia şi Mariţa.

Caracterul eterogen (subliniat mai sus) al descoperirilor din Dobrogea ne face să ne gîndim că ne aflăm destul de probabil în faţa unor interinfluenţări dintre sfîr-

181 D. Berciu, 1966, fig. 24/1,4,6; 33/1.
182 *Ibidem*, fig. 17/2,3.
183 D. Berciu, 1961, p. 414.
184 V. Volschi şi M. Irimia, 1968, fig. 30; 36—37; 56/1—3; D. Galbenu, 1970, fig. 2/1—2,3 (?), 4,6; 6/1,7. Nici unul dintre aceşti autori nu subliniază noutatea acestor materiale.
185 V. Volschi şi M. Irimia, 1968, fig. 30.
186 *Ibidem*, fig. 56/1,3.
187 H. Vajsová, 1967, fig. 120/3,7,9; 121/1—4,6—9.
188 *Ibidem*, p. 350—351.
189 S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 410.

șitul culturilor Hamangia și Boian (în unele cazuri chiar în perioada de formare a variantei pontice a culturii Gumelnița) și elemente din faza Precucuteni III. Altădată am preconizat un posibil contact între sfîrșitul culturii cu ceramică liniară și începutul culturii Hamangia[190], contact ce ar fi putut avea loc în preajma Mării Negre sau a Dunării dobrogene, fie chiar și la nord de Dunăre. El trebuie să se fi continuat într-un fel sau altul și între triburile culturii Hamangia și cele ale culturii Precucuteni, culminînd credem în faza Precucuteni III, cînd ne putem gîndi eventual chiar la o prezență efectivă a unor elemente etnice precucuteniene în Dobrogea și poate și la Varna. Pe de altă parte cultura Hamangia a continuat să-și exercite influența asupra culturii Precucuteni și considerăm necesar să reamintim replica precucuteniană a „gînditorului“ de la Cernavoda pentru ilustrarea celor susținute de noi. După cum se știe cele două capodopere de la Cernavoda au fost datate în faza Hamangia IV[191], în timp ce noi am atribuit statueta de la Tîrpești finalului fazei Precucuteni II sau tranziției de la faza Precucuteni II la III[192]. Cît privește faza Hamangia V, ea a fost sincronizată de către D. Berciu cu „orizontul Precucuteni avansat“[193], fiind fără îndoială vorba de faza Precucuteni III, dar după părerea noastră nu în totalitatea ei.

Se cuvine să reamintim aici și prezențele gumelnițene în mediul culturii Precucuteni III. Am arătat la capitolul consacrat ceramicii că unele vase descoperite la Traian—Dealul Fîntînilor sînt de clară inspirație gumelnițeană, iar la capitolul asupra sculpturii în lut subliniam cum anumite tipuri de figurine descoperite la Tîrpești nu-și găsesc analogii decît în cultura Gumelnița. La Tîrpești în nivelul Precucuteni III au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice provenind de la vase cu jghiab (fig. 69/6), forme proprii de asemenea culturii din Muntenia.

Vorbind despre infiltrațiile culturii Precucuteni în mediul altor culturi, precum și despre prezența altor culturi în așezările precucuteniene, am luat, implicit, în discuție (în măsura în care acest lucru a fost posibil) și sincronismele probabile. În rezumat, credem că ne putem opri la următoarele concluzii: Faza Precucuteni I nu poate fi sincronizată decît cu faza Boian —Giulești, etapa a doua (Aldeni) și poate cu începutul fazei Vidra. S-a văzut că pentru a demonstra lipsa oricărui element de tip Giulești din faza Precucuteni I, Eugenia Zaharia a fost nevoită să facă apel la descoperirile de la Larga Jijia; dar această așezare aparține fazei Precucuteni II și este firesc să se poată sincroniza parțial cu faza Vidra și cu o bună parte a fazei Spanțov a culturii Boian[194]. Începînd cu faza Boian II. și D, Berciu admite anumite sincronisme cu faza Hamangia II[195]; în felul acesta se poate vorbi și de un paralelism cronologic (parțial) între Hamangia II și Precucuteni I.

Pe baza binecunoscutului import Želiezovce de la Vinča[196], s-au stabilit sincronismele între grupa Želiezovce și faza Vinča B[197]. Întrucît noi datăm ceramica liniară

[190] S. Marinescu Bîlcu, 1966, p. 425; și D. Berciu (1966, p. 112) admitea un contact Hamangia I — liniar ceramică.

[191] D. Berciu, 1961, p. 519.

[192] S. Marinescu-Bîlcu, 1964, p. 307 și urm.

[193] D. Berciu, 1966, p. 42.

[194] Faptul că la Eresteghin s-a descoperit un fragment ceramic de tip „Vidra“ comunicat de E. Zaharia nu infirmă ipoteza noastră deoarece admitem dăinuirea fazei Precucuteni I pînă la începutul fazei Vidra; dar deocamdată acest fragment nu a fost ilustrat. Iar dispunerea șahului în scăriță nu pledează pentru datarea lui tîrzie, deoarece acest decor există în faza Giulești (chiar la Leț), iar în faza Precucuteni I apare tot atît de rar ca și în Boian — Giulești.

[195] D. Berciu, 1966, p. 112.

[196] Vezi vasul de la M. Vasić, 1936, IV, p. 42, fig. 54.

[197] Cel mai recent studiu care reia această problemă, vezi J. Pavúk, 1969, p. 352, cu toată literatura respectivă.

de la Tîrpeşti chiar în această perioadă (pe care însă, destul de probabil nu o acoperă în întregime), putem sincroniza începuturile fazei Precucuteni I cu faza Vinča B 1 — B 2 (= Vinča—Turdaş I—II), urmînd ca faza Precucuteni II să-şi înceapă evoluţia cel mai tîrziu spre sfîrşitul fazei Vinča B 2. Astfel datarea aşezării Turdaş de la Pianul de Jos în faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I)[198] ni se pare puţin cam joasă şi sîntem înclinaţi să acceptăm mai degrabă datarea mai veche propusă de I. Paul pentru nivelele Turdaş de la Pianul de Jos, Ocna Sibiului şi Tărtăria, încadrate atunci cel mai tîrziu în faza Vinča B 2[199]. În favoarea acestei ipoteze pledează şi materialele de caracter Precucuteni II a căror prezenţă este deocamdată semnalată şi în straturi sau locuinţe ale culturii Petreşti. Aceleaşi materiale demonstrează şi anterioritatea celei mai vechi faze a culturii Petreşti în raport cu faza Precucuteni III. În acest mod, cea mai înfloritoare fază a culturii Precucuteni (III) se paralelizează eventual cu faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I — poate şi început de II), acoperă sfîrşitul fazei Boian—Spanţov[200], faza Gumelniţa A 1 şi trece pragul fazei Gumelniţa A 2.

Este binecunoscut „importul" de tip Petreşti clasic în mediul culturii Gumelniţa A 2[201], şi am amintit mai sus materialele precucuteniene de la Vidra şi Măgurele din faza Gumelniţa A 1 şi pe cele de la Tangîru din faza Boian V c (în fond faza Gumelniţa A 1). Pe baza echivalenţelor ce se pot stabili, s-ar putea afirma că faza Precucuteni III, anterioară fazei Gumelniţa A 2, se sincronizează deci cu o parte din cultura Petreşti; aceasta cu atît mai mult cu cît s-a văzut că unii cercetători vorbesc chiar de prezenţa ceramicii excizate în mediul culturii Petreşti (faza veche).

Desigur în aceste sincronisme schiţate de noi vor mai putea interveni o serie de modificări mai mult sau mai puţin esenţiale, în funcţie de datele pe care cercetările viitoare le vor aduce. Trebuie în primul rînd să ţinem seama de faptul că deocamdată, pentru Transilvania datele de care dispunem referitoare atît la cultura Turdaş, dar mai ales la cultura Petreşti se află la începutul prelucrării şi aprofundării lor sistematice.

Cît priveşte cronologia absolută, deşi metoda C 14 este încă criticată şi datele obţinute nu sînt întotdeauna în concordanţă cu rezultatele cronologiei relative, le vom folosi tocmai pentru că datele de care dispunem pentru neo-eneoliticul din Moldova şi R.S.S. Moldovenească nu le contrazic pe acelea ale cronologiei relative.

Datele comunicate de H. Quitta, care a analizat două probe de cărbune din nivelul liniar de la Tîrpeşti, sînt 4220 ± 100 şi 4295 ± 100. Pe de altă parte laboratorul din Groningen a comunicat pentru o probă de cărbune din nivelul Precucuteni III, data 3580 ± 85. În acelaşi timp pentru staţiunea Novîi Ruşeşti I (R.S.S. Moldovenească), care are şi un strat Tripolie A (= Precucuteni III), un examen C 14 a indicat data de 3615 ± 100[202]. Deoarece noi am paralelizat aspectul liniar-ceramic de la Tîrpeşti cu etapa Greaca a fazei Boian—Giuleşti, iar faza Precucuteni I îşi începe evo-

[198] I. Paul, 1969, p. 50.

[199] I. Paul, 1965, p. 296. Problema sincronismelor dintre fazele culturilor Turdaş şi Petreşti pe de o parte şi Precucuteni pe de alta este destul de complexă, aşa că deocamdată ne mulţumim cu schiţarea formulată mai sus, rămînînd să o discutăm în detaliu cu alt prilej.

[200] Cu un sincronism Boian — Precucuteni este de acord şi Vl. Milojčić (1949, I tabel final), dar la data publicării lucrării sale era cunoscută numai faza Precucuteni III.

[201] Vl. Dumitrescu, 1925, fig. 47; *idem*, 1960, 1, fig. 1 p. 190 şi urm.

[202] H. Quitta şi G. Kohl, 1969, p. 249.

luția într-o perioadă imediat următoare — deci contemporană cu etapa Aldeni — începutul culturii Precucuteni ar putea fi, prin urmare, situat la sfîrșitul mileniului V, iar sfîrșitul ei s-ar putea plasa în preajma mijlocului mileniului IV î.e.n. Aceste date nu par a fi în discordanță cu rezultatele unor analize C 14 obținute pe cărbune cules din așezări aparținînd fazei Boian-Spanțov, culturii Gumelnița—Karanovo VI și culturii Cucuteni. La Căscioarele, pentru stratul Boian-Spanțov, datele variază între 4035 ± 120 — 3700 ± 100, majoritatea situîndu-se între 3905 ± 80 — 3755 ± 80, iar pentru stratul Gumelnița A 2 între 3915 ± 150 — 3450 ± 120, majoritatea oscilînd între 3630 ± 100 — 3595 ± 100[203], în timp ce pentru două probe din stratul A 2 al așezării eponime Gumelnița, s-au obținut datele din 3400 ± 90 și 3715 ± ± 70[204] (diferența s-ar putea datora vîrstei diferite a copacilor). În schimb, pentru stratul Karanovo VI (lăsînd la o parte o dată de 3085 ± 150 care este sigur prea tîrzie), datele C 14 se situează între 3938 ± 100 — 3440 ± 100 (majoritatea între 3570 ± 200 — 3647 ± 120), iar pentru stratul Karanovo V, între 3890 ± 100 — 3680 ± 150[205] (facem și aici abstracție de o probă care a dat 3269 ± 150). După părerea cercetătorului de la Karanovo, stratul VI ar putea fi datat în preajma anului 3600, iar stratul Karanovo V pe la 3800[206]. În general deci, al doilea sfert al mileniului IV pare indicat pentru cultura Gumelnița A 2 și totodată pentru sfîrșitul culturii Precucuteni III. Dealtfel, data din preajma anilor 3580 ± 85 obținută pentru Tîrpești, indicînd chiar sfîrșitul culturii Precucuteni este confirmată indirect de cele două date C 14 de care dispunem pentru faza Cucuteni A 3 : 3380 ± 80[207] pentru Hăbășești și 3395 ± 100[208] pentru Leca—Bacău. Data de 3615 ± 100 pentru așezarea de la Novîi Rușești, ceva mai veche decît aceea pentru faza Precucuteni III de la Tîrpești, nu are de ce să ne surprindă căci așezarea din R.S.S. Moldovenească poate fi cu puțin anterioară sfîrșitului așezării Precucuteni III de la Tîrpești.

Situînd deci cultura Precucuteni aproximativ între 4200 — 3600 ar rezulta circa 600 de ani pentru întreaga ei evoluție ceea ce nu pare exagerat de mult pentru o cultură care se manifestă, mai ales în ultima fază, cu o remarcabilă intensitate pe un spațiu geografic deosebit de întins. Desigur că și aceste date vor putea suferi modificări sau vor putea fi îmbunătățite în funcție de noile descoperiri sau de perfecționarea metodei de obținere a lor.

3. OCUPAȚIILE ȘI ORGANIZAREA SOCIAL ECONOMICĂ

Este binecunoscut faptul că ocupațiile de bază ale triburilor neo-eneolitice se axau în principal pe cultivarea primitivă a plantelor și creșterea animalelor domestice și în subsidiar pe vînătoare.

S-a arătat de nenumărate ori că prezența săpăligilor de corn, a pieselor componente pentru seceri, a anumitor topoare (printre care și calapoadele), a vaselor mari

[203] *Ibidem*, p. 239.

[204] Vl. Dumitrescu, 1966, p. 96; la E. Neustupný (1968, p. 43), probabil din pricina unei greșeli de transcriere, datele de la Gumelnița sînt puțin modificate: 3440±90 și 3755±70.

[205] H. Quitta și G. Kohl, 1969, p. 227.

[206] G. Georgiev, 1966, p. 15.

[207] Vl. Dumitrescu, 1959, p. 48, a indicat pentru Hăbășești anul 3130±80, care în urma corecției Suess devine 3380±80; vezi și E. Neustupný, 1968, p. 43.

[208] Comunicată de H. Quitta.

și gropilor de provizii, precum și a plevei și paielor tocate în compoziția pastei chirpiciului, și uneori în aceea a vaselor sînt tot atîtea dovezi ale practicării cultivării pămîntului.

Exceptînd piesele componente pentru seceri, care pînă în prezent au fost identificate numai în fazele Precucuteni I și III și a gropilor de provizii a căror prezență n-a fost încă semnalată, toate celelalte mărturii enumerate mai sus, în sprijinul practicării cultivării plantelor, au fost documentate în așezări aparținînd tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni. Întrucît însă nu s-au descoperit pînă în prezent nici un fel de semințe carbonizate și n-a fost posibilă nici efectuarea unor analize sporo-polinice, nu știm care erau (exceptînd boabele de grîu — specia *triticum monococum* — a căror amprente au rămas întipărite pe unele bucăți de chirpic) plantele și cerealele cultivate de triburile precucuteniene din România .Absența acelorași analize sporo-polinice, ca dealtfel lipsa oricăror resturi de lemn carbonizat, necesare probelor de laborator, îngreunează și cunoașterea climatului micro-zonei respective.

În cuprinsul locuirii liniare de la Tîrpești au fost însă descoperite resturi de cărbune care supuse analizelor au demonstrat că la acea vreme în regiune creștea atît stejarul (*Quercus spec.*), cît și frasinul (*Fraxinus excelsior*), [209] deci aceleași foioase pe care le întîlnim și azi în zonele deluroase ale jud. Neamț. Și cum locuirea liniar-ceramică de la Tîrpești este imediat urmată de faza Precucuteni I, din regiune, presupunem că aspectul general al florei nu a suferit transformări esențiale, cu atît mai mult cu cît și astăzi în imediata apropiere a așezării de la Tîrpești se află păduri întinse de foioase.

Cea de a doua ocupație principală era creșterea animalelor domestice. În perioada de care ne ocupăm procesul de domesticire a principalelor animale era demult încheiat, iar triburile neo-eneolitice ajunseseră în stadiul unor crescători de vite cu o bogată experiență dobîndită de-a lungul cîtorva secole.

Dispunem pînă în prezent de analize paleo-faunistice făcute asupra resturilor din așezările Traian—Dealul Viei[210] — faza Precucuteni I; Ghigoești — Trudești[211] — faza Precucuteni II; Tîrpești[212] și Andrieșeni[213] — faza Precucuteni III.

Pe baza acestor date, se poate afirma că triburile de la Traian—Dealul Viei creșteau următoarele mamifere: *Bos taurus* care ocupă primul loc, urmat de *Ovicaprine*, *Sus scrofa domesticus* și *Canis familiaris*.

În faza Precucuteni II, animalele crescute pe lîngă casă, în turme mai mari sau mai mici sînt: *bovideele*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus domesticus*. Apare, în plus, ca și în faza precedentă, *Canis familiaris*.

În sfîrșit, în ultima fază a culturii Precucuteni (III) atît la Andrieșeni cît și la Tîrpești pe primul loc se află *Bos taurus*, urmat de *Sus scrofa domesticus* și de *Ovica-*

[209] Analizele au fost efectuate în laboratoarele de la Berlin și ne-au fost comunicate de H. Quitta.

[210] O. Necrasov și I. Haimovici, 1962; *idem*, 1968; O. Necrasov și M. Bulai-Stirbu, 1965. Trebuie să atragem atenția că deși în acest ultim articol se comunică o serie de rezultate care sînt atribuite fazei Cucuteni B din așezarea de la Tîrpești, în această stațiune nu s-au descoperit resturi faunistice din faza Cucuteni B. Laboratorului de morfologie animală al Universității din Iași i-au fost trimise *numai* materiale din culturile: liniar-ceramică, Precucuteni III și Cucuteni A.

[211] Al. Bolomey, căreia îi mulțumim și pe această cale, a analizat aproximativ 1/5 din oasele de animale recoltate de la Ghigoești în cursul campaniilor 1969—1970, comunicîndu-ne rezultatele, pe care însă nu le poate considera definitive tocmai din cauza studierii parțiale a materialului.

[212] I. Haimovici, 1963 (in manuscris); O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 21, tabel nr. 1.

[213] M. Isac, 1962.

prine. Dar în timp ce la Tîrpești este prezent și *Canis familiaris*, la Andrieșeni el n-a fost încă identificat.

Constatăm deci, de-a lungul tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni, o activitate legată de creșterea animalelor în turme, și a cîinelui necesar la acea vreme atît pentru paza turmelor cît și a locuințelor, mai ales împotriva animalelor sălbatice.

Bovinele erau atît de talie mică, cît și de talie mare[214], în special acelea de la Ghigoești[215].

Pe baza studiului făcut asupra mandibulelor adunate din straturile precucuteniene de la Traian—Dealul Viei și Tîrpești (deci din fazele Precucuteni I și III) s-a ajuns la concluzia că repartiția pe vîrste a animalelor sacrificate era următoarea: 19,08% — sub 15 luni; 12,97% între 15—24 luni; 67,93% peste 24 luni[216]. Datele provizorii de care dispunem pentru faza Precucuteni II indică sacrificări mai mari la animale între 8—9, 16—17 și 21—23 luni și mai reduse (cu aproximativ 50%) la vîrsta de 5—6, 17—19 și peste 30 luni[217].

Olga Necrasov, pornind de la constatarea că majoritatea animalelor erau sacrificate după ce ajunseseră la maturitate și bazîndu-se totodată pe „necunoașterea pregătirii fînului pentru hrana de iarnă a vitelor“, trage concluzia extinderii „optimului climatic postglacial“, în această vreme și asupra teritoriilor noastre[218].

Această problemă are, după părerea noastră, mai multe aspecte. În primul rînd raportul de animale mature sacrificate fiind net superior (reprezentînd aproximativ 2/3) indivizilor uciși înainte de a ajunge la maturitate (deci înainte de a fi buni pentru reproducere), constituie o dovadă certă a folosirii avantagiilor oferite de acești maturi, căci sporirea numărului animalelor oferea o cantitate mai mare de carne și lapte, care destul de probabil era și el utilizat în alimentație[219]. Ar fi interesant de știut care era și raportul dintre masculii și femelele sacrificate înainte de maturitate. În al doilea rînd, atît flora (prezența stejarului și frasinului)[220], cît și fauna (atît cea domestică, dar mai ales cea sălbatică), demonstrează o identitate aproape perfectă cu fauna și flora actuală. Acest fapt credem că ne îndreptățește să considerăm clima din epoca neolitică, destul de apropiată de cea actuală. Spre aceeași concluzie duce și construirea de locuințe solide, din bîrne și lipitură groasă, uneori cu platformă, care n-ar fi fost absolut necesare în cazul unui climat foarte blînd.

Pe de altă parte adunarea unor rezerve de hrană pentru vite era posibilă chiar și în cazul „necunoașterii pregătirii fînului“ (deocamdată imposibil de demonstrat). Aceste rezerve puteau fi constituite din paiele cerealelor, frunzișul și fructele pădurilor, crengi tinere neajunse la maturitate, culese cu frunzele respective, poate chiar iarbă uscată etc. Dar întrucît ne aflăm totuși în domeniul ipotezelor, ne oprim aici.

Ocupația următoare — vînătoarea — nu mai juca un rol de prim ordin în economia triburilor neo-eneolitice, asigurarea hranei nemaifiind supusă hazardului unei vînători încununate sau nu de succes.

[214] O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 24.

[215] Informație Al. Bolomey.

[216] O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 26, tabel. 3.

[217] Al. Bolomey; subliniem din nou că toate rezultatele de la Ghigoești — Trudești sînt provizorii.

[218] O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 26.

[219] *Ibidem*, p. 25, susține aceeași idee, deși faptul nu a fost dovedit și probabil nici nu va putea fi vreodată dovedit cu certitudine.

[220] Este adevărat că stejarul ajunge pînă în sudul Peninsulei Balcanice, dar este vorba de o specie diferită de aceea din zilele noastre.

În faza Precucuteni I au fost sigur vînate: *Castor fiber*, *Canis lupus*, *Canis vulpes*, *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius* și *Equus caballus*[221].

Triburile din așezarea de la Ghigoești—Trudești, aparținînd fazei Precucuteni II, vînau: *bouri*, *Castor fiber*, *Ursus arctos*, *Canis lupus*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*[222].

Și, în sfîrșit, din faza Precucuteni III se cunosc următoarele specii de animale sălbatice vînate: *Castor fiber*, *Canis lupus*, *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Equus cabalus*[223]; la Andrieșeni este documentat în plus și *Alces aleces*[224] (într-un singur exemplar), iar la Tîrpești *Equus Przewalsku*[225] (de asemenea într-un singur exemplar) și *Canis vulpes*[226].

O concluzie general valabilă pentru toate trei fazele culturii este că se vîna intens cerbul, comparativ cu alte animale și că era prezent, în zona de care ne ocupăm, castorul. Această prezență ne îndeamnă și ea la prudență în legătură cu climatul regiunii de care ne ocupăm.

Cu toate acestea vînătoarea are o pondere redusă față de creșterea animalelor. Din datele provizorii de care dispunem pînă în prezent în faza Precucuteni I, animalele domestice sînt în proporție de 66—68% față de 30—32% cît reprezintă mamiferele sălbatice[227].

Materialele osteologice parțial cercetate din faza Precucuteni II par să indice la rîndul lor aceeași preponderență a animalelor domestice asupra celor sălbatice, deși vînătoarea joacă încă și ea un rol destul de important[228].

La Tîrpești raportul este de asemenea net în favoarea mamiferelor domestice — 78,07% față de 19,19% cît reprezintă cele sălbatice[229]. Numai la Andrieșeni proporția este de 51,60% la 48,39% în favoarea animalelor sălbatice[230]. Acest procentaj nu pare a reflecta însă o situație reală. În primul rînd analiza a fost făcută numai asupra unei părți din materialul osos, care la rîndul lui nu a fost adunat în întregime. În al doilea rînd, din 508 fragmente de oase au putut fi determinate precis doar 264 aparținînd la 31 indivizi[231]. Dat fiind numărul redus al indivizilor și al fragmentelor determinate, precum și faptul că în toate celelalte așezări predomină mamiferele domestice, trebuie să păstrăm deocamdată rezerva asupra rezultatelor provizorii ale analizelor faunistice de la Andrieșeni.

Nouă și deosebit de interesantă este însă prezența la Andrieșeni a elanului (*Alces alces*)[232]. Documentat pentru prima dată pe teritoriul Moldovei, resturile lui au mai fost identificate în neoliticul moldovenesc la Tîrpești și Cucuteni[233]. Prezența acestui animal ca și prezența castorului în regiune, vin să întărească presupunerea noastră că la această vreme în Moldova climatul era destul de apropiat de cel actual.

[221] Vezi nota 210. *Canis vulpes* a fost identificat de Al. Bolomey în cuprinsul lotului de unelte de os descoperite la Traian — Dealul Viei și păstrate la Institutul de arheologie.

[222] Vezi nota 211.

[223] Pentru Tîrpești vezi S. Haimovici, 1963; O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p.19 și urm., tabel nr.1.

[224] M. Isac, 1962.

[225] O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, tabel nr.1.

[226] Printre uneltele de os descoperite la Tîrpești, Al. Bolomey a identificat un împungător lucrat pe cubitus de vulpe.

[227] O. Necrasov și S. Haimovici, 1962, p. 262; *idem*, 1968, tabel nr. 3. Completarea pînă la 100% este dată de procentul ce revine calului și grupei *Sus scrofa*, cf. p. 262.

[228] Vezi nota 211.

[229] S. Haimovici, 1963.

[230] M. Isac, 1962.

[231] *Ibidem*, tabel nr. 8.

[232] *Ibidem*.

[233] S. Haimovici, 1968, p. 79. În ambele așezări resturile osoase ale acestui animal au fost descoperite în niveluri ale culturii Cucuteni.

Deși oase de pește nu s-au descoperit încă în așezările culturii Precucuteni, pescuitul este atestat la rîndul lui de harpoanele de corn, descoperite în așezarea de la Traian—Dealul Viei și de cîrligele de undiță de aramă, descoperite la Tîrpești.

În directă dependență de creșterea animalelor domestice, și de vînat, stau o serie de ocupații casnice, cum ar fi torsul și țesutul, sau „prelucrarea" pieilor necesare îmbrăcămintii și încălțămintei.

Preponderența agriculturii și creșterii vitelor în viața triburilor precucuteniene se reflectă și în credințele și practicile lor magico-religioase. Am arătat cum bogăția și varietatea statuetelor antropomorfe, reprezentînd deopotrivă întruchiparea forței creatoare a naturii și mai rar pe acolitul ei, și uneori „adoranți", este strîns dependentă de conceptul fecundității și al fertilității, iar reprezentările zoomorfe par a fi legate de un cult al forței virile. Gropile cu ofrande aduse „divinității" chtoniene, ca și vasele de fundație și altărașele întregesc imaginea acestor credințe și practici magico-religioase. La toate acestea se adaugă frizele de dansatoare stilizate, precum și renumitele „hore cariatide" care figurează destul de probabil anumite dansuri rituale. Nu stăruim mai mult aici asupra acestor probleme, deoarece toate au fost discutate și în alte capitole.

Confecționarea uneltelor de silex, piatră și os a constituit de asemenea una dintre ocupațiile de bază în cadrul comunităților neo-eneolitice. Însă, după părerea noastră, nu fiecare dintre membrii gintii își realiza unealta necesară. Descoperirea unor „ateliere" de prelucrare a uneltelor de silex sau de piatră dovedește că unii dintre membrii comunităților se specializaseră, lucrînd pentru întreaga comunitate.

Avînd în vedere cantitatea relativ mare de unelte necesare comunității (dacă rîșnițe și frecătoare se găsesc în inventarul fiecărei locuințe, nu același lucru se poate afirma despre percutoare, nuclee, deșeuri de prelucrare, polisoare etc.), este greu de presupus că fiecare individ dispunea de timpul și priceperea necesare realizării tuturor tipurilor de ustensile[234]. Existau destul de probabil unii indivizi specializați în executarea uneltelor necesare întregii comunități.

Abundența ceramicii ca și acuratețea formelor și decorației, ridică la rîndul ei, problema olăritului ca „meșteșug", după părerea noastră de asemenea specializat.

Confecționarea vaselor, după cum se știe, nu putea fi făcută decît în lunile în care clima era caldă și relativ uscată, adică tocmai atunci cînd o bună parte din membrii comunității erau ocupați și cu muncile legate de cultivarea pămîntului. Era deci necesar ca unii dintre acești membri să se ocupe în exclusivitate cu modelarea, ornamentarea și arderea ceramicii. Perfecțiunea formelor, uneori identitatea lor, siguranța și uniformitatea decorului și a elementelor ornamentale folosite, unitatea arderii (valabile cu unele variații pentru întreaga arie a culturii), sînt tot atîtea dovezi de existență a unor „meșteșugari" specializați. Este exclus ca olăritul să fi fost un meșteșug casnic practicat, așa cum se susține adesea (și cum se pare a se fi dovedit și etnografic), de femeile fiecărei locuințe. La argumentele de mai sus se adaugă lipsa aproape totală din așezări a cuptoarelor de ars ceramică. Potrivit unei presupuneri

[234] În cuprinsul unui atelier de prelucrare a silexului descoperit într-o locuință de la Căscioarele (S. Marinescu-Bîlcu, 1965), am putut constata chiar și existența unor topoare cu vîrful rupt, aduse pentru a fi reparate. Și la Tîrpești s-a descoperit un atelier de prelucrare a pietrei, care conținea pe lîngă topoare în stare finită, unele în curs de prelucrare, altele în curs de reparare a vîrfului ce fusese rupt, precum și materie primă. Deși „atelierul" aparține locuirii cucuteniene, nu credem că greșim considerînd că în cadrul așezărilor precucuteniene situația era aceeași.

10 — c. 820

mai vechi a noastre, întărită de descoperiri recente, este probabil că vasele erau lucrate în preajma apei şi a unor surse bune de materie primă (lut), în afara limitelor aşezării, printre altele şi pentru a se preveni incendiile[235]. Din păcate pînă în prezent nu cunoaştem nici un cuptor de ars ceramică din cultura Precucuteni, dar sîntem convinşi că săpăturile viitoare ne vor furniza date şi asupra lor.

Nu se poate deocamdată răspunde întrebării dacă n-au existat cumva şi anumite centre care lucrau ceramică pentru un număr mai mare de aşezări apropiate unele de altele. Cînd vom dispune de materiale suficient de bogate, grupate pe micro-zone, se va putea da eventual un răspuns valabil şi acestei probleme, deosebit de importante pentru economia triburilor neo-eneolitice.

Una dintre problemele asupra căreia părerile sînt împărţite este şi aceea privind organizarea matriarhală sau patriarhală a triburilor neo-eneolitice.

Sînt atît susţinători ai matriarhatului cît şi adepţi ai patriarhatului. O serie de fapte ne determină să ne alăturăm cercetătorilor care nu cred într-o organizare matriarhală, ci numai într-o descendenţă matriliniară.

În cadrul unei economii care se bazează în principal pe cultivarea plantelor, pe creşterea intensă a animalelor mari şi pe vînătoare, este îndoielnic că femeia mai putea să joace un rol de prim ordin, din punct de vedere al organizării sociale, şi că putea avea o preponderenţă economică.

Faptul că reprezentarea „divinităţii" era feminină nu impietează cu nimic asupra concluziilor noastre, căci ea întruchipa ideea fecundităţii şi fertilităţii. Nu trebuie însă să uităm că în cultura Precucuteni „acolitul masculin" apare încă din faza I, ajungînd în faza Precucuteni III să ocupe un loc destul de important în plastica acestei culturi.

Aşa cum am mai spus, credem că triburile precucuteniene erau organizate în ginţi matriliniare, nu matriarhale.

Din studierea locuinţelor precucuteniene cunoscute pînă în prezent, nu se poate trage nici o concluzie referitoare la felul de distribuire al lor în cuprinsul aşezărilor (ca de pildă la Hăbăşeşti, Kolomişcina etc.). Totodată, dimensiunile lor foarte variabile în fazele Precucuteni I şi III (cele cercetate din faza Precucuteni II fiind mai puţin numeroase), ca şi lipsa altor date concludente în acest sens nu ne permit să presupunem că la un moment dat familia-pereche a început să se desprindă din marea familie matriliniară[236]. Dar dacă acest proces s-a petrecut încă din eneolitic, atunci

[235] S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 411.

[236] Referitor la această problemă D. Berciu (1960, p. 33), spunea: „Transformările petrecute în economia triburilor neolitice au avut repercusiuni asupra evoluţiei familiei pereche, care rămîne în tot neoliticul încă strîns legată de gintă, ea neputînd deveni, pe treapta de dezvoltare a forţelor de producţie de atunci, o celulă economică". Atunci cînd vorbim de o separare a familiei-pereche de marea familie matriliniară nu avem în vedere transformarea familiei-pereche în celulă economică, ci numai un început de independenţă şi de constituire a unor familii mai mici. Problemei acesteia trebuie să i se acorde însă o mare atenţie, deoarece unele locuinţe mari ale culturii Cucuteni (împărţite în mai multe încăperi) par a demonstra vieţuirea la un loc a mai multor familii, incluse toate într-o mare familie matriliniară. Desigur numai noi cercetări vor fi în măsură să aducă date suplimentare şi în acest domeniu.

sîntem obligaţi să acceptăm implicit, chiar de la acest nivel, apariţia patriarhatului şi deci şi a descendenţei patriliniare. S-ar putea totuşi, ca în unele cazuri (locuinţele de mici dimensiuni şi anexele par a o confirma), cînd locuinţele deveneau neîncăpătoare, noile perechi să-şi fi ridicat încăperi separate, lipite de sau în preajma locuinţei mari. Problema ar putea fi, cel puţin parţial, rezolvată prin efectuarea unor ample săpături în aşezările precucuteniene, deşi un spor simţitor de populaţie într-o aşezare ar putea să ducă implicit la întemeierea, de către noile familii, a unor alte aşezări.

B. Soudský făcea, pentru aşezările culturii cu ceramică liniară din Cehoslovacia, o remarcă ce merită să reţină atenţia. El a arătat că în general numărul membrilor unei staţiuni era limitat. Înmulţirea lor ducea la desprinderea şi plecarea celor care prisoseau, aceştia întemeindu-şi o altă aşezare în altă parte[237].

Acelaşi fenomen trebuie să se fi petrecut în sînul comunităţilor precucuteniene şi de aceea întîlnim aşezări ale aceleiaşi faze care încep şi sfîrşesc în momente diferite. Am văzut de pildă că locuirea de la Izvoare (I 1) şi Larga Jijia — din faza Precucuteni II — începe înainte de sfîrşitul aceleia de la Traian—Dealul Viei, în timp ce staţiunile de la Mîndrişca şi Ghigoeşti—Trudeşti, deşi aparţin tot fazei Precucuteni II, sînt ocupate ceva mai tîrziu decît primele două. Acelaşi fenomen este valabil şi pentru aşezările fazei Precucuteni III.

Sedentarismul triburilor precucuteniene era destul de accentuat, mărturie în acest sens stînd aşezările cu straturi groase de cultură, locuinţele solid construite şi eforturile depuse pentru săparea şanţurilor de apărare. Cu toate acestea o serie de factori obiectivi, cum ar fi secătuirea terenurilor cultivabile, degradarea păşunilor, a vînatului, incendierea întîmplătoare sau intenţionată a aşezărilor, îi obligau adesea să-şi părăsească aşezările. Aceleaşi fenomene enumerate mai sus, care nu se petreceau în acelaşi moment în toate aşezările, au generat la rîndul lor, în cadrul aceleiaşi faze culturale, întemeierea sau încetarea locuirii unor aşezări, la momente diferite, aceasta neînsemnînd decît momente în acelaşi cadru mare istoric. Dealtfel, tocmai acesta este unul dintre motivele pentru care am evitat să despărţim subfaze în cuprinsul celor trei mari faze din evoluţia culturii Precucuteni, căci numai schimbări esenţiale intervenite în cursul evoluţiei unei culturi ni se pare că pot îndreptăţi subdivizări şi deci precizări de noi faze. Începutul mai timpuriu sau mai tîrziu al vieţii într-o staţiune sau alta poate fi judecat numai ca reprezentînd un moment din evoluţia uneia şi aceleiaşi culturi sau faze.

Ne oprim aici întrucît în stadiul actual al cunoştinţelor noastre ni se pare că a formula şi alte concluzii ar însemna să forţăm oarecum lucrurile.

[237] B. Soudský, 1966.

ANEXE

CAPITOLUL AL IX-LEA

ANEXE

ALDEŞTI, com. Onişcani, jud. Bacău

Cercetări inedite, informaţie VIOREL CĂPITANU.
Săpată între 1960—1962 de un colectiv al Muzeului din Bacău, format din IULIAN şi EUGENIA ANTONESCU, VIOREL CĂPITANU şi V. URSACHE.

Locuirea neolitică este plasată în partea de vest a vechii terase superioare a Siretului, la circa 2 km distanţă de şoseaua Bacău-Roman, pe teritoriul satului Aldeşti.

Stratul cel mai bogat de locuire aparţine culturii Cucuteni; există însă şi un strat precucutenian, în cuprinsul căruia nu s-a descoperit nici o locuinţă. De altminteri întreaga aşezare a fost aproape complet distrusă prin plantarea unei livezi.

Ceramica precucuteniană (pe care am putut-o studia datorită amabilităţii colegului V. Căpitanu), are ca forme principale: vase bitronconice, unele cu fund înalt profilat; picioare cilindrice, de diverse dimensiuni, unele destul de înalte, provenite fie de la suporturi fie de la vase cu picior (în unele cazuri fructiere); pahare cu buza uşor răsfrîntă în afară; vase mari, globulare cu buza evazată, partea inferioară relativ cilindrică, fundul concav cu marginea profilată şi decorată cu linii incizate; străchini cu buza evazată; capace şi numeroase funduri albiate spre interior.

Decorul este cu precădere incizat sau săpat (amintind excizia); se mai întîlnesc: punctele împunse, canelurile, inciziile combinate cu culoare roşie (crudă) dată pe ambele feţe, proeminenţele-cornişe sau plate, acestea din urmă avînd la rîndul lor ornamente incizate; coastele realizate prin incinzii largi, precum şi decorul imprimat cu un instrument de os crestat, şi foarte rar cel de tradiţie Criş. Ca o observaţie general valabilă pentru ceramica de la Aldeşti notăm învelişul îngrijit lustruit şi adesea bine conservat.

Plastica gravitează în jurul a două tipuri principale: primul, binecunoscut culturii Precucuteni (dar de dimensiuni ceva mai mari decît cele obişnuite), nedecorat

şi cu steatopigie excesivă; — una dintre piese, arsă la roşu-cărămiziu, are un înveliş de culoare alb-gălbuie; cea de a doua se remarcă printr-un decor de linii incizate larg şi adînc, combinat într-un caz cu vopsea roşie-crudă.

În staţiune s-a mai descoperit un fragment de măsuţă de cult cu margini uşor ridicate, şi partea inferioară a piciorului (stîng) unui vas antropomorf. Atît măsuţa cît şi piciorul de vas sînt decorate cu linii incizate.

Nu avem însă la Aldeşti nici o unealtă care să poată fi cu certitudine atribuită stratului precucutenian, care a fost atît de răvăşit încît materialele ce-i aparţineau au apărut uneori chiar în cuprinsul locuinţelor cucuteniene.

Aşezarea aparţine fazei Precucuteni III, de început, întrucît mai păstrează, este adevărat destul de vag, amintirea unor maniere de decor şi forme din faza a II-a.

ANDRIEŞENI, comună, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

A. Florescu, 1959, 1, p. 329–335, fig. 3; 4.
Idem, 1959, 2, p. 118–124, fig. 3–4.

Aşezare identificată şi săpată de Adrian Florescu în 1956 şi 1957, cu două straturi de cultură: Precucuteni şi Noua.

Situată chiar în centrul satului, pe terasa medie a Jijiei, locul fiind proprietatea şcolii a fost transformat în teren de sport şi în loturi agricole experimentale. Din pricina clădirii şcolii şi a anexelor ei nu mai este posibilă reluarea cercetărilor pentru stabilirea limitelor aşezării, a planului ei general şi precizarea unor eventuale lucrări de întărire. Vizitînd însă staţiunea ne-am dat seama că existenţa unui şanţ de apărare nu este deloc exclusă.

Autorul săpăturilor a identificat la Andrieşeni trei locuinţe de suprafaţă şi cîteva gropi. Locuinţa nr. 1, de aproximativ 7 m², orientată ENE-VSV, se afla între 0,80-1,20 m adîncime, locuinţa nr. 2, situată la 10 m vest de prima, de circa 35-40 m², la 1,10 m adîncime şi locuinţa nr. 3 — nedegajată. Ambele locuinţe cercetate nu aveau platformă, dărîmăturile provenind de la pereţii incendiaţi, construiţi din pari, nuiele şi lut. Pasta chirpiciului conţinea pleavă, paie, frunze şi cioburi.

Inventarul locuinţei nr. 2 interesează în mod special, deoarece cuprinde, printre altele (fragmente de vas-suport, de vas de provizii, rîşniţă, frecător etc.), şi o măsuţă de cult de formă rectangulară, cu colţurile rotunjite şi patru piciorușe. Gropile nr. 7 şi 8 (aici a fost găsit şi un fragment de topor perforat; 1959,2, fig. 3/2) stăteau în directă legătură cu locuinţele şi erau simple gropi menajere; în timp ce o alta, în formă de pîlnie, dar de dimensiuni relativ mari (4 × 4 m la partea superioară) a fost făcută pentru scoaterea lutului necesar construirii locuinţelor şi mai apoi utilizată şi ea ca groapă menajeră. Partea superioară a umpluturii gropii consta dintr-un strat gros (0,25-0,35 m) de oase de animale, în special bour şi zimbru, amestecate cu cîteva fragmente ceramice, în timp ce spre fundul gropii cioburile devin tot mai abundente în detrimentul oaselor care se împuţinează.

Formele ceramice predominante la Andrieşeni sînt: cupa bitronconică cu umăr rotunjit, vasul cu corpul bombat, vasul-suport şi mai rar cupa tronconică cu fundul

prelung și bine diferențiat. Ceramica grosolană este și ea rară. Decorul incizat, imprimat, canelat, rezervat (mai ales spirale) prin hașurare, folosește uneori și roșul crud, precum și „smearul" alb dat înainte de ardere (la specia brun-cărămizie).

În afară de ceramică, un loc important îl ocupă uneltele de silex de culoare neagră sau vînătă-alburie, ca de pildă lame, răzuitoare etc. S-au mai descoperit 14 nuclee (întregi sau fragmentare) și mai multe așchii, unele în stare brută, altele într-un stadiu incipient de prelucrare. Uneltele de piatră șlefuită se reduc la trei topoare, două plate, șlefuite și un al treilea (fragmentar) perforat.

Interesant pentru plastica precucuteniană de la Andrieșeni este apariția decorului incizat, preludiu celui al plasticii Cucuteni A.

Autorul, pe baza tuturor elementelor avute la dispoziție, încadrează în mod just așezarea de la Andrieșeni spre sfîrșitul culturii Precucuteni, socotind-o contemporană cu Izvoare I 2, Traian — Dealul Fîntînilor, Tg. Negrești din România și Luka — Vrublevețkaia din U.R.S.S.

BANCU, com. Ciuc Sîngiorgiu, jud. Harghita

BIBLIOGRAFIE :

Z. Székely, 1959, p. 243, nr. 9, pl. XI/1—6.
D. Popescu, 1964, p. 553.

Materialele provenite din sondajele întreprinse în așezare le-am putut vedea datorită bunăvoinței directorului Muzeului din Miercurea Ciuc, J. Páll, care a participat la săpături și ne-a făcut și o descriere a așezării și căruia îi mulțumim și pe această cale. Mulțumim totodată colegului Nicolaie Vlassa pentru cedarea fragmentelor ceramice adunate în cursul unei cercetări de teren întreprinsă în aceeași așezare și păstrate la Muzeul de istorie și arheologie din Cluj.

Potrivit informațiilor primite așezarea se află situată pe o terasă înaltă, parțial distrusă, la poalele căreia curge pîrîul Fișag, la locul numit Pototzky Kert.

Descoperită în anul 1956, primele sondaje au fost executate aici între 1963-1968 de către Institutul de istorie și arheologie din Cluj în colaborare cu Muzeul din Miercurea Ciuc.

Publicînd în 1959 (p. 243, pl. XI/1—6) cele cîteva fragmente ceramice rezultate în urma unei cercetări de teren, Z. Székely atribuie culturii Boian — Giulești (pl.XI /1—4 și 6) o serie de fragmente tipice pentru cultura Ariușd, iar fazei vechi a culturii Ariușd (pl.XI/5), un fragment ceramic de tip Precucuteni.

Cronica de săpături a anului 1963 (D.Popescu, 1964, p.553) ne informează că în așezarea de la Bancu (în fond una și aceeași cu aceea menționată de Z. Székely, 1959), s-a descoperit ceramică liniară decorată cu note muzicale, ceramică precucuteniană de tip Izvoare I 1 și I 2 (= Larga Jijia și Traian — Dealul Fîntînilor), ceramică pictată de tip Ariușd și anumite elemente Coțofeni.

Atragem de la început atenția că pe lingă faptul că se folosește în continuare în mod cu totul impropriu termenul de Izvoare I 1, pentru desemnarea fazei Precucuteni II și cel de Izvoare I 2 pentru Precucuteni III, în așezarea de pe terasa pîrîului Fișag nu este reprezentată nici una din fazele mai sus menționate ale culturii Precucuteni.

Întregul material precucutenian aflat în colecţiile Muzeului din Miercurea Ciuc aparţine fazei Precucuteni I. Au fost descoperite vase tipice, bitronconice, cu sau fără proeminenţe, decorate cu benzi înguste incizate, umplute cu crestături, şiruri de împunsături de diverse forme, caneluri foarte fine şi buza crestată, precum şi vase al căror decor constă din benzi şi triunghiuri excizate.

Dat fiind caracterul restrîns al cercetării, limitat la mici sondaje, nu s-au descoperit din păcate resturile nici unei locuinţe şi nu s-a urmărit nici problema existenţei sau inexistenţei unei fortificaţii artificiale. Nu cunoaştem, de asemenea, dimensiunile aşezării şi nici intensitatea locuirii.

BĂDENI, com. Scobinţi, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

N. Zaharia, 1955, a, p. 900, 17.
N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, 1970, p. 168, 3, pl. I/24—27.

Aşezarea este situată pe marginea podişului (?) la 3 km nord-est de sat, la locul numit „Movila Grădiştei".

Din examinarea celor cîteva fragmente ceramice ilustrate, considerăm că aşezarea s-ar putea data în faza Precucuteni III, poate chiar la începutul acesteia, deoarece motivistica şi formele vaselor păstrează tradiţii din faza anterioară — II.

BELCEA, com. Leorda, jud. Botoşani

Inedit.

La staţiunea experimentală agricolă de la Cucorăni, com. M. Eminescu, se află două fragmente ceramice descoperite pe teritoriul satului Belcea, unul decorat cu caneluri orizontale şi linie incizată, celălalt cu un fel de nervuri mediane dispuse circular şi oblic, combinaţie (în ambele cazuri) cu culoare roşie-crudă. Deşi ele ar putea aparţine unui eventual nivel Cucuteni A 1, le semnalăm întrucît asemenea piese nu lipsesc nici din inventarul fazei Precucuteni III.

BÎRLEŞTI, com. Erbiceni, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, 1970, p. 170, 6, pl. VIII/1—7.

a. La Pepinieră — Pe terasa joasă din stînga Bahluiului, la poalele dealului Ţintei, într-o pepinieră situată la aproximativ 1 km sud de sat se află o aşezare din care s-au adunat, printre altele, şi o serie de fragmente ceramice precucuteniene.

Cu o singură excepție (pl.VIII/3), întregul material publicat aparține fazei Precucuteni III. Excepția amintită este în fond un fragment de figurină antropomorfă, decorată cu striuri fine, și ea nu poate aparține decît culturii Cucuteni A.

BOGDĂNEȘTI, Tîrgul Fălciului, jud. Vaslui

BIBLIOGRAFIE:

T. Passek, 1935, p. 104, pl. XIX/6–7; *Idem*, 1949, p. 36, fig. 7/1–2, nota 33.
Radu Vulpe, 1956, p. 63, fig. 6/b, nota 2.

În Muzeul de istorie din Odessa se află două picioare de vase precucuteniene, care, după informațiile culese de R. Vulpe, provin de la Bogdănești (lîngă Tîrgul Fălciului), dintr-o așezare situată pe malul drept al Prutului.

Vasele au fost descoperite în timpul primului război mondial cu prilejul construirii căii ferate Bîrlad-Ungheni. Tatiana Passek le-a publicat ca provenind de la Ungheni, dar cu mențiunea „descoperit întîmplător".

Aparțin probabil fazei Precucuteni III.

BORLEȘTI, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

M. Florescu, 1970, p. 53, nota 11.

Stațiunea se află la piciorul pantei de sud-est a dealului Runcu, pe terasa inferioară a pîrîului Nechiu. Lucrările agricole efectuate pentru plantarea viței de vie au distrus-o aproape în întregime.

Săpăturile întreprinse în 1968, au dezvelit, într-un strat de cultură subțire, două mici locuințe de suprafață, fără platformă dar avînd în interior cîte o vatră simplă. Au mai fost descoperite și trei alveolări umplute cu resturi menajere. Materialul ceramic își găsește cele mai bune analogii la Traian—Dealul Viei, așezarea de la Borlești fiind prin urmare a doua așezare sigură din faza Precucuteni I de pe teritoriul Moldovei.

Uneltele de silex, fără a fi prea numeroase, sînt totuși tipice — gratoare și lame retușate — iar cele de piatră, lucrate mai ales din marne, sînt la rîndul lor caracteristice: topoare-calapod și un topor cu început de perforare. Subliniem aici prezența toporului-calapod, moștenire sigură de la purtătorii culturii cu ceramică liniară.

Mulțumim și pe această cale Marilenei Florescu pentru cedarea materialului precucutenian de la Borlești.

CALU (actuala com. Piatra Șoimului) jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. Matasă, 1938, p. 119.
R. Vulpe, 1940, p. 14–63.

Descoperită în 1930 de către C. Matasă; s-au efectuat săpături în 1935 de către Radu Vulpe.

Stațiune cu precădere Cucuteni A, situată pe un pinten de deal, numit Horodiștea, aflat între Bistrița și pîrîul Calu, pe teritoriul satului Calu (actual P. Șoimului), la cca 15 km sud de Piatra Neamț. Poziția așezării este dominată, de pe înălțimea Horodiștei un orizont larg deschizîndu-se asupra depresiunilor Bistriței și Cracăului. Din pricina numeroaselor prăbușiri provocate de lutării, ea are la ora actuală dimensiuni destul de modeste — aproximativ 45 × 20 m și este ușor accesibilă doar pe latura de vest, pe celelalte laturi urcușul fiind destul de dificil. Autorul săpăturilor consideră că „deși are aspectul unui tell, nu este vorba de un tell artificial similar celor din valea Dunării, ci de o eroziune artificială". Totodată el excludea posibilitatea unei locuiri precucuteniene la Calu, dar aceasta este totuși documentată printr-un vas tronconic cu umărul rotunjit și buza ușor evazată, decorat cu caneluri orizontale subliniate de linii imprimate cu un instrument de os crestat (R. Vulpe, 1940, fig. 19/1). Vasul (dar mai ales decorul imprimat) este tipic pentru faza a III-a a culturii Precucuteni, el fiind total necunoscut în faza A 1 a culturii Cucuteni.

Dealtfel, nu ar fi exclus ca la Calu să se descopere și urme mai vechi neolitice (poate Criș, liniare sau Precucuteni I), deoarece, printre alte unelte, a fost descoperită și o lamă de obsidiană (R.Vulpe, 1940, p. 47, fig. 32/5) îngrijit retușată; din cîte cunoaștem pînă în prezent cultura Cucuteni, și destul de probabil și cea Precucuteni III, nu mai folosea obsidiana.

Este posibil ca așezarea cucuteniană să fi avut și un șanț de apărare — poate să fi existat chiar și unul precucutenian, dar conducătorul săpăturii nu face nici o precizare în această direcție.

CIORANI, com. Pufești, jud. Vrancea

BIBLIOGRAFIE:

Poiana, 1952, p. 211.
Anton Nițu, *Cercetările arheologice de la „Fîntîna din Cîmp" lîngă Ciorani, r. Adjud* (în manuscris)

Cercetările au fost întreprinse de Anton Nițu în vara anului 1951, în paralel cu săpăturile de la Poiana (Tecuci), care constituiau obiectivul principal.

Așezarea de la „Fîntîna în Cîmp" se află la vest de satul Ciorani, pe o terasă inferioară a Siretului și se prezintă sub forma unui mic platou oval orientat NE-SV,
 înconjurat de izvoare și mici pîraie. Au fost precizate: mai multe straturi neolitice

(precucutenian, Cucutenian A 1 — A 2 și A-B); resturi hallstattiene și din perioada migrațiilor.

Lipsesc informațiile privitoare la locuințe sau la vreun șanț de apărare.

S-a descoperit însă o ceramică tipic precucuteniană: vase bitronconice cu buza evazată, fund plat sau concav, boluri mici, pahare (?) cu buza subțiată, străchini sau cupe cu partea inferioară tronconică și cea superioară cilindrică, vase cu pseudo-picior, vase-suport.

Decorul este incizat sau adîncit, imprimat cu un instrument de os cu muchia crestată, canelat, sau de tradiție Criș. Se preferă benzile variat organizate, spiralele, hașurile precum și ornamentul rezervat.

Deoarece uneltele de la Ciorani nu au fost descoperite în complexe închise, sînt tratate în bloc și deci nu pot fi utile lucrării de față.

În ceea ce privește fragmentul de figurină antropomorfă găsită aici (fig. 16/8), autorul este mai degrabă înclinat să o atribuie unui nivel Cucuteni A, deși nouă ni se pare că ar putea aparține tot atît de bine și celui precucutenian.

Potrivit materialului ilustrativ și textului avut la dispoziție datorită amabilității lui Anton Nițu, noi atribuim așezarea de la Ciorani fazei Precucuteni III. Rămîne de văzut dacă nu cumva acolo se poate vorbi chiar de o continuitate și o dezvoltare liniară Precucuteni III — Cucuteni A 1.

COSTIȘA, comună, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. Matasă, 1938, p. 120, fig. 49 și 52.
Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, 1962, p. 309—311, fig. 1; 3/1—3.

Deoarece pe teritoriul acestei comune s-au descoperit trei așezări cu urme de locuire precucuteniene, toate încadrîndu-se, după părerea noastră, în ultima fază a acestei culturi, le vom aminti în ordinea cercetării lor, cu atît mai mult cu cît datele de care dispunem pentru fiecare sînt extrem de limitate. Toate au fost descoperite de C. Matasă.

I. Așezare situată pe „Dealul Stanciului“, pe teritoriul satului Șerbeștii de Sus, unde Ecaterina Vulpe, efectuînd un sondaj de o singură zi în 1938, a descoperit pe lîngă ceramică pictată Cucuteni A și rare elemente precucuteniene (fig. 49).

II. Pe „Dealul Moicmii“ (sau „Dealul Bisericii“) situat la 1,5 km sud-est de Costișa, tot Ecaterina Vulpe a întreprins un sondaj de o zi și jumătate în mai 1938. Și aici s-a descoperit o cantitate redusă de materiale precucuteniene (fig. 52).

III. Situată pe „Dealul Cetățuii“ care domină satul, pe terasa superioară a Bistriței, deasupra unui tăpșan de formă elipsoidală, mărginit de rîpe adînci și legat de restul terasei printr-o șa, așezarea trebuie să fi avut și un șanț de apărare, probabil distrus de cele două șanțuri ce limitau locuirea din epoca bronzului.

Sondată în 1938 de Radu Vulpe, a fost săpată sistematic în anii 1959—1963 sub conducerea lui Alexandru Vulpe, care a descoperit și datat și cele două șanțuri menționate.

Nivelul precucutenian, gros de cca 0,30—0,35 m, se află într-un pămînt de culoare brun-gălbuie, este destul de sărac şi se concentrează mai ales în centrul aşezării. În cuprinsul acestui nivel nu s-au descoperit locuinţe, dar s-au găsit o serie de gropi mari, cu diametrul de 1,50 — 2 m, destul de sărace.

După părerea autorilor săpăturii, ceramica prezintă analogii cu faza Izvoare I 2 şi o serie de „aspecte noi". Sînt remarcate o ceaşcă bitronconică decorată cu caneluri orizontale în jurul gîtului şi benzi oblice incizate pe pîntec (1962, fig. 3/2), şi o alta mai mare cu umărul accentuat de proeminenţe în formă de corn (idem, fig. 3/1).

Inventarul litic, constă din lame de silex cafenii şi topoare plate de piatră şlefuită, de mărimi diferite.

A fost descoperită şi o figurină antropomorfă fragmentară cu o steatopigie pronunţată. Dealtfel, dacă nu ar exista această piesă tipică fazei Precucuteni III, noi am fi înclinaţi, pe baza materialului publicat, să atribuim aşezarea unui nivel Cucuteni A 1. Piesa amintită ne obligă, cu rezervele de rigoare (deoarece materialul rezultat din săpături nu ne-a fost accesibil), să o situăm în cel mai bun caz puţin înainte de sfîrşitul culturii Precucuteni III.

CUCORĂNI, com. M. Eminescu, jud. Botoşani

Inedită. Materialul expus la sediul staţiunii agricole experimentale.

Deşi ca loc de provenienţă ni se indică aşezarea de la locul numit *Morişca*, de pe teritoriul satului Cucorăni, am fost informaţi că materialul ar putea proveni din alte puncte de pe teritoriul aceluiaşi sat. Îl menţionăm deci sub beneficiul de inventar. În cantitate apreciabilă se întîlneşte ceramică Cucuteni A 2 (mono şi tricromă), dar alături de aceasta sînt prezente şi cîteva fragmente posibil Precucuteni III. Printre acestea din urmă, unul provine de la un vas globular, iar altul de la un picior de vas, ambele fiind decorate cu linii incizate.

ERESTEGHIN, com. Moacşa, jud. Covasna

BIBLIOGRAFIE:

Z. Székely, 1967, p. 76—83, fig. 1—8.

Descoperită în urma lucrărilor agricole; sondată de Z. Székely în 1962.

Aşezarea este situată pe o terasă, la sud de com. Eresteghin, pe locul numit „Fîntîna cu Linte".

La o adîncime de 0,30 m, a fost dezvelită o locuinţă de formă dreptunghiulară (7 × 5 m), orientată NV—SE, avînd o podea formată dintr-un strat de chirpic ars la roşu; pe pămînt s-ua observat amprente (?) de bîrne despicate (groase de 8-20 cm), dar în mod ciudat pe bucăţile de chirpic păstrate sînt menţionate numai urme din scheletul de lemn al pereţilor. Pe latura vestică s-a descoperit vatra locuinţei, avînd o formă rectangulară, de 1 × 0,75 m, fără gardină. La 1,50 m vest de locuinţă a apă-

rut o groapă-sac cu fundul plat, iar la 2,50 m vest de ea, un cuptor cu boltă (de 1 × 1,20 × 0,50 m), săpat în solul virgin, cu pereţii arşi la roşu, iar pe fund avînd ceramică decorată în tehnica exciziei.

Ceramica, în mare majoritate fragmentară, este lucrată fie din pastă cu nisip şi cioburi în compoziţie, fie din pastă cu nisip şi pleavă, fie dintr-o pastă compactă folosind ca degresant numai nisip fin. Formele principale sînt: borcanul (?) cu corpul puţin bombat sau bitronconic, strachina cu pereţii arcuiţi sau cu picior, vasul cu gît cilindric, umărul pronunţat şi partea inferioară tronconică, paharul cu gura largă (?), capacul şi strecurătoarea. Pentru ornamentare se folosea: barbotina, brîurile alveolare, liniile incizate orizontal, benzile înguste, de asemenea incizate şi umplute cu puncte, canelurile, uneori pictura roşie-crudă (?) şi excizia (şah, spirale, triunghiuri, diverse combinaţii geometrice etc.). S-a descoperit şi un fragment de vas cu piciorușe care, după părerea autorului săpăturii, a putut fi folosit ca opaiţ; noi considerăm că este vorba de un văscior de cult, cunoscut culturii Precucuteni, deşi nu-l întîlnim prea frecvent.

Uneltele de la Eresteghin, deşi reduse numeric (un nucleu, două răzuitoare, o lamă din andezit, o alta din silex, un topor plat de piatră, altul din gresie silicifiată, o rîşniţă şi un frecător), au marele avantaj de a putea fi atribuite cu precizie culturii Precucuteni, în aşezarea de la „Fîntîna cu Linte“ neexistînd un alt nivel de locuire neolitic.

Obiectele de lut sînt de asemenea în cantitate mică printre ele se semnalează un fragment de lustruitor de vas (fig. 4/6), care pare a fi mai degrabă un picior de figurină sau de vas antropomorf şi un mic fragment cilindric (fig. 4/7), atribuit unei figurine de tipul cunoscut în cultura Vinča—Turdaş, dar interpretarea nu pare a avea nici un element de sprijin, fragmentul amintit fiind o simplă bucăţică de lut ars.

După opinia descoperitorului, staţiunea de la Eresteghin este de tip Zăneşti, situată însă într-un orizont mai nou decît Boian—Giuleşti, adică la nivelul Boian—Vidra. Dacă sîntem de acord (şi materialul ne îndreptăţeşte să o facem) cu această încadrare şi cu analogiile care decurg din ea, trebuie ca cel puţin începuturile aşezării de la Eresteghin să le plasăm într-o vreme contemporană cu faza Giuleşti etapa Aldeni a culturii Boian, ştiut fiind că fazei Vidra îi corespunde, cel puţin o parte din faza Precucuteni II. Altminteri admiţînd o contemporaneitate Boian—Vidra—Eresteghin, excludem pe cea valabilă — adică Eresteghin—Traian—Dealul Viei.

GĂICEANA, comună, jud. Bacău

Inedită; informaţie Viorel Căpitanu.

Aşezare situată pe dealul Pietroasei, descoperită şi săpată de Viorel Căpitanu în 1959.

S-a descoperit o strachină mică, lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, nedecorată. Astfel de forme există în inventarul culturii Precucuteni, dar nu reprezintă piese caracteristice. Restul materialului văzut de noi este cucutenian (A 1 şi A 2). Există însă şi cîteva fragmente ceramice de culoare cenuşie, decorate cu incizii fine, care ar putea indica un eventual nivel de situat la sfîrşitul fazei Precucuteni III şi în perioada de tranziţie spre Cucuteni A 1.

Numai săpăturile viitoare vor putea clarifica situaţia. Deocamdată, printre materialele cercetate nu am întîlnit fragmente ceramice care să aparţină exclusiv culturii Precucuteni.

GIROVU, jud. Neamţ

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1956, p. 60; *idem*, 1957, p. 35, nota 4.

Printre o serie de localităţi pe teritoriul cărora au fost descoperite materiale „de caracter Tripolie A asociate cu fragmente ceramice Boian—Giuleşti" este menţionată şi com. Girovu. Materialele aflate probabil în Muzeul din Piatra Neamţ nu ne-au fost accesibile, iar o cercetare de teren întreprinsă în anul 1969 nu a dus la identificarea aşezării. Dată fiind asocierea de materiale la care face aluzie autorul mai sus citat, este destul de probabil că aşezarea datează din faza Precucuteni II.

IAŞI, oraş

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, 1955, p. 287.
N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi EM. ZAHARIA, 1956, p. 15, fig. 8/1—3.
N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi EM. ZAHARIA, 1970, p. 201, nr. 49, pl. LXXX/12—15, 17; LXV/11—12; LXVI/1—2, 4—7, 8, 10.

1. **Cartierul Ciurchi.** Aşezare precucuteniană situată pe o terasă plană din stînga Bahluiului, în marginea sud-estică a Iaşilor. Au fost descoperite o serie de fragmente ceramice, lucrate dintr-o pastă bună şi decorate cu motive triunghiulare excizate şi cu benzi spiralice adînc săpate, tipice pentru Precucuteni II.

2. **Curtea Domnească.** Pe promontoriul terasei inferioare din stînga Bahluiului, acolo unde se află astăzi Palatul Culturii, cu ocazia executării lucrărilor de fundaţie ale acestuia au fost descoperite şi fragmente ceramice precucuteniene. Atît formele cît şi decorurile vaselor — combinaţii de caneluri, impresiuni, benzi crestate, incizii şi proeminenţe-cornițe — permit încadrarea aşezării în faza Precucuteni III.

ILIŞEŞTI, jud. Neamţ

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1957, p. 35, nota 4.

Printre alte staţiuni cu ceramică precucuteniană, încă inedite, din judeţul Neamţ, este trecută şi aceea de la Ilişeşti. Nu dispunem de alte date.

IZVOARE, com. Dumbrava Roşie, jud. Neamţ

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 98, 111, fig. 1–6; 18/1,6; 22(?).
R. VULPE, 1936, p. 49–53; *idem*, 1937, p. 134–146, fig. 3; 6-9.
idem, 1956; *idem*, 1957,p. 5–118, fig. 15 – 84.

Descoperită în 1923 de C. Matasă şi sondată de descoperitor în 1931, a fost săpată (din păcate pe scară foarte restrînsă) de către Radu Vulpe în anii 1936, 1938 şi 1948. Este meritul incontestabil al acestui cercetător de a fi semnalat pentru prima dată în întreaga arie a complexului cultural Ariuşd—Cucuteni—Tripolie, existenţa unui strat cu ceramică anterioară aceleia pictate de stil Cucuteni A, pe care l-a numit „strat precucutenian".

Staţiunea se află în unghiul de NV al confluenţei văilor Bistriţei şi Cracăului, pe terasa medie (?) a Bistriţei, la 1 km est de satul Izvoare şi 8 km est de Piatra Neamţ, pe şoseaua vicinală ce leagă oraşul de localităţile Dochia şi Mărgineni, la punctul unde din această şosea se desface calea comunală ce duce spre satul Doina (R. Vulpe, 1957, fig. 1). Ea se prezintă ca o ridicătură nesemnificativă situată între două pîrîiaşe formate din apele abundente ce ţîşnesc de la baza dealului Boteştilor (sau Izvoarelor), deal ce face parte din terasa superioară a Bistriţei. Aşezarea neolitică, singura care va reţine atenţia noastră ocupă centrul promontoriului şi în cuprinsul ei au fost săpaţi 347 m^2, iar la nord, unde s-a identificat un sat medieval, s-a mai întreprins un sondaj de 44 m^2.

Publicînd în 1937 rezultatele primelor cercetări, Radu Vulpe afirmă că aşezarea nu prezintă nici o urmă de sistem de apărare şi că a sesizat două straturi de cultură separate printr-o fîşie de vălătuci calcinaţi; tot ceea ce se găseşte deasupra lor aparţine ceramicii pictate de tip Cucuteni A (stratul Izvoare II) şi tot ceea ce se află dedesupt aparţine unei civilizaţii diferite, precucuteniene, căreia îi dă numele de Izvoare I (R. Vulpe, 1937, p. 137—138). Menţionează ca descoperite în acest ultim strat două obiecte de aramă, cîţiva colţi de mistreţ, perforaţi, puţine obiecte de piatră, plastică steatopigă şi o ceramică decorată cu incizii şi „impresiuni cu rotiţa", avînd ca forme principale diverse străchini şi vase tronconice cu fundul drept.

Săpăturile din 1938 şi 1948 (R. Vulpe, 1957, p. 32—33), au adus un plus de preciziuni stratigrafice: au fost identificate patru pături de arsură, notate de jos în sus ω, ψ, χ, φ, care separau cinci niveluri de locuire. Stratul Izvoare I a fost divizat în două: I 1 (conţinînd ceramică excizată), atribuit culturii Boian—Gileşti şi I 2 (cu ceramică decorată cu incizii), încorporat de autor culturii Precucuteni de caracter Tripolie A. Izvoare II a fost divizat la rîndul lui în: II 1 a — „Protocucuteni bicrom" (deşi acest material nu s-a găsit nicăieri neamestecat şi cu elemente tricrome), II 1 b — „Protocucuteni mixt"; şi II 2 — Cucuteni A, pur tricrom. Am avea deci o evoluţie liniară Cucuteni A 1, A 2 şi A 3, dar nu vom discuta această problemă, ca ieşind din cadrul studiului de faţă.

Locuinţelor neolitice le este consacrat un capitol al monografiei *Izvoare* (*loc. cit.*, p. 38), dar întrucît nici una nu a fost degajată în întregime, nu avem asupra lor decît unele indicaţii de ordin cu totul general: „în stratul precucutenian ω (Izvoare I), fragmentele de vălătuci sînt rare. De fapt nu le-am întîlnit în conglomerate masive decît în săpătura F. În rest, stratul ω, tot atît de extins ca şi celelalte, este

format din lut ars simplu și din foarte mult cărbune. Am putea deduce de aici că în vremea respectivă locuințele erau construite cu o proporție mai mare de lemn și tencuite cu lut mai puțin și în cea mai mare parte nebătut și neamestecat cu paie" (*loc. cit.*, p. 39). „S-au găsit, înlăuntrul locuințelor (*fără a se preciza din care strat*), numeroase vetre de foc, constînd din petice de argilă arsă, de forme diferite, mai ales dreptunghiulare... la suprafață prezintă o crustă netedă și dură. Uneori vetrele erau prevăzute cu margini ridicate" (*ibidem*). Gropile precucuteniene lipsesc cu desăvîrșire la Izvoare (*ibidem*, p. 40), fapt destul de ciudat, dacă avem în vedere relativa lor frecvență în alte așezări precucuteniene. S-a constatat în schimb în cuprinsul zonei vestice a suprafeței F, existența unei adîncituri de formă neregulată, largă de 4 m, mergînd pînă la 3 m adîncime și conținînd ceramică exclusiv precucuteniană (*ibidem*, p. 23), fără a se preciza însă căruia dintre cele două niveluri precucuteniene îi aparține. O alveolare similară am degajat parțial, noi înșine în cuprinsul nivelului precucutenian din așezarea de la Tîrpești, alta a fost descoperită de Adrian Florescu la Andrieșeni și interpretată drept groapă pentru scos lut, iar alte două găsite de A. D. Alexandrescu la Larga Jijia.

Întrucît la vremea publicării monografice a rezultatelor săpăturilor de la Izvoare, existența unor așezări de tip Boian—Giulești în Moldova era mult dezbătută (în urma descoperirilor de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia, Vlădeni etc.) și, cu foarte puține excepții, admisă, autorul, tentat de o astfel de demonstrație, a separat cele două categorii ceramice din așezare, publicîndu-le independent și nu pe straturi sau complexe închise. Se creează astfel o viziune cu totul artificială, și din păcate în acest rezumat va trebui să adoptăm, împotriva convingerilor noastre, aceleași criterii. Faptul este cu atît mai neplăcut cu cît însuși autorul socotește că „ o bună parte din ceramica decorată cu incizii, caneluri, proeminențe, alveole etc., poate aparține stratului I 1, dar nu o poate separa de restul materialului care în majoritate poartă pecetea stilului *Tripolie A*, caracteristic stratului Izvoare I 2".

Materialul stratului I 1 constă în ceramică excizată (evident, așa cum notam mai sus, însuși autorul recunoaște că aici mai sînt de inclus o serie întreagă de materiale atribuite nivelului I 2), formele nu sînt prea bogate: vase de dimensiuni mari cu pereții groși; străchini, unele cu picior și o serie de alte tipuri de vase tot cu picior. Decorul excizat constă din linii orizontale, curbe, șah, triunghiuri dispuse într-o gamă variată — toate umplute cu pastă albă.

Inventarul ceramic al nivelului I 2 este dominat de: vase tronconice cu fund îngust, străchini, castroane, vase cu picior, boluri (?) vase cu gît tronconic, capace; decorația folosește: inciziile, canelurile, liniile imprimate, cu un instrument de os cu marginea crestată, proeminențele, uneori pictura și în unele cazuri aplicațiile plastice. La Izvoare se mai întîlnește și o ceramică de tradiție Criș, dar autorul săpăturilor a arătat că nu o poate atribui unuia sau altuia dintre cele două niveluri precucuteniene.

În stratul Izvoare I (1—2) s-au descoperit numeroase lame, nuclee și așchii de silex și gresie, precum și topoare de piatră dură, lustruite și perforate. Cum însă nu a putut deosebi vreo diferență tipologică între acestea și cele din straturile superioare, ele sînt descrise în bloc și deci utilajul litic precucutenian de aici nu poate fi separat de cel cucutenian. Situația este similară și în cazul obiectelor de os, unde, cu o singură excepție (R. Vulpe, 1957, fig. 261/1, obiect de os dat drept lustruitor de vase, în fond șlefuitor făcut dintr-un matacarpian), materialul este publicat de asemenea global.

Situaţia obiectelor de cupru este mai bună; în stratul Izvoare I (fără precizarea dacă în I 1 sau I 2) au apărut: un fragment de lamă îngustă, un fragment de pandantiv şi un ac prismatic cu vîrful îndoit (*loc. cit.*, fig. 85/5–6).

Ca şi în restul staţiunilor precucuteniene şi la Izvoare sînt prezente figurinele atît antropomorfe steatopige (în general fragmentare) cît şi zoomorfe.

În ceea ce priveşte încadrarea tipologico-cronologică a straturilor de la Izvoare, autorul atribuie „nivelul I 1 unei locuiri Boian–Giuleşti (de caracter mai arhaic la Zăneşti decît aici) iar nivelul I 2 culturii Tripolie A care a putut pătrunde de undeva de la răsărit de Prut, în Moldova, unde a supus şi asimilat triburile Boian–Giuleşti".

După părerea noastră ne aflăm în faţa a două momente din evoluţia culturii Precucuteni. Stratul I 1 aparţine fazei Precucuteni II, dar locuirea nu ar fi exclus să fi început înainte de sfîrşitul fazei Precucuteni I, deoarece în acest strat întîlnim şi material cu analogii la Traian–Dealul Viei (benzi umplute cu puncte, care dispar în Precucuteni II); şi stratul I 2 care se încadrează fazei Precucuteni III, cu bune analogii la Traian – Dealul Fîntînilor, Andrieşeni, Valeni etc.

LARGA JIJIA, com. Movileni, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

JIJIA, 1952, p. 43–44, 47–51, fig. 1; 4–8.
A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 1, p. 21–37, pl. I–VIII.

Descoperită în primăvara anului 1951 cu prilejul recunoaşterilor de teren întreprinse în Valea Jijiei, aşezarea a fost săpată în acelaşi an de A.D. Alexandrescu. Ea se află situată pe un grind denumit ,,La grădină'', întins pe cîteva hectare, plat şi jos, al cărui front este tăiat în terasă de albia majoră a Jijiei, situat la rîndul lui la est de satul Larga. Locuirea precucuteniană se contureazâ în colţul nord-estic al grindului. Nu se ştie dacă a fost fortificată, lucru destul de puţin probabil, dată fiind configuraţia terenului, jos şi în preajma mlaştinei.

În cursul săpăturilor, restrînse dealtfel, nu au fost descoperite vetre sau locuinţe; a apărut în schimb chirpic adunat în două gropi, una modernă, deci lipsită de importanţă pentru noi, şi alta de formă cilindrică, care aparţinea nivelului precucutenian şi nu conţinea nimic în afară de bucăţi mari de chirpic, bine ars la roşu-cărămiziu. Restul materialului a fost în bună parte adunat din două alveolări, numite la început „funduri de cabană''; dar autoarea săpăturilor ne informează că nu fuseseră în nici un caz locuinţe şi probabil nici gropi menajere.

Ca în mai toate aşezările precucuteniene, şi la Larga starea excesiv de fragmentară a ceramicii îngreunează simţitor stabilirea exactă a formelor şi motivisticii. S-a putut totuşi preciza existenţa vaselor cu gura largă, gît cilindric (mai scund sau mai înalt) şi corp bombat; a străchinii cu profil rigid, cu sau fără picior; a vaselor cu picior înalt cilindric; a paharelor bi- sau tronconice, avînd pereţii bombaţi, gîtul şi fundul bine marcate şi uneori umărul pronunţat subliniat de proeminenţe cu tendinţe de cornuţe; a capacelor cu buton cilindric terminat cu un capăt conic, sau a capacelor simple cu un buton scund; precum şi a unor fragmente de suporturi (?)

de vase. Predomină decorul incizat, liniar spiralic, apoi cel imprimat, canelurile şi proeminenţele. În proporţie destul de mare — aproximativ 30% este prezent şi decorul de tradiţie Criş şi într-una mai redusă — circa 20%, acela excizat: şah, dinţi de lup, zig-zag, spirale rezervate. Nu lipseşte nici barbotina şi în două cazuri, nici fundurile de vase ornamentate.

Uneltele de silex sînt lucrate pe loc, din materie primă provenită din zăcămintele de la Prut, de culoare neagră-cenuşie şi vineţiu-alburie cu pete gălbui. Se întîlnesc: nuclee, lame şi gratoare în bună parte microlitice, aşchii retuşate, şi cîteva piese din gresie glauconitică provenită din Carpaţii răsăriteni (A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl.I). Uneltele din piatră şlefuită se reduc la cîteva topoare trapezoidale, la unele dălţiţe înguste amintind toporul-calapod şi la cîteva rîşniţe; iar cele de os la un împungător sau pumnal, patru sule mici şi cîteva şlefuitoare.

Plastica zoo- şi antropomorfă este bine reprezentată, figurinele feminine aparţinînd tipului cunoscut, foarte schematizat, cu gît înalt şi steatopigie pronunţată (A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII). Sînt menţionate şi unele de o formă generală cilindrică, precum şi un fragment decorat cu incizii fine. Din rîndul celor zoomorfe subliniem în mod special un cap de pasăre.

Este scoasă în evidenţă în nivelul precucutenian de la Larga, cantitatea mare de oase de animale, dominată de resturi de cornute mari, dar din păcate nu dispunem de analize paleofaunistice.

Aşezarea a fost încadrată de autoarea săpăturilor în faza a II-a a culturii Precucuteni; ea admite chiar că locuirea ar fi putut începe cu puţin timp înainte ca aceea de la Traian—Dealul Viei să-şi fi încheiat existenţa, fapt destul de verosimil.

MÎNDRIŞCA, com. Valea Seacă, jud. Bacău

I. BIBLIOGRAFIE:

Poiana, 1952, p. 221.
AL. VULPE, 1961, p. 64—66, fig. 1.
GH. BICHIR, şi EUG. DOGAN, 1962, p. 291—299, fig. 4.
GH. BICHIR, 1968, p. 113—125, fig. 1—3.

Identificată în 1951 de către membrii colectivului şantierului arheologic Poiana, aşezarea a fost sondată în acelaşi an de către Petre Radu, Ştefan Ştefănescu şi Alexandru Vulpe (membri ai colectivului mai sus menţionat). Săpături sistematice s-au întreprins în 1959 de către Gh. Bichir şi Eugenia Dogan, iar în 1960 de Gh. Bichir.

Aşezarea, locuită în timpul culturilor Precucuteni şi Monteoru, se află pe locul numit „Titelca Morăriei", în partea de NNE a satului Mîndrişca, situat la rîndul lui pe o terasă mijlocie din dreapta Siretului, la cca 3 km de albia rîului. Ea are aspectul unei măguri de formă ovală, cu maluri abrupte (mai uşor accesibilă dinspre vest), desprinsă din terasa Siretului datorită eroziunii pîrîului Valea Seacă (Gh. Bichir şi Eug. Dogan, 1962, fig. 1).

Nici această aşezare nu ştim dacă a avut sau nu un sistem artificial de apărare; fiind însă situată pe o înălţime izolată este posibil să nu fi avut un şanţ de apărare.

Stratul de cultură neolitic — Mîndrişca I — este gros de aproximativ 0,45 m iar solul are o culoare galben-murdară. S-au descoperit resturile a două locuinţe de suprafaţă, dezvelite numai parţial. Locuinţa nr. 1, degajată pe o porţiune mai mare (dar nu integral) a permis descoperitorilor (Gh. Bichir şi Eug. Dogan) să tragă concluzia că locuinţele erau de formă dreptunghiulară, fără platformă şi cu pereţii făcuţi din împletituri de nuiele lutuite. Gropile stratului precucutenian, de formă cilindrică, sînt sărace în resturi menajere.

Deşi copleşitoarea majoritate a materialului ceramic este fragmentar (constatare general valabilă pentru aşezările culturii Precucuteni), s-au putut preciza unele forme: vase bitronconice, vase cu picior, străchini, capace. Vasele din pastă fină au în special un decor incizat, imprimat, sau canelat, cele de dimensiuni mari, cu pereţii groşi, sînt decorate cu excizii, iar cele de uz comun au fie barbotină, fie alveole.

Uneltele de piatră şlefuită constau mai ales din topoare plate, trapezoidale, mai rar dreptunghiulare, din dăltiţe şi dintr-un topor de tip calapod (este mai degrabă o dăltiţă cu una din laturi mai bombată).

S-au descoperit de asemenea lame, răzuitoare, percutoare şi nuclee de silex, unelte de gresie silicifiată, provenită din zona şisturilor negre ale Carpaţilor răsăriteni, precum şi numeroase unelte de os şi corn: împungătoare, dăltiţe, şlefuitoare, două fragmente de spatule (?), săpăligi etc.

Deosebit de interesantă este plastica acestei staţiuni. Cel puţin una dintre piese (Gh. Bichir, 1968, fig. 3/1) constituie un „unicum în plastica precucuteniană" deşi în linii generale respectă şi ea canonul destul de rigid al sculpturilor în lut, din vremea şi zona la care ne referim. Gh. Bichir sugerează pe această linie unele legături cu sudul (fără alte preciz、iuni), legături şi influenţe pe care noi le vedem concretizîndu-se şi în redarea în formă de cap uman a unui buton de capac (*loc. cit.*, fig. 1/9).

După opinia aceluiaşi autor locuirea de la Mîndrişca datează din etapa tîrzie a fazei Precucuteni II şi nu depăşeşte perioada de tranziţie de la Precucuteni II la Precucuteni III.

Noi considerăm însă că avem suficiente elemente care ne îndreptăţesc să prelungim durata aşezării şi în prima parte a fazei Precucuteni III.

II. GH. BICHIR, şi EUG. DOGAN, 1962, p. 299.

În extremitatea estică a satului, pe marginea drumului ce duce la Rogoaze, în urma unei cercetări de teren, printre alte materiale (ex. Monteoru şi sec. III e.n.) s-au descoperit şi o serie de materiale precucuteniene, fără precizarea fazei. Nota publicată asupra acestei descoperiri nu este ilustrată.

TÎRGU NEGREŞTI, jud. Vaslui

BIBLIOGRAFIE:

A. NIŢU, 1955, p. 1–26, fig. 1–16.

Aşezarea, descoperită în 1952 şi cercetată de Anton Niţu în 1954, este situată pe cursul superior al Bîrladului, chiar pe malul drept al rîului, la intrarea în tîrg; din cauza unui strat foarte gros şi dur de depuneri aluvionare, nu au fost întreprinse săpături.

Autorul cercetării publică din această așezare nouă vase și cîteva fragmente ceramice pe care le atribuie unei faze tîrzii precucuteniene, găsindu-le analogii la Izvoare și Traian—Dealul Fîntînilor. Amintește de asemenea și cîteva bucăți de chirpic cu multă pleavă în compoziție, dovadă certă pentru noi a existenței unor locuințe de suprafață, similare celor din alte așezări precucuteniene.

Folosirea picturii albe, precum și a celei roșii crude l-a determinat pe A. Nițu să împingă limita cronologică superioară a așezării pînă în cuprinsul așa zisei faze Protocucuteni (= Cucuteni A 1). Ipoteza nu ni se pare cu totul plauzibilă deoarece formele vaselor (aproape invariabil paharul tronconic cu baza evazată și fundul mic ușor concav), și mai ales decorul imprimat cu un instrument de os crestat, lipsesc, pînă în prezent, din inventarul culturii Cucuteni A.

Pe de altă parte baia de culoare albă care are, după autor, valoarea unui „fond de culoare“ este folosită uneori și la Traian—Dealul Fîntînilor în nivelul Precucuteni III.

După părerea noastră așezarea de la Tg. Negrești se situează în faza Precucuteni III atingînd probabil și granița dintre fazele Precucuteni III și Cucuteni A 1.

PANCIU

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1956, p. 60.

Așezare menționată în șirul acelora care delimitează aria sudică a culturii Precucuteni.

Probabil aparține fazei Precucuteni III; nu dispunem de date suplimentare.

PODOLENI, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1957, p. 35, nota 4.

Așezare situată pe „Dealul Teiului“ de pe teritoriul comunei Podoleni. Nu ni se dă nici o indicație suplimentară care să ne permită să o încadrăm uneia sau alteia din fazele culturii Precucuteni.

POPRICANI (de Sus), jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 212, 60 pl. CII/1-4, 6-8, 11-12.

Pe suprafața ușor înclinată spre est a dealului cuprins între Pîrîul la Plopi și Valea Neagră, loc denumit *Ciriteiul Mic*, la 3 km est de sat, s-au descoperit fragmente ceramice precucuteniene, Cucuteni A și Cucuteni B. Din analiza materialului ilustrativ rezultă că așezarea ar putea data de la sfîrșitul fazei Precucuteni III.

RUGINEŞTI,

BIBLIOGRAFIE:

H. DUMITRESCU, 1957, 1, p. 51.
E. COMŞA, 1957, p. 30, nota 32.

Aşezarea este semnalată fără nici un fel de altă indicaţie. H. Dumitrescu o încorporează grupei de aşezări precucuteniene din centrul şi nordul Moldovei, în timp ce Eug. Comşa o atribuie aşezărilor de tip Boian—Giuleşti de pe teritoriul Moldovei.

Întrucît nu am avut la dispoziţie nici un fel de materiale provenind din aşezarea aceasta nu ştim căreia dintre fazele culturii Precucuteni i-ar putea fi atribuită.

RUŞII—MĂNĂSTIOARA, com. Udeşti, jud. Suceava

BIBLIOGRAFIE:

D. POPESCU, 1970, p. 510.

A fost descoperită o locuinţă de suprafaţă aparţinînd culturii Precucuteni avînd ca inventar: unelte de piatră şi silex, fragmente ceramice, figurine. Nici o altă preciziune. Nu ştim deci cărei faze îi poate fi atribuită.

SF. GHEORGHE, oraş

BILIBOGRAFIE:

H. SCHROLLER, 1933, pl. 18—19.
E. ZAHARIA, 1967, fig. 13.

Datorită amabilităţii directorului Muzeului din Sf. Gheorghe (Z. Székely), am avut prilejul să vedem o serie de materiale provenind din vechile colecţii ale Muzeului. O bună parte din aceste materiale pot fi cu certitudine atribuite fazei Precucuteni I, şi chiar etapei finale a acesteia.

Aşezarea din care provin, este din păcate complet distrusă, şi se afla pe una din terasele de pe malul Oltului.

SUCEAVA, jud. Suceava

Inedită. Informaţie şi material pus la dispoziţie de DAN TEODOR.
Săpături 1960—1961, executate de DAN TEODOR.

Aşezarea se află pe locul numit „La Şipot“, unde există şi un nivel de locuire sigur Cucuteni A 1 — A 2, cu o ceramică corodată şi deci cu pictura ştearsă.

S-au descoperit şi cîteva fragmente ceramice pe care le putem atribui culturii Precucuteni III, printre care şi o porţiune dintr-un căpăcel în formă de calotă sferică. Decorul este incizat, dispus mai ales în benzi haşurate cu liniuţe.

Autorul săpăturilor a găsit și două fragmente de figurine antropomorfe; una probabil să aparțină etapei finale Precucuteni III, alta, cu steatopigie exagerată, decorată cu incizii adînci, putînd face parte atît din inventarul locuirii Precucuteni III, cît și din cel al așezării Cucuteni A1 — A2. Noi înclinăm totuși să o atribuim nivelului precucutenian.

ŞERBEŞTI, com. Ştefan cel Mare, jud. Neamț

Inedită, informaţie A. BUZILĂ.

Aşezare situată pe locul numit „conacul Curicheştilor", făcînd parte dintr-o terasă joasă (uşor mamelonară), la poalele căreia curge un pîrîu.

A fost descoperită de A. Buzilă de la Muzeul de arheologie din Piatra Neamț, care a avut amabilitatea de a ne-o semnala și arăta.

Pare a se încorpora fazei Precucuteni III, dar materialele din vechea periegheză s-au pierdut, iar noi, în cursul unei cercetări de teren, nu am descoperit decît foarte puține și nesemnificative fragmente ceramice, deoarece terenul, la data vizitei noastre, era ocupat de culturi agricole.

TÎRPEŞTI, com. Petricani, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 116

SILVIA MARINESCU-BÎLCU, 1962, p. 236—242, fig. 5/1-3; 6/1 a-b; 7/1-7; *Idem*, 1968, p. 395-422, fig. 1 ;5 ; 6/1-4 ; 7-8; 9/1-5; 10.

Descoperită în 1937 de locuitorul Popa V. Nicolae, așezarea este semnalată de acesta lui C. Matasă care, împreună cu Radu Vulpe, întreprind un sondaj de o zi, soldat cu rezultate destul de modeste. Un alt sondaj este făcut în 1958 de D. Constantinescu (pe atunci directorul Muzeului din Tg. Neamț). Între 1959—1965 și în 1968 așezarea a fost săpată sistematic de noi; unele campanii sub conducerea lui Vladimir Dumitrescu.

Aşezarea (avînd mai multe straturi de cultură — liniar, Precucuteni II—III, Cucuteni A 1—A 2, perioadă de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, sec. II—III e.n. și VI—VII e.n.), se află la NNE de sat, pe locul numit „Rîpa lui Bodai" (nume derivat poate din Budăi — izvoare), pe botul unei terase mijlocii de pe stînga pîrîului Topolița. Stațiunea beneficiază de o poziție dominantă, la sud are rîpa din fața satului Tîrpești, iar spre NNV și ENE două șanțuri de apărare o făceau greu accesibilă dinspre terasa largă ce se întinde pînă la poalele dealurilor Boiștei, unul dintre șanțuri este precucutenian (III), celălalt Cucuteni A. În stratul precucutenian de la Tîrpești au fost precizate două niveluri de locuire; primului nivel îi aparțin o serie de vetre, unele gropi și alveolări de mari dimensiuni (poate bordeie?) făcute într-un prim moment al ocupării terasei de către precucutenieni, precum și un șanț mic (săpat din nivelul precucutenian), al cărui rol funcțional este greu de precizat datorită dimensiunilor lui — poate un șănțuleț pentru paza de noapte a vitelor împotriva animalelor

sălbatice. Data de început a acestui nivel se situează la sfîrşitul fazei Precucuteni II, el continuîndu-se fără nici o întrerupere în faza Precucuteni III. Acestei ultime faze îi aparţin 10 locuinţe de suprafaţă precum şi unul dintre şanţurile de apărare.

Locuinţele, variind între 12—77 m² nu aveau platformă, cu excepţia locuinţei nr. 6 şi a unei porţiuni din locuinţa nr. 3, erau de formă rectangulară, construite din schelet de lemn şi împletitură de nuiele şi trestie peste care se aplica lutul bine frămîntat, dens, amestecat cu pleavă şi uneori cu pietricele. O parte dintre locuinţe aveau vetre interioare, una (nr. 6) un foarte frumos cuptor cu boltă şi gardină rotunjită (S. Marinescu-Bîlcu, 1968, fig. 8); majoritatea s-au dovedit a avea un inventar extrem de redus, fapt ce ne îndreptăţeşte, credem, să considerăm că părăsirea aşezării nu s-a făcut în mod precipitat, locuitorii avînd posibilitatea de a lua cu ei cea mai mare parte a inventarului. În locuinţa nr. 4 s-a descoperit un vas de fundaţie, îngropat ritual, după ce mai întîi fusese trecut prin foc.

În nivelul vechi precucutenian se întîlnesc văscioare scunde, globulare, cu gura mai mult sau mai puţin evazată, străchini cu picior, suporturi, străchini cu buza puternic evazată şi fragmente de picioare de vase decorate cu incizii foarte adînci. Decorul constă în crestături pe buză, impresiuni cu un instrument plat de os cu una din muchii crestată, linii paralele mai mult sau mai puţin adîncite, şiruri de împunsături lunguieţe, caneluri fine, proeminenţe organice; în proporţie redusă întîlnim decorul excizat în formă de şah degenerat, pe cel de tradiţie Criş şi dinţi de lup. Extrem de rar se întîlneşte şi culoarea roşie crudă.

Din nivelul următor Precucuteni III clasic, dispar străchinile cu buza puternic evazată, decorul excizat, cel săpat, precum şi cel de tradiţie Criş. Apare în schimb combinaţia incizie—pictură albă—care fără a fi de tip Cucuteni A, este precursoarea acestui ultim sistem decorativ.

Uneltele de piatră, destul de numeroase, includ topoare şlefuite (lucrate în general din roci dure), de formă trapezoidală, fragmente de topoare perforate, rîşniţe, frecătoare şi dăltiţe. Silexul este mai rar, gresia silicifiată deasemenea. Sînt bine reprezentate în schimb uneltele de os şi corn: pumnale, împungătoare, dăltiţe, fragmente de săpăligi etc.

Tot ca o caracteristică a primului nivel precucutenian de la Tîrpeşti trebuie să amintim şlefuitoarele din os.

Plastica antropomorfă este la Tîrpeşti de o rară bogăţie şi se poate împărţi în trei mari categorii: prima constituită de figurinele (reduse numeric) asemănătoare celor de la Dealul Viei, plate fără decor, cu partea inferioară a corpului relativ conică sau tronconică, a doua incluzînd figurine tipic Precucuteni III, steatopige; în sfîrşit, ultima, care anunţă plastica Cucutenei A, cu decor striat. Amintim şi cunoscuta replică precucuteniană a aşa-zisului „gînditor“ din cimitirul de tip Hamangia de la Cernavoda.

Stratul precucutenian din aşezarea aceasta se mai remarcă şi prin abundenţa de oase de animale (atît sălbatice cît şi domestice).

Aşa cum menţionam mai sus, locuirea precucuteniană de la Rîpa lui Bodai a început înainte de sfîrşitul fazei Precucuteni II şi a durat de-a lungul întregii faze Precucuteni III — adevărata perioadă de înflorire a aşezării datînd din această ultimă fază.

TRAIAN—DEALUL FINTÎNILOR, com. Zănești, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 98 (așezarea este menționată exclusiv ca stațiune Cucuteni A-B).
VL. DUMITRESCU, 1945, p. 22-109, fig. 8/2,4; 11-12; 14 (se menționează pentru prima dată material precucutenian în această stațiune).
H. DUMITRESCU, 1952, p. 121-136, pl. VIII/1,3; fig. 4/1-2; *idem*, 1953, p. 47-61; fig. 8-13; 16; *idem* 1954, p. 38-39, fig. 3: 8/1-2: *idem*, 1955, p. 462, fig. 5; *idem*, 1957, 2, p. 115—124, fig. 4/1-7: *idem*, 1959, p. 197, fig. 6/1-3: H. și VL. DUMITRESCU, 1959, p. 161-162, fig. 5/1-2; 9—11; 8/1-2,5: H. Dumitrescu, 1961, p. 97-100, fig. 5/3-4,7; 6/1-7.

Stațiune Cucuteni A—B descoperită în 1930 de C. Matasă, primele săpături sistematice au fost întreprinse aici de către Vladimir Dumitrescu în anii 1936, 1938 și 1940. După o întrerupere relativ îndelungată, ele au fost reluate pe scară largă în anul 1951 de un colectiv condus de Hortensia și Vladimir Dumitrescu și continuate — fără întrerupere — pînă în anul 1960. Între 1952-1954 colectivul a lucrat numai sub conducerea Hortensiei Dumitrescu.

„Dealul Fîntînilor" constituie o porțiune din vechea terasă plată a Bistriței, despărțită pe laturile de E și NE de restul platformei printr-o viroagă naturală iar spre vest de șoseaua comunală Zănești — Traian — Mărgineni; în acest mod, la prima vedere „dealul" pare rupt de platformă. Numai spre SE, S și SV el se ridică relativ brusc, ca de altfel întreaga terasă de pe marginea luncii Bistriței, pe care o domină de la o înălțime de cca 8-10 m. La poalele „dealului" se află o serie de izvoare naturale de apă, foarte bogate, numite „Fîntînile Doamnei".

Stațiunea Cucuteni A—B de la Traian—Dealul Fîntînilor s-a dovedit a fi fost locuită mai înainte și de purtătorii culturii cu ceramică liniară, precum și de cei ai culturii Precucuteni, în ultima ei fază de evoluție (III).

Dacă vechile săpături (1936, 1938, și 1940) scoseseră la iveală resturi destul de modeste precucuteniene, cercetările din anul 1952 au dovedit că sub stratul Cucuteni A—B se află un strat aproape continu, precucutenian, care începe sub 0,85 — 1 m adîncime și ajunge în zonele în care există gropi la adîncimi de peste 2,30 m; baza stratului este marcată de rîșnițe și complexe închise, iar săpăturile din 1957 au demonstrat că locuirea aceasta s-a concentrat în porțiunea botului de deal din apropierea rîpei spre Fîntînile Doamnei.

Așezarea precucuteniană de la Dealul Fîntînilor nu a avut un sistem de apărare artificial; cele două șanțuri de apărare descoperite aparținînd așezării Cucuteni A—B.

În anul 1952, în cuprinsul stratului precucutenian s-a făcut una dintre cele mai remarcabile descoperiri: o platformă de aproximativ 20 m², destul de bine arsă, cu o structură a lutului diferită de aceea a platformelor cucuteni A—B. Chirpiciul are un grăunte mai mare, conține mai multe impurități pe lîngă paie fiind amestecat și cu frunziș, pietricele și cochilii de melci. Pe platformă au fost descoperite resturile răvășite ale unei vetre, o margine rotunjită de laviță (?), precum și vase întregi și fragmentare. Se făcea astfel pentru prima dată dovada că purtătorii culturii Precucuteni III cunoșteau sistemul locuințelor cu platformă. Este, dealtfel, prima locuință precucuteniană degajată și cercetată în întregime, dar din păcate rămîne și singura, deși

resturi ale unei alte locuințe precucuteniene la Dealul Fîntînilor s-au descoperit și în primele campanii (Vl. Dumitrescu, 1945, p. 22). Locuirea precucuteniană nu a fost probabil prea intensă și nici nu a sfîrșit brusc, printr-un incendiu.

În schimb, gropile aparținînd acestei vremi sînt mult mai numeroase și în cuprinsul lor s-a găsit un material bogat și variat. Menționăm în primul rînd ceramica de tip Precucuteni III, dominată de forme bitronconice de dimensiuni mijlocii — cu început de toarte sau proeminențe organice în formă de corn, vase-suport (sau vase binoclu ?), capace, cupe cu sau fără picior (în diverse variante), polonice, vase piriforme, vase mari cu gît înalt tronconic, strecurători etc.

Printre descoperirile cele mai de seamă sînt de amintit gropile rituale, care conțin vase, oase de animale, cenușă, cărbune și au pămîntul de la bază ars, gropi pe care Hortensia Dumitrescu (1953, p. 61) le pune în legătură cu diferite practici de sacrificiu și ofrande aduse probabil unor divinități de caracter subpămintean. Una dintre gropi — K (*ibidem*, fig. 18) conținea vase fragmentare și sute de melci orînduiți cu grijă, iar o alta — ε — un vas mare cu resturile obișnuite, deasupra căruia, în chip ritual, fusese spart un alt vas (*ibidem*, fig. 9).

Un complex interesant s-a descoperit și în zona de vest a șanțului I/1957, la 0,90 — 1 m adîncime (H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161), constînd din vase sparte, rîșnițe, frecătoare și o sulă de aramă. Puțin mai la vest de el au apărut pe lîngă ceramică precucuteniană și cîteva dălțițe de piatră șlefuită, un fragment dintr-o tavă de lut relativ dreptunghiulară, cu cinci picioare, iar în preajma ei o grămadă de melci „helix pomatia" și doi stîlpi tronconici, scunzi; din chirpic ars (provenind probabil de la o vatră) similari unora descoperiți în 1952.

În cursul campaniei din vara anului 1958, în ambele sectoare în care s-a lucrat —I—II — (H. Dumitrescu, 1961, p. 97-98) au fost de asemenea descoperite importante complexe precucuteniene, conținînd ceramică, rîșnițe, frecătoare, unelte etc.

Remarcăm îndeosebi un complex descoperit în sect. II, sub nivelul platformei unei locuințe Cucuteni A—B, la 1,50-1,80 m adîncime, constînd din : ceramică, un răzuitor de silex, o rîșniță cu frecător, fragment de topor plat de piatră șlefuită, două percutoare de silex și o unealtă de corn perforată, două pandantive-amulete (unul dintr-o scoică ce pare a fi mediteraneană, altul dintr-un os bine șlefuit și perforat) și saltaleoni de aramă, lucrați dintr-o lamă plată și îngustă (*loc. cit.*, fig. 6).

Uneltele de piatră, corn, silex și aramă, precum și podoabele descoperite în cuprinsul stratului precucutenian nu sînt prea numeroase și nici esențial deosebite de cele ale stratului Cucuteni A—B. Cîteva topoare de piatră plate sau ușor bombate, de regulă trapezoidale, fragmente de săpăligi sau alte unelte din corn, răzuitoare, lame și percutoare de silex, frecătoare și rîșnițe de piatră — obișnuit dreptunghiulare — și un număr redus de sule de aramă, cu secțiunea rotundă, pătrată sau rombică.

Reține atenția și plastica acestui strat, caracterizată printr-o steatopigie pronunțată și o puternică schematizare a părții superioare a corpului; în general brațele lipsesc, iar capul redat „en bec d'oiseau" are uneori ochii împunși și gura crestată. Se cunosc ambele tipuri, atît cel în poziție așezată cît și acela semiașezat, precum și figurine aplicate pe vase (1945, fig. 8/2,4; 1952, fig. 4/1-2; 1953, fig. 12; 1959, fig. 8/1-2; 1961, fig. 5/4). În general sculpturile în lut precucuteniene de la Dealul Fîntînilor sînt feminine. Există însă și o statuetă masculină, în poziție șezîndă și ținînd în brațe un phalus (1953, fig. 16), dovadă a acestui cult și pe teritoriul Moldovei în această vreme.

Aşezarea precucuteniană de la Dealul Fîntînilor a fost cercetată aproape în totalitatea ei.

TRAIAN-DEALUL VIEI, com. Zăneşti, jud. Neamţ

BIBLIOGRAFIE:

H. DUMITRESCU, 1954, p. 48-55.
C. MATASĂ, 1954, p. 55-62, pl. I-V.
H. DUMITRESCU, 1955, p. 474-478, fig. 16-17: *idem*, 1959, p. 197-199, fig. 9-10.
H. şi VL. DUMITRESCU, 1962, p. 246-248: *idem*, 1968, p. 46-58, fig. 6-12.

Staţiunea descoperită în 1951 de C. Matasă (care în acelaşi an întrerinde aici şi un mic sondaj) a fost săpată sub conducerea Hortensiei Dumitrescu în anii 1953—1954, 1956, 1958—1961. Totalul suprafeţei săpate însumează 2 150 m².

Aşezarea de la Dealul Viei se găseşte la aproximativ 3,5 km sud-est de cea de la Dealul Fîntînilor, tot pe o terasă mijlocie a Bistriţei, beneficiind de aceleaşi bune condiţii naturale, adică bogate izvoare de apă ce alimentează şi azi pîrîul Bahna de la poalele dealului. Locuirea s-a situat pe botul terasei, avînd în faţă rîpa şi fiind fortificată (înspre platou) printr-un şanţ de apărare, a cărui eficienţă va fi fost (după părerea cercetătorilor de la Dealul Viei) probabil sporită printr-un gard împletit, ridicat pe marginea dinspre aşezare. Pentru acest şanţ, lung de aproximativ 300 m a fost necesară deplasarea unei cantităţi de circa 1490 $\pm$ 2 % m³ de pămînt.

Locuinţele sînt de suprafaţă, au în general o formă dreptunghiulară, cu sau fără colţuri rotunjite, şi dimensiuni ce variază între 15—50 m². Ca toate locuinţele vremii respective, sînt construite din lut (cu multă pleavă în compoziţie) aplicat pe împletituri de nuiele, lemnărie subţire şi în unele cazuri chiar pe frunziş; amprentele tuturor acestor materiale sînt păstrate de bucăţile de chirpic ars. Este cunoscut atît tipul de locuinţă cu platformă (lutul gros de aproximativ 8—10 cm fiind aplicat pe bîrne şi crengi dispuse transversal sau longitudinal), cît şi cel fără platformă, dar cu amenajări interioare şi uneori cu podină din lut nears. Vetrele se întîlnesc şi în cuprinsul, şi în afara locuinţelor şi sînt construite uneori pe un pat de prundiş, alteori direct pe pămînt. Adesea în preajma locuinţelor au fost întîlnite grămezi apreciabile (6-20 m²) de pietre de rîu de dimensiuni mici şi mijlocii, rareori bolovani mari, a căror bază se află pe nivelul de călcare al locuinţelor, dar utilitatea lor rămîne neclară. Nu au fost folosite în nici un caz la construirea locuinţelor, nici măcar a podinelor (în locuinţe ele lipsesc cu desăvîrşire), şi deşi ni se pare destul de îndoielnic, am putea, eventual, emite ipoteza folosirii lor ca proiectile împotriva unor prezumtivi atacatori şi a animalelor sălbatice.

În aşezare au fost descoperite şi numeroase gropi menajere, niciodată de bucate, şi chiar una de cult, precum şi unele alveolări datorate uneori şi formei mai accidentate a terenului. Şi deşi unele dintre alveolări sînt anterioare momentului construirii locuinţelor, ele ţin se aceeaşi fază culturală, neînsemnînd altceva decît un moment din dezvoltarea locuirii.

Ceramica staţiunii se prezintă într-o mare varietate de forme: vase cu gît cilindric înalt, partea inferioară tronconică sau cilindrică, umăr pronunţat, uneori su-

bliniat de proeminențe; capace cu profil rigid și buton cilindric cu capul conic; fructiere cu picior; pahare bitronconice sau ovoidale; străchini; cupe adînci; strecurători; funduri drepte sau concave și rareori vase-tăviță de pește.

Decorul constă din: incizii — mai ales benzi înguste cu puncte în interior; „pliscuri". caneluri dispuse orizontal sau oblic; barbotină și brîuri alveolare; precum și din excizii: dinți de lup, șah, romburi, benzi etc. Motivele sînt: spiralice sau derivate ale spiralei, dispuse uneori în benzi întrerupte de puncte, în zig-zag, în formă de scăriță de papagal sau combinate: caneluri împreună cu incizii și puncte scobite sau incizii și excizii. Tehnica preferată este aceea a încrustației și deci a efectelor picturale obținute cu pastă albă aplicată pe vase de culoare, de regulă, închisă. Nu putem trece mai departe fără a menționa și predilecția locuitorilor de la Dealul Viei pentru ornamentarea fundurilor de vase.

Uneltele sînt de asemenea numeroase. Din piatră s-au șlefuit topoare-calapod clasice și unelte cu o față mai bombată, amintind numai calapoadele; topoare dreptunghiulare sau trapezoidale, unele de dimensiuni apreciabile (peste 20 cm lungime), topoare-ciocan, perforate, topoare mici legate de grupa herminetelor culturilor dunubiene, frecătoare, percutoare, rîșnite. S-a descoperit și o piatră mare, plată, cu o scobitură cilindrică la mijloc, un fel de mojar pentru sfărîmat culori sau alte materii. Pe scară mai redusă s-a folosit și silexul negru și brun-închis, uneori aproape roșcat și mai rar alb și brun-deschis, precum și gresia silicifiată. Se întîlnesc în majoritate lame și răzuitoare, cîteva gratoare microlitice și uneori așchii de obsidiană.

Dată fiind apreciabila cantitate de oase de animale, descoperită în așezare, nu e de natură să ne surprindă nici predilecția pentru uneltele de os și corn: șlefuitoare, dăltițe, împungătoare, mînere decorate cu trei pînă la cinci linii circulare scobite, săpăligi, măciuci (?), harpoane, o săgeată perforată, verigi, colți de mistreți șlefuiți etc.

Plastica antropomorfă este și ea suficient de variată, frecvente sînt figurinele reprezentate în picioare (unele destul de masive, putînd ajunge pînă la 20 cm înălțime), dar nu lipsesc nici cele așezate; cu o singură excepție capetele erau în general stilizate, gîturile înalte, formele rotunjite mai mult sau mai puțin pronunțate, în orice caz niciodată exagerate pînă la steatopigia excesivă a fazelor următoare —II—III. Sînt amintite și figurine „en violon" (C. Matasă, 1954, pl. I/11; III/7, 9), care după părerea noastră nu reproduc (și nici nu o puteau face) tipul cycladic, adoptat de cultura Cucuteni A, ci sînt figurine mai mult sau mai puțin plate, cu brațe scurte stilizate și capul în formă de coloană, fiind mai degrabă de apropiat de plastica culturii Hamangia și deci pe acestă filieră de sud.

Încă la prima semnalare a așezării, Hortensia Dumitrescu atrăgea atenția că la Dealul Viei nu ne aflăm în fața unei stațiuni de tip Boian—Giulești, ci în prezența unei culturi noi, cu elemente combinate și complexe — Boian—Giulești, liniare, vinciene etc., care stă la baza culturii precucuteniene și pretripoliene.

Mai apoi autorii săpăturilor au atribuit locuirea aceasta primei faze a culturii Precucuteni. La ora actuală încadrarea este aproape unanim recunoscută, deși pentru acest fapt au trebuit să treacă uneori 10—12 ani.

TRUDEȘTI—GHIGOEȘTI, com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. Matasă, 1940, p. 69, fig. 1;3.
Silvia Marinescu-Bîlcu, *Raport preliminar asupra săpăturilor de la Ghigoești*, 1969 (inedit).

Așezare descoperită și sondată de către C. Matasă în anul 1940, intră în literatura de specialitate în mod eronat sub numele de Trudești, deoarece satul Trudești semnalat de documentele secolului XV, a fost părăsit din pricina deselor incursiuni turcești și tătărăști, iar locuitorii lui s-au mutat, creîndu-și (ceva mai la nord, în mijlocul unei păduri) o nouă vatră de stat — actualul Ghigoești. Locul denumit azi al „Trudeștilor" se întinde pe o zonă vastă situată pe teritoriul satului Ghigoești, constituind o parte din terenurile arabile și izlazurile acestuia. Pentru a nu crea totuși confuzii vom păstra parțial denumirea veche, numind așezarea Ghigoiești—Trudești.

Întrucît în anul 1969 am început săpături sistematice în așezarea neolitică sus amintită, în descrierea stațiunii și a materialelor vom utiliza rezultatele obținute de noile săpături, cu atît mai mult cu cît campania din 1940 nu s-a soldat decît cu cîteva fragmente ceramice și fără nici o dată referitoare la locuințe, unelte etc.

Stațiunea se află în zona vestică a fostei „moșii a Trudeștilor" și se prezintă sub forma unei mici ridicături cu pantă lină (făcînd parte din categoria așezărilor situate pe terenuri joase), într-o depresiune înconjurată de dealuri, între km 17—18 pe stînga șoselei naționale care unește Piatra Neamț cu orașul Roman, la aproximativ 3 km sud de satul Ghigoești. La vest de ea se mai păstrează urmele fostului iaz al Trudeștilor (acum aproape complet secat), iar între ea și iaz trece drumul vicinal care leagă (prin Ghigoești) satul Dragomirești cu șoseaua națională sus menționată.

Datorită caracterului cu totul restrîns al săpăturilor nu am putut preciza nici limitele așezării, nici existența sau inexistența unui sistem de fortificație. Nefiind situată pe un bot de deal (deși în preajmă există numeroase dealuri bune de locuit și ușor de apărat) și deci nebeneficiind pe nici una dintre laturi de un sistem de apărare natural, dacă așezarea a fost întărită, în mod obligatoriu șanțul (și eventualul val) trebuia săpat de jur împrejur.

Vom stărui mai mult asupra așezării acesteia, deoarece este pentru prima dată cînd se urmărește la noi, într-o așezare care datează din plină fază Precucuteni II, problema locuințelor, a uneltelor, a plasticii și în general a complexelor închise, tipice acestei faze. Este, de asemenea, pentru prima dată cînd se sapă la noi în mod intenționat și exclusiv pentru problemele ei o astfel de așezare.

Săpăturile noastre au identificat patru locuințe de suprafață, una — nr. 3, care se afla pe pantă, a fost simțitor distrusă; o alta — nr. 2, nu a putut fi degajată de loc; cea de-a treia—locuința nr. 1, a fost dezvelită numai parțial; ultima, nr. 4 fiind săpată integral. Locuința nr. 1, aflată la adîncimi ce variază între 0,75—1m, avea dimensiuni apreciabile (noi am cercetat aproximativ 40 m²), era construită din lut lipit pe schelet de lemn, amprentele lemnăriei fiind păstrate perfect pe bucățile de chirpic. În compoziția pastei s-au folosit multe paie tocate și pleavă. S-a constatat existența unui perete despărțitor, la baza căruia fuseseră puse două rînduri de bîrne, cu diametrul de 10—12 cm, peste care s-a bătut lut — ca la platforme—și

în care au fost sigur înfipţi parii peretelui. Spre deosebire însă de chirpicul platformelor, lutul tălpii peretelui, aşternut pe bîrne, nu a fost pătruns de foc; suprafaţa lui este arsă la roşu-cărămiziu, miezul rămînînd de culoare negricioasă. Pe latura sud-estică a locuinţei a apărut o vatră răvăşită din vechime, în timp ce în centrul ei se afla o alta situată pe o porţiune de platformă special amenajată în acest scop. În locuinţa nr. 2, din care nu a fost dezvelită decît o mică porţiune, s-a constatat un incendiu deosebit de puternic, foarte mulţi bulgări de chirpic fiind arşi pînă la zgurificare. Locuinţa — nr. 3, se afla pe pantă şi a fost simţitor distrusă, iar ultima — nr. 4, avea aproximativ 76 m².

O observaţie valabilă pentru toate patru locuinţele este marea cantitate de oase de animale descoperită printre şi sub dărîmăturile lor.

Picioarele—suport sau vasele cu picior şi capacele sînt formele ceramice cel mai adesea întîlnite, alături de ele apar paharele tronconice cu umăr rotunjit şi buza evazată, căuşele cu proeminenţă-apucătoare, vasele bitronconice cu buza dreaptă, de dimensiuni ceva mai mari, paharele cu partea inferioară relativ cilindrică (cu afinităţi în Precucuteni I), un fragment de vas dublu (?) şi un altul de vas cu prag sub buză (ca la Izvoare — deocamdată singulare în aria culturii Precucuteni) etc. Predomină decorul incizat, uneori adînc şi în formă de şah degenerat, cel imprimat cu un instrument de os cu marginea crestată, alături de cel rezervat (mai ales spiralic); nu lipsesc nici canelurile, împunsăturile şi nici proeminenţele cornițe de diverse dimensiuni. Decorul excizat foloseşte în special dinţii de lup, şahul degenerat sau benzile rezervate. Trebuie amintită şi preferinţa pentru decorul combinat: ornamente adînc săpate întîlnite pe acelaşi vas împreună cu linii imprimate, sau incizii adînci alăturate ghirlandei de triunghiuri excizate. O serie de fragmente ceramice păstrează materia albă de incrustaţie. Considerăm util să amintim şi unele elemente arhaice, reminiscenţe ale fazei Precucuteni I, cum ar fi de pildă benzile subţiri umplute cu împunsături sau decorul rezervat prin excizare neglijentă (necaracteristic însă primei faze), şi benzile mai mult sau mai puţin subţiri combinate cu triunghiuri mari avînd ipotenuza curbă. Ceramica de tradiţie Criş nu lipseşte nici ea din inventarul staţiunii. Dealtfel aici există şi material liniar, evident însă între acesta şi faza Precucuteni II, fiind exclus un raport direct de filiaţie.

Utilajul litic constă din: topoare trapezoidale de piatră şlefuită, în general plate, lucrate atît din roci dure, cît şi din marne moi, dălţi dreptunghiulare, un fragment de topor perforat (din rocă dură) şi rîşniţe; apoi gratoare simple sau duble, racloare, aşchii cu urme de uzură; lamă mare retuşată, avînd oarecum forma unei frunze alungite, fragmente de lame, nuclee şi aşchii de silex şi gresie. În ceea ce priveşte silexul se remarcă marea lui varietate — raportată mai ales la numărul relativ redus al uneltelor. Alături de silexul de Prut întîlnim un altul brun-gălbui (asemănător celui folosit de culturile de la Dunăre), apoi unul albicios, şi în sfîrşit, un altul cenuşiu; deşeurile de prelucrare şi fragmentele de nuclee constituie însă o dovadă concludentă că lucrarea uneltelor s-a făcut pe loc. Deşi (aşa cum notam mai sus) cantitatea de oase scoase din locuinţe a fost remarcabilă, uneltele de os se reduc la o dăltiţă, un împungător şi o coastă şlefuită, iar cele de corn de cerb, la cîteva vîrfuri de coarne cu urme de folosire.

Plastica, cu toate că este tipic precucuteniană, are nevoie de o precizare: prin formele şi dimensiunile ample pe care le are, ea se leagă mai strîns de plastica de la Mîndrişca decît de aceea de la Larga Jijia şi Traian—Dealul Fîntînilor.

Aşezarea de la Ghigoeşti—Trudeşti a fost în mod just încorporată de Alexandrina Alexandrescu, fazei a II-a a culturii Precucuteni.

După părerea noastră (şi pe baza materialelor rezultate din campaniile anilor 1969—1970) locuirea începe într-adevăr în faza Precucuteni II, dar ceva mai tîrziu decît la Larga, durînd în timp şi după încetarea acesteia, adică pînă la conturarea fazei Precucuteni III. Ceramica staţiunii Trudeşti este deocamdată singura care combină, pe acelaşi vas, elemente arhaice de stil II, cu noile elemente care, deşi vor face carieră în Precucuteni III, sînt prezente şi în aşezările fazei mijlocii. Putem afirma că la Trudeşti vedem cum se naşte ultima şi poate cea mai înfloritoare fază precucuteniană.

ŢIGĂNAŞI, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, M. PETRESCU DÎMBOVIŢA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 267, 189, pl. CLI/7, 9—12.

a. Movila Stînei. Sub poala vestică a dealului Suhatul Mare, la sud-vest de sat, pe un promontoriu al terasei de luncă, cu ocazia unei cercetări de teren s-au adunat şi cîteva fragmente ceramice precucuteniene. Ornamentul în şah excizat, benzile înguste incizate şi crestate, benzile late umplute cu împunsături, asociate cu incizii şi impresiuni, ne dau posibilitatea de a data aşezarea în faza Precucuteni II.

ŢOLICI, com. Petricani, jud. Neamţ

Inedită, recunoaştere de teren făcută de noi.

Staţiune situată la aproximativ 6—7 km sud-est de aceea de la „Rîpa lui Bodai" (de pe teritoriul satului Tîrpeşti), pe o terasă medie, cu o poziţie relativ dominantă.

Locuirea se concentrează pe botul dealului, la liziera unei păduri şi nu a făcut obiectul unor săpături.

Deţinem însă material şi unele date asupra ei culese cu ocazia gropilor făcute în cuprinsul cimitirului modern într-o zonă a aşezării.

Locuinţele erau de suprafaţă, lucrate din multă lemnărie şi chirpic, iar aşezarea nu ar fi exclus să fi fost întărită cu un şanţ de apărare.

VĂLENI, municipiul Piatra Neamţ

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 116, fig. 31.
H. DUMITRESCU, 1950, p. 19—33, fig. 1; 3,4; 5/1,5—7; 8/4; 17/1; 18/5.

Descoperită de C. Matasă în preajma anilor 1930—1935 şi cercetată de Hortensia Dumitrescu în 1942 este o aşezare Cucuteni A, cu un strat precucutenian, situ-

ată pe un loc jos, numit „Cetăţuia"; o fostă insulă a Bistriţei, rămasă pe malul drept al rîului, la aproximativ 3 km SE de Piatra Neamţ, avînd o suprafaţă de aproape un hectar; fiind plantată cu livadă nu mai poate fi săpată.

Deşi au fost identificate două locuinţe cucuteniene, ele nu au putut fi degajate din pricina pomilor livezii. Nu se ştie dacă a avut sau nu vreun sistem artificial de fortificare.

Ceramica precucuteniană apare în general sub 0,80—0,95 m adîncime (stratul este uneori răvăşit de locuirile ulterioare) şi cunoaşte ca principale forme: cupa, vasul piriform, fructiera cu picior şi strachina larg deschisă. Decorul incizat foloseşte cu precădere spirala cu derivatele ei, rar cercurile şi tangentele (?); se întîlnesc de asemenea proeminenţele perforate, decorul imprimat, canelurile şi materia albă de incrustaţie.

Nu se relatează nimic în legătură cu uneltele sau alte obiecte aparţinînd acestui strat.

Materialul din aşezarea Precucuteni III de la Văleni conţine şi cîteva elemente de caracter mai arhaic — amintind o tradiţie Precucuteni II (H. Dumitrescu, 1950, fig. 5/6; 16/5; 18/5), fapt ce ne îndreptăţeşte să situăm începuturile acestei aşezări în primele momente ale fazei Precucuteni III. Lipsa completă a exciziei propriu-zise, precum şi prezenţa elementelor tîrzii precucuteniene (necunoscute în Precucuteni II) nu permit o încadrare mai timpurie decît aceea sugerată mai sus.

VLĂDENI, comună, jud. Iaşi

BIBLIOGRAFIE:

Jijia, 1952, p. 41—43, fig. 1; 4/5—11; 6/1,15; 8/1—13; 9/4,7.

Două aşezări descoperite în 1951, dar întrucît nu s-au întreprins sondaje în nici una dintre ele, nu dispunem de date în legătură cu un posibil sistem de fortificaţie, forme şi tipuri de locuinţe etc.

I. Prima staţiune este situată la marginea de NE a satului, pe terasa inferioară a Jijiei în grădina locuitorului Dumitru Brădeanu şi se prezintă sub forma unei movile rotunde cu un diametru de 40 m şi o înălţime de 1 m. Fragmente ceramice precucuteniene se culeg atît de pe movilă, cît şi din jurul ei (fig. 8/6—13). Materialele sînt lucrate dintr-o pastă bună, arsă la cenuşiu, decorul este incizat larg, dispus în benzi spiralice şi meandrice (?) sau excizat: dinţi de lup, zig-zag, tablă de şah. Nu lipseşte nici ceramica de tradiţie Criş. Dată fiind cantitatea redusă de material, precum şi starea lui excesiv de fragmentară, formele vaselor nu pot fi precizate.

Aşezarea datează din faza Precucuteni II.

II. Cea de-a doua aşezare se află pe terasa inferioară a Miletinului, la locul numit „Gîtul Lupului" (fig. 4/5—11; 8/1—5,8; 9/4,7).

Formele ceramice care s-au putut determina ar fi: vasul bitronconic cu umăr carenat (?) accentuat prin proeminenţe, cu buza evazată şi fundul diferenţiat; capacul şi toarta de polonic (?). Decoraţia este exclusiv incizată, canelată sau imprimată.

La „Gîtul Lupului" s-au mai găsit: un cap de pasăre de lut ars, mai degrabă protomă decît buton de capac (fig. 9/4), partea inferioară a unei figurine — tipice — un colț de măsuță de cult, nuclee de silex, lame lungi și înguste, răzuitoare scurte (fig. 6/1,15).

Locuirea aparține fazei Precucuteni III. Nu putem ști dacă reprezintă sau nu o continuare a celei din Valea Jijiei și ar fi hazardată emiterea vreunei ipoteze înainte de a se face cercetări pentru stabilirea momentului de început și de sfîrșit al fiecărei așezări în parte.

Dăm mai jos lista unei întregi serii de așezări asupra apartenenței cărora nu ne putem pronunța deoarece unele dintre ele au fost menționate fără a se ilustra materialele respective, iar pentru altele fragmentele ceramice cu ajutorul cărora s-a ilustrat textul pot fi deopotrivă atribuite atît fazei Precucuteni III cît și fazei Cucuteni A 1. Ne referim la fragmentele ceramice decorate cu linii incizate și puncte, care sînt similare în ambele culturi, deoarece triburile Cucuteni A le-au moștenit din faza Precucuteni III.

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, 1955, p. 287—289.
N. ZAHARIA, 1955, a, p. 900—909.
N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970.

Belcești, jud. Iași

Dealul Huncului, la 5 km sud-est de sat.

Buhăești, jud. Vaslui

Așezare situată pe dealul Bălășești, la circa 1 km nord-vest de stația C.F.R. Buhăești. Neilustrate.

Cîmpeni, com. Prăjeni, jud. Botoșani

Pe coasta Miletinului, la 4 km nord-vest de sat, o așezare situată la poalele dealului. 1970, pl. CCVII/16,19. Materiale necaracteristice pentru cultura Precucuteni.

Cîrniceni, com. Țigănași, jud. Iași

Pe „Holm", neilustrat.

Conțești, com. Valea Seacă, jud. Iași

La sud de sat, pe panta dealului Ruja. Neilustrat.

Dăneşti, jud. Vaslui

Aşezare situată la circa 3 km sud de sat, pe proprietatea CAP 1 Mai. Neilustrat.

Kogălniceanu M, com. Ţigănaşi, jud. Iaşi

Pe un pinten al terasei inferioare din stînga Jijiei, pe locul numit „La Hatie". Neilustrat.

Olteneşti, jud. Vaslui

La circa 200 m distanţă de staţia C.F.R. Olteneşti, în direcţia Curtenilor. Neilustrat.

Perieni, com. Probota, jud. Iaşi

Aşezare situată în nordul satului, în imediata apropiere a unor izvoare din marginea podişului. 1970, pl. CCX/1. Fragmentul aparţine sigur culturii Cucuteni.

Podul Iloaiei, Tg. Frumos, jud. Iaşi

Aşezare identificată pe o terasă din stînga Bahluiului, la 2 km vest de tîrg, în dreptul cantonului C.F.R. Neilustrat.

Războieni, Tg. Frumos, jud. Iaşi

Cîteva fragmente ceramice culese de pe panta estică a dealului Buznei, către valea Bahluiului. 1970, pl. CIV/25—26. Fragmente mult prea mici şi necaracteristice. Astfel de materiale fac parte atît din inventarul aşezărilor fazei Precucuteni III (final) cît şi din acela al unor aşezări Cucuteni A (1—2).

Simila, com. Zorleni, jud. Vaslui

Materiale descoperite la circa 30—40 m distanţă de confluenţa apei Similei cu Bîrladul. Neilustrat.

Talpa, com. Bîrgăuani, jud. Neamţ

Aşezare situată pe locul numit „Dealul din Mijloc". Neilustrat.

Valea Satului, com. Grajduri, jud. Iaşi

Ceramică descoperită pe panta dealului Huţupenilor, situat la nord-vest de sat. Neilustrat.

Vîlcele, com. Brăeşti, jud. Botoşani. 1970, pl. CXXV/6—8.

Materialele nu au nimic caracteristic pentru a putea fi atribuite fazei Precucuteni III. Pot foarte bine aparţine culturii Cucuteni A.

Vînători, com. Popricani, jud. Iaşi

Aşezare situată în stînga şoselei Iaşi—Popricani, pe o terasă degradată, din lungul pîrîului Breazu. 1970, pl. CXIV/14, 19—20. Material caracteristic atît pentru Precucuteni III cît şi pentru Cucuteni A.

Zăpodeni

Pe panta vestică a „Dealului Satului". Neilustrat.

În mai toate aşezările menţionate mai sus s-a constatat că pe lîngă fragmente ceramice precucuteniene, apar şi materiale de tip Cucuteni A. Şi, întrucît aşa cum am amintit la început, o bună parte a ceramicii monocrome Cucuteni A este identică cu categoria cenuşie cu ornamente adînc incizate, de la sfîrşitul fazei Precucuteni III, ni se pare preferabil să păstrăm rezerva cerută de această situaţie. Dealtfel neilustrarea materialelor din toate aşezările semnalate impune aceeaşi rezervă.

BIBLIOGRAFIE

(Lista prescurtărilor)

A

J. AILIO, 1922 = AILIO Julius, *Fragen der Russischen Steinzeit*, Tidskrift, XXIX, Helsinki, 1922.

A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 1 = ALEXANDRESCU D. Alexandrina, *O vtoroi faze Docucutenscoi culturî*, Dacia, Nouvelle série, V, 1961.

A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 2 = ALEXANDRESCU D. Alexandrina, *Şlefuitoare de os neolitice*, Studii şi cercetări de istorie veche, XII, 1961, 2.

B

A. BENAC, 1961 = BENAC Alois, *Studien zur Stein und Kupferzeit im nordwestlichen Balkan*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 1961, 42.

J. BANNER, 1930 = BANNER János, *Die Neolithische Ansiedlung von Kökénydomb*, Dolgozatok, Szeged, VI, 1930, 1—2.

J. BANNER, 1942 = BANNER János, *Das Tisza-Maros-Körös-gebiet bis zur Entwicklung der Bronzezeit*, Szeged, 1942.

D. BERCIU 1955 = BERCIU Dumitru, *Une civilisation néolithique récemment découverte en Roumanie : la civilisation de Hamangia*, Nouvelles études d'histoire, I, Bucureşti, 1955.

D. BERCIU, 1959, 1 = BERCIU Dumitru, *Sur les résultats du contrôle stratigraphique à Tangîru et à Petru Rareş* (*1956—1957*), Dacia, Nouvelle série, III, 1959.

D. BERCIU, 1959, 2 = BERCIU Dumitru, *Săpăturile de la Tangîru şi Petru Rareş*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.

D. BERCIU, 1960 = BERCIU Dumitru, *Cultura Boian. Relaţii de producţie*. Istoria României, I, Bucureşti, 1960.

D. BERCIU, 1961, = BERCIU Dumitru, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961.

D. BERCIU, 1966 = BERCIU Dumitru, *Cultura Hamangia*, I, Bucureşti, 1966.

D. BERCIU, 1966, a = BERCIU Dumitru, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966.

D. BERCIU şi S. MORINTZ = BERCIU Dumitru şi MORINTZ Sebastian, *Şantierul arheologic Cernavoda*, Materiale şi cercetări arheologice, III, 1957.

S. N. BIBIKOV, 1953 = BIBIKOV S. N., *Poselenie Luka Vrublevețkaia*, Materialî i isledovania po Arheologii SSSR, 1953, 38.

GH. BICHIR şi EUG. DOGAN, 1962 = BICHIR Gh. şi DOGAN Eug., *Săpături arheologice la Mîndrişca*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.
GH. BICHIR, 1968 = BICHIR Gheorghe, *Săpăturile de la Mîndrişca*, Materiale şi cercetări arheologice, IX, 1970.
W. BUTTLER, 1938 = BUTTLER Werner, *Der Donauländische und der Westliche kulturkreis der Jüngeren Steinzeit*, Berlin şi Leipzig, 1938.

C

GH. CANTACUZINO şi S. MORINTZ, 1963 = CANTACUZINO Gheorghe şi MORINTZ Sebastian, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, Dacia, Nouvelle série VII, 1963.
P. ČAPLOVIĆ, 1956 = ČAPLOVIĆ P., *Hurbanovo-Bacherov Majer, habitat néolithique en Slovaquie*, Archeologické rozhledy, VIII, 1956.
E. CERNÎŞ, 1962 = CERNÎŞ Ecaterina, *Territoire orientale de tribus de la céramique lineaire*, Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protostoriche, Roma, 1962, II.
E. COMŞA, 1954 = COMŞA Eugen, *Consideraţii cu privire la evoluţia culturii Boian*, Studii şi cercetări de istorie veche, V, 1954, 3—4.
E. COMŞA, 1955 = COMŞA Eugen, *Săpături de salvare şi cercetări de suprafaţă în regiunea Bucureşti*, Studii şi cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3—4.
E. COMŞA, 1957 = COMŞA Eugen, *Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giuleşti a culturii Boian*, Studii şi cercetări de istorie veche, VIII, 1957, 1—4.
E. COMŞA, 1960, 1 = COMŞA Eugen, *Nouvelles données relatives à l'évolution des civilisations néolithiques sur le territoire de la Roumanie*, Nouvelles études d'histoire, II, Bucureşti, 1960.
E. COMŞA, 1960, 2 = COMŞA Eugen, *Consideraţii cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R.P.R. şi din regiunile vecine*, Studii şi cercetări de istorie veche, XI, 1960, 2.
E. COMŞA, 1965 = COMŞA Eugen, *Cultura Boian din Transilvania*, Studii şi cercetări de istorie veche, 16, 1965, 4.
E. COMŞA, 1969 = COMŞA Eugen, *Date noi cu privire la relaţiile dintre cultura Dudeşti şi cultura ceramicii liniare*, Studii şi cercetări de istorie veche, 20, 1969, 4.

D

V. N. DANILENKO, 1969 = DANILENKO, N. V., *Neolit na Ucrainî*, Kiev, 1969.
J. DÉCHELETTE, 1928 = DÉCHELETTE Joseph, *Manuel d'Archéologie*, I, Paris, 1928.
I. T. DRAGOMIR, 1962 = DRAGOMIR Ion T., *Unele consideraţii cu privire la modul de construcţie al locuinţelor din aşezările Cucuteni-Tripolie*, Studii şi cercetări de istorie veche, XIII, 1962, 2.
I. T. DRAGOMIR, 1970 = DRAGOMIR Ion T., *Aşezarea neolitică fortificată din aria aspectului cultural Stoicani — Aldeni de la Suceveni*, Comunicare.
H. DUMITRESCU, 1950 = DUMITRESCU Hortensia, *Cercetări arheologice la Văleni (jud. Neamţ)*, Studii şi cercetări de istorie veche, I, 1950, 2.

H. DUMITRESCU, 1952 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, III, 1952.
H. DUMITRESCU, 1953 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, IV, 1953, 1—2.
H. DUMITRESCU, 1954 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, V, 1954, 1—2.
H. DUMITRESCU, 1955 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian (1954)*, Studii şi cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3—4.
H. DUMITRESCU, 1957, 1 = DUMITRESCU Hortensia, *Contribuţii la problema originii culturii Precucuteni*, Studii şi cercetări de istorie veche, VIII, 1957, 1—4.
H. DUMITRESCU, 1957, 2 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, III, 1957.
H. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959.
H. DUMITRESCU, 1961 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961.
H. DUMITRESCU, 1966 = DUMITRESCU Hortensia, *Cîteva probleme legate de cultura Petreşti*, Studii şi cercetări de istorie veche, 17, 1966, 3.
H. şi Vl. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Săpăturile de la Traian — Dealul Fîntînilor*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.
H. şi VL. DUMITRESCU, 1962 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Activitatea şantierului arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.
H. şi VL. DUMITRESCU, 1968 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, IX, 1970.
VL. DUMITRESCU, 1925 = DUMITRESCU Vladimir, *Fouilles de Gumelniţa*, Dacia, II, 1925.
VL. DUMITRESCU, 1927 = DUMITRESCU Vladimir, *La cronologia della ceramica dipinta dell'Europa Orientale*, Ephemeris Daco-romana, IV, 1926—1927.
VL. DUMITRESCU, 1941 = DUMITRESCU Vladimir, recenzie la lucrarea Tatianei Passek, *La céramique Tripolienne*, Dacia, VII—VIII, 1941.
VL. DUMITRESCU, 1945 = DUMITRESCU Vladimir, *La station préhistorique de Traian (Fouilles de 1936, 1938 et 1940)*, Dacia, IX—X, 1941—1944.
VL. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Vladimir, *La civilisation de Cucuteni*, Berichten van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, Amersfoort, 1959.
VL. DUMITRESCU, 1960 = DUMITRESCU Vladimir, *Complexul cultural Cucuteni*, Istoria României, I, Bucureşti, 1960.
VL. DUMITRESCU, 1960, 1 = DUMITRESCU Vladimir, *Peut-on admettre — du point de vue chronologique — une participation des tribus de la civilisation à céramique peinte ouest-Transylvanie à la „migration Dimini"?*, Swiatowit, 1960.
VL. DUMITRESCU, 1963 = DUMITRESCU Vladimir, *Originea şi evoluţia culturii Cucuteni—Tripolie I—I*, Studii şi cercetări de istorie veche, XIV, 1963, 1 şi 2.
VL. DUMITRESCU, 1964 = DUMITRESCU Vladimir, *Faze tipologice şi realităţi stratigrafice*, Studii şi cercetări de istorie veche, XV, 1964, 1.

VL. DUMITRESCU, 1965 = DUMITRESCU Vladimir, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică tîrzie de la Căscioarele*, Studii și cercetări de istorie veche, 16, 1965, 2.
VL. DUMITRESCU, 1966 = DUMITRESCU Vladimir, *Gumelnița, sondajul stratigrafic din 1960*, Studii și cercetări de istorie veche, 17, 1966, 1.
VL. DUMITRESCU, 1967 = DUMITRESCU Vladimir, *Quelques remarques au sujet de la culture néolithique Précucuteni et de la station de Traian-Dealul Viei*, Dacia, Nouvelle série, XI, 1967.
VL. DUMITRESCU, 1968, 1 = DUMITRESCU Vladimir, *Arta neolitică în România*, București, 1968.
VL. DUMITRESCU, 1968, 2 = DUMITRESCU Vladimir, *Cu privire la platformele de lut ars ale locuințelor unor culturi eneolitice*, Acta Musei Napocensis, V, 1968.
VL. DUMITRESCU și colaboratori, 1954 = DUMITRESCU Vladimir și colaboratori, *Hăbășești, Monografie arheologică*, București, 1954.
P. DETEV, 1950 = DETEV Pavel, *Le tell Baniata près de Kapitan Dimitriévo*, Godișnik, Plovdiv, 1950, II.

F

A. FLORESCU, 1959, 1 = FLORESCU Adrian, *Săpăturile de la Andrieșeni*, Materiale și cercetări arheologice, V, 1959.
A. FLORESCU, 1959, 2 = FLORESCU Adrian, *Săpăturile de la Andrieșeni*, Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959.
A. și M. FLORESCU, 1961 = FLORESCU Adrian și FLORESCU Marilena, *Șantierul arheologic Trușești*, Materiale și cercetări arheologice, VII, 1961.
M. FLORESCU, 1970 = FLORESCU Marilena, *Problèmes de la civilisation de Costișa à la lumière du sondage de Borlești*, Dacia, Nouvelle série, XIV, 1970.

G

D. GALBENU, 1970 = GALBENU Doina, *Așezarea și cimitirul de la Limanu*, Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970.
G. I. GEORGIEV, 1966 = GEORGIEV I. George, *Fouilles du tell de Dipsis près du vill. Ezéro en 1964 et 1965*, Arheologia, Sofia, 1966, 3.
M. GIMBUTAS, 1965 = GIMBUTAS Marija, *The Relative Chronology of Neolithic and Chalcolithic Cultures in Eastern Europe North of the Balkan Peninsula and the Back Sea*, Chronologies in old World Archaeology, Chicago și Londra, 1965.

H

S. HAIMOVICI, 1963 = HAIMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună descoperite în așezarea de la Tîrpești* (în manuscris).
S. HAIMOVICI, 1968 = HAIMOVICI Sergiu, *Unele observații privind răspîndirea în holocen a elanului (Alces alces L) pe teritoriul României*, revista „Natura" (seria biologie) anul XX, 1968, 1.

O. HÖCKMANN, 1968 = HÖCKMANN Olaf, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südosteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968.

I

B. IOVANOVIĆ — I. GLISIĆ, 1960 = IOVANOVIĆ B. — GLISIĆ Iovan, *Station énéolithique dans la localité de Komardin près de Jakovo*, Starinar, Noua serie, XI, 1960.
M. ISAC, 1962 = ISAC Mihail, *Studiul faunei neolitice deshumate în 1956 la Andrieşeni.* Lucrare de licenţă la Facultatea de biologie din Iaşi, Biblioteca facultăţii, nr. V 1757.

J

JIJIA, 1952 = *Şantierul valea Jijiei*, Studii şi cercetări de istorie veche, III, 1952.

K

T. KOLNIK — J. PAULIK, 1957 = KOLNIK Titus — PAULIK Jozef, *Rettungsgrabung auf der neolithischen Siedlung in Borovce bei Pieštany*, Slovenská Archeológia, V, 1957, 2.

M

M. MACREA, 1959 = MACREA M., *Şantierul arheologic Caşolţ-Boiţa*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.
M. M. MAKAREVICI, 1960 = MAKAREVICI, M. M., *Ob ideologiceskih predetavleniiah u Tripolskih plemen*, Zapiski Obesskovo Arheologiceskovo obşcestva, I, 1960, 34.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1962 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Sondajul de la Tîrpeşti*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1964 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Reflets des rapports entre les civilisations de Hamangia et de Précucuteni dans la plastique Précucutenienne de Tîrpeşti*, Dacia, Nouvelle série, VIII, 1964.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1965 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Un „atelier" néolithique pour la taille de haches en silex*, Archeologické rozhledy, XVII, 1965, 1.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1966 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *L'habitat à céramique rubanée de la station néolithique de Tîrpeşti et quelques problèmes de la céramique rubanée en Roumanie.* Actele celui de al VII-lea Congres internaţional de ştiinţe preistorice şi protoistorice, Praga 1966, Praga, 1970.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1967 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Die Bedeutung einiger Gesten und Haltungen in der Jungsteinzeitlichen Skulptur der Ausserkarpatischen gebiet Rumäniens*, Dacia, Nouvelle série, XI, 1967.
S. MARINESCU-BÎLCU, 1968 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Tîrpeşti*, Studii şi cercetări de istorie veche, 19, 1968, 3.

S. MARINESCU-BÎLCU, 1970 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Quelques aspects du problème de l'apport de la céramique rubanée à la formation de la civilisation Précucuteni I*, comunicare ținută la Simpozionul asupra culturii ceramicii liniare, Székesfehérvár, 1970.

S. MARINESCU-BÎLCU, 1971 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Aspects tardifs de la civilisation à céramique rubanée et sa contribution à la genèse de la civilisation Précucuteni I*, Prähistorische Zeitschrift, 46, 1.

FL. MARINESCU, 1969 = MARINESCU Floricel, *Așezări fortificate neolitice din România*, Studii și comunicări, Arheologie-Istorie, 14, Sibiu, 1969.

C. MATASĂ, 1938 = MATASĂ Constantin, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, Buletinul Comisiei monumentelor istorice, XXXI, 1938, fasc. 97.

C. MATASĂ, 1940 = MATASĂ Constantin, *Deux stations à céramique peinte de Moldavie*, Dacia VII—VIII, 1937—1940.

C. MATASĂ, 1954 = MATASĂ Constantin, *Așezarea neolitică de pe Dealul Viei, satul Traian, com. Zănești*, Studii și cercetări de istorie veche, V, 1954, 1—2.

C. MATEESCU, 1970 = MATEESCU Corneliu, *Contribution à l'étude des fossés néolithiques du Bas-Danube: le fossé de la station de Vădastra*, Actele celui de al VII-lea Congres internațional de științe preistorice și protoistorice, Praga, August 1966, Praga 1970.

VL. MILOJČIĆ, 1949, 1 = MILOJČIĆ Vladimir, *Die Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Sudost Europas*, Berlin, 1949.

VL. MILOJČIĆ, 1949, 2 = MILOJČIĆ Vladimir, *South Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia*, The Annual of the British school at Athens, XLIV, 1949.

S. MORINTZ, 1963 = MORINTZ Sebastian, *O așezare Boian fortificată (Șanțurile de apărare ale așezării de la Spanțov)*, Studii și cercetări de istorie veche, XIV, 1963, 2.

S. MORINTZ, 1968 = MORINTZ Sebastian, *Cernica. Așezările neolitice*, București, Materiale de istorie și muzeografie, VI, 1968.

H. MÜLLER-KARPE, 1968 = MÜLLER-KARPE Hermann, *Handbuch der Vorgeschichte Jungsteinzeit*, vol. II, München, 1968.

N

O. NECRASOV și M. BULAI-ȘTIRBU, 1965 = NECRASOV Olga și BULAI-ȘTIRBU Maria, *Unele aspecte ale vieții triburilor neolitice din zona subcarpaților Orientali*, Studii și cercetări de antropologie, 2, 1965, 1.

O. NECRASOV și S. HAIMOVICI, 1962 = NECRASOV Olga și HAIMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună descoperite în 1959 la Traian (Dealul Viei și Dealul Fîntînilor)*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.

O. NECRASOV și S. HAIMOVICI, 1968 = NECRASOV Olga și HAIMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună neolitică deshumate la șantierul arheologic Traian*, Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970.

I. NESTOR, 1929 = NESTOR Ion, recenzie la lucrarea lui Vladimir Dumitrescu, *La cronologia della ceramica dipinta dell' Europa Orientale*, Prähistorische Zeitschrift, XX, 1929.

I. NESTOR, 1950 = NESTOR Ion, *Probleme noi în legătură cu neoliticul din R.P.R.*, Studii și cercetări de istorie veche, I, 1950, 2.

I. NESTOR, 1951 = NESTOR Ion, *Cultura ceramicii liniare în Moldova*, Studii şi cercetări de istorie veche, II, 1951, 2.

J. NEUSTUPNÝ, 1952 = NEUSTUPNÝ J., *Polissoirs néolithiques en os*, Acta Archaeologica, København, XXIII, 1952.

J. NEUSTUPNÝ, 1958 = NEUSTUPNÝ Jiri, *Neue Beiträge zum Neolithikum Rumäniens*, SlovenskáArcheológia, VI, 1958, 2.

E. NEUSTUPNÝ 1968 = NEUSTUPNÝ Evžen, *Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South Eastern Europe*, Slovenská Archeológia, XVI, 1968, 1.

A. NIŢU, 1955 = NIŢU Anton, *Aşezarea cu ceramică de factură precucuteniană de la Tg. Negreşti*, Studii şi cercetări ştiinţifice, Iaşi, VI, 1955, 1—2.

A. NIŢU, 1967 = NIŢU Anton, *Reprezentări antropomorfe în decorul plastic al ceramicii de stil Cucuteni A*, Studii şi cercetări de istorie veche, 18, 1967, 4.

A. NIŢU, 1968 = NIŢU Anton, *Cercetările arheologice de la „Fîntîna de cîmp"*, *lîngă Ciorani* (în manuscris). S-a indicat anul consultării manuscrisului.

P

A. PARROT, 1953 = PARROT André, *Archéologie mésopotamienne*, II, Paris, 1953.

T. PASSEK, 1935 = PASSEK Tatiana, *La céramique tripolienne*, Bulletin de l'Académie de l'histoire de la culture matérielle, Moscova-Leningrad, 1935, fasc. 122.

T. PASSEK, 1949 = PASSEK Tatiana, *Periodizaţiia Tripolskih poselenii*, Materialî i isledovania po Arheologii SSSR, 10, 1949.

T. PASSEK, 1958 = PASSEK Tatiana, *Novîi otkrîtia na teritorii SSSR i voprosî pozdneneoliticeskih cultur Dunaisco-Dnestrovscogo, Mejdurecia*, Sovieţkaia Archeologia, 1958, 1.

T. PASSEK, 1962 = PASSEK Tatiana, *Relation entre l'Europe Occidentale et l'Europe Oriental à l'époque néolithique*, Raport ţinut la al VI-lea Congres internaţional de studii preistorice şi protoistorice, Roma, 1962, extras.

T. PASSEK, 1964 = PASSEK Tatiana, *Du neuf sur l'histoire des tribus tripoliennes d'entre le Dniepr et le Dniester*, Al VII-lea Congres internaţional de ştiinţe antropologice şi etnografice, Moscova, 1964, extras.

T. PASSEK şi E. CERNÎŞ, 1963 = PASSEK Tatiana şi CERNÎŞ Ecaterina, *Pamiatniki culturî lineino lentocinoi keramiki na teritorii SSSR*, Arheologia SSSR, 1—11, Moscova, 1963.

I. PAUL, 1961 = PAUL Iuliu, *Aşezarea neolitică de la „Poiana în Pisc"*, Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961.

I. PAUL, 1962 = PAUL Iuliu, *Şantierul arheologic de la Ocna Sibiului*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.

I. PAUL, 1965 = PAUL Iuliu, *Unele probleme ale neoliticului din Transilvania în legătură cu cultura Petreşti*, Revista Muzeelor, II, 1965, 4.

I. PAUL, 1967 = PAUL Iuliu, *În legătură cu problema locuinţelor de suprafaţă cu platformă din aşezările culturilor Petreşti şi Cucuteni — Tripolie*, Studii şi cercetări de istorie veche, 18, 1967, 1.

I. PAUL, 1969 = PAUL IULIU, *Aşezarea neo-eneolitică de la Pianul de Jos* (*Podei*), *jud. Alba*, Studii şi comunicări, Arheologie-Istorie, 14, Sibiu, 1969.

I. PAVÚK, 1969 = PAVÚK Juraj, *Chronologie der Želiezovce-Gruppe*, Slovenská Arheológia, XVII, 1969, 2.
AL. PĂUNESCU, 1970 = PĂUNESCU Alexandru, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970.
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, 1957 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea, *Les principaux résultats des fouilles de Trușești*, Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași, seria nouă, III, 1957, fasc. 1—2.
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, 1965 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea, *Din rezultatele săpăturilor arheologice de la Trușești*, Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, București, 1965.
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și A. FLORESCU, 1959 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea și FLORESCU Adrian, *Săpăturile arheologice de la Trușești*, Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959.
E. PLESL, 1952 = PLESL E., *Necropole du peuple à céramique spiralée à Mlynárce en Slovaquie*, Archeologické rozhledy, VI, 1952.
POIANA, 1952 = *Șantierul Poiana*, Studii și cercetări de istorie veche, III, 1952.
D. POPESCU, 1964 = POPESCU Dorin, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română, în anul 1963*, Studii și cercetări de istorie veche, 15, 1964, 4.
D. POPESCU, 1970 = POPESCU Dorin, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1969*, Studii și cercetări de istorie veche, 21, 1970, 3.

Q

H. QUITTA și G. KOHL, 1969 = QUITTA Hans și KOHL Günther, *Neue Radiocarbondaten zum Neolithikum und zur frühen Bronzezeit Sndösteuropas und der Sowjetunion*, Zeitschrift für Arcäologie, 3, Berlin, 1969.

R

P. ROMAN, 1962 = ROMAN Petre, *O așezare neolitică la Măgurele*, Studii și cercetări de istorie veche, XIII, 1962, 2.
P. ROMAN, 1963 = ROMAN Petre, *Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian-Gumelnița și semnificația ei*, Studii și cercetări de istorie veche XIV, 1963, 1.
D. V. ROSETTI, 1934 = ROSETTI V. Dinu, *Săpăturile de la Vidra*, Publicațiile Muzeului municipiului București, 1, 1934.
M. ROSKA, 1941 = ROSKA Marton, *Die Sammlung Zsófia Torma*, Cluj, 1941.

S

H. SCHMIDT, 1932 = SCHMIDT Hubert, *Cucuteni*, Berlin și Leipzig, 1932.
H. SCHROLLER, 1933 = SCHROLLER Hermann, *Die Stein und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933.
S. A. SEMENOV, 1957 = SEMENOV S. A., *Pereobîtnaia tehnika*, Materialî i isledovania na Arheologii SSSR, Moscova-Leningrad, 1957, 54.
B. SOUDSKÝ, 1954 = SOUDSKÝ, B., *K methodice tříděni volutove Keramiki*, Památky Archeologické, XLV, 1954, 1—2.
B. SOUDSKÝ, 1966 = SOUDSKÝ, B., *Bylani osada nejstaršich Žemědělců z maladsi doby Kamenné*, Praga, 1966.

B. SOUDSKÝ — I. PAVLŮ, 1966 = SOUDSKÝ B., — PAVLŮ Iavan, *Interprétation historique de l'ornement linéaire*, Památky Archeologické, 1966, 1.
A. STOCKÝ, 1929 = STOCKÝ Albin, *La Bohême préhistorique, I, L'âge de pierre*, Praga, 1929.
I. K. SVEŞNIKOV, 1954 = SVEŞNIKOV, I. K., *Cultura lineino-lentocinoi keramiki na teritorii verhnego podnestrovia i zapadnoi Volîni*, Sovetskaia Arheologia, XX, 1954.
Z. SZÉKELY, 1959 = SZÉKELY Zoltan, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul reg. Sf. Gheorghe în anul 1956*, Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959.
Z. SZÉKELY, 1967 = SZÉKELY Zoltan, *Contribuţii la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului*, Culegere de studii şi cercetări, Braşov, I, 1967.

T

H. THOMAS, 1967 = THOMAS Homer, *Near Eastern, Mediterranean and European Chronology* — The historical, archaeological, radio-carbon, pollenanalytical and geochronological evidence, Lund, 1967, seria ,,Studies in Mediterranean Archaeology.
V. THEODORESCU, 1966 = THEODORESCU Victor, *Date preliminare, privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpaţi al României*, Studii şi cercetări de istorie veche, 17, 1966, 2.

V

H. VAJSOVÁ, 1967 = VAJSOVÁ H., *Die Keramik des Varna-Typs in Nord ostbulgarien*, Archeologické Rozhledy, XIX, 1967, 3.
M. VASIĆ, 1936 = VASIĆ, M., *Preistoriska Vinča*, I—IV, Beograd, 1936.
V. VOLSCHI şi M. IRIMIA, 1968 = VOLSCHI Vanda şi IRIMIA Mihai, *Descoperiri arheologice la Mangalia şi Limanu aparţinînd culturii Hamangia*, Pontice; Studii şi materiale de istorie, arheologie şi muzeografie, Muzeul din Constanţa, II, 1968.
AL. VULPE, 1961 = VULPE Alexandru, *Descoperiri arheologice pe cursul mijlociu al Siretului*, Arheologia Moldovei, I, 1961.
AL. VULPE şi M. ZAMOŞTEANU, 1962 = VULPE Alexandru şi ZAMOŞTEANU M., *Săpăturile de la Costişa*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.
R. VULPE 1936 = VULPE Radu, *Descoperirile arheologice de la Izvoare*, Anuarul Liceului Petru Rareş, Piatra Neamţ, 1935—36.
R. VULPE, 1937 = VULPE Radu, *Civilisation précucutenienne récemment découverte à Izvoare, en Moldavie*, Eurasia Septentrionalis Antiqua, XI, Helsinki, 1937.
R. VULPE, 1940 = VULPE Radu, *Les fouilles de Calu*, Dacia, VII—VIII, 1940.
R. VULPE, 1956 = VULPE Radu, *Problemele neoliticului carpato-niprovian, în lumina săpăturilor de la Izvoarele*, Studii şi cercetări de istorie veche, VII, 1956, 1—2.
R. VULPE, 1957 = VULPE Radu, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, Bucureşti, 1957.

W

A. J. B. WACE şi M. S. THOMPSON, 1912 = WACE A. J. B. şi THOMPSON M. S., *Prehistoric Thessaly*, Cambridge, 1912.

Z

E. ZAHARIA, 1967 = ZAHARIA Eugenia, *Angaben über die Boian-Giuleşti Kultur. Die Siedlung von Leţ*, Dacia, Nouvelle série, XI, 1967.

N. ZAHARIA, 1955 = ZAHARIA Nicolae, *Recunoaşteri arheologice executate de colectivul Muzeului de antichităţi din Iaşi, în anul 1953, în cuprinsul Moldovei*, Studii şi cercetări de istorie veche, VI, 1955, 1—2.

N. ZAHARIA, 1955, a = ZAHARIA Nicolae, *Cercetări de suprafaţă efectuate în Moldova în cursul anului* 1954, Studii şi cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3—4.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA şi EM. ZAHARIA, 1956 = ZAHARIA N., PETRESCU-DÎMBOVIŢA M., ZAHARIA Em., *Cercetări arheologice în oraşul Iaşi şi împrejurimi*, Studii şi cercetări ştiinţifice, Iaşi, VII, 1956, fasc. 2.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, EM. ZAHARIA, 1970 = ZAHARIA N., PETRESCU-DÎMBOVIŢA M., ZAHARIA Em., *Aşezări din Moldova. De la Paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970.

DIE PRĂCUCUTENI-KULTUR AUF DEM GEBIET VON RUMÄNIEN

Zusammenfassung

Einführung. In vorliegender Arbeit ist die Verfasserin bestrebt, die Präcucuteni-Kultur zusammenfassend darzustellen. Zu diesem Zweck hat sie alle älteren oder neueren Denkmäler dieser Kultur berücksichtigt und die Forschungen nicht nur auf das Gebiet der Moldau beschränkt, auf der sich bekanntlich diese Kultur entwickelt hat, sondern auf das ganze rumänische Gebiet erstreckt. Dies umso mehr, als das Entstehungsgebiet die Grenzen der Moldau überschreitet.

Mit Ausnahme der wenigen auf die Präcucuteni-Kultur bezogenen und von R. Vulpe, H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu und A. D. Alexandrescu veröffentlichten Beiträge, beruht die Arbeit hauptsächlich auf den Ausgrabungsberichten, auf den in den Museen von Rumänien befindlichen Fundgegenständen und selbstverständlich auf den Ergebnissen der eigenen im Gelände in den Siedlungen von Tîrpeşti (1959—1965, 1968), und Ghigoeşti—Trudeşti (1969—1970), beide im Kreis Neamţ in der Moldau gelegen, unternommenen Forschungen. Mit sehr wenigen Ausnahmefällen (Izvoare, Traian, Andrieşeni, Larga Jijia, Tîrpeşti, Eresteghin, Trudeşti—Ghigoeşti) bestand das Ziel der Forschungsarbeiten in den meisten Siedlungen, in denen Präcucuteni-Spuren gefunden wurden, nicht in der Erforschung der Präcucuteni-Kultur selbst, weshalb dieser auch nicht immer die angemessene Aufmerksamkeit zuteil wurde.

I. Kapitel. **Forschungsgeschichte.** Als erstes zeigt die Verfasserin das unbestreitbare Verdienst von Radu Vulpe auf, zum ersten Male im Jahre 1936 erkannt und mitgeteilt zu haben, daß in seinen Ausgrabungen von Izvoarele eine der Cucuteni-Kultur vorausgehende Kulturstufe stratigraphisch bestimmt werden konnte, und bei dieser Gelegenheit „Präcucuteni-Schicht" benannt wurde — eine zu der Zeit von manchen Forschern bestrittener stratigraphischer Befund.

Anläßlich seines im Jahre 1944 veröffentlichten Sonderkapitels über die Präcucuteni-Keramik von Traian—Dealul Fîntînilor, folgerte Vladimir Dumitrescu, daß diese Keramik nicht nur die älteste Stufe der Cucuteni-Kultur, sondern eigentlich „eine andere Zivilisation", darstellt auf deren Grundlagen sich die Cucuteni-Kultur entwickeln wird. Tatsächlich war Vladimir Dumitrescu bereits im Jahre 1928 dazu geneigt, die Hypothese von Ailio über die Existenz einer der Cucuteni A (Tripolje)-Stufe vorausgehenden Stufe anzunehmen, deren kennzeichnende Verzierung der Keramik im tiefen Ritzverfahren ausgeführt war. Die Richtigkeit dieser Hypothese wurde dennoch bestritten.

Mit Beginn des Jahres 1936, und dann im Jahre 1944 hatte man folglich für die Präcucuteni-Kultur (u.zw. für das was heute die Präcucuteni III-Stufe darstellt),

sowohl den Platz in der Abfolge der rumänischen äneolithischen Kulturen als auch ihren wesentlichen Beitrag an der Entstehung der Cucuteni-Kultur festgelegt. Die Forschungen aus der Zeit bis zum ersten Weltkrieg beschränkten sich übrigens vorzugsweise auf das im Westen der mittleren Moldau gelegene Gebiet des Kreises Neamţ, wo der Gründer des Museums in Piatra, C. Matasă, die Terrassen der Bistriţa und ihrer Zuflüsse unermüdlich nach vor- und frühgeschichtlichen Ansiedlungen absuchte.

Im Jahre 1948 wurden die archäologischen Ausgrabungsarbeiten (einschließlich derer mit Bezug auf die Präcucuteni-Kultur) unter der Anleitung der Rumänischen Akademie auf weiten Gebieten wieder aufgenommen und konzentrierten sich, dadurch, daß die Forschungen in vorhergehend entdeckten Präcucuteni-Siedlungen (Traian, Costişa, Tîrpeşti, Trudeşti—Ghigoeşti) fortgeführt und an besonders im Jijia-Tal gelegenen neuen Grabungsstellen (Larga Jijia, Vlădeni, Andrieşeni) neu begonnen wurden, nicht nur auf den Westen der mittleren Moldau. Mit Beginn des Jahres 1962 erstreckten sich diese Forschungen auch auf Südostsiebenbürgen (Eresteghin, Bancu, Feldioara).

Die neue Auffassung über das Neoäneolithikum in der Moldau, die durch die Kenntnis der Präcucuteni-Schicht von Izvoare ermöglicht wird, bereichert einerseits durch die Entdeckungen in Traian—Dealul Viei und Larga Jijia ihren Gehalt und wird andererseits auch bestens vervollständigt. Es ist erwähnenswert, daß Hortensia Dumitrescu sogleich nach dem Abschluß der ersten in der erwähnten Siedlungsstätte von Traian—Dealul Viei durchgeführten Grabungskampagne, festlegte, daß die Präcucuteni- und Prätripolje-Kultur auf der Grundlage der in Traian—Dealul Viei entdeckten Kultur-Varianten entstand. Gelegentlich der Wiederaufnahme und der eingehenden Untersuchung zeigt die erwähnte Verfasserin, daß dieseVariante eben die erste Präcucuteni-Schicht ist. Diese Ansiedlung so wie ihre kulturelle Zugehörigkeit waren aber der Gegenstand heftiger wissenschaftlicher Auseinandersetzungen. Von der kulturellen Zugehörigkeit bis zu den zwei Hauptkomponenten (der einen linearkeramischen und der anderen der Boian—Giuleşti-Kultur) wurde fast alles, was mit ihr in unmittelbarem Zusammenhang war, bestritten. Obwohl allmählich einige Archäologen ihre Meinung änderten, gibt es noch andere, die die Meinung vertreten, die Siedlung von Dealul Viei gehöre der Boian-Kultur an, so wie andere, die die beiden wesentlichen ethnisch-kulturellen Faktoren aus dem Entstehungsprozeß der Präcucuteni-Kultur (die Kultur der Linearkeramik und die Boian—Giuleşti-Kultur) ausschließen und auf diese Weise diese Kultur ihres Inhalts entleeren, ohne aber an die Stelle der ausgeschlossenen Elemente einen Ersatz zu bringen.

Die Grabungsergebnisse von Traian—Dealul Viei und Dealul Fîntînilor, Izvoare und Larga Jijia, gestatteten es Vladimir Dumitrescu die Präcucuteni-Kultur in drei Stufen zu gliedern: Präcucuteni I—Traian—Dealul Viei; Präcucuteni II—Larga Jijia, Izvoare I_1; Präcucuteni III — Izvoare I_2, Traian—Dealul Fîntînilor. Diesen Standpunkt macht sich von Anfang an A. D. Alexandrescu zu eigen und danach die Verfasserin vorliegender Arbeit.

In Anbetracht des mannigfaltigen Geschehens als welches der Entwicklungsverlauf der äneolithischen Stämme zu betrachten ist, hat die Verfasserin, obwohl einige Siedlungen innerhalb der gleichen Stufe zu verschiedenen Zeitpunkten ihren Ausgang nehmen oder untergehen, vorläufig davon Abstand genommen, neue Unterstufen zu schaffen, und sich darauf beschränkt (für jede einzelne Hauptsiedlung) den Zeitpunkt

des Aus- oder Untergangs der betreffenden Siedlung anzugeben. Sie schließt aber die Möglichkeit nicht aus, nachträglich noch Unterstufen zu bestimmen, meint jedoch es sei noch verfrüht diese zu umreißen, so lange keine großangelegten Grabungen in jeweils einigen Fundorten für jede Stufe durchgeführt werden, denn die Lösung dieser Frage darf nicht auf Versuchsgrabungen beruhen, bei denen der Zufall bekanntlich eine große Rolle spielt.

II. Kapitel. **Ansiedlungen und künstliche Befestigungssysteme.** Die erste Stufe der Präcucuteni-Kultur ist vorläufig bei Traian—Dealul Viei, Eresteghin, Bancu und Borleşti belegt und sehr wahrscheinlich hat auch die gegenwärtig zerstörte Ansiedlung auf dem Gelände der Stadt Sfîntul Gheorghe derselben Stufe angehört. Mit Ausnahme der Siedlung von Borleşti, die auf einer Niederterrasse liegt, befinden sich die anderen Siedlungen auf mittleren Flußterrassen und alle in der Nähe von Wasserläufen.

In der folgenden Stufe Präcucuteni II wird die Besiedlung der mittleren und Niederterrassen fortgesetzt, gleichzeitig werden aber Siedlungen an tiefen, öfters frei, auf flachen Uferdämmen usw. gelegenen Stellen gegründet. Aus dieser Stufe stammen besonders die bekannten Siedlungen von Izvoare (I_1) und Larga Jijia, — die bereits vor dem Ausklingen der Besiedlung in Traian—Dealul Viei gegründet wurden — so wie diejenigen von Mîndrişca, Trudeşti—Ghigoeşti, Vlădeni, Iaşi usw., die aus der Blütezeit der Präcucuteni II-Stufe datieren.

In der letzten — der Präcucuteni III-Stufe sind vornehmlich die mittleren und Hochterrassen besiedelt, u.zw. liegen hier die Ansiedlungen von Traian—Dealul Fîntînilor, Tîrpeşti, Negreşti, Costişa (?), Andrieşeni, Aldeşti, Calu, Ţolici, usw.; auf die Niederterrassen wird aber auch nicht verzichtet, wie z.B. bei Vlădeni (Gîtul Lupului) oder Ciorani, und auch die offene Stelle in der Senke von Izvoare wird nicht verlassen. Außerdem werden die Inseln des Bistriţa-Flusses besiedelt — z.B. die Ansiedlung von Văleni-Piatra Neamţ, die nachdem sich der Flußlauf der Bistriţa verlegt hat, auf dem Flußufer zurückgeblieben ist.

In den letzten beiden Stufen der Präcucuteni-Kultur (wobei die erste aber nicht ausgeschlossen ist) ist folglich eine große Mannigfaltigkeit der Ansiedlungen festzustellen. Scheinbar war die beherrschende, leicht zu verteidigende Lage nicht auch eine ausschlaggebende Bedingung bei der Auswahl der Siedlungsstätte.

In unmittelbarem Zusammenhang mit den Siedlungen sind auch die diese umgebenden Schutzgräben, die in der Fachliteratur sehr eingehend besprochen werden. In fast ausschließlicher Einstimmigkeit wird den weiten und tiefen Graben die Rolle eines Schutzgrabens zugesprochen. Aufgrund der bisherigen Forschungsergebnisse wäre zu behaupten, daß die Präcucuteni-Stämme den Schutzgraben bereits seit der ersten Stufe (Traian—Dealul Viei) kannten und gebrauchten. Bis zur Zeit liegt noch kein Beweis vor, daß er in der Stufe Präcucuteni II gebraucht wurde; diese Lücke wäre darauf zurückzuführen, daß bisher in den Siedlungen dieser Stufe nur beschränkte Ausgrabungsarbeiten vorgenommen wurden. Auf jeden Fall ist in der letzten, der Präcucuteni III-Stufe, der Schutzgraben wieder beglaubigt. Man kann also ruhig annehmen, daß er auch in der mittleren Stufe der Präcucuteni-Kultur in Gebrauch war. In Anbetracht dessen, daß in anderen Gebieten von Europa befestigte Siedlungen der Kultur der Linearkeramik bekannt sind, wäre es keineswegs ausgeschlossen, daß die Präcucuteni-Stämme auch in dieser Hinsicht von den Trägern der Kultur der Linearkeramik beeinflußt waren, und dies umso mehr, als vorläufig in den Siedlungen

der Giuleşti-Stufe der Boian-Kultur derartige künstliche Befestigungssysteme nicht belegt sind.

III. Kapitel. **Die Wohnbauten.** Die Untersuchung des Wohnungstyps der Präcucuteni-Kultur nimmt ihren Ausgang bei den in der Ansiedlung von Traian—Dealul Viei erzielten Ergebnissen, wo eine Reihe von Wohnbauten der Stufe Präcucuteni I freigelegt wurden. Hier wurde festgestellt, daß die überwiegende Mehrzahl der Wohnungen keine Fußbodenplattform hatten, daß aber auch jene nicht fehlen, die nicht auf einem Unterbau von starken Bohlen, sondern auf einer manchmal durch ein summarisches Rohr- oder Rutengeflecht befestigten Äste- oder Laubschicht eigens errichtete Fußbodenplattformen aufweisen. Die Verfasserin geht eingehend auch auf den einzigen in Eresteghin freigelegten Wohnbau ein, von dem behauptet wird, er hätte eine Fußbodenplattform gehabt. Aus der Untersuchung der Grundrisse der Wohnung erhellt, daß die Reste des Lehmverputzes durchwühlt, mit Asche, Steinen und Keramikscherben vermischt sind; der Lehmverputz ist stark zerbröckelt und bis in jenes Gebiet verstreut, in dem der Verfasser dieser Siedlung auf den guten Erhaltungszustand der Fußbodenplattformen hinweist; der Unterschied zwischen den Durchmessern der für den Fußboden gebrauchten Bohlen (8 bis 20 cm) ist übertrieben groß und die Herdstelle ist in der Zeichnung gar nicht zu sehen. Anhand dieser Beweisgründe wird die Vermutung ausgesprochen, daß in diesem Falle die Verputzreste eher von denWänden oder von einer eingestürzten Decke stammen, als von einer Fußbodenplattform. Auf Grund der Ausgrabungen von Traian—Dealul Viei kann — mit dem durch die noch unvollständigen Daten von Eresteghin aufgezwungenen Vorbehalt — angenommen werden, daß die Präcucuteni-Stämme der ersten Stufe einen im Vergleich zu den Fußbodenplattformen der Cucuteni-Kultur viel einfacheren und leichter zu errichtenden Plattformtypus kannten.

In der Stufe Präcucuteni II hingegen sind die Wohnungsbauten mit Fußbodenplattform noch nicht bekannt. Dies könnte auf die äußerst geringe Zahl der in den Siedlungen dieser Kulturstufe unternommenen Forschungen zurückzuführen sein. Die Probegrabungen in Larga Jijia haben keinen Wohnbau ergeben, die Ausgrabungen von Mîndrişca haben nur teilweise zwei Wohnbauten freigelegt und diejenigen von Trudeşti—Ghigoeşti mußten sich auf die Untersuchungen von drei Wohnbauten beschränken. So kann also die geringe Anzahl der bestimmten und (manchmal nur teilweise) ausgegrabenen Wohnbauten nicht die Behauptung gestatten, daß die Träger der Präcucuteni-Kultur die Errichtungsweise und die von den Lehmplattformen gebotenen Vorteile nicht gekannt hätten, weil sie doch eben sowohl in der Siedlung von Dealul Viei, d.h. in der Präcucuteni I-Stufe, als auch in der Siedlung von Tîrpeşti, d.h. in der Stufe Präcucuteni III bestimmt wurden. Es ist aber eine Tatsache, daß die Fußbodenplattformen in der Präcucuteni III-Stufe seltener gebraucht wurden, und sie in gewissem Maße von den Cucuteni-Plattformen verschieden sind, so wie, daß sie in der Präcucuteni I-Stufe, wie bereits gezeigt, nach einem viel einfacheren und urtümlicheren Verfahren errichtet wurden.

Obwohl in der letzten Präcucuteni-Stufe, die meisten bisher freigelegten Wohnbauten keine eigens errichteten Fußbodenplattformen hatten, gibt es dennoch auch Wohnbauten deren Lehmplattform auf eine massive Holzunterlage verputzt ist, so wie Teile von Fußbodenplattformen, die innerhalb von einigen Wohnbauten eigens errichtet wurden.

Die Herdstellen sind im Laufe aller drei Stufen sowohl innerhalb als auch in unmittelbarer Nähe der Wohnbauten anzutreffen.

Die Verfasserin versucht anhand der eigenen innerhalb der Präcucuteni-Wohnbauten gemachten Beobachtungen, und der Daten, die andere Forscher von Cucuteni-Siedlungen lieferten, die Baumomente und das Bausystem schematisch wiederherzustellen. Die Wohnbauten ohne Fußbodenplattftorm, die vorläufig in der Mehrzahl sind, wurden auf massive Holzsohlen gebaut, die zwecks besserer Beständigkeit eventuell etwas in den Boden eingelassen sein konnten. In diese Sohlen wurden in Abständen von 1 bis 1,20 m senkrechte, 10 bis 12 cm starke Ständer eingetrieben, um da zwischen die Flechtwand aus Ruten die Riegeln zu befestigen. Die Ständer waren auch am oberen Ende mit einem starken Lehm befestigt, auf dem einerseits die Deckenbalken und andererseits die Sparren des Sattel- und Runddaches lehnten. Daraufhin wurde der Bau zuerst von innen und hernach von außen mit einem stroh-, streu-, steinchen- und laubgemagerten 15 bis 18 cm dicken Lehmbewurf verputzt. Es ist anzunehmen, daß auch der Dachboden verputzt wurde.

Dem gegenwärtigen Forschungsstand nach zu urteilen, scheint innerhalb der Siedlungen keine Regel in der Wohnungsverteilung bestanden zu haben.

Am Abschluß dieses Kapitels wird hervorgehoben, daß mit einer einzigen Ausnahme (eine große Eintiefung—eine in Tîrpeşti entdeckte Wohngrube) sich die Träger der Präcucuteni-Kultur feste Oberflächenbauten aus Holz und stroh- und spreugemagertem (manchmal auch steinchen- oder laubgemagertem) Lehm errichteten.

IV. Kapitel. **Geräte und Waffen.** Hier werden nach Stufen und Kategorien gegliedert alle Gerätegruppen untersucht und beschrieben, die in den Präcucuteni-Siedlungen entdeckt wurden. Als Abschluß dieser Darstellungen sind einige allgemeine Feststellungen erforderlich gewesen. Es wird gezeigt, daß für die Präcucuteni I-Stufe einerseits die Mikrolithen kennzeichnend sind, deren geometrische Formen und Machart der Tardenoisien-und Gravettien-Überlieferung die Präcucuteni-Stämme von den Trägern der Kultur der Linearkeramik übernommen haben, andererseits die Makrolithen, die in einem primitiven Verfahren aus glaukonithaltigem Sandstein geschnitten sind. Ebenfalls von den Trägern der Kultur der Linearkeramik haben die ersten Präcucuteni-Stämme den Schuhleistenkeil übernommen, die große trapezförmige Axt, die Keule und sogar die Axt mit Schaftloch, ebenso wie den Brauch aus Obsidian gefertigte Geräte zu benutzen. In den nächsten Stufen der Kultur verschwindet der Obsidian und die epipaläolithische Überlieferung in der Silexverarbeitung, es verschwinden die geometrischen Formen, und die Kleinerzeugnisse sind in der Präcucuteni II-Stufe seltener. In der Präcucuteni III-Stufe sind sie schließlich nur noch ein Zufall. In der Präcucuteni II-Stufe ist der Schuhleistenkeil noch (sehr selten) anzutreffen und in der Präcucuteni III-Stufe kaum noch in der Form der schlanken hochgewölbten Meißelchen zu erkennen. Die mit Schaftloch durchbohrtem aus hartem Gestein gefertigten Äxte werden entlang aller drei Stufen verwendet.

In den ersten zwei Stufen sind die Schleifbeine sehr üppig vertreten, die in der dritten zahlenmäßig abnehmen; auch die Hornharpunen (die in der ersten Stufe bekannt sind) werden in der zweiten und dritten Stufe nicht mehr verwendet, doch kommen in diesen beiden Stufen die großen Horndolche auf. Was vorläufig verwunderlich ist, ist der Mangel im Laufe der Stufe I und das seltene Vorkommen im Laufe der Stufe II und III der Spinnwirtel, so wie der völlige Mangel im Laufe der ganzen Präcucuteni-Kultur der Webstuhlgewichte. Die Verfasserin ist der Meinung, daß

dieser Mangel sowohl auf die äußerst beschränkten bisher in den Siedlungen der Präcucuteni-Kultur vorgenommenen Forschungen zurückzuführen sei, so wie darauf, daß diese Gegenstände aus Holz gefertigt gewesen sein konnten.

Mit Ausnahme der Vervollkommnung der Feuersteinverarbeitung in der letzten Stufe, macht sich im Laufe der Entwicklung der Präcucuteni-Kultur keine wesentliche Änderung der Stein- oder Knochengeräte bemerkbar. Sowohl der Rohstoff als auch das Arbeitsverfahren sind im Grunde genommen unverändert geblieben.

Die kleinen Kupfergeräte (Stichel) sind nur in der Präcucuteni III-Stufe bekannt.

V. Kapitel. **Keramik.** In diesem Kapitel untersucht die Verfasserin nach Stufen gegliedert, die wichtigsten keramischen Kategorien, die Ornamentik und teilt die Grundformen in Gruppen. Für jede einzelne Gruppe gibt sie die betreffenden Abarten und Unterarten an. Sie hat es vorgezogen, für jede einzelne Stufe die wesentlichen Ziermuster und -technik anzuführen und es derart zu erleichtern, all diese Elemente von einer Stufe zur anderen verfolgen zu können, so wie das Verschwinden einiger davon zu einem gegebenen Augenblick und das Aufkommen neuer. Um Verwechslungen vorzubeugen, wurden die Gefäßformen aller drei Stufen mit den gleichen Kennzeichen notiert. Die gleichen oder fast gleichen Gefäße haben das selbe Kennzeichen erhalten, während die Abarten oder die von einem gewissen Typ abgeleitet waren mit der Nummer des betreffenden Typs und einem Buchstaben vermerkt wurden. Ist eine Form oder Abart aus der Präcucuteni I-Stufe in den folgenden Stufen nicht mehr vorgekommen, so wurde die betreffende Nummer an keine andere Form mehr vergeben; sobald neue Typen auftauchten, wurden neue Nummern gebraucht. Für jeden einzelnen Typ wurden auch die gebrauchten Ziermuster angegeben. So kann z.B. verfolgt werden, wie die Kerbschnittverzierung der Präcucuteni I-Stufe sich abwandelt und den nächstfolgenden Stufen (II) weitergegeben wird, im Laufe derer sie allmählich entartet, um bis zu Präcucuteni III völlig zu verschwinden, oder wie z.B. die Riffelung zur Kannelierung wird — ein Bestandteil der Verzierung, der von den Präcucuteni-Stämmen im Laufe der drei Entwicklungsstufen in zahlreichen Abarten und Kombinationen gebraucht wurde, usf.

Abschließend zeigt die Verfasserin in diesem Kapitel welches die von den Präcucuteni-Stämmen, sowohl von den Trägern der Linearkeramik als auch von denen der Boian—Giuleşti-Kultur übernommenen Hauptelemente sind.

Bei dieser Gelegenheit werden die geometrischen und Spiralenmuster erwähnt, mit denen die Keramik der Präcucuteni-Kultur verziert ist, so wie die völlig eigene Art der Präcucuteni-Leute diese Muster zu verarbeiten, anzulegen und an die Gefäßform anzupassen; den Schluß des Kapitels bildet ein weiters wesentliches Merkmal der Ornamentik der Präcucuteni-Keramik, das an die Cucuteni A-Stämme weitervergeben und sehr weitgehend von diesen verwendet wurde (aufgrund der mannigfaltigeren von der Farbgebung gebotenen Mittel) und zwar das Verdoppelungt- oder Reduplikationsverfahren der Ziermuster, wie es Vladimir Dumitrescu benannte.

VI. Kapitel. **Die Tonplastik.** Um die Einheitlichkeit im Aufbau des Buches beizubehalten wird die Tonplastik der Präcucuteni-Kultur ebenfalls nach Stufen gegliedert dargestellt, innerhalb deren die Einteilung nach Haupttypen mit den betreffenden Abarten vorgenommen wird. Einerseits wird die allgemeine Ähnlichkeit der Struktur zwischen den Tonfiguren von Traian—Dealul Viei (Präcucuteni I) und denen der Hamangia-Kultur aus der Dobrudscha aufgezeigt und andererseits die

den Präcucuteni-Tonfigürchen eigenen Merkmale. Es wird gezeigt, daß die Präcucuteni-Plastik viel mannigfaltiger ist, obwohl sie sich auch unter dem Einfluß der Hamangia-Kultur entwickelt, weil sie noch nicht in Schablone gezwängt ist. Um ihren Ursprung zu erklären und derart die damit in Zusammenhang stehende Auffassung, wendet sich die Verfasserin der Sesklo-und Dimini-Kultur zu und schließt jedweden Beitrag der Kultur des südlichen Bugs aus, nimmt aber die Übermittlung verschiedener Menschendarstellungen aus der Linearkeramik an.

Weiterhin befaßt sich die Verfasserin mit den Hauptmerkmalen der Präcucuteni II-Tonfigürchen: der Schematismus, der den Oberkörper aufs höchste vereinfacht und die aufs äußerste getriebene Steatopygie schaffen einen ausschließlich der Präcucuteni-Kultur eigenen Typus. Es wird bis zu einem Gegenbeweis angenommen, daß die Präcucuteni-Stämme der zweiten Stufe sich völlig eigene und von denen der vorhergehenden Phase verschiedenen Tonplastiken geschaffen haben. Das aus der ersten Stufe übernommene Erbe wird nämlich der zweiten und der dritten Stufe nicht seine typischen Merkmale aufprägen. Die Tonfigürchen der zweiten und dritten Stufe bieten auch einige Überraschungen: es sind einige Haltungen dargestellt, wie die sogenannte „denkerische" Haltung, ferner die der schamhaften Venus; außerdem kommen Phallusnachbildungen vor und schließlich die berühmten Reigentänze — d.h. als Gefäßständer gestaltete, im Reigentanz verschlungene Frauengestalten, deren Entwicklung im bekannten Exemplar von Frumuşica den Höhepunkt ihrer Vollendung erreicht hat.

In der Präcucuteni III-Stufe erscheinen auch die mit tiefen Ritzen verzierten Tonfiguren, die den wunderbaren Exemplaren mit feiner Riffelverzierung aus der Cucuteni A-Stufe als Vorlage dienten. Zugleich mit dieser Verzierung finden auch die schüchternen Anfänge der bemalten Ornamentik statt. Die Verfasserin stimmt den Meinungen derjenigen Forscher bei, die diese Verzierung als Tätowierung ansehen.

Im Schlußteil des Kapitels wird auch die Frage der Bedeutung der anthropomorphen Plastik erörtert, eine stark umstrittene Frage, die ständig im Mittelpunkt des Interesses der Fachleute steht. Zusammen mit den meisten Forschern, die sich mit der neolithischen Kunst, Religion, den magischen Bräuchen und den anthropomorphen Darstellungen näher befassen, wird angenommen, daß die Frauenfigürchen den Begriff der Mutter- und der Fruchtbarkeitsgottheit, die Männergestalten den betreffenden Begleiter darstellen. Die Frage, ob die neolithischen Stämme in den hier besprochenen Gebieten mit der Abstraktion und der Darstellung einer Idee gerade so weit gelangen konnten, beantwortet die Verfasserin bejahend. In Anbetracht der bekannten Tatsache, daß der Ursprung der neo-äneolithischen Menschenfigürchen in Vorderasien zu suchen ist, von dem Europa auch von diesem Standpunkt aus gelernt hat, nimmt die Verfasserin auch an, daß die jungsteinzeitlichen Stämme aus Europa sich zugleich mit den Darstellungen aus Ton auch den Begriff zu eigen gemacht haben, den diese darstellten. Sicherlich wurden auch ältere Meinungen berücksichtigt, die kürzlich wieder aufgenommen wurden, laut denen die jungsteinzeitlichen Tonfigürchen in erster Linie Anbeter darstellen. Die Verfasserin zeigt, warum sie mit diesem ausschließenden Standpunkt nicht einverstanden sein kann und unterstreicht, daß in gewissen Fällen und Momenten des Rituals die Jungsteinzeitmenschen sich auch (aber seltener) als Anbeter hätten darstellen können.

Am Schluß des Kapitels sind eine Reihe von anthropomorphen Gefäßaufsätzen oder Gefäßhenkel dargestellt, so wie die verschiedenen Tierdarstellungen der Prä-

cucuteni-Kultur. In sämtlichen bekannten Fällen ist das dargestellte Tier, wenn kein Vogel, ein Rind und wahrscheinlich mit dem Männlichkeitskult in Verbindung, ein Kult der ebenfalls auf vorderasiatischen Einfluß zurückzuführen ist. Es wird desgleichen gezeigt, daß alle Tonfigürchen und Reliefs die Menschen und Tiere darstellen, obzwar sie von ausgesprochen künstlerischem Sinn der Präcucuteni-Stämme zeugen, nicht die ästhetischen Beschäftigungen als Ausgangspunkt hatten, sondern aus magisch-religiösen Überzeugungen und Riten heraus geschaffen wurden.

VII. Kapitel. **Verschiedenes.** In diesem Kapitel werden eine Reihe von Fundgegenständen und Entdeckungen untersucht, die wenn sie zahlreicher gewesen wären, in gesonderte Kapitel gehört hätten, weil ihre Zusammenfassung in ein einziges Kapitel nicht sehr entsprechend ist. Die hier umfaßten Fundgegenstände und Entdeckungen sind folgende: kleine Altäre aus gebranntem Ton, aus Ton geformtes Miniaturenmobiliar, so wie die (fünf) in den Siedlungen der Präcucuteni-Kultur gefundenen Schmuckgegenstände.

Die kleinen Altäre aus gebranntem Ton sind in allen drei Stufen der Kultur nachgewiesen worden und die Vorlage des Typs muß selbstverständlich im Bestand der Starčevo—Criş-Kultur und damit auch in den südlichen Kulturen gesucht werden. Es ist vorläufig schwer zu bestimmen, durch die Vermittlung welcher Kultur sie an die Präcucuteni-Kultur gelangten und welche Rolle dennoch der Vinča-Kultur in ihrer Verbreitung zukommt. Die Verfasserin ist der Meinung, daß der Turdaş-Variante der Vinča-Kultur auch diese Überlieferung nicht fremd ist.

Mit den Menschenfigürchen aus Ton in unmittelbarem Zusammenhang sind auch eine Reihe von kleinen Stühlen, Liegestätten und Tischen, die aus gebranntem Ton geformt sind. Sie wurden vorläufig nur in dem Fundbestand der Präcucuteni II- und III-Siedlungen gefunden. Sehr wahrscheinlich ahmen sie die großen Gegenstände nach, die aus Holz hergestellt und bei den Cucuteni-Stämmen in Gebrauch sind; es ist aber unwahrscheinlich, daß sie gewöhnliches Spielzeug darstellen (was jedoch nicht völlig ausgeschlossen sein dürfte), sondern sie werden vermutlich als Stühlchen für die sitzend gestalteten Menschenfigürchen gedient haben.

Die Opfergruben der Präcucuteni-Kultur sind, wie Hortensia Dumitrescu gezeigt hat, mit verschiedenen Opferriten und Opfergaben für chthonische Götter in Zusammenhang zu bringen.

Die Frage, die vorderhand unbeantwortet bleiben muß, ist die nach der Bestattung, denn es ist bis zur Zeit noch nicht bekannt, wie die Präcucuteni-Stämme ihre Toten bestatteten.

VIII. Kapitel. **Allgemeine Betrachtungen.** 1. *Ursprung und Entwicklung.* In chronologischer Reihenfolge werden in diesem Kapitel alle Meinungen über diese Frage dargestellt, wobei besonders auf diejenigen von Hortensia Dumitrescu und Vladimir Dumitrescu eingegangen wird. Laut dieser Meinungen besteht die erste Stufe der Präcucuteni-Kultur aus zwei Bestandteilen und zwar aus der Kultur der Linearkeramik und aus der Boian—Giuleşti-Kultur. Als Abschluß dieser knappen Aufzählung der Darstellung der diesbezüglichen Meinungen wird gezeigt, daß:

a. Einige Forscher die derjenigen Meinung beipflichten, dergemäß die Präcucuteni-Kultur in drei Stufen gegliedert wird: Präcucuteni I—Traian—Dealul Viei; Präcucuteni II—Larga Jijia, Izvoare I_1, Mîndrişca usw; Präcucuteni III —Dealul Fîntînilor, Izvoare I_2, Andrieşeni, Tîrpeşti usw.;

b. Obwohl andere Forscher die Existenz einer Präcucuteni-Kultur annehmen, sie die Siedlungen von Traian—Dealul Viei und Larga Jijia der Boian-Kultur zuweisen.

c. Laut einer anderen Meinung schließlich die Siedlungen von Traian—Dealul Viei, Larga Jijia und Eresteghin zeitgleiche Präcucuteni-Siedlungen wären.

Die Verfasserin untersucht die Frage des Ursprungs der Präcucuteni-Kultur und gelangt zu dem Schluß, daß diejenige Meinung gerechtfertigt ist, dergemäß die beiden Hauptbestandteile dieser Kultur die Kultur der Linearkeramik einerseits und die Boian—Giuleşti-Kultur andererseits sind, mit einer Reihe von weniger bedeutenden hinzugekommenen Beiträgen. Daraufhin untersucht sie jeden eizelnen Bestandteil für sich.

Die Kultur der Linearkeramik. Nachdem die Verfasserin (ebenfalls in chronologischer Reihenfolge) alle Meinungen zu diesem Problem darlegt, geht sie auf die wichtigsten zwei davon näher ein. Die erste wurde von Hortensia Dumitrescu formuliert und von Vladimir Dumitrescu unterstützt und betrachtet die Kultur der Linearkeramik als einen Hauptbestandteil von Präcucuteni I; die zweite, von Eugenia Zaharia formuliert, schließt den unmittelbaren Beitrag der Kultur der Linearkeramik zur Entstehung der Präcucuteni-Kultur aus, denn eine linearkeramische Wohnschicht, die bis an den Anfang von Boian—Giuleşti— angedauert haben sollte, wäre vorläufig — so Eugenia Zaharia — „eine vermeintliche Wohnschicht". Die eingehende Analyse des linearkeramischen Fundgutes aus der Moldau, das in Traian—Dealul Fîntînilor, Glăvăneşti und Tîrpeşti zutage gefördert wurde, beweist, daß die Kultur der Linearkeramik (auf dem Gebiet der Moldau) bis an den Beginn der Präcucuteni I-Stufe gedauert hat und daß in deren Bildung die Träger der Kultur der Linearkeramik eine vorwiegende Rolle spielen werden. Nur auf diese Weise kann eine ganze Reihe von Kennzeichen der ersten Präcucuteni-Stufe erklärt werden: die graue Tonpaste der Gefäße, verschiedene Ziermuster, wie die dreieckigen Vertiefungen, die Notenkopfvezierung, die mit Punkten ausgefüllten Bänder, die „Apices", die Stichlinien, die Menschendarstellungen auf den Gefäßen, der Gebrauch des Schuhleistenkeils, der durchbohrten Axt, der kleinen Feuerstein- und Obsidiangeräte usw. Die Verfasserin bringt die Meinung zum Ausdruck, daß auch die Gewohnheit, die Siedlungsstätte von einem Schutzgraben zu umgeben dem Beitrag derselben Linearkeramik zuzuschreiben ist.

Die Boian—Giuleşti-Kultur. Auch mit Bezug auf diesen zweiten Hauptbestandteil der ersten Stufe der Präcucuteni-Kultur lassen sich zwei Meinungen unterscheiden. Die Vertreter der ersten davon, Hortensia Dumitrescu, und später Vladimir Dumitrescu, haben der Boian-Kultur in der Entstehung dieser Stufe eine große Bedeutung beigemessen. Die zweite, von Eugenia Zaharia vertretene Meinung, streitet der Boian-Kultur jedweden Beitrag an der Entstehung der Präcucuteni-Kultur ab. Eugenia Zaharia läßt die Vermutung aufkommen, daß der Ursprung der Kerbschnittverzierung letzten Endes im phthiotischen Theben oder in der Vinča-Kultur zu suchen wäre (eine Kultur die aber bekanntlich die Kerbschnittverzierung nicht kennt). Laut Meinung der Verfasserin darf man den Ursprung dieser Ziertechnik nicht in allzu großer Entfernung suchen, da doch die Boian-Stämme die Kerbschnittverzierung intensiv gebrauchten.

Die ersten Präcucuteni-Leute haben von den Trägern der Boian—Giuleşti-Kultur gewisse Gefäßformen übernommen, ferner die Kerbschnittverzierung (Schachbrett-, Dreieck-, Bändermuster), die (verhältnismäßig selten gebrauchte) Rillenver-

zierung und wahrscheinlich die ziemlich mittelmäßige Beschaffenheit der Tonpaste und der Art und Weise wie sie gebrannt wurde. Übrigens hat gerade die auffallende Ähnlichkeit zwischen der in Traian—Dealul Viei gehobenen Keramik und der der Boian—Giuleşti-Stufe einige Forscher (E. Comşa, D. Berciu, I. Nestor) dazu veranlaßt, diese Siedlung der Boian—Giuleşti-Kultur zuzuweisen. Diese Meinung berücksichtigt aber die bekannten Tatsachen nicht, so daß sie nicht rechtfertigt ist.

Die Verfasserin befaßt sich ferner mit jedem einzelnen Bestandteil, der zur Entstehung der Präcucuteni-Kultur beigetragen hat und zwar mit der Hamangia-, Vinča- und Bug—Dnepr-Kultur. Eine ganze Reihe von Elementen dieser Kultur, so wie anderer, die der Genesis der Präcucuteni-Kultur zugrunde gelegen haben können, sind aber schwer nachzuweisen, denn die Präcucuteni-Stämme haben sowohl das Formengut als auch die Verzierung der Keramik der Kulturen, die ursprünglich zu ihrer Entstehung beigetragen haben, wie auch die nachträglich entlehnten in völlig eigener Art verarbeitet.

Das Entstehungsgebiet der Präcucuteni-Kultur umfaßt den Südosten Siebenbürgens und den Westen der mittleren Moldau; andererseits aber wird sich diese Kultur — die das Ergebnis einer ethnischen und kulturellen Verschmelzung zwischen zwei verschiedenen Elementen, dazu sich verschiedentliche Nebeneinflüsse hinzugesellen — selbständig weiter entwickeln, und erwartungsgemäß eigene Merkmale aufweisen.

Im Laufe der ersten Phase behält die Präcucuteni-Kultur ungefähr die Grenzen bei, innerhalb derer sie entstanden ist. Mit Beginn der Präcucuteni II-Stufe wird das südwestliche, während der ersten Stufe besiedelte Gebiet, d.h. Südostsiebenbürgen verlassen und die Stämme aus dem westlichen Teil der mittleren Moldau beginnen die Siedlungen nach Osten, Südosten und Nordosten zu verschieben. In dieser (II.) Stufe verbreitete sich derart die Präcucuteni-Kultur in einem großen Teil der Moldau und der Moldauischen SSR und gelangte bis in die Gegend von Kischinjow und bis an den Dnestr. In der letzten (III.) Stufe befindet sich die Präcucuteni-Kultur in voller ethnischer und künstlerischer Blüte. Jetzt beginnt das was als ihre große Expansion angesehen werden kann und gereicht auch zur Vollendung. Es ist dies der Zeitpunkt zu dem das Verbreitungsgebiet auch die Ukraine umfaßt, den Bug überschreitet, aber nicht bis zum Dnepr reicht.

Weil in den jeweiligen Kapiteln über die Wohnbauten, Geräte, Keramik und Tonplastik eingehend auf die betreffenden Elemente hingewiesen wurde, die sich aus der Präcucuteni I-Stufe ausbildet, in der Präcucuteni II-Stufe erhalten haben, auf das was in der zweiten Stufe neu aufkam und nachher an die folgende (dritte) Stufe übermittelt wurde, wird hier auf diese Fragen nicht mehr näher eingegangen, sondern bloß erwähnt, welches die Hauptelemente sind, die an der inneren Entwicklung der Kultur beteiligt waren. Es wurden dabei selbstverständlich Siedlungsarten und Wohnbauten, Geräte, Keramik (Formengut, Tonpaste, Verzierung) und alle anderen Kategorien von Gegenständen berücksichtigt: Es wird verfolgt, wie sich die Qualität der Tonpaste und die Art und Weise der Verbrennung verbessert, wie sich die Formen abwandeln, wie sie entarten, wie eine Reihe von Verzierungsverfahren (z.B. der Kerbschnitt) verschwinden, wie andere aufkommen und sich entfalten, wann und wie die Bemalung erscheint usw. Die Verfasserin verleiht ihrer Verwunderung darüber Ausdruck, daß weder die Archäologen, die die Siedlungen von Larga Jijia und Floreşti in die Boian-Kultur eingewiesen haben, noch diejenigen, die ein Gleicheits-

zeichen zwischen die Siedlungen von Traian—Dealul Viei und Larga Jijia gesetzt haben, die Neuigkeiten des Typs der Tonfigürchen mit betonter Steatopygie erkannt haben, fehlt dieser doch vollständig sowohl aus der Präcucuteni I-Stufe als auch aus der Boian-Kultur, ist hingegen aber für die Präcucuteni II- und III-Stufe typisch.

Es wird ferner noch aufgezeigt, daß vom stratigraphischen Standpunkt zwar die Präcucuteni I-Stufe von Präcucuteni II nirgends überlagert war, daß letztere aber in Izvoare und Tîrpeşti sich auch diesbezüglich als der Präcucuteni III-Stufe vorausgehend erwiesen hat. Es wurde auch betont, daß bei dem gegenwärtigen Forschungsstand, die Präcucuteni-Kultur als einheitliche Kultur zu betrachten ist und daß sie im Laufe der ersten beiden Stufen ein größeres Verbreitungsgebiet hatte als das bis zum Erscheinen dieser Monographie bekannte. Nur auf diese Weise ist die Kultur- und die ethnische Explosion in der dritten Präcucuteni-Stufe zu verstehen, so wie die Größe des Verbreitungsgebietes der aus der Präcucuteni-Kultur entstandenen Ariuşd—Cucuteni—Tripolje-Kultur.

2. *Die Zusammenhänge mit anderen Kulturen und die relative und absolute Zeitstellung.* Der Reihe nach werden hier alle in den Milieus anderer Kulturen gefundenen Präcucuteni-Gegenstände analysiert, so wie eine Reihe von Elementen (keramische Gefäßformen und -verzierung) von Präcucuteni-Prägung, die innerhalb von Kulturen erkannt werden konnten, die mit Präcucuteni mehr oder weniger benachbart sind.

Präcucuteni I-Keramik wurde sowohl in Turdaş als auch in Tăualaş—Deva in Siedlungen der Turdaş-Kultur gefunden. Funde, die für Präcucuteni II typisch sind, wurden desgleichen in zahlreichen derselben Turdaş-Kultur angehörenden Siedlungen in Siebenbürgen gehoben, in Poiana în Pisc, Ocna Sibiului, Daia Română, Petreşti, Lumea Nouă, Bernadea, Noşlac, Tărtăria usw. In Mittelsiebenbürgen sind folglich zwei Gruppen von Präcucuteni-Belebungen zu verzeichnen, ohne daß mit Gewißheit behauptet werden könnte, welcher Etappe der Turdaş-Kultur sie entsprechen. Gemäß der Meinung von I. Paul kann die Turdaş-Schicht von Pianul de Jos in großen Zügen mit der Vinča C-Stufe (= Vinča-Pločnik I) einerseits paralell verlaufend angesehen werden und andererseits mit Präcucuteni II. Da aber für die Turdaş-Kultur noch keine eingehende Stufengliederung vorliegt, können vorderhand keine weiteren Einzelheiten angegeben werden. Für die letzte (III.) Stufe der Präcucuteni-Kultur typische Elemente sind mindestens bis zur Zeit, auf dem Gebiete Siebenbürgens noch nicht bestätigt worden; hingegen machen sich aber Durchlässigkeiten aus dieser Stufe in Muntenien, in der Dobrudscha und an der Schwarzmeerküste entlang bis etwa in die Gegend von Warna bemerkbar. Die Verfasserin befaßt sich der Reihe nach mit den Funden des Gumelniţa-Kulturkreises von Vidra, Tangîru und Măgurele und gelangt dabei zu dem Schluß, daß die Präcucuteni-Importe von Vidra und Tangîru infolge der Funde von Măgurele-Bukarest auch in dem Sinne gedeutet werden können, daß es sich um die hiesige Anwesenheit von Präcucuteni-Leuten handelt. Diese Tatsache wirft auf die Wechselwirkungen und -beziehungen zwischen den neo-äneolithischen Kulturen im Donaukarpatenraum ein neues Licht. Die eigentliche Anwesenheit der Präcucuteni-Leute beschränkt sich, wie weiter oben vermerkt, nicht nur auf das Gebiet der Walachei; man könnte sogar sagen, daß ihre Gegenwart im Verbreitungsgebiet der Hamangia-Kultur sich viel eindringlicher erweist. Diese Behauptung beruht auf einer Reihe von Grfäßen der ehemaligen Sammlung Solacolu (z.Z. im Nationalmuseum für Altertumskunde, Bukarest), so wie auf

einigen Funden von Mangalia, Medgidia und Limanu. Es wird aber auf den uneinheitlichen Charakter dieser Funde hingewiesen, die auf denselben Gefäßen Elemente vereint, die für beide Kulturen kennzeichnend sind. Die Aufzählung der diesartigen Funde wird mit den Fundgegenständen aus dem Sava-Tell (Wohnhügel) (Kreis Warna) abgeschlossen; es wird ganz besonders auf das Verzierungsverfahren der Gefäße dieser Siedlung hingewiesen, ein Verfahren, das dem für Präcucuteni III-Tonware gebrauchten sehr ähnlich ist. Die Verfasserin neigt dazu, anzunehmen, daß diese Technik eher den vom Norden her eingedrungenen Elementen zu verdanken ist, als einer eigenen Entwicklung, die auf der Unterlage der Maritza-Kultur stattgefunden hätte. Die Funde, die in der Dobrudscha gemacht wurden, und nur in der Präcucuteni-Kultur gute Entsprechungen haben, zeichnen die Bahn ab, auf der die durchgesickerten Einflüsse in Richtung Warna gelangten. Der uneinheitliche Charakter der in der Dobrudscha gemachten Funde führt zu dem Schluß, daß es sich hier sehr wahrscheinlich um die Durchdringung zwischen Elementen handelt, die dem Ausgang der Hamangia-Kultur so wie der Boian-Kultur angehören (in einigen Fällen auch der Entstehungszeit der Schwarzmeervariante der Gumelniţa-Kultur) und Elementen der Präcucuteni III-Stufe. Weiterhin werden Gumelniţa-Funde (oder Funde der Gumelniţa-Machart) erwähnt, die im Milieu der Präcucuteni III-Kultur zu Tage gefördert wurden, und einige Gefäße, die man in der Fundstelle Traian—Dealul Fîntînilor fand und die von eindeutiger Gumelniţa-Prägung zeugen; ferner gewisse Typen von Tonfigürchen und in der Präcucuteni-Schicht von Tîrpeşti entdeckte Bruchstücke von Gefäßen mit Ausgußrinne, die auch nur in der Gumelniţa-Kultur ihre Entsprechungen finden.

Die Verfasserin analysiert, inwiefern die Präcucuteni-Kultur in das Milieu anderer Kulturen eindringt, und umgekehrt die Anwesenheit anderer Kulturen in den Präcucuteni-Siedlungen, und sie erörtert zugleich, so weit dies möglich ist, die anzunehmende Zeitgleichheit mit anderen Kulturen. Abschließend meint die Verfasserin folgende Schlüsse ziehen zu können: die Präcucuteni I-Stufe kann nur mit der Boian—Giuleşti-Stufe, Unterstufe Aldeni und vielleicht mit dem Beginn der Vidra-Stufe gleichzeitig angesetzt werden. Um beweisen zu können, daß in der Precucuteni I-Stufe keinerlei Elemente vom Giuleşti-Typus vorhanden sind, wurde versucht, auf die Funde von Larga Jijia zurückzugreifen, aber diese Siedlung gehört der Präcucuteni II-Stufe an und kann mit der Vidra-Stufe und mit einem guten Teil der Spanţov-Stufe der Boian-Kultur sehr gut als synchron angesetzt werden. Mit Beginn der Boian II-Stufe akzeptiert auch D. Berciu gewisse Gleichzeitigkeiten mit der Hamangia II-Stufe, so daß auf diese Weise von einem teilweisen Parallelismus zwischen Hamangia II und Präcucuteni I gesprochen werden kann. Aufgrund des wohlbekannten Želiezovce-Importes in Vinča, wurde die Gleichzeitigkeit zwischen der Želiezovce-Gruppe und der Vinča B-Stufe festgestellt. In Anbetracht dessen, daß die Verfasserin die Kultur der Linearkeramik mit der Želiezovce-Gruppe zeitlich gleichstellt, können die Anfänge von Präcucuteni I mit der Vinča B_2 (=Vinča-Turdaş II) Stufe zeitlich gleichgestellt werden. Auf diese Weise dürfte es den Anschein erwecken, daß die Datierung der Siedlung von Pianul de Jos in die Vinča C (-Vinča—Plocnik I-) Stufe wohlbegründet ist und daß anhand des Präcucuteni-Fundgutes, das in der Turdaş-Kulturschicht dieser Siedlung gefunden wurde, man zu der logischen Folgerung gelangen mußte, daß zwischen Vinča C und Präcucuteni II

ein Synchronismus besteht. Auf diese Weise muß angenommen werden, daß die blühendste Stufe der Präcucuteni-Kultur—und zwar die dritte—gleichzeitig mit dem Ende der Boian-Spanţov-Stufe mit der Gumelniţa A_1-Stufe und vielleicht mit dem Anfang der Gumelniţa A_2-Stufe anzusetzen ist.

Wohlbekannt ist der „Import“ des klassischen Petreşti-Typs in das Milieu der Gumelniţa A_2 - Stufe und w.o. wurden auch die Präcucuteni-Funde von Vidra und Măgurele aus Gumelniţa A_1 erwähnt, so wie die von Tangîru aus der Boian V_c-Unterstufe (eigentlich Beginn der Gumelniţa A_1-Stufe). Anhand der Gleichwertigkeiten, die bestimmt werden können, wäre zu behaupten, daß das der Gumelniţa A_2-Stufe vorausgehende Präcucuteni III mindestens mit dem Anfang der Petreşti-Kultur gleichzeitig war; dies umso mehr, als einige Verfasser sogar davon sprechen, daß im Kerbschnitt verzierte Keramik im Kulturkreis Petreşti (ältere Stufe) anzutreffen war; wenn andererseits die Turdaş-Kultur mit Präcucuteni II gleichzeitig war, so kann die ihr zeitlich folgende (alte) Stufe der Petreşti-Kultur mindestens teilweise mit Präcucuteni III gleichzeitig sein.

Gewiß können in diesen Zeitstellungen noch eine Reihe von mehr oder weniger wesentlichen Änderungen aufkommen, die von den Ergebnissen künftiger Forschungen bedingt wären. In erster Linie muß die Tatsache berücksichtigt werden, daß vorläufig für Siebenbürgen die Angaben über die wir mit Bezug auf die Turdaş-Kultur aber besonders auf die Petreşti-Kultur verfügen, sich noch am Anfang ihrer systematischen Überarbeitung und Ergründung befinden.

Obwohl die C_{14}-Methode noch bemängelt wird und die erzielten Ergebnisse nicht immer mit den Resultaten der relativen Zeitstellung übereinstimmen, wurden diese Angaben eben deshalb gebraucht, weil sie die der relativen Zeitstellung nicht widerlegen.

H. Quitta untersuchte zwei Kohleproben aus der Kulturschicht der Linearkeramik von Tîrpeşti und erhielt als Jahreszahlen 4220 $\pm$100 und 4295$\pm$100. Andererseits teilte das Labor aus Groningen für eine Kohleprobe aus der Präcucuteni III-Schicht die Jahreszahl 3580$\pm$85 mit. Gleichzeitig zeigte eine C_{14}-Analyse für die Tripolje A (=Präcucuteni III-) Schicht aus der Siedlung von Novyi Ruseschti (Moldauische SSR) die Jahreszahl 3615$\pm$100 an. Angesichts dessen, daß die Verfasserin, die Tîrpeşti-Variante der Kultur der Linearkeramik mit der Greaca-Unterstufe der Boian—Giuleşti-Stufe zeitlich gleichlaufend betrachtet und die Entwicklung der Präcucuteni I-Stufe in einer unmittelbar darauffolgenden Zeit begann, — folglich zeitgleich mit der Aldeni-Unterstufe — könnte der Anfang der Präcucuteni-Kultur an den Ausgang des 5. Jahrtausends und ihr Ende etwa um die Mitte des 4. Jahrtausends v.u.Z. angesetzt werden. Diese Jahreszahlen weichen von den Ergebnissen der C_{14}-Analysen, die auf Kohlen aus Siedlungen der Spanţov—Boian-Stufe der Gumelniţa—Karanovo VI-Kultur und der Cucuteni-Kultur erhalten wurden, nicht ab.

Bei der Diskussion über diese Daten gelangt Verfasserin zu dem Schluß, daß das zweite Viertel des 4. Jahrtausends für die Gumelniţa A_2 - Stufe und gleichzeitig für den Ausgang der Präcucuteni III-Stufe angemessen zu sein scheint. Übrigens ist

das Datum, das für Tîrpeşti um das Jahr 3580±85 erzielt wurde und auch den Ausgang der Präcucuteni-Kultur angibt, mittelbar auch von den zwei C_{14}-Daten bestätigt, über die wir für die Cucuteni A_3-Stufe verfügen: 3380±80 für Hăbăşeşti und 3395±±100 für Leca—Bacău. Die Jahreszahl 3615±100 für die Siedlung von Novyi Ruseschti, etwas älter als für Präcucuteni III in Tîrpeşti, darf nicht verwundern, denn die Siedlung aus der Moldauischen Republik kann etwas vor den Untergang der Präcucuteni III-Siedlung von Tîrpeşti angesetzt werden.

Setzt man folglich die Präcucuteni-Kultur etwa zwischen 4200 und 3600 an, ergäben sich ungefähr 600 Jahre für ihren Verlauf, was nicht viel übertrieben zu sein scheint für eine Kultur, die sich hauptsächlich in der letzten Stufe mit bemerkenswertem Nachdruck auf einem besonders großen Verbreitungsgebiet offenbart. Auch diese Jahreszahlen werden geändert, bzw. verbessert werden können, wenn es neue Funde erforderlich machen oder wenn die Methoden zu ihrer Ermittlung vervollkommnet werden.

3. *Die Beschäftigungen und die wirtschaftliche und gesellschaftliche Struktur.* Es ist eine bekannte Tatsache, daß die Hauptbeschäftigungen der Stämme in der Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit vorwiegend auf dem primitiven Ackerbau und der Haustierzucht beruhen und daß die Ernährung nur noch behelfsmäßig durch Jagd ergänzt wurde. In den Seiten vorliegenden Buches wurden eine Reihe von (oft zur Diskussion gestellten) Gegenständen besonders erwähnt, die unbestreitbare Beweise für den Getreidebau (Ackerbau) sind, wie z.B. Geweihhaken (Hornhacken), Sichelbestandteile, bestimmte Axtformen (darunter vermutlich auch die Schuhleistenaxt), die großen Gefäße und Vorratsgruben, so wie die Spreu-und Heckelreste in der Zusammensetzung des Lehmverputzes (und in manchen Fällen sogar der, Tonpaste aus der die Gefäße hergestellt sind). Mit Ausnahme der Sichelbestandteile, die bis zur Zeit nur in Präcucuteni I und III nachgewiesen sind (aber mit Gewißheit auch in der mittleren Stufe verwendet wurden) und der Vorratsgruben, die man in den bisher vorgenommenen Ausgrabungen noch nicht erfaßte, sind alle anderen zur Beweisführung des primitiven Ackerbaus weiter oben angeführten Angaben in Siedlungen belegt, die allen drei Stufen der Präcucuteni-Kultur angehören. Da aber vorläufig noch keinerlei verkohlte Körner gefunden wurden und auch die Sporen- und Pollenanalyse noch nicht durchgeführt werden konnte, kann nicht mit Gewißheit ausgesagt werden (mit Ausnahme der Weizenkörner der Art *Triticum monococum*, deren Spuren auf einigen Bruchstücken des Lehmverputzes eingeprägt waren) welches die von den Präcucuteni-Stämmen, die auf dem Gebiete Rumäniens lebten, angebauten Pflanzen- und Getreidearten waren.

Weiterhin stellt die Verfasserin — ebenfalls nach Phasen gegliedert — die Haustierarten dar, die die Präcucuteni-Stämme züchteten, so wie das Wild, das sie jagten. Es wurde festgestellt, daß in allen drei Stufen die Haustierknochen stärker vertreten sind als die Wildtierknochen, spielte doch die Jagd in der Wirtschaft der betreffenden Stämme keine Hauptrolle mehr, denn (dem Entwicklungsverlauf entsprechend) war die Ernährung nicht mehr von einer erfolgreichen oder erfolglosen Jagd abhängig. Auch die häuslichen Beschäftigungen sind angeführt, wie das Spinnen, Weben, Verarbeiten der zur Körper- und Fußbekleidung notwendigen Häute und Felle usw. Desgleichen wird gezeigt, wie sich der primitive Ackerbau und die Viehzucht in den magisch-religiösen Bräuchen der Präcucuteni-Stämme widerspiegeln. Fernerhin

werden auch die anderen Betätigungen derselben Stämme angeführt und einige Standpunkte über die Geräte- und Keramikindustrie auseinandergesetzt.

Mit Bezug auf die Frage der matriarchalischen oder patriarchalischen Struktur wird aufgezeigt warum sich die Verfasserin der Meinung derjenigen Forscher anschließt, die keine matriarchale Stammesordnung annehmen, sondern nur die Mutterfolge (Matrilinearität).

Das Studium der bis nun bekannten Präcucuteni-Wohnungen konnte keinerlei Schluß ergeben über ihre Anordnung innerhalb der Siedlungen. Das Kapitel weist im Abschluß auf die betonte Seßhaftigkeit der Präcucuteni-Stämme hin, berücksichtigt aber auch eine Reihe objektiver Faktoren, wie: Abwirtschaften der Felder und Weiden, Abjagen des Wildes, willkürliches oder unwillkürliches Abbrennen der Siedlungen. Durch dieses Geschehen sahen sich die Präcucuteni-Stämme oftmals veranlaßt, ihre Siedlungsstätte zu verlassen. Übrigens haben diese gleichen oben erwähnten Vorkommen, die nicht zur gleichen Zeit in allen Siedlungen eintrafen, ihrerseits innerhalb ein und derselben Kulturstufe die Gründung oder den Untergang der Bewohnung von Siedlungsstätten zu verschiedenen Zeitpunkten bewirkt. Diese verschiedenen Zeitpunkte bedeuten aber in ein und demselben großen historischen Rahmen der Kultur keine verschiedenen Stufen oder Unterstufen.

IX. Kapitel. **Anhänge.** Dieses Kapitel stellt eigentlich den zweiten Teil der Arbeit dar, da es aus einem Register aller Präcucuteni-Siedlungen besteht. Für jede einzelne Siedlung werden Gemeinde und Kreis angegeben, in der sie sich befindet, ferner der unmittelbare Literaturhinweis, zusammen mit einer knappen Übersicht der vorgenommenen Untersuchungen und einer gedrängten Darstellung der Ergebnisse dieser Forschungen; ebenso die vom betreffenden Autor vorgeschlagene kulturelle Einstufung. Für jede einzelne Siedlung gibt die Verfasserin auch ihren eigenen Standpunkt über die Eingliederung in die eine oder die andere Stufe der Präcucuteni-Kultur an.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Die Mehrzahl der in diesem Band dargestellten Gegenstände ist nicht veröffentlicht. Die bereits publizierten Gegenstände wurden noch einmal gezeichnet oder nach den Arbeiten folgender Verfasser wiedergegeben: A. D. Alexandrescu (Larga Jija); Gh. Bichir (Mîndrişca); H. und Vl. Dumitrescu (Traian—Dealul Fîntînilor und Dealul Viei); A. Florescu (Andrieşeni); A. Niţu (Tg. Negreşti und Ciorani); H. Schroller (Sf. Gheorghe); Z. Székely (Eresteghin); R. Vulpe (Izvoare).

Abb. 22. Geschliffene Steinwerkzeuge und Schleifstein (7), von Tîrpeşti (Prăcucuteni III).
Abb. 23. Werkzeuge und Gegenstände aus Bein von Tîrpeşti (Phase Prăcucuteni III).
Abb. 24. Gegenstände aus Knochen von Tîrpeşti (Phase Prăcucuteni III).
Abb. 25. Verschiedene Werkzeuge und Gegenstände aus der Phase Prăcucuteni III; aus Kupfer: 2,3 (Tîrpeşti); 8,16—18, (Traian — Dealul Fîntînilor); aus Bein und Muscheln: 1,9,12, 14—15 (Tîrpeşti); 4—5 (Traian — Dealul Fîntînilor); aus Silex: 6 (Tîrpeşti); 7, 11 (Traian — Dealul Fîntînilor); aus Ton: 10 (Tîrpeşti); aus Horn: 13 (Traian — Dealul Fîntînilor). 1—2, 14—18, Maßstab 2/3; 13, Maßstab 4/9.
Abb. 26. Becher aus der Phase Prăcucuteni I: 1—3,8, Traian — Dealul Viei; 4—6, Bancu; 7, Eresteghin. Maßstab: 1,8: 1/3; 2,3: 1/4; 4—7: 1/2.
Abb. 27. Traian — Dealul Viei; Keramik aus der Phase Prăcucuteni I. Maßstab: 1: 1/4; 2—3, 5—6: 1/2; 4 :1/3.
Abb. 28. Keramik aus der Phase Prăcucuteni I: 1 a-b, 2,4, Traian — Dealul Viei; 3, Bancu, 5. Eresteghin. Maßstab 1/2.
Bbb. 29. Keramik aus der Phase Prăcucuteni I:1, Bancu, 2—4, Traian — Dealul Viei. Maßstab 1/2.
Abb. 30. Gefäße aus der Phase Prăcucuteni I, bei Traian — Dealul Viei gefunden. Maßstab: 1: ungefähr 1/8; 2: 1/2.
Abb. 31. Keramik aus der Phase Prăcucuteni I: 1—2, Sf. Gheorghe; 3—4, Eresteghin; 5, Bancu. Maßstab: 1—2: 1/2; 3: 1/3; 4—5; : 1/2.
Abb. 32. Keramik aus der Phase Prăcucuteni I: 1—8, Traian — Dealul Viei; 9, Sf. Gheorghe. Maßstab: 1—4, 6—8: 1/3; 5: 1/5.
Abb. 33. Traian — Dealul Viei; Deckel aus der Phase Prăcucuteni I. Maßstab: 1:1/2; 2—3: 1/3.
Abb. 34. Keramik aus der Phase Prăcucuteni I: 1,6,8, Eresteghin; 2—5,7, 9—10, Traian — Dealul Viei. Maßstab 1/3.
Abb. 35. Traian — Dealul Viei; Böden von verzierten Gefäßen (1—5,7,9,12) und Keramik-Bruchstücke (6, 8, 10—11, 13—14) aus der Phase Prăcucuteni I. Mabstab $^1/_2$.
Abb. 36. Traian — Dealul Viei; Keramik der Phase Prăcucuteni I. Verschiedene Maßstäbe.
Abb. 37. Traian — Dealul Viei; Keramik der Phase Prăcucuteni I. Verschiedene Maßstäbe.
Abb. 38. Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1, 3—8, 10—13, Ghigoeşti—Trudeşti; 2,9, Larga Jijia. Maßstab: 1,3—13:1/2; 2: 1/3.
Abb. 39. Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1—6, 8—10, Ghigoeşti — Trudeşti; 7, Larga Jijia. Maßstab 1/2.
Abb. 40. Ghigoeşti — Trudeşti; Keramik der Phase Prăcucuteni II. Maßstab 1/3.
Abb. 41. Gefäßfüße aus der Phase Prăcucuteni II: 1,3—6, 8—16, Ghigoeşti—Trudeşti; 2,7, Tîrpeşti. Maßstab 1/3.
Abb. 42. Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1, Tîrpeşti; 2—6, Ghigoeşti — Trudeşti. Maßstab: 1: 1/3; 2—5: 2/3; 6: 4/9.
Abb. 43. Ghigoeşti — Trudeşti; Deckel und Deckelknäufe aus der Phase Prăcucuteni II. Maßstab 1:4/9; 2—4: 2/3.
Abb. 44. Ghigoeşti — Trudeşti; Deckelfragmente aus der Phase Prăcucuteni II. Maßstab 1/2.
Abb. 45. Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1,5—6, Larga Jijia; 2,4,8, Ghigoeşti — Trudeşti; 3, Izvoare; 7, Mîndrişca. Maßstab: 1—4, 7—8: 2/3; 5—6: 1/3.
Abb 46. Ghigoeşti — Trudeşti; Keramik der Phase Prăcucuteni II. Maßstab 1/2.
Abb. 47. Ghigoeşti — Trudeşti, Keramik der Phase Prăcucuteni II. Maßstab. 1/2.
Abb. 48. Keramik aus der Phase Prăcucuteni II; 1,7,10, Larga Jijia; 2—6, 8,9,11, Ghigoeşti — Trudeşti. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 49. Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1,3–5, Ghigoeşti – Trudeşti; 2, Izvoare. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 50. Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1–11, 14,15,17, Ghigoeşti – Trudeşti; 12–13, 16, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 51. Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1–2, 4–5, 7–9,11, Ghigoeşti – Trudeşti; 3,6,10, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 52. Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1–5, 7–8, 10–11, 14, 16, Ghigoeşti – Trudeşti; 6, Tirpeşti; 9,12–13,15, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 53. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–12, Tirpeşti; 13, Izvoare. Maßstab: 1–4, 7–13: 1/2; 5–6: 1/3.

Abb. 54. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1 a-b, 2, 4 a-b, 6 a-b, Izvoare; 3,9, Traian – Dealul Fintinilor; 5,7, 8 a-b, Tg. Negreşti. Maßstab: 1,4, 6–7: 1/3; 2,8: 1/2; 3,9: 1/4; 5: 2/5.

Abb. 55. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1,3,7, Izvoare; 2,6 a-b, 8, Tirpeşti; 4–5, Traian – Dealul Fintinilor. Maßstab: 1, 3–4,8: 1/3; 2,6–7: 1/2; 5: 1/4.

Abb. 56. Tirpeşti, Keramik der Phase Präcucuteni III, Maßstab 1/2.

Abb. 57. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–5, 8–9, Traian – Dealul Fintinilor; 6–7, Tg. Negreşti. Maßstab: 1:2/5; 2, 3,5,8,9: 1/4; 4,6,7: 1/3.

Abb. 58. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1 a-b-c, 3, Traian – Dealul Fintinilor; 2,4–7,9, Tirpeşti; 8, Izvoare. Maßstab: 1,3: 1/6; 2,4–7,9: 1/3; 8: 2/9.

Abb. 59. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1 a–b, Traian – Dealul Fintinilor; 2,4–8, Tirpeşti; 3 a-b, Andrieşeni. Maßstab: 1: 2/9; 2–8: 1/3.

Abb. 60. Tirpeşti, Keramik der Phase Präcucuteni III. Maßstab: 1,3: 4/9; 2,4–6: 2/3.

Abb. 61. Deckel und Deckelbruchstücke aus der Phase Präcucuteni III: 1,4,6, Tirpeşti; 2–3, Izvoare; 5,7, Traian – Dealul Fintinilor. Maßstäbe 1/2.

Abb. 62. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–3, Traian – Dealul Fintinilor; 4, Izvoare. Maßstab: 1: 1/4; 2,4: 1/3; 3:1/2.

Abb. 63. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1,3–4, Traian – Dealul Fintinilor; 2, Andrieşeni; 5,7, Tirpeşti; 6, Izvoare. Maßstab: 1–3,5,7; 1/2; 4,6: 1/3.

Abb. 64. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1 a-b, 2, 5 a-b, 6 a-b, Tirpeşti (6 b Versuch einer Wiederherstellung); 3–4, Traian – Dealul Fintinilor. Maßstab: 1,2,5–6: 2/3; 3: Ungefähr 2/9; 4: 4/9.

Abb. 65. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–8, 12–13, Tirpeşti; 9, 11, 14, Ciorani; 10, Izvoare. Maßstab 1/2.

Abb. 66. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–3, 5,7, Traian – Dealul Fintinilor; 4,6, Tirpeşti. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 67. Tirpeşti, Keramik der Phase Präcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 68. Keramik aus der Phase Präcucuteni III: 1–2, 9, 15, Traian – Dealul Fintinilor; 3–8, 10–14,16, Tirpeşti, Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 69. Tirpeşti, Keramik der Phase Präcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 70. Traian – Dealul Fintinilor, Keramik der Phase Präcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 71. Traian – Dealul Viei. Tonfiguren der Phase Präcucuteni I. Maßstab 1/2.

Abb. 72. Tonfiguren der Phase Präcucuteni II: 1,5,8, Ghigoeşti – Trudeşti; 2, Vlădeni; 3–4,6, Mindrişca; 7, Larga Jijia. Maßstab 2/3.

Abb. 73. Verschiedene Tonstatuetten mit Armen: 1, Larga Jijia (Präcucuteni II); 2–4,6, Tirpeşti (Präcucuteni III); 7, Tirpeşti (Präcucuteni II–III); 5, Traian – Dealul Fintinilor (Präcucuteni III). Maßstab 2/3.

Abb. 74. Tonfiguren der Phase Präcucuteni III: 1–8, 10, Tirpeşti; 9, Traian – Dealul Fintinilor. Maßstab 1/2.

Abb. 75. Tonfiguren der Phase Präcucuteni III: 1—3, 5—7, Tîrpeşti; 4, Aldeşti. Maßstab 1/2.

Abb. 76. Tonfiguren der Phase Präcucuteni III: 1—4, 6—10, Tîrpeşti; 5, Aldeşti. Maßstab 1/2.

Abb. 77. Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 1/1.

Abb. 78. Tîrpeşti, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2/3.

Abb. 79. Tîrpeşti, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2/3.

Abb. 80. Tîrpeşti, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2—3.

Abb. 81. Verschiedene Statuetten und Fußdarstellungen aus Ton: 1—5, 7,9, Tîrpeşti (Präcucuteni III); 6 Eresteghin (Präcucuteni I); 8, Traian — Dealul Fîntînilor (Präcucuteni III); 10, Ghigoeşti — Trudeşti (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.

Abb. 82. 1—4,6, anthropomorphe Beine aus Ton von Tîrpeşti (Präcucuteni III), 5, anthropomorphes Gefäßbruchstück (?) von Aldeşti (Präcucuteni III). Maßstab 1/2.

Abb. 83. Anthropomorphe und zoomorphe Deckelknäufe: 1—2, Traian — Dealul Viei (Präcucuteni I); 3—4, Larga Jijia; 5, Mîndrişca; 6, Ghigoeşti — Trudeşti (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.

Abb. 84. Verschiedene Gefäßbruchstücke Protome und Tierfiguren, anthropomorphe Aufsätze und von menschlichen Händen: 1—2, 7—8, Tîrpeşti; 4, Traian — Dealul Fîntînilor; 6, Izvoare (Präcucuteni III); 3,5, Larga Jijia (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.

Abb. 85. 1, Löffel aus Bein (Fragment) von Tîrpeşti; die übrigen: anthropomorphe, zoomorphe oder stilisierte Griffe von Schöpfkellen (Ton); 2,5, Izvoare, 3, Vlădeni; 4,6—8, Tîrpeşti. 1—2, 4—8, Präcucuteni III. Maßstab 2/3.

Abb. 86. Fragment von „Reigen" (und eine Wiederherstellung 1 b): 1 a-2, Tîrpeşti (Präcucuteni III), 3, Larga Jijia (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.

Abb. 87. Verschiedene Statuetten (1—6), Deckelknäufe (7) und Bruchstück von „Reigen" (8—9): 1,Traian— Dealul Viei (Präcucuteni I); 2,3,7, Ghigoeşti — Trudeşti; 8, Larga Jijia (Präcucuteni II); 4—6,9 Tîrpeşti (Präcucuteni III). Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 88. Verschiedene Figürchen (1—3,7,8, 10) zoomorphes Gefäß, Fragment (4), Deckelknauf (6), verzierte Tonscheibe (9): 1—5, 7—9, Tîrpeşti (Präcucuteni III), 10, Tîrpeşti (Präcucuteni II—III); 6, Larga Jijia (Präcucuteni II). Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 89. Tîrpeşti; Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 90. Verschiedene Miniaturen aus Ton und ein anthropomorpher Aufsatz (3): 1—2,4,7—8, Tîrpeşti; 3, Traian — Dealul Fîntînilor; 5, Izvoare (Präcucuteni III); 6, Mîndrişca (Präcucuteni II), Maßstab: 1—2, 4—8: 1/1; 3: 1/2.

Abb. 91. Bruchstücke von kleinen Kultaltären aus Ton: 3—4, Traian — Dealul Viei (Präcucuteni I); 2,5, Tîrpeşti (Präcucuteni II); 1, Tîrpeşti (Präcucuteni III). Maßstab 2/3.

Abb. 92. 1 a, 4 Bruchstücke kleiner Altäre (1 b Wiederherstellung) von Tîrpeşti; 2, Fragment eines kleinen Altars von Aldeşti; 3, Tonminiatur: Diwan von Tîrpeşti (Präcucuteni III). Maßstab 2/3.

Abb. 93. Bruchstücke von kleinen Altären aus der Phase Präcucuteni III: 1—3, Tîrpeşti; 4, Izvoare; 5, Ciorani. Maßstab 2/3.

Abb. 94. Brüchstücke kleiner Altäre (1—7) stilisierte anthropomorphe oder zoomorphe Henkel (8,10,12—13), Tierfigur (9) und Aufsätze in Form von Menschenhänden (11,14): 1—2, Tîrpeşti (Präcucuteni II); 3—7, 10—14, Tîrpeşti; 8, Izvoare; 9, Traian — Fîntînilor (Präcucuteni III). Verschiedene Maßstäbe.

Abb. 95. Komplex der Phase Präcucuteni III von Traian — Dealul Fîntînilor. Ungefährer Maßstab 1/4.

PLANŞE

Majoritatea pieselor ilustrate în planșele acestui volum sînt inedite. În ceea ce privește piesele deja publicate, ele sînt fie redesenate de noi, fie reproduse după lucrările următorilor autori: A. D. Alexandrescu (Larga Jijia); Gh. Bichir (Mîndrișca); H. și Vl. Dumitrescu (Traian — Dealul Fîntînilor și Dealul Viei); A. Florescu (Andrieșeni); A. Nițu (Tg. Negrești și Ciorani); H. Schroller (Sf. Gheorghe); Z. Székely (Eresteghin); R. Vulpe (Izvoare).

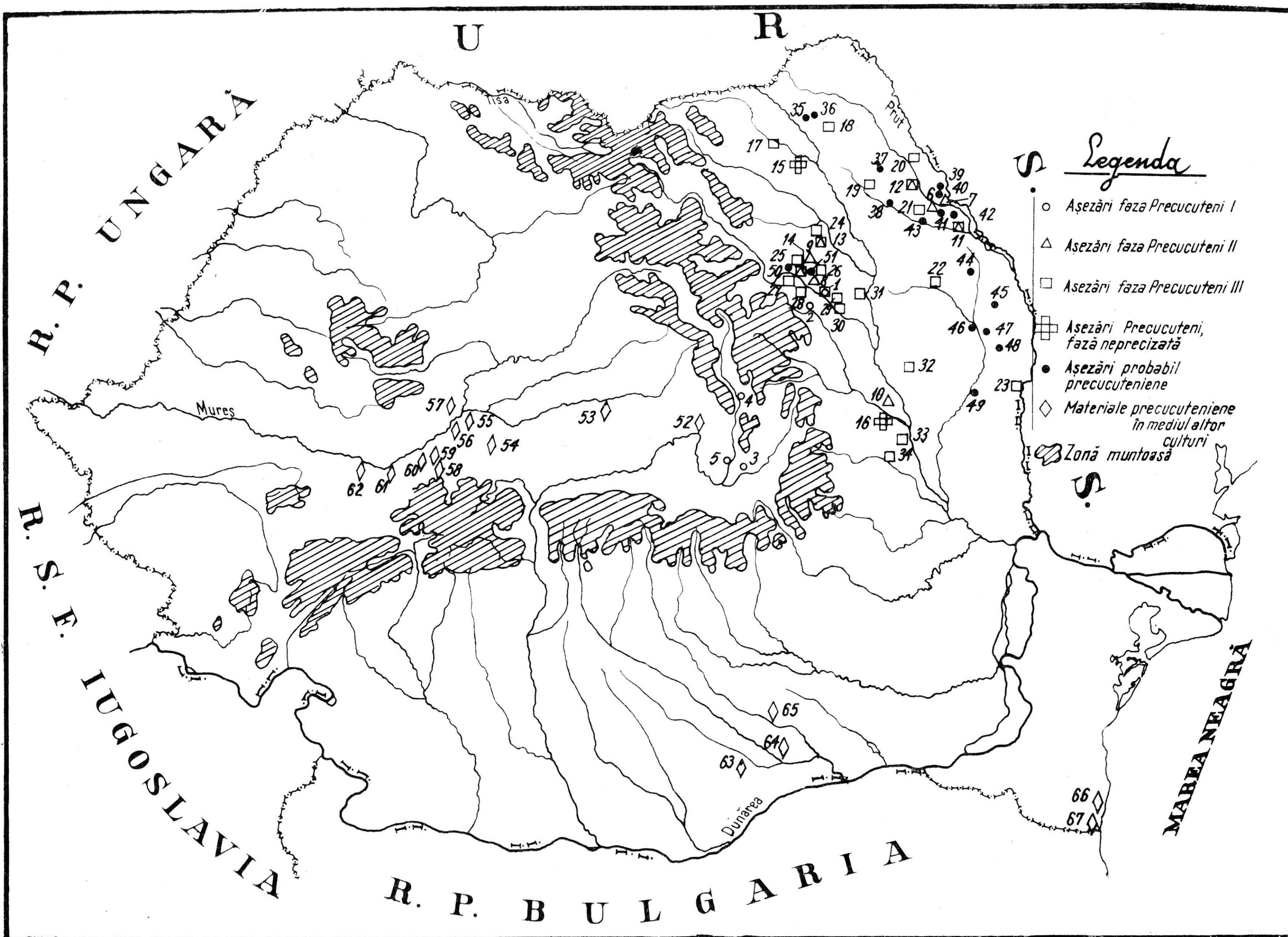

Fig. 1. *Harta așezărilor culturii Precucuteni și a materialelor precucuteniene descoperite în mediul altor culturi.*

LISTA LOCALITĂȚILOR
ORTSVERZEICHNIS

1 *Traian* (Dealul Fîntînilor și Dealul Viei)
2 *Borlești*
3 *Eresteghin*
4 *Bancu*
5 *Sf. Gheorghe*
6 *Larga Jijia*
7 *Țigănești*
8 *Girovu*
9 *Trudești-Ghigoești*
10 *Mîndrișca*
11 *Iași*
12 *Vlădeni*
13 *Tîrpești*
14 *Izvoare*
15 *Rușii-Mănăstioara*
16 *Ruginești*
17 *Suceava*
18 *Cucorăni*
19 *Bădeni*
20 *Andrieșeni*
21 *Bîrlești*
22 *Tg. Negrești*
23 *Bogdănești*
24 *Țolici*
25 *Șerbești*
26 *Ilisești*
27 *Văleni*
28 *Calu*
29 *Podoleni*
30 *Costișa*
31 *Aldești*
32 *Găiceana*
33 *Ciorani*
34 *Panciu*
35 *Belcea*
36 *Vîlcele*
37 *Cîmpeni*
38 *Belcești*
39 *Perieni*
40 *Cîrniceni*
41 *Popricani*
42 *Vînători*
43 *Podul Iloaiei*
44 *Valea Satului*
45 *Dănești*
46 *Buhăești*
47 *Zăpodeni*
48 *Oltenești*
49 *Simila*
50 *Conțești*
51 *Talpa*
52 *Brăduț*
53 *Bernadea*
54 *Bogatul Român*
55 *Mihalț*
56 *Lumea Nouă*
57 *Sîntimbru*
58 *Petrești*
59 *Pianul de Jos*
60 *Tărtăria*
61 *Turdaș*
62 *Tăualaș-Deva*
63 *Tangîru*
64 *Vidra*
65 *Măgurele*
66 *Mangalia*
67 *Limanu*

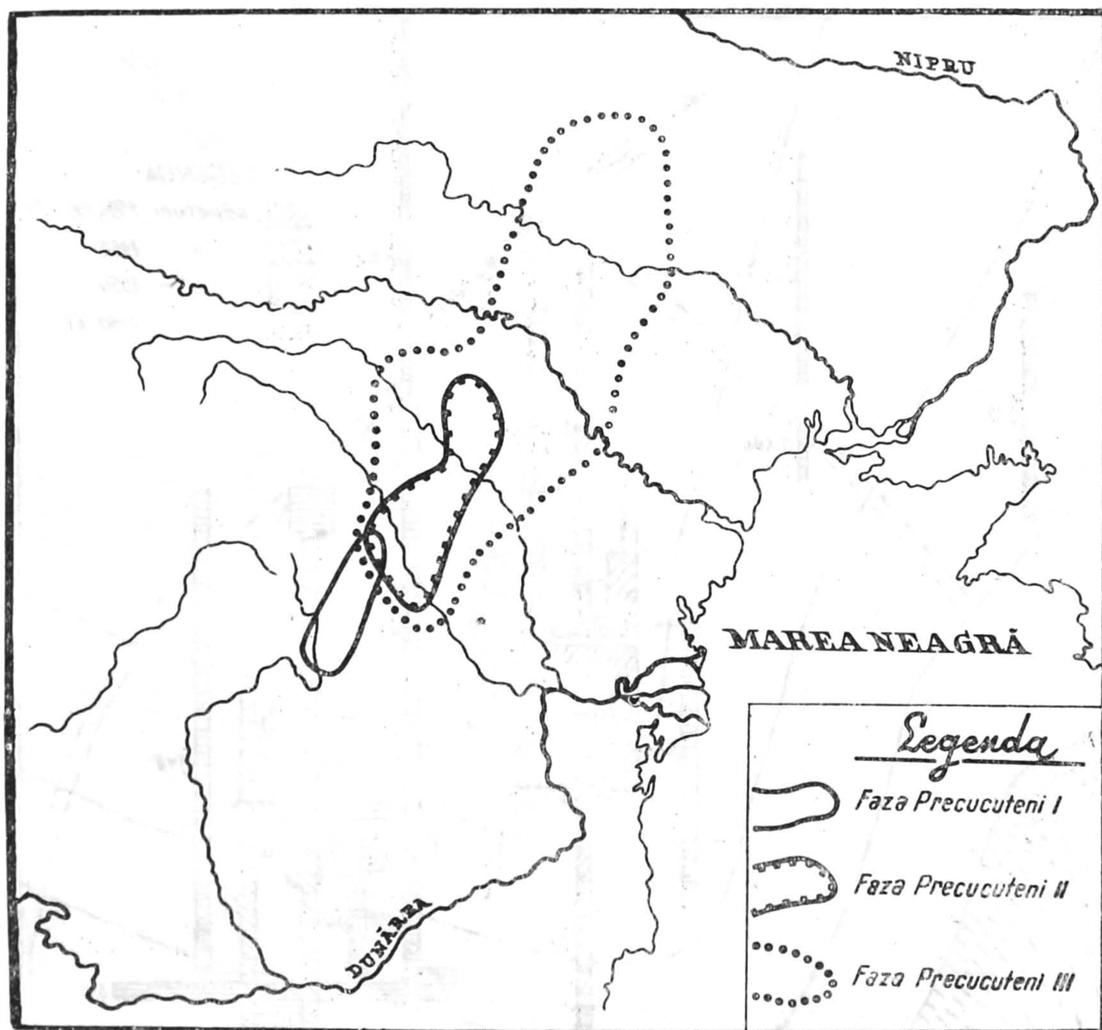

Fig. 2. *Aria de răspîndire a culturii Precucuteni de-a lungul celor trei faze de dezvoltare.*

Fig. 3. *Planul aşezării de la Traian — Dealul Viei — Precucuteni I* (după H. şi Vl. Dumitrescu).

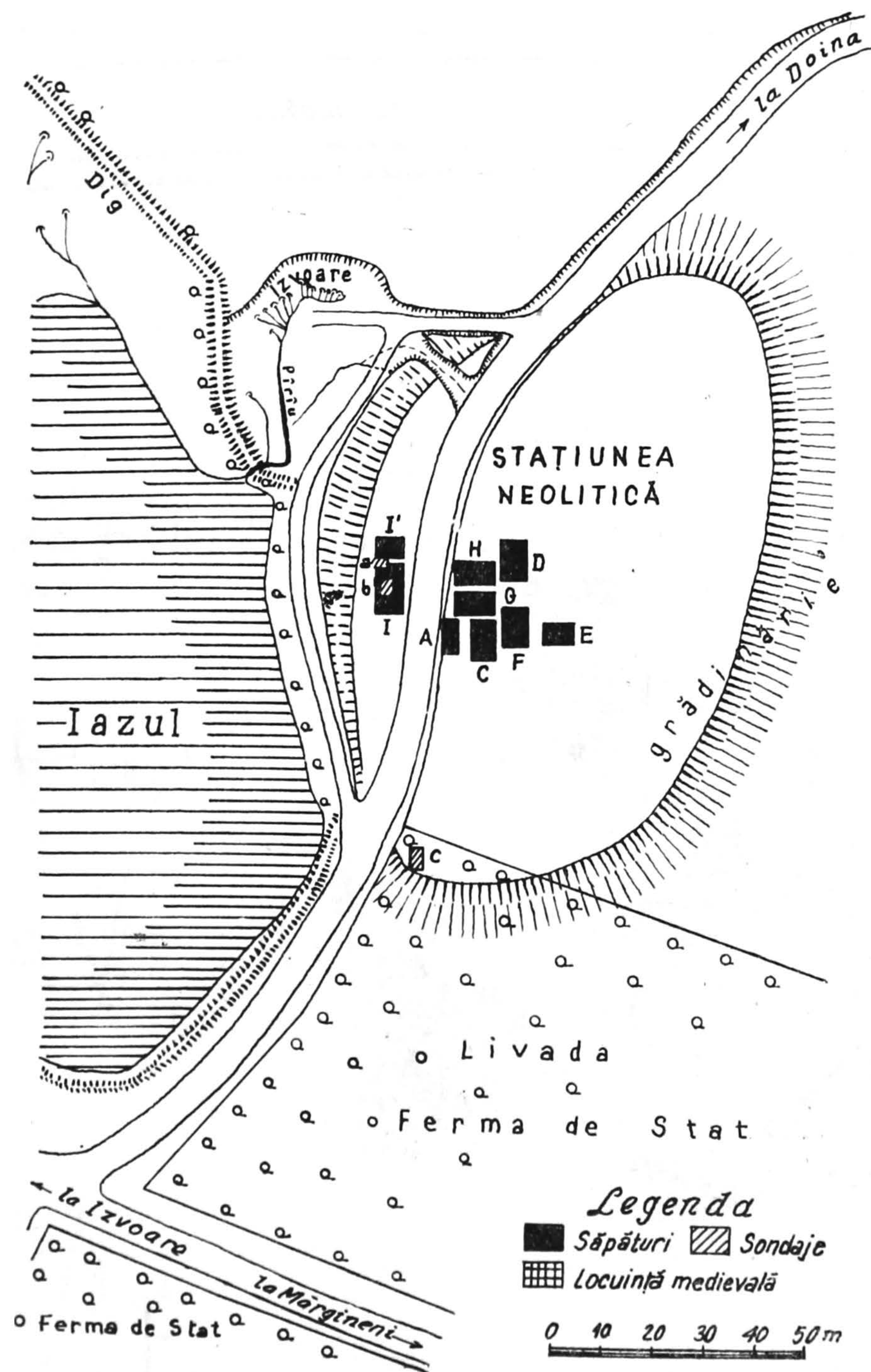

Fig. 4. *Planul așezării de la Izvoare (după R. Vulpe).*

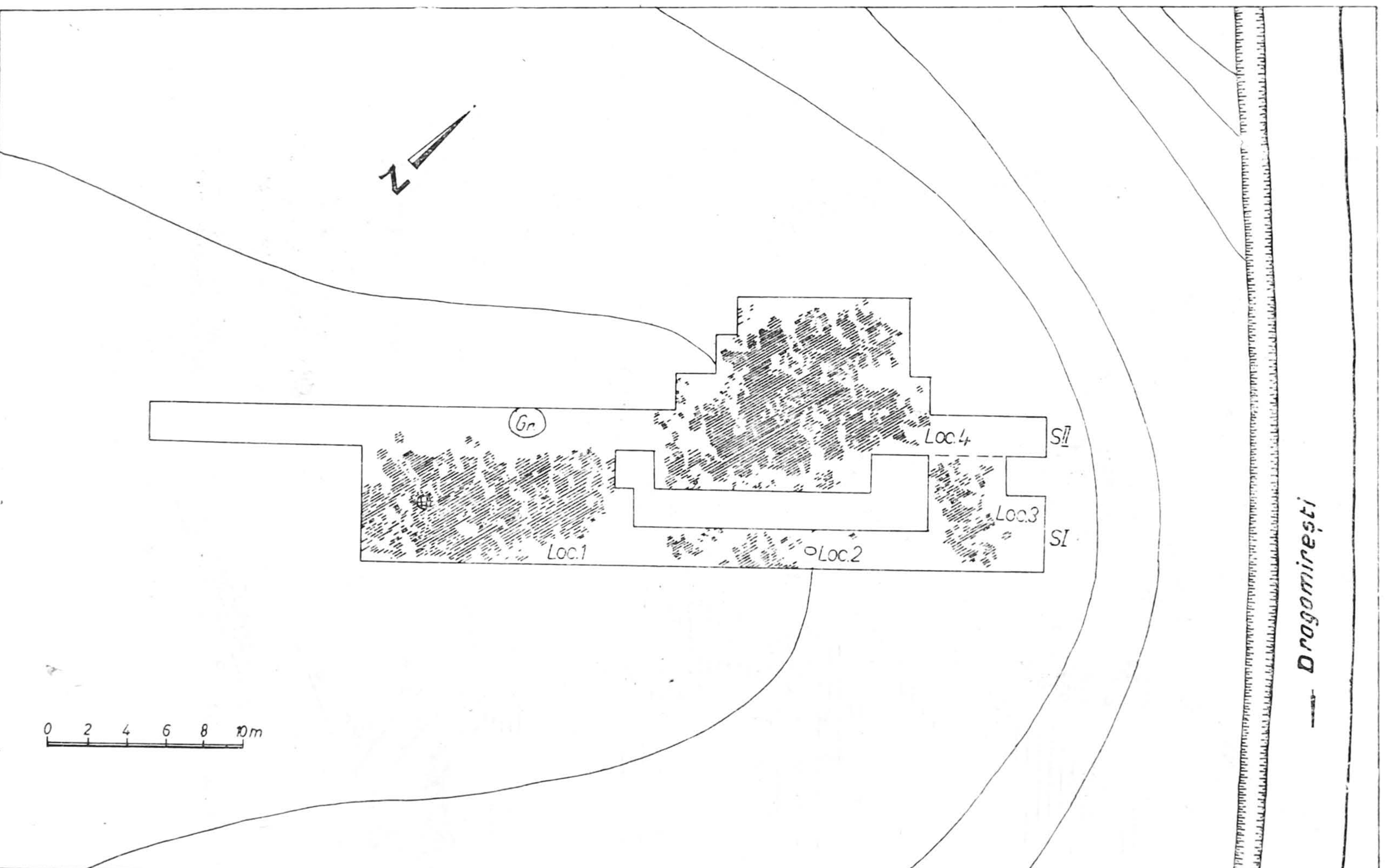

Fig. 5. *Planul așezării de la Ghigoești — Trudești (Precucuteni II).*

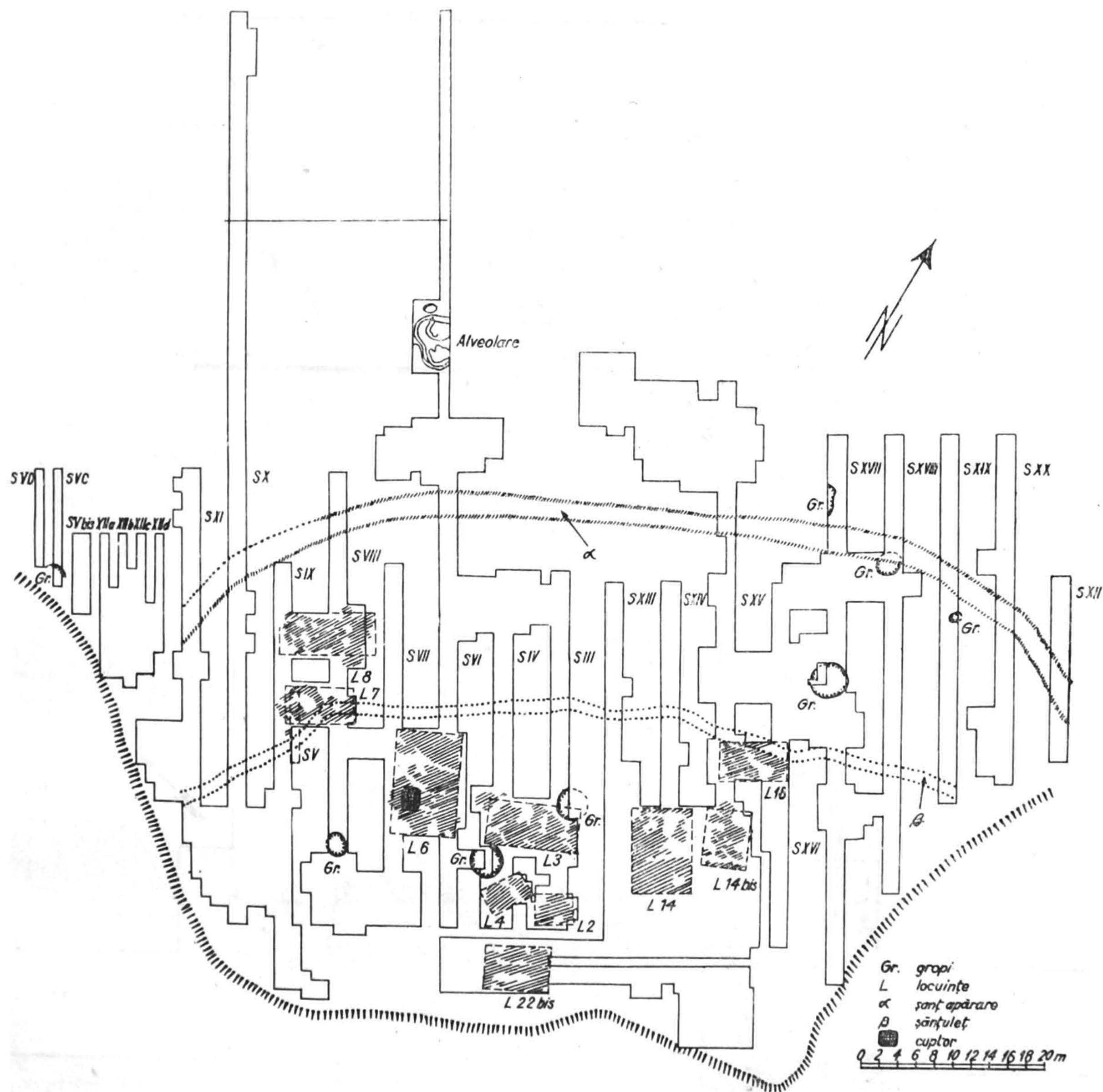

Fig. 6. *Planul locuirii precucuteniene de la Tîrpești.*

SII
0 1 2 3 4 5m
2

Fig. 7. *Planuri de locuințe precucuteniene: 1, Traian — Dealul Viei (faza Precucuteni I); 2, Ghigoești — Trudești (faza Precucuteni II).*

N

S VI

Gr. sec. II-III e.n.

Cuptor

S VII

0 1 2 3 4 5

1

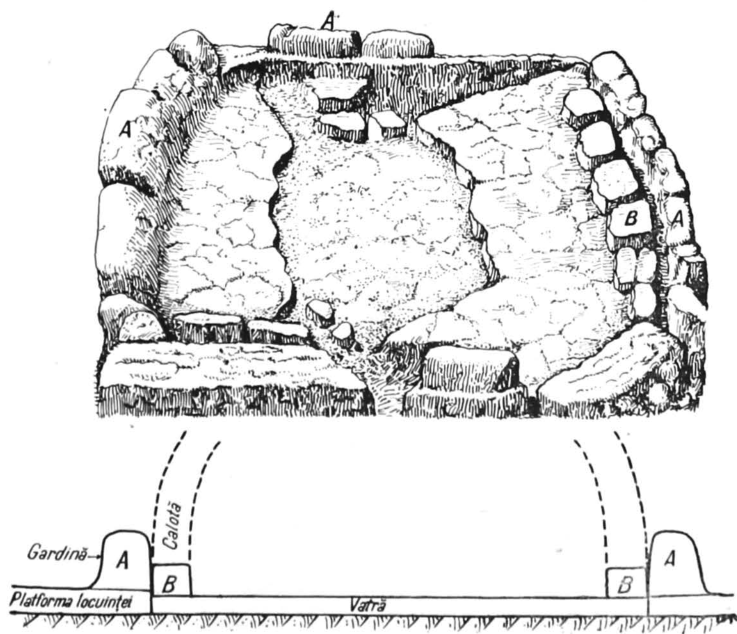
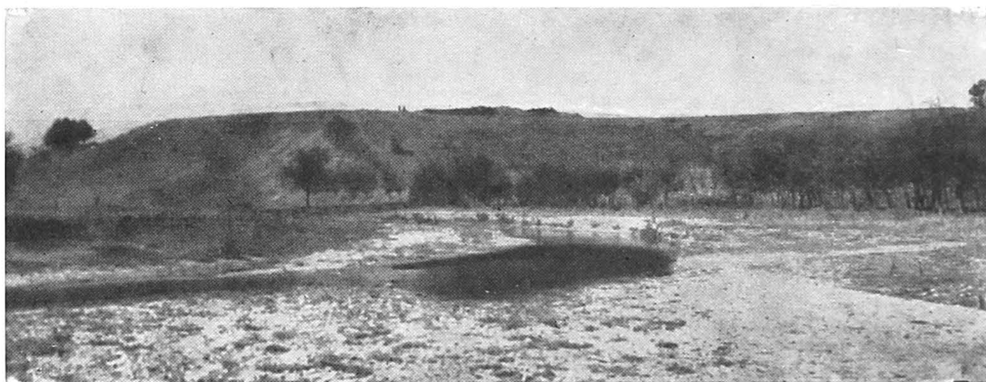

Fig. 8. *Tîrpești*: *1*, *locuință din faza Precucuteni III*; *2*, *cuptorul acestei locuințe*.

1

2

3

Fig. 9. *1, Vederea așezării de la Traian — Dealul Viei ; 2, vederea așezării de la Tîrpești ; 3, resturile unei locuințe din faza Precucuteni I (Traian — Dealul Viei).*

Fig. 10. *Resturile unor locuințe precucuteniene* : *1, faza a III-a (Tîrpești)* ; *2, faza a II-a (Ghigoești — Trudești).*

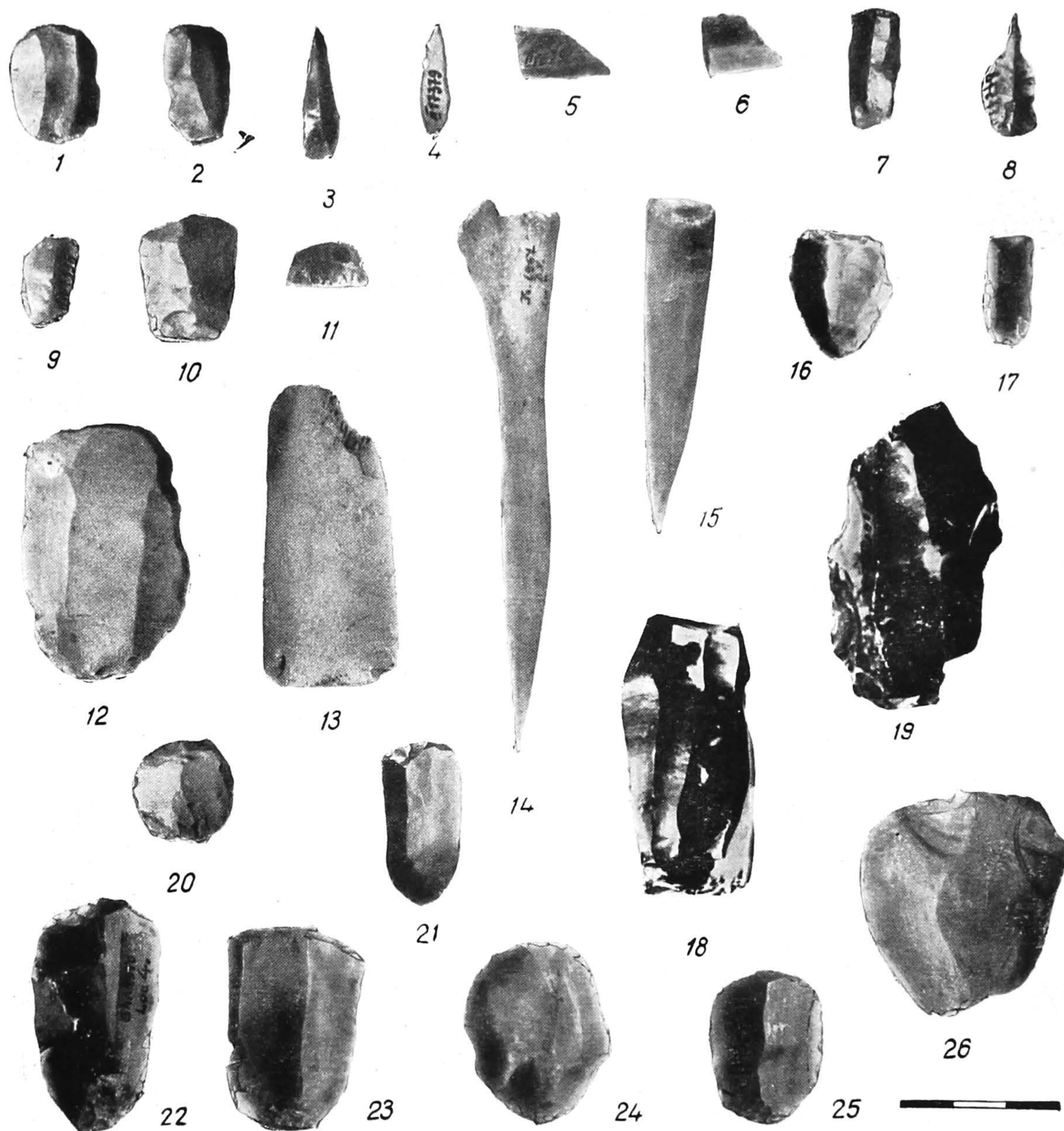

Fig. 11. *Unelte de silex și os : 1—15, Traian — Dealul Viei (Precucuteni I) ; 16—19, Larga Jijia ; 20—26, Ghigoești — Trudești (Precucuteni II).*

Fig. 12. *Unelte de piatră şlefuită, os şi corn, de la Traian — Dealul Viei* (*Precuculeni I*).

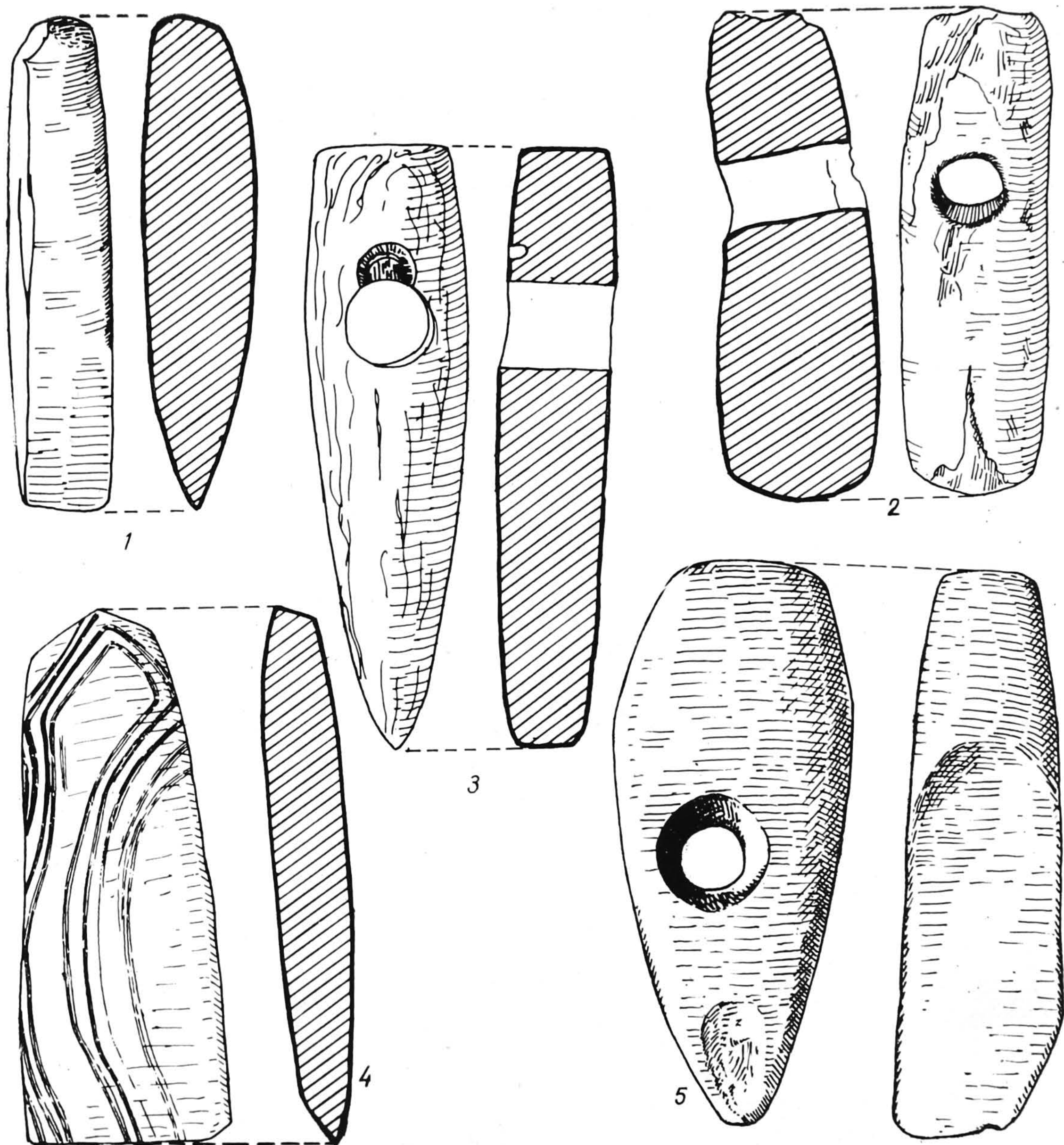

Fig. 13. *Traian — Dealul Viei (Precucuteni I)*: 1, 3—5, *toporașe de piatră șlefuită*; 2, *unealtă de corn. Scara 2/3.*

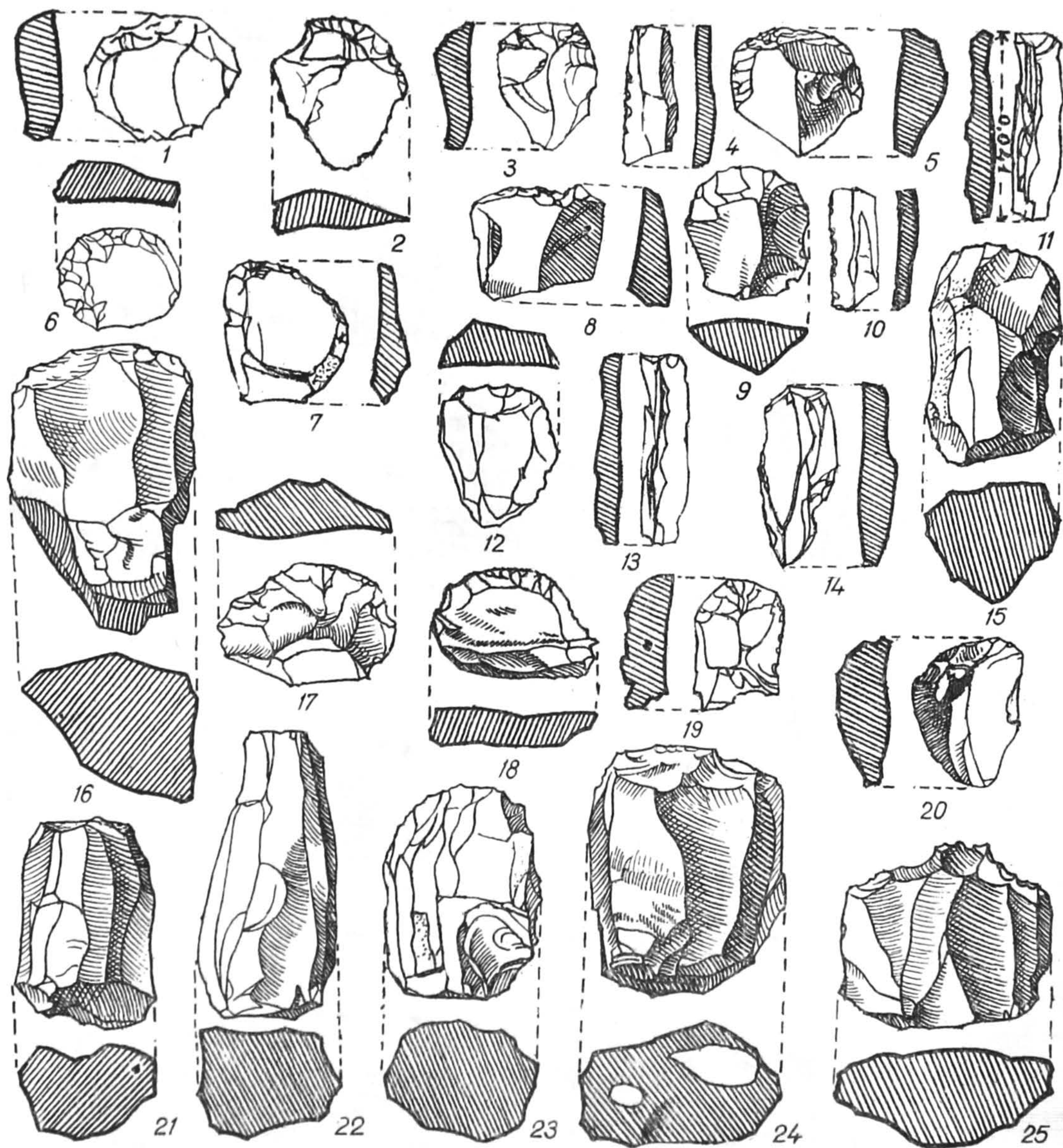

Fig. 14. *Unelte de silex de la Larga Jijia — faza Precucuteni II. Scara 2/3.*

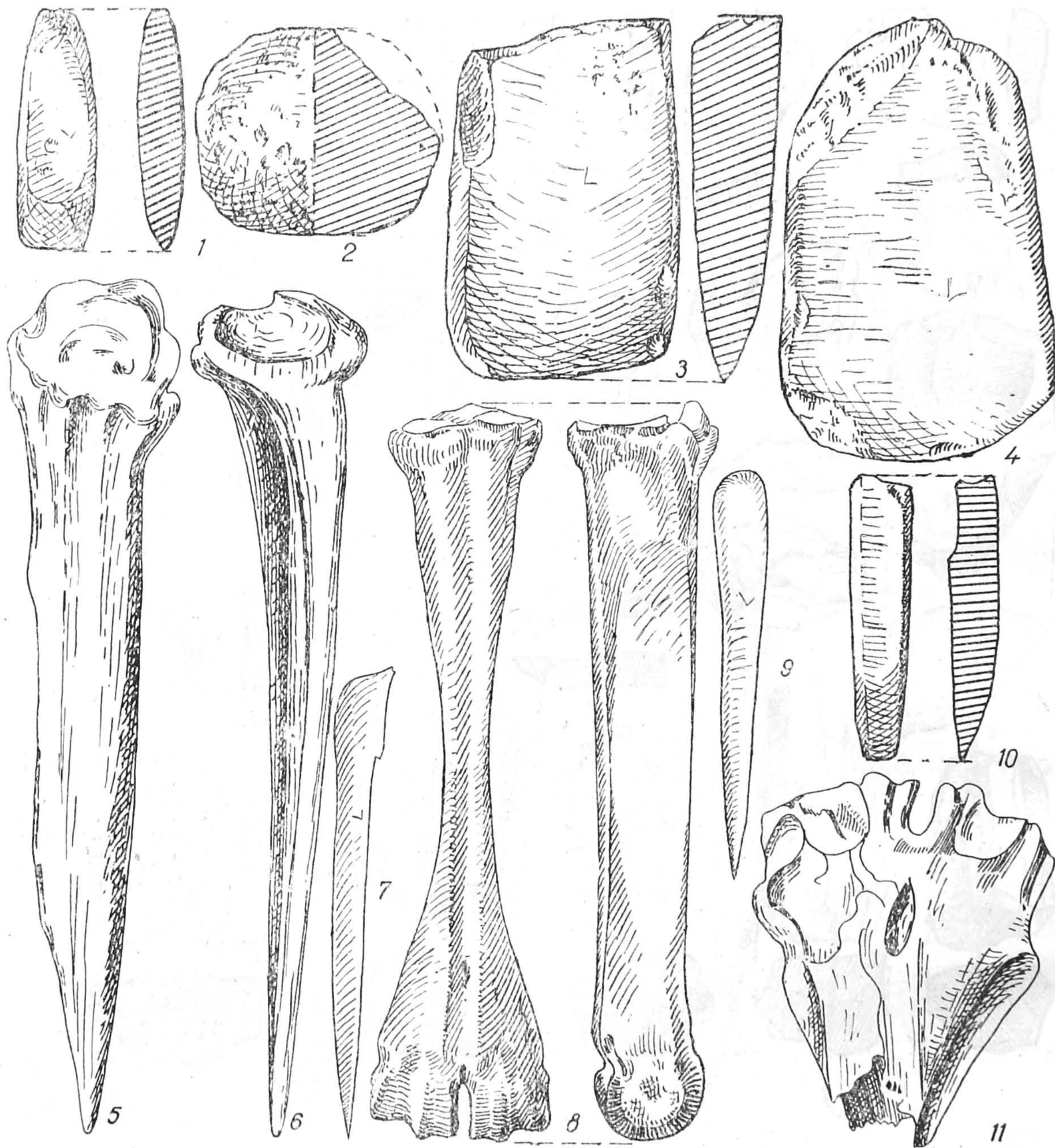

Fig. 15. *Unelte de piatră și os din faza Precuculeni II: 1—4, 7—10, Larga Jijia; 5—6, 11, Mîndrișca. Scara: 8 la 4/9; restul 2/3.*

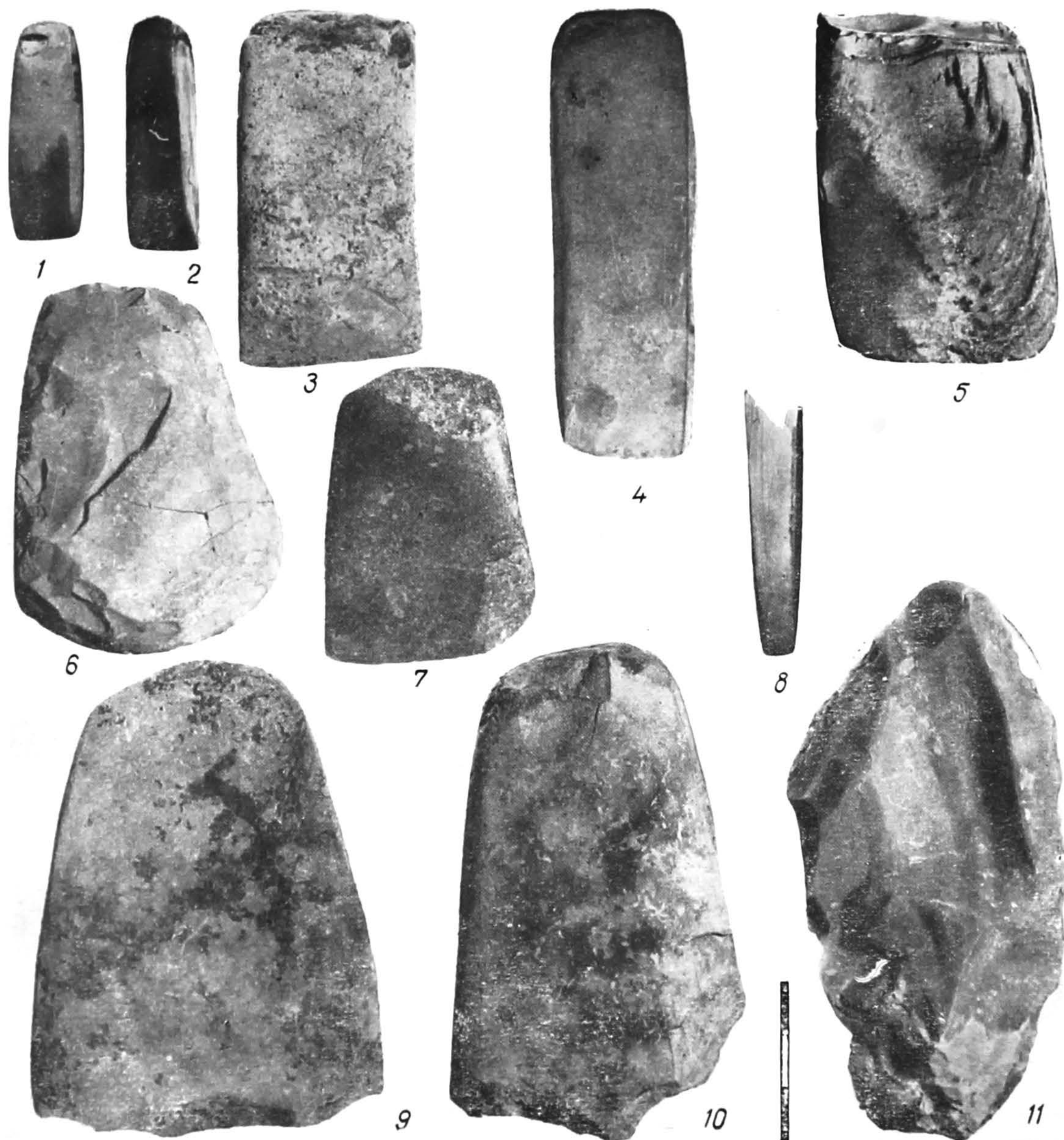

Fig. 16. *1—2, 4—6,8, unelte de piatră șlefuită de la Larga Jijia; 3,7, 9,10, unelte de piatră șlefuită și 11 unealtă de silex, de la Ghigoești — Trudești (Precucuteni II).*

Fig. 17. *Unelte din os din faza Precucuteni II* : *1—2,4—6,8, Ghigoeşti — Trudeşti* ; *3,7,9, Larga Jijia.*

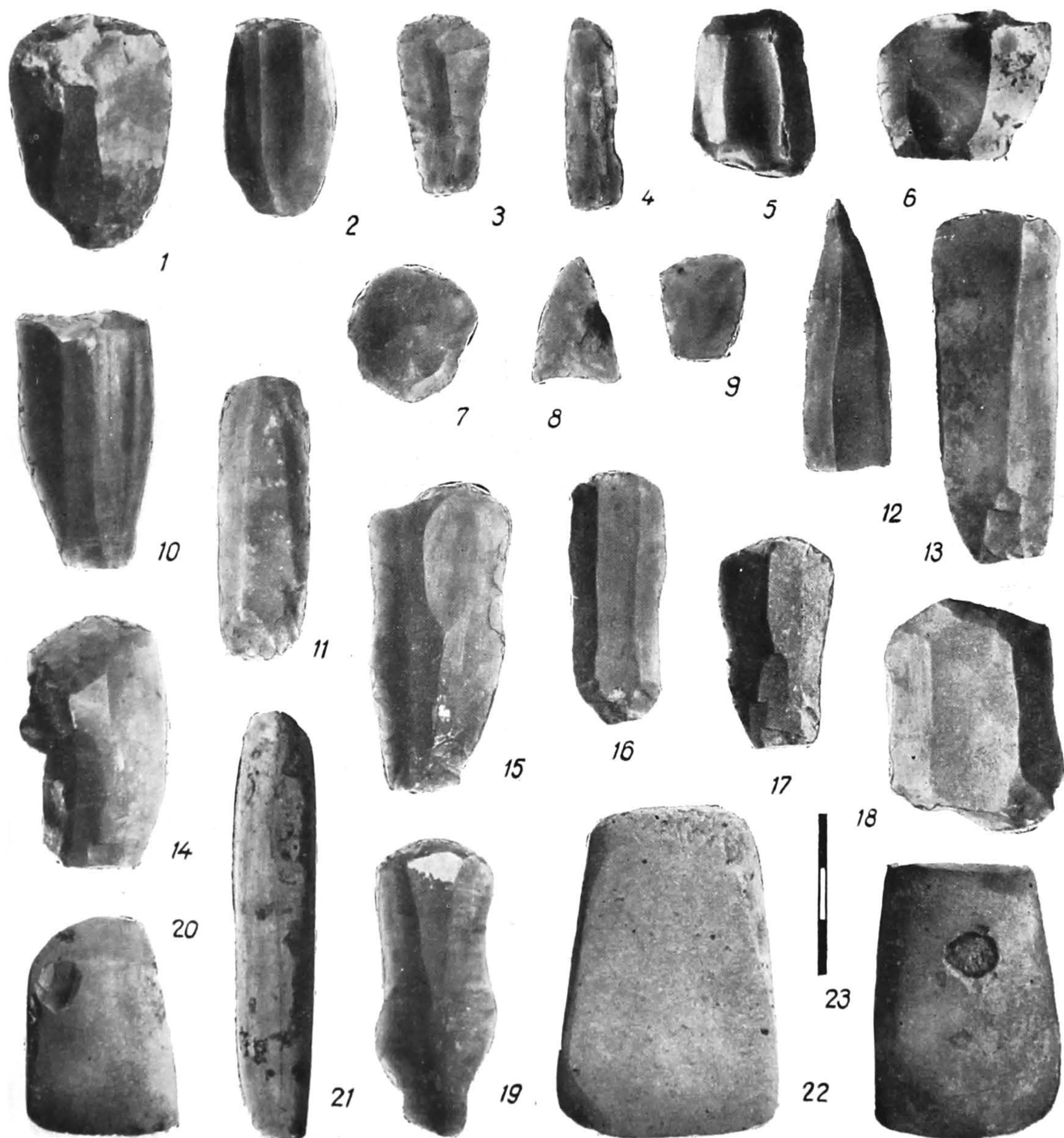

Fig. 18. *Unelte de silex și piatră șlefuită de la Tîrpești (Precucuteni III).*

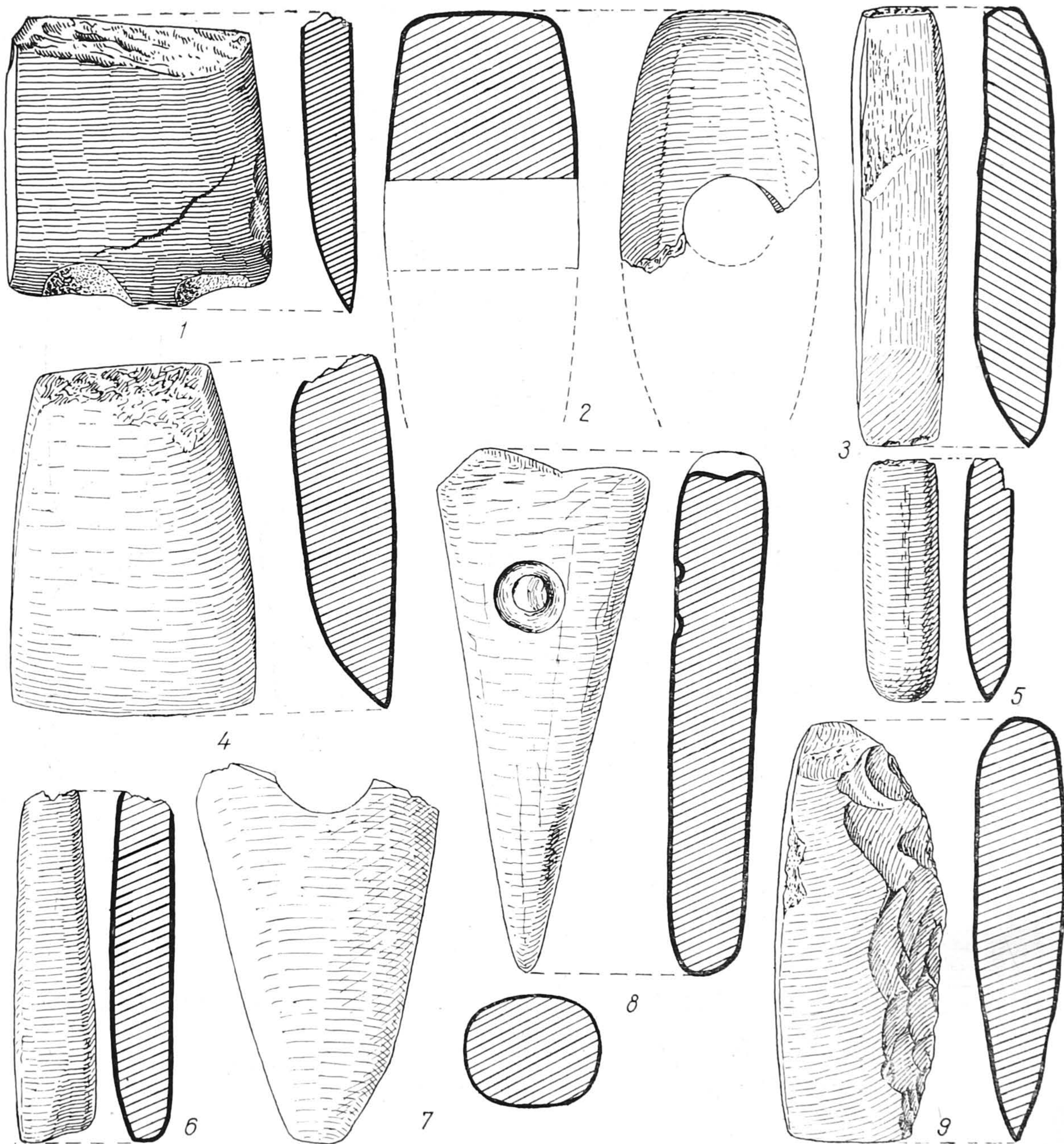

Fig. 19. *Unelte de piatră şlefuită de la Tîrpeşti (Precucuteni III).*

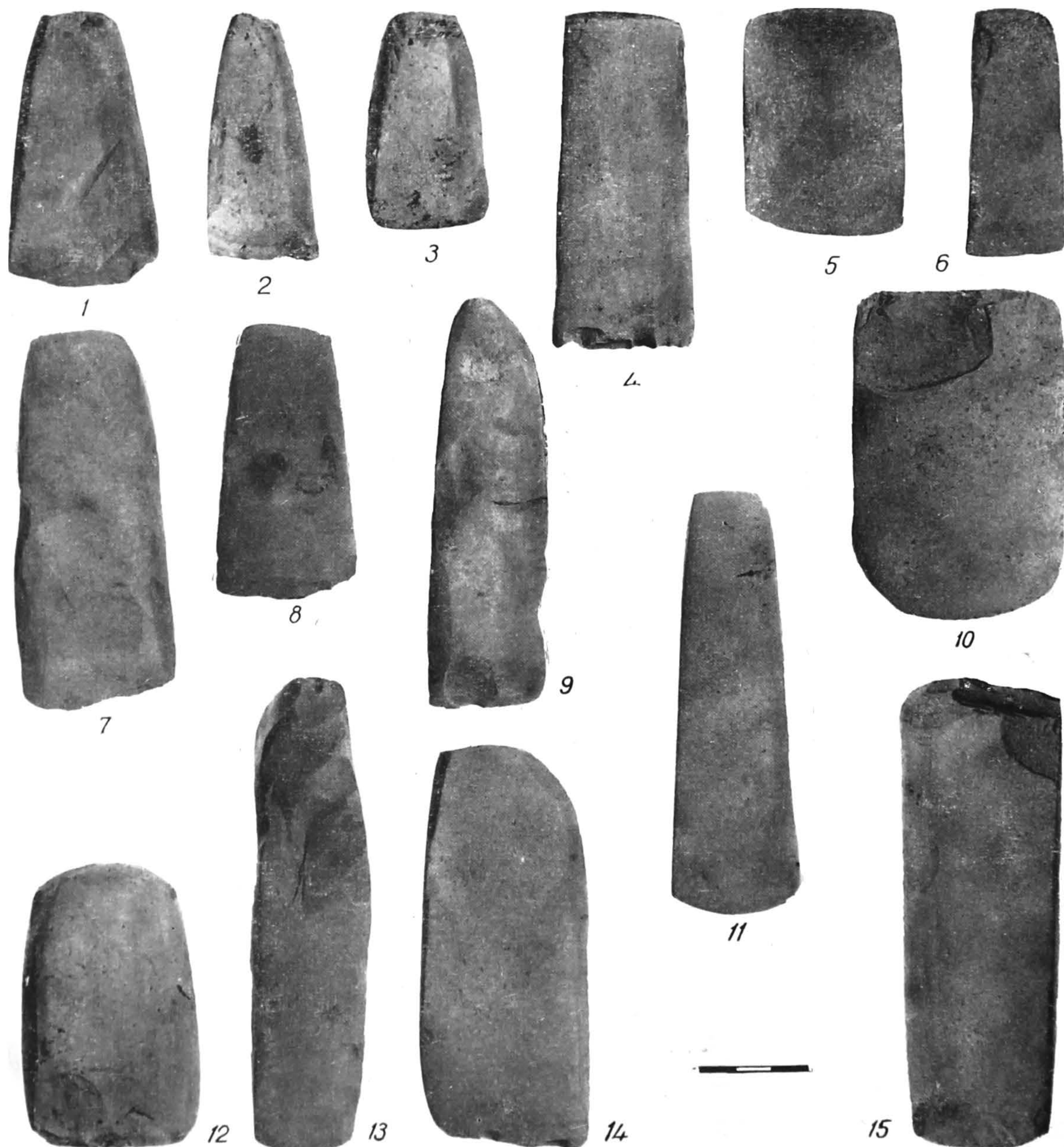

Fig. 20. *Unelte de piatră şlefuită de la Tîrpeşti (faza Precucuteni III).*

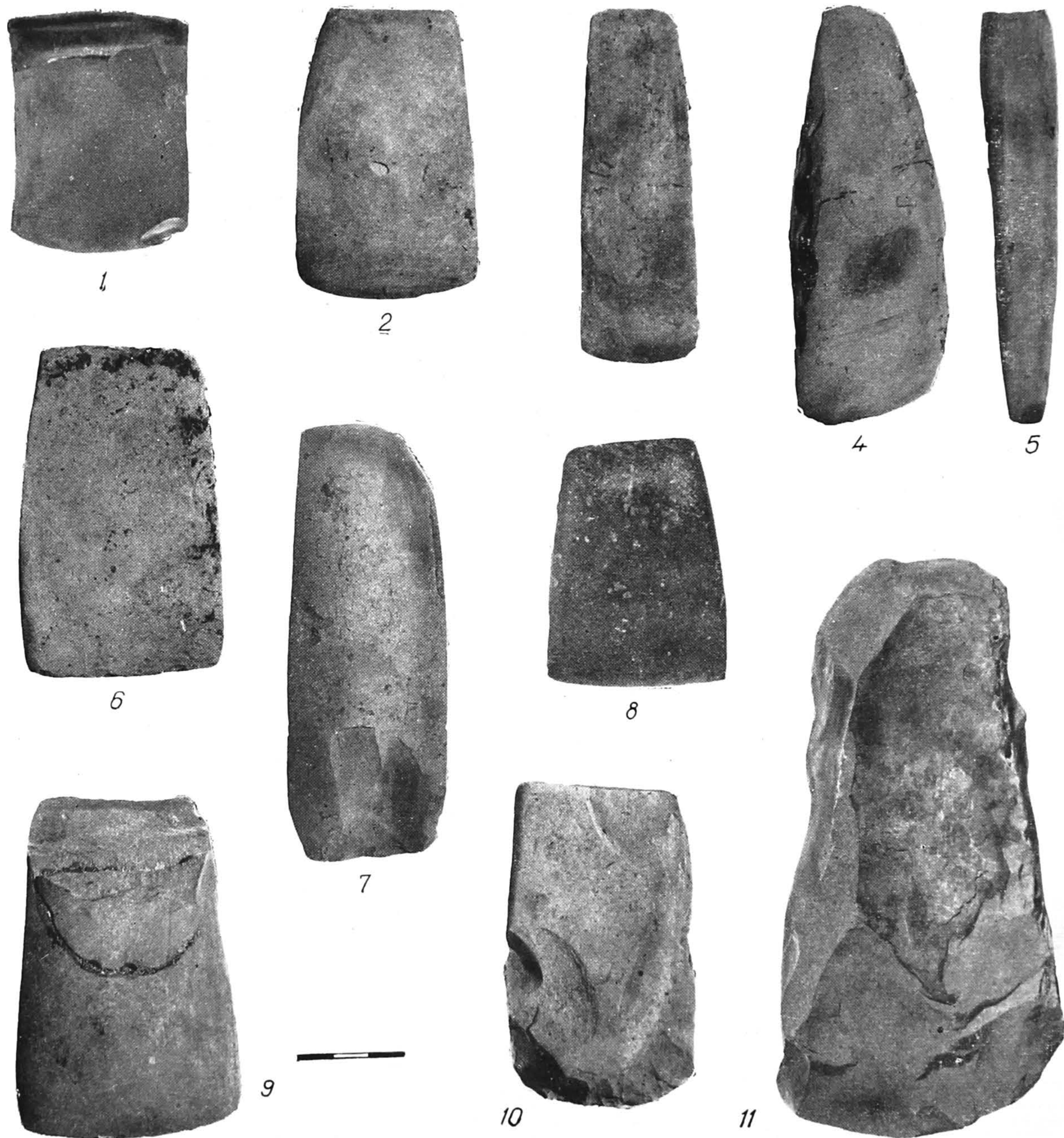

Fig. 21. *Unelte de piatră şlefuită de la Tîrpeşti (faza Precucuteni III).*

Fig. 22. *Unelte de piatră şlefuită şi polisor (7), de la Tîrpeşti (Precucuteni III).*

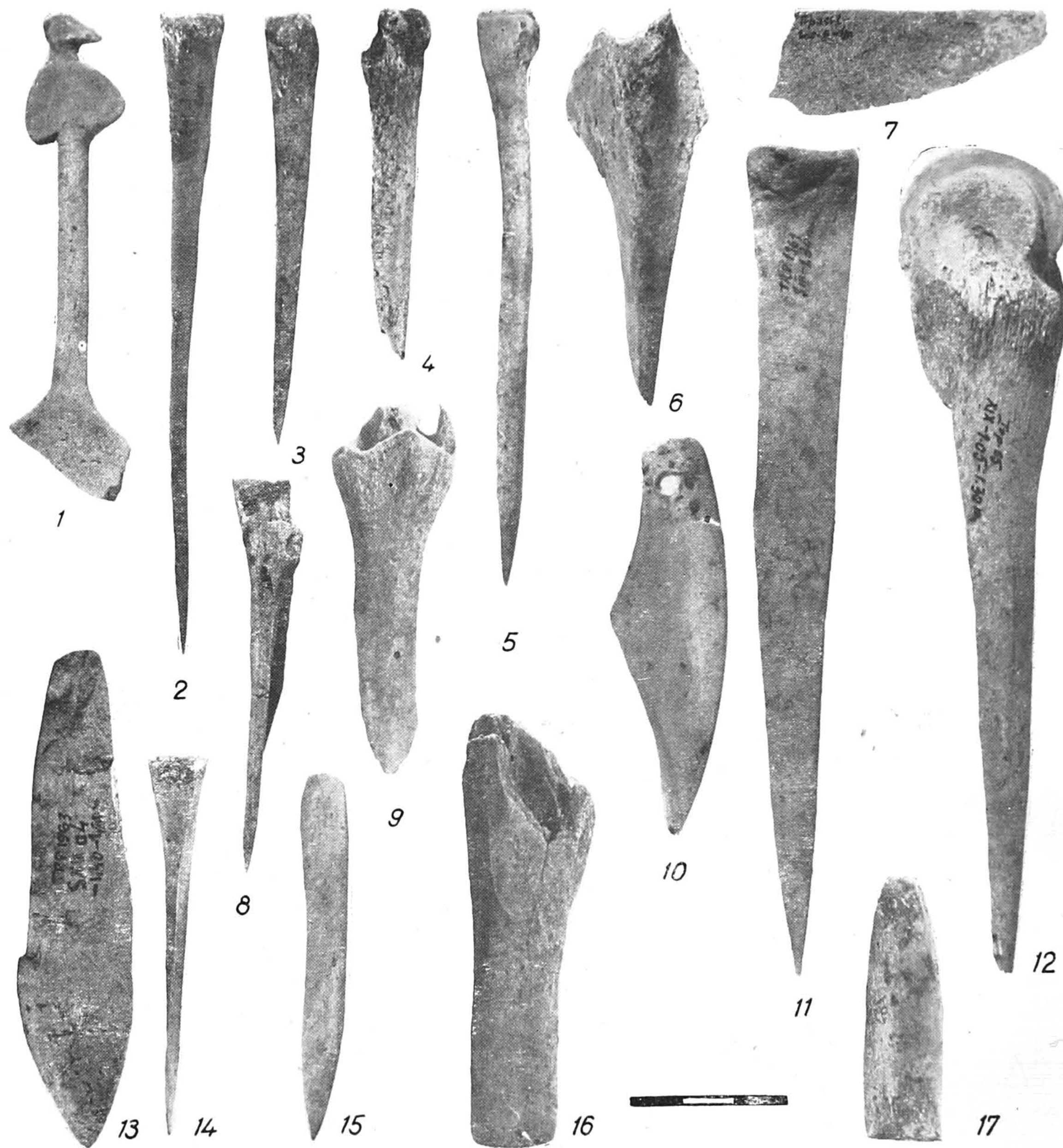

Fig. 23. *Unelte și obiecte de os de la Tîrpești (faza Precucuteni III).*

Fig. 24. *Unelte de os de la Tîrpeşti (faza Precucuteni III).*

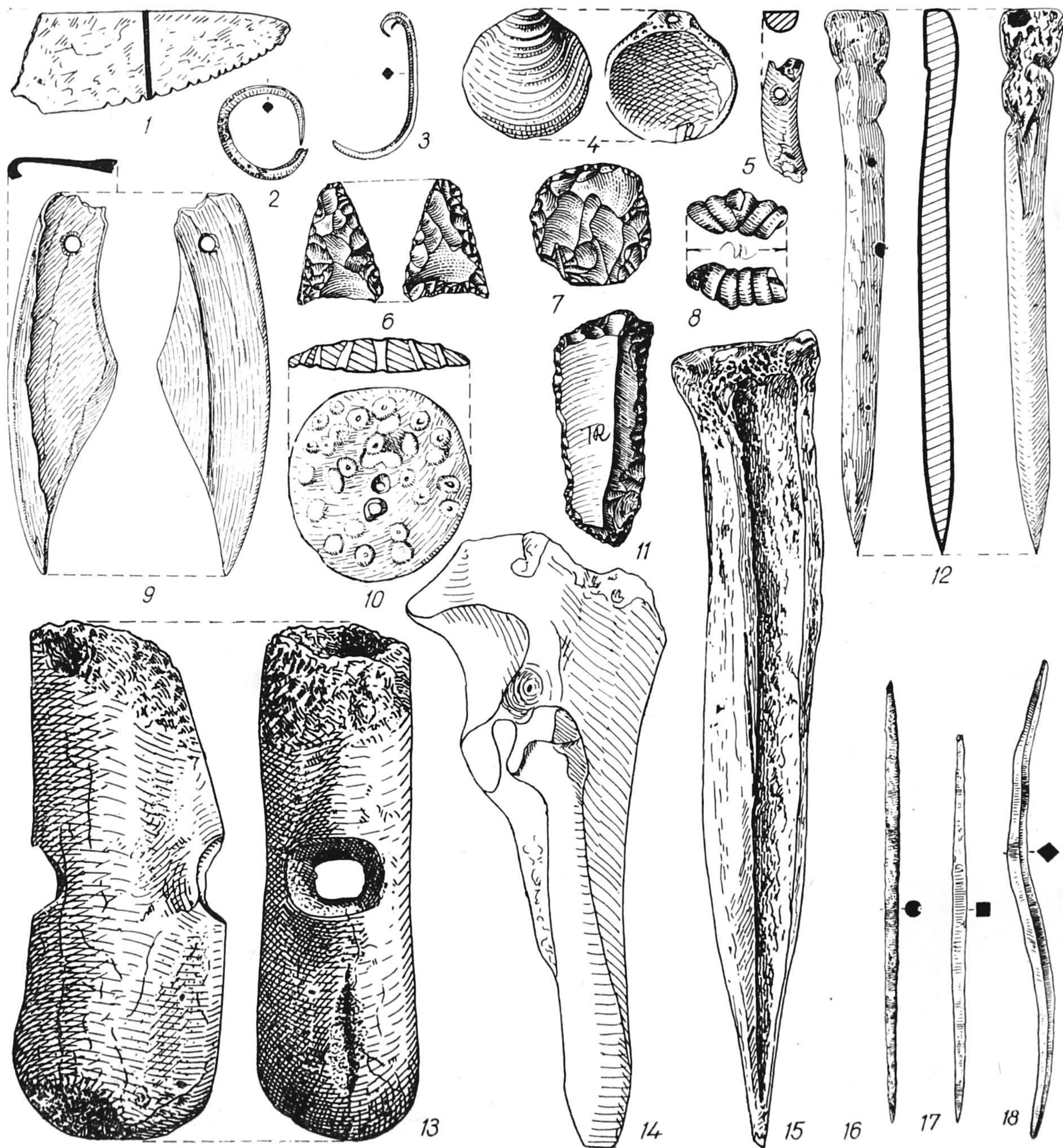

Fig. 25. *Diverse unelte și obiecte din faza Precucuteni III; de aramă:* 2,3 *(Tîrpești)*; 8,16—18 *(Traian — Dealul Fîntînilor); de os și scoică:* **1,9,12,14—15 *(Tîrpești)*; 4—5 *(Traian — Dealul Fîntînilor)*;** *de silex:* **6 *(Tîrpești)*; 7,11 *(Traian — Dealul Fîntînilor)*;** *de lut:* **10 *(Tîrpești)*;** *de corn:* **13 *(Traian — Dealul Fîntînilor)*, 1—12, 14—18, *scara* 2/3; 13, *scara* 4/9.**

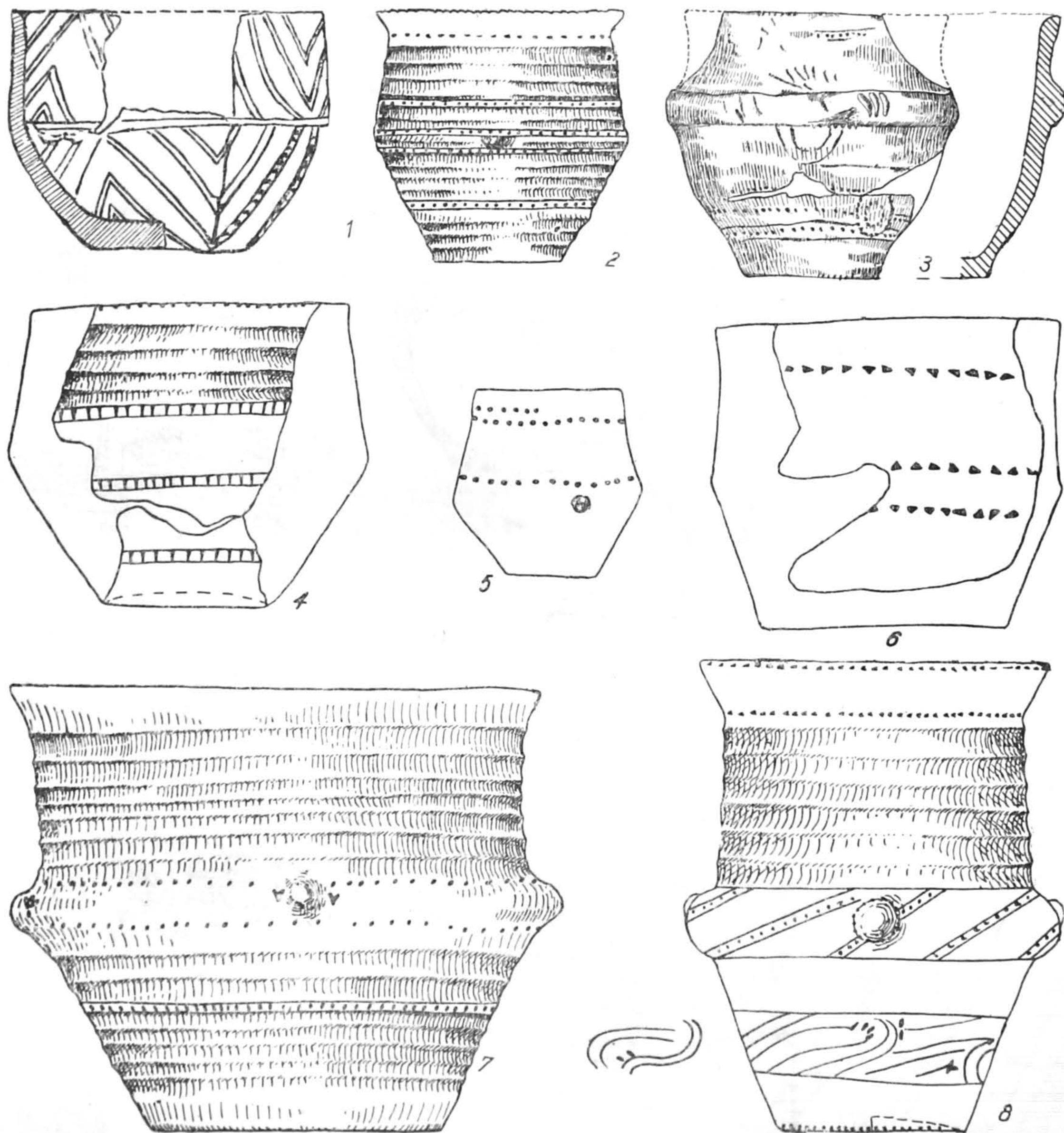

Fig. 26. *Pahare din faza Precuculeni I: 1—3, 8, Traian — Dealul Viei; 4—6, Bancu; 7, Eresleghin. Scara: 1,8: 1/3; 2,3 : 1/4; 4—7: 1/2.*

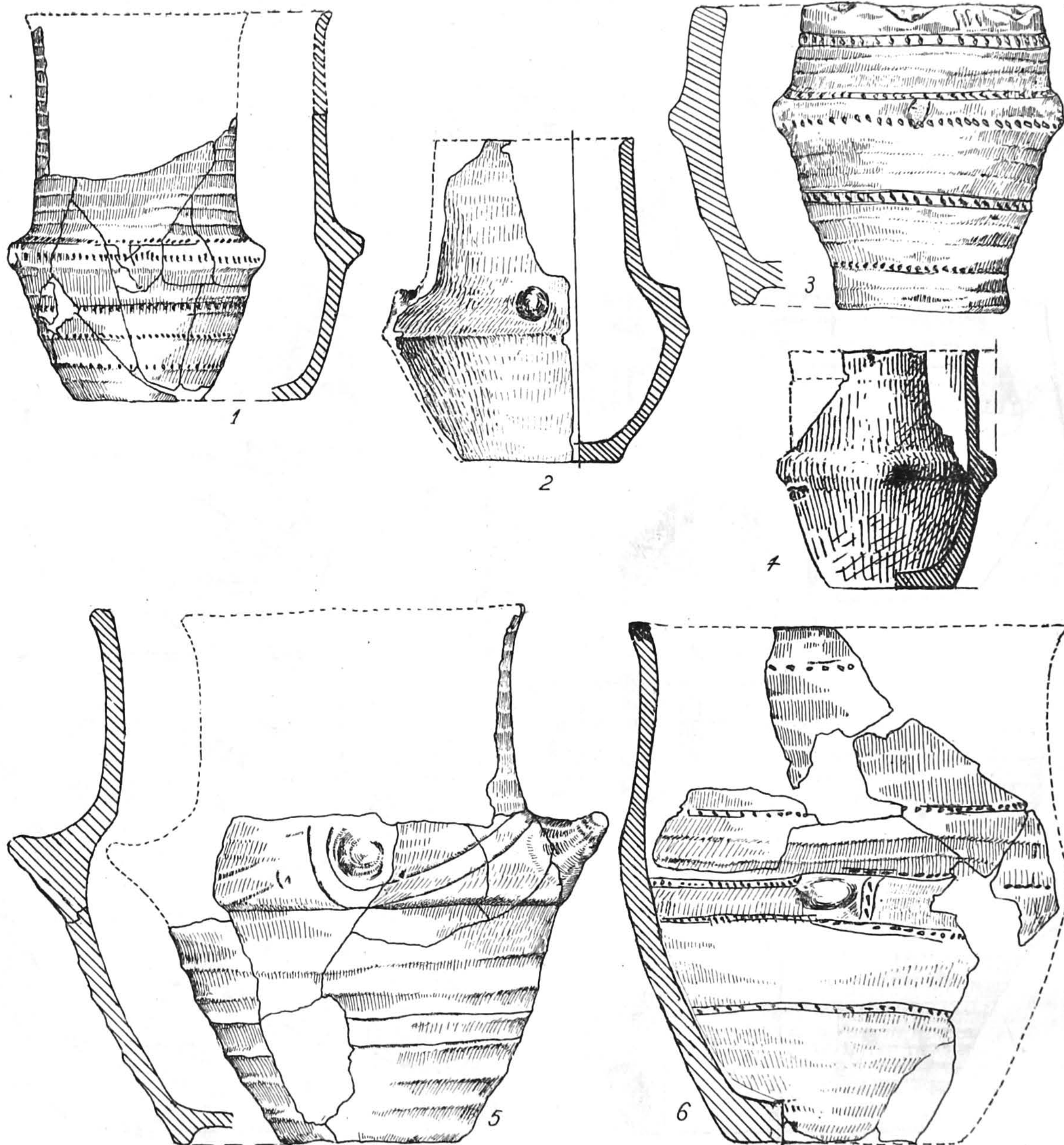

 Fig. 27. *Traian — Dealul Viei, ceramică din faza Precuculeni I. Scara: 1: 1/4; 2—3, 5—6: 1/2; 4: 1/3.*

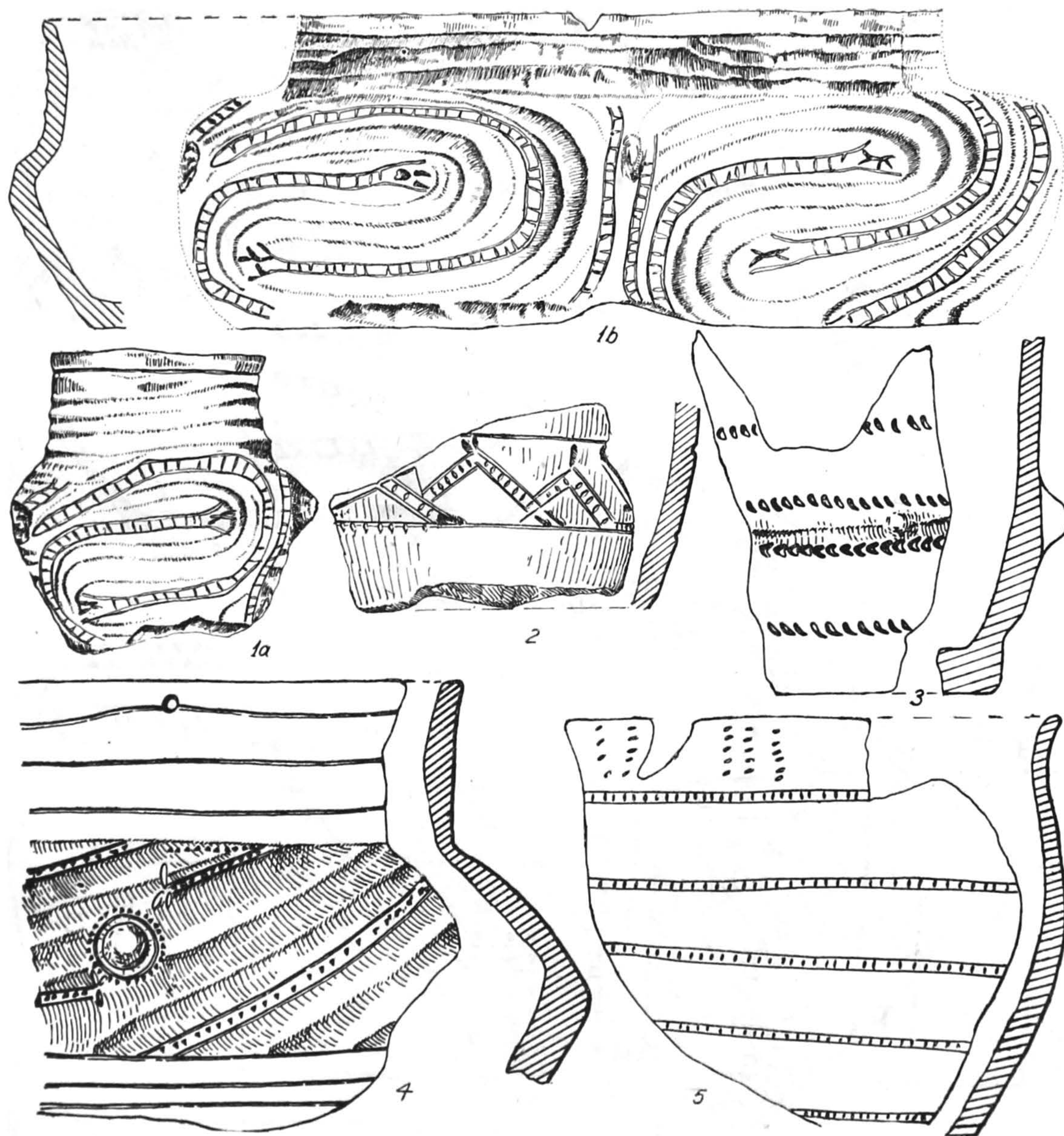

Fig. 28. **Ceramică din faza** Precuculeni I: *1 a-b, 2,4, Traian — Dealul Viei; 3, Bancu; 5, Eresteghin. Scara: 1/2.*

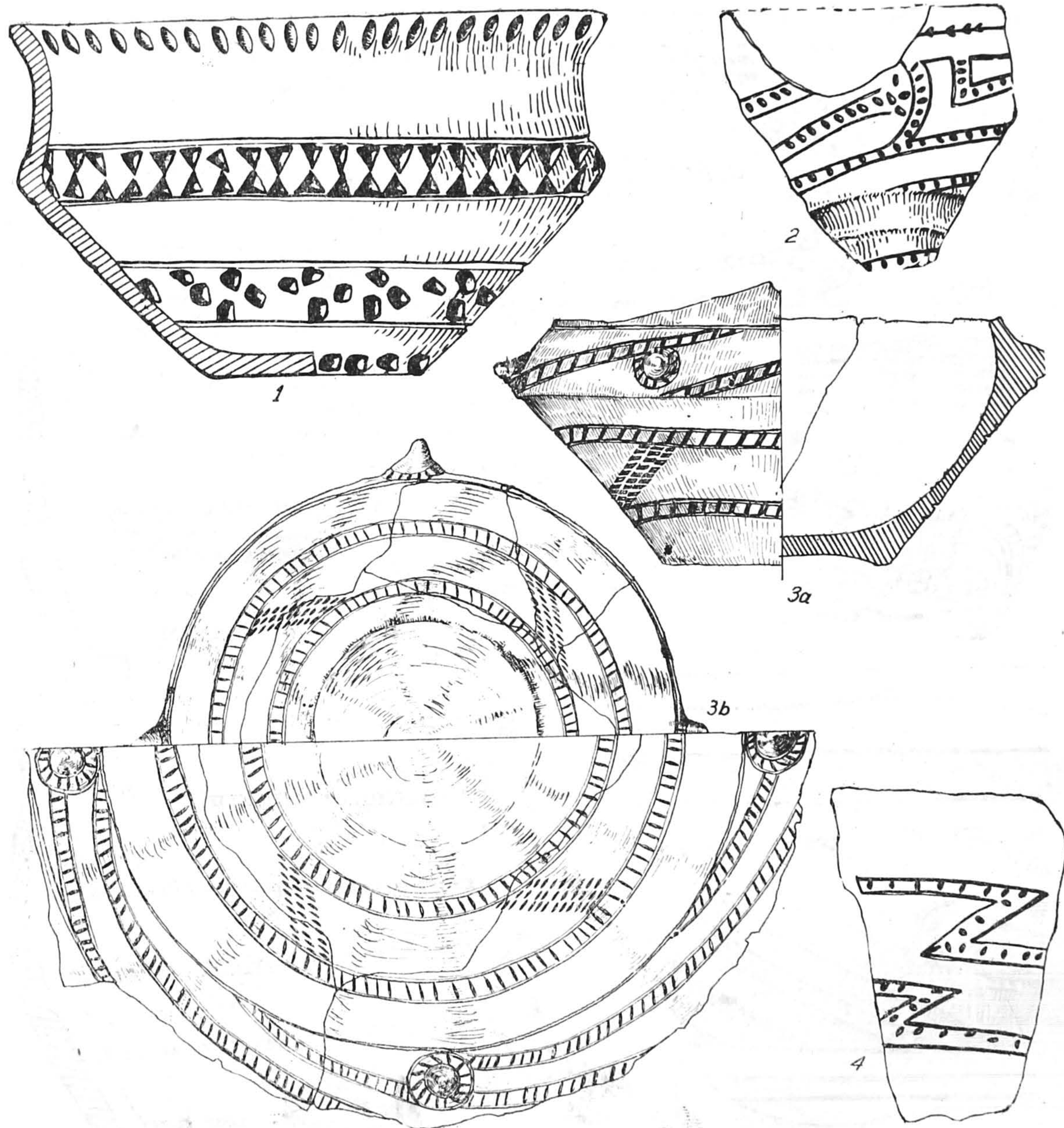
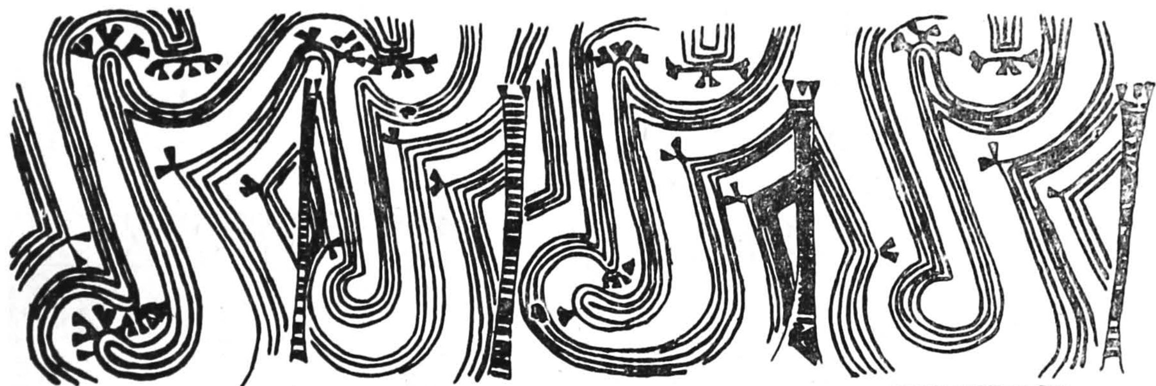
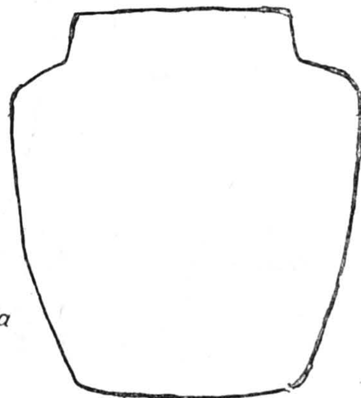

Fig. 29. *Ceramică din faza Precuculeni I: 1, Bancu; 2—4, Traian — Dealul Viei. Scara/2.*

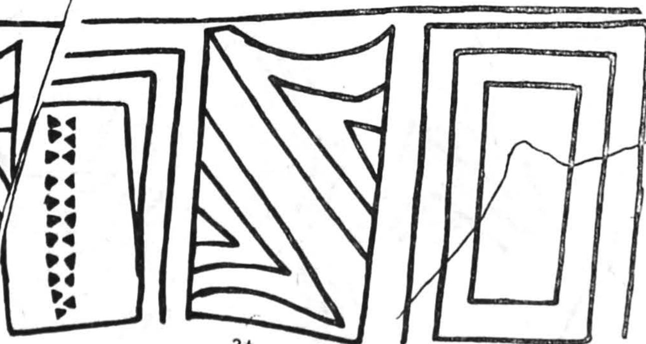

Fig. 30. *Vase din faza Precuculeni I, descoperite la Traian — Dealul Viei. Scara: 1, ca 1/8; 2: 1/2.*

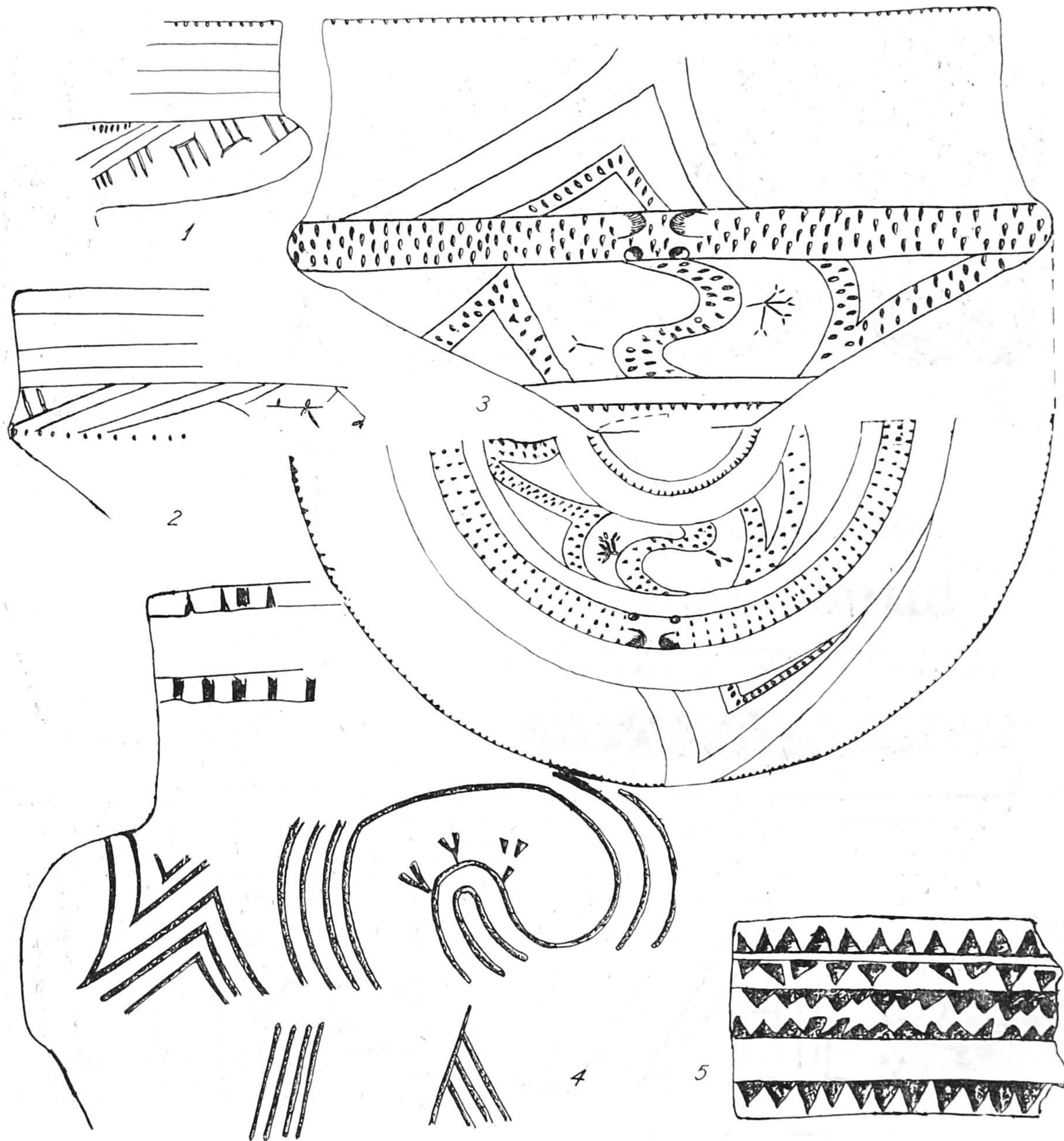

Fig. 31. *Ceramică din faza Precucuteni 1*: *1—2*, *Sf. Gheorghe*; **3—4**, *Eresteghin*; **5**, *Bancu*. *Scara*: *1—2*: *1/2*; *3*: *1/3*; *4—5*: **1/2**.

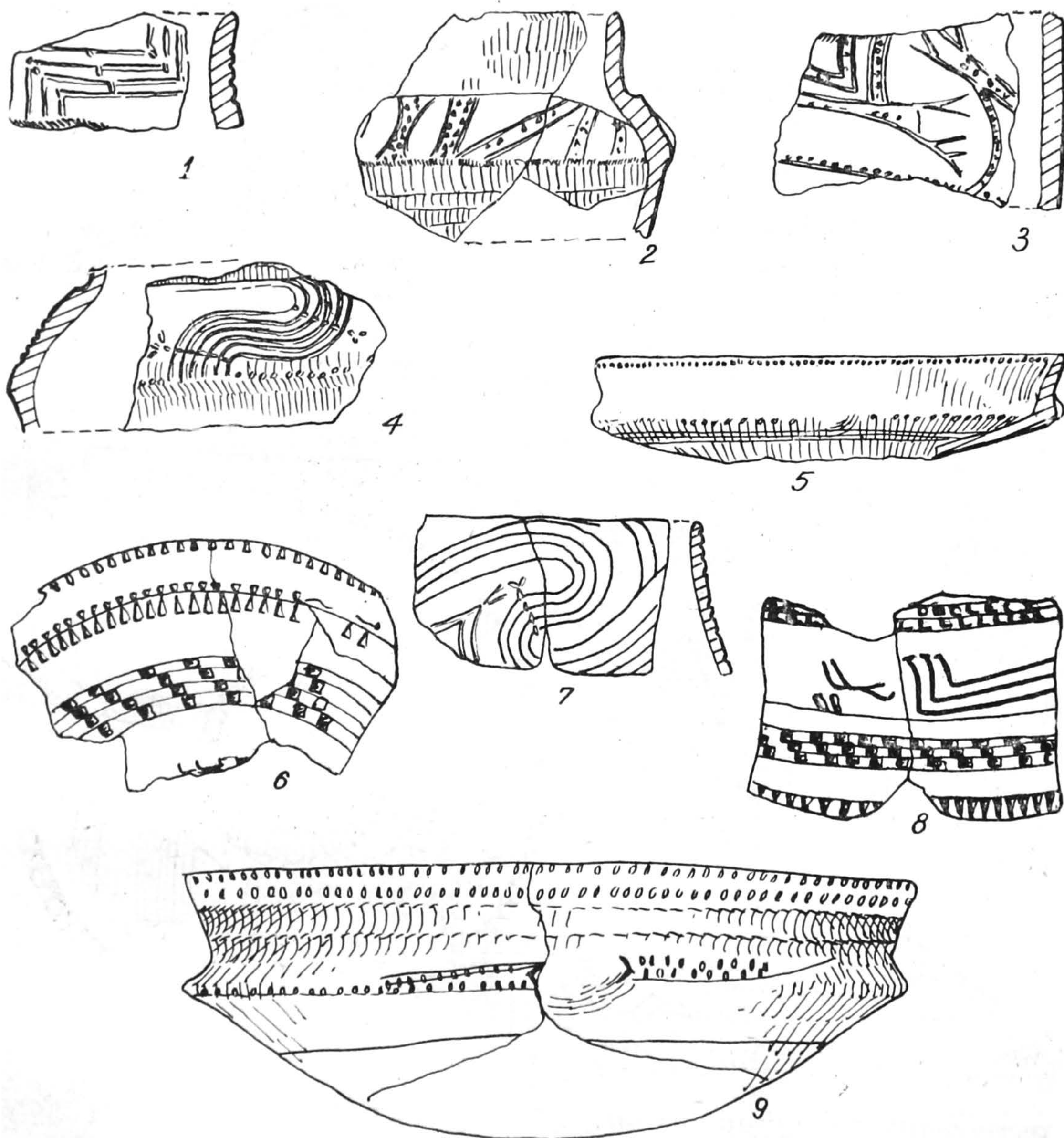

Fig. 32. *Ceramică din faza Precucuteni I*: *1–8*, ***Traian – Dealul** Viei*; *9*, *Sf. Gheorghe. Scara*: ***1–4***, *6–8*: ***1/3***; *5*: ***1/5.***

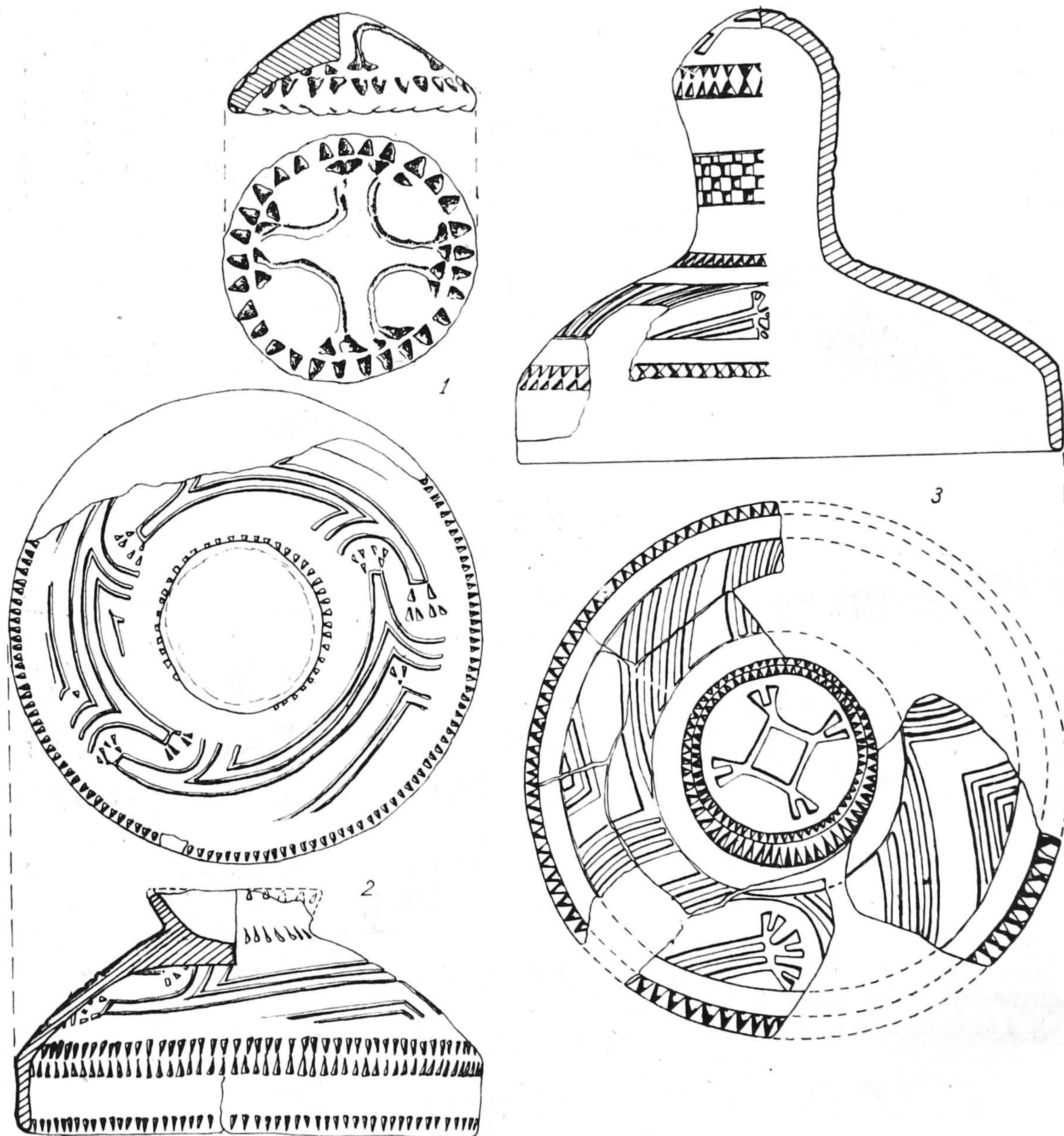

Fig. 33. *Traian — Dealul Viei*; *capace din faza Precucuteni I. Scara 1:1/2; 2—3: 1/3.*

Fig. 34. *Ceramică din faza Precucuteni I: 1,6,8, Eresteghin; 2–5, 7,9–10, Traian – Dealul Viei. Scara: 1/3.*

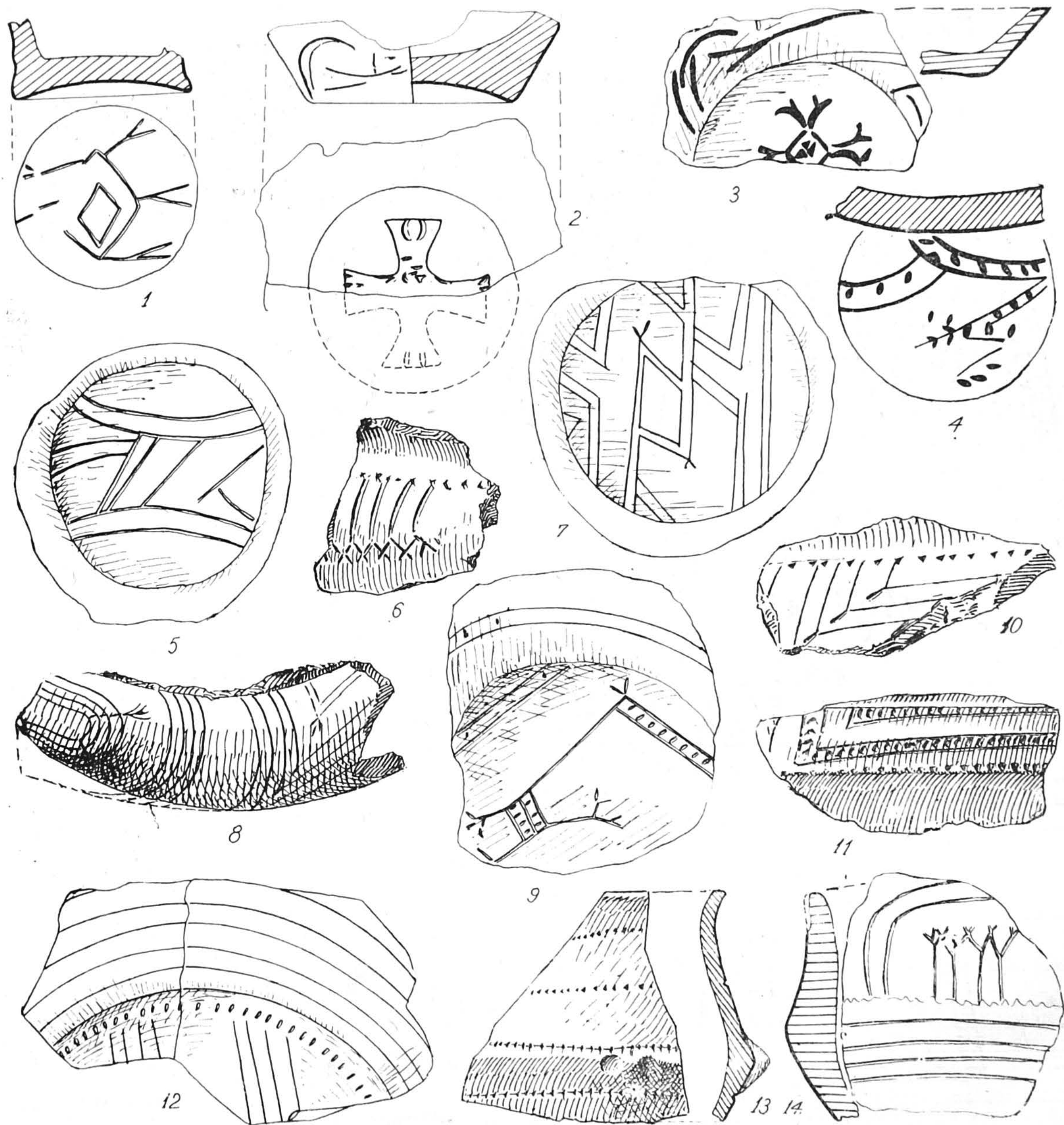

Fig. 35. *Traian — Dealul Viei; funduri de vase decorate (1—5, 7,9,12) și fragmente ceramice (6,8 10—11, 13—14) din faza Precucuteni I. Scara 1/2.*

Fig. 36. *Traian — Dealul Viei*; *ceramică din faza Precuculeni I. Scări diverse.*

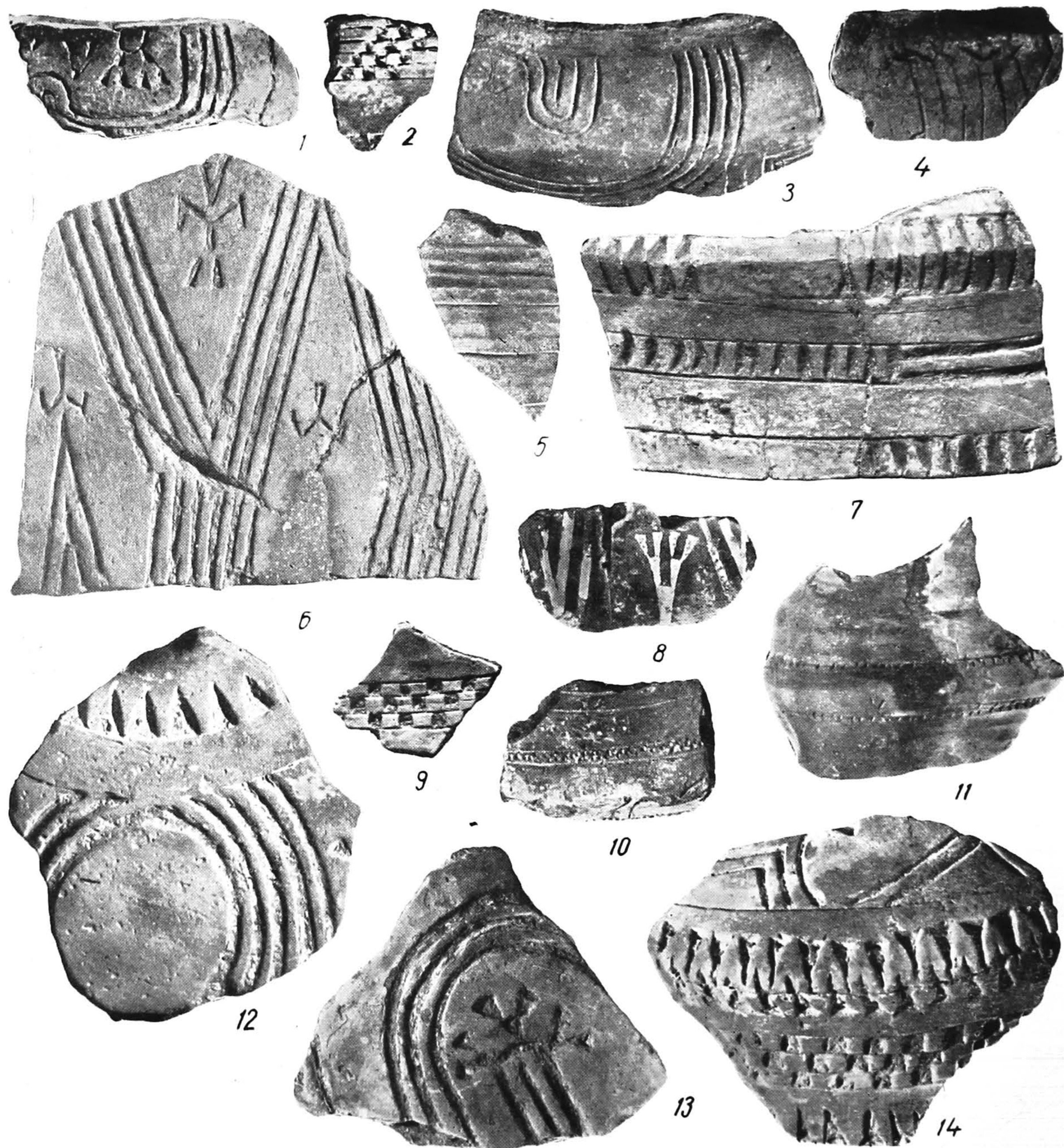

Fig. 37. *Traian — Dealul Viei; ceramică din faza Precucuteni I. Scări diverse.*

Fig. 38. *Ceramică din faza Precucuteni II: 1,3—8, 10—13, Ghigoeşti — Trudeşti; 2,9, Larga Jijia. Scara: 1,3—13: 1/2; 2: 1/3.*

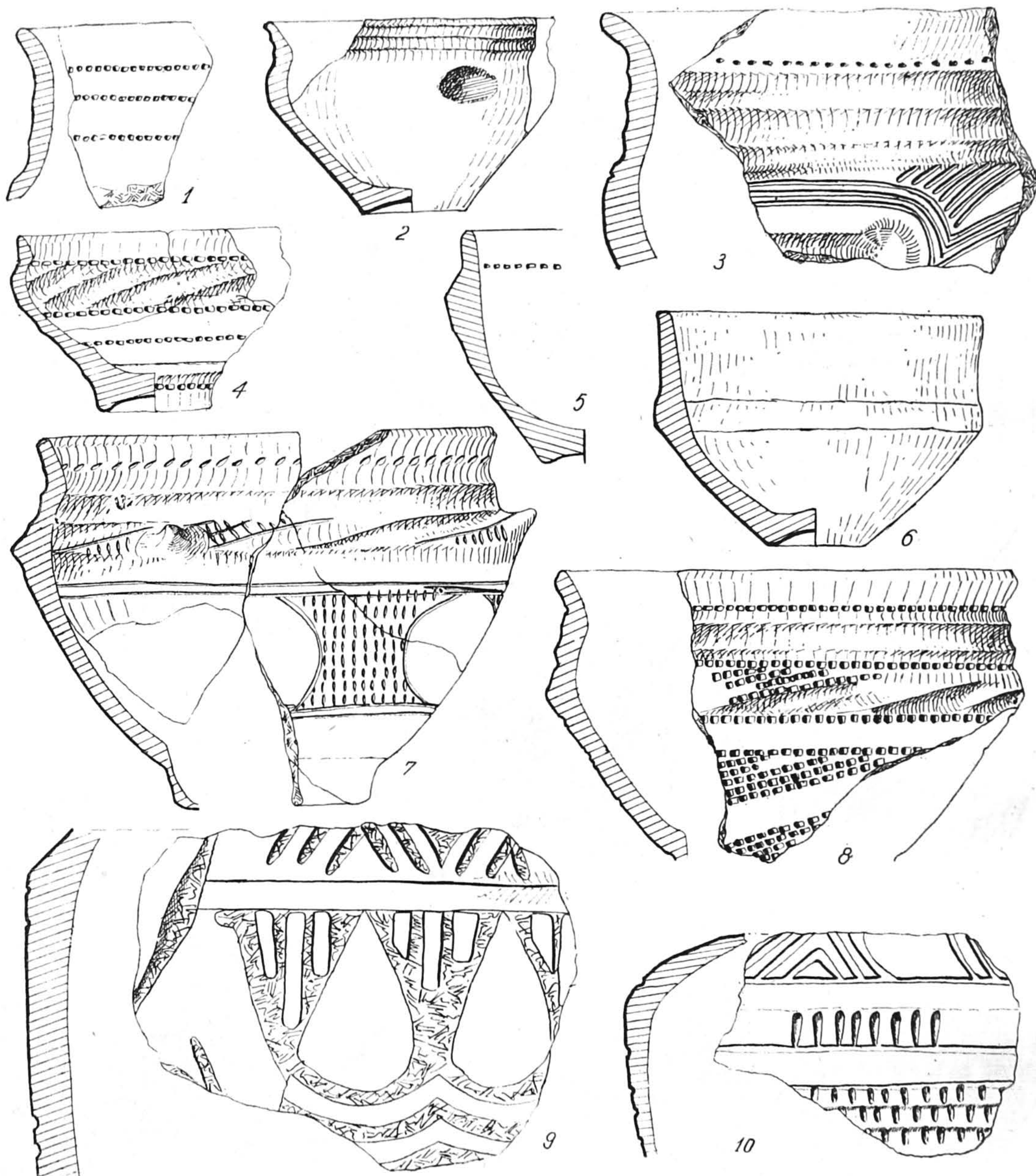

 Fig. 39. *Ceramică din faza Precucuteni II: 1—6, 8—10, Ghigoești — Trudești; 7, Larga Jijia. Scara 1/2.*

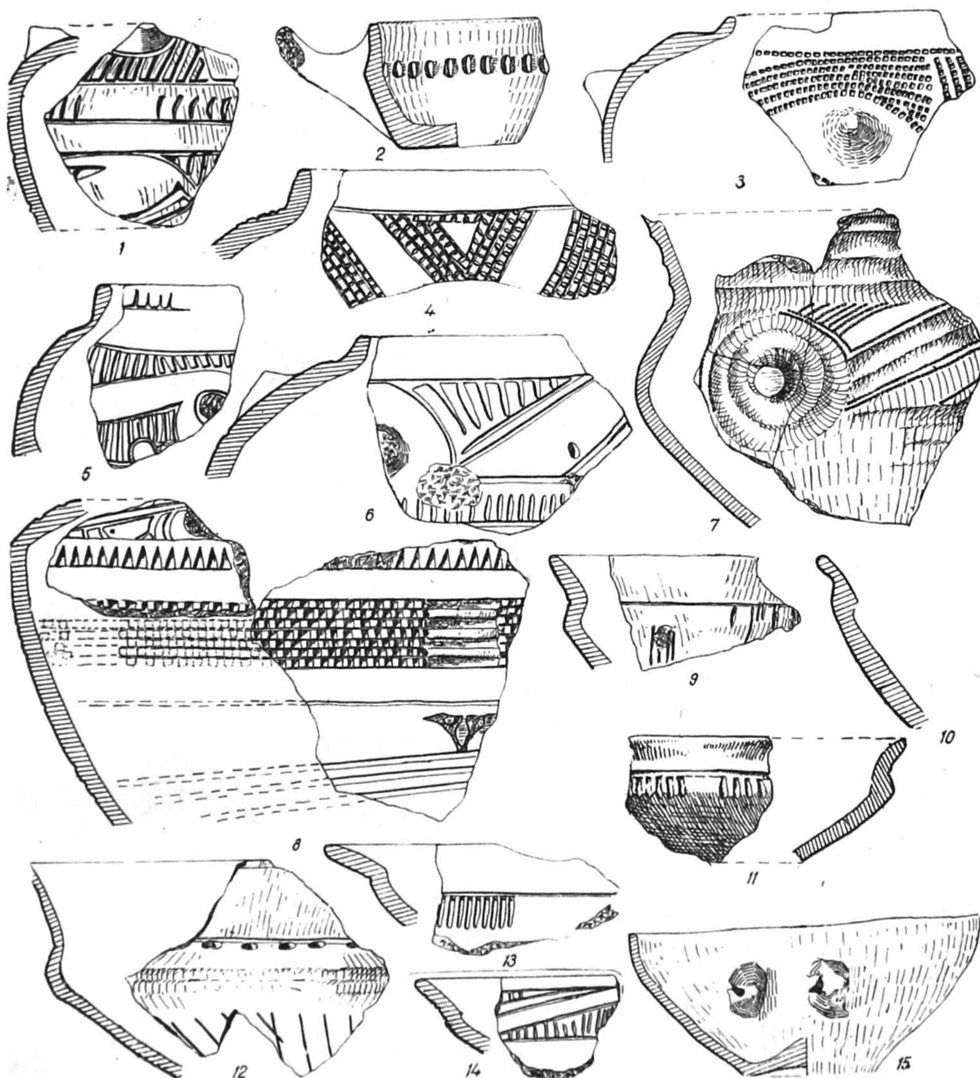

Fig. 40. *Ghigoești — Trudești*; *ceramică din faza Precucuteni II. Scara 1/3.*

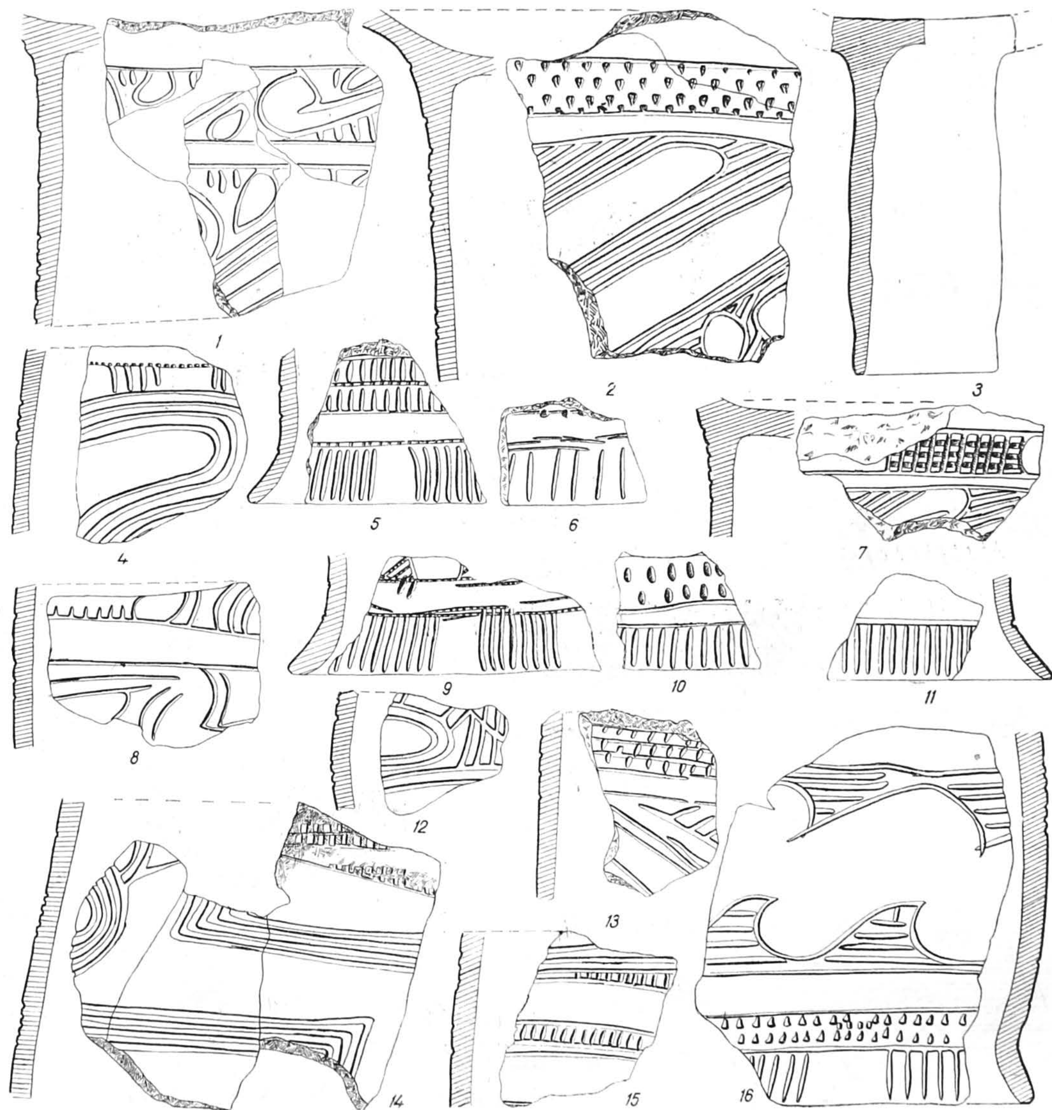

Fig. 41. *Picioare de vase din faza Precucuteni II*: *1,3–6, 8–16*, *Ghigoești – Trudești*; *2,7*, *Tîrpești*. *Scara 1/3.*

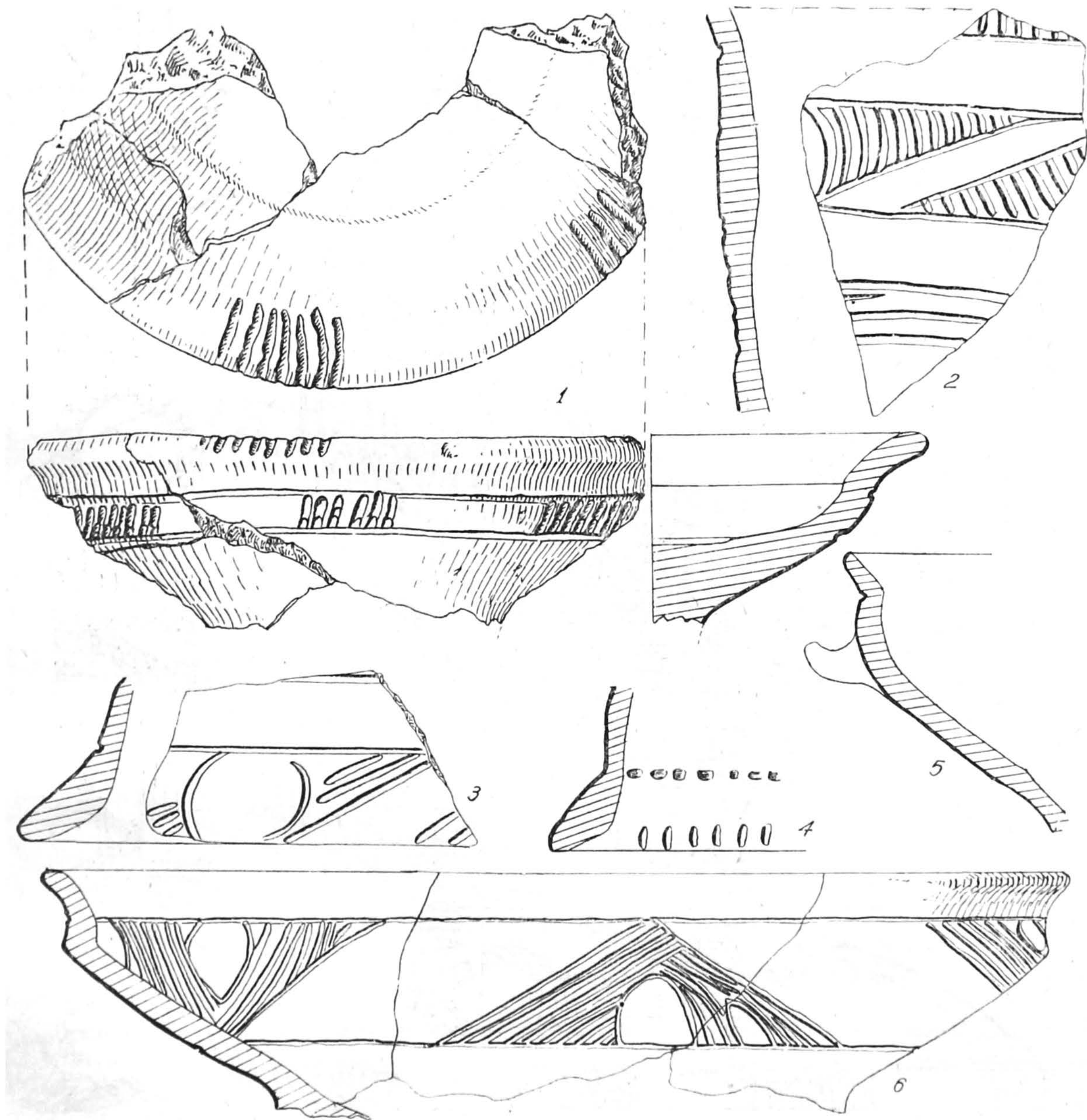

Fig. 42. *Ceramică din faza Precucuteni II*: *1*, *Tîrpeşti*; *2—6*, *Ghigoeşti — Trudeşti*. *Scara*: *1:1/3*; *2—5*: *2/3*; *6*: *4/9*.

1

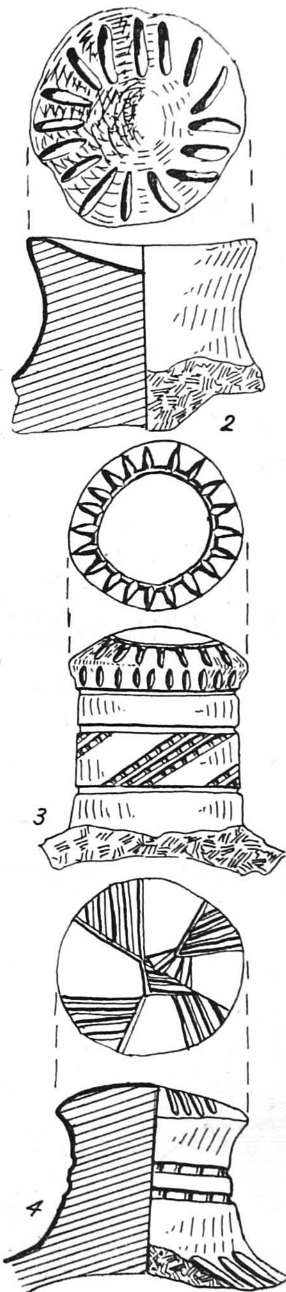

 Fig. 43. *Ghigoești — Trudești, capace și buloane de capace din faza Precucuteni II. Scara: 1: 4/9; 2—4: 2/3.*

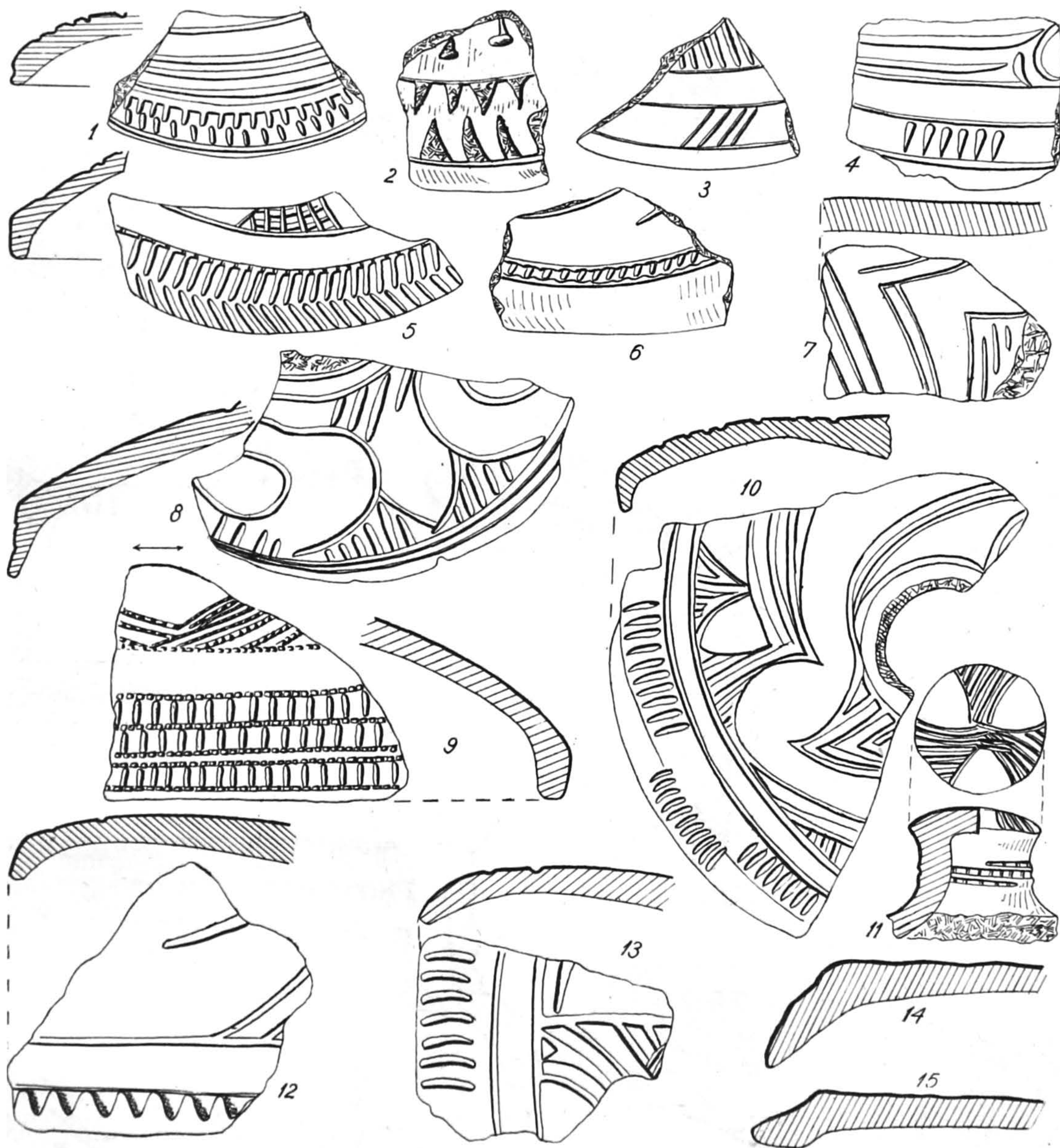

Fig. 44. *Ghigoești — Trudești; fragmente de capace din faza Precucuteni II. Scara: 1/2.*

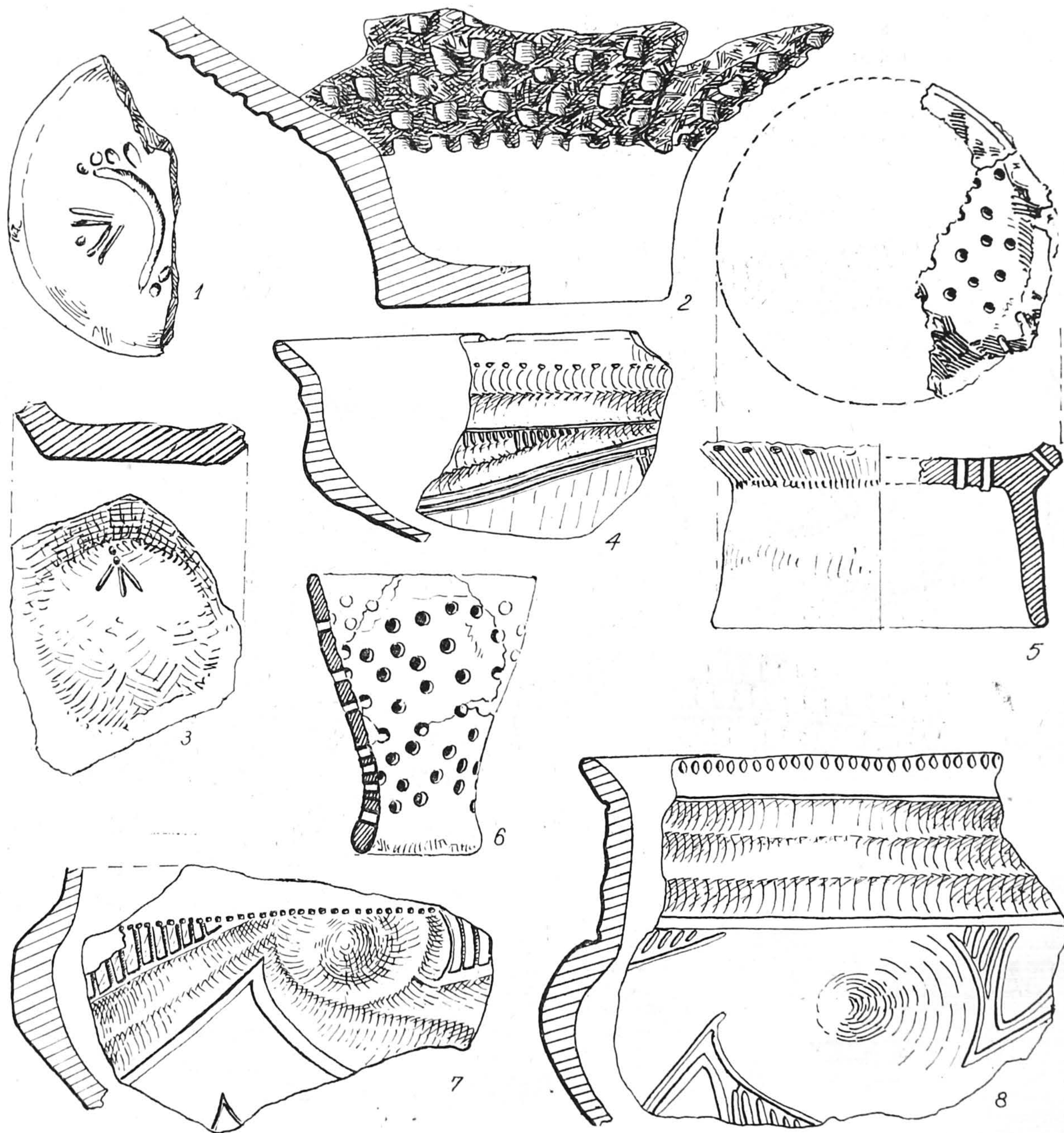

Fig. 45. *Ceramică din faza Precucuteni II*: *1,5—6*, *Larga Jijia*; *2,4,8*, *Ghigoești — Trudești*; *3*, *Izvoare*; *7*, *Mîndrișca*. *Scara*: *1—4*, *7—8*: *2/3*; *5—6*: *1/3*.

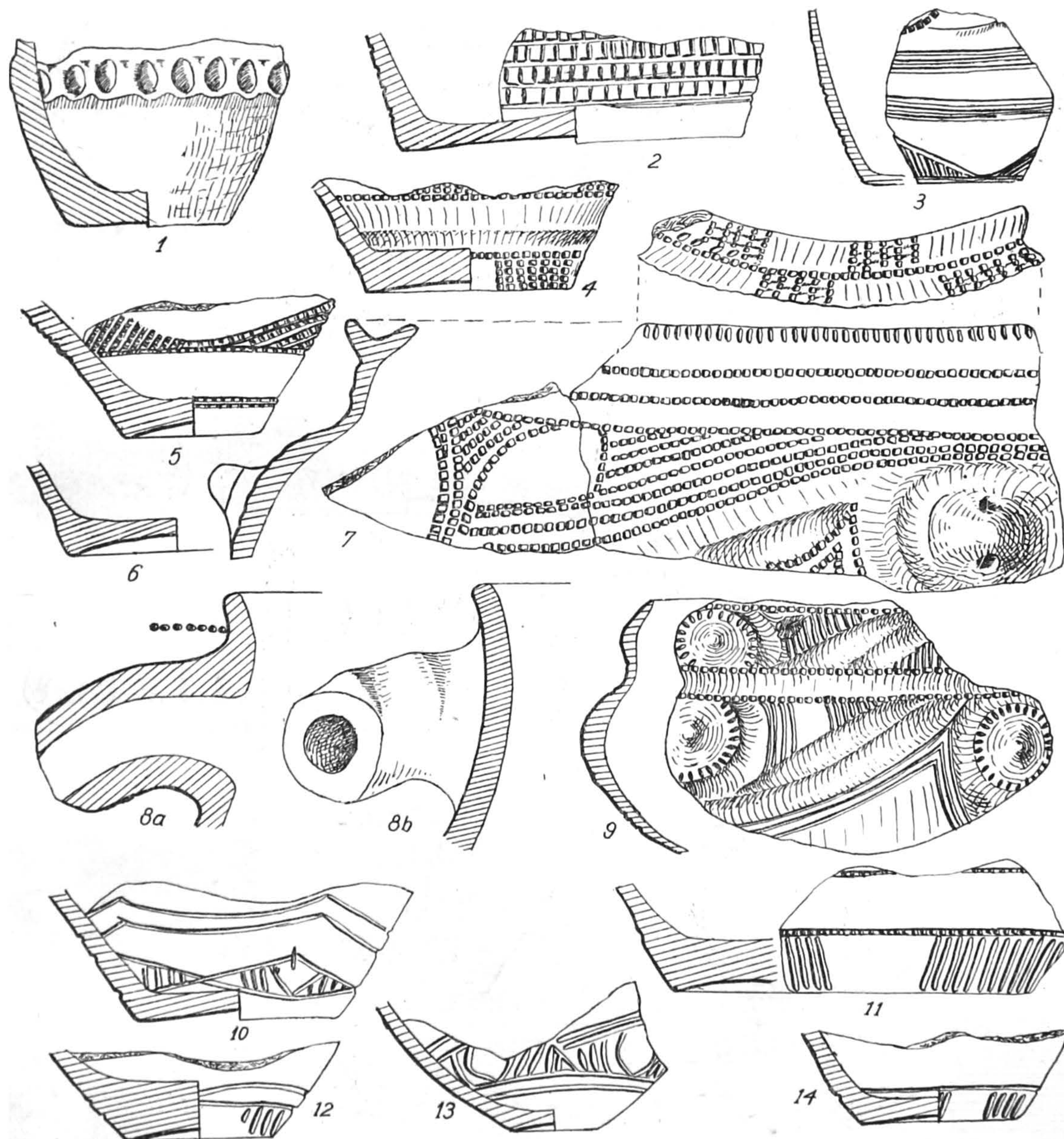

Fig. 46. *Ghigoești — Trudești, ceramică din faza Precucuteni II. Scara 1/2.*

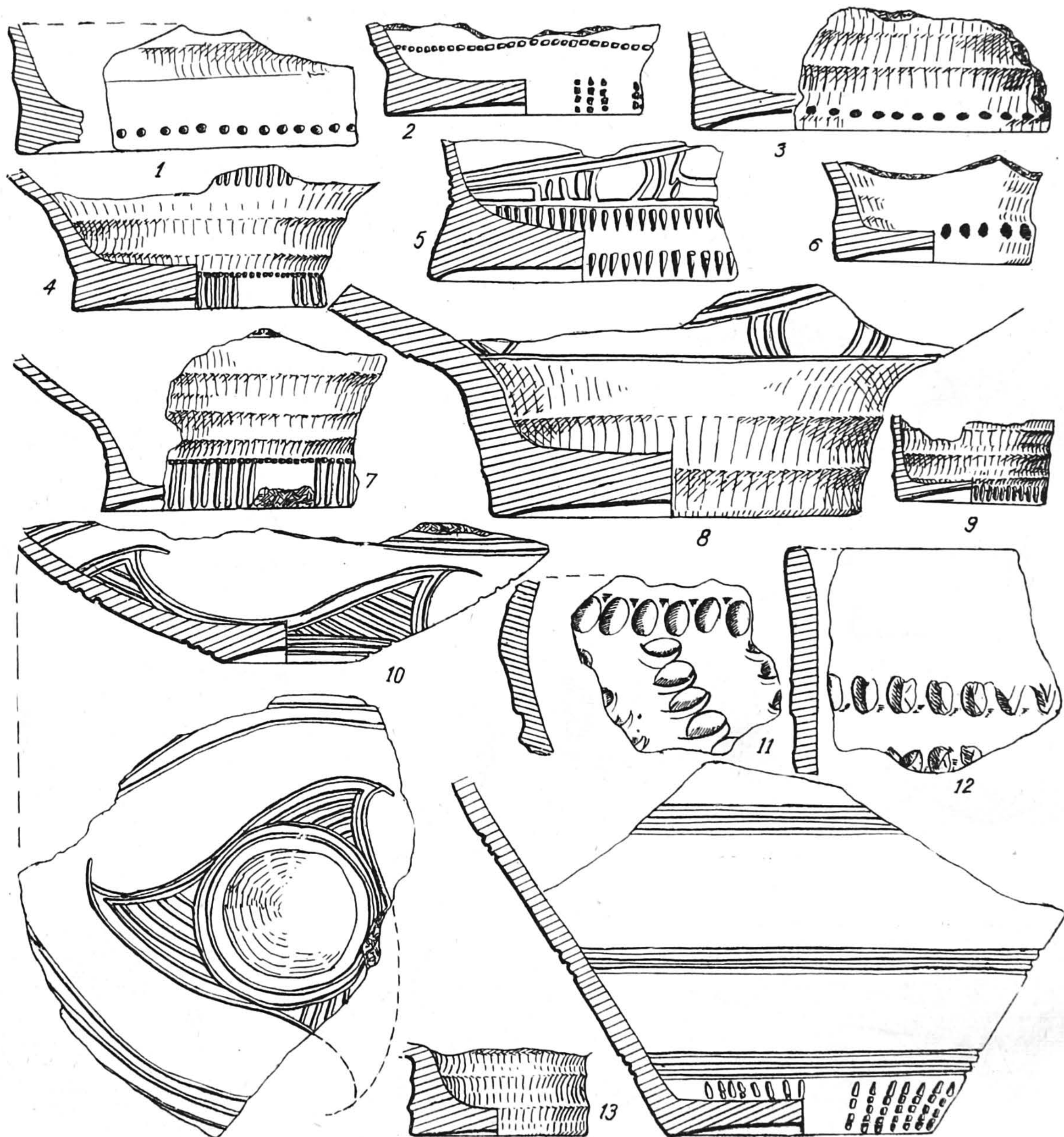

Fig. 47. *Ghigoești — Trudești*, *ceramică din faza Precuculeni II*. *Scara 1/2*.

Fig. 48. *Ceramică din faza Precucuteni II: 1,7,10, Larga Jijia; 2—6, 8,9,11, Ghigoeşti — Trudeşti. Scări diverse.*

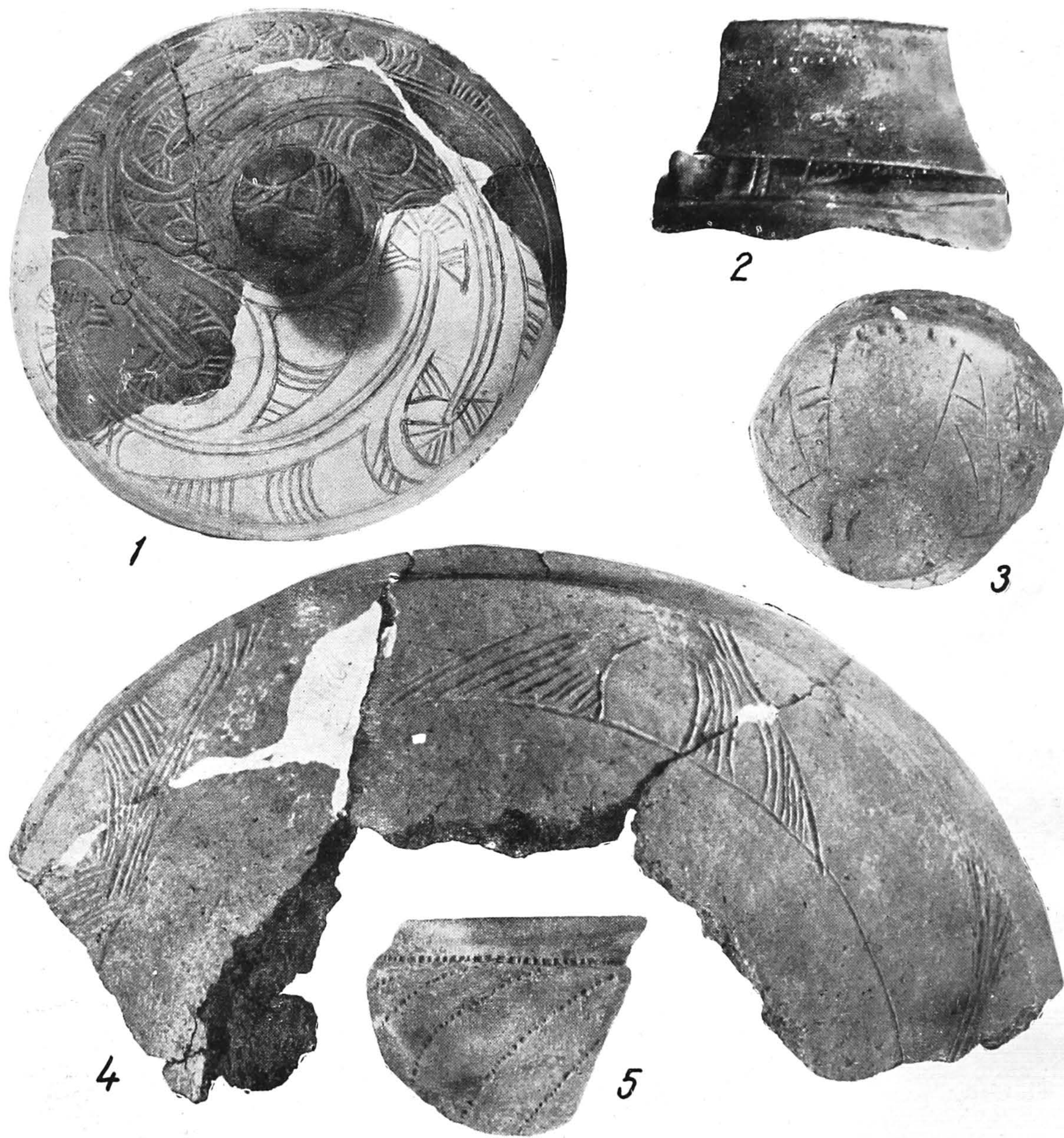

Fig. 49. *Ceramică din faza Precucuteni II*: *1,3—5, Ghigoești-Trudești*; *2, Izvoare. Scări diverse.*

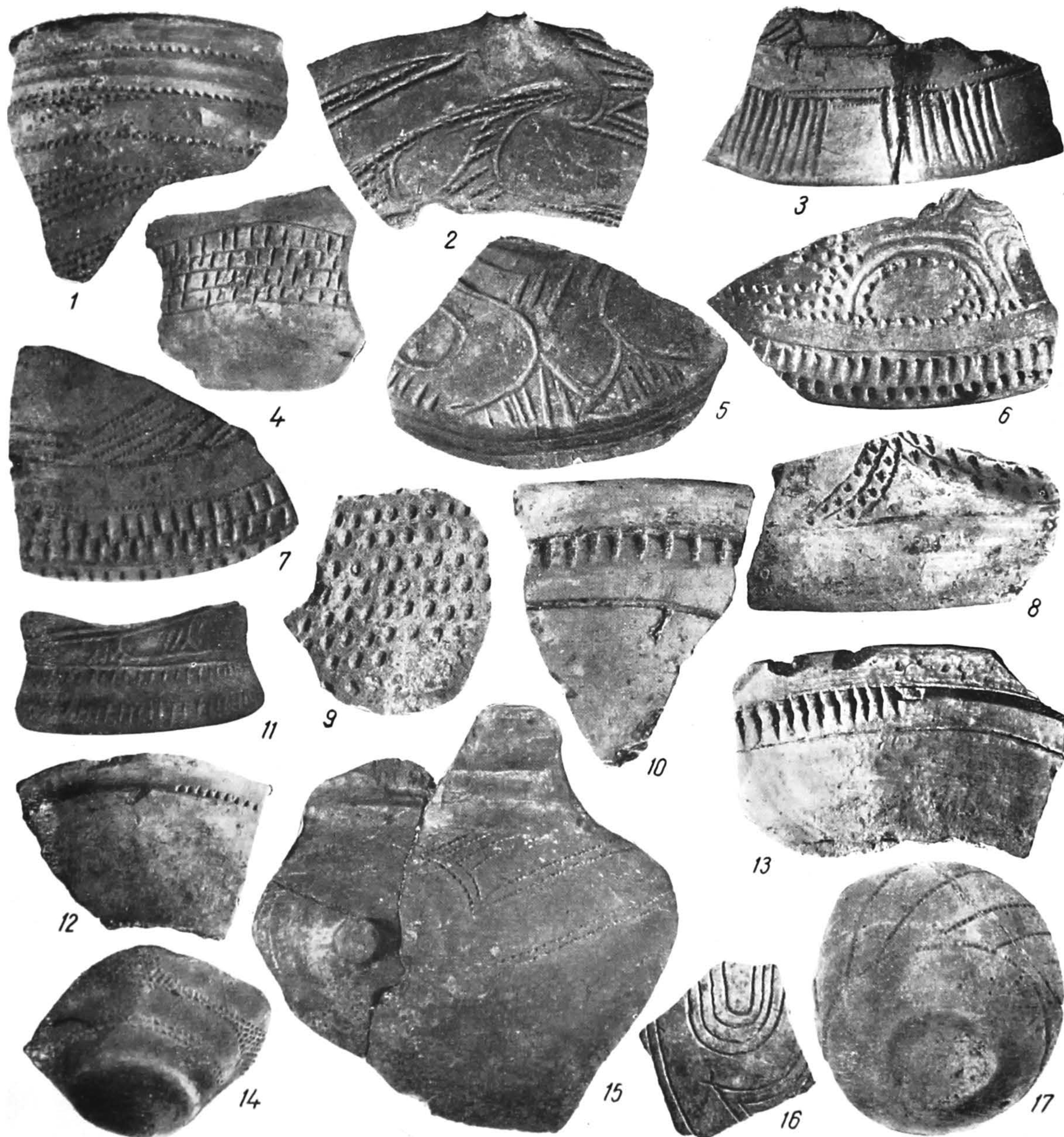

Fig. 50. *Ceramică din faza Precuculeni II*: *1—11,14,15,17, Ghigoeşti — Trudeşti*; *12,13,16, Larga Jijia. Scări diverse.*

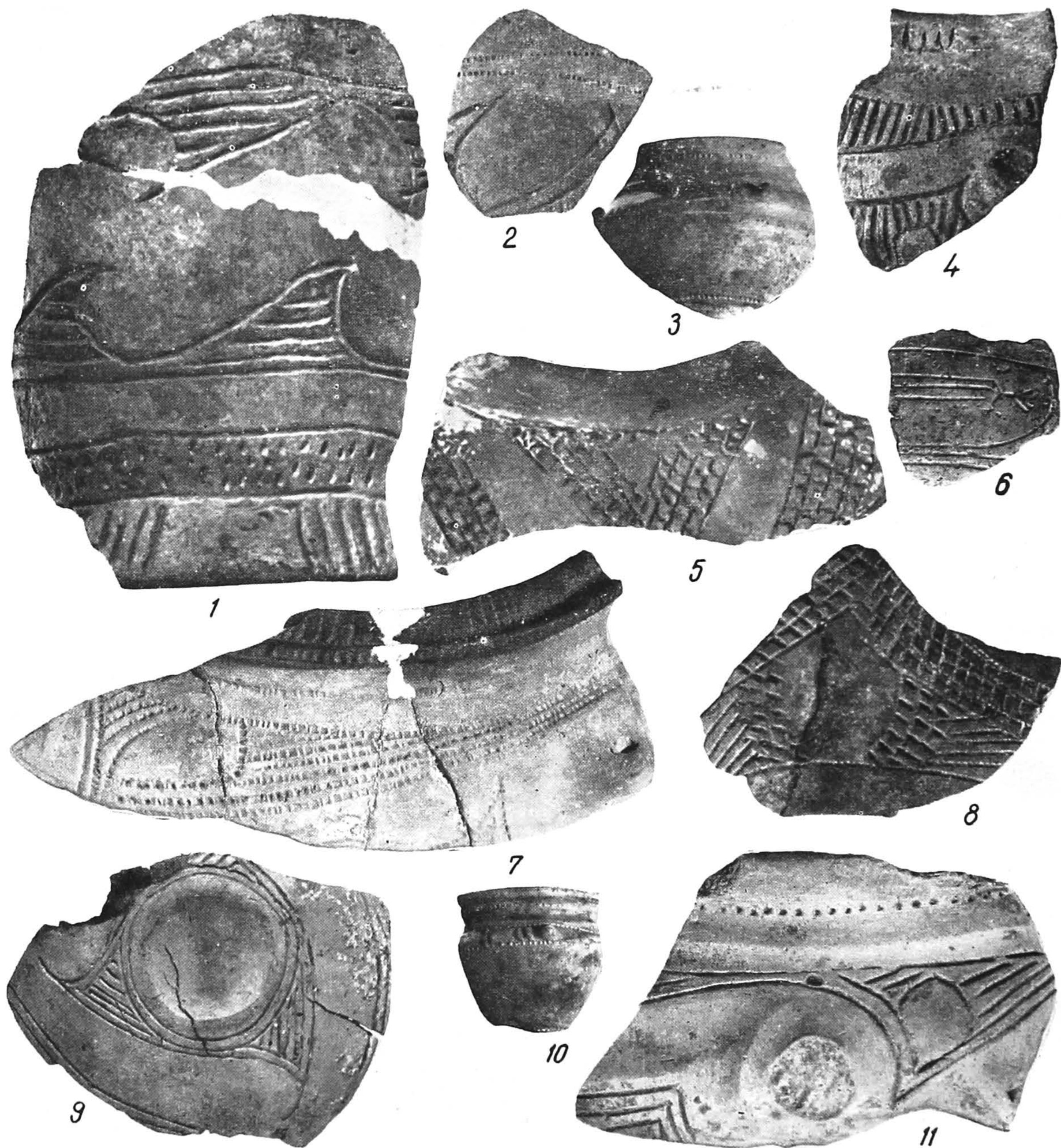

Fig. 51. *Ceramică din faza Precucuteni II: 1—2, 4—5, 7—9, 11, Ghigoeşti-Trudeşti; 3,6,10, Larga Jijia. Scări diverse.*

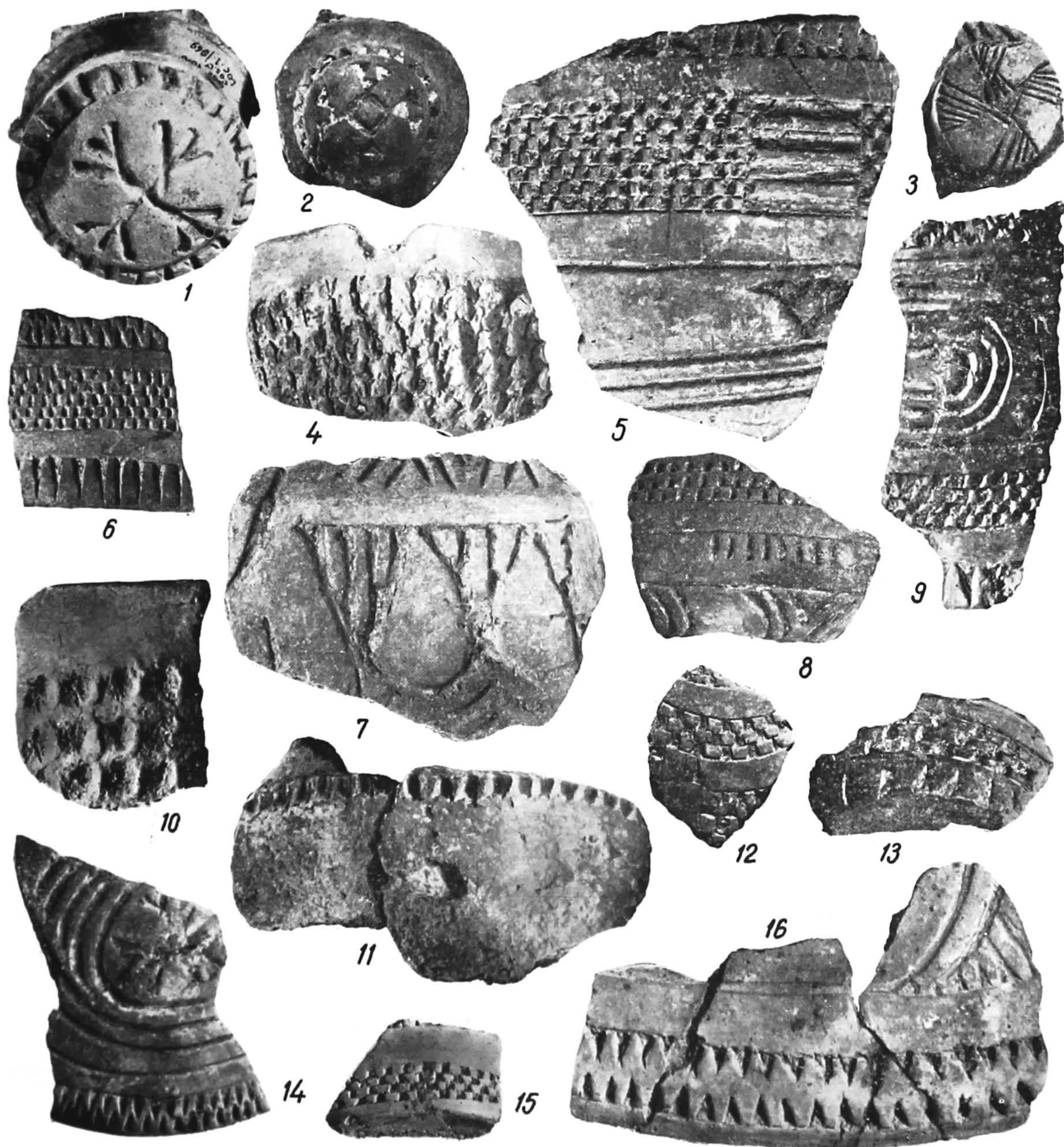

Fig. 52. *Ceramică din faza Precucuteni II: 1—5,7—8,10—11,14,16, Ghigoeşti — Trudeşti; 6, Tirpeşti; 9,12—13, 15, Larga Jijia. Scări diverse.*

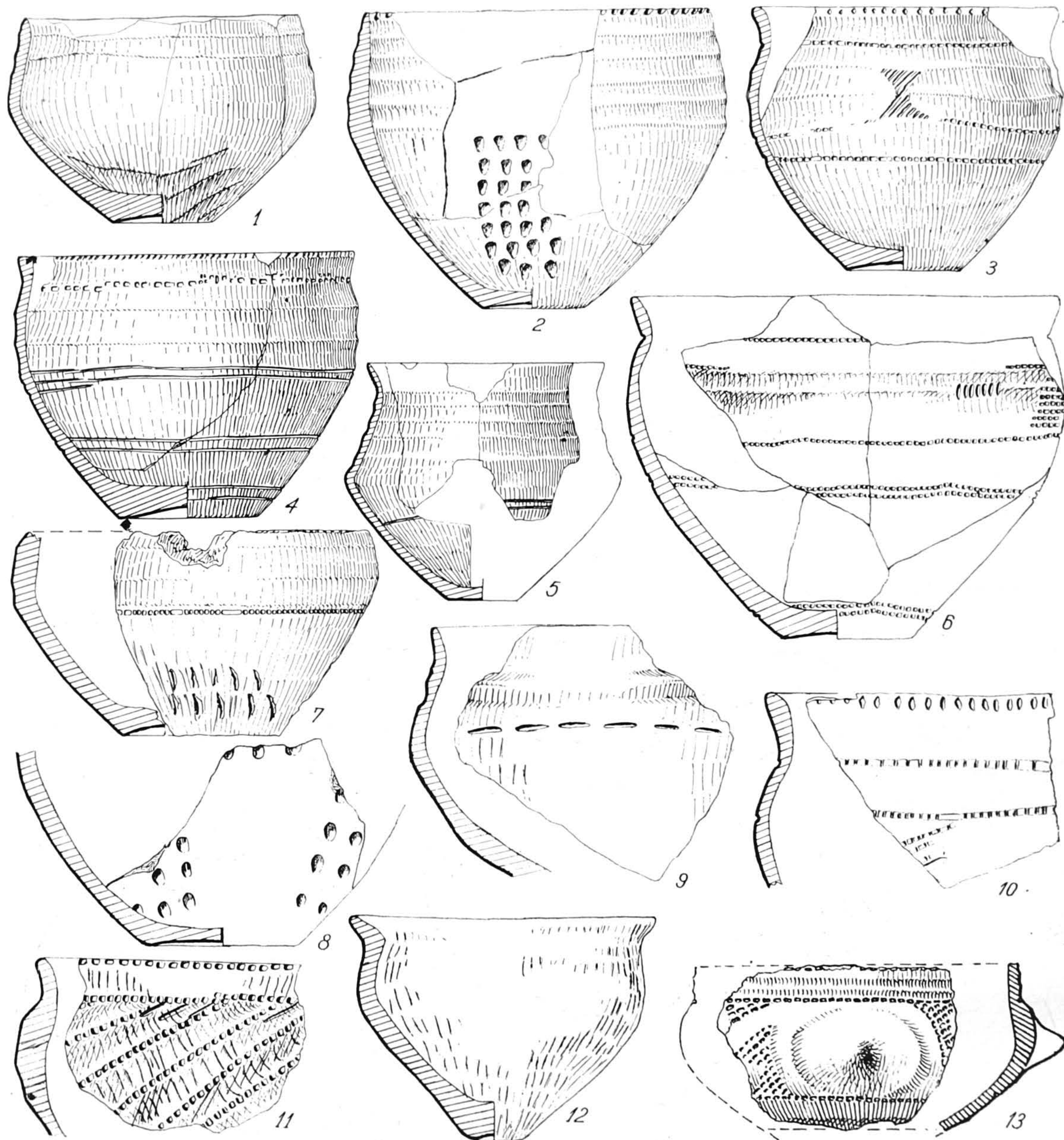

Fig. 53. *Ceramică din faza Precucuteni III*: *1—12*, *Tîrpeşti*; *13*, *Izvoare*. *Scara*: *1—4*, *7—13*: *1/2*; *5—6*: *1/3*.

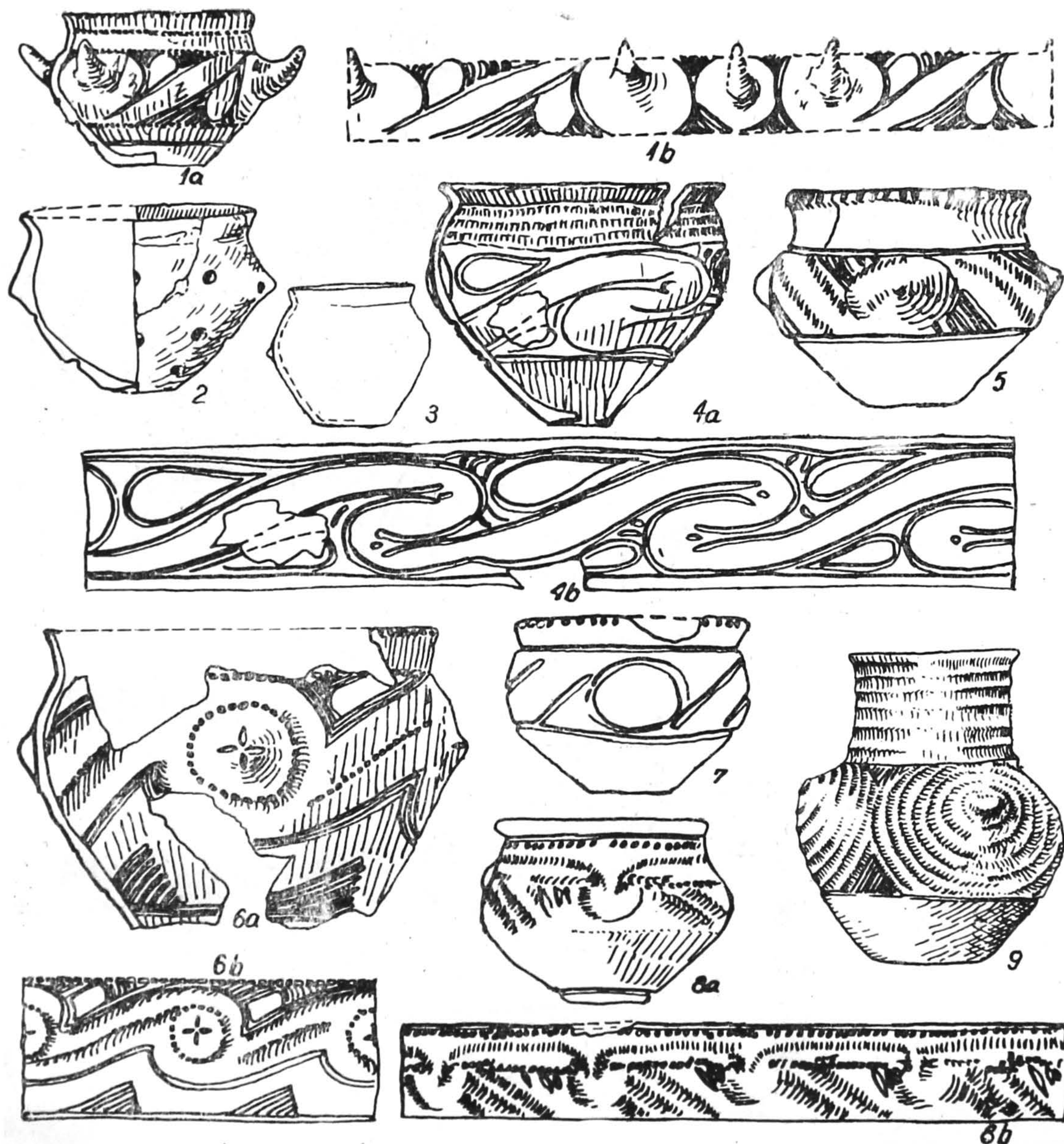

Fig. 54. *Ceramică din faza Precuculeni III: 1 a-b, 2, 4 a-b, 6 a-b, Izvoare; 3,9, Traian — Dealul Fîntînilor; 5,7, 8 a-b, Tg. Negrești. Scara: 1,4,6,7: 1/3; 2,8: 1/2; 3,9: 1/4; 5: 2/5.*

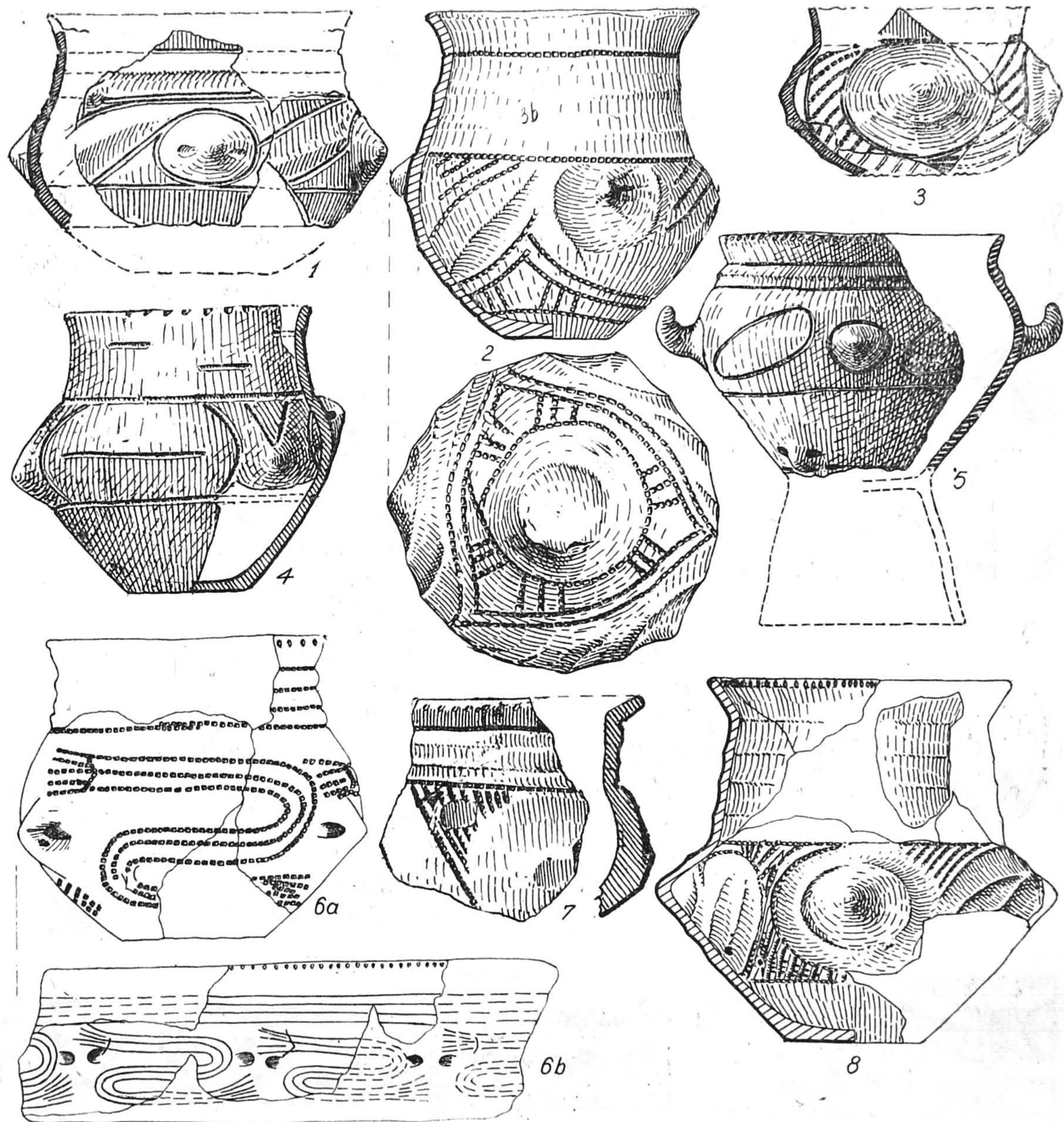

Fig. 55. *Ceramică din faza Precucuteni III*: *1,3,7*, *Izvoare*; *2,6 a-b*, *8*, *Tîrpești*; *4—5*, **Traian** — *Dealul Fîntînilor*, *Scara*: *1,3,4,8*: *1/3*; *2,6,7*: *1/2*; *5*: *1/4*.

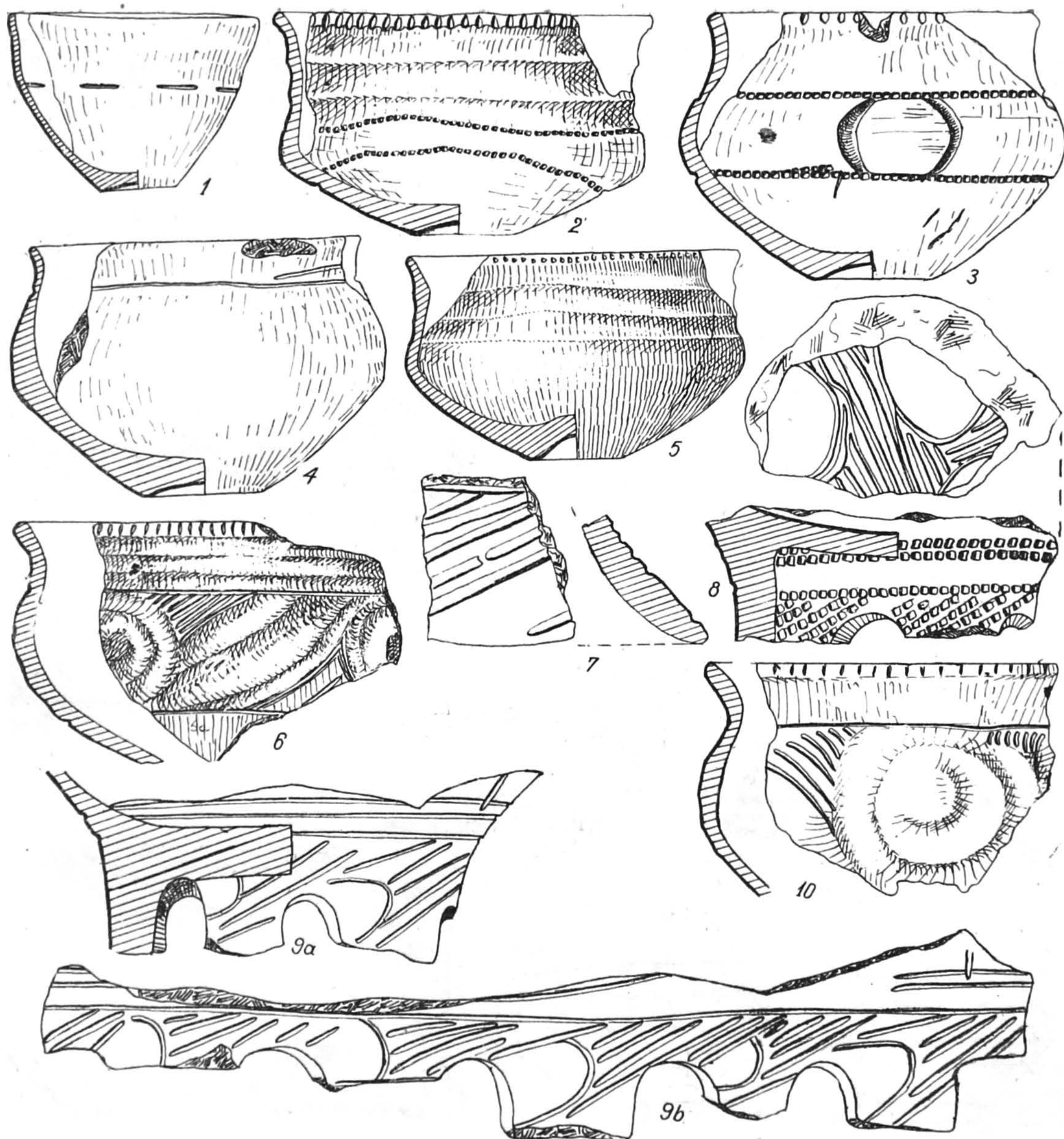

Fig. 56. *Tirpeşti; ceramică din faza Precucuteni III. Scara 1/2.*

Fig. 57. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1—5, 8—9, Traian — Dealul Fîntînilor; 6,7, Tg. Negreşti. Scara: 1:2/5; 2,3,5,8,9; 1/4; 4,6,7: 1/3.*

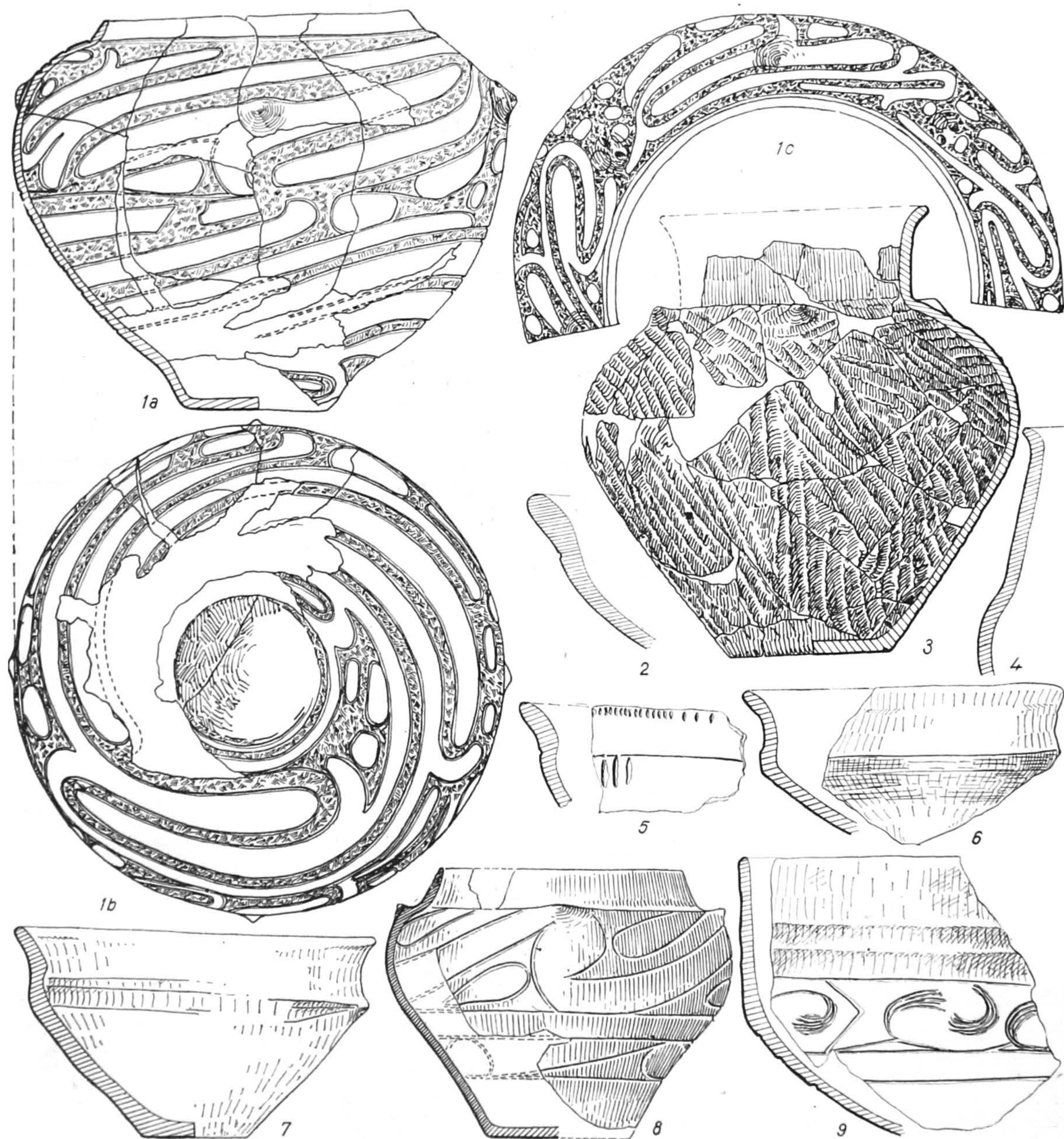

Fig. 58. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b-c, 3, Traian — Dealul Fîntînilor. 2,4—7,9, Tîrpeşti, 8, Izvoare. Scara: 1,3: 1/6; 2,4—7,9: 1/3; 8: 2/9.*

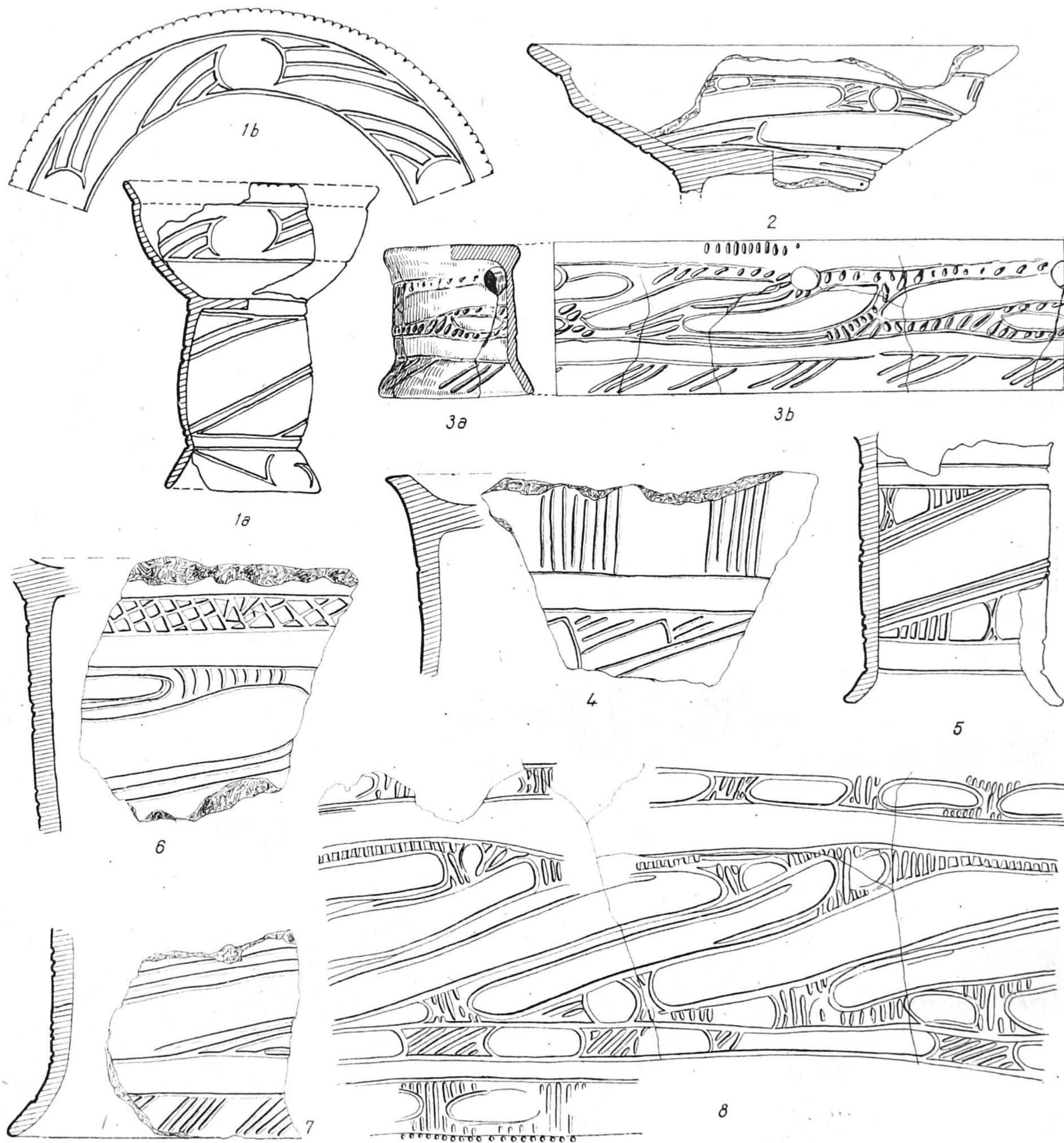

Fig. 59. *Ceramică din faza Precucuteni III*: *1 a-b*, *Traian — Dealul Fîntînilor*; *2,4—8*, *Tîrpeşti*; *3 a-b*, *Andrieşeni*. *Scara*: *1:2/9*; *2—8*: *1/3*.

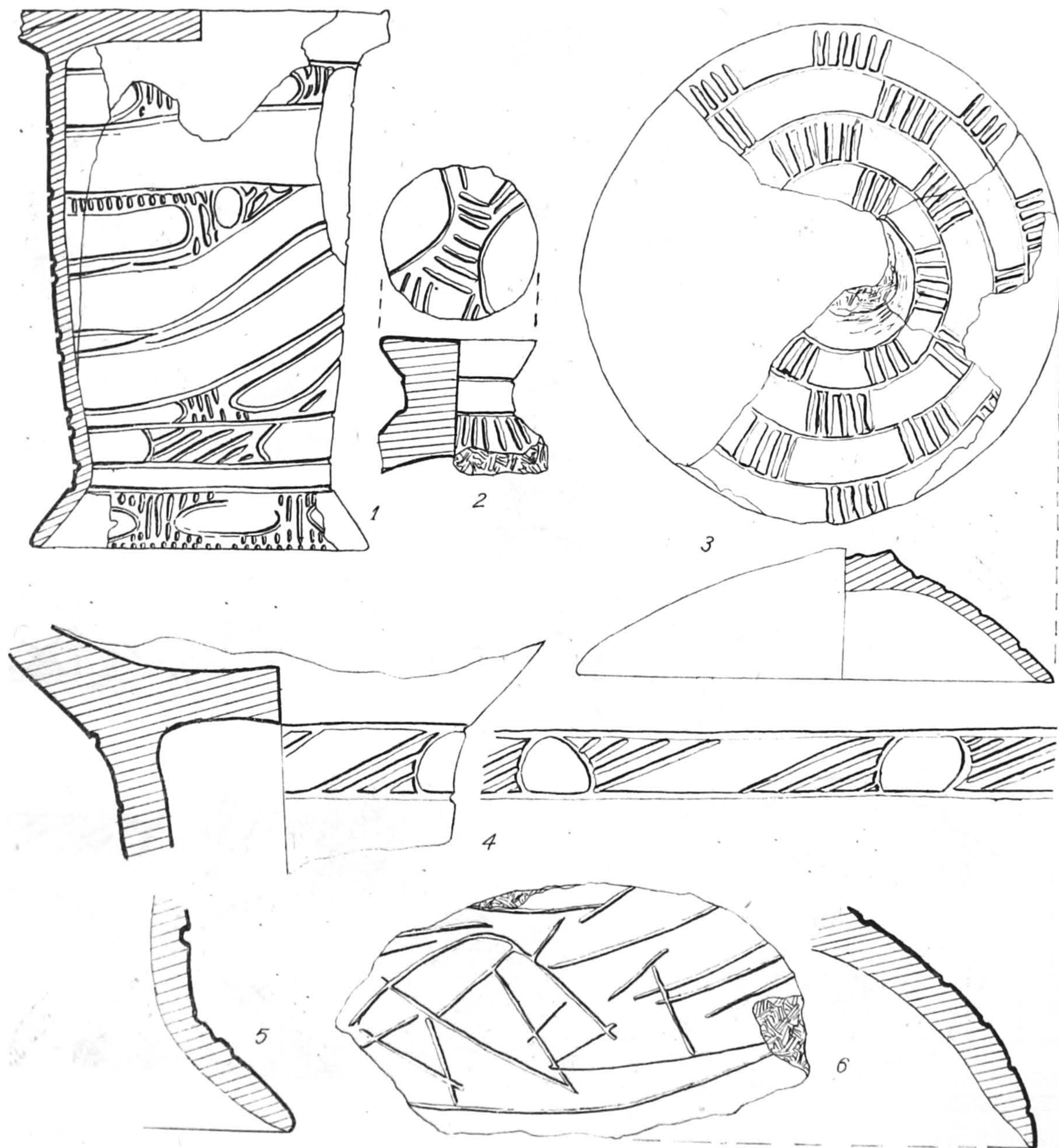

Fig. 60. *Tirpeşti, ceramică din faza Precuculeni III. Scara*: **1,3**: *4/9*; **2,4—6**: *2/3*.

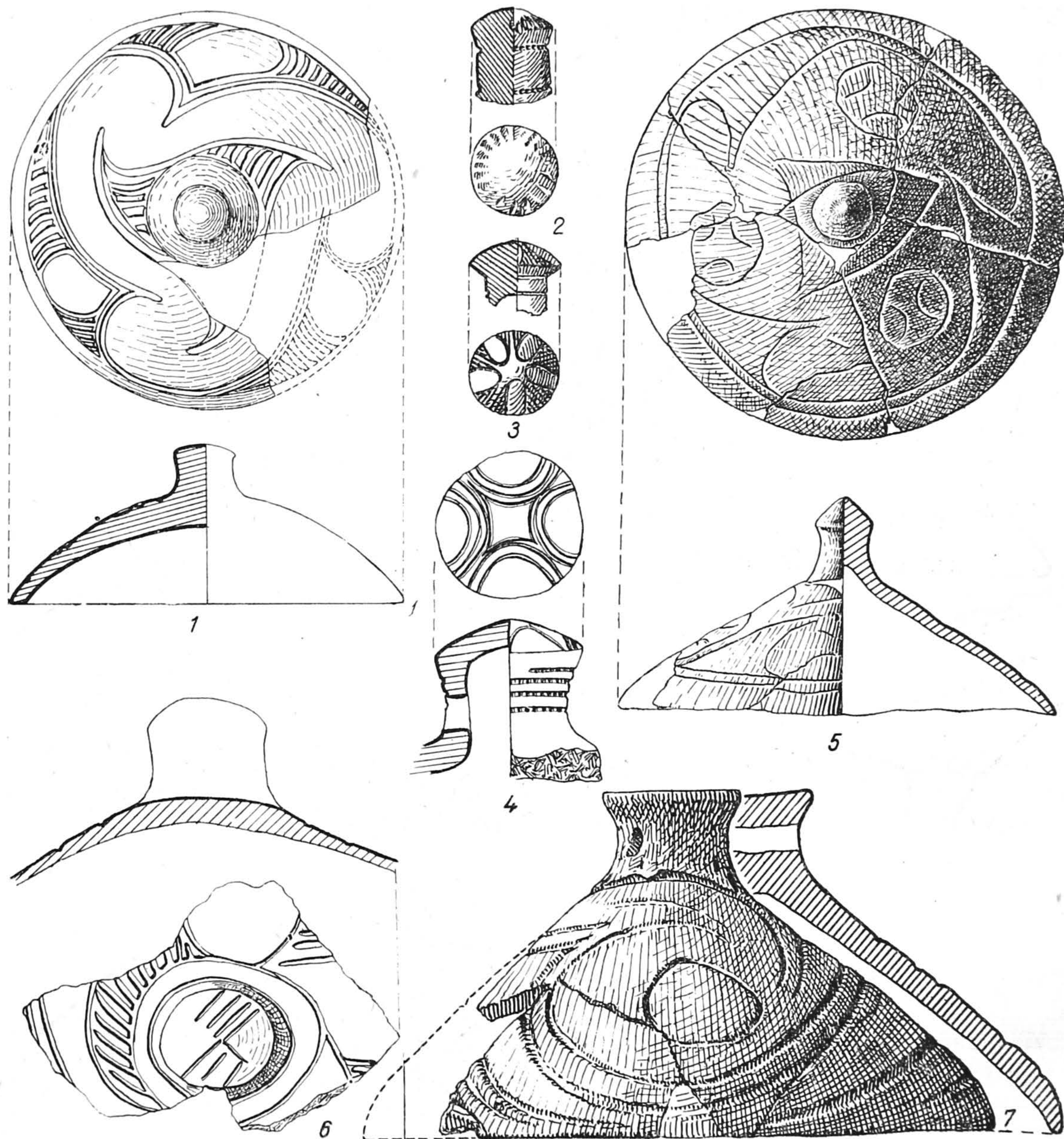

 Fig. 61. *Capace (întregi și fragmentare) din faza Precucuteni III*: 1,4,6, *Tirpești*; 2—3, *Izvoare*; 5,7, *Traian—Dealul Fîntînilor. Scara 1/2.*

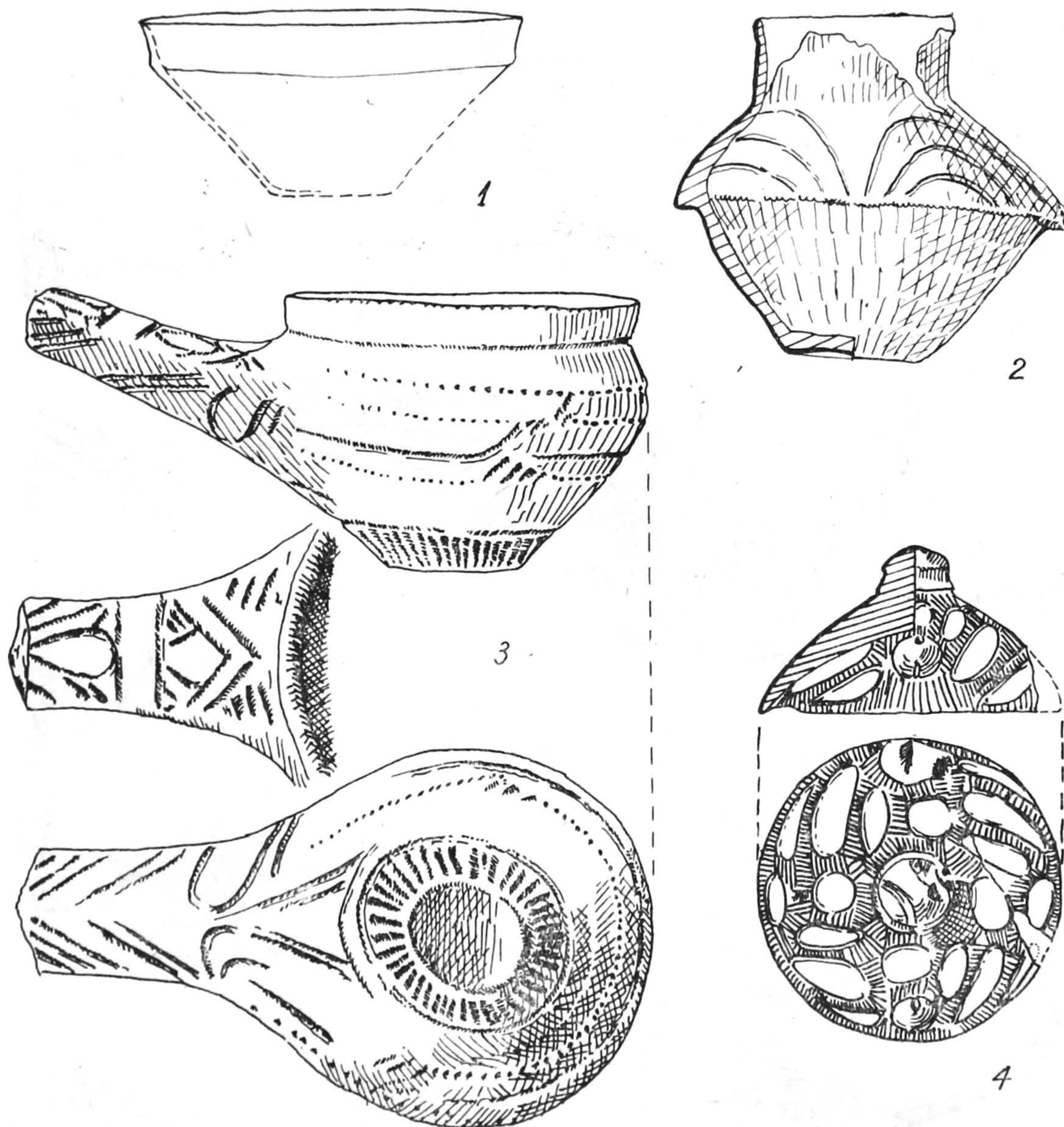

Fig. 62. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1—3, Traian — Dealul Fintinilor; 4, Izvoare. Scara: 1:1/4; 2,4: 1/3; 3:1/2.*

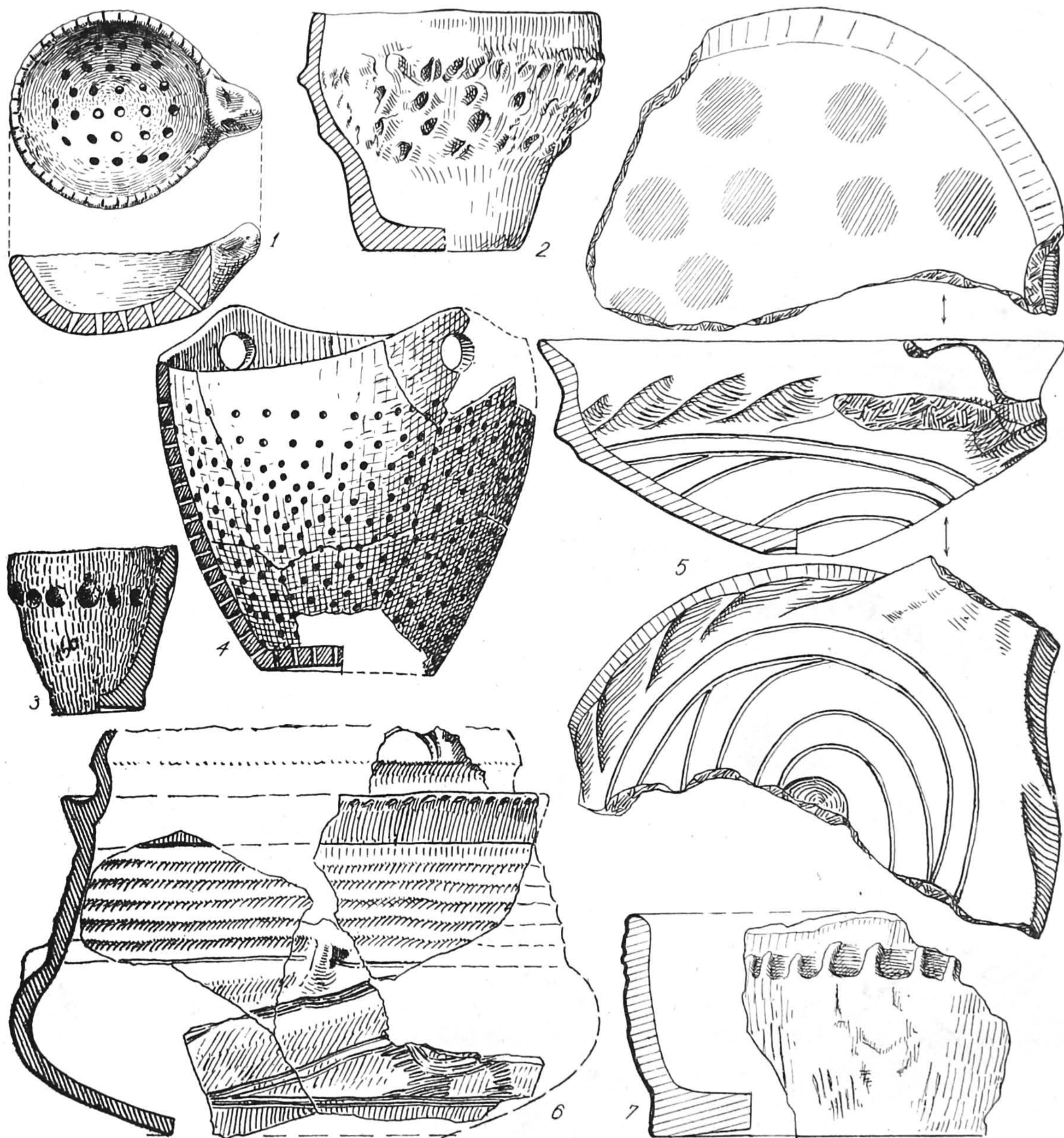

Fig. 63. *Ceramică din faza Precucuteni III*: *1,3–4, Traian – Dealul Fîntînilor*; *2, Andrieşeni*; *5,7, Tîrpeşti*; *6, Izvoare. Scara*: *1–3, 5,7*: *1/2*; *4,6*: *1/3.*

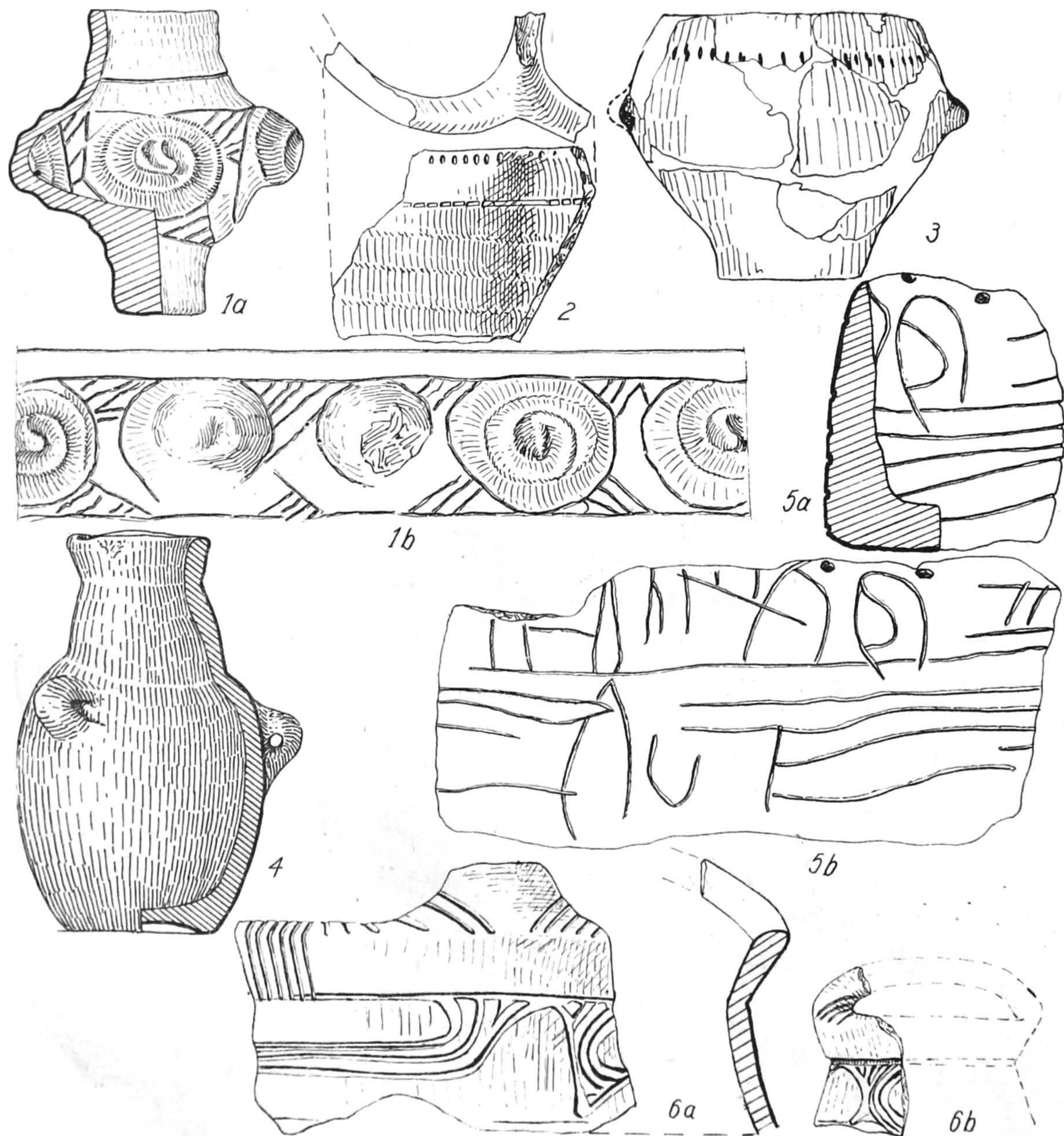

Fig. 64. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b, 2, 5 a-b, 6 a-b, Tîrpeşti (6 b încercare de reconstituire); 3—4, Traian — Dealul Fîntînilor. Scara: 1,2,5,6:2/3; 3 aproximativ 2/9; 4:4/9.*

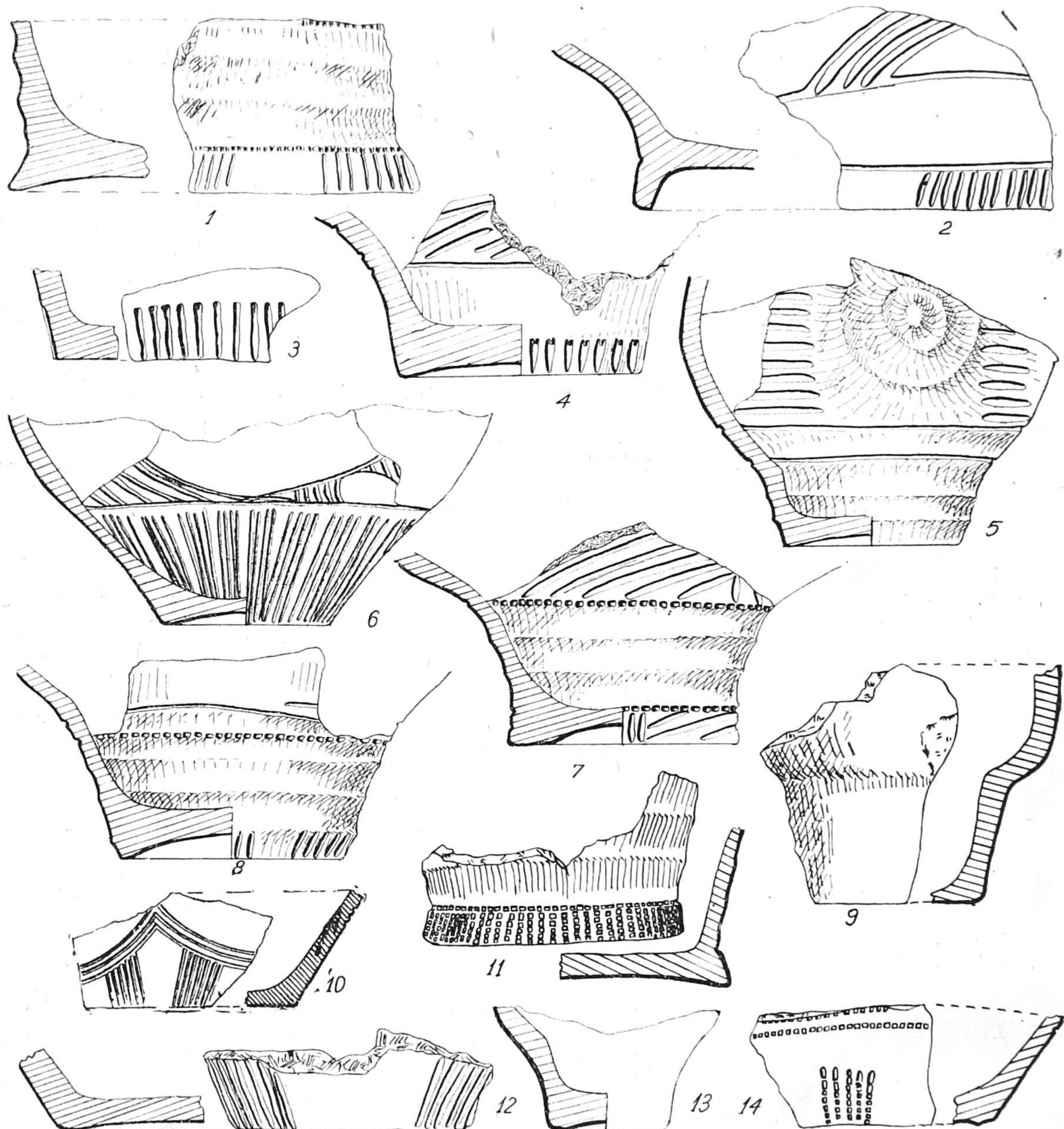

 Fig. 65. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1–8, 12–13, Tîrpeşti; 9,11,14, Ciorani; 10, Izvoare. Scara 1/2.*

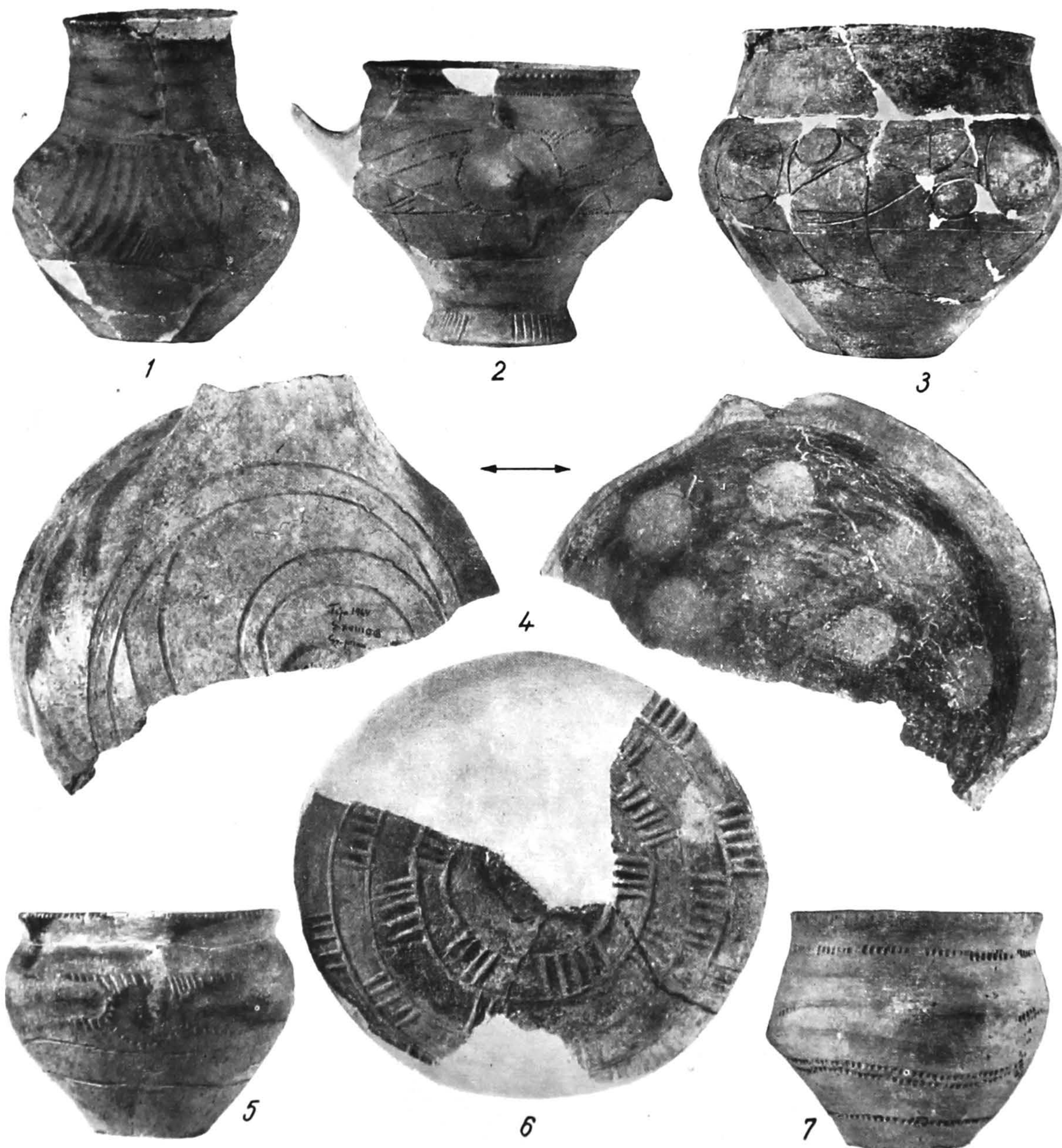

Fig. 66. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1—3,5,7, Traian — Dealul Fîntînilor; 4,6, Tirpeşti. Scări diverse.*

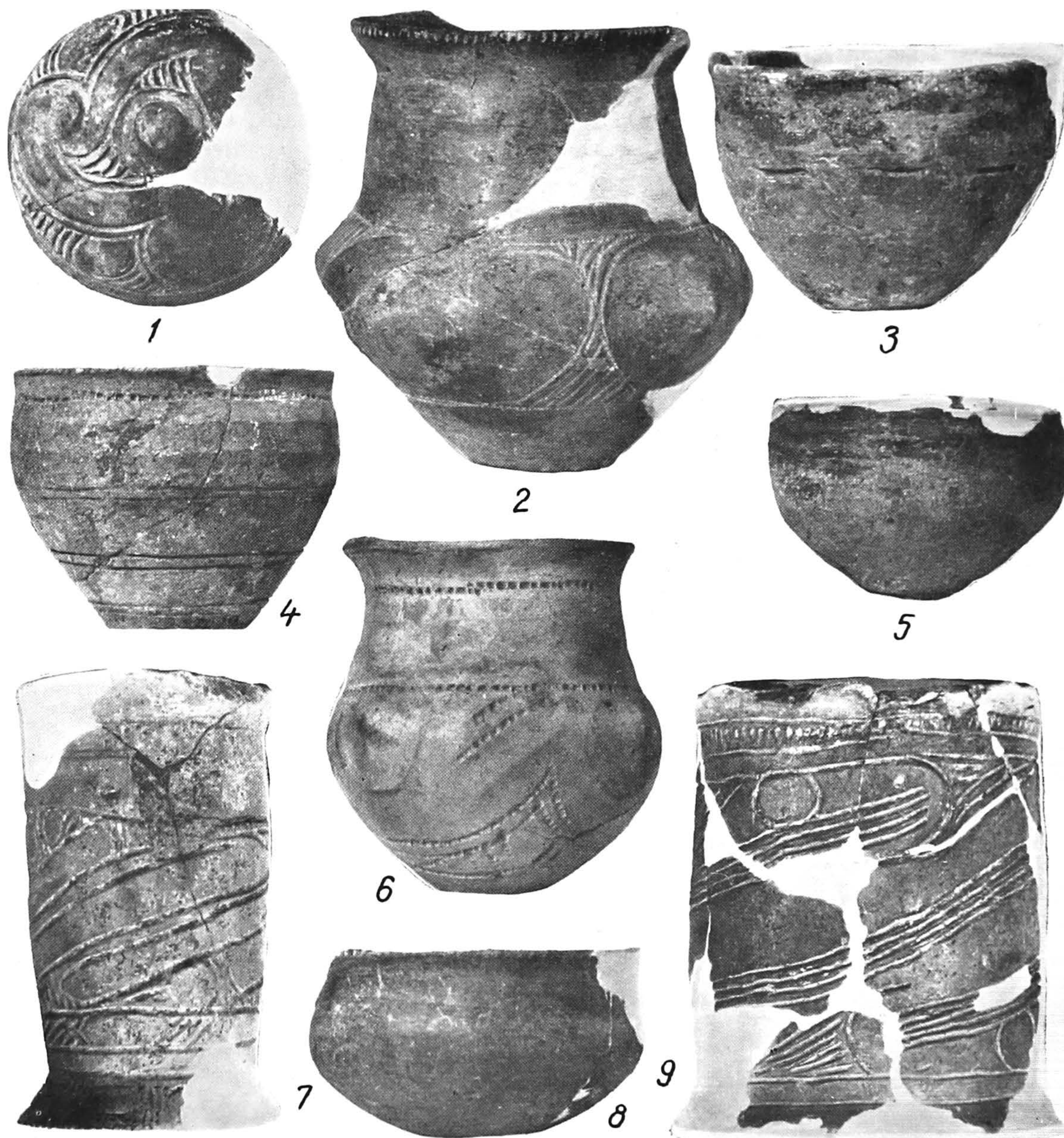

Fig. 67. *Tîrpeşti; ceramică din faza Precucuteni III. Scări diverse.*

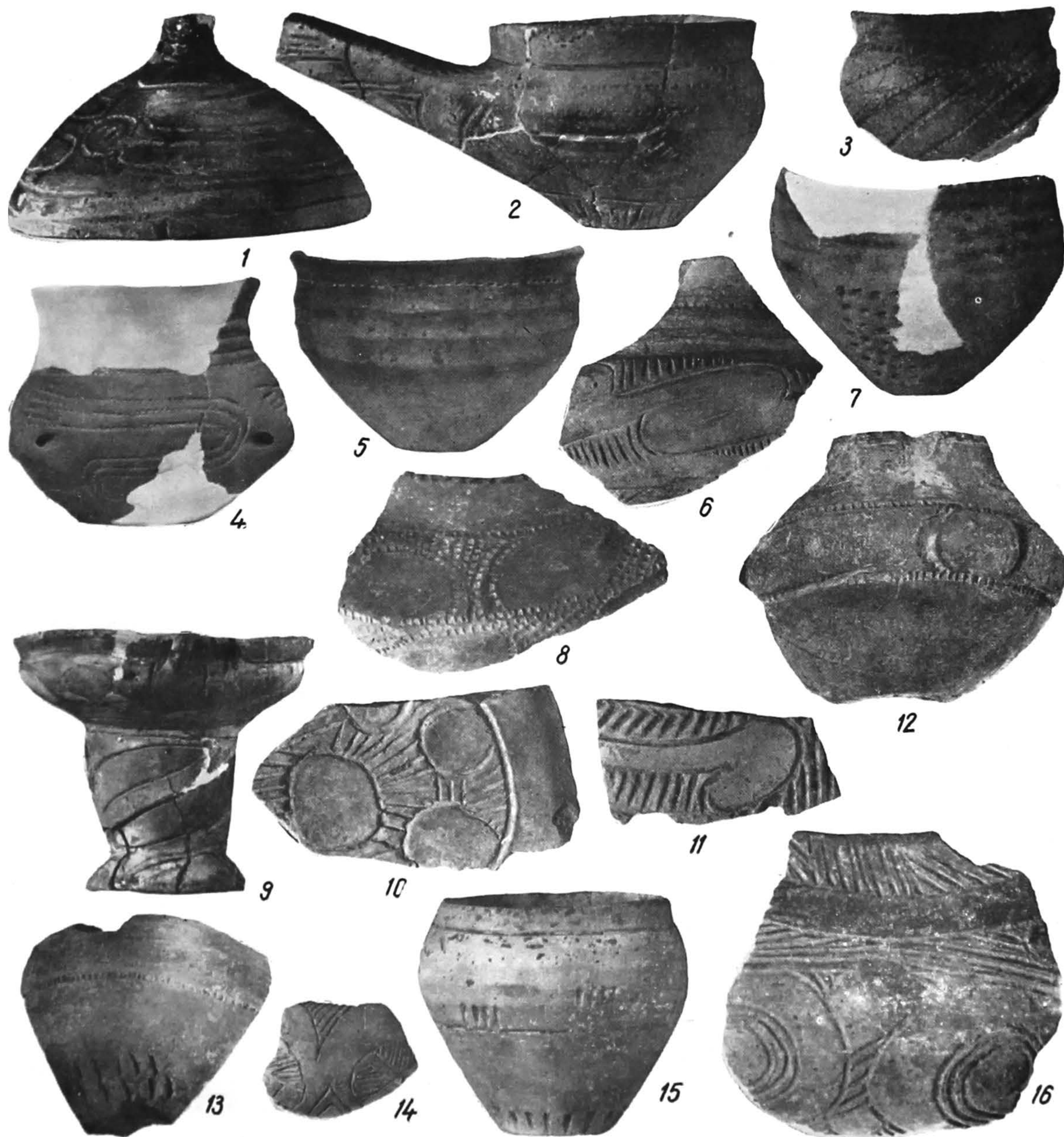

Fig. 68. *Ceramică din faza Precucuteni III: 1,2,9,15, Traian—Dealul Fîntînilor; 3—8, 10—14,16, Tirpeşti. Scări diverse.*

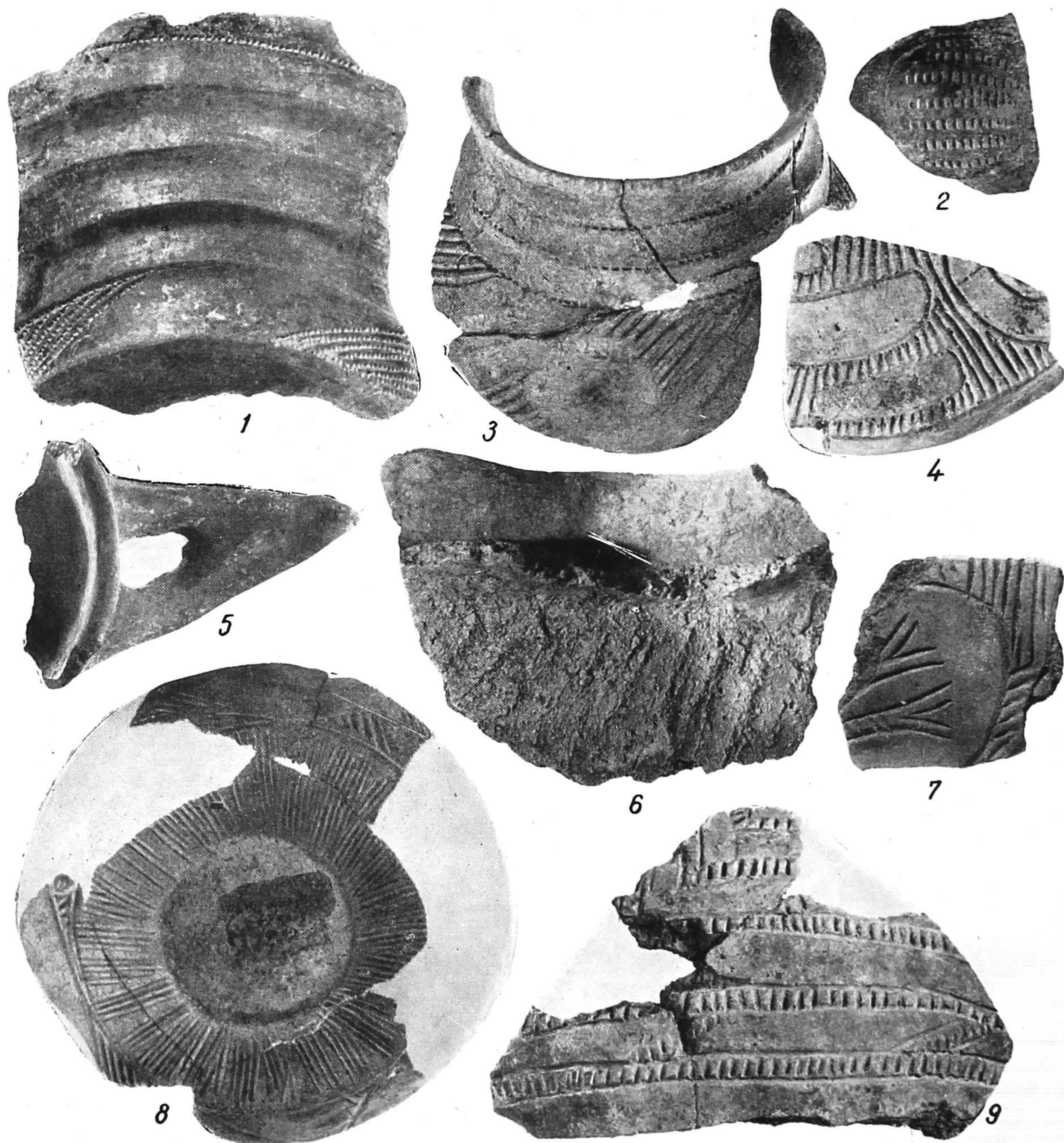

Fig. 69. *Tîrpeşti; ceramică din faza Precucuteni III. Scări diverse.*

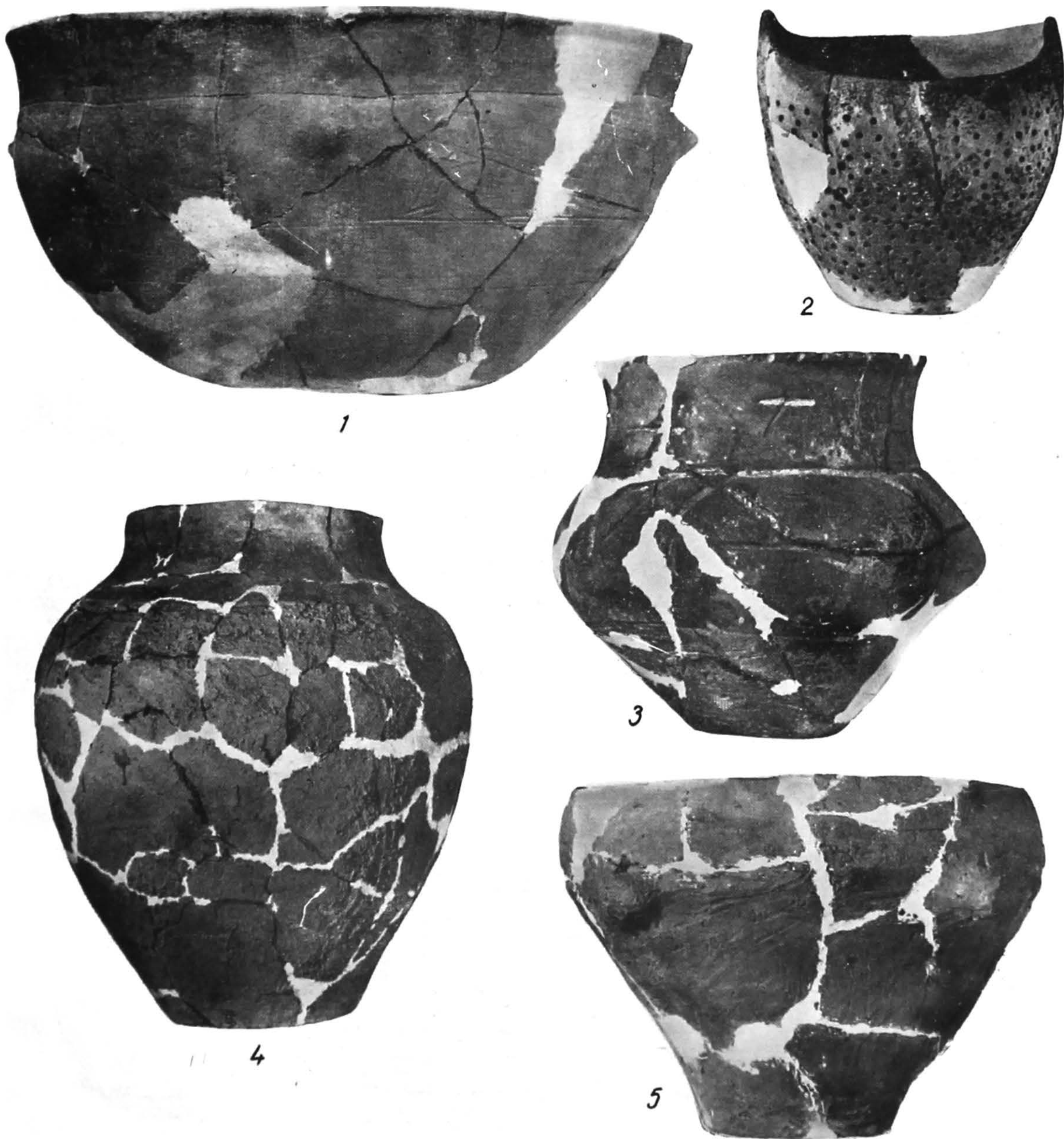

Fig. 70. *Traian — Dealul Fintinilor, ceramică din faza Precuculeni III. Scări diverse.*

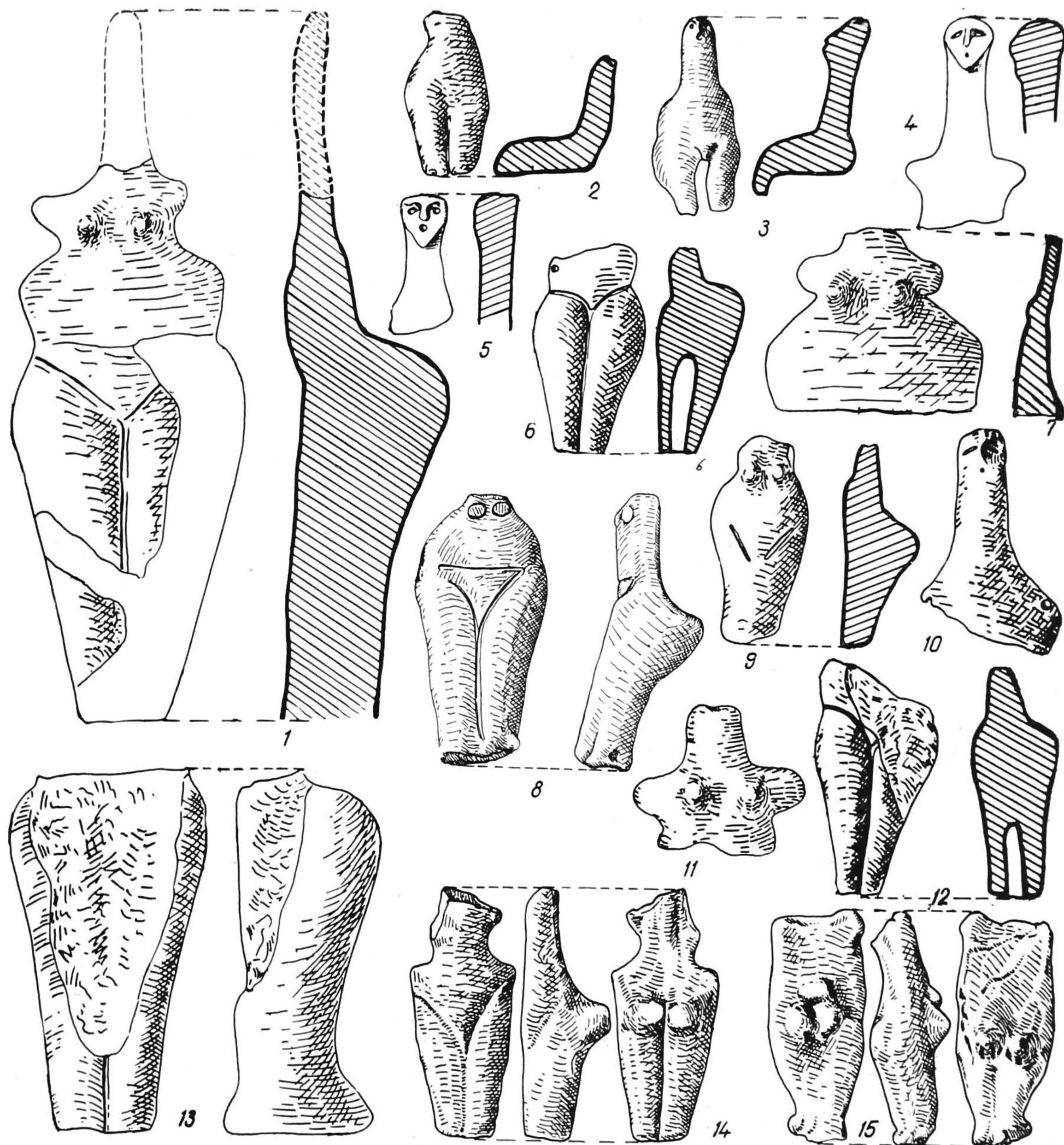

Fig. 71. *Traian — Dealul Viei; sculptură în lut, din faza Precucuteni I. Scara 1/2.*

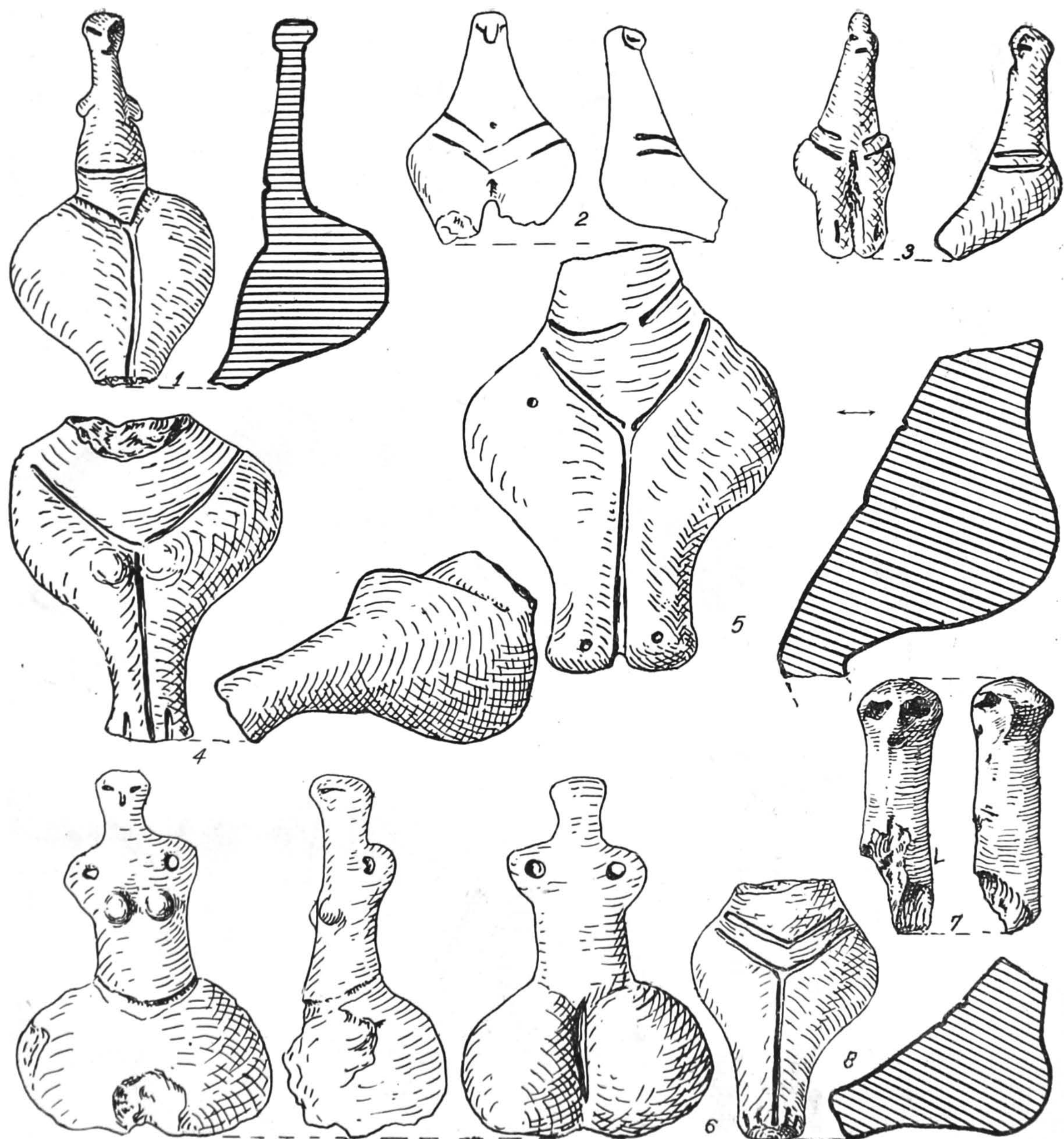

Fig. 72. *Sculptură în lut din faza Precucuteni II: 1,5,8, Ghigoești — Trudești; 2, Vlădeni; 3,4,6, Mîndrișca; 7, Larga Jijia. Scara 2/3.*

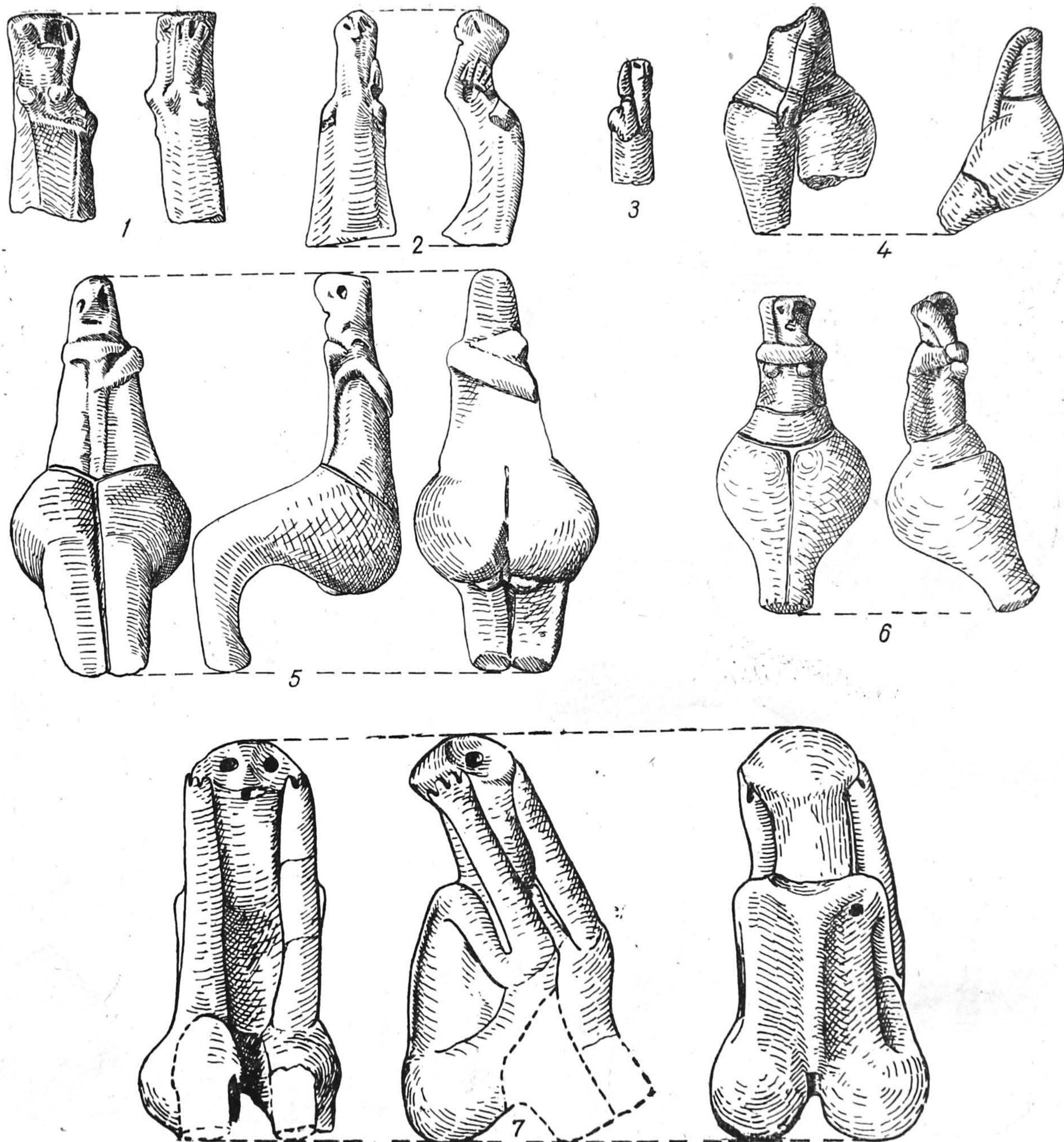

Fig. 73. *Diverse statuete de lut modelate cu brațe: 1, Larga Jijia (Precucuteni II); 2—4,6,* **Tirpești** *(Precucuteni III); 7, Tirpești (Precucuteni II—III); 5, Traian — Dealul Fintinilor (Precucuteni III). Scara 2/3.*

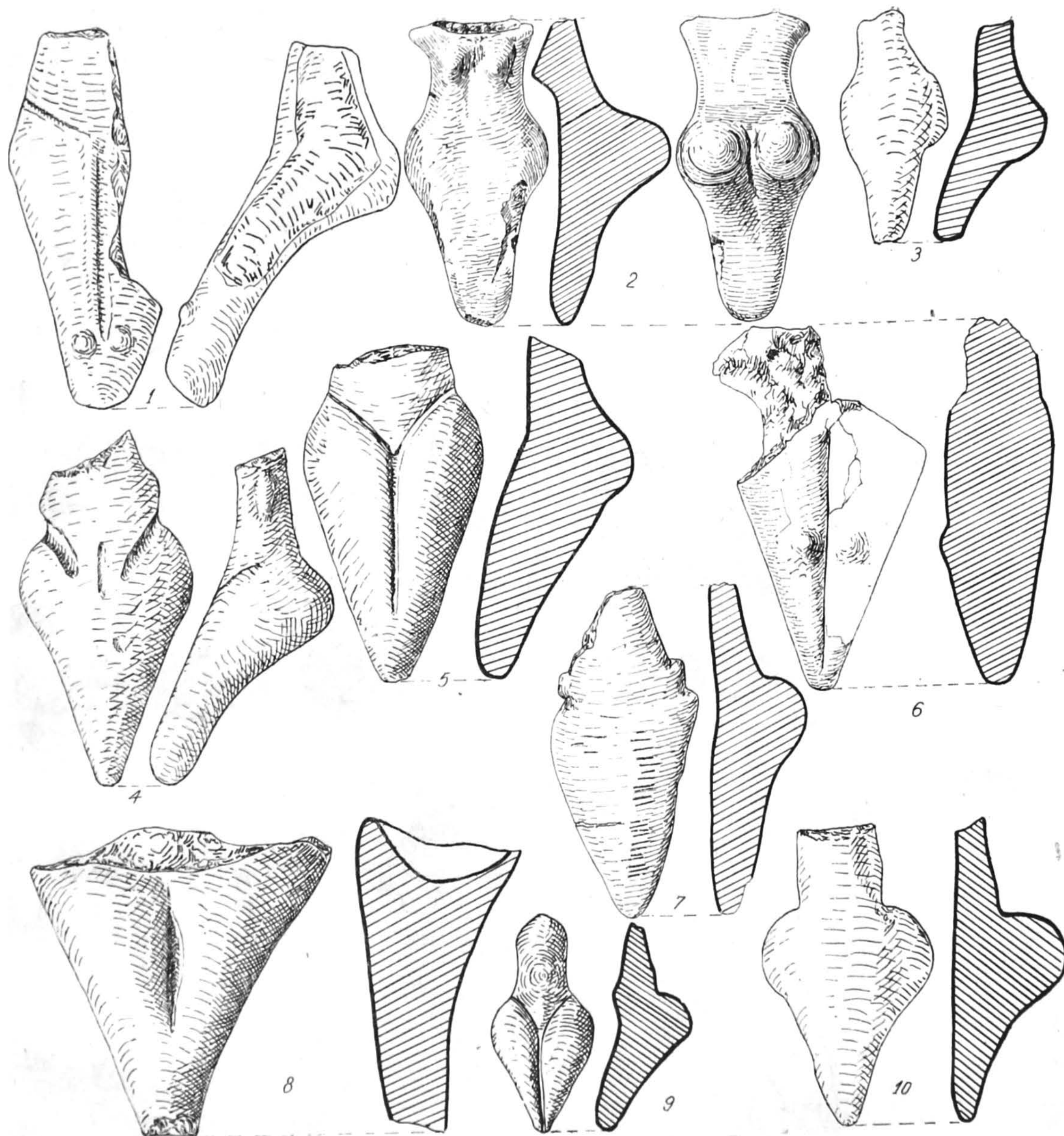

Fig. 74. *Figurine antropomorfe de lut din faza Precucuteni III*: *1—8, 10*, *Tirpeşti*; *9*, *Traian — Dealul Fîntînilor. Scara* 1/2.

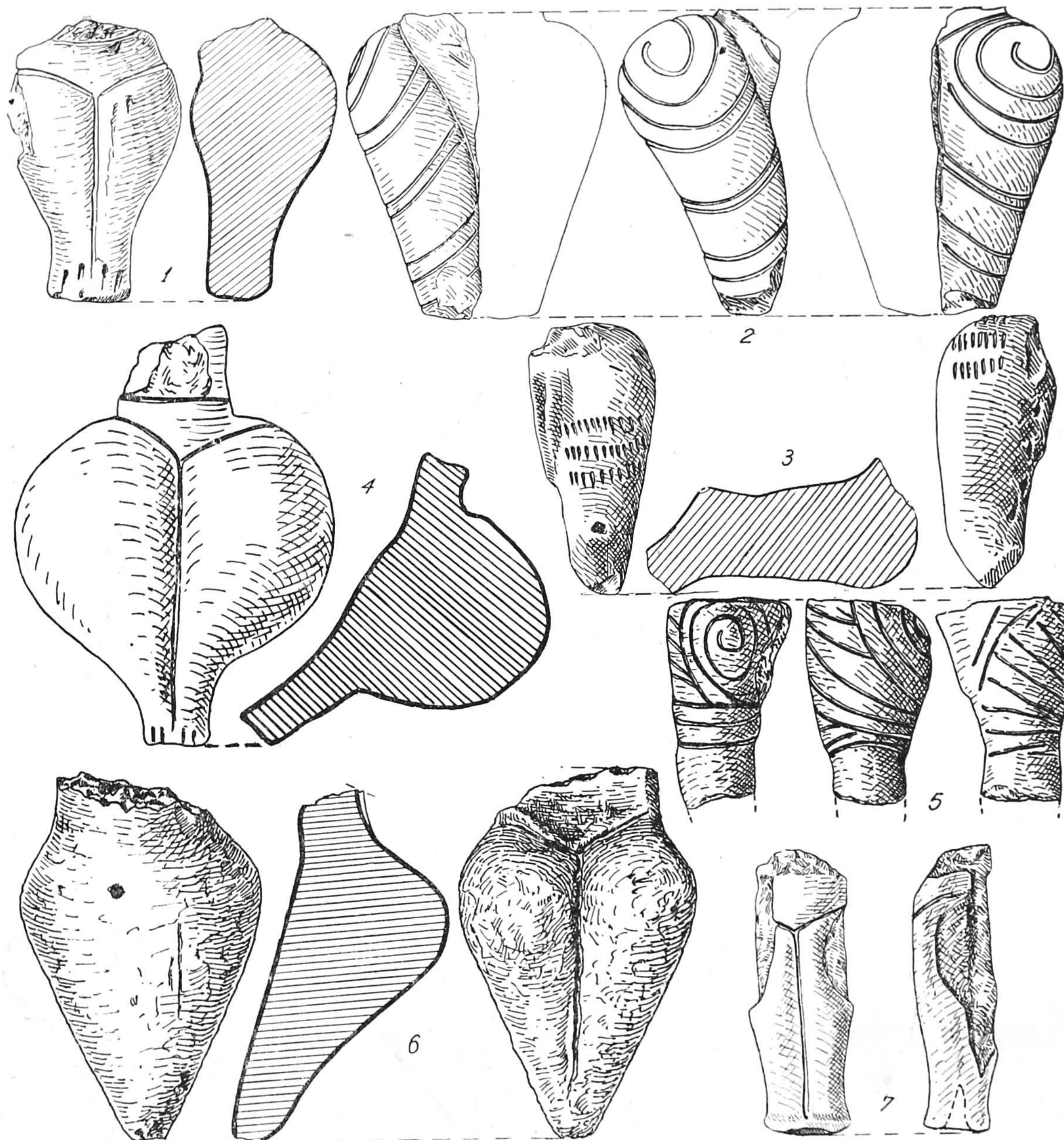

 Fig. 75. *Statuete de lut din faza Precucuteni III*: *1—3, 5—7*, **Tîrpeşti**; *4*, *Aldeşti. Scara 1/2.*

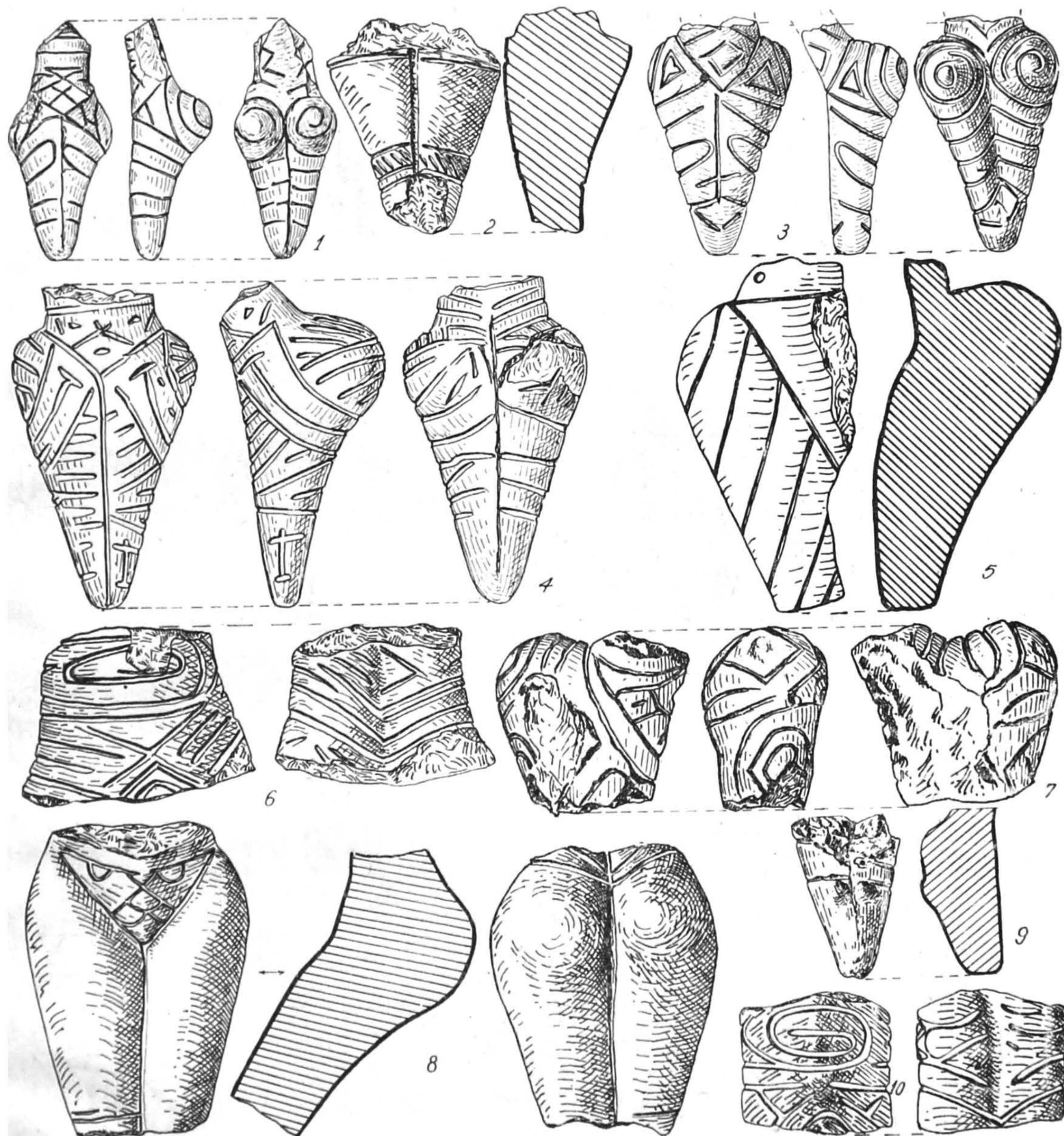

Fig. 76. *Statuele antropomorfe de lut din faza Precuculeni III*: *1—4, 6—10, Tîrpeşti*; *5, Aldeşti. Scara 1/2.*

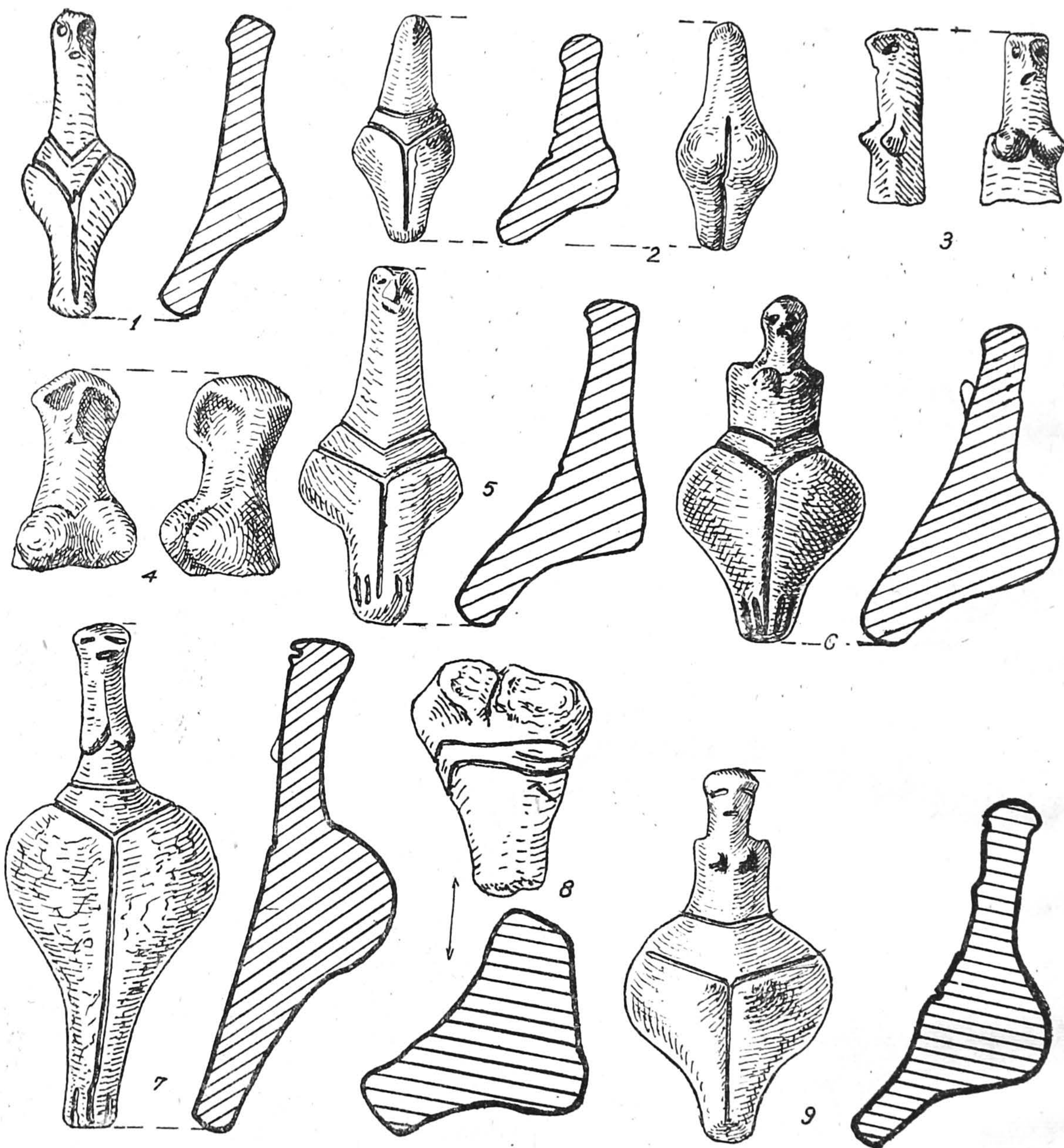

 Fig. 77. *Tirpești; statuete de lut din faza Precucuteni III. Scara 1/1.*

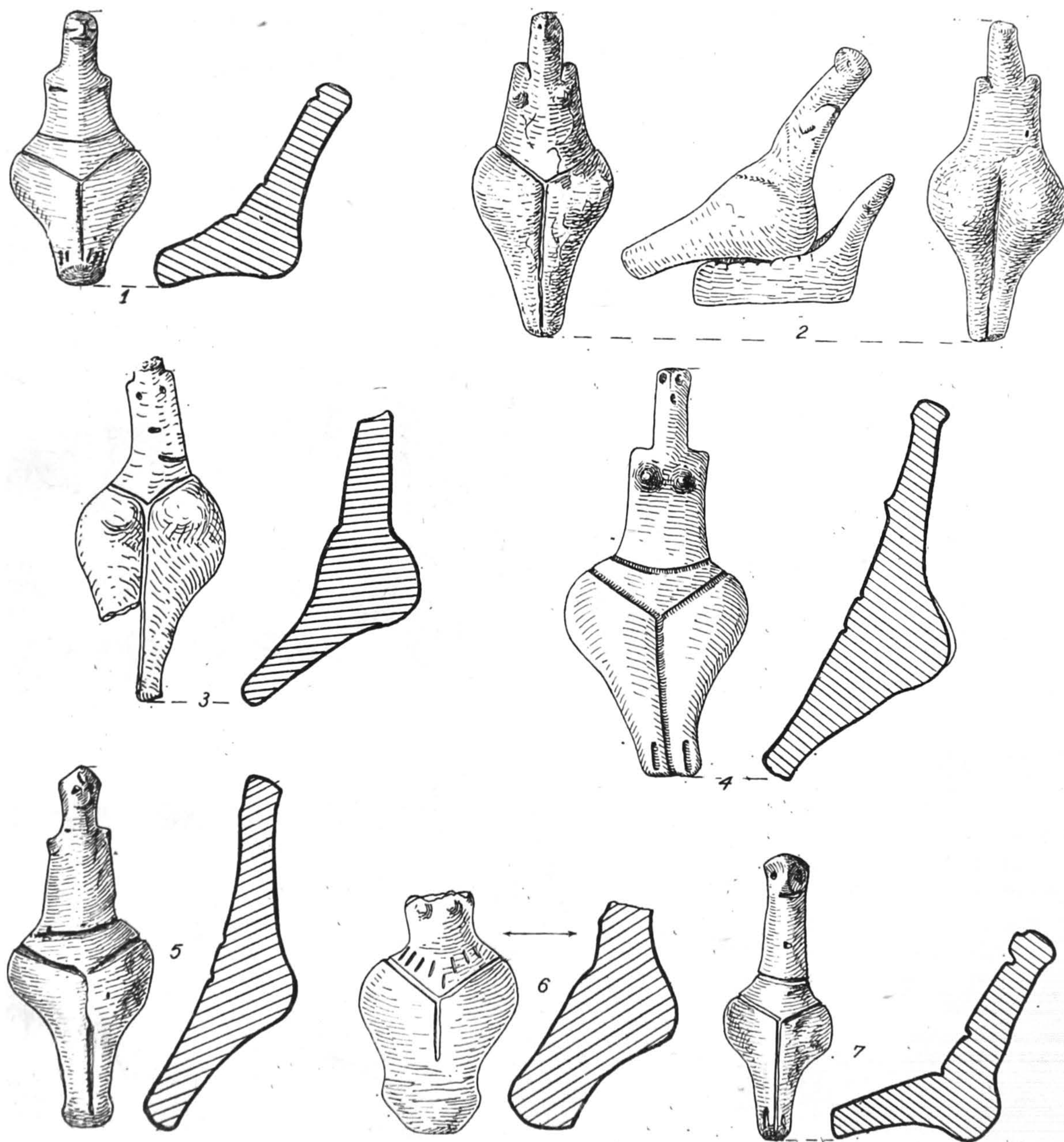

Fig. 78. *Tirpești; statuete de lut din faza Precuculeni III. Scara 2/3.*

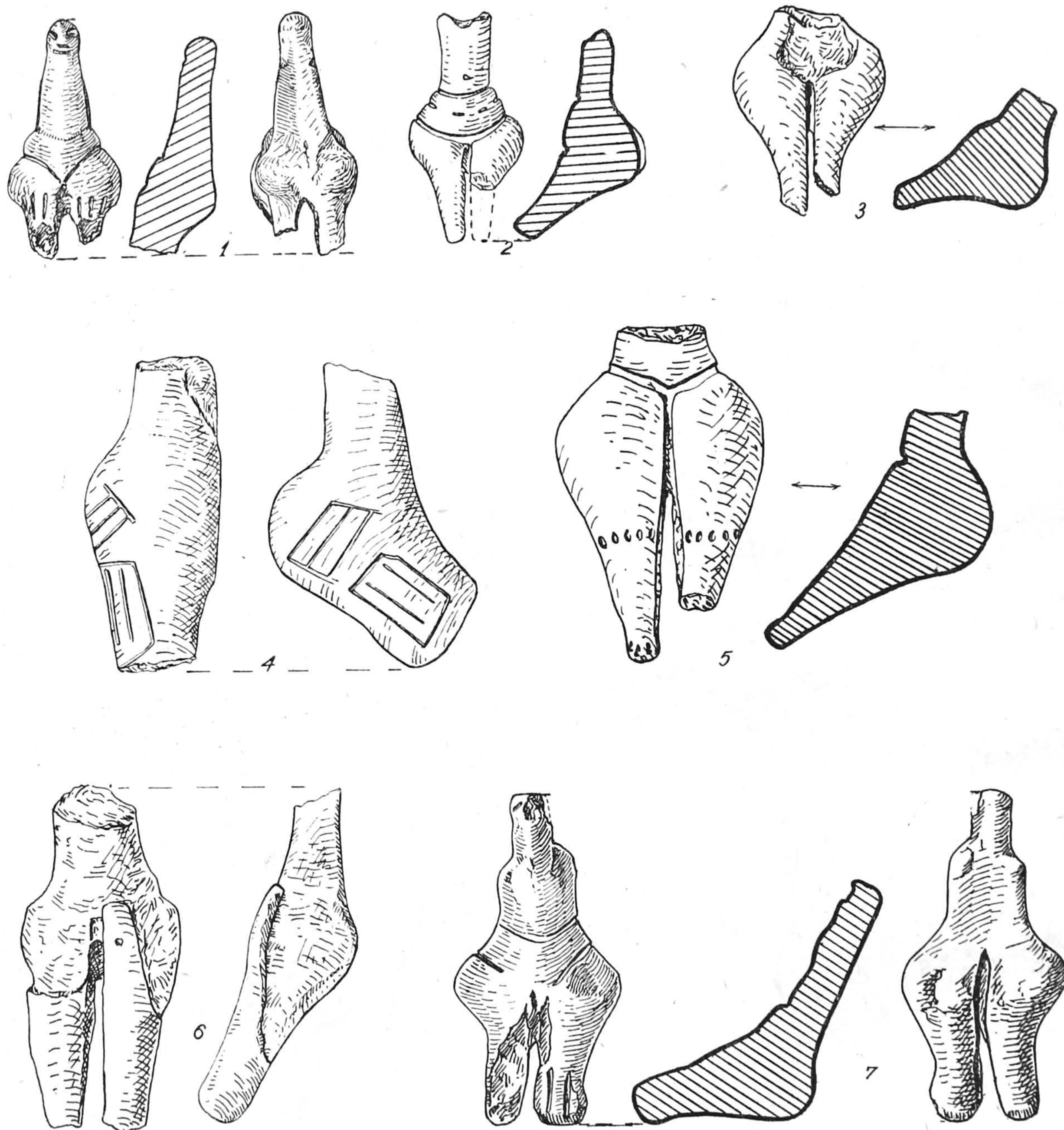

Fig. 79. *Tîrpeşti; statuete de lut din faza Precucuteni III. Scara 2/3.*

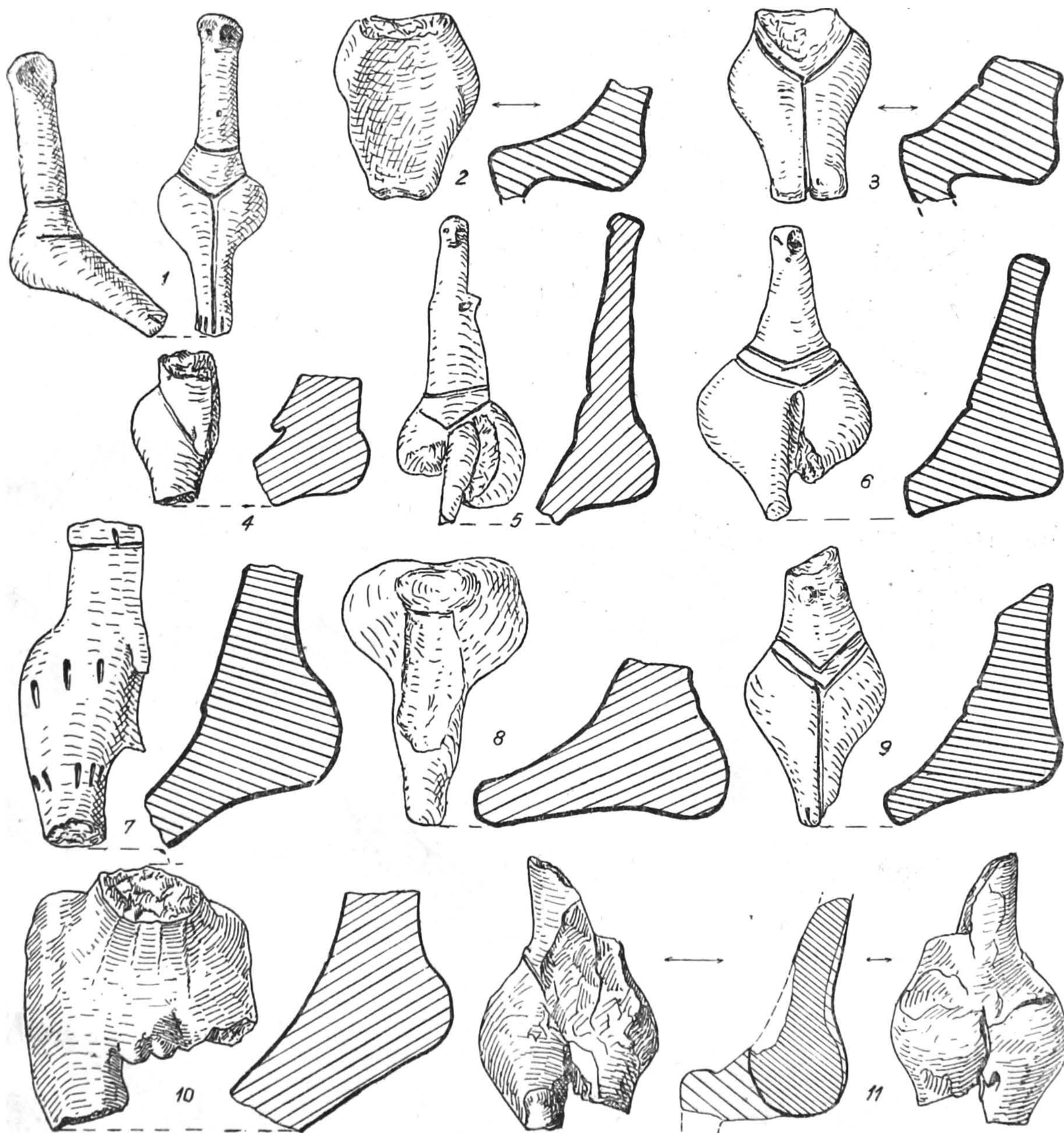

Fig. 80. *Tîrpești; statuete de lut din faza Precuculeni III. Scara 2/3.*

Fig. 81. *Diverse statuete antropomorfe și picioare umane de lut*: *1—5,7,9, Tîrpești (Precucuteni III); 6, Eresteghin (Precucuteni I); 8, Traian — Dealul Fîntînilor (Precucuteni III), 10, Ghigoești — Trudești (Precucuteni II). Scara 2/3.*

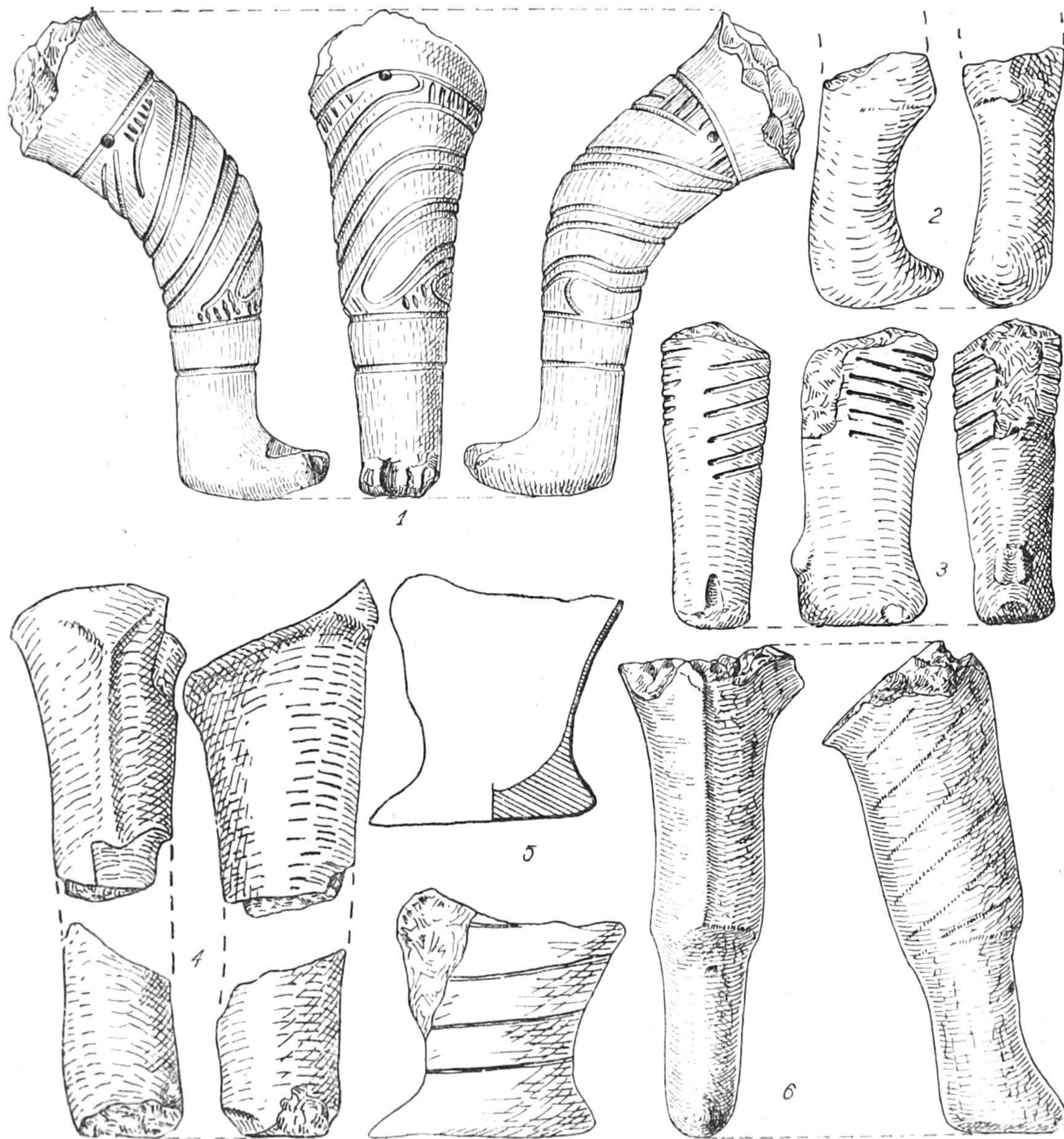

Fig. 82. *1—4,6, picioare umane de lut de la Tirpeşti (Precucuteni III)*; *5, fragment de vas (?) antropomorf de la Aldeşti (Precucuteni III), Scara 1/2.*

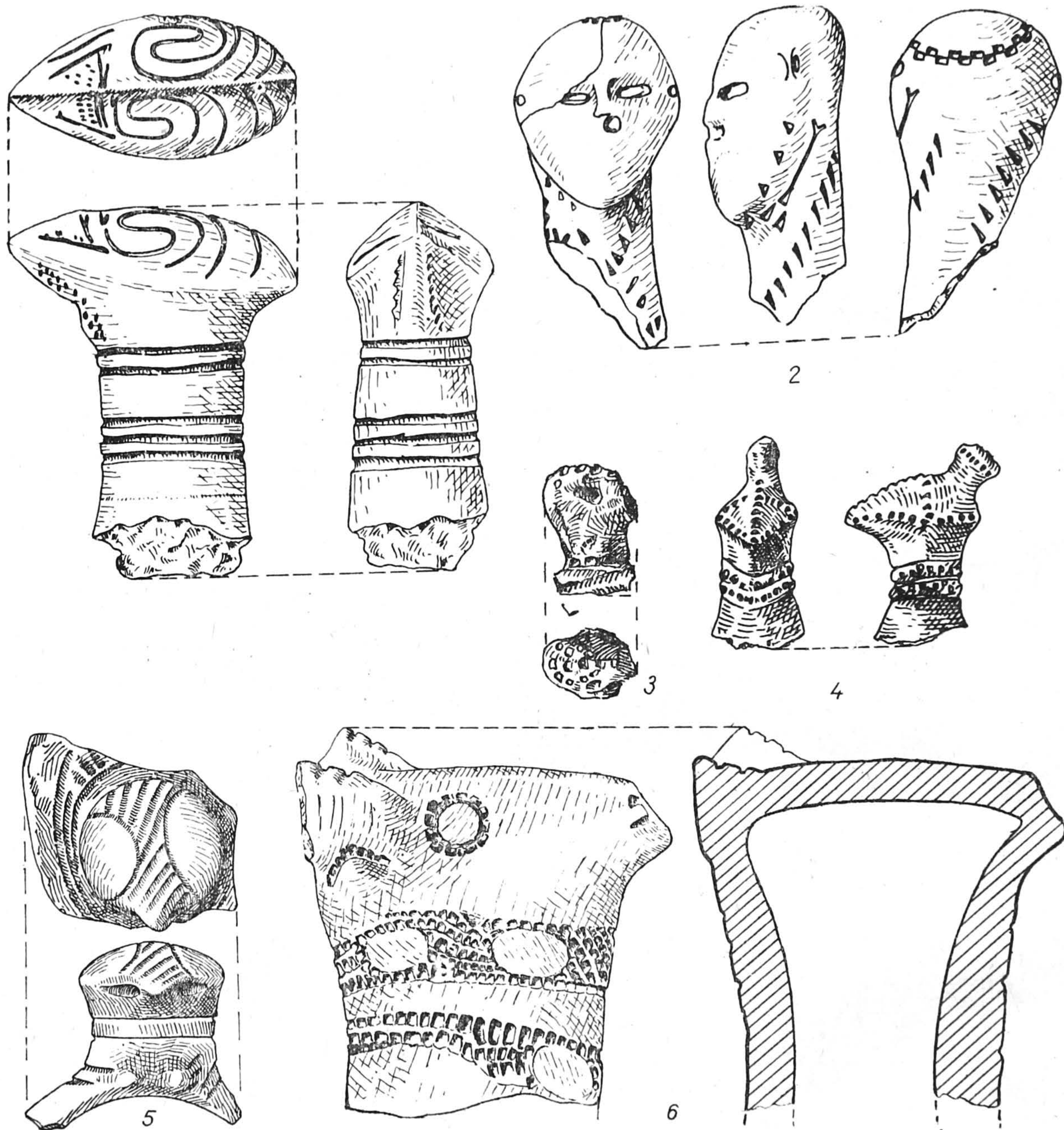

 Fig. 83. *Butoane de capace, antropomorfe și zoomorfe*: *1—2*, *Traian — Dealul Viei (Precucuteni I)*; *3—4*, *Larga Jijia*; *5*, *Mîndrișca*; *6*, *Ghigoești — Trudești (Precucuteni II)*. *Scara 2/3*.

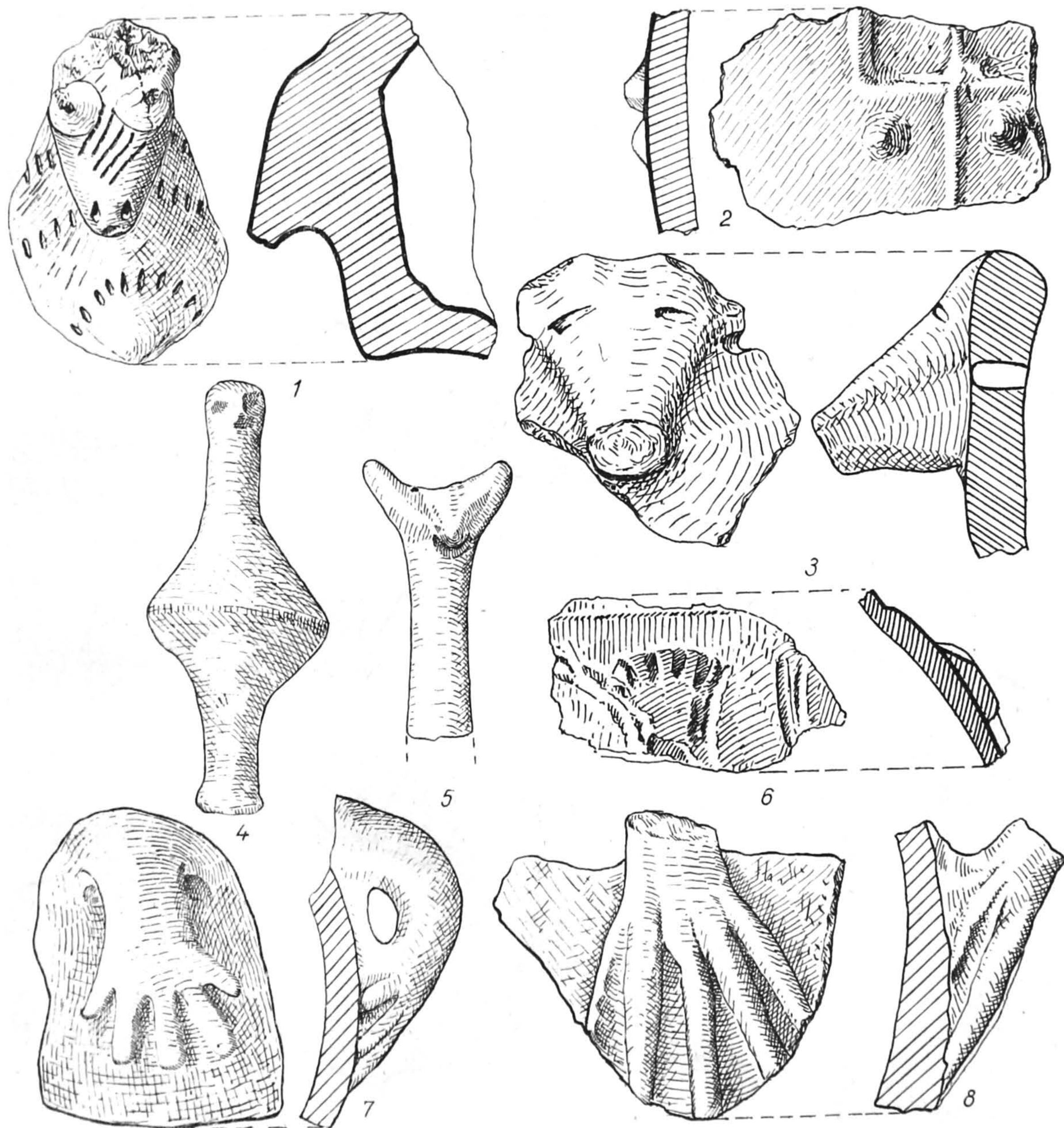

Fig. 84. *Diverse fragmente de vase, protome şi figurine zoomorfe, aplicaţii antropomorfe şi de miini umane*: *1,2, 7–8, Tîrpeşti*; *4, Traian — Dealul Fîntînilor*; *6, Izvoare (Precucuteni III)*; *3,5, Larga Jijia (Precucuteni II). Scara 2/3.*

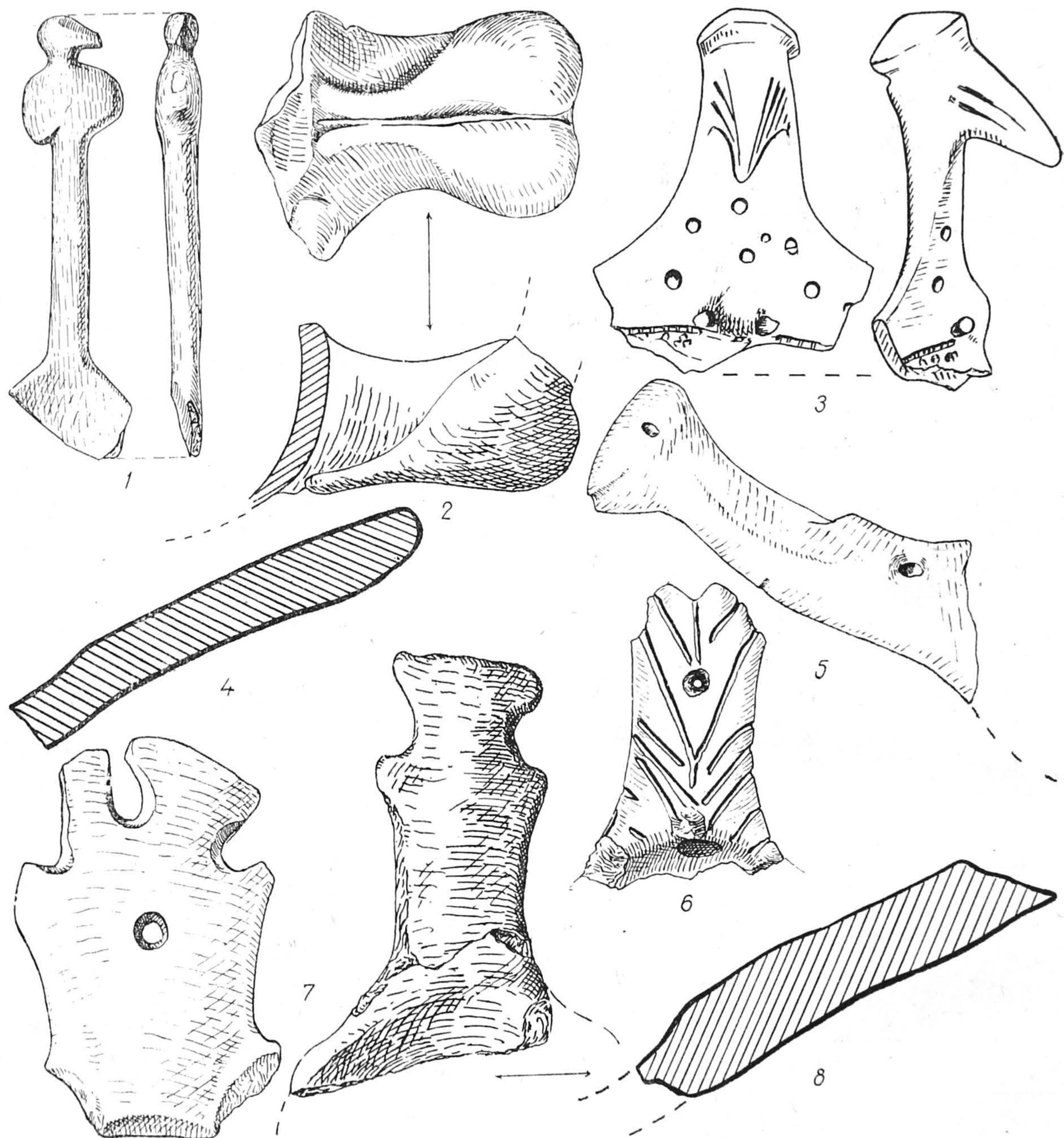

Fig. 85. *1, lingură de os (fragmentară) de la Tîrpești; restul: torți de polonice (de lut), antropo-, zoomorfe sau stilizate; 2,5, Izvoare; 3, Vlădeni; 4,6–8, Tîrpești. Precucuteni III. Scara 2/3.*

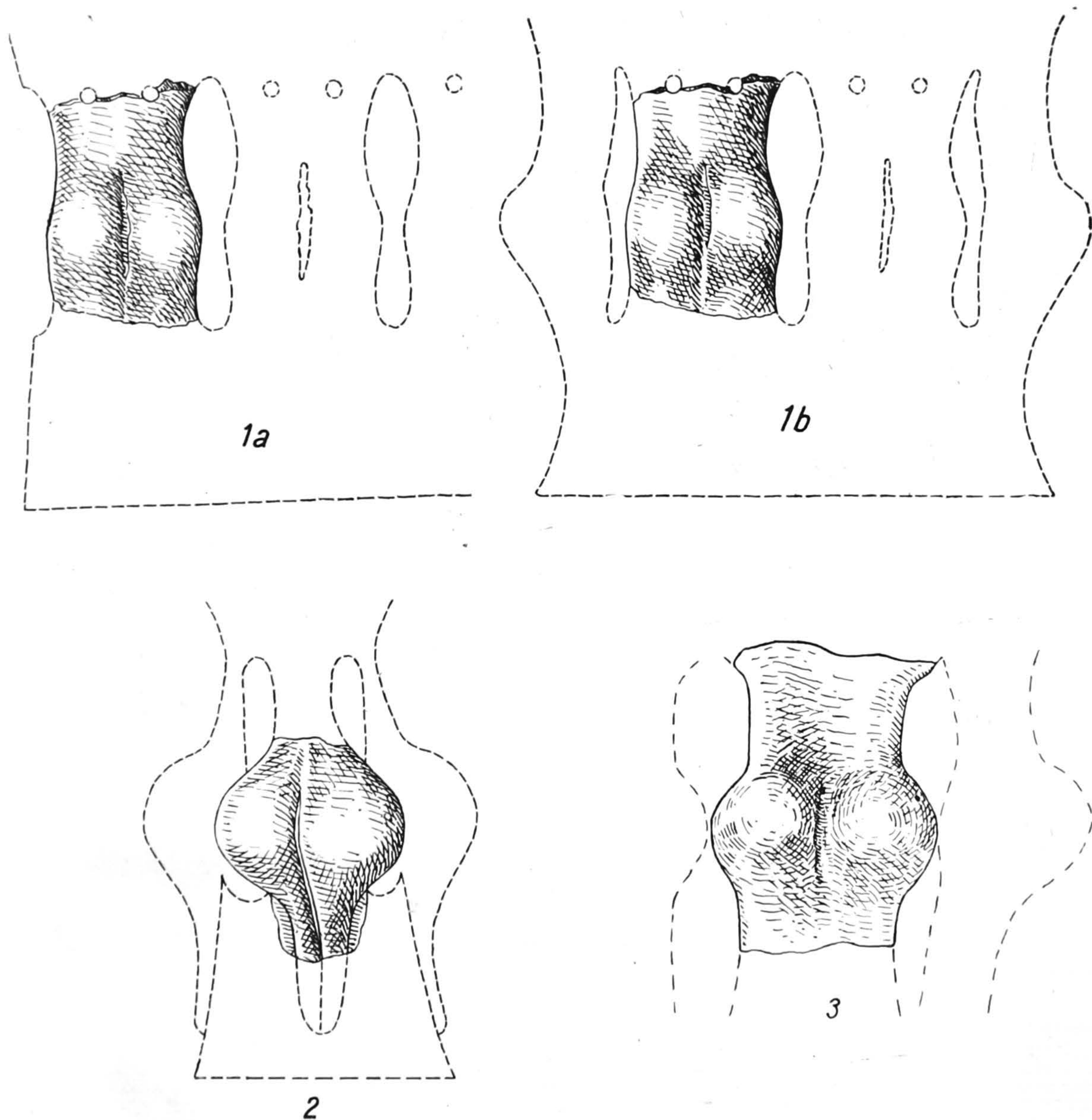

Fig. 86. *Fragmente de „hore" (şi reconstituiri)*: *1 a-2*, *Tîrpeşti (Precuculeni III)*; 3, *Larga Jijia (Precuculeni II)*. *Scara 2/3.*

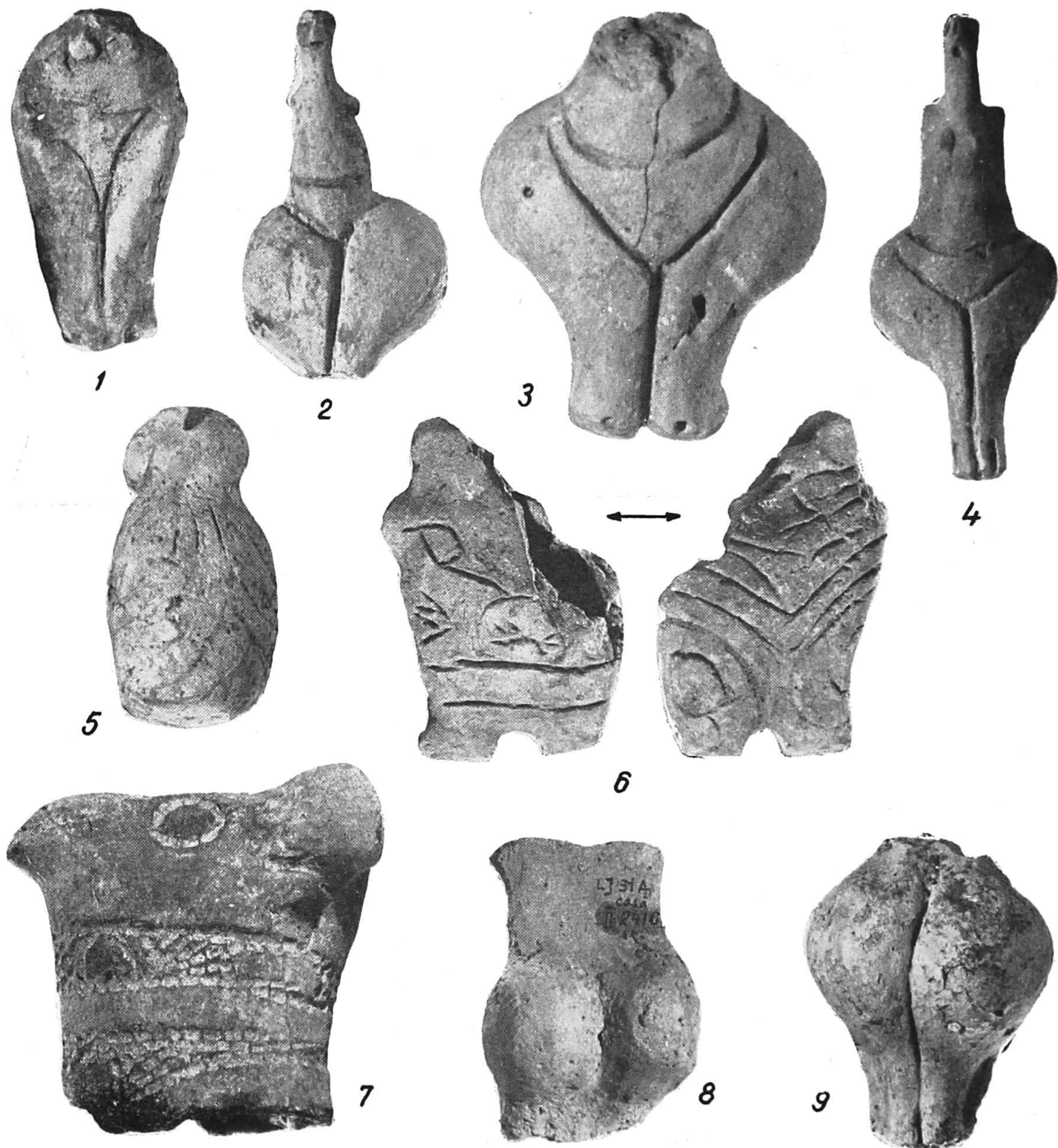

Fig. 87. *Diverse statuete (1—6), butoane de capace (7) și fragmente de „hore" (8—9): 1, Traian—Dealul Viei (Precucuteni I); 2—3,7, Ghigoești-Trudești; 8, Larga Jijia (Precucuteni II); 4—6,9, Tîrpești (Precucuteni III). Scări diverse.*

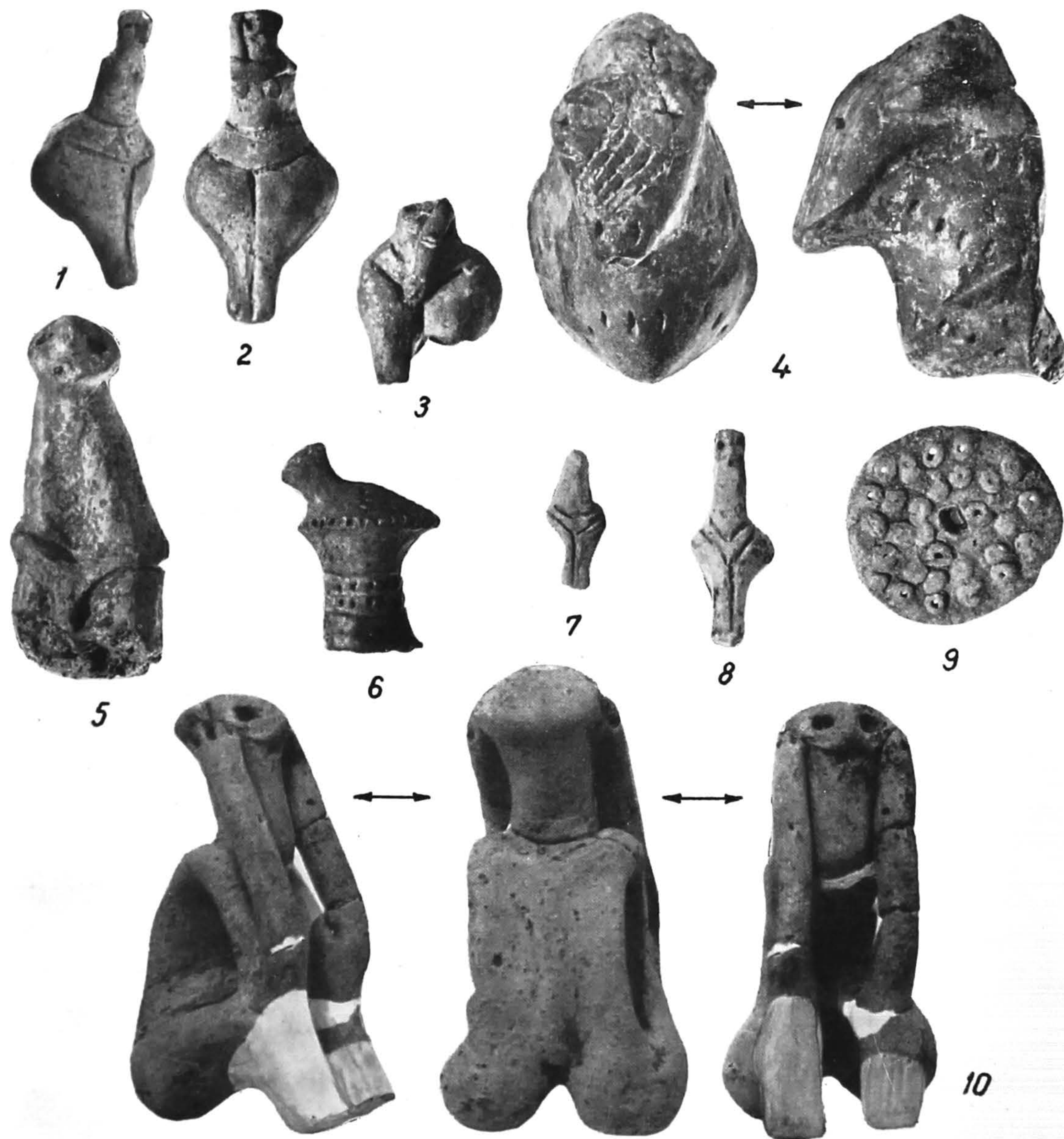

Fig. 88. *Diverse figurine (1—3, 7—8, 10), vas zoomorf fragmentar (4), buton de capac (6), și disc de lut decorat (9); 1—5, 7—9, Tîrpești (Precucuteni III); 10, Tîrpești (Precucuteni II—III); 6, Larga Jijia (Precucuteni II). Scări diverse.*

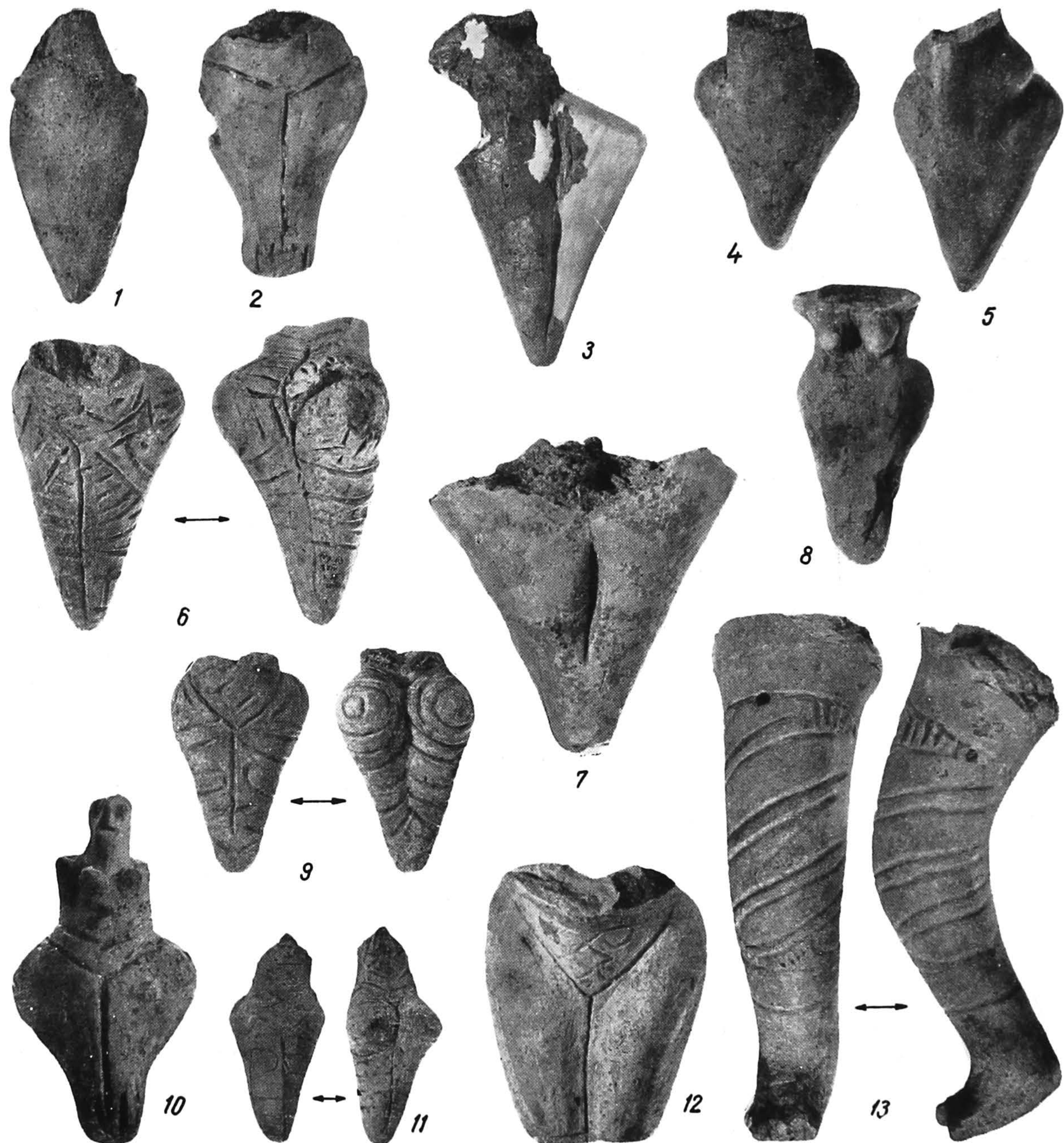

Fig. 89. *Tirpeşti; statuete din faza Percuculeni III. Scări diverse.*

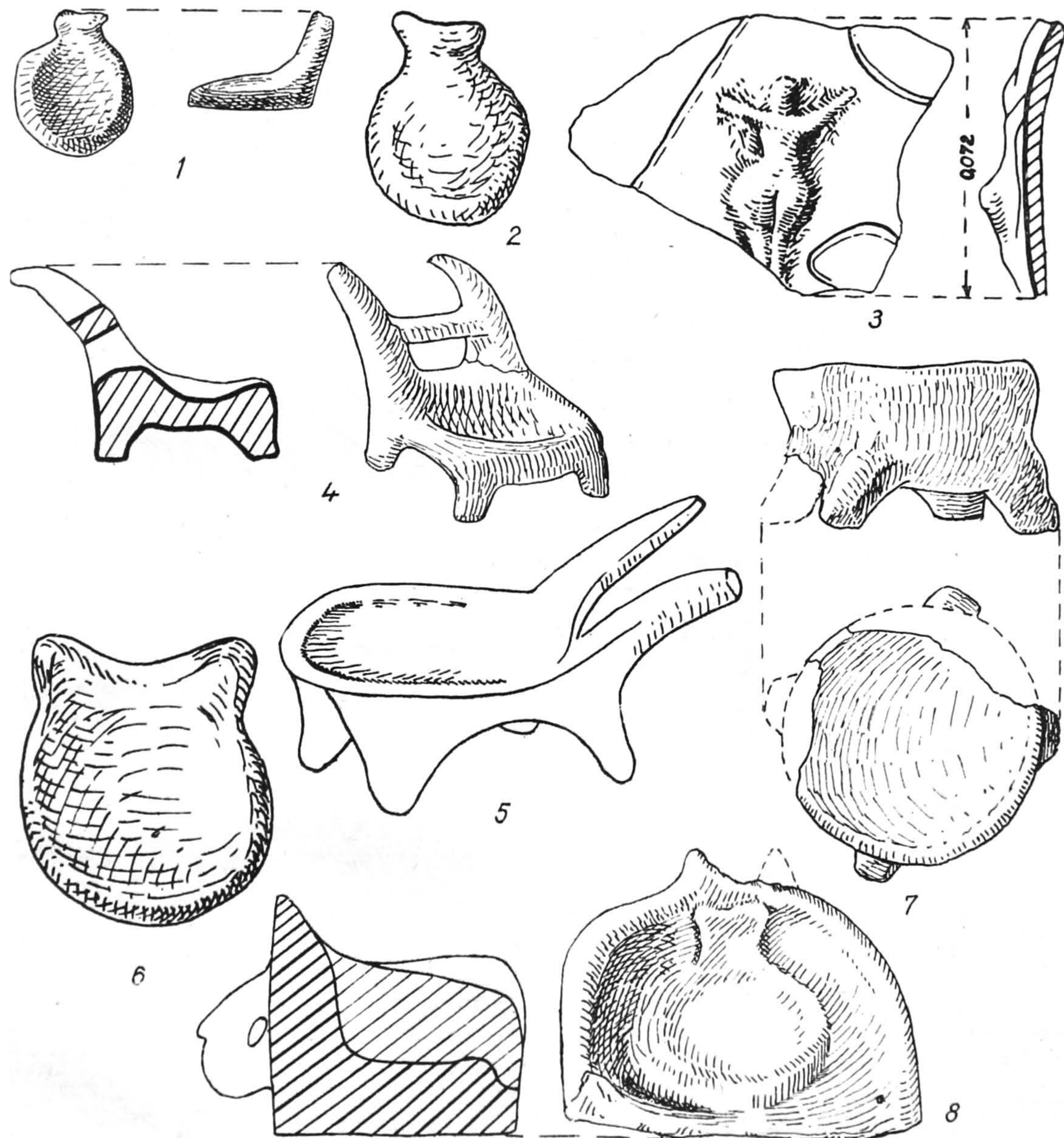

Fig. 90. *Diverse obiecte miniaturale de lut şi o aplicaţie antropomorfă (3): 1—2, 4, 7—8, Tîrpeşti, 3, Traian — Dealul Fîntînilor; 5, Izvoare (Precucuteni III); 6, Mîndrişca (Precucuteni II). Scara: 1—2, 4—8: 1/1; 3: 1/2.*

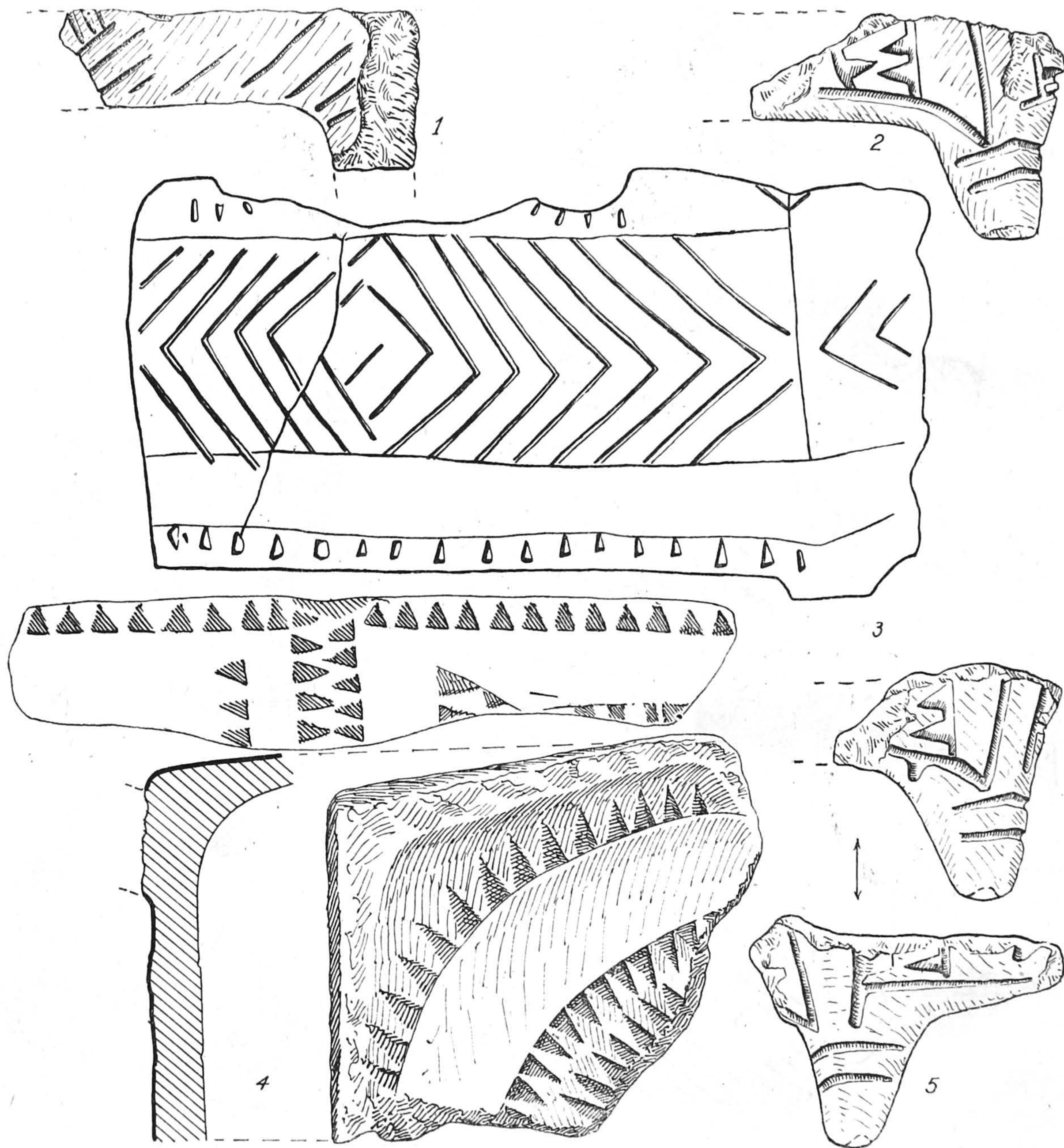

 Fig. 91. *Fragmente de altărașe de lut*: *3—4, Traian — Dealul Viei (Precucuteni I)*; *2,5 Tirpești (Precucuteni II)*; *1, Tirpești (Precucuteni III). Scara 2/3.*

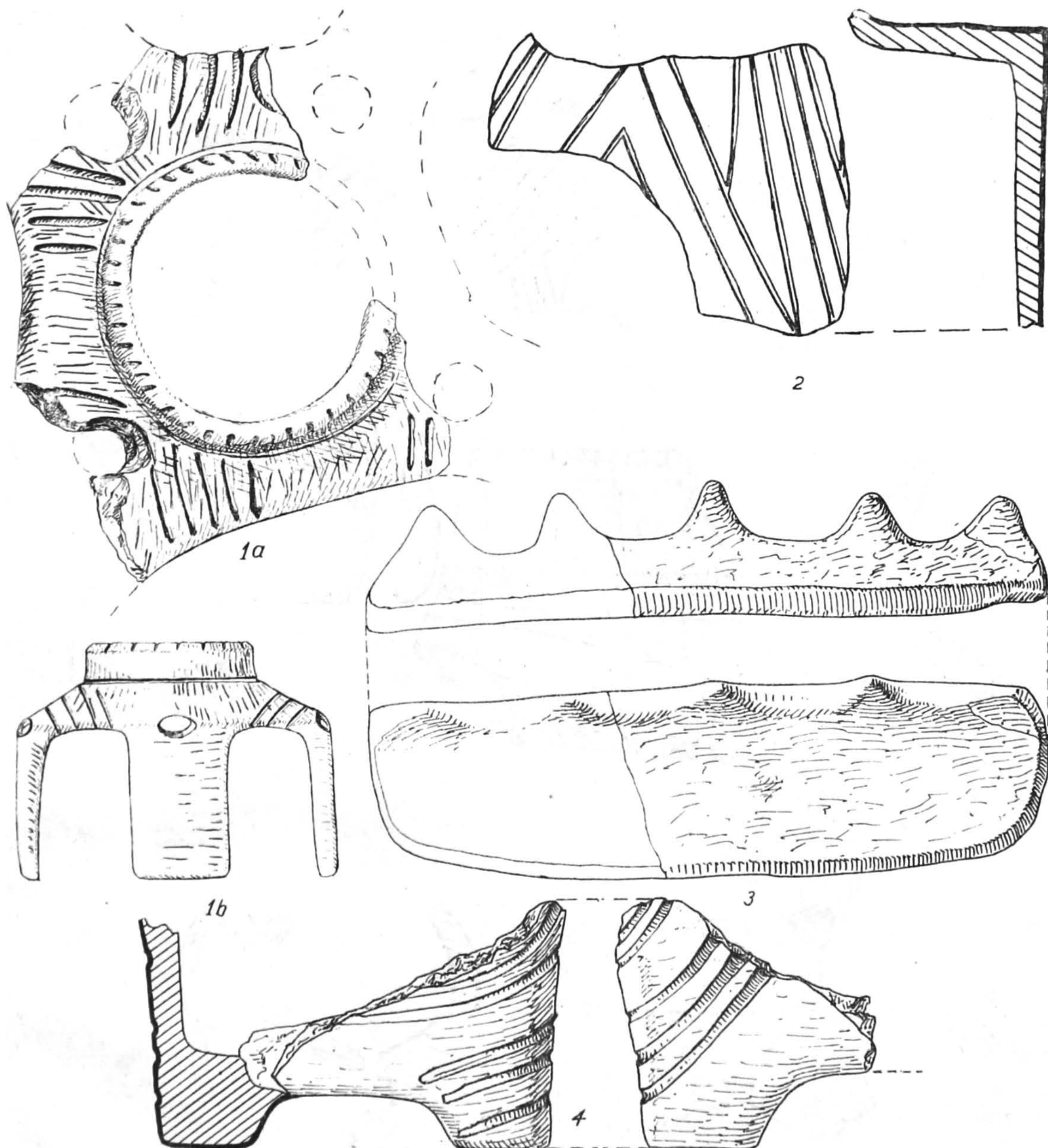

Fig. 92. *1 a, 4, fragmente de altărașe (1 b, recostituire), de la Tîrpești; 2, fragment de altăraș de la Aldești; 3, divan miniatural de lut, de la Tîrpești (Precucuteni III). Scara 2/3.*

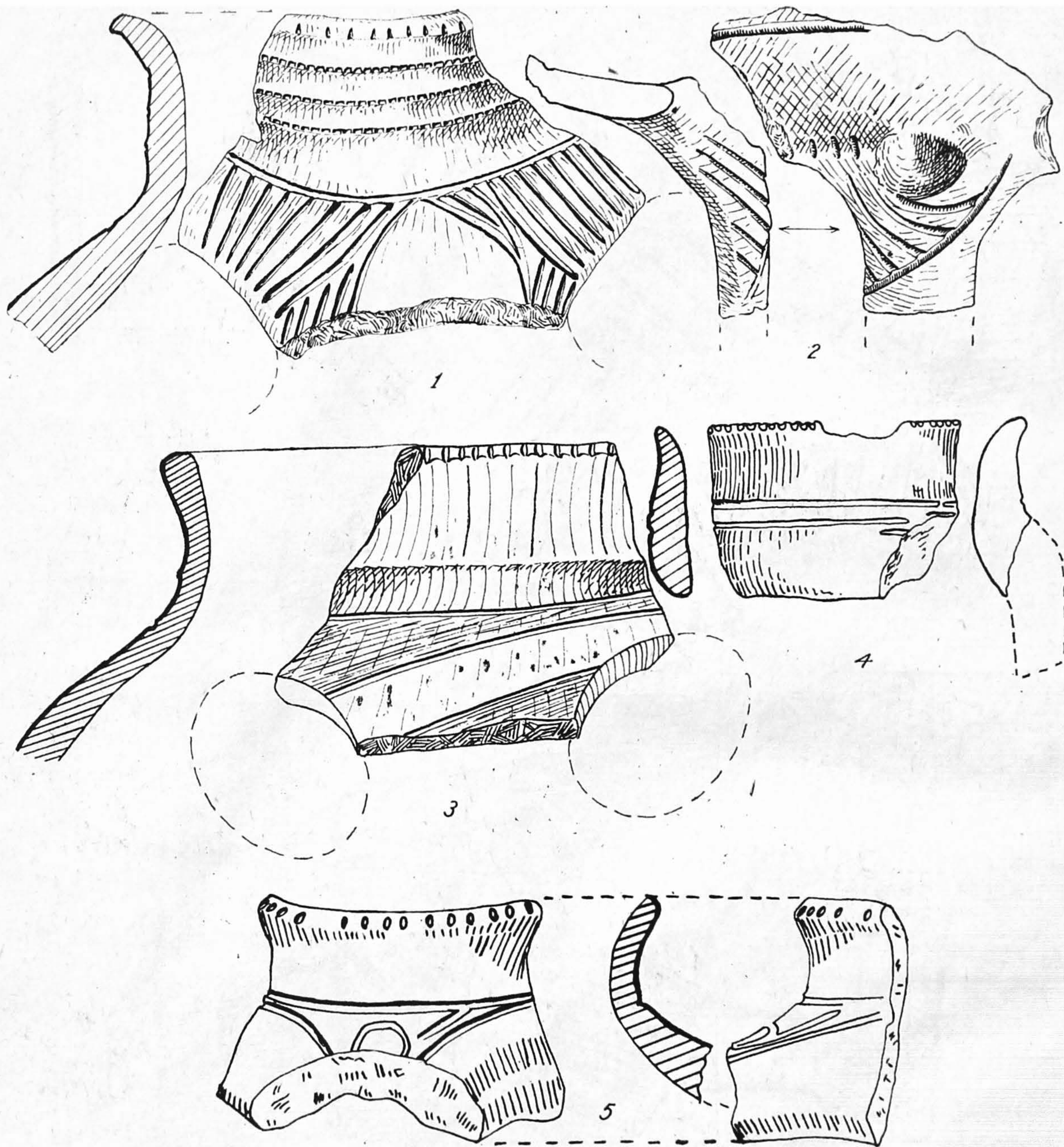

 Fig. 93. *Fragmente de altărașe din faza Precucuteni III: 1—3,* Tîrpeşti; *4,* **Izvoare;** *5,* Ciorani. *Scara 2/3.*

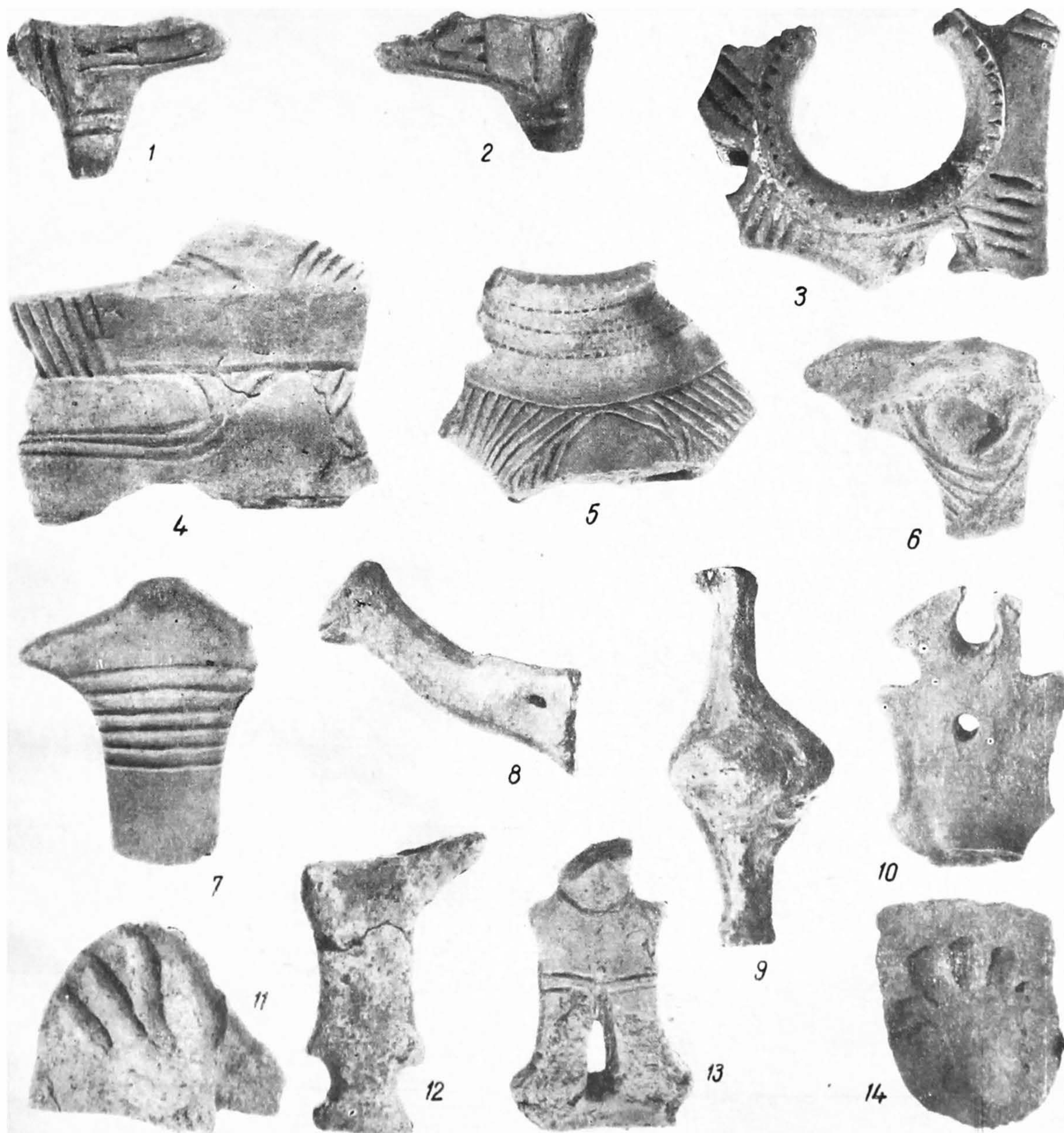

Fig. 94. *Fragmente de altărașe (1—7), torți zoomorfe sau antropomorfe stilizate (8,10,12—13), figurină zoomorfă (9), și aplicații de miini umane (11,14): 1—2, Tirpești (Precucuteni II); 3—7, 10—14, Tirpești; 8, Izvoare; 9, Traian — Dealul Fintinilor (Precucuteni III). Scări diverse.*

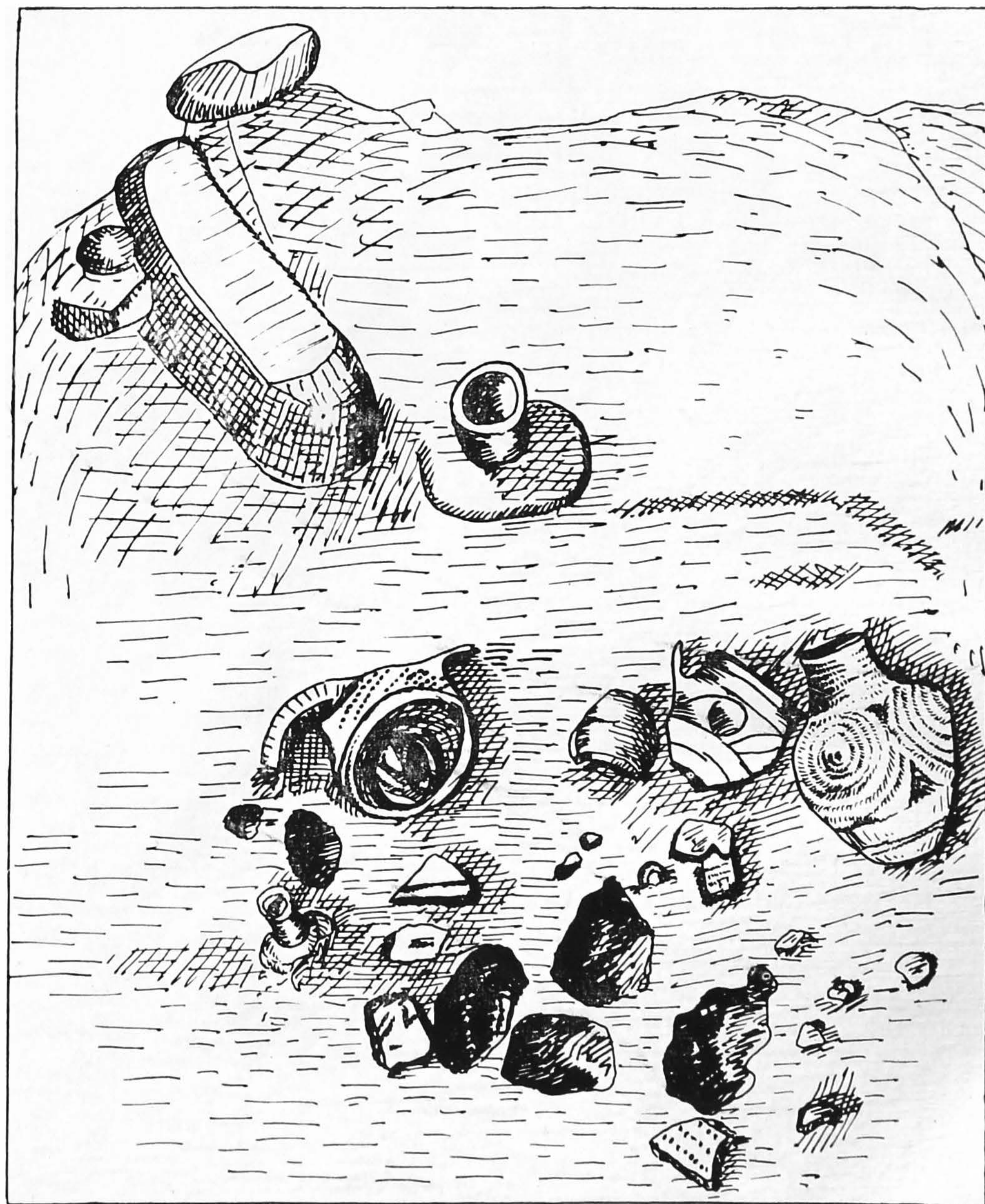
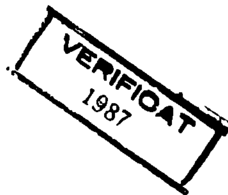

Fig. 95. Complex din faza Precucuteni III de la Traian — Dealul Fîntînilor. Scara 1/4.

Redactor MIHAELA UDRESCU
Tehnoredactor PETRE BRUMĂ

Bun de tipar 16 I 1974. Tiraj 1 050. Hîrtie tipar înalt ilustrații format 8/54×84 de 36 G/m². Coli de tipar 34. C. Z. pentru biblioteci mari 718 (498.723.1 Bratei) 902.6 (498.723.1 Bratei)
C.Z. pentru biblioteci mici 718(498.72).

Întreprinderea poligrafică Informația,
str. Brezoianu nr. 23–25, București.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I.P. Informația c. 829